T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ)

ANABİLİM DALI

DİNÎ DANIŞMANLIK EĞİTİMİ: AMERİKA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE GEREKSİNİM ÇÖZÜMLEMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

HAVVA SİNEM UĞURLU

ANKARA - 2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ)

ANABİLİM DALI

DİNÎ DANIŞMANLIK EĞİTİMİ: AMERİKA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE GEREKSİNİM ÇÖZÜMLEMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. RECAİ DOĞAN

HAVVA SİNEM UĞURLU

ARALIK - 2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ)

ANABİLİM DALI

HAVVA SİNEM UĞURLU

DİNÎ DANIŞMANLIK EĞİTİMİ: AMERİKA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE GEREKSİNİM ÇÖZÜMLEMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. RECAİ DOĞAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Recai DOĞAN	…….
Prof. Dr. Mualla SELÇUK	…….
Prof. Dr. Cemal TOSUN	…….
Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN	…….
Yrd. Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI	…….

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (……/……/2017)

Tezi Hazırlayan Öğrenci
HAVVA SİNEM UĞURLU

İmzası

……

ÖNSÖZ

Uzun ve yorucu bir yolculuk sonrası eve varmak gibi bir çalışmayı nihayete erdirmek. Hele ki yol bilinmezlerle dolu ve engebeliyse. Tüm zorluklarına rağmen yolcuyu yolda tutan varılacak noktanın anlamıdır aslında. Her yolculuk bir yaşanmışlıktır aynı zamanda, çerçevelenen ve unutulmamak üzere zihnin koridorlarına asılan. Ama sonunda, yol bittiğinde, evinde olmanın o güven hissi… "Kolay olmasa da bitti!" diyebiliyorsan, sağ salim eve varmışsın demektir. Kolay değildi ama bitti!

Victor Hugo, "Kimse senin dalgalarla nasıl boğuştuğuna bakmaz. Gemiyi limana getirip getirmediğine bakar" derken süreçte yaşadığın tüm zorluk ve sıkıntıları senden daha iyi bilecek kimsenin olamayacağını kastediyorsa haklı görünüyor. Bu çalışma insanlara sunulduğunda onlar "Dinî Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği ve Türkiye Gereksinim Çözümlemesi" isimli bir doktora tezi görürken; ben, kimi zaman hüzün, kimi zaman mutluluk verecek birçok anı ve emek görüyor olacağım. Bir çalışmayı olgunlaştıran bilimsel birikim ve özverinin yanısıra bir yandan akıp giden hayatın anlam dünyasına kattıkları belki de. Bu açıdan hiç şüphe duymuyorum ki bu çalışma yazarı olarak benim için çok büyük anlamlar taşıyor. Okuyanların da anlam dünyasına ufacık bile olsa bir katkısı olmasını temenni ediyorum.

Bu çalışmanın fikren ortaya çıkmasından nihayete ermesine kadar her aşamasında yalnızca tez çalışması bağlamında değil hayatın anlamına dair sorgularımda da yol gösterici olan, onları kalben yorduğumu bilsem de bıkmadan nezaket, ilgi ve şefkatle desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mualla Selçuk, Prof. Dr. Cemal Tosun ve Doç. Dr. Remziye Ege'ye tüm içten duygularımla ve minnetle

teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Bir baba şefkatiyle her daim koruyup kollayan, sabırla çalışmanın ürünlerini inceleyen, yol gösteren, sorun addettiğim durumlarda soğukkanlılığı ile içimi rahatlatıp çözümler bulan kıymetli tez danışmanı hocam Prof. Dr. Recai Doğan'a desteklerinden dolayı sonsuz teşekkür ediyorum. Tez izleme komitesinde bulunmayı kabul ederek ve alanına dair tecrübelerini paylaşarak derinlikli bir bakış açısına sahip olmama vesile olduğu için Prof. Dr. Gülsüm Duyan'a ve oda arkadaşım olmanın yanında çalışmam boyunca tüm gelgitlerime ve tabiri caizse hezeyanlarıma tanık olmakla kalmayıp fikren ve ruhen içtenliğiyle verdiği desteklerden ötürü Arş. Gör. Ayşe Çalal'a da teşekkür etmek istiyorum.

Çalışmanın ortaya çıkmasında yaptıkları tüm fedakârlıklar, verdikleri destekler ve ettikleri dualarla her zaman yanımda olan kıymetli annem Rabia Uğurlu ve babam Yahya Uğurlu ile kardeşim Ayşenur Uğurlu'ya sonsuz minnetlerimi sunuyorum. Onların desteği olmasa böyle bir çalışma ortaya çıkamazdı. Son olarak en büyük teşekkürü, yürekten ve koşulsuz sevgisi, kendisi farkında olmasa dahi hayata bambaşka bir yerden bakmama vesile olduğu, zor zamanlarda yaşama tutunma motivasyonu verdiği, çalışmak için kendisinden esirgediğim zamanları bile yaşından beklenmeyecek bir olgunlukla karşıladığı için annesi olmaktan büyük mutluluk ve gurur duyduğum canım kızım Zeynep'e etmek istiyorum.

Havva Sinem UĞURLU

Ankara - 2017

ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR x
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1
I. Problem 1
II. Tezin Amacı 2
III. Tezin Önemi 3
IV. Kavramsal Tartışma 7

I.BÖLÜM

Amerika'da Dinî Danışmanlık

I. Amerika'da Dinî Danışmanlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 18
A. Tarihi Gelişim 19
1. İlk Dönem Amerikan Tarihinde Dinî Danışmanlık 20
2. 20.yüzyıl Amerikasında Dinî Danışmanlık 35
3. 21. yüzyıl Amerikasında Dinî Danışmanlık 52
B. Kuramsal Gelişim 57
1. Teoloji Alanındaki Gelişmeler 57
2. Psikoloji Alanındaki Gelişmeler ve Pastoral Psikoloji 67
3. Psikiyatri Alanındaki Gelişmeler 76
C. Kurumsal Gelişim 82
1. Dinî Danışmanlık Merkezleri 82
2. Fakülteler 84
3. Manevî Bakım Enstitüsü ve Klinik Manevî Eğitim Derneği (ACPE) 85
4. Amerika Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC) 88
5. Din Adamı Olma Şartı Koşmayan Dinî Danışmanlık Lisans ve Lisansüstü Programları 98

II. BÖLÜM

Amerika'da Dinî Danışmanlık Eğitimi

I. Amerika'da Dinî Danışmanlık Eğitimi 101
A. Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC)'nin Yapısı ve Akreditasyon Kriterleri 102
1. AAPC'nin Misyon ve Vizyonu 104
2. AAPC'nin Ortaya Koyduğu Meslekî Etik Standartlar 110
3. AAPC'ye Üyelik ve Üyelik Kategorileri 123
B. AAPC Akreditesinde Oluşturulan Programlar 128
1. Sertifika Programları 129
2. Yüksek Lisans Programları 131
3. Doktora Programları 138
C. Dinî Danışmanlık Eğitim Sürecinde Rehberlik (Süpervizyon) 143
D. Türkiye'de Dinî Danışmanlık 149
II. Araştırmanın Soruları 153

III. BÖLÜM

Türkiye'de Dinî Danışmanlık İhtiyacı

I. Yöntem 155
A. Araştırmanın Deseni 155
B. Çalışma Grubu 159
C. Verilerin Toplanması 164
D. Verilerin Çözümlenmesi 168
1. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması 169
E. Ön Kabul ve Sınırlıklar 171
I. Bulgular 172
A. Hastaneler Bağlamında Din ve Maneviyât 173
B. Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç Mı? 183
1. Evet, Bir İhtiyaçtır. Çünkü 180
2. Evet, Bir İhtiyaçtır. Ama 201
3. Hayır, Bir İhtiyaç Değildir. Çünkü 207

C. Dinî Danışmanlığın Geleceği 208
1. İsimlendirme 210
1.1. Manevî Vurguyu Önceleme 211
1.2. Dinî Vurguyu Önceleme 216
1.3. Danışmanlık Vurgusunu Önceleme 222
1.4. Rehberlik ve Destek Vurgusunu Önceleme 226
2. Dinî Danışmanlık Eğitimi 231
2.1. Dinî Danışmanlık Eğitiminin Düzeyi 232
2.2. Dinî Danışmanlık Eğitiminin Bağlamı 241
2.3. Dinî Danışmanlık Eğitiminin İçeriği 260
2.4. Dinî Danışmanlık Eğitiminin Kazandırması Beklenen Yeterlikler 273
2.5. Eğiticilerin Özellikleri 294
3. Yasal Zemin 297
3.1. Personel İstihdamı 300
4. Dinî Danışmanlık Hizmetini Kimin Vermesi Gerektiği 312
5. Dinî Danışmanlığın Bağlamı, İçeriği ve Metotları 317
6. Çatışma ve Sorun Yaşanma İhtimali 334
7. Dinî Danışmanlığın Yaygınlaşması 337
SONUÇ VE TARTIŞMA 347
EKLER 390
1. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları 391
2. Etik Kurul Onay Belgesi 418
3. Kamu Hastaneleri Kurumu İzin Belgesi 420
4. Ulus Devlet Hastanesi İzin Belgesi 421
5. Numune Eğitim Araştırma Hastanesi İzin Belgesi 422
6. Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi İizn Belgesi 423
7. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Başvuru Red Belgesi 424
8. Bilgilendirilmiş Onam Formu 425
KAYNAKÇA 426
ÖZET 452
ABSTRACT 454

TABLOLAR

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri……162

Tablo 2. Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular Neticesinde Ulaşılan Temalar……172

Tablo 3. "Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç mı?" Teması Kategorileri……..183

Tablo 4. "Dinî Danışmanlığın Geleceği" Teması Kategorileri……..…209

KISALTMALAR

AAPC : American Assosciation of Pastoral Counselor- Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu

APA : Amerikan Psikiyatri Birliği

Bkz. : Bakınız

CPE : Clinical Pastoral Education- Klinik Manevî Eğitim

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DSM : Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı

DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü

STK :Sivil Toplum Kuruluşu

Vd. : ve devamı

Vdğr. : ve diğerleri

Vs. : vesaire

YDÖ :Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları

YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

I. Problem Durumu

Dinî danışmanlık hizmeti konusunda farklı deneyimlerin yaşandığı, farklı bakış açıları doğrultusunda tartışmaların yapıldığı bir ortamda Türkiye, genel geçer standartların ortaya koyulduğu bir dinî danışmanlık hizmetini ortaya koyabilmiş değildir. 90'lı yıllardaki "Hastanelerde Din ve Moral Hizmetler" adıyla uygulamaya koyulan deneyime benzer olarak düşünülebilecek ancak farklı bir bağlamda 2015 yılında hastanelerde başlayan ve "Manevi Destek Uygulaması" adıyla nitelendirilen uygulama da Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından sunulmakta olan ve "Talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline içinde bulundukları şartları dikkate alarak moral, motivasyon ve manevi destek sağlamak, dini ve manevi konularda dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak" (Manevi Destek Protokolü, 2015, s.3) şeklinde görev tanımı yapılan bir hizmettir. Ancak, tanımında ismi geçmesine karşın bu hizmeti bir dinî danışmanlık hizmeti olarak değerlendirmek, durum çalışmanın kavramsal çerçeve kısmında yapılacak tartışmalar ve izahlar açısından değerlendirildiğinde pek mümkün görünmemektedir.

Türkiye'de dinî danışmanlık uygulamaları henüz başlangıç aşamasında olarak görülse de, dünyada bir meslek alanı olarak dinî danışmanlık uygulamaları bir ihtiyaç olarak kabul edilmekte ve uygulama geçmişi bir asrı aşkın süreye dayanmaktadır. Bu uzun süreç, mesleğin tanımlanması, sınırlarının çizilmesi, standartları ve mesleki eğitimde akreditasyon kriterlerinin ortaya koyulması ve alana özel yükseköğretim programlarının açılması konusunda bir hayli yol kat edilmesini sağlarken mesleki

profesyonelleşmeyi de beraberinde getirdiği söylenebilmektedir. Dünya örneklerinin, uygulama alanına dair çabaların henüz sürdürülebilir hale geldiği Türkiye için kendi gerçekliğini de göz ardı etmeden yol gösterici nitelikte olabileceği noktasından hareketle araştırmanın problemi, dinî danışmanlık hizmetinin Türkiye için bir ihtiyaç olduğu ön kabulüyle; "**Kurumsallaşmış haliyle dinî danışmanlığın ve eğitiminin temel unsurları nelerdir? Dinî danışmanlık eğitimi nasıl gerçekleştirilmektedir? Dinî danışmanlığın Türkiye için bir ihtiyaç olmasının nedenleri nelerdir? Dinî danışmanlığın Türkiye'deki geleceği düşünüldüğünde eğitim boyutu nasıl gerçekleştirilmelidir?"** soruları üzerine kurgulanmıştır.

II. Tezin Amacı

Günümüzde dinî danışmanlığın kurumsallaştığı ülkelerde bu danışmanlık hizmetine olan ihtiyacı temellendirmek adına birçok sebep sayılabilmektedir. Bu sebeplerden bazıları; her an yeni güncel dinî problemlerin ortaya çıkışı, değişen çağın karşısında bireylerin geleneksel yorumdan kopamayan ve sorunlarını çözemeyen, insanların dinin farklı uygulamaları ile karşılaşmaları ve yeni uygulamalarla adaptasyonlarının sağlıksız bir tercihi gerektirecek boyutta problemlere dönüşebilmesi (Ok, 2003, s.2) olarak sıralanabilmektedir.

Dinî danışmanlık asırlardır devam eden bir insana yardım etme etkinliği olsa da, bilimsel disiplin olarak ülkemizde yeni bir araştırma ve uygulama alanıdır. Bu bağlamda dinî danışmanlık uygulamalarının devam edeceği önümüzdeki yıllarda ortaya çıkabilecek olumlu etkilerin yanında pek çok sorun da öngörülebilmektedir. Bu sorunlardan en önemlilerinden biri, bu mesleği icra edecek personelin gerekli yeterliklere donanmadan uygulama alanına dâhil olmaları olarak

düşünülebilmektedir. Bu noktada belki de en önemli sorun ise, dinî danışmanlık uygulamasında ortaya koyulan yaklaşımların -gerek danışman merkezli ve gerekse danışan merkezli- farkındalığı sorunudur. Böylesi önem arz eden bir sorunun çözümü noktasında dinî danışmanlık eğitiminin niteliği konusu önem kazanmaktadır.

Bu temel sorunlardan hareketle **araştırmanın amacı; uluslararası standartlarda dinî danışmanlık tanım, uygulama ve eğitiminin ne olduğu, niçin ve nasıl yapıldığı ortaya koyularak bir gereksinim çözümlemesi çalışması yoluyla Türkiye için dinî danışmanlığın ve eğitiminin neliği, nasıllığı ve niteliği** konusunda daha derin düşünmeyi sağlamaya çalışmaktır.

III. Tezin Önemi

Dünya literatüründe dinî danışmanlık alanına dair pratik ve teorik açıdan geniş bir çalışma birikimi göze çarpmasına karşın ülkemizde alana dair derinlemesine çalışmaların çok eski tarihlere dayanmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda alanda yapılan tez çalışmaları şu şekilde gruplandırılabilmektedir;

Dinî Danışmanlık Alanında yapılan lisansüstü çalışmaların ilki, Nurullah Altaş tarafından 1997 yılında hazırlanan **"Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri"** isimli yüksek lisans çalışmasıdır. Söz konusu çalışma 1995 yılında DİB tarafından başlatılan "Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri" üzerine hazırlanmış bir çalışmadır. Uygulama alanından hareketle hazırlanmış bir çalışma olması açısından önemli bir çalışma olarak görülmektedir. Aynı yıl hazırlanan bir diğer çalışma ise Üzeyir Ok'un **"Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı"** isimli yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmada batıda dinî danışmanlığın tarihi ve o günkü durumu genel hatlarıyla ortaya koyulmaktadır. Hastanelerde din ve moral hizmetlerinin yürürlükten

kaldırılmasının ardından bir süre bilim literatüründe de durgunluk gözlenirken 2010 yılında Feyza Kahvecioğlu Karaca tarafından **"Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik"** isimli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada, din eğitiminin öneminden, dini danışmanlığa duyulan ihtiyaçtan, dini danışmanların uyması gereken metot ve prensiplerden, hayatı anlamlandırmada dini danışmanlığın yeri ve öneminden, dini danışmanlığı yapacak olan kişilerde bulunması gereken vasıflardan ve dini danışmanlığın ilk temsilcisi olan Hz Peygamber'in dini danışmanlık metot ve prensiplerinden bahsedilmektedir. Bu çalışma batı literatüründen uzak ve tamamıyla teorik bir çalışma olarak göze çarpmaktadır.

2013 yılında Turgay ŞİRİN tarafından hazırlanan **"Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli"** isimli doktora tezi, dini danışmanlık alanında bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımı ve İslâmî inanç esasları ile bütünleştirilmiş bir dini danışmanlık modeli geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, geliştirilen bu modelin, din eğitimi alan erkek öğrencilerin durumluk kaygı düzeyleri, sürekli kaygı düzeyleri, otomatik düşünceleri ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile ölçülen semptomlarına etkisinin araştırılması da tezin amaçları arasında yer almaktadır.

2014 yılında Fatıma Zeynep Belen tarafından **"Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması"** başlığıyla hazırlanan çalışma, manevi danışmanlıkta bibliyoterapi tekniğinin nasıl uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Araştırmada bibliyoterapi literatürü ışığında, Türk kültüründe ve Türkiye'de bu tekniğin nasıl uygulanabileceğine dair teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın uygulama boyutunda, deney ve kontrol gruplu, ön test ve son test ölçümlü deneysel bir desen kullanılmıştır. Deney grubuna on iki oturumlu, manevi

metinlerle yapılandırılmış bibliyoterapi uygulanmıştır. Kontrol grubuna herhangi bir işlem yapılmamış ve katılımcıların stres, dini başa çıkma ve Allah tasavvurları açısından farkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2014 yılında Zuhâl Ağılkaya Şahin tarafından hazırlanan **"Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Dini Danışmanlık: Teori - Eğitim – Uygulama"** isimli doktora tezi, 1960'lardaki dini danışmanlık hareketinin ağırlık noktası olan Federal Almanya örneğinde dini danışmanlık uygulamalarının teorisi, eğitimi ve pratiği üzerine odaklanmaktadır.

2017 yılında Hatice Kılınçer tarafından hazırlanan **"Tıp, Psikoloji ve İlahiyat Öğrencilerinin Türkiye'deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma"** isimli yüksek lisans tezi, manevi danışmanlık ve rehberlik ile yakından ilişkili olduğu düşünülen tıp, psikoloji ve ilahiyat alanında eğitim gören (N=352) öğrencilerin manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili algı ve tutumlarının ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada verilen toplanmasında, "Manevi Destek Algısı Ölçeği" ve "Kişisel Bilgi formu" kullanıldığı gözlenmektedir.

Dinî danışmanlık alanında yapılmış kitap çalışmalarının ilki 2012 yılında Prof. Dr. Suat Cebeci tarafından hazırlanan **"Dini Danışma ve Rehberlik"** isimli çalışmadır. Bu çalışmada, psikolojik danışma ve rehberlikten hareketle dini danışma ve rehberliğin esasları, teknikleri, din öğretiminde dini danışmanlık ve rehberlik konuları literatür üzerinden ele alınmıştır.

Bir diğer kitap çalışması, Prof. Dr. Nurullah Altaş- Prof. Dr. Mustafa Köylü tarafından editörlüğü yürütülen **"Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri"** isimli

kolektif çalışmadır. Bu çalışmada, ruh sağlığı ve din, dini danışmanlığın tarihi ve tanımı, hastanelerde dini danışmanlık hizmetleri gibi konular literatür taraması yoluyla gözler önüne serilmektedir.

2014 yılında Yrd. Doç. Dr. Turgay Şirin tarafından hazırlanan **"Dini Danışma ve Rehberlik - İhsan Modeli Manevi Danışmanlık"** isimli çalışma da yayınlanmıştır. Bu kitap çalışmasının içeriğini, dinî yöntemlerle psikoterapi tekniklerinin birlikte kullanıldığı dinî danışmanlık alanının teorik temelleri ile İslâm toplumlarında da uygulanabileceğini göstermek üzere geliştirilmiş özgün bir model olan ve aynı zamanda danışmanlık aşamalarının isimlerinin baş harflerinden oluşan "İ.H.S.A.N Modeli" oluşturmaktadır.

Bilgileri verilen, Türkiye'de dinî danışmanlık alanında yapılmış lisansüstü tezler ve kitap çalışmalarının çoğunun teorik boyutta kaldığı, alan araştırmasına yönelen çalışmaların dinî danışmanlığın nasıl yapılacağına yani yöntemine dair model önerileri sunmakla sınırlı veya var olan üzerinden giderek ideal olanı sorgulamaktan uzak kaldığı ve mesleki eğitim boyutuna değinmediği görülmektedir. Alanda yapılan tartışmalardan en önemlilerinden biri olan, bu mesleki alanın Türkiye için bir ihtiyaç olup olmadığının alandan verilerle ortaya koyan ve isimlendirme, program geliştirme, kurumsallaşmanın ilk adımı sayılabilecek uygulama alanının ihtiyaçlarına değinen bir çalışma da bulunmamaktadır. İstihdam, uygulama ve akademik saç ayakları da göz önüne alınarak ortaya koyulan bu çalışmanın, bahsi geçen eksiklikleri tamamlaması düşünülerek gerçekleştirildiğinden alana teorik ve pratik açılardan mühim katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

IV. Kavramsal Tartışma

Pastoral Care and Counseling kavramı için Türkçe literatürde, kastedilen hizmeti karşılaması adına farklı isimlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Bu isimlendirmeler; "Manevî Bakım" (Seyyar, 2007; Ağılkaya-Şahin, 2016), "Manevî Danışmanlık" (Koç, 2012), "İnanç Bakım ve Danışmanlığı" (Ok, 2007), "Dinî ya da Dinsel Danışmanlık" (Ok, 1997; Altaş, 2000) olarak sıralanabilir. Bu isimlendirmelerden her biri aynı meslekî içeriği mi yoksa farklı şeyleri mi içermektedir, isimlendirmelerden hangisinin ya da hangilerinin Türkiye'de uygulanacak hizmet, bu hizmeti uygulayacak personel ve hizmeti uygulayacak personeli yetiştirme amaçlı eğitim için kullanılacağı veya kullanılmasının uygun olacağı sorularına cevap verebilmek için öncelikli olarak kavramsal bir analiz yapmak ve sonra ülke şartları ve ihtiyaçlarına göre bu kavramları yorumlamak gerekmektedir.

İngilizce literatürde mesleği isimlendirmek için kullanılan "Pastoral Care and Counseling" nitelendirmesindeki her bir kelime mesleğin farklı odak noktalarına vurgu yapan kavramlar olarak düşünülmektedir. İlk ve mahiyeti belirleyici görünen *"pastoral"* kavramı İncil'de mevcut bir kavram olan "shepherd" (("ben iyi bir çobanım" (Yuhanna, Bölüm 10) gb.) yani "çoban, çobanlık eden, önderlik ve rehberlik eden" anlamındaki kelimeden ortaya çıkmış (Winter, 1957, s.18; Clinebell, 1964, s.22; Foskett, 1992, s.40; King, 2010, s.2; McClure, 2012, s.269; Doehring, 2015, s.22; Snodgrass, 2015, s.2) ve bu kavram da "dini topluluklar içindeki problem ve sıkıntı yaşayan insanlar için kendini ifade etme isteği" şeklinde nitelendirilmiştir. İncil'de "shepherd"ın görevi; "ruhani yardımla bireyin samimi değişimini, ruhların karşılıklı rehberliğini içeren bir Hıristiyan dünyası atmosferi oluşturmak" (McNeill,

1951, s.85; Winter, 1957, s.18; Hiltner, 1959, s.51; Bruder, 1962, s.18) olarak belirtilmiştir. Mills (2010)'e göre, günümüzde yapılan birçok dinî (pastoral) danışmanlık tanımında bu yardımın özünün Tanrıyla birey arasındaki ilişkiyi anlamak ve içeriğinin de bu ilişkinin seviyesini belirlemek olduğu belirtilmiştir (s.836). Tarihî perspektif ve Hıristiyan dünyasının bakış açısıyla tanımlamak gerekirse dinî danışmanlık; "ruhların tedavisi" (Mills, 2010, s.837) anlamına gelmektedir. Bu haliyle *"pastoral"* kavramı teolojik bir odak noktasına vurgu yapmaktadır. Bu teolojik vurgunun Hıristiyan geleneğine ait bir kavramla yapılmasının diğer dinler bağlamında gerçekleştirilecek bir hizmet için sorun oluşturabileceği de tartışılmaktadır. Bu doğrultuda son yıllarda inançsal dışlayıcılıktan kurtulmak amacıyla *"pastoral"* kavramı yanında "insan varoluşuna dair temel problemlere odaklanan sistem" (Dombeck, 1998, s.362) anlamına gelen *"religious"* kavramı da tercih edilmektedir (Doehring, 2015, s.23). Tercih her ikisinden hangisi olursa olsun yine de mesleğin teolojik yönüne vurgu değişmemektedir.

Literatürde *"pastoral"* kavramının yerine *"spiritual"* kavramının da kullanıldığı gözlenmektedir. Bunun nedenini açıklayabilmek için *"spiritual"* kavramının anlamsal durumuna bakmak gerekmektedir. *"Spiritual"* kavramı genel olarak "tinsel, ruhsal, manevî" şeklinde ifade edilirken felsefi olarak "maddesellik, maddecilik" kavramlarının zıddı olduğu iddia edilmektedir (Oman, 2013, s.26; Carey&Cohen, 2015, s.2). *"Spiritual"* kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılan "Manevî" kavramı ise "görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, tinsel, ruhani" (TDK, 2005, s.1339) olarak tanımlanarak yine maddeselliğin karşıtı olarak görülmektedir. Günümüzde bu kavramın kapsama alanı tanımlanırken kullanılan üç yaklaşımdan

bahsedilmektedir. Bunlar; manevîyatı dinin bütünleyici bir parçası olarak (Zinnbauer&Pargament&Scott, 1999, s.892.), dinden bağımsız olarak (Jung, 1938, s.6 akt. Zinnbauer vd., 1999, s.892) ve din kavramıyla eş anlamlı olarak (Hill&Pargament, 2008 akt. Jaberi vd., 2017, s.2) tanımlamak şeklinde ifade edilebilir (McDonald, 2000, s.154; Gross, 2006, s.424). Bu yaklaşımlar açısından batıda bilimsel çalışmalar bağlamında herhangi birinin tercih edildiği gözlenmese de genel anlamda maneviyâtın dinden bağımsız düşünülmediği ve hatta dini de içine alan bir üst kavram olduğu (Zinnbauer vd., 1999, s.903-906; Hill vd., 2000, s.52) veya din kavramının maneviyâtı kapsadığı (Zinnbauer&Pargament, 2005, s.36-37 akt. Düzgüner, 2016, s.26) ancak bu kavramın yine de belirsizlikler ifade ettiği tartışılmaktadır (McDonald, 2000, s.154-155). Bu belirsizliğin en önemli nedenlerinden biri, dindarlık çalışmalarını görünen davranışlara odaklayan bakış açısı olarak gösterilebilmektedir. Bu bakış açısı, dindarlık kavramını davranışla sınırlamakta ve dinin manevî yönünü dışarıda bırakmaktadır. "Dindarlık" için tanımlanan davranış kalıplarına uymayan kişiler, bu kavramın zıddı olarak düşünülen "seküler" tanımına adapte edilerek manevî yönleri yok sayılabilmektedir. Maneviyât aynı zamanda, insanların bilgi ve anlam inşa etmesinin yollarından biri olarak düşünülmektedir (Gross, 2006, 425). Bireylerin zihin dünyasındaki izdüşümleri merak edilerek yapılan alan araştırmalarında örneğin; sağlık alanında çalışanların "maneviyât" kavramının dindar olmakla ilintili olduğunu ifade ettikleri (Narajanasamy, 1993), Amerika'da yapılan bir araştırmada ise araştırmaya katılanların çoğunun "maneviyât" kavramına dinî literatürden kavramlarla anlam yükledikleri (Moberg, 1984) ortaya koyulmuştur. Bu çalışmalar da bir genelleme yapmaya imkân tanımamasına karşın dinî danışmanlık alanında yapılan çalışmalar

göz önüne alındığındaysa *"pastoral"* ve *"spiritual"* kavramlarının birbirinden farklı addedilmediği ancak genel kanının *"pastoral"* olanın daha çok teoloji ve dine, *"spiritual"* olanın ise daha geniş bir bakış açısıyla hem dini inançlara ve hem de modern manevî pratiklere odaklandığı kabul edilmekteyse (Carey&Cohen, 2015, s.2) de bu anlamda bir tercih yapılamadığı gözlenmektedir.

Benzer şekilde Türkçe literatürde de *maneviyât* kavramı konusunda belirsizlikler olduğu söylenmektedir (Düzgüner, 2016, s.29). Bu belirsizliğe karşın maneviyâtla ilgili toplumsal bakış açısına dair pek çok alanda yapılan çalışma göz önüne alındığında, bu çalışmalarda Türkiye'de yaşayan insanların maneviyât ve din kavramları arasında doğal bir bağ olduğunu düşündükleri değerlendirmeleri yapılmıştır (Bedel,2009, s.162 akt. Düzgüner, 2016, s.33). Bütün bu anlatılanlardan hareketle Türkiye'de meslekî tanımlama gereği dinî ya da manevî kavramlarından herhangi birinin tercih edilmesindeki ölçütün ne olacağı üzerine tartışılması gerekmektedir.

Counseling yani *danışmanlık* kavramı ise genel anlamda, kişisel veya psikolojik sorunları çözmek için profesyonel yardım ve rehberlik sağlanması için modern seküler bilgiyi ve yöntemleri kullandığı kabul edilen bir yardım disiplinidir (Foskett, 1992, s.40). Amacı, kişisel gelişimi, kişileri mutsuz hale getiren yaşam biçimlerini değiştirmelerine yardımcı olmak ve hayatın kayıp ve hayal kırıklıkları konusunda insanlara yoldaşlık yapıp hikmetli yollar göstermektir. Danışmanlık ihtiyacı hisseden kişiler genellikle kendi iç dünyalarında ya da kişiler arası çatışmalar yaşamaktadır. Bu çatışmaları çözmek konusunda bireyler duygusal ve sosyal olarak hayatlarında yer almayan, olaylara nesnel bakabilecek, eğitilmiş ve deneyimli biriyle görüşmek isteyebilirler. Bu özellikleriyle danışmanlık, bir danışan ile danışman arasındaki

resmi bir ilişkidir (Oates, 1974, s.9; Nystul, 2011, s.3). Danışan ile danışman arasındaki ilişki terapötiktir ve ne danışan ne de danışman bunu duygusal açıdan suiistimal etmelidir. İyileşmenin amacı, çatışmaların çözüme kavuşması ve danışanın hayattaki amacını açığa çıkarmaktır. Danışmanlık ilişkisi danışanın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Danışman çalışmalarında kurumsal bağlamda faaliyet gösterdiğini bilmekte ve buna göre hizmet vermektedir (Oates, 1974, s.10). Danışmanlık alanı çeşitli alt branşlara ayrılmıştır. Bunlar psikolojik danışmanlık, rehber danışmanlık, doktor, avukat danışmanlığı vb. şekilde ayrışmaktadır.

Care kavramı, bütün bu kavramlar arasında en az teknik olanı olarak kabul edilebilmektedir. Kelime anlamı olarak "bakım, itina, ilgili olmak, önemsemek" (Patton, 1993, s.17) gibi anlamlara gelmektedir. Bu yönüyle sevginin manevî ve duygusal köklerini vurguladığı varsayılmaktadır (Foskett, 1992, s.3; Patton, 1993, s.17). Günümüzde yardım branşlarından biri olarak kabul edilen *"pastoral care"* yani *"manevî bakım"* ise şu şekilde tanımlanmıştır: "Görevlendirilmiş din adamları tarafından bireyleri ruhen iyileştirmeyi, desteklemeyi, uzlaştırmayı ve onlara rehberlik etmeyi amaç edinen bir yardım etme etkinliğidir" (Clebsch&Jaekle, 1975). İyileştirme, manevi bir fonksiyon olarak bireye bütüncül bir yaklaşımla yaklaşarak ve sıkıntılı durumunun ötesine geçmesine rehberlik ederek sıkıntılarının üstesinden gelmeye yardım etmeyi amaçlamaktadır (Clebsch ve Jaekle, 1975, s.33 vd.; Stone, 1996, s.10). Destekleme, bireyin ötesine geçtiği sıkıntılı durumunu o seviyede sürdürmesi ve bu olumluluğu geliştirmesidir (Clebsch ve Jaekle, 1975, s.42 vd.; Stone, 1996, s.10). Rehberlik etme, geçmiş ve geleceğe etki eden doğru kararlar almak konusunda kendine güveni olmayan ve yönlendirmeye ihtiyacı olan bireylere yardımı içeren bir fonksiyondur (Clebsch ve Jaekle, 1975, s.49 vd.; Stone, 1996,

s.10). Dördüncü fonksiyon olan uzlaştırma ise, insanlar arasında ve insanla Tanrı arasında kopan bağı yeniden kurmayı aramaktır (Stone, 1996, s.10). Bu görevleri yerine getirecek kişilerin din adamı olup olmaması alanda çalışan bilim adamları tarafından tartışılmaktadır. Aynı şekilde *iyileştirmenin* uzun süreli terapide yer alması gerektiği ve ayrı bir uzmanlık gerektirdiği; *desteklemenin* engelli ve uzun süreli hastalara yönelik yapılmasını, *rehberliğin* ise karar vermede yardım etmeyi içermekte olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır (Foskett&Jacobs, 1997 akt. Ok, 2013).

İlk dönem Amerikan dinî danışmanlık literatüründe "bakım" ve "danışmanlık" kavramlarının eş anlamlı kullanıldığı (O'Connor, 2003, s.3; Hunter, 2010) görülse de modern literatürde *"manevî bakım"* kavramının daha geniş ve kapsayıcı bir anlam ifade ettiği belirtilmektedir (McClure, 2014, s.270). Kişilerin ve kişiler arası ilişkilerin desteklenmesi ve geliştirilmesi ile ilgili tüm manevî çalışmalar ve çeşitli dinî aktivitelerin gerçekleşebilmesi ile ilgili görülmektedir (Cole Jr., 2010, s.718 vd.; Hunter, 2010). Manevî bakım, en genel anlamda ihtiyaç sahibi bireylerin, ailelerin ve toplumun inancını karşılamak için uygulanan bir tutum olarak görülmektedir. Bakım, karşılıklı konuşma, vaaz, öğretim, uygulama ve toplumun gelişimi çalışmalarını içerebilir. Vaizler tarafından gerçekleştirilen ve manevî bakımın daha özelleşmiş hali olan vaizlikte, bireylere dinî rehberlik yapmak ve onların hayatlarındaki dinî görevlerine yoğunlaşmasını sağlamak için özel bir eğitim gerekmektedir (Townsend, 2009, s.18).

Pastoral Counseling yani *dinî danışmanlık* ise, bireylerin (gerekirse ailelerin veya grupların) daha karmaşık problemlerine odaklanmakta ve iyileştirme yardımı için psikoterapinin gözüyle durumlara bakmakta ve danışmanlığa dair özel bir eğitim

gerektirmektedir (Townsend, 2009, s.18; Hunter, 2010). *Dinî danışmanlığın* temelde iki farklı bakış açısıyla tanımlandığı ve bu bakış açılarının öncelikli vurgunun dinî danışmanlığın hangi yönüne yapıldığına göre değiştiğiyle ilintili olduğu ifade edilmektedir (Jorjorian, 1972, s.7). Psikolojik danışma sunan kişinin rolü öncelendiğinde dinî danışmanlık; "bir din adamı tarafından yapılan herhangi bir danışma süreci" olarak tanımlanırken; danışmanlık kavramı öncelendiğinde "dinî/ manevî bağlam ve amaç doğrultusunda yapılan bir danışmanlık çeşidi" olarak tanımlanmaktadır (Pruyser, 1976, s.49; Cole, 2008, s.18). Danışmanın rolüne odaklanarak bir din adamının yaptığı herhangi bir danışmanlık süreci şeklinde tanımlandığında dinî danışmanlığın dinî yönlendirme ya da fetva vermekten farklı olduğu düşünülememektedir. Bu haliyle manevî bakımın bir alt kategorisi ve geleneksel dinî ritüeller içerisinde kabul edilen dua etme, ibadetleri yerine getirme, dinî hassasiyetleri güçlendirme vb. uygulamaları içeren bir manevî destek haline gelmektedir. İkinci bakış açısında ise dinî danışmanlık, danışmanlık alanının bir alt disiplini olarak algılanmaktadır (Jorjorian, 1972, s.7-8). Bu açıdan bakıldığında bir psikoterapist ile dinî danışmanın metodolojik olarak ortak yönlerinin bulunması kaçınılmazdır (Jackson, 1964, s.263; Bowen, 1976). Herhangi bir psikoterapi sürecinin de manevî amaçları barındırabileceği düşünülebilir. Ancak bir psikoterapist manevî alanda yeterliğe sahip olmadığı gibi ondan böyle bir beklenti de olmayacaktır. En nihayetinde bir danışan ile danışmanın psikoterapötik ilişkisi dinî veya manevî amaçlar doğrultusunda şekillenmiş ise bu artık dinî danışmanlık olarak isimlendirilmektedir (Jorjorian, 1972, s.11).

Danışmanlığı "dinî" kategorisine sokan unsurun ne olduğu da tartışılmaktadır. Danışmanın mesleki kimlik bilgisi, sosyal rolü ve uzmanı olduğu alandan bağımsız

olarak danışmanlık süreci danışanın hayatının seyri konusunda Tanrı ile olan ilişkisine odaklandığında bu danışmanlık dinî bir karaktere bürünmektedir (Oates, 1974, s.11-12). Lartey (2003)'e göre ise bir görüşmeyi dinî danışma olarak nitelendirmek için danışmada yer alanların (danışman ve danışan) dinî ve manevî anlam ve konulara önem veren kişiler olmaları yeterlidir (Akt. Ok, 2013). Benzer şekilde dinî danışmanlığın psikoterapiden (ruhsal sıkıntıları bulunan bireyleri psikolojinin tüm araçlarını kullanarak oluşturulan tedavi amaçlı iletişim) farkının ne olduğu da yoğun olarak tartışılmaktadır. Manevi yönünün güçlü olduğunu iddia eden psikolojik danışmanların ya da sosyal hizmet uzmanlarının da bu görevi layıkıyla yerine getirebileceği iddia edilmektedir (Seyyar, 2007 ve 2010). Psikoterapide "belirli bir teori ya da paradigmaya dayanan, planlanmış bir tedavi yaklaşımı" vardır ve psikoterapist bu yaklaşımın eğitimini almış bir uzmandır (Öztürk, 2016, s.1). Dinî danışmanlıkta eğitimi alınarak psikoterapiye dayanan danışmanlık hizmetleri verilebileceği gibi dua, kutsal kitap okuma ve ibadet ve topluluk hayatına katılma gibi geleneksel dini kaynakların da gerektiği takdirde terapötik açıdan kullanılabileceği düşünülmektedir. Dinî danışmanlar danışanın ya da danışanın sosyal çevresinin, ailesinin dinî öyküsüne ve bu öykünün danışanın patolojik durumuna katkısına dikkat etmektedirler (Murphy, 1974, s.43).

Bir danışma sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için danışma sürecinin hedeflerinin net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Hedefleri belli olmayan bir danışmanlık, amaçsız bir faaliyete dönüşmektedir. Öyle ki amaçlar, danışmanlık sürecinde kullanılan teknikler vb. yanında daha belirleyici bir unsurdur. Dinî danışmanlığın ana amacı bireyin dinî ve manevî gelişimine yardımcı olmaktır (Doehring, 2015, s.19). Diğer danışmanlık grupları gibi dinî danışmanlar da

kendilerine sunulan sorunlar doğrultusunda mümkün olan yardımı sağlamaya çalışsalar da bu sorunları çözüme ulaştırmak birincil hedef değildir. Daha ziyade insanların sorunlarını ve yaşamlarını Tanrı ile kuracakları iletişim doğrultusunda yönlendirmelerine yardımcı olmak ve sorunlar üzerinde birincil odaklanma oluşturmadan Tanrı karşısında bir birey olarak kişinin onunla ilişkisindeki yüzleştirmeyi gerçekleştirebilmesi amaçlanmaktadır (Benner, 2003, s.35).

Dinî danışmanlığın bağlamı konusunda ise iki eğilimden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki olan klasik yaklaşımda bireylerin problemlerini anlamak ve açıklamak için özellikle dinî literatürden yararlanılmaktadır (Jackson, 1964, s.260). Klinik manevî yaklaşımda ise bireylerin problemleri psikolojik bakış açısıyla yorumlanmakta ve danışma süreci psikolojik bağlamda gerçekleşmektedir (Patton, 1993, s.39-40). Bağlam yalnızca danışan tarafından belirlenebilir bir unsurdur. Danışan, danışma sürecine dinsel ya da manevî problemlerini taşıdığı ölçüde süreç dinsel ya da manevî bir bağlamda sürdürülmektedir. Bunun yanında danışan, dinsel ya da manevî olmayan bir problemle ilgili sadece danışmanın teolojik arka planı dolayısıyla dinî danışmana başvurmak istemiş olabilir. Böyle bir durumda danışmanlık sürecini dinsel bağlama yönlendirme gibi bir yola girilmeden bu tercihi yine danışana bırakmak gerekmektedir (Doehring, 2015, s.20).

Dinî danışmanlar çok sayıda danışanla, onların problemleri ve duygusal hastalıklarıyla çok yönlü olarak ilgilenmek durumundadır. Bu ilgilenmeyi gerçekleştirirken kimi zaman dinî danışmanlık merkezlerini, kimi zaman sağlık kuruluşlarını ya da dini mekânları, kimi zaman ise danışanın özel yaşam alanını danışma alanı olarak kullanmaktadırlar. Tarihi süreçte dinî danışmanlar mesleklerini nerede icra ederlerse etsinler bu işi devam ettirme gücünü bağlı bulundukları inanç

grubu ya da cemaatten almaktaydılar. Akreditasyon kurumları genellikle onlardan bağlı oldukları dinî grupla ilişkilerini sürdürmelerini beklese de günümüzde bu eğilim farklılaşmaktadır (Townsend, 2009). Bugün, dinî yapı ya da gruplardan bağımsız, mesleki yeterlikleri gerekli eğitimsel şartları gereği yerine getirmiş dinî danışmanların devlet tarafından verilen ruhsatla ve görevlendirmeyle çalışabilmesi de standartlaşmıştır (AAPC, 2017a). Dinî danışmanlar mesleğin doğası gereği zaten sağlık sistemi ile yoğun ilişkidedir. Diğer zihin sağlığı disiplinleriyle iş birliği yaparak dinî alt yapıyla bütünleştirilmiş yeni ve en etkili psikolojik metotları kullanmaktadırlar. Çalıştıkları sağlık kuruluşu izin verdiği ölçüde gerekli gördükleri durumlarda danışanlarını psikoloji ya da psikiyatri servislerine yönlendirebilmektedirler (Woodruff, 2002).

Dinî danışmanlık, alanı ve amaçları bu şekilde tanımlanırken dinî danışmanın kimliği alanda bir problematik olarak tartışılmaktadır. Uluslar arası yeterlikler açısından bakıldığında, bir dinî danışman teolojik bakış açısında objektif olmalıdır. Kullanacağı dinsel kaynağın danışan zihninde oluşturacağı çağrışımı kestirebilmelidir. İyi formüle edilmiş bir dinî referans terapötik açıdan danışma hizmetine güç katacaktır. Ancak bu da, dinî metin üzerinde terapötik bakış açısı ve yeteneklerle çalışmayı gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda danışmanın danışanın dinî arka planını doğru bir şekilde anlamasını da gerektirmektedir (Foskett, 1992, s.4; Graham&Whitehead, 2011). Bunun yanında dinî danışman teolojik ve manevî bakış açısında bütüncül bir yaklaşıma sahip olmalıdır. Kutsalla, bireyi sarıp sarmalayan manevîyatın tüm unsurlarına dokunacak düzeyde bir ilişki kurulabilmelidir (Benner,2003, s.32).

Türkçe ve yabancı literatürde kullanılan kavramlar bu şekilde analiz edilirken çalışmanın isimlendirilmesinde ve içeriğinde "dinî danışmanlık" kavramı kullanılmıştır. Çalışma, bu mesleği icra edecek kişilerin alması gereken eğitime ve bu eğitimin arka planına odaklanmaktadır. Çalışmanın I. ve II. bölümlerinde detaylı şekilde izah edileceği üzere *"pastoral counseling"* görevini yerine getirmesi beklenen kişilerin öncelikli olarak teoloji eğitimi almış olmaları beklenmektedir. Bu anlamda *dinî danışmanlık* temelde bir psikolojik danışmanlıktır ve dinî sıfatı ise psikolojik danışmanlığın, dinsel kaynakların, geleneğin, bağlamın vb. unsurların dikkate alınarak uygulanmasını ifade etmektedir (Ok, 2013, s.39) Hizmetin gerek Türkiye özelinde gerekse dünya örneklerinde bireylerin manevî yönlerine, sıkıntı ve problemlerine de odaklandığı görülmektedir. Ülkemiz özelinde düşünüldüğünde "manevî" kavramının daha geniş bir alanı kapladığı akıllara gelebilmektedir. Ancak bu durum, "Bu mesleği yapanlar danışana her anlamda manevi destek verirler" ifadesinde olduğu gibi mesleğin neliğini ifade etmek için kullanılabilmektedir. Ve bu noktada şu sorular akla gelmektedir; "bir hizmetin niteliği o hizmetin ismine yansımalı mıdır?" ya da "nitelik kavramsallaştırma için olmazsa olmaz bir unsur mudur?".

I. BÖLÜM

AMERİKA'DA DİNÎ DANIŞMANLIK

I. Amerika'da Dinî Danışmanlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Amerika'da dinî danışmanlığın ortaya çıkışı ve gelişim süreci bu mesleğin nasıl tanımlanmasının yanı sıra kapsam ve sınırlıklarını ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Mesleğin ortaya çıkışından bugüne kadar yapılan alan çalışmaları, bilimsel tartışmalar ve yayınlar bir yandan tarihî açıdan önemli bir birikime ulaşılmasını sağlarken diğer yandan bu alanın bir bilim dalı haline gelmesine yol açmıştır.

Amerika'da dinî danışmanlığın ortaya çıkışı ve gelişiminin ülkedeki teolojik ve psikolojik bakış açılarının ve toplumun değişimiyle paralel ilerlediğini söylemek mümkündür (Holifield, 1983, s.16; Strunk, 1992, s.10). Fakat bu değişim ve gelişim aynı zamanda toplumun tarihî, politik ve sosyal çatısından da bağımsız değerlendirilmemektedir. Politik iklim, kültürel değer ve idealler, ekonomik faktörler ve seküler düşüncenin çeşitli formları dinî danışmanlığın şekil ve araçlarını belirlemede etkili olmuş unsurlardır.

Psikoloji ve klinik bilimlerindeki hızlı ilerlemeler Amerikan toplumunda bireylerin ihtiyaçları yönündeki bakış açısının değişiminde kritik rol oynamıştır. Bunun yanında teolojinin uygulamaya dönük alanı ve dinî kurumlar da her dönem psikoloji ve psikiyatri bilim alanlarıyla etkileşim içerisinde olmuştur (Holifield, 1983, s.16). Din ve psikoloji/psikiyatri alanındaki bu temel ilişki Amerikan sosyal ve politik

hayatının gidişatında etkili olmuş ve Protestan kilisesi özelinde bir dinî danışmanlık sisteminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

A. Tarihi Gelişim

Dinî danışmanlık Amerika'da bir meslek alanı olarak, Kuzey Amerika Protestan papazlarının görevlerini yerine getirirken yeni felsefi birikimlerden faydalanması ve hizmet eğitimleri açısından kendine özgü bir yetiştirme programına ihtiyaç duymasıyla 20. yüzyılda ortaya çıkan bir akım olarak nitelendirilmektedir (Holifield, 1983, s.11; Clinebell, 1990, s.177). Batı Hıristiyan Kilisesi ve Protestan Reformuyla gelişmiş ve sonra modern teoloji ve 19. yüzyıl sonları Avrupa ve Kuzey Amerikasında davranış bilimleriyle çeşitlenmiş bir akım olmasına karşın bu meslek alanının köklerinin, isimlendirmede günümüz terminolojisi kullanılmasa da Eski Musevi ve Hıristiyan manevi yardım anlayışında bulunduğu ifade edilmektedir (Townsend, 2015, s.17). Böyle bir temellendirme meslek alanının teolojiden bağımsız değerlendirilme çabalarına bir cevap niteliğinde olduğu kadar aynı zamanda dinî danışmanlığın şekillenmesinde dindar danışanın yaşantısının ve din adamlarının deneyimlerinin önemini de ortaya koyma çabasının bir sonucu olarak ifade edilebilmektedir.

Bir meslek alanı olarak bir yüzyıllık (Holifield, 1983, s.11; Clinebell, 1990, s.177) geçmişe sahip olarak görünse dahi alanın tarihi arka planıyla ilgili yoğun çalışmalar yapıldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bunun en önemli sebepleri arasında bugünkü modern dinî danışmanlık faaliyetlerinin kilisenin tarihi mirasıyla ilişkisini kesme eğiliminde görülmesi, mesleğin tanımlanması ve kapsam-sınırlıklarının ortaya koyulmasına ilişkin tartışmaların günümüzde dahi devam

etmesi ve meslek alanının pratiğine dönük zorlukları aşma çabaları gibi nedenler sayılabilmektedir (Purves, 2001, s.5). Günümüz Amerikasında yaygın bir şekilde uygulanmakta olan dinî danışmanlık mesleğinin ne olduğunu en iyi şekilde anlayabilmek için bu meslek alanının tarihsel gelişimini incelemek bu tartışma ve arayışlara da cevap verebilmesi açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Amerikan dinî danışmanlık tarihini üç döneme ayırmak sürecin anlaşılırlığını artırmak bakımından olumlu olacaktır. Bunlardan ilki İlk Dönem Amerikan dinî danışmanlık tarihidir. Bu dönem Amerika'nın kuruluş tarihi olan 1776'dan 1900'lerin başına kadar olan dönemi kapsamaktadır. İkincisi 1900'lerden 2000'li yılların başına kadar olan süreyi kapsayan 20.yüzyıl Amerikasında dinî danışmanlık tarihidir. Üçüncüsü ise günümüzü de kapsayan 21.yüzyıl Amerikasında dinî danışmanlık tarihidir.

1. İlk Dönem Amerikan Tarihinde Dinî Danışmanlık

Kuruluş dönemi Amerikasında dinî danışmanlık konusundaki yaklaşımlar Roma Katolik, Lutheran, Anglikan ve Protestan gelenekleri olarak dört kola ayrılmıştır. Her biri cemaatlerine iç yaşantılarını düzenlemek konusunda yardım etmeyi amaçlamışlardır. Bu yardımların temel amacı manevî gelişimi desteklemek olarak görülmüştür. Din adamlarının bireylerin içsel dinî deneyimleri, günah işlememeye dair duyarlılığını artırma ve dinî gelişimlerini destekleme konularında uzman olması umulmuş ve kendilerini bu konularda geliştirmeleri hususunda yönlendirilmişlerdir (Holifield, 1983, s.30).

18. yüzyılda manevî yaşantılarla sosyal şartlardaki değişim ve Amerikan teoloji, psikoloji, felsefe ve etiğindeki yenilenme arasında dinamik bir etkileşim ortaya

çıkmış görünmektedir. Sonuç tam anlamıyla sistematik bir manevî teoloji anlayışının gelişmesi olmasa da geleneğin mirası ile değişen sosyal ve entelektüel anlayışın bir araya getirilmesi çabası olarak nitelendirilmektedir (Holifield, 1983, s.30). 18. yüzyıla kadar ruh ve beden arasında net bir ayrım olduğu iddia edilmiştir. Bireylerin sıkıntıları maddi dünya ile ilgili olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bireyler siyasi sebepler gereği kendileri üzerinde baskı kurmaya çalışan ve kendilerini temel haklara sahip bireyler olarak değil yöneticilerin istekleri doğrultusunda hareket etmek zorunda olarak gören kurulu düzene karşı koymaktadırlar. Bu otoriteye karşı koyma durumu dışsal bir durum olarak görünmesine karşın bireylerin içsel ve manevî yönden yıpranma ve güçlü olma durumlarını da ilgilendirmekteydi. Dönemin özelliği dolayısıyla bu dönemde gözlenen dinî danışmanlık kategorisinde değerlendirilebilecek faaliyetler çoğunlukla otoritenin arzusuyla bireylerin ruhen de boyun eğen konumunda olabilmeleri için verilen öğütlerden oluşmaktaydı (Townsend, 2015, s.20).

1700'lerin ortasında gerçekleşen "Büyük Uyanış"[1] ruh ve bedenin birbirinden ayrı olduğu görüşü üzerine şekillenen din hizmetleri hakkındaki tartışmaları başka bir noktaya taşımıştır. Bu büyük dini uyanış sayesinde dini önderler, duygu ve mantığın manevî gelişimde nasıl dengede tutulabileceği üzerine tartışmalara başlamışlardır. Uyanış taraftarları duygusal tecrübenin öncelenmesi gerektiğini, geleneğin temsilcileri ise duygunun mantıktan ayrılamayacağını savunmuşlardır. Dinî uyanış sayesinde ortaya atılan bu görüşler, manevî teoloji ve felsefe, psikoloji gibi bilimleri

[1] "Büyük Uyanış 13 Amerikan kolonisi arasında çeşitli menfaatleri bir araya getiren ve grup içinde işleyen bir birlik silsilesini sağlayan ilk geniş koloni hareketi olarak yorumlanmaktadır. Bazı tarihçiler, bunun kolonilere ortak kimliğin herhangi bir anlamını veren ilk hareket olduğunu tartışmışlardır. Büyük Uyanışın önemi, sadece onun koloniler içinde ikna ediciliğinde değil, fakat daha fazla değilse de, aynı seviyede, onun XVIII. yüzyıl ortalarında Amerikan kültürüne zerk ettiği düşünce ve inançlarda yatar.", Brauer, 2009.

birlikte anlama ve insan davranışları ve dini tecrübenin mantığını yorumlama çabasında olan bilim adamlarını[2] da etkilemiştir (Townsend, 2015, s.20).

Büyük Uyanış Amerikan dini hayatında önemli soruların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyin içsel dünyasında mantık ve duygu nasıl dengede kalabilir? Duygu ve inanç ile hisler ve düşünceler nasıl doğru bir ilişki içerisinde olabilir? Bu sorular Amerikan toplumunda, politika, toplum ve dindarlık üzerine düşünmenin yolunu açmıştır (Holifield, 1983, s.106). Düşünce yapısında başlayan bu değişim, manevî teoloji alanında çalışan bilim adamlarının manevî gelişimin yapısını incelemelerine, manevî gelişim basamaklarını sınıflandırmak üzerine düşünmelerine ve manevî dinleme konusunda rehberlik edecek yöntemler geliştirmelerine ilham vermiştir. Yalnızca tavsiye vermekten oluşan din hizmetleri, bireyler için mutluluğun dinî yollarını arayan bir çabaya dönüşmeye başlamıştır.

Kiliseler 18. yüzyıla kadar özellikle şehirlerde toplum zihniyetini temsil etmekte ve sosyal değerlerle ilgili söz sahibi olmakta birinci sırada değildi. Bu yüzden gönüllülerden oluşan kapalı cemaatler halindeydiler. 1800'lerin ortasında ise Amerika'da kilisenin rolü değişmeye başlamıştır. Manevî vurgu, bireyin manevî dünyasını koruyacak şekilde gönüllü bireysel görüşmeleri teşvik ederek doğru değer, inanç ve davranışları tanımlamaya doğru bir değişim içerisine girmiştir. Ruhban sınıfı cemaatlerin önderi haline gelmiştir. Bu durum, bir taraftan papazların toplum nezdinde gücünün azaldığına işaret etmekteyken diğer taraftan kilise, endüstrideki ilerlemeye benzer bir statü kazanmaya başlamıştır. Köleliğin kaldırılmasındaki

[2] Charles Chauncy (1705–1787), Edinburg Üniversitesi Profesörü http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Chauncy%2C%20Charles%2C%201705-1787 , Jonathan Edwards (1703-1758), New Jersey Üniversitesi Profesörü http://edwards.yale.edu/research/about-edwards/biography vb.

kargaşa kiliselere kendilerini kutsal mabetleriyle birlikte tanımlama zorunluluğu da getirmiştir (Holifield, 1983, s.125). Kilise, cemaat hayatına odaklanmış ve gönüllü bağlılık ve kişisel deneyimleri önceleyen özel bir alan haline gelmiştir. Sosyal ve dini hayatın ayrılışıyla din adamları, neredeyse tamamen kilise üyesi bireylerin iç yaşantılarına yönelmişlerdir (Townsend, 2015, s.20). Bu yeni din anlayışı, "bireysel kültür" anlayışını ortaya çıkarmış ve psikologlar ve yenilikçilerde bir "manevî" ilgisini tetiklemiştir.

Ichabod Spencer[3], manevi yenilikçilerin öncülerinden kabul edilmektedir (Holifield, 1983, s.108 vd). 19. yüzyıl psikologları ile ruh ve akıl konularında çalışan filozoflardan[4] etkilenen Spencer, insan zihninin derinliğine dair yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bireyin içsel durumu, duyguları ve motivasyonunun anlaşılması yoluyla duygusal bilinç ve üst düzey kendini anlama seviyelerinin oluşabileceğini savunmuştur. Spencer, manevî iletişimin kendini anlama sürecini nasıl geliştirdiğini ve kaygı sahibi danışana dinî cemaatiyle iletişimi sürerken nasıl yardımcı olunabileceğini gösteren alan araştırmaları yapmıştır. Bütün bu çalışmalara karşın metotlarının işe yararlılığı da ciddi bir şekilde tartışılmıştır (Holifield, 1983, s.108 vd.).

19. yüzyıla gelindiğinde Amerika, tarımsal köklerinden kopup şehirleşme, endüstrileşme, özelleştirme ve sosyal açıdan sınıflanma eğiliminde olmuştur. Ekonomik gelişmenin merkezine ticaret ve fabrika yerleşmiş, iş ve aile hayatı cinsiyet rolleri etrafında şekillenmiştir. Erkek iş hayatında çalışırken, kadın korunaklı ortamında evin ve çocuklarının ihtiyaçlarından sorumlu olmuştur. Protestan dinî

[3] 1798-1854.
[4] Francis Bacon, John Locke, David Hume, Thomas Upham ve Dugald Stewart gb.

düşünce yapısı sosyal hayatta baskın hale gelirken dinî hayat da mahrem ve şahsi bir boyuta geçmiştir (Townsend, 2015, s.20).

19. yüzyılda gücünü kendisinden alan toplumda cemaat, din adamlarından manevi konularda bireysel danışmanlık sağlamasını ve bireylerin sorun addettiği konular ve duygular hakkında rahatça iletişim kurulmaya odaklı kilise merkezli küçük gruplara rehberlik etmesini ummaktaydı. Durum bu olunca insanlar ve onların problemlerine odaklanan ve sağlıklı ve dengeli bir duygu dünyası kurmaları için onlara rehberlik eden din adamlarının insan doğası ve psikoloji alanlarında eğitim almaları ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tam da bu dönemde dinî danışmanlık, bireylerde dinî bilinç geliştirmek, duygu ve rasyonalite arasında denge kurmak, din kaynaklı tecrübeleri keşfetmek, doğru ahlakî davranışları ortaya koymak ve umutsuzluğu bertaraf edecek yollar bulmak konusunda kilise mensuplarının ihtiyacını gidermekte oldukça faydalı olmuştur. Bunun üzerine bazı bilim adamları, hukuk ve tıbbın metotlarını kullanan "Klinik Teoloji" adında yeni bir disiplin ortaya çıkması gerektiğini savunmaya başlamıştır (Townsend, 2015, s.21).

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde dinî danışmanlık alanında iki önemli gelişmenin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki; önceden ibadet ve vaaz merkezi olan kilisenin gönüllü ve özel topluluklar için bir sosyal hayat merkezi haline dönüşmesidir. Cemaat, duygusal ve psikolojik hayatlarını iyileştirmeyi amaçlayan danışmanlığı da içeren bu dönüşüm ile sosyal ihtiyaçlarının karşılanacağını ummuştur. İkincisi değişim ise; danışmanlıktaki manevi tavrın farklılaşmasıdır. Dinî danışmanlık, cemaate direk ahlakî öğretim yapmaktan sözsüz iletişim şekline dönüşmüştür. Gerkin (1997), bu dönüşümlerin kendi kendini yöneten bir kültür alt

yapısını hazırladığını ve tamamen kendine özgü bir psikoloji bilim dalının yani dinî psikolojik danışmanlık alanının gelişmesine sebep olduğunu ifade etmektedir (s.49).

Protestanlığa kadar Roma Katolik kilisesinin güdümünde olan dinî danışmanlığın Protestanlıkla birlikte ortaya çıkan Tanrı'yla ilişkilerdeki farklı anlayışlar yoluyla çeşitlenmeye başladığı gözlenmektedir. Holifield, Amerikan dinî danışmanlık tarihi açısından dinî danışmanlığın ilk dönem gelişim seyrini Roma Katolik, Luteran, Anglikan ve Reform (Protestan) olmak dört gelenek grubuna ayırmış daha sonra bunlara Bağımsız Cemaat ve Wesleyan kilise geleneğini de eklemiştir. Ancak 20.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren dinî danışmanlık Amerika'da Protestan mezhebi merkezli bir hizmet olarak devam etmiştir (Holifield, 1983, s.17 vd.). Amerika'dakine benzer bir seyrin Avrupa'da da var olduğu ifade edilse de Amerika için bu seyrin tamamen kendine özgü olduğu iddia edilmiştir. Bölünmüş bir görüntü veren bu dört baskın gelenek aynı zamanda Amerikan dini yapısını manevî gelişim konusunda ortak bir noktaya taşımaya vesile olmuştur. Dinî geleneğe bakışları ve kullandıkları manevî teknikler ne olursa olsun bireyin ruhî iyileşmesinin belli bir gelişimsel süreç olduğu konusunda tüm geleneklerin hemfikir olduğu görünmektedir. Dinî danışmanın görevinin ise bu süreçte olumsuzdan olumluya gidişte danışana yardımcı olmak olduğu ifade edilmektedir (Holifield, 1983, s.17 vd.).

1.1.Roma Katolik Gelenek

Roma Katolik kilisesi dinî danışmanlık işlevini Reform[5]'dan önce ve sonra dinî gelenekler etrafında sürdürmüştür. Roma Katolik kilisesi insanları doğuştan günahkâr gören bir din anlayışına sahipti. Zaman içerisinde vaftiz törenini kullanarak

[5] Reform kavramı, Avrupa'da 16. yüzyılda Hıristiyanlık dininde meydana gelen yeni yorum ve düzenlemelere verilen addır. En önemli öncüsü Martin Luther'dir ve neticesinde Hıristiyanlık Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık olarak üç kola ayrılmıştır. Bkz; Çakır, 2013, s. 627-640.

bu durumu ortadan kaldırmanın yolunu bulmuşlardır. 1552'deki Teronto Konsili'nde günah kefareti konusunda da suiistimalleri düzeltmek için çareler aranmış ve bu konuda önemli adımlar atılmıştır. İşlenen bir günahın cezası, pişmanlığın, itirafın ve kefaretin ödenmesinin ön görüldüğü bir dinî vazife olarak tanımlanmıştır (Holifield, 1983, s.18; Mills, 2010, s.839).

Dinî pişmanlıkla ilgili bu yeni tanımlama kiliseyi inanç konusundaki problemlere yönelmeye teşvik etmiştir. Günah çıkaran papazların duruma adeta bir baba, öğretmen, hakim ve psikolog gibi yaklaşması ve günah çıkartmanın da sözlü, gizli, doğru ve bütüncül olması gerektiği savunulmaya başlanmıştır. Bireylerin yaptığı hatalar için çeşitli düzeltme yolları aranmaya başlanmış ve günah çıkaran papazların kendilerini objektiflikten uzaklaştıracak çeşitli düşünce, yargı vb. şeylerden soyutlayarak günah çıkarmaya gelen kişileri dinlemesi gerektiği öğütlenmiştir (Holifield, 1983, s.19; Mills, 2010, s.839).

Bu arayışlar ve gelişmeler neticesinde 18. yüzyılda manevî yönlendirme işi bir meslek çeşidi olarak ortaya çıkmıştır. Bu meslekî rol, günah çıkarma işinde amacın manevî durumlarla uğraşmak olmasıyla önceki halinden farklılaşmaktaydı. Diğer yandan da dinî gelenek ruhu ve Tanrı sevgisini beslemek adına bu mesleğin anlam ve saygınlığını sağlamış oluyordu (Holifield, 1983, s.18-19).

1.2. Lutheran Gelenek

Martin Luther'in görüşleri etrafında şekillenip ortaya çıkan[6] Lutheran geleneğin dinî danışmanlık anlayışı, 17. ve 18. yüzyıl boyunca Ortodoks anlayış etrafında şekillenmiş olarak görünmektedir. Bu döneme kadar hatrı sayılır bir manevî literatür

[6] Lutheran din anlayışı ve Luther'in hayatında gözlenebileceği savunulan dinî danışmanlık uygulamaları için bkz; Bachmann, 1949, s.13-35 ;Mayer, 1979, s.88-112.

ortaya çıkmasına karşın bu literatürün ruhanî iyileştirme konusunda dar bir bakış açısına sahip olduğu ve önceki gibi günah çıkarma işine odaklandığı görülmektedir (McNeill, 1951, s.182). Lutheran dinî danışmanlık anlayışında skolastik yaklaşım terk edilerek bireysel din anlayışına yöneliş hâkimdir. Yenilenme ve yetiştirmeyi önceleyen Lutheran anlayış, bireysel yenilenme için kısa görüşmeleri araç olarak kullanmaktaydı. Her bir Hıristiyanın bağlı olduğu rahiple ya da diğer Hıristiyanlarla özel bir arkadaşlık bağı oluşturması esas alınmaktaydı. Bireysel görüşmeler, özel diyaloglar, ev ziyaretleri ve hastalık zamanlarında arayıp kişinin yanında bulunma gibi iletişim yolları vurgulanmaktaydı. Bu görev yalnızca ruhban sınıfına ait değildi. Gereken durumlarda ruhban olmayanlar da bu işi yapmak üzere görevlendirilebiliyordu. Hıristiyanlık, "tövbe, inanç ve yeni bir bağlılık ile doğru, içsel, ruhani barış" şeklinde tanımlanıyordu (Bachmann, 1949, s.78 vd.; McNeill, 1951, s.184).

August Herman Francke, Amerikan Lutheran anlayışa yeni bir bakış açısı getirmiştir. Kişisel hayatında yaşadığı acı ve keder onun doğru inanan ve inanmayan şeklinde ayırdığı Hıristiyanlar üzerine kurulmuş bir tövbe anlayışı geliştirmesine sebep olmuştur. Gerçekleştirdiği bireysel görüşmeler vasıtasıyla bireydeki umutsuzluğu fark edip negatif düşünceleri umuda yönlendirmek şeklinde gelişen önemli bir manevî model ortaya koymuştur (Mills, 2010, s.840).

Lutheranlığın dinî danışmanlık anlayışı Amerika'da birçok koldan ilerlemiştir. New England Prutanistlerinden, İngiliz ve Amerikan Baptistlerinden etkilenmişlerdir. Ayrılan kollar alandaki tartışmaları gidermek ve bireysel inanç konusunda skolastik argümanları bulmak için çalışmışlardır. Psikolojik bakış açıları onları şu düşünceye götürmüştür: "hasta bir beden hasta bir ruh demektir". Bu nedenle yoğun olarak tıp

alanından uzmanlarla çalışmışlardır. Ancak yine de Lutheran gelenek bugünküne yakın anlamda bağımsız bir disiplin olarak dinî danışmanlık için çabalamalarına karşın bu sonuca ulaşamamışlardır (Bachmann, 1949, s.117 vd.).

1.3.Anglikan Gelenek

Reform hareketinin etkileri Amerika'da bu hareketin ortaya çıktığı yer olan İngiltere'dekinden daha fazla hissedilmiştir. Amerika'da kilisenin yapısının büyük ölçüde değişmemiş ve dinle ilgili yorumlarda ya da çalışmalarda kesin tanımlardan kaçınıldığı söylenebilse de Anglikan kilisesinin durumu yoğun bir değişime yönelmiştir. Eskiden papazlardan oluşan ruhban sınıfı öncelikli sorumluluklarını kilise içerisinde çalışmakta görürken Reform'dan sonra onlar cemaatine öğüt vermekten çok onların içsel sıkıntılarına manevî iyileştirme yoluyla yardım etmeye çalışan bir görevi icra etmeye başlamışlardır (Holifield, 1983, s.21; Mills, 2010, s.840).

17. yüzyıla kadar Lutheran ve Anglikan dinî danışmanlık anlayışında büyük farklılıklar gözlenmemektedir. Farklılıkları daha çok teolojik bakış açıları ve tarzları konusundadır. Lutheranlar dinde reform isterken ve insanlara değil, Tanrı'ya itaatin gerekliliğini savunurken Anglikanlar daha ılımlı ve ihtiyatlı bir bakış açısıyla adet ve geleneklerin insanlar üzerindeki gücünün görmezden gelinemeyeceğini savunmuşlardır. Anglikanlar dinsel gelenekle bireyin yaşantıları ile tecrübeleri arasında denge kurmak konusuna eğilmişlerdir. Onlara göre ideal dinî danışman dindar, alanında yetkin ve cana yakın olmalıydı. Tatil günlerini de küs komşuları barıştırmak, hastaları ziyaret ya da insanları tövbe konusunda ikna etmek için harcamalıydı. Hafta içinde ise sistematik kilise ziyaretleriyle onların sıkıntılarını

incelemeli ve bu sıkıntılarına danışmanlık yapmak için tekliflerde bulunmalıydı. İnsanların sıkıntılarını kendisine açabilmesi için onları yemeğe davet edebilirdi. Bütün bunlar manevî paylaşımı kolaylaştıracak yollardı (Holifield, 1983, s.22; Mills, 2010, s.840). Bu örneklerden hareketle Anglikan dinî danışmanlık anlayışının danışmanlıktan çok rehberlik alanında yoğunlaştığı görülmektedir.

17. ve çoğunlukla 18. yüzyılda "ruhu iyileştirme" konusunda Anglikanlarda geniş bir literatür göze çarpmaktadır. Bu literatür, ruhban sınıfının bireylerin inanç sistemini yönlendirme konusundaki rehberliği ile ilgili yüksek bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bireyin kendi iç dünyasını kontrol edip hataları konusunda tövbe yoluna yönelmesi gelişim evrelerinden kabul edilmiştir. Anglikanlar dinî danışmanlık anlayışlarında ister bireysel ister kilise bağlamında olsun kutsal etkinlikleri önemsemiş ve ön plana çıkarma gayretinde olmuştur (Hall, 1969, s.9 vd. ; Mills, 2010, s.840).

Anglikanların gelenek ve bireysel deneyimler arasında bir denge kurma çabası geleneğe boyun eğmeleriyle neticelenmiştir. Her şeye rağmen bu çaba dinî danışmanlık anlayışında inanç ve bireyin vicdan muhasebesi konusunda Amerika'da göz ardı edilemeyecek bir literatürün oluşmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda Amerika'da bu alanda çalışmalar yapan Philips Brooks[7] manevî rehberlik konusundaki bu özveriyi ve din adamları ile cemaat mensupları arasındaki manevî samimiyeti canlandırma gayretinde olmuş ancak bu uzun soluklu olmamıştır (Mills, 2010, s.840).

1.4. Protestan Gelenek

[7] Amerikan piskopos ve yazar (1835 –1893).

Tarihsel olarak Protestanlık farklı kollara ayrılmış olsa da bu farklı Protestan geleneklerin hepsi, dinî danışmanlık yaklaşımları konusunda ortak bir kaynağı yansıtmaktadır. Holifiled (1983)'a göre bu kaynak John Calvin'dir. Calvin, bireylerin sıkıntılarının temelinin inançsız bir kalbin itaatsizliği sebebiyle olduğunu vurgulamıştır. Calvin düşüncesinin teolojisi deneyimler üzerine kurulmuştur. Fakat Calvinistler olumlu deneyimlerin etkin ve süregelen bir hal almasını istemişler ve bu amaçla dikkatlerini cemaati kötülüklerden korumak konusunda geleneği farklı bir motifte sunmaya vermişlerdir (Mayer, 1979, s.112 vd. ; Holifield, 1983, s.22-23).

Ruhî iyileştirme çalışmalarının danışmanlığa dönüşü yolundaki çabalar Protestanlar için 17-18. yüzyıl itibariyle başlamış görünmektedir. Ruhî iyileştirmenin aynı zamanda danışmanlığı da barındırması ve vasıfsız danışmanların bireylerin sorunlarını daha da ağırlaştırmaması için bu alanda bir meslekî nitelendirme gerekliliği tartışılmaya başlanmıştır. 17. yüzyıl Protestan rahiplerinden Richard Baxter (1656); "İyi bir dinî danışman danışanın hırçınlığına, durumun karışık ve gergin oluşuna karşı sabır göstermelidir. Karşısındakinin üzüntüsüyle üzülmeli, onu iyi dinlemeli, sır saklamayı bilmeli ve kendisine anlamsız dahi gelse hiçbir inanç ve düşünceyi eleştirmemelidir." ifadeleriyle bir dinî danışmanda bulunması gereken özellikleri sıralamıştır. Dönemin Protestan geleneğine göre, ruhî iyileşmeyi zorlaştıran iki unsur vardı. Bunlardan ilki; en nihayetinde danışanlarda mutluluk ve iyilik halini ortaya çıkarmanın gerekliliği, ikincisi; bu halin ortaya çıkması için onlara doğru anlamanın yollarını göstermenin, bu anlamları kullanmayı öğretmenin ve aksi yönlü çabalarından vazgeçirmenin gerekliliğidir. Dinî danışman haftada 15-16 saatini ailelerin huzurlu yaşamlarını korumaları ve kalplerine yönelmelerini sağlamak amacıyla harcamalıdır. Hasta ve ölüm döşeğindeki insanları ziyaret etmeli

ve onlara verimli bir hayat veya mutlu bir ölüm için yardım etmelidir (Holifield, 1983, s.23; Mills, 2010, s.841).

19. yüzyıla girerken Protestan kilisesi ruhların ıslahına ve bireysel dine önem verir durumdaydı. 19. yüzyıla gelindiğindeyse Amerikan Protestan din adamlarının manevî deneyimleri farklı durumlara adapte etme çalışmaları ortaya çıkmıştır. Amerikan Protestan din adamlarının inanç sistemi dünyanın diğer yerlerindeki Protestan din adamlarıyla aynı olsa da Amerika'da yerleşik hayat düzeninin henüz tam anlamıyla oturmamış olması ve kilise yapısının kurumsallaşması prosedürünün farklı olması Amerikan Protestanlık anlayışını diğerlerinden farklılaştırmıştır. Örneğin; din hizmetlerinde dinî tecrübenin temel alınması, günah çıkarmanın sürekli yenilenmesinin gerekliliği gibi konular bu farklılaşmalardan birkaçıdır (Holifield, 1983, s.23; Mills, 2010, s.841).

Protestan geleneğin diğer kurumsallaşmış dinî yapılara nazaran dinî danışmanlık alanıyla ilgili vurgularında en azından bir dönem için daha modern olduğu söylenebilir. Aslında şimdiye kadar incelenen tüm dinî gelenek refleksleri ilk etapta vaizlik mesleğinin alanını genişletme çabasındadır. Özel görüşmeler, danışmalar, bireyin olumsuz davranışlarını düzeltme ve doğru bir hayat için rehberlik etme gibi çabaların hepsi bireylerin dinen doğru bir hayat yaşamasına yardım etmenin yeni yolları olarak görülmüştür. Bütün bu yaklaşım ve bakış açılarıyla Protestan geleneğin Amerika'da dinî danışmanlık alanında baskın gelenek olduğu, uygulama ve bilimsel birikim açısından 20. yüzyıl boyunca alanı yönlendirdiği ifade edilmektedir.

1.5.Cemaatçilik (Kongregasyonalizm)[8] ve Wesleyan[9]

İngiltere'de 17. ve 18.yüzyılda ortaya çıkan bağımsız cemaatçi kilise geleneği Amerika tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bağımsız kilise geleneğinin ana vurgusu bağımsız bir ruhî iyileştirme çabası idi. Onların öne sürdüğü "karşılıklı öğretme/karşılıklı ahlakî olgunlaştırma" ve "kardeşçe yönlendirme" Protestan geleneğinin dinî danışmanlık anlayışında da öne çıkan noktalardı. Fakat bağımsız cemaatçi geleneğin zamanla Baptistlerin yönetimine girmesi ve Metodistler arasında kalan coğrafi yapısı dinî danışmanlık işini din adamı olmayanların da üstlenmesine sebep olmuştur (Mills, 2010, s.842).

Amerika'da Baptist dinî yaşayış tarzı bağımsız kilise geleneği ile ilişkilendirilir. Fakat 18.yüzyılın sonlarında bu Baptist kiliselerin yalnızca birkaçında düzenli papazlar bulunuyordu. Bu sebeple dinî danışmanlık yapma görevi cemaate kalmıştı.

---

[8] ""Congregational" kelimesi; cemaatle veya dini bir toplulukla ilgili olan, cemaatsel, cemaatleri bağımsız sayan kilise sistemine ait olan gibi anlamlar taşımaktadır. Kongregasyonalizm, kökenlerini Apostolik kiliselere dayandırsa da XVI. yüzyılda İngiltere'de I. Kraliçe Elizabeth Döneminde ve Robert Browne öncülüğünde, İngiltere Kilisesi'nin Püriten reformasyonu sürecinde ayrılıkçı bir dini hareket olarak ortaya çıkmıştır. Kongregasyonalist akım, 1567'de London Plumbers' Hall (Londra Tesisatçılar Binası)'de bir araya gelerek ibadet eden ve kendisini "gizli topluluk" olarak nitelendiren muhalif, ayrılıkçı bir grup arasında doğmuştur. Kongregasyonalizm öncelikle bir kilise yönetim şeklidir. Bu nedenle bu idari yapıyı benimseyen kiliseler, Kongregasyonalist kiliseler olarak isimlendirilir. Hem genel hem de özel olarak anlamlandırılan Kongregasyonalizm terimi genel anlamda; episkopal ve sinodik elementleri içermeyen, yetkiyi yerel topluluklara (kiliselere, cemaatlere) veren ve yerel toplulukları kapsayacak şekilde bir takım danışma amaçlı toplantı ve konferanslar tertipleyen Protestan Hıristiyan kilise yönetim şeklini ifade eder. Özel anlamda ise; XVI. yüzyılda ortaya çıkan, kendisini tam anlamıyla müstakil kilise olarak görüp tanımlayan yerel topluluklardan meydana gelen ve üyeler tarafından Kutsal Kitap'a göre seçilmiş bir kilise sorumlusu altında bir araya gelmiş din kardeşleri birliğidir." Daha geniş bilgi için bkz; Horton, 1968, s. 562.; Pas, 1995.

[9] "John Wesley ideallerini takip eden Hıristiyan dinsel grubu. İngiltere kilisesini (Anglikanizmi) geliştirmek maksadıyla kurulmuş 'kutsal kulüp' taraftarı olan John Wesley (1703-1791), Hıristiyanlığa uygun yaşama tarzını kesin kurallara dayandıran bir yöntemi öne sürmesiyle, kilise müdavimleri tarafından alay etmek maksadıyla 'metodist' olarak anılmıştır. İman yoluyla aklanma, bireysel olarak Tanrı'ya yönelme, Tanrı iradesini gerçek hayatta hakim kılarak kurtuluşa erişme gibi kilise karşıtlarının fikirlerinden derin bir şekilde etkilenen ve bu düşünceleri hiç ilahiyat eğitimi almamış gezgin vaizler yoluyla halka duyuran metodistler; her geçen gün kendilerini kilise dışında bulmuş, işi takva yoluna ve işyerini de tapınağa dönüştürmüş olmasıyla kilise ayinlerine katılmayan sermaye sahibi işveren zümresi üzerinde derinden tesir etmiştir." Daha geniş bilgi için bkz; Akalın, 2010, s. 199-222.

Bu dinî danışmanlık yapma çabasındaki erken dönem Baptist kilise cemaati kendi aralarında bu işi nasıl yapacaklarına dair ortak kararlara vardılar. Buna göre; birbirlerini kardeşçe bir hassaslık içerisinde izleyecekler, her biri birbirinin ahlaken olgunlaşmasına yardımcı olacak, birbirlerinde zayıf gördükleri olumlu davranışları geliştirmek için çabalayacaklar ve gerektiği yerde birbirlerinin yükünü göğüsleyeceklerdi. Bu bahsedilen hususlar bugünün dinî danışmanlık anlayışı için önemini yitirmiş gibi görünse de bu alanın bir disiplin haline gelişinin izleriydi (Mills, 2010, s.843).

Amerikan bağımsız cemaatçi kilise geleneğinin dinî danışmanlık anlayışında bu işi yürütürken kullandıkları yöntemlerden olan vaaz, bireysel görüşmeler ve danışanlarla ilgilerinde de ana tema aslında bireyin inanç dünyası idi. 18. yüzyılda bu alanda çalışmalar yapan din adamlarından Jonathan Edward, dinî danışmanlığın yalnızca danışanın ruh dünyasıyla meşgul olmak olamayacağını, danışman ve danışanın karşılıklı bir ruhî iyileşme sürecinde olması gerektiğini belirtmiştir (McNeill, 1951, s.278). Ancak 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde bağımsız cemaatçi kilise geleneğinin bu köklerinden koptuğu görülmektedir.

Wesleyan gelenek John Wesley tarafından idealize edilen bir gruptur. İçerisinde yaşadığı topluluk dinsel pek çok konuda gruplara ayrılmış durumdaydı. Wesley'in onlara liderlik etmesiyle kendi aralarında bir dinsel işbirliği kurmayı başaran grup birbirlerinin ahlaken olgunlaşması adına her türlü yardımı yapmaya hazırlardı. Yardıma muhtaç kişilere yardım ediyorlar, hasta, düşkün ve mahkûmları ziyaret ediyorlar ve yeri geliyor onlara bir hususu öğretiyor, yeri geliyor bir konuda onları yüreklendiriyorlardı (McNeill, 1951, s.279).

Wesley takipçileri için bir modeldi. O, sık sık vesveseli, aklı karışık, dertli ve idam mahkûmu kişilerle görüşüyordu. Wesley'in yazılı pek çok kaynağında ana gayesinin insanların manevî ihtiyaçları olduğu görülmektedir. O, aynı zamanda bireylerin kutsal olanı takip ederek hatalarından kurtulmalarını önemsemekteydi. Amerika'da Wesley'in takipçisi Francis Asbury olmuştur. Asbury, sık seyahat etmiş ve her daim ihtiyaç sahibi birine dinî danışmanlık ve rehberlik yapmak için hazır bulunmuştur. Alanın bir disiplin olarak sürdürülebilirliği konusunda birçok çalışma yapmıştır. Bireylerin manevî hastalıklarının tedavi edilebileceği bir "Manevî Hastane" önerisinde bulunmuştur. Tedavisinin ana teması ise "dönüşüm"dür (Mills, 2010, s.843).

Şu açıkça görülmektedir ki, şimdiye kadar bahsedilen geleneklerin her biri kendi teolojik bakış açılarına uygun dinî danışmanlık pratikleri yürütmüştür. Din algısı açısından Hıristiyan geleneğinde başta Tanrı'ya dair bir bakış açısı vardı ve insanların hayatı doğru yaşama kriteri Tanrı'nın rızasıydı. Bu çaba içerisinde dinî danışmanlık bu sürece özgü bir şekilde kendiliğinden gelişmiştir. 19. yüzyılın sonlarında dinî danışmanlığın bu hali geniş kabul bulmamıştır. 20. yüzyılda sekülerizm ve teknolojinin rüzgârı, dinî danışmanlık alanında insanların problemlerini anlamada, onları iyileştirme süreçlerinde, belirli problemler ve imkanlar konusunda aşama kaydetmek hususunda alternatif bir anlama yolu olarak bilimin verilerini ön plana çıkarmış ve bu idealleri Protestanlık mezhebi odağında gerçekleştirebilme imkanı bulmuştur.

2. 20.yüzyıl Amerikasında Dinî Danışmanlık

Hıristiyan din adamları 18. yüzyıl itibariyle ruhsal çöküntü içerisindeki insanlara fayda sağlamak adına daha önceleri çok yaygın olmayan şekilde bireylerle birebir şekilde çalışmalara başlamışlardır (Holifield,1983, s.15). Sonraki üç yüzyıl boyunca manevî teoloji alanında çalışanlar bu pratik uygulamalardan hareketle geleneğe eleştirel yaklaşarak manevî içerikli yardımlar konusunda farklı teolojik bakış açıları geliştirmekle meşgul olmuşlardır. Ancak 20. yüzyıl itibariyle, önceleri konuşmaya dinlemekten daha fazla önem veren Hıristiyan din adamları karşılarındakini en iyi şekilde anlayıp cevap vermek için öğüt verme işinden büyük ölçüde vazgeçip dinlemeye daha fazla vakit harcamaya başlamışlardır (Holifield,1983, s.16).

20.yüzyılın başlarında dinî danışmanlık öncelikli olarak dinî danışmanlığın tümdengelimsel rehberlik fonksiyonuna yönelmiş ruhu iyileştirmeyi ikinci sıraya ötelemiştir. Ancak dinî danışmanlığın profesyonel bir meslek alanı olarak yaygınlaşmasıyla birlikte rehberlik etme yerini ağırlıklı olarak iyileştirme, destekleme ve uzlaştırmaya bırakmıştır (Stone, 1996, s.10).

Bununla birlikte 20. yüzyılın ilk dönemlerinde dinî danışmayı gerçekleştiren din adamları danışana duygu ve rasyonellik arasındaki dengeyi kurma konusunda yardım etmekten ziyade kadın ve erkek davranışlarını etkileyen bilinçaltı dinamikleri incelemeye yönelmişlerdir. Bu durum zamanla liberal Protestan doktrinle birleşme eğilimine girmiştir. İnsan psikolojisini anlamak özellikle danışanların içsel dünyalarını ve günlük davranışlarını düzenleme hususunda çalışanlar için oldukça önemliydi. Bu disiplinler kilise ve manevî teoloji alanında çalışanların sorduğu "İnsan duygu, düşünce, irade ve davranışları arasındaki ilişki nedir? Bilinçli

davranışlar bilinçsiz davranışlardan daha mı önemli? Ruhsal ve bedensel iyileşmede hangi faktörler önemli? Bireylerin dini yaşantısı psikolojik açıdan nasıl anlaşılır?" gibi birçok soruyu eşzamanlı olarak sorduğu için 1880 ve 1910 yılları arasındaki akademik ve terapötik psikoloji ile ortaya çıkan bu durum bir şekilde eşleşme noktasına gelmiştir (Townsend, 2015, s.22).

20. yüzyıl için bütün soruların ötesinde dinî danışmanlık adına en önemli gelişme psikoloji bilimlerinin ortaya çıkması ve önem kazanması olmuştur. Bir taraftan bu bilimlerin etkisi dinî danışmanlık vurgusunu beslerken diğer taraftan bu bilimlerin tavrı ve yapısı gereği insan hayatının teolojik açıdan anlaşılması çabasında bir azalma olmakta ve bu bilimler insanın ruhî sıkıntıları konusunda alternatif, bazen rekabetçi bir durum ortaya koymaktaydı. Bu ortamda din adamları ya da teoloji eğitimi veren kişilerin çabası henüz tam anlamıyla şekillenememiş bir teolojik bakış yanı sıra sekülerleşme eğilimine girmiş bir dinî danışmanlık konusunda kendi yollarını çizmeye çalışmak olarak görülmekteydi.

20. yüzyıldan önce psikolojik düşünce din alanına öncelikli olarak felsefecilerden aldığı verilerle bilgi yönlendirmekteydi. Çoğu akademisyen psikolog, zor bir alanı bilim dalı haline getirmek için çalışmakta, bilincin, ilgi ve algının seviyelerini tanımlamak için uğraşmaktaydı. Bazıları da din adamlarına akıl ve duygu arasındaki karşılıklı etki veya insanların hayatlarındaki problemlerini anlamak konusunda yardımcı olabilecek terapötik uygulamalar üzerinde çalışmaktaydı (Strunk, 1992, s.11). 1890ların sonunda Harvard Üniversitesinden William James akademik psikolojiyi daha çok klinik alana yönlendiren çalışmalar yapmıştır. James beyinle ilgili bilimsel çalışmalarla klinik ihtiyaçlar arasında bağ kurabilmek adına işlevsel psikolojiyi önermiştir. Ona göre, zihin, duygular ve fiziksel tecrübe ortaya çıktığı

bağlamla birlikte değerlendirilmeliydi ve zihnin değişen fiziksel şartlara nasıl adapte olduğu üzerine de çalışmalıydı. James'in bu çabaları psikolojinin bireyin günlük hayatı ve problemleriyle de ilgilenmesinin yolunu açmaktaydı (Strunk, 1992, s.12; Townsend, 2009, s.13).

William James'in yaklaşımı aslında daha çok dinî danışmanların işine yaramaktaydı. Onun ortaya koyduğu bu işlevsel psikoloji anlayışı, bireylerin algı durumlarının incelenmesi için bir kapı aralamış ve insan düşüncelerinin iradeyle organize edilebileceğini savunmuştur. Onun bu bakış açısı neredeyse bir yüzyıldır teolojinin tartıştığı akıl ve duygunun nasıl birleştirilebileceği sorununa da bir çözüm olarak görülmüştür. James'in zihinsel aktiviteler ile bireyin davranışları arasında kurduğu ilişki dinî danışmanların hemen ilgisini çekmiştir. Örneğin James 1892'de "alışkanlık" kavramını "nörolojik aktiviteler ve davranış arasındaki karşılıklı değişim" olarak tanımlamıştır. İstemli, sistematik veya kontrollü bir şekilde alışkanlıklar gelişebilir. Dolayısıyla birey isterse hayatını ve kaderini değiştirebilir. Bireyin davranışlarındaki dönüşüm, bilinçli davranış ve çabanın kontrolündeki bilinçaltı süreçlerinde yatmaktadır. James'e göre ister sağlıklı ister hasta zihinde bulunsun dinî davranışlar içsel süreçlere bağlıdır ve hasta ruhlar yardımı içsel mücadelelerinde bulurlar. Kurumsal dinin yapması gereken insanların içsel dönüşümlerini artırmaya çalışmaktır. James'in ortaya koyduğu bu "bireyin kendi iradesi ve içsel dönüşüm" fikri dinî danışmanlığın karakter gelişimi çabası için oldukça destekleyici görünmektedir. Bu tema dinî danışmanlık anlayışında etkisini gösteriyor ve manevî yardım işi "eylem ve kendi kendini kontrol" eksenine kaymaya başlamaktadır (Holifield, 1983, s.189-191; Townsend, 2009, s.13).

James tarafından geliştirilen bu yeni din psikolojisi alanı, bireyin içsel dinî dönüşümünün sadece Tanrı'dan değil insanın psikolojik yapısından da ortaya çıktığını iddia etmiştir. Bu iddia dönemin liberal Protestan düşüncesinin vurguladığı "insan deneyimlerinin gücü ve Tanrı'nın insan yaşamındaki içkin hali" vurgusuyla oldukça uyuşmaktaydı. İçsel deneyimler güvenilirdi, kişiye güç veriyordu ve Tanrı'yı tanımanın yoluydu. Ruhun problemleri doğru bilgi ya da doğru doktrinin konusu değildi ve cevaplar da yalnızca akılla bulunamazdı (Townsend, 2009, s.13-14). Bu görüşler sayesinde liberal gelenekte dinî danışmanlık, bilişsel ve entelektüel cevaplardan danışanlara kendilerini dönüşüme götürecek içsel yolculuğu yapmaları konusunda yardım etmeye dönüşmeye başlamıştır.

James'in ortaya attığı bu düşünceler 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı yeni düşünce yapısını etkilemiş ve Protestanlar arasında dinî danışmanlığın doğal bir yaklaşımı olarak din psikolojisi alanını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmelerle aynı zamanlarda nöroloji bilimi hasta ruhların iyileştirilmesi amacıyla "psikoterapi" yöntemini şekillendirmekteydi. Psikanalizler, psikiyatrlara davranış ve motivasyonu anlama konusunda etkileyici ve kompleks bir yol sunmaktalardı. Dinî danışmanlar ve teologlar için psikanaliz, insan duygularının, maneviyatının, iradesinin o güne kadar bildikleri teolojik antropolojiden farklı olarak daha kompleks ve mucizevi olduğunu görmeye yardımcı olmuştur (Townsend, 2009, s.14). Bu ise, dinî danışmanlık eğitiminin psikoterapinin metotlarını da içermesi gerektiğini göstermiş ve kısa süre sonra başlayacak eğitim faaliyetlerinde bu hususun göz önüne alınmasını sağlamıştır.

2.1. Emmanuel Akımı

Psikoterapideki hızlı gelişmeler ruhban sınıfının danışmanlığa yönelimi açısından oldukça önem arz etmektedir. 1904 yılında amacı tıp ve dinin insanlar üzerindeki iyileştirici gücünü bir araya getirmek ve böylece hem zihni hem de bedeni desteklemek olan bir akım ortaya çıkmıştır. Bu akım daha sonraları Emmanuel Akımı olarak anılmıştır (Strunk JR, 2010, s.834). 1905 gibi erken bir tarihte psikoterapi dinî danışmanlığın merkezi bir parçası olarak ona katılmaya başlamıştır. Boston'daki Emmanuel Kilisesi rektörü Elwood Worcester öncülüğünde psikoterapik danışmanlık için bir model geliştirilmiştir (Greene, 1934, s.496; Cunningham, 1962, s.48 vd.). Bu modele göre dinî danışmanlık faaliyeti gerçekleştirilirken gelenekten çok bilimin verileri göz önüne alınmalıydı. Kilise, terapi ve psikolojik sıkıntılar konusunda danışmanlara ders aldırmak konusunda sponsor olmalı, tıp dünyasından bilim adamlarıyla danışanların sıkıntılarına teşhis koymakta işbirliği yapmalı ve kendi alanlarıyla ilgili sıkıntıların tedavilerini onlar üstlenmeliydi. Böylece doktorlar tedavi ettikleri ya da uygun olduklarını düşündükleri danışanları kilise merkezli dinî danışmanlık hizmeti için yönlendirebilecekti. Bu yeni yaklaşım oldukça hızlı bir şekilde Amerikan Protestan cemaati içerisinde yankı bulmuş ve sonrasında Avrupa, Asya ve Afrika'ya da yayılmıştır (Holifield, 1983, s.206).

Döneminin diğer akımlarına nazaran Emmanuel Akımı tıp ve din arasında daha açık görüşlü ve gelişmiş bir eğilim ortaya koyuyordu. Bu akımın ruhi iyileşme konusundaki yaklaşımı dört prensibe dayanıyordu. Onlara göre; insan zihin ve bedenin birleşimidir, din, tıbbi hastalıkların tedavisinde kesinlikle etkin bir değerdir, bedensel ve zihinsel hastalıklar arasındaki ilişki manevî iyileşme için meşru bir

alandır ve dinî danışmanların yaptığı iş tıp alanında çalışanların işlerini minimize etmek değildir (Strunk, 2010, s.834).

1920'lerin başında psikiyatrlar ve dinî danışmanlar arasındaki fikir ayrılığı Emmanuel akımının geri plana itilmesine sebep olmuştur. Başlarda dinî danışmanları bu alanda çalışmak adına bir partner gözüyle gören psikiyatrlar, onların kendi direktifleri altında çalışmasını ve işlerinin ahlak eğitimi ve telkin edici terapi ile sınırlı kalmasını beklemişlerdir. Fakat Emmanuel akımı bir manevî psikoterapi alanı inşa etmek yolunda ilerlemekteydi. Psikiyatrlar ise dinî danışmanların kafa karıştırıcı bir teolojik alt yapı ile psikoterapi yapma ve tıbbî eğitim almadan psikoterapist gibi davranma gayretinde olduğunu iddia ederek bu akıma karşı çıkmaktaydı (Mccarthy, 1984, s.101-102).

Emmanuel akımı oldukça kısa sürmesine karşın (1905-1929) Protestan dinî danışmanlığının psikolojik problemler üzerinde psikoloji biliminin de verilerini kullanarak bir iyileşme sağlayabileceğini savun ve beden, zihin ve ruhu eşit seviyede entegre etmeyi amaçlayan bir model olarak döneminin ilk çabasıdır.

2.2. Din Eğitimi ve İncil'in Sosyal Alana Girişi (Sosyal İncil Akımı[10])

1918 yılında sona eren I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Amerika'daki psikolojik canlanma neredeyse bütün kurumları etkilemiştir. Bu canlanmaya savaştan dönen Amerikan askerlerinin psikolojik yardım ihtiyaçları sebep olmuştur. Savaş gazileri, onların yakınları ve şehit yakınlarının psikolojik yardım ihtiyacı gibi

[10] Sosyal İncil Akımı 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında Amerikan kiliselerinde başlayan yerleşik hayata geçmenin ve endüstrileşmenin ortaya çıkardığı problemleri çözmede Hıristiyan prensiplerinin uygulamalarını vurgulayan liberal bir harekettir. Bu hareket, insanlığın geleceği konusunda idealist optimizm ve pragmatizmden etkilenmiş, toplum inşası için eylem merkezliliği öncelemiştir. Daha detaylı bilgi için bkz; White&Hopkins, 1976.

olağanın dışında bir ihtiyacın var olduğu bir dönemde modern psikoloji daha önceki gibi insanların iş hayatına adapte olması ve diğerleriyle uyum içinde çalışması için gerekli karakter inşasına önem vermeyi sürdürememiştir. Kilise de modern psikolojinin bu eğilimine kulak vermiş dahası dinî danışmanlar da savaştan dönen bu askerler, aileleri ya da toplumda savaştan etkilenen kişilerle onların talepleri doğrultusunda ilgilenmek durumunda kalmıştır. 1934 yılında yapılan bir çalışmada Protestan din adamlarının neredeyse %80'inin cemaatlerinden kişisel problemleri olan kişilerle düzenli görüşmeler yaptığı ortaya koyulmuştur. Bu da kilise açısından bireysel dinî danışmanlığın giderek kaçınılmaz ve kritik öneme sahip hale geldiğini göstermiştir (Townsend, 2009, s.16). Bu vasıtayla bireylerin İncil'i anlama gayretleri de başlamış ve din adamları bu doğrultuda da insanlara yardımlarda bulunmuştur.

20. yüzyılda ortaya çıkan bu gelişmeler ve kutsal kitabın anlaşılma çabaları din eğitimi bölümlerini ön plana çıkartmıştır. Bu dönemde bir din hizmeti olarak dinî danışmanlığın temelleri din eğitimcileri vasıtasıyla atılmaya başlamıştır (Holifield, 1983, s.222-224 ve 2010a, s.847). Dinî danışmanlık 1920 ve 1930'larda din eğitimi departmanları vasıtasıyla eğitim müfredatlarına da girmeye başlamıştır. Bu eğitimlerin içeriğinde John Dewey'in eğitimin bireyin gelişim formlarından biri olduğu ve bugünün deneyimlerinin geleceğin davranışlarını yönlendirdiği iddiası yönlendirici olmuştur.[11] Dewey'in Amerikan din eğitimindeki bu etkisi kendisini en bariz şekliyle Teoloji Eğitimi Fakültesi (Union Theological Seminary)[12] bünyesinden

[11] Eğitim ve birey gelişimi konusunda John Dewey'in çalışmaları hakkında daha detaylı bilgi için bkz; Dewey, 1998, s.1-118.

[12] 1836 yılında New York'ta kurulan dernek, başlarda bölgede yaşayan kiliselerde eğitim alan öğrenciler için kurulmuş daha sonraları ülke çapında genişlemiş, bünyesine akademisyenleri katmıştır. İlerleyen zamanlarda ülkedeki üçüncü büyük dernek haline gelmiştir. Günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz; Handy, 1987.

din eğitimi profesörü George Albert Coe'nun[13] "din eğitimi bireyin kendini gerçekleştirmesini desteklemeli" yaklaşımıyla göstermiştir. Coe'nun dinî deneyim ve değişim açısından bu psikolojik yaklaşımı, ruhî iyileştirme çabalarının bilimin ışığında belirli metotlara dayanması gerektiğini ifade etmesi, özellikle gelişimsel psikolojiye dikkat çekmesi sonucunda bir uzmanlık alanı olarak dinî danışmanlık için eğitim programlarında temel bir müfredat hazırlanması sağlanmıştır (Coe, 1917, s.55; Townsend, 2009, s.16 ve 2015, s.24). Böylece din hizmeti verecek kişiler din psikolojisi, gelişimsel psikoloji ve psikoloji teorileri hakkında da eğitim almaya başlamışlardır.

Coe'nin çalışmaları ışığında, "ruhların iyileştirilmesi" işi bir din eğitimi işi gibi görülmüş ve dinî danışmanlık organize edilip uygulanmış materyallerin bilgisine dayalı bir hale gelme yolunda ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Coe, dinî danışmanlık alanında bilimsel bir anlayış gerçekleşmesi için çalışmıştır. Bu anlamda bir Pazar Okulu kurmuş ve burada dinî danışmanlık işini yapacak din adamlarına fonksiyonel gelişimsel psikoloji dersleri vermiştir. Küçük ve samimi gruplarla onların terapötik kapasitelerini anlamak adına karşılaşmalar gerçekleştirmiştir. Coe'nun dinî danışmanlığa profesyonel bir yol açan bu görüşleri 1930'ların başında Neoortodoks ve Liberal dinî danışmanlık anlayışları arasındaki çatışmada ağırlığını yitirse de Amerika'daki Protestan dinî danışmanlık geleneği onun açtığı yolda ilerlemeye ve gelişmeye devam etmiştir (Holifield, 2010b, s.833).

[13] George Albert Coe (1862-1951), Amerikan din eğitimcisi ve din psikologudur. Amerika Din Eğitimi Topluluğunun kurulmasına öncü olmuştur. Din eğitiminin bir sosyal entegrasyon olduğunu savunmuştur. Coe ve çalışma alanı konusunda daha detaylı bilgi için bkz; Nouwen, 1968, s.55.; Holifield, 2010b, s.833.

2.3. Klinik Manevî Eğitim

1920'ler Amerika'da dinî danışmanlık için derin bir geçiş dönemidir (Gerkin, 1997). Emmanuel ve Sosyal İncil Akımı'nın etkileri azalmaya başlamıştır. Savaşın olumsuzluğu ve dönemin sıkıntılı durumu neticesinde Neo-Ortodoks teolojisi liberalizmin iyimserliği ve idealizmine meydan okumuş ve bireylerin günahkârlıklarına ve bu günahlardan kurtuluşuna odaklanmıştır. Dinî danışmanlık alanında yeni anlama çabaları oldukça yaygın olmasına karşın organize olamamıştır. Bu döneme kadar yalnızca çok küçük bir grup kilise mensubu hastanelerde ve sosyal kurumlarda dinî danışmanlık hizmeti sunmak için organizasyonlar yapmıştır. Bu küçük grup ise Presbiteryan kilise mensuplarından Anton Boisen tarafından yönlendirilmiştir (Boisen, 1951, s.2; Strickland, 1953, s.10; Holifield, 1983, s.231, Townsend, 2009, s.17 ve 2015, s.24).

Anton Boisen (1876-1965)[14], din adamları ve teoloji fakültesi öğrencileri tarafından ruhsal buhran içerisindeki insanlara yardım etmek için alınan Klinik Manevi Eğitim (CPE) adındaki eğitim programının kurucusu olarak kabul edilmektedir (Thornton, 1970, s.55; Strunk, 1992, s.12; Holifield, 2010f, s.831). O, pek çok rahatsızlık türünün tıbbî sorunlar olmaktan ziyade dinî rahatsızlıklar olduğunu ve bu şekilde bilinmediği takdirde bunların başarılı bir şekilde tedavi edilemeyeceğini öne sürmüştür (Ok, 2013, s.11-12). Kişisel çalışmaları Boisen'i dinî danışmanlık konusunda iki sonuca ulaştırmıştır. İlki, dinî iletişim ile zihinsel ızdırap arasında temel bir bağlantı olduğu, ikincisi ise, kilisenin zihinsel sıkıntılarla mücadele

[14] Boisen, Teoloji Eğitimi Fakültesi'ni bitirince Worcester Eyalet Hastanesi'nde ve Elgin Eyalet Hastanesi'nde dini danışmanlık yapmadan önce kırsal kesimde papaz olarak görev yapmıştır. Bunları yaparken aynı zamanda Harvard Üniversitesi'nde din psikolojisi alanında mastırını yapmıştır. Boston University School ve Chicago Teological Seminary'de dersler vermiştir. Anton Boisen'in hayatı ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz; Boisen, 1960.

yollarının hatalı olduğudur. Bu iki çıkarım neticesinde kendi dinî danışmanlık anlayışını teoloji ve zihinsel ızdırap arasındaki bağlantıyı keşfetmek ve dinî danışmanlara bu zihinsel ızdırabı iyileştirecek yollar bulmak yönünde geliştirmiştir (Thornton, 1970, s.58; Townsend, 2009, s.17). Boisen, kilisenin bireylerin zihin sağlığını ihmal ettiğini iddia ederken diğer yandan da psikologlar, sosyologlar ve psikiyatristlerin de dini deneyimleri ihmal ettiğini fark etmiştir. Ona göre, teoloji eğitimi veren okulların programları bu açıdan yeniden düzenlenmeliydi. Fakat sadece programların değil bu okullarda okutulan sosyal etik, din eğitimi ve din psikolojisi disiplinlerinin de günün dini deneyimleri hakkındaki çalışmalarında bilimsel yöntemleri kullanmaları gerekmekteydi (Townsend, 2009, s.17).

1925 yılında Boisen ve Boston'lu bir nörolojist olan Richard Cabot (1868-1939)[15] Worcester Eyalet Hastanesi'nde küçük bir grup teoloji öğrencisine tıbbi vaka çalışmalarını da kullanarak bir eğitim vermiştir (Asquith, 1980, s.86). Bu eğitimde amaçları, insanların çatışma ve acılarına Protestan teoloji anlayışından karşılıklar bulup onlarda olumlu bir dönüşüm sağlamaktı. Bu yeni bakış açısının ilerleyen zamanlarda dinî danışmanlık anlayışına klinik eğitimde yeni metotların geliştirilmesi ve dinî danışmanların psikoterapötik teoriye nasıl uygun hareket edeceğinin şekillendirilmesi gibi önemli etkileri olmuştur (Boisen, 1951, s.1; Thornton, 1970, s.17; Myers-Shirk, 2009, s.16; Mills, 2010).

Tasarladığı klinik manevi eğitimde Boisen, öğrencilere hastanelerde acı çeken ve dini deneyimleri ışığında iyileşme gösteren hastalarla adeta bir "yaşayan dökümanlar" gibi birebir çalışma yaptırarak onlarda daha derin bir teolojik bakış

[15] Amerikan tıp doktoru ve ahlakbilimci. Harvard Tıp Fakültesinde hemotoloji ve kardiyoloji uzmanı olarak çalışmıştır. Tıp eğitiminde ilk klinik patolojik kongreyi düzenlemiştir. Richard Cabot ile ilgili daha fazla bilgi için bkz; Holifield, 2010e, s.832.

açısı oluşturmaya çalışıyordu (Boisen, 1951, s.3; Nouwen, 1968, s.52). Duygusal çöküşün Tanrı'yla kaotik bir karşılaşma olduğunu iddia ediyordu. Bu karşılaşma kişiyi yeni bir içsel bütünleşmeye ya da tamamen içsel bir kargaşaya itiyordu. Bu açıdan bireye en iyi yardım konusunda ilk görevin daha başarılı bir teolojik anlama gerçekleştirmek olduğunu savunuyordu (Holifield, 2010f, s.831).

1930 yılında Cabot, Boisen ve birçok bilim adamı "Teoloji Öğrencileri Klinik Eğitim Konseyi"nin oluşumuna katılmışlardır (Boisen, 1951, s.2). Amaçları, uzun zamana yayılan ve hastane, cezaevi ve sosyal kurumlardaki yardıma muhtaç insanlarla birebir çalışmayı kapsayan bir eğitim programı oluşturmaktı. Daha sonraları Klinik Manevî Eğitim olarak adlandırılacak bu yeni teoloji eğitimi programı, dinî danışmanlık alanında egemen konseptleri değiştirmeye mukadder olmuştur (Holifield, 2010a, s.847).

1930'ların sonunda Cabot ve Boisen'in yolları zihinsel hastalıkların doğası konusundaki görüşleri nedeniyle ayrılmıştır. Cabot zihinsel hastalıkların fiziksel ve doğal temellerine eğilirken Boisen psikolojik faktörlere yönelmiştir. Bu vasıtayla klinik eğitimde iki gelenek ortaya çıkmıştır. Boston geleneği Cabot'un düşünceleri doğrultusunda gelişirken, dinî danışmanlık modelleri, "iyileşme yardımı Tanrı'nın gücünü insanın hayatına yansıtma çabasıdır" fikri üzerine kurgulanmıştır (Holifield, 1983, s.235-244). Dinî danışmanların görevi ise, insanları dinleyip sorunlarıyla başa çıkmanın yolları konusunda onlara yardım etmektir. Danışanlar Tanrı'nın içkin varlığını keşfedebildiği ölçüde danışmanlar onlara yardım edebilecektir. Bu düşünceler 20. yüzyılın çoğunda Protestan dinî danışmanlık anlayışını şekillendirmiştir. Boston grubunun eğitim modeli, dinî danışmanların sabır, çaba ve

kişisel yeteneklerini geliştirmek adına disiplinli çalışmasını öngörmektedir (Townsend, 2009, s.18).

New York'ta gelişen ve Boisen'in çalışmalarıyla şekillenen diğer geleneğe göre ise; psikiyatrik açıdan sıkıntılı insanlar, insan kişiliği hakkında bilgi veren canlı birer dokümandır. Psikiyatri hastalarının iç dünyasını incelemek demek o insanların iç dünyasındaki telaş, gayret ve mantıksız kaosa dair teolojik bakış açısını ortaya koymaktadır. İnsan kişiliğinin bu çalkantılı hali, dinî danışmanlıkla ilgilenenleri, insanları içsel çalkantıdan kurtarıp ruhlarını özgürleştirecek bir yol olarak psikanalize itmiştir (Boisen, 1951, s.3-4; Holifield, 1983, s.244; Townsend, 2009, s.18). Durum böyle olunca dinî danışmanlık eğitimi bir disipline ya da dinî danışmanların yeterliklerine yönelmek yerine uygulama alanında insanların hastalıkları, içsel çatışmaları ve rehberliği konusunda daha derin bir mesleki motivasyona yönelmiştir.

1940 ve 50'li yıllara gelindiğinde Amerika'da klinik manevî eğitim fakülteler, hastaneler ve cezaevlerinde yayılmaya başlamıştır. 1950'lerde manevî teoloji çalışanlar ve klinik manevî çalışmacılar manevî bakım ve dinî danışmanlığın ne olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuşlardır (Townsend, 2009, s.18). Onlara göre; manevî bakım en genel anlamda ihtiyaç sahibi bireylerin, ailelerin ve toplumun inancını karşılamak için uygulanan bir tutum olarak görülmektedir. Bakım, vaaz, öğretim, uygulama ve toplumun gelişimini içerebilmektedir. Vaizler tarafından yapılan ve manevî bakımın daha özelleşmiş hali olan vaizlik, bireylere dinî rehberlik yapmak ve onların hayatlarındaki dinî görevlerine yoğunlaşmalarını sağlamak için özel bir eğitim gerektirmektedir. Dinî danışmanlık ise, bireylerin (gerekirse ailelerin) problemlerini hedeflemekte ve iyileştirme yardımı için ilk olarak psikoterapinin gözüyle durumlara bakmayı gerektirmektedir (Townsend, 2009, s.19).

Klinik manevî eğitim akımı, dinî danışmanlığın bir meslek alanı olarak kabul edilmesi için birçok yol açmıştır. Bu mesleğin zihin sağlığı ihtiyaçlarına odaklanması gerçeğini pekiştirmiştir. Dinî danışmanlık uzmanlığı konusunda teşvik edebilecek klinik eğitim öncülerini ortaya çıkarmıştır. Tıp, psikoloji ve teoloji disiplinlerini danışmanlık metotlarını test ve entegre edebilecek şekilde birleştirmeyi başarmış ve bu hizmeti, insanın dinî hayatı ile ruh sağlığı üzerinde etkili diğer korteksler arasında bir köprü olarak tanımlamıştır. Temel klinik eğitimin Protestan ilahiyat eğitiminin bir parçası olması gerektiğini savunmuştur (Townsend, 2009, s.20). Bütün bunlar dinî danışmanlığın profesyonel bir meslek alanı haline gelmesi ve üniversitelerde bu alana dair eğitim programlarının hazırlanmasını sağlayan unsurlardır.

1950'lerin ortalarında dinî danışmanlığın sonraki elli yıl boyunca teori ve pratiğine yön verecek iki temel karakteri ortaya koyulmuştur. İlki, dinî danışmanlığın genel kilise hizmetinden ayrılarak bağımsız bir hizmet olarak ortaya çıkışıdır. Hatta dönemin ilk uygulamalarında dinî danışmanlar adeta birer psikoterapist gibi tıp ve sosyal hizmet sahalarında eğitilmişlerdir. 1950-59 yılları arasında 55'ten fazla dinî danışmanlık merkezi kurulmuştur. İkinci temel karakter ise, dinî danışmanların kilise vaizlerinde bulunmayan psikodinamik kişilik teorileri ve uzun dönem terapi modellerini kullanma becerisine sahip olmaya başlamalarıdır (Townsend, 2009, s.23). Manevî teoloji alanında çalışanlar uzun dönem psikoterapilerin bilinçaltının derinliklerine inmede ve bireyleri özgürleştirmedeki imkânını görmüşlerdir. Örneğin Seward Hiltner (1909-1984)[16] psikoterapinin dinî danışmanlığa danışanlara

[16] Amerikan Presbiteryen din adamı ve manevî teolojist. Manevî teoloji ve dinî danışmanlık alanında 10'un üzerinde kitap ve 500'ün üzerinde makalesi vardır. Chicago Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ve Princeton Teoloji Fakültesi'nde manevî teoloji profesörü olarak çalışmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz; Holifield, 2010d, s.835.

sorunlarıyla yüzleşme, onları nesnelleştirme ve içsel vicdan yasalarını aşmayı kolaylaştırmak gibi yararları olduğunu belirtmiştir (Hiltner, 1952a).

Howard Stone, 20.yüzyılın dinî danışmanlık açısından son elli yılını incelediği çalışmasında dinî danışmanlığın bu günkü durumuna gelmesinde Avusturalyalı bir nörolog olan Sigmund Freud'a (1856-1939) ayrı bir önem atfetmektedir. Freud'un kurucusu olduğu psikanalitik kuram bireylerin bilinçaltında tamamen gizli kalan güçlü ruhsal süreçlerin olabileceği ve bunların ortaya çıkarılması gerektiğini ileri sürmektedir. Danışmanlık sürecinin de hipnoz, rüya yorumu gibi yöntemler ile bu gizleri ortaya çıkarmaya yönelik olması gerektiğini savunmuştur (Nelson-Jones'tan aktaran Akkoyun, 1982; Bauserman&Rule, 1995, s.3-4). Ancak Freud'un etkisine nazaran neofreudyan danışmanlık yaklaşımlarının dinî danışmanlık alanında daha etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda da Carl Rogers'ın (1902-1987)[17] bu alandaki etkisinin başka herkesten daha fazla olduğu belirtilmiştir. Rogers, dinî danışmanlık alanındaki çalışmalarına eğitim fakültesindeki din eğitimcileriyle birlikte başlamıştır. Doktorasını eğitim psikolojisi alanında Columbia Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Liberal Protestan bakış açısıyla ilgilenmiş ve bireyin davranış ve inançlarını içsel otoritesinin belirlediğini savunmuştur (Stone, 2001, s.185). Terapilerin amacının bireyin iç dünyasıyla ilgili fikir edinmek olması gerektiğini, danışmanların ise yönlendirici olmayan, empati kurabilen ve danışanlara koşulsuz olumlu bakış açısını sunabilen yeterlikte olması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, terapi bireylere kendi deneyimleri yoluyla yardım etmeli ve değer ve amaçlarını ortaya çıkarır nitelikte olmalıdır. Kendini bilme ve kendini gerçekleştirme

[17] Amerikalı psikolog. Psikolojide hümanistik yaklaşımın kurucularından kabul edilir. Daha detaylı bilgi için bkz; Snodgrass, 2017.

bireyleri harekete geçirecek ve hayatları ile ilgili yeni karalar almaya yönlendirecektir (Rogers, 1951, s. 1 vd.).

Dönemin manevî teoloji alanında çalışan bilim adamları ve dinî danışmanları Rogers'ın bireyin kendini gerçekleştirmesi vurgusuyla birlikte doğuştan iyi olduğuna dair görüşlerine başlarda şüpheyle yaklaşmışlardır. Fakat Rogers kilise tarafından tanımlanan gelenek ile dinî danışmanlık arasındaki yakınlığı bu alandaki diğer uzmanlar ve danışmanlık formlarına nazaran daha belirgin ortaya koymuştur. Bu sayede 1950'lerden sonra Rogers'ın danışmanlık modelleri dinî danışmanlık eğitiminin ve pratiğinin temel yaklaşımı haline gelmiştir (Holifield, 1983, s.244-249; Townsend, 2009, s.25)

Psikiyatri, psikoloji, klinik eğitim ve teoloji arasındaki yoğun alışveriş sayesinde ve özellikle Rogers'ın danışmanlık modellerinin dinî danışmanlığa yansıması ve alana oldukça uygun görünmesi sebebiyle 1950'lerin sonunda dinî danışmanlık merkezlerinde, eğitim programlarında ve bu alandaki literatürde de artış yaşanmıştır. Popüler psikoloji literatürü yoğun bir şekilde dinî içerikler barındırmaya başlamıştır. Terapötik dinî düşüncenin Amerikan kültürüne uygun bir görüntü çizmesiyle 20.yüzyılın son yarısında tam anlamıyla şekillenen dinî danışmanlık anlayışı bireysel özerklik, özgürlük, inanç gelişimi ve bireyin kendini gerçekleştirme çabası gibi birçok modern Amerikan değerine de yansımıştır (Holifield, 2010a, s.848). Dinî danışmanlığın artan popülaritesi neticesinde birçok vaiz dinî danışmanlık yapmak için eğitim almanın yollarını aramaya başlamıştır. Ancak bu durum da zamanla dinî danışmanların terapötik kültürü sorgulaması sonucunu doğurmuştur. Yine de 21. yüzyılın başlarına değin dinî danışmanlık anlayışı yansıtıcı, yönlendirici olmayan

modellerin ve psikodinamik kişilik teorilerinin yönlendirmesiyle yoluna devam etmiştir (Townsend, 2009, s.27).

Bu dönemde yalnızca Roma Katolik geleneğin, 1962-1965 yılları arasında yapılan II.Vatikan Konsili'ne değin bu akıma kapılmayıp teolojik arka plandan uzaklaşmadığı görülmektedir. II.Vatikan Konsili'nde danışmanlıkta daha geniş bir anlamanın gerçekleşmesi, kutsal geleneğin yeniden yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu dönemde muhafazakar Hıristiyanlar ve gruplar da dinî danışmanlıktaki bu değişimi dikkat ve endişeyle izlemişlerdir. Yenilikçilerin İncil'i terk ederek Hıristiyan inancı ve yaşamında peygamberin yolundan uzaklaşıldığı dillendirilmiştir (Mills, 2010, s.843). Bu ve benzer tartışmalar 21. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

Durum böyle olmasına karşın 1970'lerde dinî danışmanlığın, bir yardımcı disiplini olmasına karşın psikolojiye gereğinden fazla yöneldiği ve teolojiye bağlılığının azaldığı şeklinde eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Seward Hiltner günün modern psikoloji tekniklerinin geçici bir rahatlama sağlayabileceğini ancak onların gerçek anlamda bir içsel gelişimi engellediğini iddia etmiştir (Hiltner, 1969, s.17). Wayne E. Oates (1917-1999)[18] ise, popüler psikolojinin bir heves olduğunu ileri sürmüş ve insanların içsel çatışmalarına hitap etmekte yetersiz kaldığını söylemiştir. Psikolojinin, dini olanı da kişisel becerilere hapsettiğini savunmuştur (Oates, 1974, s.9 vd.). Dolayısıyla günün popüler psikolojik yöntemlerini kullanan dinî danışmanlığın teolojik derinlikten uzaklaştığı eleştirileri bu dönemden itibaren yoğun olarak göze çarpmaktadır.

[18] Baptist papaz, dinî danışman, manevî teolojist ve klinik eğitimci. Kuzey Baptist Teoloji Fakültesinde manevî teoloji dersleri vermiştir. Lousville Üniversitesinde profesör olarak psikiyatri ve davranış bilimleri dersleri vermiştir. Daha detaylı bilgi için bkz; Holifield, 2010c, s.836.

1980'lerde klinik bir paradigma olarak dinî danışmanlığa manevî teolog ve klinikçilerden itirazlar gelmeye başlamıştır. Görünürde ılımlı liberal teoloji anlayışının yönlendirdiği dönemin dinî danışmanlık anlayışı yeni bir yönlendirmeye maruz kalmıştır. Afrikalı Amerikan teologlar, kişisel gelişim konusunda Avro-Amerikan orta sınıfın bakış açısını oldukça etkileyen ve birebir çift yönlü iletişimle gerçekleşen dinî danışmanlığın yöntemlerini sorgulamaya başlamışlardır. Avro-Amerikan kilisesiyle ortak çalışarak ırkçılık konusunda toplumsal uzlaşının sağlanması amacıyla koyu liberal teolojinin dinî danışmanlığa hâkim olması gerektiğini savunmuşlardır (Doehring, 2010, s.844-845). Devam eden yıllarda ise feminist psikoloji ve teoloji anlayışı görünür olmaya başlamıştır. Bunun üzerine feminist teologlar ve danışmanlar gelenekten gelen erkek bakış açısını yansıtan teolojilere, kişilik ve gelişim modellerine ve dinî danışmanlık anlayışına karşı çıkmaya başlamışlardır. Sonuç olarak klinik dinî danışmanlığın psikolojik teoriler ve terapötik yöntemlere bu aşırı güvenini sorgulayarak teolojik ve psikolojik çalışmalara eşit oranda yakın duran bir disiplinler arası bir metot önermişlerdir (Butler, 2014, s.538).

Doehring (2010)'e göre 20. yüzyılın sonunda bilimdeki post modern yaklaşımların da etkisiyle klinik dinî danışmanlığa gelen itirazları ve asıl vurgulanmasını bekledikleri konular şu başlıklarda toplanmıştır (s.845);

- "Hayatı ilişkisel ve ekolojik açıdan anlamak gerekmektedir,
- Sosyal alanda inşa edilen bilginin daha derin bir bakış açısıyla anlaşılması gerekmektedir,
- Edimsel ve yapısal teolojiye daha fazla önem verilmesi gerekmektedir,
- Bireyin sosyal hayattaki konumu o kişinin yardıma ihtiyaç duyduğu konuları farklılaştırmaktadır,

- Sosyal, politik ve teolojik analizlerin bireylerin problemlerinde ve sosyal adalet konusundaki rolü ortaya koyulmalıdır,
- Birey, aile ve toplum bazındaki dinî danışmanlıkta stratejiler sosyal adalet vurgusuna dayanmalıdır."

Gittikçe merkezi hale gelen post kolonizm yaklaşımları manevî teologları kendi sınırlarının, kültürlerinin ve hatta baskın Hıristiyan teolojisinin ötesini görmeye mecbur kılmıştır. Bu bakış açısına göre dünya çapında, dini çoğulcuğu içeren, dinin içsel deneyimlerini ve bağlamsal teolojisini göz önüne alan bir dinî danışmanlık anlayışı eşsiz bir özelliğe sahip olacaktır (Doehring, 2010, s.844-845).

3. 21. yüzyıl Amerikasında Dinî Danışmanlık

Modern dönem dinî danışmanlık anlayışı bütünleşmiş ve çoğulcu bir hizmet idealiyle yola çıkmıştır. Hıristiyan toplumu başlangıçtan beri sıkıntılı insanlara yardım ve onları iyileştirme konusunda çaba içerisinde olmuştur ancak bu alanda modern klinik teoriler ve metotlar 20. yüzyılın ortalarından itibaren büyük ölçüde gelişmeye başlamıştır (Lartey, 2015, s.61 vd.). Bir dönem için bu gelişmeler Liberal Protestan gelenek etrafında şekillenirken 20. yüzyılın sonlarına doğru bu durumun farklılaşmaya başladığı ve daha büyük bir dinî bir birliği ya da dinler arası işbirliğini sağlama amacını güden dinî danışmanlık girişimlerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. 21. yüzyıl dinî danışmanlığın ırkçılık ve cinsiyet ayrımının marjinalliğinden kurtulup yepyeni metotlar ortaya koymaya çalıştığı bir dönemdir (American Association of Pastoral Counselor (AAPC), 2016j). Kültürlerarası ve anti ırkçı yaklaşımların Amerika'da yavaş ilerlemesine karşın dinî danışmanlık dünyanın diğer kıtalarında güç kazanmaya başlamıştır. Dinî danışmanlığın uluslar arası boyutta büyüyüp gelişmesi Amerika'da doğup gelişen bu anlayışı kendi kültürel yapılarına

entegre etmeyi başaran yenilikçi öncüler vasıtasıyla olmuştur (Lartey, 2003 ve 2015, s.61-73). Bugün Amerika'da Afro-Amerikan, feminist, Latin Amerikan, Kore Amerikan ve kültürlerarası gibi pek çok dinî danışmanlık yaklaşımı bulunmaktadır (LaMothe, 2014).

1990'ların ortalarındaki kültürel ve dinî değişimler dinî danışmanlığın büyümesini kurumsal anlamda yavaşlatmıştır. Bu değişimler ilk olarak 20. yüzyıl dinî danışmanlığının merkezinde bulunan Protestan mezhebi içerisindeki çatışmalar ve üyelerinin azalması şeklinde göstermiş, sonrasında artan kültürel çeşitlilik Avro-Amerikan, bireysel, erkek merkezli ve Protestan dinî danışmanlık anlayışı ile ilgili pek çok soruyu da beraberinde gelmiştir (Townsend, 2009, s.57-58 ve 2015, s.8).

1990'ların sonunda kültürel çeşitliliği artan danışman ve danışanlar sayesinde Avro-Amerikan merkezli değerler, teoloji ve danışmanlık modellerine karşı bir direnç başlamıştır. Bu direnç sayesinde 1963 yılında kurulan ve Amerika'daki birçok dinî danışmanlık eğitim kurumunun standartlarını belirleyen Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC) (Van Wagner, 1983) standartlarını ve yönetim şeklini gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Bu durum dinî danışmanlık alanında baskın karaktere sahip Hıristiyan gruplar tarafından hoş karşılanmasa da toplumun değişimi ve çeşitlenmesiyle gelinen noktada değişime karşı koyulamamıştır (La Mothe, 2014).

2005 yılında Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu 199 Avro-Amerikan olmayan üye tanımıştır ki bu, o dönemde kurumun toplam üye sayısının %8'ini oluşturmaktadır (Townsend, 2009, s.70). Bu durum AAPC'nin 2007 yılında "Kültürlerarası Yetkinlik-Irksal Adalet" projesini hazırlamasına ve bu konudaki tartışmaların sonlandırılmasına ilham olmuştur. Bu proje sonunda hazırlanan rapor, kurumun

yönetim, prosedür ve standartlarda önemli değişiklikler yapmasına ve AAPC'nin gelecek projeksiyonu için bir rehberin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (AAPC, 2016j).

Yaşanan tüm bu gelişmeler dinî danışmanlığın neliğinin ve dinî danışmanların kimliğinin de sorgulanmaya başlamasına sebep olmuştur. Bu zamana kadar yapılan dinî danışmanlık tanımlamaları ya kilise merkezli ya da bu işle ilgilenen akademisyenlerin kendi manevî ve dini duruşlarıyla ilgiliydi. Çoğunlukla kiliselere bağlı çalışan dinî danışmanlar manevî kimliklerini bağlı bulundukları kilisenin bakış açısına göre şekillendiriyordu. Kiliseye bağlı çalışmayanlar ise kendi manevî birikim ve duruşlarıyla işlerini yapıyor kendilerini bir dinî danışmandan ziyade manevî klinikçiler gibi görüyorlardı (Townsend, 2009, s.55). Sertifikalarını alan dinî danışmanlar kilise hizmetinden uzaklaşarak terapötik tıp alanının modellerini benimsemeye başlıyorlardı. Ancak 1990'daki sağlık reformu bu geleneğin değişmesine neden olmuştur. Danışmanlık hizmeti veren kurumlar tarafından kimlere danışmanlık yapabileceği, danışanın ne çeşit bir danışmanlık alabileceği ve bu danışma hizmetinin ne kadar süreceği konularında yeni düzenleme ve kontroller öngörülmüştür. Bu düzenlemeler kilise ya da dini organizasyonlara bağlı olarak çalışan dinî danışanları etkilemese de sağlık alanında çalışanlar için oldukça etkili olmuştur. 21. yüzyılda dinî danışmanlıktaki bu kanunî kontrol durumu onların kimlik, eğitim ve klinik uygulamalarının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Geleneğin birikimi de işin içine girince bu durumun Amerika'da yansıması üç grup olarak ortaya çıkmıştır. Townsend (2009)'e göre günümüzde Amerika'da temsilcileri bulunan bu üç grup şunlardır:

Cemaat Dinî Danışmanları: Dinî danışmanlardan bir kısmı kendilerinin birer din adamı olarak eski gelenekteki gibi tıbbî olmayan modellerle yollarına devam etmeleri gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu danışmanlar ya cemaati olan bir kiliseye bağlıdır ya da danışmanlık hizmeti veren birçok cemaat için çalışmaktadır. Çoğu vaaz vermekte, insanları ibadete yönlendirmekte ve dinî danışmanlıktan çok vaizlik yapıyor görünmektedir. Diğer dinî danışmanlara göre danışanlarla inanç konusunda konuşmaya, birlikte dua etmeye ve kullandıkları ofisleri dinsel figürlerle süslemeye daha yatkın görünmektedirler. Bu danışmanlar için işlerini yapmaktaki otorite ve sorumluluk, din adamlığına alınırken verdikleri taahhütler, aldıkları teolojik ve psikoterapötik eğitim ve dinî gelenekle bağlarıdır. Kendilerini bir psikolog, terapist ya da sağlık alanında çalışan biri olarak görmemektedirler. Psikoterapiyi yalnızca dinî iyileştirmeye yardımcı bir unsur olarak kabul etmektedirler.

Kanuna Bağlı Olarak Çalışan Dinî Danışmanlar: Dinî danışmanlığı tıpkı aile ve evlilik terapistleri, profesyonel danışmanlar ve sosyal çalışmacılar gibi bir zihin sağlığı disiplini olarak gören gruptur. 20 yılı aşkın süredir altı eyalette[19] dinî danışmanlık sertifika ve lisanslarına sahip çalışanların hakları yasayla düzenlenmiştir. Bu yasalar dinî danışmanlara diğer sağlık çalışanlarıyla aynı hakları vermektedir. Ancak bu durum şimdilik yalnızca muhafazakâr yapıdaki eyaletlerde yoğun lobi faaliyetleri sonucunda gerçekleşmiş görünmektedir. Diğer eyaletlerde bu henüz pahalı ve mümkün görünmeyen bir durum olarak algılanmaktadır. Bu durum yasal olarak olumlu olmasına karşın dinî danışmanlığı bir sağlık hizmeti olarak tanımlamak da başka sorunları beraberinde getirmektedir. Bu durumun bir ihtiyaçtan ziyade lobi faaliyetiyle ortaya çıkmasının bir hata olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan, hizmetin otorite ve sorumluluğunun kilise özelinden çıkıp eyalet düzenleme kuruluna geçtiği düşünülmektedir. Bunun da dinî danışmanlığın teolojik köklerinden ayrılması tehlikesini doğurduğu ifade edilmektedir. Bu hizmet kilise tarafından mı tanımlanıp düzenlenecek, standartları ve uygulama örnekleri ortaya koyulacak yoksa başka bir kurum mu bu düzenlemeleri yapacaktır? soruları bu meslek grubuyla ilgili sorunlar olarak tartışılmaktadır.

[19] New Hampshire, North Carolina, Maine, Kentucky, Tennessee ve Arkansas.

Köprü Bir Disiplinin Dinî Danışmanları: Dinî danışmanlığın yorumlanma biçimlerine bir diğer alternatif ise kilise geleneği ve davranış bilimlerini ortak noktada buluşturan bir "köprü disiplin" olmasıdır. Bu kabul disiplinin yalnızca din adamlığı kimliğini, klinik teoriyi ya da klinik uygulamaları kapsamaması şeklindedir. Bunun yerine, dinî danışman tarafından kullanılan bütün bu teori ve uygulamaların diğer psikoterapötik disiplinlerle özdeş olmasını öngörmektedir. Bu sayede dinî danışmanlık, alanında yetkin, manevî kimliğin yanı sıra dini arka planlarını, teolojik metotları ve teorileri bütünleştirmiş ve bunu terapötik eğitimleriyle adapte etmiş bir meslek haline gelebilecektir (s.56-59).

B. Kuramsal Gelişim

1. Teoloji Alanındaki Gelişmeler

Dinî Danışmanlık alanının ortaya çıkışı ve geçirdiği değişimlerle birlikte teoloji alanında da bu doğrultuda farklı arayış ve bakış açıları ortaya çıkmıştır. Bir yandan dinî danışmanlık uygulamaları yürütülürken diğer yandan var olan teolojik bakış açısının ihtiyacı karşılayıp karşılayamadığı tartışmaları devam etmiştir. Bu açıdan teolojinin pratiğe dönük bilgi ve uygulamalar üreten alanı dinî danışmanlık uygulamalarında kullanıma yönelik olarak bir değişim ve gelişim sergilemiştir. Sonuçta ortaya çıkan teoloji alt dalı ise; "Manevî Teoloji" ve/veya "Pratik Teoloji" olmuştur. Bu alanlar dinî danışmanlık uygulamalarında kullanılan teolojik içeriğin yeniden gözden geçirilmeleri ve teolojik konulara yeni bakış açıları getirilmesiyle gelişmişlerdir. Bu alanları genel hatlarıyla incelemek dinî danışmanlıkta içerik problemi ve dinî danışmanlık eğitim programlarının içeriği üzerinde düşünmeyi sağlayacaktır.

1.1.Manevî ve Pratik Teoloji

Manevî ve/veya pratik teoloji, 20. yüzyılda Hıristiyan geleneği ile modern bilimsel bulguları bir araya getirme çabası olarak ortaya çıkmış bir disiplinler arası alandır (Hunter, 2006, s.8). Bu bir araya getirme çabası, gelişen bilimin verilerinden yararlanıp bireylerin içerisinde bulundukları durumları daha iyi anlayarak bir teolojik çerçeve oluşturmak arzusuyla başlamıştır (Graham, 2002, s.56 vd.).

Literatürde "Manevî Teoloji" ve "Pratik Teoloji" isimlendirmelerinin neredeyse eş anlamlı olduğunu savunanlar kadar bu iki isimlendirmenin birbirinden tamamen farklı anlamlar içerdiğini iddia eden bilim insanları da bulunmaktadır. Kendilerini

manevî teolog olarak tanımlayan bilim insanları ilk dönemlerde yalnızca hayat ve dinî literatür arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşmışlardır (Howe, 1960, s.40). Bu haliyle pratik teoloji arasında bir fark gözlenmemektedir. Bir disiplin olarak manevî teoloji ise hangi teolojik görüşün manevî bakım ve dinî danışmanlık uygulamaları için uygun bir çerçeve oluşturabileceği ya da hangi teolojik konuların tıbben çözümsüz görünen bir rahatsızlığı bulunan kişilerle ilgilenmede kullanılabileceği gibi manevî bakım ve dinî danışmanlığın teorik arka planını oluşturan soru ve konularla ilgilenmektedir. Pratik teoloji daha spesifik bir odak noktasına sahiptir. Bireylerin günlük dinî ritüelleri veya problemleri gibi alanda çalışan bir manevî danışmanın çalışma alanına giren birçok konudaki içerik ve yöntem ile ilgilenmektedir (Howe, 1960, s.40; Pattison&Lynch, 2005, s.410). Kısaca manevî teoloji, manevî bakım ve dinî danışmanlık mesleğinin teorik arka planıyla, pratik teoloji ise uygulama esnasında işe koşulacak pratik verilerle ilgilenmektedir.

Manevî ve pratik teolojinin çalışma alanları arasında belirgin bir farklılık olduğu kabul edilmesine karşın dinî danışmanlık alanı düşünüldüğünde bu farklılığın üzerinde durulduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Her iki disiplinin de bireye dönük konuların yanında değişen ve gelişen sosyal ve politik konuların teoloji alanına yansıyan kısmıyla da yoğun olarak ilgilendiği ifade edilmektedir (Pattison, 1994, s.185 vd.). Aynı şekilde bu disiplinlerin, günümüz modern hayatının deneyimlerinin dinî geleneğe yansıması ve bu ikisi arasındaki ilişkiye eleştirel bakış, disiplinler arası yaklaşımları benimsemeleri, teoloji anlayışında liberal ve farklı modellere yönelmeleri ve teori ile pratik arasında bir dönüşümü öngörmeleri açısından temelde ortak yönlere sahip oldukları belirtilmektedir (Pattison&Lynch,

2005, s.410-412). Bu ortak yönler ve çalışma alan ve tarzlarının benzerliği zamanla manevî ve pratik teoloji alanlarının eş değer kabul edilmeleri sonucunu doğurmuştur.

"Din adamlığı ve kiliselik makamının bütün etki ve fonksiyonlarını danışmanlık perspektifine taşıyan ve sonrasında bu perspektif vasıtasıyla teolojik bir düşünce ortaya koyan bilinç ve sorgulama disiplini" (Hiltner, 1958 s.20 aktaran Steere, 2002) olarak tanımlanan manevî teoloji, din adamının sorumluluk ve görev alanıyla ilişkilidir. Bu yaklaşım, teorideki teoloji anlayışını din adamı için kullanılır kılabilmekle yani pratiğe dönüştürebilmekle ilgilenmektedir (Newell, 2013, s.4). Diğer bir deyişle; din tarafından telkin edilen bilginin kullanılabilir kılınmasını sağlamaya çalışmaktadır (Graham, 2006, s.845 vd.; Dyson, 2009, s.20). Ruhlara etki ve rehberlik eden bir sanat şeklinde de tanımlanan (Dyson, 2009, s.20) manevî teoloji, gelenekten gelen ve yaşayan dinî değerlerin uyumunu, bu dinî değerlerin insan hayatının gerçekliğine yansıması yollarını araştıran ve insanların ruhen inanç dolu bir yaşama sahip olması için din adamlarına yardımcı olan bir disiplindir (Newell, 2013, s.6).

Manevî teoloji disiplininin teolojinin sözlü, yazılı ve uygulama alanlarından en sonuncusu olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir (Hunter, 2006, s.10). Teolojinin uygulama kısmıyla ilgilenen pratik teologlar, inancın kendini uygulamada ortaya koymasının yolunun pratik ve teori arasındaki ilişkiyle olabileceğini savunmuşlardır. Manevî teoloji, teolojinin psikoloji ile etkileşim içerisinde olduğu kısmıdır ve terapötik ve psikoterapötik kendilik anlayışı karşısında teolojinin kuramsal ağırlığını azaltmayı amaçlamaktadır (Hunter, 2006, s.11; Newell, 2013, s,7).

Lartey (2000), manevî teolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkışı sürecinde birçok farklı nitelendirilmesi söz konusu olsa da bu nitelendirmelerde üç ana anlayışın gözlendiğini ifade etmektedir. Bunlardan ilkini manevî teolojiyi teoloji bilimlerinin bir dalı olarak gören yaklaşım olarak nitelemiştir. Bu yaklaşıma göre bilimsel bir disiplin olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmasına karşın manevî teolojinin izlerini Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde görmek mümkündür (s.72). Dinlerin ibadet vb. uygulama alanlarının doğuşlarından itibaren var olduğu düşünüldüğünde bu garipsenmeyecek bir durumdur. Bu bakış açısının en önemli temsilcisi Friedrich Schleiermacher[20] olarak kabul edilmektedir (Heitink, 1993, s.22-24) . Schleiermacher, manevî teolojinin diğer teoloji disiplinleriyle ilişkisini bir ağaç analojisiyle anlatmıştır. Bu ağacın köklerini felsefi teoloji, gövdesini Hıristiyan geleneğinin tarihi, inançsal ve yorumsal çalışmaları, dallarını ise kilisenin bireyler ve toplumla ilişkisi anlamında pratik teoloji oluşturmaktadır (Schleiermacher, 1875, s.186 vd.) Schleiermacher'in oluşturduğu analojinin teoriden pratiğe doğru dar anlamda bir tümdengelim olduğu görülse de süregelen uzun yıllar boyunca bu anlayışın pek çok teolog tarafından benimsendiği ifade edilmektedir (Heitink, 1993; Dingemans, 1996, s.82; Pattison&Lynch, 2005, s.410). II. Dünya Savaşı sonrasında liberal Protestan anlayış manevî ve pratik teoloji konusunda tümdengelim yaklaşımının aksine deneyimlerden yola çıkan bir tümevarım yaklaşımına yönelmiştir. Bu yönelim, manevî teoloji alanının tek başına herhangi bir teoloji disiplinine dayanmadan bağımsız bir disiplin olarak ortaya koyulmasının da yolunu açmıştır (Pattison&Lynch, 2005, s.410).

Lartey (2000)'e göre ikinci yaklaşım süreç yaklaşımı olarak nitelenebilir. Bu yaklaşımda ana vurgu metodadır. Manevî teolojinin amacı, teologların çalışmalarını

[20] 18. ve 19. yüzyıl Alman filozof ve teologu. Çalışmalarının çoğu din felsefesi ve hermenötik alanındadır. http://plato.stanford.edu/entries/schleiermacher/

daha verimli gerçekleştirebilmeleri için en uygun metotları ortaya koyma çalışmaları yapmaktır. Üçüncü ve son yaklaşım ise, teolojik bağlantı yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre manevî teoloji öncelikli olarak teolojinin bir alt dalı olmayıp teoloji yapma ya da teolog olmanın yollarını sunan bir disiplin konumundadır. Bu yaklaşım, inanç ve pratiğin muhtevasını sorgulama girişiminde bulunulması gerektiğini ifade etmektedir. Deneyimler ve bağlamları, geleneğin farkına varma, inancın içeriği ve eşit derecede makbul farklı inançların olabileceği konularında sorular sormaktadır (s.73-74).

Günümüzde bağımsız bir disiplin olarak kabul edilen bu alanın çıkış noktası tüm yönleriyle "insan" ve onun ihtiyaçları olarak kabul edilmektedir (Pattison&Lynch, 2005, s.408). Hıristiyan geleneğin modern bilimsel bulgularla iletişime geçmesi sonucu bireyin gündelik hayatta karşılaştığı problemler, ihtiyaç ve isteklerini daha iyi anlamak ve din adamına manevi bir çerçeve sunmak girişimleriyle oluştuğu ifade edilmektedir (Dyson, 2009, s.20).

Bağımsız bir disiplin olarak görülmesine karşın günümüzde manevî teoloji alanının farklı bakış açılarıyla eleştirildiği de gözlenmektedir. Bu eleştirilerin halen alanın ne olduğu ve nasıl ilerlemesi gerektiği üzerine yoğunlaştığı ve aslında Lartey (2000)'in bahsettiği nitelendirmelerin devamı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda eleştirilerde bulunan Liberal-Akılcı (Liberal Rational) yaklaşım, manevî teolojinin açık, akılcı, akademik çalışmalarla desteklenen, genel-geçer ve güvenilir bir metodolojiye sahip olması gerekliliğine odaklanmaktadır (Howe, 1960, s.38; Pattison&Lynch, 2005, s.415). Bu yaklaşımın ortaya çıkmasında Paul Tillich (1886-

1965)[21]'in modern deneyimlerle teoloji geleneğinin devam eden bir ilişki içerisinde olması gerektiğini savunan ilişkisel metodu (Inbody, 1975) etkili olmuştur. Liberal-Akılcı yaklaşıma göre teoloji alanı tarih, eğitim, etik, İncil teolojisi ile doktrinal ve manevî teoloji alt disiplinlerine ayrılmaktadır. Bu alt disiplinlerin her biri birbirleriyle iletişim içerisinde olmak durumundadır ve zorunlu olarak birbirini etkilemektedir. Danışmanlık perspektifine pratik bakış açısıyla teolojik bir yansıma oluşturma çabasının gereği olarak manevî teoloji de teolojinin bir alt disiplinidir (Townsend, 2002, 72-73). Hatta teoloji, doğası gereği pratik olmak zorunda olduğundan bu alt disiplinlerden en önemlisidir. Hayatın akışı içerisinde bireylerin deneyimleri yeni teolojik bakış açılarını zorunlu kıldığı ölçüde manevî teoloji alanı gelişmeye devam edecektir (Pattison&Lynch, 2005, s.416).

Neo-Gelenekçi (Neo-Traditional Confessional) yaklaşımda ise tarihsel Hıristiyan geleneği ile insan bilimlerini özellikle danışmanlık psikolojisini bağdaştırma çabası göze çarpmaktadır. Geleneksel yaklaşımda danışma ortamlarında danışmanın manevi kimliği ön plana çıkmaktaydı. Neo-Gelenekçi yaklaşımda ise bu alanın kişilerin maneviyatı ölçüsüne bırakılamayacağı ifade edilmiştir. Danışman danışan tarafından kabul edilmeli ve empatiye dayalı bir iletişim yolu sürdürmeli, Tanrı'nın özelliği olan merhamet ile hareket etmelidir. Manevi teoloji bilimini yönlendiren ana unsur tarihsel Hıristiyan geleneği olmalıdır. Bu zengin gelenek modern yaşam tecrübeleriyle uyumlu olarak yorumlanmalı ancak sacayağı tarihsel gelenekten asla kopmamalıdır (Pattison&Lynch, 2005, s.418-419).

[21] Teolog ve varoluşçu filozof, "İlişkisel Metod" adıyla bilinen bilimsel yöntemi geliştirmiştir. Tillich ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz; http://people.bu.edu/wwildman/bce/tillich.htm Erişim Tarihi: 25/12/2016

Radikal-Özgürlükçü (Radical–Liberationist) yaklaşımda en güçlü vurgu sosyal ortama ve cinsiyet, ırk, köken, yetkinlik vb. gibi bu ortamda ortaya çıkan sosyal kategorileredir. Bu yüzden Özgürlükçü yaklaşımın teoloji anlayışı çoğunlukla dezavantajlı gruplar üzerinde odaklanmıştır. Bunlara Feminist manevi teoloji, Engelliler manevi teolojisi ya da Dışlanmış Irksal gruplar manevi teolojisi gibi örnekler verilebilir. Radikal-Özgürlükçü yaklaşım bunlar gibi dezavantajlı grupların her biri için kendi özellerinde teoloji anlayışları oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Teoloji anlayışı insanların özgürlüğünü artırıcı bir bakış açsına sahip olmalıdır. Bu nedenle geleneksel Hıristiyan teoloji anlayışında var olan sınırlayıcı bir çok kavram ve metafor yerine yeni kavramların oluşturulması gerektiğini iddia etmektedir (Pattison&Lynch, 2005, s.420-421).

1.1.1. Manevî Teolojide Metodoloji Problemi

Bu tartışmalar ışığında gelişen ve olgunlaşan manevî teoloji disiplini 20. yüzyılın sonlarında şeklen de olsa akademik öğretim programlarında yer almaya başlamıştır (Dingemans, 1996, s.82). Akademik programlarda yer alışıyla birlikte bu disiplinle ilgili bir bilim dalı olarak belli başlı konular tartışılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilk ve en önemlisi olan; "Manevî teolojinin konu alanı, kilisenin sunduğu çerçeveden mi yoksa dinin toplumda karşılık bulduğu halinden mi oluşmalı? Yoksa her ikisini de içermeli mi?" soruları halen cevap bulmuş değildir. Benzer şekilde manevî teolojinin sosyal bilimler, deneysel bilimler ya da normatif teolojik disiplinler arasında mı olacağı, nicel, nitel ya da hermenötik metodolojiden hangisine yöneleceği ve doğası gereği var olan normatif arka planının nasıl konumlandırılacağı da tartışılmaktadır (Patton, 1981, s.164; Dingemans, 1996, s.83). Manevî teologlar 21. yüzyılda bu alanın teolojik olarak üç ana kaynaktan beslendiğini ifade etmektedir. Bunları; insani

şartları ve dini pratiği kapsayan manevi bağlam, dini gelenek ve kültürel şartlar olarak sıralamaktadırlar. Manevî teolojiyi kullanan bir dini danışmanın bu üç unsur arasında anlamsal bir köprü kurarak görevini yerine getirmesi gerekmektedir (Park, 2006, s.13).

Manevî teoloji ile ilgili son dönemlerde tartışılan en önemli konulardan biri metodoloji sorunudur (Hiltner, 1958; Browning, 1975). Uygulamalı teoloji olarak düşünüldüğü dönemde manevî teoloji kilise ya da dini cemaatlerin din yorumlarının pratik yönüyle ilgilenen bir disiplin olarak görülmekteydi (Wyk, 1995, s.86 vd.). Kısa bir süre sonra bu alanın çok disiplinli bir alan olduğu tartışılmaya başlamıştır. Manevî teoloji alanı teoloji ile sosyal bilimlerin karşılıklı bilgi alış verişini mümkün kılan disiplinler arası bir bilim dalı olarak kabul edilmiştir. Ancak seküler toplumlarda sosyal bilimleri teoloji ile birlikte düşünmenin zorlukları ve alanın gelişen ve genişleyen durumu sebebiyle günümüzde manevî teoloji alanının bağımsız, kendine ait metodolojisi olan bir disiplin olduğu ya da olması gerektiği savunulmaktadır (Dingemans, 1996, s.91).

Metodoloji konusu günümüzde dahi tartışılmasına karşın manevî teoloji alanı tarihi süreç içerisinde çeşitli metodolojik yaklaşımlardan yararlanmıştır. Wyk (1995)'a göre bunlardan manevî teoloji alanının amaç ve içeriğini ortaya koymada benimsenen iki yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki *mezhepsel yaklaşımdır.* Bu yaklaşıma göre manevî teoloji çalışmalarında kutsal kitap merkezdedir ve manevî teolojinin tartışmasız tek ölçüt ve kaynağıdır. Kilise ve kilise hizmetleri ön plandadır. Kilise personelinin yetiştirilmesi disiplin için en öncelikli konudur. Diğer yaklaşım ise *bağlamsal yaklaşımdır*. Bağlam ve durum analizi bu yaklaşımda önemlidir. Kilise merkezlilik yerine yaşam merkezlilik esastır. Manevî teolojinin amacı, toplumu

yeniden yapılandırmak ve sosyal değişimi sağlamaktır. Toplumsal inancın şekillenmesi için çalışmalar yapılması personel yetiştirmekten öncelikli olmalıdır. Dini pratik bağlamından koparılmamalıdır (s.88).

Manevî teolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla süreç içerisinde; özel durum ve bağlamların daha iyi anlaşılabilmesi için *tanımlayıcı-ampirik* (Hunter, 1980, s.62-65) sosyal bilimlerle etkileşime geçerek bir takım davranış biçimlerini açıklamak için *yorumlayıcı*, teoloji ve etiğin doğası gereği ortaya çıkan soruların cevaplanmasında *normatif* ve ortaya çıkan durumların disiplin ışığında incelenip yönlendirme çalışmalarının yapılmasına yardımcı olmak için *uygulamalı* metot yaklaşımları da kullanılmıştır (Wyk, 1995, s.86; Osmer, 2011, s.2). 21. yüzyıl itibariyle teoloji ve klinik temelli, disiplinler arası bağımsız bir disiplin haline gelen manevî teolojinin bahsedilen metotların hepsini teolojik temel, disiplinler arası işbirliği, teori ve pratiği harmanlama yoluyla gerektiği ölçüde kullanmakta olduğu, dolayısıyla "Manevî Teolojik Metodoloji" adıyla bütünleyici ve tutarlı bir yöntem alanının ortaya çıktığı ifade edilebilir görünmektedir.

1.1.2. Manevî Teolojide Kimlik Problemi

Manevî teoloji alanında tartışılan konulardan bir diğeri ise kimlik problemidir. Hatta manevî teoloji alanının dinî danışmanlık mesleğini icra edecek personelin meslekî kimliği problemi tartışmaları ile geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çok kültürlü şartlar, manevî teolojinin disiplinler arası bir alan olarak metodolojik karakteri, bireylerin ihtiyaçları ve terapötik ortamla karşılaşmasının getirdiği çeşitlilik kimlik karmaşalarının da oluşmasına sebep olmuştur. Bir disiplin olarak manevî teolojinin uygulama alanında dinî danışmanlık hizmetini gerçekleştiren

danışmanların kendi manevî kimliklerini danışma ortamına ne oranda yansıtacakları ve danışanların onları hangi kimlikleriyle benimseyecekleri konusunda kaygıları bulunmaktadır. Bu kaygılar, danışman "Tanrının bir temsilcisi mi?", "Bir memur mu?" yoksa "Geleneğin bugüne taşıyıcısı mı?" vb. sorular etrafında şekillenmektedir (Park, 2006, s.8). Bir yandan kendisini dini geleneğin temsilcisi gibi gören ya da öyle görülen bir dinî danışmanın diğer taraftan ağırlıklı olarak seküler psikoterapötik yöntemleri kullanması bu durumun kimlik konusunda bir çelişkiye dönüşmesi neticesini doğurmuştur. Manevî teologlar dinî danışmanların bu kimliğini zamanla seküler yöntemler ve bakış açıları dolayısıyla kaybedeceği ve dinî gelenekten uzaklaşacağı endişesi yaşarken, psikologlar da onların danışmanlık yöntemlerini yeterince kullanmadan bu işi bir vaaz ya da fetva verme yöntemine dönüştürecekleri kaygısında olmuşlardır. Bahsedilen kaygı ve tartışmalar neticesinde günümüzde dinî danışmanlık alanında kimlik konusu profesyonel kimlik vurgusu etrafında şekillenmiştir.

Robert Duffett (1993), manevi danışman kimliğinin tartışmasız kabul gören dört karakteri olması gerektiğini şöyle ifade etmiştir; teorik ve pratik bilgi inşası, etik kodların ortaya koyulması, profesyonel bir akreditasyon kurumuna üye olmak ve ideal hizmet anlayışı (s.5 vd. aktaran Park, 2006, s.10). Profesyonel kimliğin, kişisel ve kurumsal kimliklerin birleşiminden oluşması gerektiği düşünülmektedir. Ancak teoloji ve diğer kültürel unsurların nasıl entegre edileceği profesyonel kimlik problemi konusunda temel problem olarak görülmüştür. Kimlik tartışmaları danışmanların geleneğin ve toplumun inançlarından yola çıkarak dini kapsayıcılığa ve manevi yeterliklere sahip olması gerekliliği etrafında şekillenmektedir (Park, 2006, s.11). Profesyonel kimlik tartışmaları konunun yeniden metodoloji üzerinde

yoğunlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Nasıl farklı disiplinleri bir araya getiren bir alan bu disiplinlerin kullandıkları metodolojiyi yapısal olarak uygun hale getirerek kullanmaktaysa dinî danışmanlık mesleğini yapan kişi de teoloji ve psikoloji alanından metotları bir arada kullanmak durumunda kalmaktadır. Ancak bu durum metotsal açıdan yeni noktalara varılmayacağı anlamına gelmemektedir. Profesyonel kimlik konusunda arzu edilen çoğulcu, disiplinler arası, günün bakış açılarını yansıtan bir metodolojiyi beraberinde getirmesidir.

Manevi teoloji konu alanının eğitim içeriğine dâhil edilmesi de alan uzmanları tarafından üzerinde durulan bir konudur. Açıklığa kavuşmadığı düşünülen nokta ise eğitim programlarında "yeterlik (competence)" olarak ifade edilen kavramın bu alan içeriğini ifade etmede başarılı olup olmayacağıdır. Manevi teoloji alanının özellikle yüksek öğretimde yeterliğin ötesinde hedefleri olduğu savunulmaktadır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ve ölçülmesinin ise teori ve pratiğin eşit düzeyde uyumlu olduğu özenle hazırlanmış bir müfredat ile mümkün olduğu ifade edilmektedir (Dyson, 2009, s.24).

2. Psikoloji Alanındaki Gelişmeler ve Pastoral Psikoloji

Dinî danışmanlık ve psikoloji alanlarının ortaya çıkışının 19.yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları itibariyle hemen hemen aynı zamanlara denk geldiği görülmektedir. 1900'lü yılların başlarında çeşitli branşlardan bilim adamlarının etkileriyle gelişen dinî danışmanlık anlayışı 20. yüzyılın ilk çeyreği itibariyle yoğun olarak psikoloji ve psikiyatrinin etkisiyle gelişimini sürdürmüştür.

1900'lü yılların başında John Dewey'in psikolojinin ana amacının bireyin kendini gerçekleştirmesi sürecini topluma uyum vasıtasıyla sağlamasının yanında kendi

kendisiyle ilişkisinin de bu sürece katılması gerektiğini dile getirdiği çalışmalar dinî danışmanlık alanında da yankı uyandırmıştır. Dewey "kendini gerçekleştirme" kavramını karakterin "tüm özel arzularını içeren ve bunları dönüştüren özel bir formu" (Dewey, 1963, s.46,76 aktaran Holifield, 1983, s.223) olarak tanımlamıştır. O güne kadar kendini gerçekleştirme kavramı sosyal bir gerçeklik olarak diğerleriyle ilişkiler üzerinden tanımlanmaktaydı. Ancak Dewey bunun yalnızca dışsal bir ilişki olmadığını kişinin aynı zamanda kendisiyle ilişkisiyle de ilintili olduğunu iddia etmiştir. Bu sayede bireyin iç dünyasına yönelmeyi önceleyen dinî danışmanlık alanı için de yeni bir kavram olan "içgörü" kavramı ortaya çıkmıştır (Conn, 1987, s.35). Bu kavram II. Dünya Savaşı sonrası Amerika'da dinî danışmanlık hareketinin yönünü oluşturan ana kavramlardan biri olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dinî danışmanlığın ne olduğu ile ilgili tartışmalar yoğunlaşmış ve bu alan disiplinler arası bağımsız bir disiplin haline gelmenin adımlarını hızla atmaya başlamıştır. Bununla birlikte dinî danışmanlığa katkıda bulunan teoloji ve psikoloji gibi alanlarla olan bu birliktelik zamanla özel branşlaşmaları beraberinde getirmiştir. Nasıl ki teoloji alanında bu branş manevî teoloji ismiyle anılıyorsa psikoloji alanında da pastoral psikoloji adıyla anılan branş zamanla dinî danışmanlık için gerekli bilgi ve metodolojiye katkı sağlar hale gelmiştir.

Pastoral psikoloji, vaizlerin ya da dinî danışmanların görevlerini yerine getirmede faydalandığı bir psikoloji alanı olarak ortaya çıkmıştır (Strickland, 1953, s. 11). Yalnızca uygulamalı psikolojinin bir yan dalı değil aynı zamanda vaizlerin ya da dinî danışmanların görevlerini yerine getirirken karşılaştığı sorunlarla gelişen ve bu sorunlarla baş etmede psikolojinin önemini vurgulayan bir alandır (Hiltner, 1952a,

s.21). Bu alana başlı başına psikolojiden bağımsız bir alan demek mümkün değildir. Dinî danışmanın görevini en iyi şekilde yerine getirmek adına psikolojiden mümkün olduğunca yararlandığı kısmıdır.

Pastoral psikolojinin dinî danışmanlık alanındaki etki ve gelişimini anlamak için Carl Rogers'ın çalışmalarını incelemek gerekmektedir. Tarihi gelişiminde de bahsedildiği üzere anılan bilim adamlarının yaptığı çalışmalar dinî danışmanlığın kuramsal alt yapısının oluşmasına katkıda bulunmuş ve bu uygulamanın kuramsal açıdan desteklenmesini sağlamıştır. 20. yüzyılın ikinci çeyreği itibariyle yaşanan toplumsal ve sosyolojik gelişmelere veya sorunlara çözüm bulma çabası bilim dünyasını arayışlara itmiş ve bu arayışlar neticesinde ortaya çıkan bilimsel bakış açıları diğer disiplinleri de etkilemiştir. Bu anlamda pastoral psikoloji alanını etkileyen en önemli olay II. Dünya Savaşıdır (Snodgrass, 2007, s.514).

II. Dünya Savaşı sonrası askerler, savaş gazileri, gazive şehitlerin yakınları ile bunun yanında savaş ortamından etkilenen halkın psikolojik yardım talepleri artmıştır. Var olan psikolojik danışma yaklaşımlardan verim alınamadığı görülünce yeni yaklaşım arayışları başlamıştır. Tam da bu ortamda Rogers psikoterapötik teoriyi ortaya koymaya başlamıştır. Amerika'da bu denli geniş bir yayılım alanı bulabilen yegâne psikoterapi yaklaşımı Rogers'ınki olmuştur. Rogers'ın temeli manevî alana dayalı olan bir terapi uyguladığı düşünülmüştür (Thorne, 2001, s.439). Bunu düşündüren en önemli sebep, Rogers'ın danışan merkezli ve yönlendirici olmayan psikoterapi yaklaşımında bireyi olduğu kişi yapan hiçbir unsuru göz ardı etmeme prensibidir. Ona göre en verimli terapi yolu bireyi her yönüyle kabul edip tanımaya çalışmak, onu dinlemek ve sorununu onun algıları bağlamında çözme girişimlerinde bulunmaktır. Bu çözme girişimi esnasında öğüt ve tavsiye vermektense danışanın

problemi hakkında kendi farkındalığı sağlanarak, o andaki yaşamının gereklerini yerine getirmesine engel olan davranışlarını ortadan kaldırmaya yönelik çaba sarf edilmelidir. Neticede nihai amaç danışanın kendini gerçekleştirmesidir ve danışan bu süreçte bir yol gösterici konumunda olmalıdır (Rogers, 1951).

Rogers'ın bu görüşleri dinî danışmanlık alanında oldukça yankı bulmuştur. Doğru davranış öğütleri vermekten uzaklaşan dinî danışmanlık anlayışı, bireyselliğe ve danışanın kendi kendisine yardım etmesi anlayışına yönelmeye başlamıştır. Bu anlamda 1940'lı yılların sonlarında bir bilim adamı ve aynı zamanda dinî danışman olan Seward Hiltner bu anlayışın paydaşlarından biri olmuştur. Hiltner da dinî danışmanların danışanlarına öğüt vermekten vazgeçmesini, onlara kendi sorunlarının çözümüne giden yolları bulmak konusunda yardımcı olan birer rehber görevi üstlenmeleri gerektiğini savunmuştur (Hiltner, 1969, s.82). Savaş sonrası dönemde Rogers ve dinî danışmanlık alanında onun görüşlerini benimseyen Hiltner'ın görüşleri toplumun ihtiyaçlarını karşılamada son derece başarılı olmuştur. Aynı zamanda yetişmiş personel ihtiyacı da gün geçtikçe artmıştır. Bu yönelim sayesinde teoloji fakültelerinde psikoloji alanının derslerini içeren programlar açılmış zamanla bu programlardan din ve psikolojiyi ortak paydada buluşturmaya çabalayan programlar da oluşturulmuştur (Holifield, 1983, s.271).

1950'li yıllarda pastoral psikolojideki yönelimler dönemin seküler psikoloji yaklaşımı ile Freudyan ve neofreudyan anlayışın psikoanalizdeki etkileri doğrultusunda olmuştur. Psikoloji dünyası Freudyan anlayışın etkisinden neofreudyan anlayışın etkisine geçmeye başlamıştır. Freudyan anlayışta insanın kapalı biyolojik bir sistem olduğuna inanılmaktadır. Freud, psikolojinin biyopsikal kalıplar dışına çıkmasını hiçbir zaman tasvip etmemiştir (Eliason&Hanley&Leventis,

2001, s.81). Neofreudyan anlayışta ise buna karşı çıkılarak insanın sosyal dünyadan bağımsız kabul edilemeyeceği ve kişiliğini kültürle kazandığı savunulmuştur. Bu anlayışla temellendirilen bir bütüncül yaşam ve gelişim anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır (Snodgrass, 2007, s.515). Neofreudyan anlayışın en önemli temsilcilerinden biri Carl Jung (1875-1961)[22]'dur. Jung, çalışmalarında deneye dayalı ve fenomenolojik yaklaşımı benimsemiştir. Dindar insanların yaşamlarını incelemiş ve yargılarla değil, gerçeklerle ilgilenilmesi gerektiğini savunmuştur. Dinsel inançların mantığa aykırı gibi görünseler dahi psikolojik açıdan doğru olduğunu ifade etmiştir (Wicks&Parsons, 1993, s.11; Ayten, 2012, s.69-71). Jung'a göre kişinin kendini gerçekleştirmesi, dinî bir süreçtir. Din, sağlıklı olmanın bir göstergesidir ve Tanrı'nın varlığına inanmak da insanı nevrozdan kurtaran bir unsurdur (Eliason&Hanley&Leventis, 2001, s.82). Jung'un ortaya koyduğu görüşler de göz önüne alındığında Rogers'ın bireye içsel bir bakış açısıyla yaklaşırken neofreudyan anlayışın bireye dışsal bir bakış açısıyla yaklaşma eğiliminde olduğu ifade edilebilir. Ancak yine de neofreudyan anlayışın bütüncül manevî gelişim anlayışı da Rogers'ınki gibi dinî danışmanlık alanında yansıma bulmuş ve kullanılmıştır.

Teoloji fakültesinin bir profesörü olarak Seward Hiltner, Rogers ile aynı dönemlerde pastoral psikoloji alanında teoloji ve bilimi bir araya getirme çabalarına katkı sağlayarak bir metodoloji oluşturma konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Hiltner "perspektif" ve "bağlam" kavramlarını pastoral psikoloji alanına sokmayı başarmıştır. Danışan ve danışmanın perspektifi ve danışmanlık faaliyetinin gerçekleştirildiği bağlamın kullanılan pastoral psikoloji metotlarında farklılaşmayı

[22] İsviçreli Psikiyatr ve Analitik psikolojinin kurucusudur. Carl Jung'un hayatı ve çalışmaları ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz; Eliason&Hanley&Leventis, 2001, s.81.

beraberinde getireceğini savunmuştur (Hiltner, 1952a, s.21 ve 1952b, s.50; Emerson Jr., 2000, s.254). Hiltner, yaklaşımını metodik açıdan danışmanlığın olmazsa olmaz beş unsurunda özetlemiştir. Hiltner (1969)'a göre; danışma süreci danışanın duygu ve durumuna odaklanmalı, danışman bu duyguları anlamayı amaçlamalı, duygularda çatışma varsa bunların ortaya koyulmasına çabalamalı, danışan adına ahlaki yargılama, danışmayı öğüt verme haline dönüştürme vb. sınırları aşmamaya özen göstermeli ve danışmanlık süreci danışanın içgörüsünü güçlendirme, ona kendisiyle ilgili bakış açısını genişletme imkânı sunmalıdır. Bu unsurların bir danışmanlık sürecinde gerçekleşebilmesi ise ancak psikolojinin sunduğu bir bağlam içerisinde gerçekleşebilmektedir (s.47-54).

Hiltner'ın ardından Carroll Wise[23] danışmanlık sürecinin koşulsuz kabul, açık sözlülük ve danışan ve danışmanın eşitliği üzerine kurulduğunda danışanın samimi duygularının gün yüzüne çıkacağını, bunun önemli bir terapötik unsur olduğunu ve dinî danışmanlık sürecinde bu unsurların mutlaka bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Dinî danışmanlığın amacının kişinin içgörü kabiliyetinin geliştirilmesi olduğunu savunan Wise (1951), içgörünün bireyin kendisini çatışmalarıyla birlikte anlamasına, negatif duygulardan kurtulmasına ve pozitif duygular geliştirmesine ve Tanrı'nın yarattığı evrende biricik ve tek olduğunu fark etmesine yardımcı olan duygusal bir kavrayış şekli olduğunu savunmuştur (s.54). Ardından Paul Johnson[24] kişilerarası psikoloji yaklaşımının dinî danışmanlıkta da uygulanması gerektiğini dile getirmiştir. Bu yaklaşımda karşılıklı anlayış esastır ve güçlü bir empati ve iletişim becerisi gerektirmektedir (Conn, 1987, s.40). Johnson dinî danışmanlık süreciyle

[23] Garrett Enstitüsü Pastoral Psikoloji ve Danışmanlık profesörü. Wise ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz; Townsend, 2009, s.27.
[24] Boston Üniversitesi Teoloji Fakültesi Din Psikolojisi ve Dinî Danışmanlık Profesörü. Johnson ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz; Hiltner, 1964, s.5-10.

ilgili görüşlerini şöyle sıralamıştır. Danışmanlık sürecinin merkezinde danışan olmalıdır. Amaçlar danışan tarafından belirlenmelidir. Süreci kendi ilerleyişine bırakmak yaratıcılığı artıran bir unsurdur. Danışman, her bireyin diğerleriyle etkileşim içerisinde olduğunun, bireylerin değerlerinin paylaşıldıkça çoğaldığının ve ancak sevgiyle gelişim ve değişim gösterdiklerinin farkında olarak danışmanlık sürecini gerçekleştirmelidir (Johnson, 1953, s.85-96; Hiltner, 1964, s.8-9). Johnson (1953)'a göre danışmanlık süreci hassas, esnek ve yönlendirici olmayan bir yaklaşımla sürdürülmelidir. Bu sayede danışan kendisine, etrafındaki kişilerle ve Tanrı ile ilişkisine yönelmeli ve bu sayede kendini gerçekleştirme sürecini tamamlayarak potansiyelini geliştirebileceğini fark etmelidir (s,69-78; Conn, 1987, s.40).

Psikoloji, teoloji ve dinî pratiğin zengin etkileşimiyle geçen yarım yüzyıldan sonra teoloji ve psikolojinin bağlantılı bilim dalları olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Teolog David Roberts (1950) psikoterapinin dinî bakış açısı olmadan görevini yerine getiremeyeceği ve psikoterapi ışığında teolojide derinleşmenin mümkün olabileceği gibi savlar ortaya atmıştır. Bu savların temeli ise Paul Tillich'in teoloji ve psikoterapi arasındaki dengeye dayanak olan ilişkisel metodunda bulunmuştur (Inbody, 1975, s.472-492). Tillich (1952), patolojik anksiyete ile varoluşsal anksiyete arasında bir ayrım yapmıştır. Patolojik anksiyetenin temellerinin bireyin nevroz ve çözülmemiş çatışmalarında bulunduğunu, varoluşsal anksiyetenin ise bireyin sınırlılıkları ve "olma"nın çeşitliliğiyle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Psikoterapinin patolojik anksiyetenin çözümüne yardımcı olabileceğini ancak varoluşsal anksiyetenin yalnızca kişinin benliğini aşan bir varlığın kabulüyle tedavi edilebileceğini savunmuştur (s.165 aktaran Townsend, 2009, s.22).

Erich Fromm (1900-1980)[25] dönemin dinî danışmanlığının da en önemli amacı olarak görülen bireyin kendini gerçekleştirmesinin etik ve sınırlılıkları üzerinde durmuştur. Psikoterapinin bireyin sosyal, geleneksel, ahlaki ve otoriteden kaynaklanan sınırları aşmasını önerdiğini ancak bunun etik sorunlar ortaya çıkarabileceğini ifade etmiştir. Psikoterapinin amacının bireyin gerçekte kim olduğunu ve içindeki sonsuz sevgiyi ortaya çıkarmak olduğunu, başkalarını sevmeyenin kendisini sevemeyeceğini iddia ederek kendini gerçekleştirme kavramının ego merkezliliğini ve belirsiz görünen sınırlarını sevgi kavramıyla çizmiştir (Townsend, 2009, s.23). Bu bakış açısını benimseyen dinî danışmanlık anlayışında kişinin nihayetinde Tanrı sevgisiyle kendini gerçekleştirebileceği ve tam anlamıyla özgür olabileceği savını benimsenmiştir.

Görüşlerini neofreudyan anlayışla şekillendiren Howard Clinebell, 20. yüzyılın ikinci yarısında pastoral psikoloji alanında etkin bilim adamlarından biridir. Clinebell'in ilişki merkezli ve gelişimsel danışmanlık teorisi insan gelişimini onun sosyal, politik, küresel vb. bilinç gelişimiyle ilintili olarak açıklayan yegâne teorilerden biri olarak kabul edilmektedir. Clinebell (1984)'e göre gelişim, kişinin sorunlarıyla yüzleşmesi gerçekleşmeden sağlanamaz. Yüzleşme, bütün negatif düşünce, inanç ve davranışlar ile olmalıdır. Bunları pozitifleriyle değiştirebilmek gelişimin bir basamağıdır. Gelişimsel danışmanlık ise her yaşam döneminde bireylerin potansiyellerinin en yüksek düzeyde gelişmesini hedefleyen bir birey potansiyeli yaklaşımıdır (s.20).

Clinebell (1984)'e göre dinî danışmanlık; "din adamı tarafından kişilerle birebir ya da gruplar halinde, onların yaşamda karşılaştıkları problemleri çözmek ve

[25] Alman Sosyal Psikolog, Psikanalist, Sosyolog, Hümanistik Filozof. http://webspace.ship.edu/cgboer/fromm.html Erişim Tarihi: 25/12/2016.

potansiyellerini gerçekleştirme gelişimi göstermelerini sağlamak adına kurulan danışmanlık ilişkisi"dir (s.20). Dinî danışmanlar danışmanlık becerilerinin yanı sıra felsefe, etik, teoloji eğitimleri de almalıdır. Manevî gelişim danışmanlık sürecinin en önemli unsuru olmalıdır (Jacobs, 2000, s.90-95). Danışmanlık faaliyetinin amacı, bireyin gelişimini kısıtlayan her şeyden kurtulmasına ve yetkinlik, umut, mutluluk gibi duygularının artmasına yardımcı olmaktır. Bunları yapmaya çalışırken bireysel farklılıkları asla göz ardı etmemelidir. Danışmanlığı danışan ve danışman arasındaki faaliyet olmaktan çıkartıp danışman, danışan, danışanın aile, okul, cemaat vb. yakın ve sosyal çevresinin de içinde bulunduğu bir faaliyete dönüştürmeyi hedeflemektedir (Snodgrass, 2007, s.520-521). Clinebell dinî danışmanlığın amacını bireylerin kendilerine, diğerlerine ve Tanrı'ya yabancılaşmasını önlemek ve sonsuz sevgiyi kalplerine yerleştirmek için yardımcı olmak şeklinde ifade etmiştir (Conn, 1987, s.43). Bu yönüyle Clinebell sosyal psikoloji ve kişilik gelişimini kültürle birlikte yorumlamış, danışmanlıkta bütüncül yaklaşımı savunmuştur. Onun bu görüşleri uzun yıllar dönemin dinî danışmanlık anlayışının da merkezinde olmuştur.

Clinebell (1984), 20. yüzyılın son çeyreğinde artık dinî danışmanlığın manevî olarak özgürleştirici, güçlendirici ve eğitici bir formda olması gerekliliğini ifade etmiştir. Teolojik ve psikolojik bir bakış açısıyla yürütülen dinî danışmanlığın insanı insan yapan bütün unsurları içine alan bir bütünlükle gerçekleşmesi konusunu tartışmıştır (s.26). Manevî bütünlüğü yakalamanın yolunun ise bireylerin her türlü problemlerinde manevî bir yön olduğunu ve temel manevî ihtiyaçların temel insani ihtiyaçlar kapsamında değerlendirilmesini kabul etmekten geçtiğini savunmuştur (s.110).

3. Psikiyatri Alanındaki Gelişmeler

Dinî danışmanlık ve psikolojinin etkileşimi anlatıldığı gibi gerçekleşirken psikiyatrinin alana katkılarını ise Amerika'da ortaya çıkan ve daha sonra dünyanın pek çok ülkesine yayılan klinik manevî akımda görmek mümkündür. Bugün dinî danışmanlık yapacak personelin alabileceği bir eğitim olarak resmen kabul edilen "Klinik Manevî Eğitim" 1925 yılında Worcester Eyalet Hastane'sinde başlamıştır (Boisen, 1951). Bu eğitimin ortaya çıkışı ve yürütülmesi Anton Boisen tarafından gerçekleştirilmiştir. Boisen bu hastanede vaiz olarak görev almış, zamanla meslektaşlarına hastane ortamı ve zihinsel rahatsızlıklar hakkında deneyimlerini aktarmaya ve bu alanda tıp dünyasından bilim adamlarıyla birlikte çalışmalar yapmaya başlamıştır.

1920'li yıllarda Boisen, dönemin psikiyatri dünyasında egemen görüş olan bütün zihinsel hastalıkların altında bir takım beyin hasarları yattığı görüşünün aksine bu hastalıkların bilinçaltı etkenlerin arasındaki derin çatışmalarda yattığını ve iyileşmenin görünür fizyolojik semptomları ortadan kaldırmakla değil bu çatışmaları çözmekle gerçekleşeceği savını ortaya atmıştır (Boisen, 1960, s.103). Bazı zihinsel hastalıkların dinî yaşantı ve deneyimlerle ilintili olabileceğini iddia etmiştir (Boisen, 1951, s.3). Doğru yapılandırılmış bir danışmanlık süreciyle bu ilintililik ortaya koyulur ve dinî deneyimde düzelme sağlanabilirse zihinsel hastalıklarda da iyileşmeler kaydedileceğini savunmuştur (Boisen, 1960, s.209; Hiltner, 1965, s.6-8). O, aynı zamanda tıbbi ölçümlerde herhangi bir sıkıntıya rastlanmayan hastaların kiminin iyileşme görüntüsü sergilememesinin de incelenmeye değer olduğunu ifade etmiştir. Hastalıkların ardında çoğunlukla geçmiş dinsel bir yaşantının izlerinin

olduğunu ve bu izler bulunana kadar hastalara tam anlamıyla bir yardım sağlanamayacağını belirtmiştir (Boisen, 1960, s.113).

Boisen, bir yandan teolojinin dini inanışların kökeni, anlamı ve sonuçları açısından sistematik araştırmalarla güçlendirilmesi gerektiğini savunurken diğer yandan günün modern empirik yaklaşımlarını ikincil verilere dayandığı ve hata payı yüksek olduğu için güvenilir bulmamıştır. Düşüncesinin temel prensiplerini ortaya koyarken ise öncelikli olarak zihinsel rahatsızlıklar ile dini deneyimler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır (Bregman, 1979, s.213-229). Boisen çalışmalarını hastaların birer "yaşayan doküman" olduğu teorisi üzerine oturtmuştur. Bu anlamda yoğun bir şekilde vaka çalışmaları yapmıştır (Boisen, 1960, s.112). Çalışmalarında dini figürleri bazen hayat hikâyeleri, bazen başlarından geçen veya onlara atfedilen bir olay vasıtasıyla kullanmıştır. Hastaların durumuna göre bu figürleri amaçlı olarak seçerek terapötik ortama konu etmiştir. Bu kişilerin Tanrı ile doğru iletişime örnek olabilecek kişiler olması gerektiğini ve hastaların bu iletişimlerden kendilerine yol çizebileceğini savunmuştur. Boisen, hastaların kriz anlarını emprik çalışmalar yapmak için bir fırsat olarak görmüştür (Asquith, 1980, s.86-89). Hangi yöntemin hangi durumda işe yarayabileceğini kriz anında tespit etmeye çalışmıştır. Bu nedenle O, kullandığı metotların alışılmış metotlara nazaran doğruluk, sıhhat ve mantıki tutarlılık açısından gözlenebilir olduğunu ifade etmiştir. Sahada bu çalışmaları yaparken aynı zamanda klinik gözlem ve ölçümler konusunda psikiyatri alanındaki bilim adamlarından yardım almıştır (Steere, 1969, s.365-366). Dinî danışmanlığa bakış açısını çatışma, mücadele, sezgisellik ve ruhî kargaşa kavramları üzerine kurmuştur. Bunlara da yaptığı vaka çalışmalarıyla ulaşmıştır (Asquith, 1980, s.86; Holifield, 1983, s.245). Boisen'in kullandığı metodolojinin bugün fenomenolojik

gözlem adıyla anılan yaklaşıma yakın olduğu söylenebilir. Tartışılabilecek bir çok yönüne karşın Boisen'in metodoloji çalışmaları dinî danışmanlık alanında çığır açıcı olmuştur.

Bir tıp doktoru olan ve hastanesinde medikal sosyal hizmetler birimi kuran Richard C.Cabot, zihinsel hastalıkların doğası konusunda farklı görüşlere sahip olsa da hastanesinde çalışmalar yapmak isteyen Bosien'e çalışmaları boyunca yardımlarda bulunmuştur (Hart, 2010, s.538). Kurduğu birimde sosyal çalışmacılara ve din adamlarına yer veren Cabot, Worcester Eyalet Hastanesi'nde görevli bir din adamı olarak Boisen'e eşzamanlı olarak yaptığı bilimsel çalışmalarında da destek vermiştir (Strickland, 1953, s.11; Holifield, 1983, s.233).

Bosien zihinsel hastalıkların psikolojik temelleri olduğunu savunurken Cabot bu hastalıkların temellerinin fiziksel ve doğal olduğunu iddia etmiştir. Cabot, "vücudun bilgeliği" adını verdiği bakış açısıyla Tanrı algısının zihinsel rahatsızlıkları olan kişilerin iyileşmesinde rol oynayacağını savunmuştur (Hart, 2010, s.544-545). Cabot, hastanesinde Boisen'in teoloji fakültesi öğrencileriyle yaptığı uygulama çalışmaları sonrasında vaizlerin yetiştirilmesi konusunda bir takım eleştiriler sunmuştur. Özellikle hastanelerde görev yapacak her bir ilahiyat öğrencisinin manevî bakım veya dinî danışmanlık çalışmaları için klinik eğitimden geçmeleri ve bu öğrencilerin sınıflardan çıkarak hastaneler, cezaevleri ve düşkünlerevi vb. yerlerde teolojik bilgilerini tecrübe etmeleri gerektiğini savunmuştur (Stokoe, 1974, s.26). Klinik eğitimin teoloji öğrencilerine söylenmeyen cümleleri duymayı ve ruhun ve kişiliğin gelişebilen yanını fark etmeyi öğretmesinin amaçlanmasını öngörmüştür.

Cabot, ortaya attığı "gelişebilen kişilik" kavramını fizyolojiden hareketle, "kişilik adeta insan vücudunun bir parçası gibidir, yeni hücrelerle büyümeye devam etmektedir." şeklinde açıklamıştır. Kişilik gelişimi ise, amaç, istek, azim, rasyonellik, özgürlük ve çoğalan deneyimler vesilesiyle sağlanabilmektedir (Cabot&Dicks, 1936, s.13-14 aktaran Holifield, 1983, s.235). Bu yönüyle Cabot'ın kişilik gelişimini danışanın olumlu özelliklerine atfettiği yaklaşımıyla başlarda birlikte çalışmalar yaptıkları Boisen'in dinî danışmanlık sürecinde danışanın çatışmalarından hareket eden pesimistik bakış açısının aksine optimistik bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir.

Cabot'ın insan doğasına bakış açısını merkeze aldığı klinik eğitim programı iki prensibi öncelemiştir. Ona göre etik merkezli olması gereken eğitim programı öğrencilerine öncelikli olarak bu iki prensibin önemini kavratabilmelidir. Bu prensiplerden *kararlılık,* bireyin kendisi ve başkalarıyla olan amaç ve planlarına bağlı kalması, *gelişme* ise bireyin amaç, plan ve sorunlarında gerçeklerle yüzleşmesidir. Gerçeklerle yüzleşmeyip kendini aldatan bireyde iyileşme sağlanamayacaktır. Bu kararlılık ve gelişme ise bireyin ahlaki gelişimi sayesinde gerçekleştirilebilecektir (Holifield, 1983, s.236). Dinî danışmanın nihai görevinin "danışanların hayatında Tanrı bilincini desteklemek" olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, danışmanın bu görevi yerine getirebilmesi içinse kendisinin Tanrıyla yakın bir ilişki kurması ve üst düzey bir anlama çabasına sahip olması gerekmektedir. Cabot, dinî danışmanlık görüşmelerinin kayıt altına alınarak analiz edilmesi gerektiğini, bunun bilimsel çalışmalara kapı aralayacağını belirtmiştir. Teoloji alanında çalışan bilim adamlarının kendisinin "klinik teoloji" adını verdiği alanda çalışmalar yapması ve dinî danışman

adaylarının muhakkak klinik eğitim alması gerektiğini ifade etmiştir (Thornton, 1970, s.48).

Cabot ve dinî danışmanlık alanında çalışmalar yapan bir akademisyen olan Russell L. Dick (1906-1965)[26]'in danışmanlık kayıtları üzerinden yaptığı bilimsel incelemeler teolojik bilginin danışmanlık sürecinde farklı algılanabildiğini ortaya koymuştur (Holifiled, 2010g, s.833). Danışanlarla yapılan teolojik sohbetin çoğunlukla hüsranla sonuçlanan eleştirel bir karakterde olduğunu ifade etmiştir. Danışmanların dinsel terimleri derinliği olmayan bir şekilde kullanmak yerine onlar üzerinde düşünme ve hareket imkânı sağlayacak şekilde kullanmaları gerektiğini öne sürmüştür. Danışman danışanın sorun ve acılarına yaklaşımı esnasında kendi teolojik bakış açısını bu sürecin merkezine koyabilmektedir. Bu noktada danışmanlık sürecinde klinik bilgiler bir prosedür haline gelmekten öteye gidememektedir. Bütün bu sıkıntıları ortadan kaldıracak yaşanmış manevî tecrübeden yola çıkarak oluşturulmuş bir klinik teoloji ortaya koyulmalıdır (Cabot&Dicks, 1936, s.13-14 aktaran Steere, 2002a, s.39).

Boisen ve Cabot'un öncülüğünü üstlendiği klinik manevi eğitim dinî danışmanlığın kendine has bir meslek alanı haline gelmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu yaklaşım, ilerleyen zamanlarda gerçekleşecek psikiyatri ve dinin entegre edilebilme gayretlerine entelektüel çaba ve kurumsal gelişme adına bir çerçeve oluşmasına imkan tanımıştır. Dinî danışmanlık alanında bilimsel araştırmalar yapılmasının ve bu alanın bir bilim dalı haline gelmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

[26] Duke Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Profesörü. Amerikan pastoral teolog ve metodist. Holifield, 2010g, s.833.

Amerika'da 1990'ların sonlarına doğru ortaya koyulan iki yeni paradigma "Klinik Manevî Paradigma"yı kademeli olarak arka planda bırakmaya başlamıştır. Bu paradigmalar "manevî" kavramını tanımlamaya yönelik tartışmalar ve bireyin motivasyonu ile toplumu açıklamaya yönelik psikodinamik psikoterapi tartışmaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki olan "Toplumsal Bağlam Paradigması" dinî danışmanlığın bireysel kültüre dayalı klinik uygulamalardan uzaklaşarak danışmanlıkta toplumsal pratikleri güçlendiren ve sürdüren toplumsal, yapısal, politik, dinsel vb. bağlamları içine alan "çevre" metaforu üzerine kurulması gerektiğini savunmuştur (Ramsay, 2004, s.1). Bu paradigma psikoterapiyi reddetmemekle birlikte klinik odağın geniş bir toplumsal ve ilişkisel alana yayılması gerekliliği ile ilgili fikirler ortaya koymuştur. Bir diğer paradigma olan "Kültürlerarası Paradigma" da "çevre" metaforundan faydalanmış ancak daha çok kültürel, ırksal ve dinî çoğulculuk alanına yoğunlaşmıştır (Townsend, 2009, s.54). Bu iki paradigmanın dinî danışmanlık alanına tam anlamıyla hâkim olduğu söylenemese de alanın çeşitliliği ve kültürlerarası çevre pratikleri konusunda bir yeniden şekillendirme düşüncesini ortaya çıkardığı ifade edilebilmektedir.

C. Kurumsal Gelişim

Amerika'da dinî danışmanlık alanındaki kurumsallaşma çabaları tarihi süreçte kuramsal çalışmalarla paralel ilerlemiştir. 20. yüzyılın ilk yarısı arayışlar içerisinde geçmesine karşın ikinci yarısı dinî danışmanlığın profesyonel bir meslek haline gelmesiyle neticelenmiştir. Kurumsal gelişme açılan dinî danışmanlık merkezleri, enstitüler, fakülteler bünyesindeki bölümler ve dernek, vakıf vb.leri olarak gözler önüne serilebilmektedir.

1. Dinî Danışmanlık Merkezleri

Dinî danışmanlık mesleğinin ortaya çıkışından itibaren Amerika'da en önemli ve hızlı büyümeyi bünyesinde din adamlarını, psikiyatrları, psikologları, evlilik danışmanı ve sosyal çalışmacıları barındıran dinî danışmanlık merkezlerinin açılmasıyla gösterdiği söylenebilir. Bu merkezlerin neredeyse hepsi II. Dünya Savaşı'yla açılmaya başlanmış, savaşı müteakip sayıları artışa geçmiş ve dinsel alanda yeni bir departmanı temsil etmişlerdir. Ardı ardına merkezlerin açılmaya başlandığı süreç Amerika dinî danışmanlık tarihinde bir cereyan olarak kabul edilmektedir. Bu cereyan günümüze kadar devam etmemiş ancak bugünün standartlarında akredite edilmiş merkezlerin açılmasına öncülük etmiştir.

Dinî danışmanlık merkezi denildiğinde ya kilise, kilise hastaneleri ve teoloji fakültelerine bağlı veya onlarla ilişkili ya da böyle bir ilişki olmaksızın din adamlarının danışman olarak görev yaptığı organizasyonlar kastedilmektedir. 1960 yılı itibariyle bu tarz merkezlerden ülke çapında 84 adet bulunduğu kaydedilmektedir (Lapsley, 1963, s.44). Bu sayede artarak kurulan benzer merkezlerin sayısı 1963 yılının sonuna gelindiğinde 150'yi bulmuştur (Clinebell, 1964, s.17). Bu merkezlerin

artması ve yaygınlaşması diğer bir yandan manevî bakım ve dinî danışmanlık alanlarının birbirinden ayrılmasına da yardımcı olmuştur (Holifield, 2010a, s.848). Bu merkezlerde dönem itibariyle yaklaşık 300 dinî danışmanın haftada toplam 2500 saat görev yaptığı belirtilmektedir (Lapsley, 1963, s.44).

Ağırlıklı olarak kiliseler tarafından finanse edilen merkezlerin çoğu bir din adamı tarafından yönetilse de kimilerinin bir komite tarafından yönetildiği ve bu komitenin işleyişi denetlediği, kimi merkezlerde ise heyetin yalnızca toplumla iletişimi sağlama görevi görmekte olduğu kaydedilmektedir. Bu merkezlerden büyük kısmında klinik eğitim almış din adamlarının bütün danışmanlık hizmetini yürüttüğü, bir kısmında danışmanlık hizmetinin meslekler arası işbirliğiyle devam ettiği, çok az bir kısmında ise hizmetin danışmanlık eğitimi almamış din adamları tarafından yürütüldüğü belirtilmektedir (Lapsley, 1963, s.46-47). Kiliseye bağlı olarak çalışan papazların maaş almadığı, diğer çalışanların ise ücretlendirilen danışmanlık hizmetleri üzerinden maaş aldığı gözlenmektedir. Merkezlerin ağırlıklı olarak danışan merkezli ve eklektik danışmanlık yöntemleri kullanmakta oldukları gözlense de çok azının psikanalize dayanan yöntemler kullandığı, bazılarında grup terapi yöntemlerine yer verildiği ifade edilmektedir (Lapsley, 1963, s.48).

Bu merkezlerden ilki olan Amerikan Din ve Psikiyatri Kurumu (AFRP) psikanalitik psikiyatrist Smiley Blanton ve Norman Vincent Peale tarafından 1937 yılında Marble Üniversitesi Kilisesi bünyesinde New York'ta kurulmuştur. Bünyesinde o dönem için 73 din adamı, psikiyatr, psikolog, sosyal çalışmacı ve danışman barındıran AFRP haftada danışanlarına yaklaşık 450 saatlik danışmanlık hizmeti sunmuştur (Van Wagner, 1983, s.167 ve 1992 s.3). AFRP'nin dinî danışman yetiştirmekteki başarısı ve psikoterapiyi dinî bağlamda geliştirme çabaları daha sonraları dinî

danışmanlar için profesyonel bir dernek kurulması gayretlerine ve dinî danışmanlığın kurumsal arka planının gelişmesine yol açmıştır. AFRP dışındaki bazı merkezler de dinî danışmanlık mesleğine özel eğitimler olması gerektiğini savunmuş ve kendi bünyelerinde çeşitli eğitimler vermişlerdir (Townsend, 2009, s.17).

2. Fakülteler

Dinî danışmanlığın uzmanlaşmaya doğru yolculuğu üniversitelerdeki lisans ve lisansüstü akademik ilgiyle kısmen itibar kazanmış ve 1940'ların başında Philedelphia ve Virginia İlahiyat Fakültesi gibi birkaç ilahiyat fakültesinde danışmanlık dersleri de sunulmaya başlamıştır (Howe, 1960, s.40). İlk olarak 1944 yılında Harvard Üniversitesi Askeri Vaizlik bölümünde manevî bakım alanında bir öğretim programı kurulmuştur (Fairbanks, 1953, s.15; Holifield, 1983, s.270). 1950'lere gelindiğindeyse dinî danışmanlık eğitiminin, isimlendirmesi bugünkü gibi olmasa da kendine özgü programıyla fakülte eğitiminde ayrı bir disiplin olarak yer alma çalışmaları gözlenmiştir. Chicago ve Boston Üniversitesi gibi birçok üniversite teoloji, manevî psikoloji, manevî teoloji ve dinî danışmanlığı içeren lisans programları çalışmaları yapmışlardır (Strickland, 1953, s.9; Townsend, 2009, s.21). 1950'lerin sonunda yaklaşık 40 teoloji ve ilahiyat fakültesinde klinik manevî eğitim veren bölümler açılmış ve 4000'e yakın din adamı bu eğitimleri almışlardır (Holifield, 1983, s.271). Savaş sonrası ortamın getirdiği sıkıntılar nedeniyle hastanelerde tam zamanlı çalışmak üzere din adamı istihdamı başlamıştır. Bu kurumlarda çalışmaya başlayan din adamları formatif bilgiler konusunda kendilerini eksik hissetmeye başladığında fakültelerdeki eğitimlere yönelmeye başlamışlardır. 1950'lerin sonuna gelindiğinde genel hastanelerde neredeyse 500 ve zihin sağlığı hastanelerinde ise 200'den fazla din adamı dinî danışmanlık hizmeti yürütmüştür. Bu

çalışanlar zamanla kurumsal bir destek almak isteyerek Amerikan Protestan Hastane Birliği, Zihin Sağlığı Hastaneleri Vaizler Birliği gibi dernekler oluşturmuşlardır (Holifield, 2010a, s.848).

Dinî danışmanlık alanında yapılan bilimsel çalışmalar ve yayınlar da bu alana ilgiyi artıran unsurlardan biri olmuştur. Klinik manevî eğitimciler 1947 yılında "Manevî Bakım (Journal of Pastoral Care)" ve "Klinik Manevî Çalışma (Journal of Clinical Pastoral Work)" dergilerini kurmuşlardır. 1950 yılında ise "Pastoral Psikoloji (Pastoral Psychology)" adlı dergi kurulmuştur (Holifield, 2010a, s.848). Ardından dinî danışmanlık ve manevî bakım alanında yazılan sayısız bilimsel kitap ve eser ortaya çıkmıştır. Üniversite, eğitim programları, istihdam alanı ve bilimsel literatür adeta bir döngü halinde birbirini destekledikçe dinî danışmanlık alanındaki gelişmeler hızlanmaya başlamıştır.

3. Manevî Bakım Enstitüsü ve Klinik Manevî Eğitim Derneği (ACPE)

1930 yılında Boston'da Richard Cabot ve birlikte çalıştığı bilim adamları klinik manevî eğitim bünyesinde çalışmalar yaparken aynı zamanda bu alanda kurumsal bir alt yapı oluşturmaya karar vererek bir dernek kurmak için tüzük çalışmalarına başlamışlardır. Sonunda başkanlığını Cabot'un, başkan yardımcılığını Anton Boisen'in yaptığı "Teoloji Öğrencileri için Klinik Manevî Eğitim Konseyi (Council for the Clinical Training of Theological Students)" kurulmuştur (Kuether, 1953, s.18). İlk klinik manevî eğitim öğrencilerinden biri olan Dr. Helen Flanders Dunbar (1902-1959)[27] sayesinde bu konsey New York bölgesine de taşınmış ve bu haliyle bir

[27] Profesör, Viyana Üniversitesi, Piskiyatrist, Psikoanalist, Psikosomatik tıbbın öncülerinden. http://faculty.webster.edu/woolflm/dunbar.html/Erişim Tarihi:31.12.2016

yandan Cabot başkanlığında Boston'da diğer yandan Boisen başkanlığında New York'ta çalışmalarını uzun süre devam ettirmiştir (Thornton, 1970, s.76-77).

1944 yılında Boston grubu New York grubundan ayrılarak Manevî Bakım Enstitüsü (Institute of Pastoral Care)'nü kurmuştur (Van Wagner, 1983, s.164). Enstitünün amacı; "manevî bakım alanında kapsamlı eğitim ve araştırma programlarını klinik eğitimden de yararlanarak oluşturmak, geliştirmek ve desteklemek" olarak açıklanmıştır. Enstitü bünyesindeki klinik eğitim için çalışmaların manevî/dinî bir doğada, gözetim altında ve daha sonra incelenmek üzere kayıt altına alınarak yapılacağı yönünde gereklilikler ortaya koymuştur. 1946 yılında enstitü Boston'da St.Paul Katedrali'nde bir dinî danışmanlık merkezi kurmuştur. 1947 yılında ise bu enstitü Manevî Bakım Dergisi'ni çıkarmaya başlamıştır (Thornton, 1970, s.103-104).

Klinik Manevî Eğitim Konseyi ve Manevî Bakım Enstitüsü 1967 yılına kadar bağımsız şekilde çalışmalarını sürdürmelerine karşın hem bilim dünyasından gelen talepler hem de eğitim içeriği ve uygulamada birliğin sağlanması zorunluluğunun ortaya çıkışıyla Klinik Manevî Eğitim Derneği (Association for Clinical Pastoral Education-ACPE) bünyesinde birleşmiştir (Thornton, 1970, s.191). Birleşmenin sağlandığı organizasyon aynı zamanda mesleki profesyonelleşme adına atılması gereken adımları belirlemek amacıyla üç ayrı komisyon oluşturmuştur. Bu komisyonlar eğitimin standartları, danışmanlık merkezlerinin akreditasyonu ve uzman danışman eğitimi olarak isimlendirilmiştir. Çalışmalar neticesinde standartlar oluşturulmuş ve klinik manevî eğitim alanında ACPE, 1969 yılından beri yasal bir akreditasyon kurumu olarak kabul edilmiştir (Thornton, 1970, s.192).

ACPE bugün Amerika Eğitim Başkanlığı tarafından tanınan ve klinik manevî eğitim (CPE) için akreditasyon veren bir dernektir. Hastane, cezaevi, kilise ve fakülteler bünyesinde ülke çapında 300'ün üzerinde eğitim programı sunmaktadır. Bu eğitim Amerika'da kişinin dinî danışmanlık eğitimi alabilmesi için bir ön şart olarak kabul edilmektedir (ACPE, 2016). Ancak bu akreditasyon yalnızca klinik eğitim içeriğini ilgilendirmekte ve tek başına dinî danışman olabilmek için yeterli kabul edilmemektedir. Profesyonel bir meslek olarak dinî danışmanlık yapabilmek için AAPC ya da ilgisi bakımından Profesyonel Din Adamları Birliği (Association of Professional Chaplains), Ulusal Katolik Din Adamları Birliği (National Association of Catholic Chaplains), Ulusal Yahudi Din Adamları Birliği (National Association of Jewish Chaplains) gibi kurumların bir ya da birkaçı tarafından akredite edilmiş bir programın ilgili kademelerinden mezun olmak şartı aranmaktadır (ACPE, 2016).

ACPE, kendisini "deneyimsel, dönüşümsel eğitim ve manevî bakım yoluyla kutsal bağları beslemeye kendini adamış profesyonellerden oluşan bir topluluk" (ACPE Manuals, 2016) olarak tanımlamaktadır. Derneğin ve üyelerinin sahip olduğu ya da olması gereken değerler ise şu şekilde sıralanmaktadır; çeşitlilik ve dahil olma (kültürel alçakgönüllülük, dikkat ve meslektaşlık anlayışıyla kendisini göstermektedir), dürüstlük (güven, saygı ve fazilet anlayışıyla kendisini göstermektedir), merak (dinleme, deneyimsel modeller, yenilikçilik ve yaratıcılık anlayışıyla kendisini göstermektedir), gelişim (eylem/yansıtma, dinleme, deneyimsel ve ilişkisel modeller yoluyla kendisini göstermektedir), hizmet (merhamet, özgünlük ve büyüme yoluyla kendisini göstermektedir) (ACPE Manuals, 2016).

4. Amerika Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC)

Amerika'da dinî danışmanlık bir akım olarak ortaya çıkmış ve gerekliliğinin kabulü ile çeşitli bilim dallarının da katkılarıyla önemli bir seviyeye gelmiştir. 20.yüzyılın son yarısında farklı birçok merkez tarafından yürütülen bu hizmet ülke çapında ortak kriterler oluşturulmasına ve mesleki anlamda bir tanımlamaya ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç yalnızca bilim adamları tarafından değil aynı zamanda mesleği yürüten dinî danışmanlar tarafından da fark edilmiştir. Bu anlamda Amerika dinî danışmanlık tarihinde en önemli hadisenin Amerika Dinî Danışmanlar Kurumu'nun kurulması olduğu söylenebilir.

Dinî danışmanlığın ülke çapında hızlı ve gelişigüzel yayılması bu hizmetin uzman eller tarafından yönetilememesine sebep olmuştur. Bu nedenle söz konusu yayılmanın sağlıklı bir yöne kanalize edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1963 yılında Amerikan Din ve Psikiyatri Kurumu'nun öncülüğünde ülke çapında dinî danışmanlık mesleği ve eğitimi adına kurulmuş bütün kurumları bünyesinde toplayacak ve bu mesleğe standartlar koyacak bir kurumun oluşturulması gereği tartışılmaya başlanmıştır. Bu işi yapanların kiliseye bağlı olsun ya da olmasın mesleki bir kimliği olması gerektiği dile getirilmiştir (Van Wagner, 1983, s.163 vd. ve 1992, s.6).

1963 yılında New York'ta alanda çalışan teoloji fakülteleri dışındaki bilim adamlarının katılımıyla yapılan ilk toplantıda Howard Clinebell başkanlığında (Snodgrass, 2007, s.519) geçici bir yönetim komisyonu oluşturulmuş ve dinî danışmanlığın tanımının yapılması ve böylece manevî bakım ile arasındaki farkların ortaya koyulması, standartlarının oluşturulması konuları tartışılmıştır (Van Wagner,

1992, s.6). Bu konuda bilim adamları arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Örneğin, dinî danışmanlık standartlarının klinik eğitim merkezli mi yoksa din merkezli mi koyulacağı, dinî danışmanın dinî içeriği hangi durumlarda veya hangi esnada kullanacağı, yalnızca din merkezli sorunlarla mı ilgileneceği, dinî içeriği kilise merkezinde mi sunacağı gibi konularda tartışmalar yaşanmıştır (Van Wagner, 1992, s.5-13). Clinebell (1964), bir dinî danışmanın kurumsal bağlantıları dolayısıyla o vasfı alamayacağını aksine aldığı teoloji eğitimi, dinî sembolleri terapide kullanımı ve manevî/dinî gelişime terapötik açıdan yaklaşmasının ona bu vasfı kazandıracağını savunmuştur (s.22-24). Teoloji profesörü ve AFRP eğitim direktörü olan Frederick Kuether (Nots and News, 1966, s.57) ise dinî danışmanlığın kiliseye aidiyeti olan bir meslek olmadığını ifade etmiştir. Manevî bakım ile dinî danışmanlık arasında keskin bir ayrım olduğunu, bakım hizmetinin kilisenin işi olduğunu ve insanları Tanrı'ya ve kiliseye yakınlaştırmayı amaçladığını oysaki danışmanlığın kilisenin işi olmadığını ve onun yalnızca insanların problemlerindeki dinî özellikler yoluyla danışmanlık yapılarak bireylerin iç dünyalarına inmeyi sağlayacağını belirtmiştir (Kuether, 1963 aktaran Booth, 1970, s.24; Townsend, 2009, s.26).

Toplantıya davet edilmeyen teoloji fakültesi profesörleri Seward Hiltner ve Wayne Oates alınan kararlara şiddetle karşı çıkmıştır. Hiltner (1964), dinî danışmanlığın kilise ve cemaat yaşantısı ve bakış açısından koparılmasını reddetmiştir. "Dinî" kavramının kilise tarafından temsil edilen anlayışı ifade ettiğini ve bu meslekle güçlü bağlarının koparılamayacağını iddia etmiştir. AAPC merkezli yeni standartlar ve rehber ilkelerin dinî danışmanları bir psikolog ya da psikiyatr gibi davranmaya

iteceğini ve özel teşebbüsleri güçlendireceğini belirtmiştir. Özel girişimlerin ise alanda kavram kargaşalarına yol açacağını ifade etmiştir (s.14).

AAPC, bütün bu tartışmalar neticesinde ilk raporunda dinî danışmanlığı kiliseye bağlı yapılan din adamlığı dışında bir uzmanlık alanı olarak tanımlamıştır (Clinebell, 1964, s.21). Dinî danışmanların kilisenin çalışma alanından ziyade öncelikli olarak danışmanlık merkezlerinde istihdam edilmesi, birincil amaçlarının danışanların psikolojik ihtiyaçları olması gerektiği ancak ikincil amacın kilisenin misyonunu temsil olabileceği kararlaştırılmıştır. Mesleğin eğitim ve uygulama standartları dönemin fakülte müfredatlarının da yardımıyla oluşturulup bu görev AAPC'ye devredilmiştir (Van Wagner, 1992, s.5-13).

Bütün eleştirilere rağmen AAPC ülke çapında rağbet görmeye ve gelişmeye devam etmiştir. 1964 yılı sonlarına doğru AAPC'nin yapısal oluşumu kurumsal anlamda tamamlanmış görünmektedir. Ancak mesleki standartlar konusundaki tartışmalar sona ermemiştir. Bu mesleği kimler icra edebilir, kimler edemez? Dinî danışmanların çalışma ortamı neresi olmalı? Yaptıkları iş tam olarak ne olmalı? Kilise ile ilişkileri ne boyutta olmalı? gibi sorular standartların belirlenmesinde odak noktasında olmuştur. Bu sorular aslında mesleği icra edecek kişilerin manevî ve dinî alana ya da klinik alana yakın olmasına dair tartışmalar merkezinde görünmektedir (Townsend, 2009, s.28).

Kurumsal olarak AAPC'nin sunduğu ilk standartlarda dinî danışmanların bir doktora derecesine sahip olması gerekliliği belirtilmiştir. İlk standart belirleme çalışmasında doktora derecesinin yanı sıra 700 saat klinik çalışma ve kişisel psikoterapi yeteneği hakkında güçlü bir referans istemi gibi oldukça zorlayıcı kriterler koyulması söz

konusu olmuştur. Çerçevesi geniş tutulan standartların temel klinik yeterlikleri ve kilise ile amaçlı bir iletişimi barındırması istenmiştir (Van Wagner, 1983, s.173). Mesleğin psikoloji alanına ya da klinik alana yakın olması gerektiğini savunan Clinebell (1964) gibi akademisyenler eğitim ve uygulamada bu alana ağırlık verilmesini isterken (s.22-23), manevî/teolojik alana yakın olması gerektiğini savunan akademisyenler ise tam tersi bir görüşü dile getirmiştir. Tartışmaların neticesinde hazırlanan geçici programın manevî vurgudan uzak adeta bir psikoloji eğitimi programını andırdığı eleştirilerini aldığı ifade edilmektedir (Van Wagner, 1983, s.173).

AAPC üyesi olarak dinî danışman olmak isteyen bir üyelik adayı için lisans ya da teoloji fakültesi derecesi, bir cemaat ya da inanç grubunun üyesi olması, iki yıllık manevî alan deneyimi, 3 aylık iki dönem halinde farklı merkezlerde klinik manevî eğitim, 125 saatlik disiplinler arası deneyim gibi kabul şartları ortaya koyulmuştur. Üyeliğin gerçekleşebilmesi için alanda bir yüksek lisans derecesinin yanında 150 saatlik klinik alan deneyimi ve yeterli kişisel psikoterapi gerekliliği istenmiştir. AAPC bünyesinde sertifikalı bir dinî danışman olabilmek içinse aday ve üyelik süreçlerinin tamamını gerçekleştirdikten sonra bir doktora eğitimini ve alanda 500 saatlik klinik alan deneyimi tamamlamak şart koşulmuştur (Van Wagner, 1983, s.174). Bu derecelendirmeyle sertifikalı dinî danışmanlığın mesleki sınıflandırma anlamında *"uzman dinî danışman"* şeklinde isimlendirilebileceği görülmektedir.

APPC Standart komitesi tarafından ortaya koyulan bu ilk standartlar özellikle teoloji alanından tepkilerle karşılanmıştır. Bu standartların dinî danışmanlık mesleğini yapacakları zamanla din adamlığı vasfından uzaklaştırarak yalnızca birer danışmana dönüştüreceği iddia edilmiştir. Üyeliğe kabul edilme şartı olmaksızın, din

adamlarının kendilerini danışmanlık konusunda geliştirebileceği bir kategorinin de olması gerektiği ifade edilmiştir (Hiltner, 1964). Bu tepkiler doğrultusunda bir sonraki konferansta komite ikili bir ayrıma gidilmesini önermiştir. Buna göre; "Danışman Din Adamları" adıyla anılan ilk meslek grubunda alanda bir yüksek lisans derecesi, 125 saatlik klinik alan deneyimi ve kişisel psikoterapiye başlama şartları koşulurken, "Sertifikalı ve Diplomalı Dinî Danışmanlar (Certified and Diplomate Pastoral Counselor)" adıyla anılan meslek grubunda ise alanda bir doktora derecesi, sırasıyla 250 ve 500 saatlik klinik alan deneyimi ve yeterli kişisel psikoterapötik deneyim şartları aranmıştır (Van Wagner, 1983, s.174-175).

1964 yılı Nisan ayında yapılan konferansta (Nots and News, 1964, s.60) AAPC dinî danışmanları şu şekilde tanımlamıştır; "özel bir eğitimden ve tecrübeden geçmiş, uzman olarak adlandırılan, vaizlik mesleğinin yanı sıra danışmanlık yapan din adamlarıdır." Bu konferansta aynı zamanda AAPC'nin mesleki etik kuralları kaleme alınmış ve bunlardan şu üçünün önem açısından ilk sıralarda yer alması gerektiği ifade edilmiştir: 1. Bireysel ya da kurumsal yardımlar yalnızca ödeme yetersizliği olduğu durumlarda kabul edilmelidir. 2. Dinî danışmanların mezhepsel/cemaatsel bağlılığı devam etmeli ve yaptıkları iş dolayısıyla mezheplerinden/cemaatlerinden onay alınmalıdır. 3. Dinî danışmanlar izole olmadan çeşitli meslek kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde çalışmalıdır (Wise, 1964; Hand, 1976, s.230). Bu konferansta aynı zamanda üyelik kategorilerinde de yeni bir çalışma yapılarak kategori sayısı üçe çıkarılmıştır. "Danışman Din Adamları (Counseling Pastors)" isimli ilk kategoride mezhepsel bağlılığın yanında üç yıl din adamlığı deneyimi, yarım dönem klinik manevî eğitim ve 125 saatlik klinik alan deneyimi gerekli görülmüştür. "Klinik Dinî Danışmanlar (Clinical Pastoral Counselor)" isimli ikinci kategori ise kendi içerisinde

ikiye ayrılarak birinci kısmında danışman din adamları kategorisindeki şartların yerine getirilmesinin yanında 125 saatlik klinik alan deneyimi, iki yarım dönem klinik manevî eğitim ve alanda bir yüksek lisans derecesi, ikinci kısımda ise birinci kısmın şartlarının tamamının yerine getirilmesinin yanında 250 saatlik klinik alan deneyimi ve alanda bir doktora derecesi şart koşulmuştur(Van Wagner, 1992, s.173). Bu yeni sınıflandırmada muhtemel iki nedenden dolayı manevî yönlendirmenin ön plana çıktığı görülmektedir. Birincisi; o dönemde dinî danışmanlık yapan kişilerin çoğunun teklif edilen saatler oranında klinik uygulama yapmamış olması, ikincisi ise; dinî danışmanlık işinin kiliseyle kurumsal açıdan yakın bir ilişkiyi yansıtması isteğidir (Van Wagner, 1992, s.175).

1964 yılı Ekim ayında yapılan konferansta ise oybirliği ile üç yeni kategori onaylanmıştır (Van Wagner, 1992, s.177). Buna göre ilk kategori olan "Dinî Danışman (General Pastoral Counselor)" önceki konferansta "Danışman Din Adamları" adıyla anılan kategoriyle aynı şartları taşımasının yanında güçlü kişisel psikoterapötik deneyim, ikinci kategori olan "Uzman Dinî Danışmanlık (Pastoral Counseling Specialists)" adıyla anılan kategoride alanda bir doktora derecesi ve 125 saatlik klinik alan deneyimi ya da alanda bir yüksek lisans derecesi ve alanda 250 saatlik klinik deneyim ile güçlü kişisel psikoterapötik deneyim şart koşulmuştur. En üst kategori olan "Akademik Dinî Danışmanlık (Fellow in Pastoral Counseling)" kategorisinde ise önceki "Klinik Dinî Danışmanlar" kategorisinin ikinci kısmının tamamının yerine getirilmesine ek olarak 400 saatlik alan deneyimi ve kişisel psikoterapötik deneyim şartları belirlenmiştir (Van Wagner, 1992, s.177).

Dinî danışmanlık alanında yapılan çalışmaların yayınlandığı Pastoral Psikoloji dergisi bir yandan alanda yapılan bilimsel çalışmaları ortaya koyarken diğer yandan

bilimsel tartışmaların yapılabilmesinin de zemini olmuştur (Kemp, 1996, s.13 vd.). Clinebell ve Hiltner gibi alanın öncüsü bilim adamları yazdıkları makalelerle AAPC bünyesinde yapılan dinî danışman tanımlamalarından koyulan standartlara, etik kurallara kadar pek çok konuyu bu dergi vasıtasıyla tartışma imkânı yakalamışlardır. Yapılan bu tartışmalarda dinî danışmanlık ile ilgili ortaya koyulan sınıflandırmanın hiyerarşik olmaktan ziyade fonksiyonel olduğu, bu derecelendirmenin dinî danışmanlık merkezlerinin esnek bir şekilde revizeler yapmasına imkân sağladığı ve aynı zamanda özel girişimlere de kapı araladığı ifade edilmiştir (Wise, 1964, s.49).

1965 yılında yapılan üçüncü konferansta organizasyonun temel konulardaki bakış açısının sağlamlaştırıldığı görülmektedir. "Klinik Dinî Danışmanlar" kısmına bir kategori daha eklenerek, bu kategoriye "dinî danışmanlığa başlangıç" vasfı verilmiş "Danışman Din Adamları" ile aynı şartlar koşulmuştur. (Van Wagner, 1992, s.178). Bu kategorinin danışman din adamlığından farkı ise, dinî danışman olmayı hedefleyenlerin burada değerlendirilmesi olmuştur.

İlk yıllarda AAPC klinik bir uzmanlık alanı olarak dinî danışmanlığın kurumsallaşmasından yana olsa da yönetimi yine de dinî kurumlarla ilişkisini sürdürecek şekilde tasarlanmıştır. Zaten tanımı gereği dinî danışmanlar aslında birer din adamı olarak görülmüştür. Erken dönemlerinde AAPC, Ulusal Kiliseler Birliği (National Council of Churches) ile de ilişki içerisinde olmuştur. Klinik ya da manevî/dinî vurgunun merkezde olması, bu hizmetin özel girişimler tarafından verilip verilemeyeceği, diğer zihin sağlığı uzmanlarıyla ilişkisi gibi konular 1980'li yıllara kadar yoğun bir şekilde tartışılmıştır. AAPC bu sorunu hizmetin adındaki "dinî" kavramının bir vaaz bağlamını ya da metotlarını içermediğini, din eğitimi

almış terapi hizmeti veren nitelikli kişileri kastettiğini ifade ederek aşma yoluna gitmiştir (Townsend, 2009, s.29).

1970 yılında Amerika'da zihin sağlığı uygulamaları konusunda yasal bir takım yükümlülükler adına çalışılmaya başlanmıştır (Bkz. Grob, 1991). Bu çalışmalar dinî danışmanlık alanı ile ilgili tartışmaların yeniden alevlenmesine sebep olmuş ve dinî danışmanlardan zihin sağlığı uzmanlarından istenene benzer bir ruhsat mı istenmesi ya da dinsel hizmet durumlarından dolayı bundan muaf mı tutulmaları gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışma 1974 yılında AAPC'nin konuyu dinî açıdan temellendirmesiyle açıklığa kavuşmuştur. AAPC, dinî danışmanların mesleki anlamda din adamı olarak gerekli kurumlardan onay aldıkları dolayısıyla ayrıca devlet tarafından sunulan ruhsata ihtiyaç duymalarının gerekmediğini ifade etmiştir. Aynı konu 1990 yılında da ortaya atılmış ancak önceki tartışmadan farklı olarak dinî danışmanlıkta uygun psikoterapi modellerinin kullanılıp kullanılmadığı sorusu merkezinde, dinî kimlik tartışması dışında teoloji alanına girmeden yapılmıştır (Van Wagner, 1992, s.79-82; Townsend, 2009, s.29).

Kurulduğundan bu yana AAPC akreditasyon standartlarındaki klinik vurgunun ağırlığı yalnızca teologlar tarafından değil aynı zamanda sosyologlar tarafından da eleştirilmiştir. Öyle ki, dinî danışmanlığın bireylerin değer sistemlerinde bir değişim çabasını terk ederek adeta bir psikoterapi hizmeti haline geldiği ifade edilmeye başlanmıştır. Dinî danışmanların modern terapötik metotlara yoğun ilgisinin onları bireylerin teolojik değer sistemleri ile yüzleştirme becerisinden uzaklaştırdığı savunulmuştur. Dinî danışmanlığın, teolojik zorlukların bireylerin benliğine zarar vereceği korkusuyla ahlaki kararlar konusunda psikoterapi yöntemlerini merkeze alması eleştirilmiştir (Whitehead, 1996 aktaran Townsend, 2009, s.30).

1970 ile 1990 yılları arasında dinî danışmanlık alanı gelişmeye devam ederek yapısal anlamda bir uzman vaizlik alanı olarak sağlamlaşmıştır. Alan, 1990'ların başı itibariyle kiliseyle birebir bağlantıdan uzaklaşarak artık yönetsel, finansal, üye ve uygulamalarının standartlarına sahip olan kurum, sosyal açıdan kabul edilmiş hizmet anlayışı ve eğitim merkezleri ile bir bütün olarak özerkleşme noktasına gelmiştir (Graham, 1988, s.7). 1988 yılı itibariyle yaklaşık 3000 üyesi olan AAPC bünyesinde yılda 1,5 milyon saatlik danışmanlık hizmeti verilmiştir (Townsend, 2009, s.30).

1990'lı yıllarda ülkedeki kültürel ve dinsel değişimler (Bkz. West, 1990; Inglehart&Baker, 2000) dinî danışmanlık mesleğini de etkilemiştir. Irk, sınıf, etnik köken, toplumsal cinsiyet vb. konular dinî danışmanların pratik, teori ve kurumsal temsiliyet açısından sorunlar yaşamalarına neden olmuştur. Diğer yandan eyalet yönetimleri tüm danışmanlık mesleklerinde olduğu gibi dinî danışmanlıkta da yasal kontrolleri sıklaştırmaya başlamıştır. Aynı zamanda AAPC'nin üye sayısında gözle görülür bir azalma meydana gelmiştir. Üyeler ya da üye olma çabasında olanlar yasal açıdan desteklenen ve devlet tarafından lisanslı diğer yardım mesleklerine yönelmeye başlamışlardır. Bunun neticesinde ise hatrı sayılır sayıda danışmanlık merkezi kapanmak zorunda kalmış, teoloji fakültelerindeki bazı dinî danışmanlık programları klinik eğitimi programlarından çıkarılmıştır (Townsend, 2009, s.53). Bu gelişmeler ve toplumsal ve kültürel çeşitlilik konularında kurumsal açıdan ilk adım mesleki atanmalar konusunda olmuştur. AAPC'nin standartlarına göre mezhepsel olarak uygun görülmüş ya da papaz olarak atanmış kişilerin dinî danışman olmak için ilk adımları atabileceği şartı kadınlar ya da dezavantajlı gruplara mensup kişileri alanın dışında bırakmıştır. Bu nedenle 1990'ların başında mesleğe atanma denkliği konusundaki iç tüzükte değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikle dinî danışmanlık

kavramı konusundaki normatif tanım korunsa da herhangi bir mezhep, inanç grubu ya da cemaatin üyesi olmayan kişilerin de bu eğitimleri alabilmeleri standartlara eklenmiştir. Bu değişiklik ise ardından yeniden verilen hizmetin içeriği ile ilgili tartışmaları beraberinde getirmiştir (Townsend, 2009, s.54).

Amerika'da dinî danışmanlık ilk ortaya çıkışı dolayısıyla Protestan mezhebi merkezli, erkek egemen ve Euro-Amerikan bir karakter taşımaktaydı. 2000'li yılların başına değin dinî danışmanlık mesleğini icra eden farklı mezhep ve etnik kökendeki kişilerin hem eğitim hayatları boyunca hem de mesleki performansları esnasında yaşadıkları problemlerin kayda değer ölçüde tartışılmadığı gözlenmektedir. Yıllar içerisindeki gelişmeler neticesinde dinî danışmanlık mesleği Amerika'da daha kapsayıcı bir hal almış, kurumsallaşan haliyle bilinen ve normalleşen bir meslek alanı haline gelmiştir. Bu haliyle AAPC'nin bir cemaate bağlı dinî danışmanlık merkezlerinin, özerk olmakla birlikte birçok cemaatsel unsuru içerisinde barındıran sosyal ve zihin sağlığı kurumlarıyla işbirliği içerisinde çalışan dinî danışmanlık merkezlerinin yanı sıra oldukça geniş olan zihin sağlığı sistemine entegre edilmiş dinî danışmanların oluşmasına ve standartlara bağlanmasına yol açtığı söylemek mümkün görünmektedir.

AAPC, 21. yüzyılın başı itibariyle Amerika'da dinî danışmanlık yapacak kişilerin bu işi yapabileceğine dair onay veren, dinî danışma merkezlerini akredite eden ve dinî danışmanlık eğitim programlarının uygunluğunu denetleyen bir kurum olarak Protestan, Roman Katolik, Doğu Ortodoks ve Yahudi inançlarını da kapsayan yaklaşık 95 inanç grubunu bünyesinde barındıran dinler arası bir oluşumdur (AAPC, 2016j). Mezhepler üstü, manevi değerlere ve dini geleneğe saygılı ve yetiştirdiği danışmanlara hiçbir inancı ya da görüşü empoze etmeyen bir özelliğe sahiptir.

Kurumun, yılda 1,5 milyon saatten fazlasını alanda harcayan 1700'ün üzerinde dinî danışman üyesi bulunmakta ve şu an 100'den fazla dinî danışmanlık merkezi için standartlar koymaktadır (Woodruff, 2002, s.93-94).

5. Din Adamı Olma Şartı Koşmayan Dinî Danışmanlık Lisans ve Lisansüstü Programları

Amerika'da dinî danışmanların bu alana girişi ve meslek sahibi oluşları çok aşamalı bir süreç sonucunda gerçekleşmektedir. Yeterli bir din eğitiminden sonra aday danışmanlığa başvurmak, klinik manevî eğitim sürecinden geçmek, kişisel psikoterapi sürecini tamamlamak ve alanda tecrübe kazanmak kazanmak aday için yıllar süren ve adeta bir çıraklık dönemini andıran zorlu bir süreci ifade etmektedir. AAPC ve ardından kurulan bir takım kurumlar vasıtasıyla akreditesi yapılan bu eğitim sonucunda uzman dinî danışman olmaya hak kazanan adaylar (nadir durumlar dışında) bir devlet ruhsatı alınmasına gerek duyulmadan mesleklerini icra edebilmişlerdir. Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu meslek alanında devlet ruhsatının da bir ihtiyaç olduğu, dinî danışmanlığın dinî kurumlardan bağımsız bir meslek alanı olduğu ve mesleği icra etmek için din eğitimi alt yapısına sahip olunmasının mutlak şart olmadığı tartışmalarının ve bu doğrultuda var olan az sayıda girişimin artma eğilimi gösterdiği bir dönem olmuştur.

Günümüzde Amerika'da din adamı olmayan pek çok kişi de dinî danışmanlık yapmanın yollarını aramaktadır. Bu durum geleneksel eğitime ilgiyi azaltmış ve birçok fakültede hatta ilahiyat fakültelerinde özellikle evlilik ve aile terapisi alanında ruhsatlı lisans programları açılmıştır. İlahiyat fakültelerindeki programlar ortalama bir lisans eğitiminin standartlarını karşılamakta hatta bir ilahiyat fakültesinin dinî

ortamını ve bağlamını da sağlamakta ancak neticede herhangi bir dini oluşuma aidiyet sunmamaktadır. Bu programlar teoloji ve davranış bilimlerini karşılıklı etkileşimle öğrencilere sunma çabasındadırlar. Diğer bir alternatif olarak üniversitelerin psikoloji bölümleri de dinî danışmanlık lisansüstü programları açma girişimlerinde bulunmuştur. Örneğin Maryland'de bulunan Loyola Üniversitesi 1980'li yıllarda bu girişimde bulunmuş ve bugün "Dinî Danışmanlık ve Manevî Bakım" (Loyola, 2017f) adlı yüksek lisans ve doktora derecesinden mezun öğrencileri bulunan müstakil bir bölüm haline gelmiştir (Townsend, 2009, s.64).

Teoloji ya da ilahiyat fakülteleri bünyelerinde açılmayan dinî danışmanlık bölümlerinin meslek alanını ve verdikleri eğitimi tanımlarken dinsel bakış açısı yerine ait oldukları alanın bakış açısını yansıttıkları gözlenmektedir. Örneğin Loyola Üniversitesi programın misyonunu şu şekilde ifade etmektedir (Loyola, 2017g):

"Dinî danışmanlık programı, insanoğlunun hayatın anlam ve amacını anlamasını holistik yaklaşım çerçevesinde araştırmaktadır. Birey merkezli, bilişsel-davranışsal, psikodinamik yaklaşımları dikkate alarak insan davranışlarını ve deneyimlerini psikolojik, entelektüel, duygusal, sosyal ve manevî bakış açısıyla yorumlamaya çalışmaktadır."

Bu bakış açısı dinî danışmanlığı danışmanlık alanının bir alt dalı olarak görme eğilimini doğurmuştur. Bu tarz programlar AAPC'nin yanı sıra "Danışmanlık ve İlişkili Eğitim Programları Akreditasyon Kurumu (CACREP)" tarafından da akredite talep ederek geleneksel yaklaşımdan uzaklaşmadığı görüntüsü verse de söz konusu eğilimi belli etmekte ve öğrencilerini devlet tarafından ruhsat verilmiş bir dinî

danışmanlığa hazırlamaktadırlar. Öğrencilerinden herhangi bir dinî cemaat ya da inanç grubuna aidiyet şartı beklememektedirler (Loyola, 2017h).

Adayları herhangi bir dinî cemaat ya da inanç grubuna aidiyet beklemeksizin kabul eden programlar günümüz Amerikasında giderek yaygınlaşmaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında dinî gruplara aidiyet hissetmediği halde bu mesleği icra etmek isteyenlerin fazlalığına ek olarak bu programların devlet tarafından verilecek bir ruhsatla çalışma imkânı sağlama girişimleri de bulunmaktadır.

II. BÖLÜM

Amerika'da Dinî Danışmanlık Eğitimi

Danışmanlık ve onun ilişkili olduğu alanların çoğunun lineer bir gelişme süreci geçirdiklerini söylemek mümkün değildir. Tarihsel süreç incelendiğinde her dönemde bir yönüyle manevî destek, bakım ve danışmanlık uygulamalarının bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapıldığı görülmektedir. 19. yüzyılın başına gelindiğinde ise Amerika'da, günümüzle kıyaslandığında farklılık arz etse de konuşarak ve dinleyerek ruhen iyileştirme yolunu deneyen ilk gerçek dinî danışmanların ortaya çıktığını söylemek mümkün görünmektedir. Buna karşın danışmanlığın bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışının ancak bu gelişmelerden 50 yıl sonra olduğu söylenebilmektedir (Kottler&Shepard, 2007, s.32). Ortaya çıkışı ve gelişimi teoloji ve psikoloji bilimleri merkezinde olsa da bir meslek alanı olarak danışmanlığın temellerini pek çok disiplin içerisinde bulmak mümkündür. Felsefe, eğitim, psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, aile çalışmaları alanları bunlardan bazıları olarak sıralanabilir. Günümüzde danışmanlık eğitim programları bu eğitimi alan bireylerinin eğitim, sağlık bilimleri, psikoloji, aile çalışmaları, hümanistik çalışmalar ve dinî çalışmalar vb. alanlarda eğitimlerden geçmiş olmalarını önemseyerek şekillenmektedir (Kottler&Shepard, 2007, s.33).

Dinî danışmanlığın ortaya çıkışı ve gelişim süreci aynı zamanda bu meslek alanının profesyonel bir meslek alanı haline gelmesine neden olmuştur. Ancak kullanılan "profesyonelleşme" kavramının ne ifade ettiği de tartışılmaktadır. İlk bakışta profesyonelleşme kavramının profesyonel bir organizasyonun kurulması, konu alanında çeşitli bilimsel yayınlar yapılması, profesyonel yeterliklerin tanımlanması

ve onaylanması vb. hususlarla ifade edilebileceği düşünülse de bu kavram aslında daha yaygın bir algının ifadesi olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin "dinî danışman" kavramı göz önüne alındığında bu kavram Amerika için daha önceleri "danışmanlık yapan din adamı" olarak açıklanırken günümüzde "din adamı olan danışman" şeklinde tanımlanmaktadır (Taggart, 1973, s.180). Bu yalnızca tanımlamayla sınırlı bir durum değildir aynı zamanda toplumun bu meslek alanına karşı algısını da yansıtmaktadır. Mesleki profesyonelleşme beraberinde bir dinî danışmanın ayırt edici özellikleri olan resmi kriterlerin ortaya koyulmasını da sağlamaktadır. Amerikan toplumunda günümüzde "Dinî Danışman" isimli meslek grubu danışmanlığın bir alt grubu olarak algılanmakla birlikte toplum bu meslek grubunun ayırt edici özelliklerinin de bilincindedir. Bu meslek grubunun üyelerinin gerekli eğitimden geçmiş ve mesleğin yeterliklerine sahip olduğunun da farkındadır. Bu farkındalığın oluşmasında etkin olan en önemli unsur ise mesleği icra edeceği düşünülen kişilerin aldığı eğitimin içeriği ve bağlamıdır. Amerika'da bu eğitimin uygunluğu kriterlerini ortaya koyan ilk ve en yaygın kurum ise Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC)'dur (Taggart, 1973, s.181).

A. Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC)'nin Yapısı ve Akreditasyon Kriterleri

Amerika Birleşik Devletleri hem dinî danışmanlık alanının kurumsallaşmasının erken dönemlerde gerçekleşmesi hem de günümüzde sistematik ve gelişmiş bir yapıya sahip olması bakımından mesleki dinî danışmanlık uygulamaları tarihinde en köklü örneklere rastlanabilecek ülkelerden biridir. Bu bağlamda atılan ilk adımlardan biri konumundaki Amerika Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC), dinî danışmanlık

yapacak kişilerin bu işi yapabileceğine dair onay veren, dinî danışma merkezlerini akredite eden ve dinî danışmanlık eğitim programlarının uygunluğunu denetleyen bir kurum olarak 1963 yılında kurulmuştur (Van Wagner, 1983, s.163).

2000'li yılların başından beri dinî danışmanlık mesleğini icra edeceklerin aldığı eğitimi "dinî danışmanlık formasyonu" adıyla nitelendiren AAPC, bu nitelendirmeden amaçlı ve yaşam boyu eğitimi öngören bir formasyonu kastetmektedir. AAPC tarafından yeterliği onaylanan dinî danışmanların teoloji ve psikoloji gibi iki farklı ana disiplinde yetişmiş kişiler olmasının yanı sıra dini danışmanlık uzmanı olabilmek için ciddi bir eğitimden geçmiş olmaları beklenmektedir. Bu eğitim; lisans eğitiminin yanı sıra mesleki teoloji eğitimi ve alanda yapılacak bir yüksek lisans ya da doktora derecesini kapsamaktadır (Bidwell&Marshall, 2006, s.2).

Dinî danışmanlık, Amerika'da AAPC'nin kurulmasıyla bağımsız bir disiplin olarak tanımlanmıştır. AAPC, kendisini şu ifadelerle tanımlamaktadır: "AAPC, bünyesindeki manevî bilgi ve bütünleşmeyi sağlayan danışmanlık, eğitim ve öğretim, işbirlikçi toplum temelli hizmetleri vasıtasıyla bireylerin, ailelerin ve toplumların esenliğini artırmak amacıyla çalışan bir sertifikasyon kuruluşudur" (AAPC, 2016a).

AAPC, dinî danışmanlık mesleğini ise şu şekilde tanımlamaktadır: "Dinî danışmanlık, danışmanlık alanının bağımsız bir formudur. Danışman, danışanın ruhi esenliği ve gelişmesi için psikolojik anlama yöntemlerinin yanı sıra manevi kaynakları da kullanır. Bu işi yapan kişiler ise, yalnızca zihin sağlığı konusunda değil aynı zamanda din ve teoloji konusunda da eğitimli olmalıdırlar" (AAPC, 2016b). AAPC'nin tanımında dinî danışmanlık, danışmanlık alanının bağımsız bir alt

disiplini olarak nitelendirilmektedir. Bu kişilerin aynı zamanda teoloji ve psikoloji alanlarında yetişmiş kişiler olması beklenmektedir.

1. AAPC'nin Misyon ve Vizyonu

Kendisini ve meslek alanını tanımlayan AAPC kurumun misyonunu da açık şekilde belirlemiştir. Buna göre AAPC'nin misyonu;

"Bireylere, ailelere ve topluma onları manevîyatla kuşatarak ve bakım, danışmanlık ve psikoterapi yollarını kullanarak umut, ruhsal bütünlük, esenlik getirmektir." şeklinde ifade edilmiştir (AAPC, 2016c).

Kurumun misyonu dolayısıyla benimsediği ana değerler ise şu şekilde ifade edilmektedir (AAPC, 2016c) ;

- "Maneviyât ve psikolojiyi mümkün olan en iyi şekilde entegre etmeye çalışmak,
- İnsan hayatına manevî, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel açıdan bütüncül bir bakış açısı oluşturmak,
- Uygulamada hesap verebilirlik,
- Etik kurallara özen göstermek,
- Bireyler, aileler ve toplum için hayatın tüm alanlarında adalet ve bütünlük,
- Bireylerin din ve maneviyât anlayışlarındaki zengin çeşitliliğe saygı,
- Yaşam boyu sürdürülebilir kişisel, ruhsal ve meslekî formasyon,
- Dini kurumlar ve inanç toplulukları ile işbirliği,
- Saha uygulaması ve organizasyonun devam eden eleştirel analizi ve revizyonu,

- Kaynakların sorumlu şekilde kullanımı",

AAPC, kurum için 4 yıllık süreçler halinde vizyon belirleme kararları almıştır. 2014-2018 yılları vizyon ve planı insanlığa, meslek alanına ve kuruma hizmet başlıkları altında üçe ayrılmıştır. Bunlar da şu şekilde detaylandırılmıştır (AAPC, 2016c) ;

1.1.İnsanlığa Hizmet Vizyonu ve Planı

AAPC, bireylere, ailelere ve topluma onları manevîyatla kuşatarak ve bakım, danışmanlık ve psikoterapi yollarını kullanarak umut, ruhsal bütünlük, esenlik getirmeye çalışacaktır. Bunu şu yollarla gerçekleştirmeyi ummaktadır:

- Bakım, danışmanlık ve psikoterapi ile entegre edilmiş maneviyât uygulamalarının oluşturulması ve bu uygulamaların standartlarının koyulmasını sağlayarak,
- Bakım, danışmanlık ve psikoterapi ile entegre edilmiş maneviyât alanında eğitim programlarının oluşturulmasını ve bu programların standartlarının koyulmasını sağlayarak,
- Bu alanda eğitim konferansları, çalıştayları düzenlenmesini sağlayarak yeterlik geliştirme çalışmaları yaparak,
- Bu hizmetin etkililiğini artırmak için psikoterapi ile entegre edilmiş maneviyât ve çeşitli zihin sağlığı tedavi metotlarının uyumu konusunda çalışmalar yaparak,
- AAPC üyelerinin ve çalışanların kültürler arası yetkinliklere sahip olmasını sağlayarak.

AAPC, bireylere, ailelere ve topluma onları manevîyatla kuşatarak ve bakım, danışmanlık ve psikoterapi yollarını kullanarak bu hizmetin çeşitli kültürel

bağlamlarda ve özellikle işsiz ve fakir bireyler arasında genişlemesine çalışacaktır. Bunu şu yollarla gerçekleştirmeyi ummaktadır:

- Tüm insanlar için yeterli zihinsel sağlık hizmetlerine evrensel erişim sağlamak adına bu alanda çalışan stratejik ortaklarla görüşmeler yaparak,
- İnanç temelli danışmanlık merkezlerinin kurulumunu destekleyebilmek için gerekli kuruluşlarla işbirliği yapılmasını sağlayarak,
- Dinî danışmanların danışman olarak ruhsatlandırılmalarını ve talep eden herkese zihin sağlığı alanında danışmanlık hizmetleri verebilmeleri için yetkilendirilmelerini sağlayarak,
- Sağlıklı yaşamı teşvik eden ve ruhî iyileştirmeyi bireylere, ailelere ve topluluklara taşıyan etkin bakım sistemlerinin oluşturulmasını, geliştirilmesini ve sürdürülmesini sağlayarak.

1.2. Meslek Alanına Hizmet Vizyonu ve Planı

AAPC, halk, inanç grupları ve sağlık kurumlarından ortakları için onları manevîyatla kuşatarak ve bakım, danışmanlık ve psikoterapi yollarını kullanarak bu hizmetin değerini yorumlayacak ve görünürlüğünü artıracaktır. Bunu şu yollarla gerçekleştirmeyi ummaktadır:

- AAPC'yi halk, inanç toplulukları, zihinsel sağlık uzmanları ve sağlık uzmanları arasında anlaşılır, güvenilir ve saygın bir kaynak olarak konumlandırarak,
- AAPC tarafından öngörülen hizmeti sunacak personeli sahaya yerleştirerek,
- Personelin modern iletişim yollarını ve elektronik medyayı en uygun şekilde kullanmasını ve halkın onlara bu yolla ulaşması sağlayarak,

- AAPC'nin halk ve inanç toplulukları için yaptığı çalışmaları yorumlayan yayınlar hazırlayarak,
- Mezhepler ve inanç grupları ile bağlarını güçlendirerek.

AAPC, farklı nüfuslar için manevîyatla bakım, danışmanlık ve psikoterapinin entegre edildiği eğitim ve öğretim programları hazırlayacaktır. Bu programlar öncelikli olarak şu dört gruba yönelik olacaktır:

- Din adamları ile teoloji eğitimi alan ancak bir kurum bünyesinde din adamlığı görevi yapmadığı halde bir dinî kurum bünyesinde dinî danışmanlık konusunda uzmanlaşmak isteyenler,
- Manevî, dinî ve teolojik perspektifleri kendi danışmanlık uygulamalarıyla harmanlamak isteyen zihin sağlığı uzmanları,
- Danışmanlık ve bakım yeteneklerini geliştirmek isteyen dinî cemaat önderleri,
- İnanç gruplarına yönelik yerel sağlık bakım hizmetlerine çeşitli seviyelerde paydaş olarak katılmak isteyen toplum sağlığı çalışanları.

İlgili eğitim ve öğretim programları eğitim verilecek gruba yönelik şekilde, sıralanan altı yolla hayata geçirilecektir:

- İlahiyat veya Teoloji fakülte ve yüksekokulları,
- AAPC merkezli eğitim programları,
- İlahiyat ve Teoloji dışındaki fakültelerdeki dinî danışmanlık lisans ve lisansüstü programları,
- AAPC yerel ve ulusal konferansları,
- Tıp fakülteleri ve maneviyâtla ilgilenen seküler danışmanlık programları gibi zihin sağlığı programları,

- Sürekli eğitim atölyeleri ve seminerler.

AAPC, stratejik ortakları vasıtasıyla toplum nezdinde dinî danışmanlık hizmetini koruyacak ve savunacaktır. Bunu şu yollarla gerçekleştirmeyi ummaktadır:

- Yönlendirilmiş sağlık hizmeti ve sağlıklı yaşam hizmeti sunan organizasyonlarla dinî danışmanlık hizmetinin ulaşılabilirliğini artırmak konusunda işbirliği kurarak,
- AAPC üyelerinin kendi bölgelerinde yoksullar için sağlık yardımı sağlama (Medicaid) görevlerini de edinmesi için çalışarak,
- Toplum sağlığı, klinik hizmet sunumu ve eğitimi modelleri geliştirme çalışmalarına katılma çabasıyla Zihin Sağlığı Hizmetleri Merkezi (Center for Mental Health Services) ve Madde Bağımlılığı ve Zihin Sağlığı Hizmetleri Kurumu (Substance Abuse and Mental Health Services Administration) ile ilişkileri sürdürerek ve kurumsal bağlantı oluşturulmamış benzer organizasyonlarla işbirliği çalışmaları yaparak,
- İnanç liderlerinin ciddi zihinsel hastalıklar ve madde kullanımı ile etkilenen birey ve aileleriyle etkileşime geçme ve onlara manevî bakım desteği verme yeterliklerini arttırmak için çeşitli paydaşlarla birlikte çalışmalar yaparak,

AAPC, hizmet ve eğitim merkezlerinin gelişim ve işleyişini organizasyon ve yönetim modellerinde atölye çalışmaları ve eğitimler sunmak vasıtasıyla destekleyecektir.

1.3.Kurum Hizmet Vizyon ve Planı

AAPC, mevcut üyelerine hizmet sunarken üyelerinin kurumu tanıtımı, kaliteli yayınlar, elektronik iletişim ve üniversitelerin sunduğu fırsatlar vasıtasıyla yeni üyelere kapı açacaktır. Bunu şu yollarla gerçekleştirmeyi ummaktadır:

- AAPC'nin potansiyel üyelerine, kişisel ve mesleki gelişim, eğitim ve öğretim, iletişim yollarını geliştirme gibi yeterlikler kazandırılmasının onların yaşamlarını ve çalışmalarını olumlu etkileyebileceğini anlatarak,
- Sunulan eğitim programları vasıtasıyla bireylere AAPC'ye üye olmanın avantajları anlatılarak,
- AAPC'ye daha önce üye vermemiş farklı inançsal ya da ırksal gruplara tanıtımlarda öncelik verilerek,
- AAPC üyelerini kurumun misyon ve vizyonuna katılmaya ve onları şekillendirmeye teşvik ederek,
- Üyeler arasındaki meslektaş dayanışmasını destekleyerek,
- Üyelerin meslekî kaygılarını paylaşabileceği program ve çalıştaylar düzenleyerek,
- Yerel temsilciliklerin çeşitli organizasyonlar düzenlemesini teşvik ederek,

AAPC, etkili, adil ve çağdaş bir biçimde çalışılmasını sağlamak için kurum adının, yapısının, yönetiminin ve işlevlerinin kapsamlı bir gözden geçirmesi görevini yerine getirecektir. Bunu şu yollarla gerçekleştirmeyi ummaktadır:

- Yönetim Kurulu, başkan vasıtasıyla, kurumun hem merkezi hem de bölgesel düzeydeki yapı, yönetim ve işlevlerini incelemek ve ilgili kurula öneriler getirmekle görevlendirilerek,
- Çalışma kurulu, bu önerileri etkiliğine, maliyet durumuna ve diğer başka faktörlere göre değerlendirerek,
- Yönetim Kurulu Başkanı vasıtasıyla, kurum sertifikasyon ve akreditasyon standartlarını ve usullerini gözden geçirecek bir çalışma kurulu oluşturularak.

2. AAPC'nin Ortaya Koyduğu Meslekî Etik Standartlar

Dinî danışmanlık mesleği için ortaya koyulan etik ve yasal standartlar bu alanda meslekî yeterlilik kavramının oluşmasına sebep olurken danışanların bu hizmetten en iyi şekilde faydalanmasının danışanın kendisinin güçlü yönlerinin ve yeteneklerinin yanı sıra zayıf yönlerini ve eksikliklerini fark etmesiyle gerçekleşebileceği ifade edilmiştir. Dinî danışmanlık için meslekî yeterlik kavramı ise klinik uzmanlık, danışmanın öz farkındalığı ve kişiler arası etkinliğin birlikteliğiyle tanımlanmaktadır (Butman, 1997, s.57).

20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başı itibariyle AAPC, yapısının kültürel çeşitlilikten uzak olduğu ve standartlarını koyduğu hizmetlerde etnik ve kültürel çeşitliliği göz önünde bulunduracak eğitim içeriklerini idealize etmediği gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştır (Townsend, 2009, s.57-58 ve 2015, s.8).. Bunda ülkenin kültürel ve etnik açıdan artan çeşitliliğinin getirdiği zorunluluk da önemli bir etken olmuştur. Farklı kültür ve etnik yapılardan kişiler de AAPC'ye üye olmak ya da onun koyduğu standartlarla eğitim almış kişilerden bu hizmeti almak istemiş ancak beklediği hizmeti bu standartlarda bulamamıştır. Bu tecrübeler de kurumun ciddi eleştiriler almasına sebep olmuştur (AAPC, 2016j).

Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu 2005 yılında 199 Avro-Amerikan olmayan üye tanımış ve bu, kurumun o günkü toplam üye sayısının %8'ini oluşturmuştur (Townsend, 2009, s.70). Bu durum AAPC'nin bünyesindeki etnik köken açısından çeşitliliği dolayısıyla 2007 yılında "Kültürlerarası Yetkinlik-Etnik Adalet" projesini hazırlamasına neden olmuştur (AAPC, 2016f). 2010 yılında çalışma kurulunun önderliğinde AAPC'nin üyelerinden beklediği yeterliklere "ırkçılık karşıtı

kültürlerarası yeterlikler" adı altında yeni yeterlikler eklenmiştir. Bu yeterliklerin eklenmesinden sonra AAPC, bünyesindeki tüm üye ve yöneticilerin bu yeterliklerini ölçebilmek adına bir form geliştirmiştir. 2014 yılında üyeleri arasında yaptığı bir araştırmanın (AAPC, 2016j) sonuçlarını da yayınlayan AAPC, kurum hakkında kültürel ve etnik çeşitliliği bünyesinde barındırmadığı ve hizmet anlayışına bunu yansıtmadığı yönündeki eleştirileri sonlandıracak değişikliklere gitmiştir. Bu proje sonunda hazırlanan rapor, kurumun yönetim, prosedür ve standartlarında önemli değişiklikler yapmasına ve AAPC'nin gelecek projeksiyonu için bir rehberin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yapılan bu çalışmalar bağlamında AAPC, üyelerinden ırkçılık karşıtı kültürlerarası yeterlikler açısından şunları beklediğini ifade etmektedir (AAPC, 2016e); "Bu yeterliliklere sahip olunabilmesi için AAPC, yönetim, politika, klinik eğitim ve üyelerin dezavantajlı gruplarla yapmakta istekli olduğu uygulamaların revize edileceğini taahhüt etmelidir. Üyelerinin bu yeterliğe sahip olduğunu ölçmek içinse onların etnik ve kültürel formasyonunu ve bunun kişisel yaşam ve klinik uygulamalarına yansımalarını incelemeli, bu yeterliklerin eğitim ve sertifika programlarına ve akreditasyon kriterlerine aksettirilebildiğini eleştirel bir bakış açısıyla analiz etmeli, tüm yönetim, politika ve uygulamalar bağlamsal ve kültürlerarası bakış açısıyla irdelenmeli ve farklılıklara saygı ve danışana eşit davranılması konusundaki kararlılığını açık bir şekilde vurgulamalıdır."

Bunlara ek olarak AAPC, üyelerinden ırkçılık karşıtı çok kültürlü yeterlikleri geliştirmek adına şu değerleri gerçekleştirmelerini beklediğini belirtmektedir (AAPC, 2016e);

- “Irk, cinsiyet, yaş, cinsel yönelim, yetenek farklılığı, din, dil ve kültürel veya ulusal kökenler vb. kimlik unsurlarından bağımsız olarak eşit değere sahip olduğu kabul edilen, sosyal adalet ilkelerini ve demokratik idealleri takip etmek,
- Bireylerin çeşitliliğini bir armağan olarak kabul ederek, yetkin klinik uygulamalar için gerekli olan tutum, bilgi ve becerileri kazanıp farklı geçmişlerden insanlara hizmet etmek için dinî danışmanlık uygulamalarına ve eğitimlerine katılmak,
- Tarihsel açıdan AAPC’nin merkezinde olduğu Amerika dinî danışmanlık hareketinin beyaz Anglo-Sakson Protestan anlayışla şekillendiğini ve bunun ırksal ve kültürel azınlıkların dışlanmasına vesile olduğunu kabul ederek hatanın telafisi için çalışıldığının bilincinde olmak,
- Devam eden süreçte farklılaşan ırkçılık ve önyargı biçimlerinin yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak için bireysel, örgütsel ve toplumsal değişiklikler adına çalışmak ve yeni ortaya çıkan dışlanma biçimlerini yaşayan kişiler ve gruplar için farkındalık geliştirmek,
- Hizmet verilen topluluklar yanında kurum ve üyelerinin kendileri ile ilgili eleştirel bakış açısı geliştirmek,
- Gerçekleşmesi gereken bireysel, örgütsel ve toplumsal değişikliklerin önemini görüp kendisini adaleti yerinde ve acilen aramakla görevli hissetmek.”

AAPC'nin 2014 yılında üyeleri arasında yaptığı araştırma sonucunda aradan geçen yedi yılın sonundaki değişimi görebilmek adına ortaya koyulan en kritik sonuçlar ise şu şekilde sıralanmıştır (AAPC, 2016f);

"AAPC,

- Gelenekçe kabul edilmiş değerlere ve dini inançlara saygılı bir kurumdur.
- Dinî ve psikolojik temelli bilgiye önem vermektedir.
- Toplumdaki her türlü dinî gruba karşı gerektiği durumlarda sorumluluğu vardır.
- Din, dil, ırk ya da meslek gruplarına göre ayrımcılık yapmaktan kaçınmaktadır.
- Üyeleri toplumdaki her türlü oluşumla ilişki içerisindedir, toplumdan izole değildir.
- Irksal adalet sağlamak ve çok kültürlülüğü geliştirmek konusunda titiz davranmaktadır.
- Üyelerinin dinî danışmanlık aktivitelerinde kurumca belirlenen sınırlarda kaldığını denetlemektedir.
- Dinî danışmanlık aktivitelerini şeffaf ve profesyonel boyutta tutmaktadır.
- Bünyesinde alınan eğitimler yalnızca insanların yararına kullanılmaktadır.
- Danışmanlık yapılan bireylerin kişisel haklarına saygı duymakta ve onların paylaştıkları bilgiler gizli tutmaktadır."

Tüm revizyon ve incelemeler neticesinde AAPC'nin ırkçılık karşıtı ve kültürlerarası yeterlikleri de içeren ve 2012 yılında düzenlenerek yürürlüğe giren düzenlemede akreditasyon için kullandığı meslekî etik prensipleri ortaya koyulmuştur. Bu prensiplerin meslekî sorumlulukları hakkında danışmanlara ve danışanlara yol göstereceği, yine danışanları ve danışmanları korumak adına hesap verilebilirliği sağlayacağı ve danışmanların meslekî uygulamalarının kalitesini artırabilmesinde temel bir bakış açısı ortaya koyabileceği ifade edilmiştir (Eliason&Hanley&Leventis, 2001, s.78).

Yapılan tartışmalar neticesinde AAPC tarafından bütüncül bakış açısıyla oluşturulan meslekî etik standartları şu şekilde belirtilmiştir (AAPC, 2012);

2.1.Giriş İlkeleri

"AAPC üyeleri, bireylerin ya da toplulukların dinî, geleneksel ve inançsal bağlamda değerlerine saygılıdır. Kendilerinden yardım isteyenlerin refah düzeyini arttırmaya, meslekî davranış ve yetkinliklerin yüksek standartlarının korunmasına katkıda bulunmaya kararlıdır. Dinî danışmanlar ve danışmanlık öğrencileri olarak çalışma şartlarımız, karşılaştığımız grubun popülasyonu ve durumu ne olursa olsun sorumluluğumuz değişmemektedir. Kabul edilen "Meslekî Etik Kurallar" üye ve adayların etik prensiplere riayet edip etmediğinin kontrol edileceği standartları belirlemektedir. Bu kurallar doğrultusunda üye olarak dinî danışmanların, bu standartlardan haberdar olmaları, kuralları çiğnemeleri durumunda şikayetlerine yanıt vermek için birlik prosedürlerine göre işbirliği yapmaları, AAPC değerlendirme süreçlerine katılmaları ve AAPC disiplin kararlarını veya yaptırımlarını yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu etik kurallar yalnızca idarî açıdan

sorumluluk tanımaktadır ve hukukî yaptırım değeri taşımamaktadır" (AAPC Code of Ethics,2012, s.1).

AAPC üyeleri (AAPC Code of Ethics, 2012, s.1);

- "Hem manevî hem de psikolojik olarak donanımlı olmanın önemini kavramaya,
- Kendilerini tanımladıkları inanç grubu ile dinsel bir duruşa sahip olarak sorumlu bir ilişki sürdürmeye,
- Irk, etnisite, cinsel kimlik, cinsel yönelim, din, sağlık durumu, yaş, engellilik veya ulusal köken temelinde bütün lehte ya da aleyhte ayrımcılıkları reddetmeye,
- Araştırmaya, öğrenmeye ve eğitimlerine devam etmeye,
- Meslekî ilişkilere önem verip izole bir grup olmamaya,
- Kişisel hayatlarını sağlıklı bir şekilde yönetmeye ve kendi kişisel sorunlarına veya çatışmalarına uygun yardımı aramaya,
- Sıkıntıların belirlenmesi, teşhis ve tedavisi aşamalarında kurumca belirlenen sınırlar içinde kalmaya,
- Kendi sınırları içinde şeffaf olmaya ve ilişkilerini profesyonel boyutta tutmaya,
- Dinî danışmanlık faaliyetlerini düzenleyen kurum tüzüğüne uymaya,
- Irksal adaleti sağlamaya ve uygulamalarında çok kültürlü bir bakış açısı geliştirmeye dair çalışacaklarına teminat vermektedirler".

2.2.Meslekî Uygulama İlkeleri

Tüm mesleki konularda AAPC üyeleri kamu yararını önceleyen ve meslekî gelişimi sağlayan uygulamaları sürdürmelidir.

AAPC (AAPC Code of Ethics, 2012, s.2);

- "Bilgilerini insanların yararına kullanır.
- Üyelik şartlarını ve üyelerinin sınırlarını açıkça tanımlar ve uygulamalarda bu sınırlara dikkat etmelerini bekler.
- Ücretler ve mali düzenlemeler, tereddüt veya karışıklık olmadan tartışılmaktadır ve basit, profesyonel bir tarzda oluşturulmaktadır.
- Bireylere ve topluluklara hiçbir ücret talep etmeden hizmet vermektedir.
- Uygulamayı, bölgesel ve merkezi mali konuları iş ve muhasebe usullerine özen göstererek yürütmektedir.
- Yayınları ve yayınlarda kullanılan alıntılar konusunda evrensel intihal ilkelerine riayet edilmektedir."

2.3.Danışan İlişkileri ile İlgili İlkeler

Danışanlarla profesyonel bir çizgide olan ilişkilerini sürdürmek AAPC üyelerinin sorumluluğundadır. Danışanlara zarar vermemek ve çalışılan kişilerin refahını korumak için gerekli tüm önlemler alınmaktadır. Bu doğrultuda AAPC ve üyeleri (AAPC Code of Ethics, 2012, s.2-3);

- "Yer değiştirme, hastalık veya sakatlık gibi faktörler tarafından kesilmesi durumunda hizmetlerin sürekliliğini sağlamak için makul çabayı göstermektedir. Eğer zorunlu bir sebepten dolayı hizmet kurum tarafından kesilmek durumunda kalırsa uygun yönlendirme yapılmaktadır.

- Dinî danışmanlık süreci ve sonucu hakkında yalnızca gerçekliğe uygun açıklamalar yapılmaktadır. Danışanlara, danışmanlık hizmetinin amacı, danışmanlık ile ilgili riskler, makul alternatifler, danışmanın reddi veya geri çekilmesini isteme hakları ve isteğe bağlı zamanlarda görüşme imkânı vb. çerçevesinde hizmetler için olası sınırları bildirmektedir. Danışanın danışmanlık sürecinin nasıl ilerleyeceğini anladığından ve soru sorma imkânı bulduğundan emin olmak için gerekli adımları atmaktadır.
- Danışanların ve toplulukların ahlakî, toplumsal ve dinî değerlerine ve inançlarına hassas bir şekilde saygı göstermektedir. İnançlarını başkalarına dayatmamakta, ancak dinî danışmanlık sürecinde gerekli olduğu durumlarda bunları ifade edebilmektedir.
- Danışmanlık ilişkileri, danışanlar bu süreçten fayda sağladığı sürece devam etmektedir.
- Terapötik ilişkide yer alması gereken güven duygusunun ve benzersiz gücün farkındadır.
- Bazı manevî ilişkilerin karmaşıklığını kabul etmekte ve danışanların güvenini ve bağlılığını istismar etmekten kaçınmaktadır. Danışanlarla kararları zayıflatabilecek, tedavinin bütünlüğünden ödün verilemesine sebep olabilecek ikili veya çoklu ilişkilerden kaçınmaktadır.
- Eğer bir dinî danışman, danışanıyla aynı zamanda başka bir ilişki durumuna sahipse (bu özel bir ilişki olabileceği gibi danışmanın birinci derece yakını olsa dahi) kurum bu konuda gerekli tedbirleri almakla sorumludur.
- Taciz, küfürlü sözler veya eylemler veya danışanların istismar edici davranışları danışmanlık sürecinin sonlandırılma sebeplerinden biridir.

- Danışanlarla danışmanlık sürecinde her türlü duygusal ve fiziksel yakınlaşma etik kabul edilmemektedir".

2.4.Gizlilik İle İlgili İlkeler

AAPC üyesi olarak, çalışılan tüm kişilerin dürüstlükle beden ve ruh bütünlüğü ve esenliğini korumakla ve danışmanlık süreci boyunca elde edilen bilgilerin gizliliği ile sorumludur. Çalışmalarda mesleğin gizlilik şartlarını oluşturan sivil yasaları ve idarî kuralları bilmek ve anlamak sorumluluğunu taşımaktadır. Bu doğrultuda (AAPC Code of Ethics, 2012, s.3-4);;

- "Bir danışmanlık sürecinin tüm kayıtları, gizlilik ve güvenliği öncelenerek kilit altında saklanır.
- Kayıtlı belgelerin doğru ve sunulan hizmeti en düzgün şekilde yansıtmasına özen gösterilir. Bu kayıtlar daha sonra hizmet sunumunun kalitesini ölçmek, kaliteyi yükseltmek için çalışmalar yapmak ve kanunen bir sorunla karşılaşıldığında sorunu çözmek için kullanılabilir.
- Dinî danışmanın sanık olduğu danışma sürecinden kaynaklanan hukuki bir ceza veya idarî bir soruşturma, denetim ya da anlık önemli bir tehlike durumu dışında danışma kayıtları asla ifşa edilmemektedir. Birden fazla kişiyi ilgilendiren hukukî süreçlerde danışmanlık sürecinde sorumluluğu olan tüm kişilerden yazılı izin alınmalıdır.
- Ancak danışanlardan yazılı izin alınırsa danışmanlık süreci video kaydı yapılabilir ya da üçüncü kişilerin danışmanlık sürecinde bulunmasına izin verilebilir.

- Gizlilik şartları reşit olmayanların, yaşlıların, engellilerin, fiziksel veya zihinsel olarak dezavantajlı gruplara mensup kişilerin istismar ya da kötüye kullanıldığına dair kanıtlar olduğunda uygulanmayabilir.
- Danışanlardan kayıtları bilimsel ya da toplumsal bir çalışmada kullanmak için izin alınsa dahi kimlikleri gizli tutulmalıdır.
- Gizlilik şartları üyeler arası iletişimde de geçerlidir ve hiçbir üye bir diğer üyeye danışmanlık süreçleriyle ilgili bilgileri veremez".

2.5.Rehberlik, Öğrenci ve Çalışan İlişkileri ile İlgili İlkeler

AAPC üyeleri olarak rehber eğiticilerimiz, öğrencilerimiz ve çalışanlarımızın bedensel ve ruhsal bütünlüğü ve esenliğini gözetmek durumundadır. Rehberlik ilişkileri profesyonel çerçevede ve gizlilik şartlarına uygun olarak yürütülür. Üye ve öğrencilerin güvenini istismar etmekten kaçınarak karar aşamasını etkileyecek ikili ilişkilerden uzak durulmaktadır. Bu doğrultuda AAPC (AAPC Code of Ethics, 2012, s.4);;

- "Rehber eğitici, öğrenci ve üyelerimizle danışmanlık ilişkileri yürütmemektedir.
- Rehber eğitici, öğrenci ve çalışanlarımız arasındaki her türlü duygusal ve fiziksel yakınlaşma etik kabul edilmemektedir.
- Öğrenciler aldıkları eğitim ve denetimin ötesinde kendilerini geliştirme imkânları bulmaları konusunda yönlendirilmektedir.
- Rehber eğiticiler, öğrenci ve çalışanlara zamanında ve adil denetimler yapmakla yükümlüdür.

- Bir danışanı, çalışanı ya da üyeyi korumak adına makul, sorumlu ve ahlakî bir tavırla hareket eden hiçbir çalışanımız görevinden uzaklaştırılamaz.
- Bir çalışanın toplum yararına görevinden uzaklaştırılması raporu verdiğini beyan eden bir rehber eğiticinin bunun nedenlerini danışmanlık merkezine ve AAPC'ye resmi bir rapor halinde sunması gerekmektedir.
- Rehber eğiticiler, öğrenciler ve çalışanlar olarak bağlı olunan ya da ortak çalışmalar yapılan kurumların standartlarına da saygı göstermek durumundadır".

2.6.Meslekler Arası İlişkiler ile İlgili İlkeler

AAPC üyeleri olarak meslek alanında ya da dışındaki profesyonel meslek alanlarıyla bağlantı kurmakta ve işbirliği yapılmaktadır. Üyeler sağlık profesyonellerinden oluşan bir ağın parçasıdır ve disiplinler arası ve meslekler arası ilişkileri geliştirmeli ve sürdürmelidir. Bu doğrultuda AAPC (AAPC Code of Ethics, 2012, s.4-5);

- "Önceden bilgilendirilmeden ya da diğer meslektaşlarla istişarede bulunmadan hâlihazırda başka bir meslektaş tarafından tedavisi sürdürülen danışana hizmet sunulmamaktadır.
- Başka bir meslekî uzmanla tedaviyi sebepsiz olarak sonlandırdığını iddia edilen kişiler, kurum tarafından sunulan hizmetlere başvurduğunda meslek içi nezaket kuralları uygulanmaktadır".

2.7.Bilimsel Araştırmalar İle İlgili İlkeler

Alanda herhangi bir meslekî bilimsel araştırmayı yürüten kişiler katılımcılara "Bilgilendirilmiş Onam Formu" vererek onları bilgilendirmek durumundadırlar.

- Katılımcılar şu konularda bilgilendirilmelidir (AAPC Code of Ethics, 2012, s.6);

  - Araştırmanın amacı ve kim ya da hangi kurum tarafından desteklendiği, yürütülme usulleri ve araştırmanın bulgularıyla ilgili raporlamanın biçim ve kapsamı,
  - Katılımcıların çekilme hakları,
  - Projenin devam ya da durdurulma olasılıkları,
  - Katılımcının katılma isteğini etkileyebilecek araştırma prosedürleri veya araştırmanın olumsuz etkileri,
  - Araştırmaya katılıyor olmanın faydaları,
  - Proje ya da katılım hakları ile ilgili bilgi alınabilecek kişinin iletişim bilgileri,

Dinî danışmanlar, araştırmaların yapıldığı okullar, ajanslar, özel merkezler ya da kiliselerde araştırmanın en iyi şekilde gerçekleştirilebilmesi için uygun önlemleri alırlar. Bunlar şu şekildedir:

- Katılımcıların araştırmanın reddedilmesinin veya geri çekilmesinin olumsuz sonuçlarından korunması için özen göstermek,
- Danışmanların bu durumlarından dolayı araştırmaya katılması zorunluluğu doğuyor algısının oluşmasını engellemek,
- Araştırma projesi dolayısıyla tedavi hizmetlerinin aksamaya girmemesine çalışmak,
- Araştırmaya katılmanın tedavi hizmetlerini tehlikeye düşüreceği ya da aksatabileceği durumlarda danışan lehine karalar almaya çalışmak,

Dinî danışmanlar, aksi yazılı olarak bildirilmedikçe katılımcılardan elde edilen bilgilerin gizliliğini garanti eder. Bu doğrultuda:

- Dinî danışmanlar, araştırma prosedürünün uygulandığı topluluklar üzerindeki etkilerini değerlendirir ve bu toplulukların bütünlüğünü korumak için yeterli önlemleri alırlar.
- Dinî danışmanlar, federal standartlara ve insan özne araştırmalarına ilişkin yerel kurumsal inceleme usullerine uymak durumundadır.
- Araştırma sonuçlarını gerçekçi bir şekilde ortaya koymak durumundadırlar. Dinî danışmanlar,
    - Başka birinin eserini veya verisini kendi eseri ya da çalışması olarak sunarak intihal kurallarına aykırı davranamazlar.
    - Araştırma sonuçlarının hatalı veya manipüle edici bir şekilde sunulmadığından veya yayınlanmadığından emin olurlar.
    - Araştırma sonuçlarını geliştirmek veya doğrulamak isteyen diğer nitelikli araştırmacıların kendi araştırmalarından yararlanmaları konusunda yardımcı olurlar.

2.8.Şikayet Prosedürü ile İlgili İlkeler

Kurum, görevi kötüye kullanma şikayetlerini değerlendirmek, araştırmak ve karara bağlamak için bir dizi prosedür geliştirecektir. AAPC, bu şikâyetleri en üst düzeyde ciddiyetle ele alacak ve hem şikâyet eden kişiye hem de üyeye cevap vermeye özen gösterecektir (AAPC Code of Ethics, 2012, s.7).

3. AAPC'ye Üyelik ve Üyelik Kategorileri

Eğitim programlarını akredite etmenin yanında aynı zamanda dinî danışmanlara ya da farklı alanlarda çalışıp bu alanda seminer ya da sertifikalar alarak kendisini geliştirmek isteyen kişilere gerekli şartları sağladıkları takdirde üyelik hakkı da sunmaktadır. Kuruma üye olmanın avantajları ise şu şekilde belirtilmektedir (AAPC, 2017c);

- Eğitim olanakları, seminerler ve konferanslar, bölgesel toplantılar, çalıştaylara katılma,
- Pratik becerilerini geliştirmek ve yenilikleri öğrenme imkânı,
- Sağlık kurumları ve dinî kurumlarla profesyonel bağ kurma imkânı,
- Amerika'da ve Kanada'da iş ve çalışma imkânları konusunda yönlendirme,
- Uzmanlaşma sertifikaları alma imkânı,
- Alanla ilgili bilimsel yayınlara katılma ve ulaşma imkânı,
- Kişisel ve meslekî motivasyon.

3.1.Genel Üyelik

Tarihsel olarak AAPC üyelerinin yoğun olarak teoloji eğitimi ağırlıklı bir eğitim aldığı ve buna ek olarak zihin sağlığı alanında eğitimler aldığı gözlenmektedir. Ancak zamanla alanda davranış bilimlerine artan ilgi sayesinde ve AAPC'nin de bu durumu göz ardı etmeyişiyle üyelerin psikoterapi ve sağlık bakımı alanlarında da eğitimler alması sağlanmıştır. Bu durum zamanla yaşam boyu eğitim anlayışını da beraberinde getirerek dinî danışmanlık mesleğinde uzmanlaşma alanlarının oluşumunu da desteklemiştir (AAPC Membership Manual, 2015, s.1).

AAPC açısından dinî danışmanlık, psikoterapi ve meslekî uygulamalar ile maneviyat, teolojinin birlikteliği ve bu alanları en iyi şekilde entegre ederek danışanlara yardım etmede kullanabilen danışmanların varlığı ile benzersiz kabul edilebilecek bir meslek alanıdır. Ancak, bu özelliği dolayısıyla da mesleği icra edecek kişilerden devam eden kişisel gelişim süreci ve teolojik/manevî eğitiminin yanı sıra klinik uygulama başarısı ve ileri derece eğitimsel deneyimler beklenmektedir (AAPC Membership Manual, 2015, s.1). AAPC bireylere, ailelere ve topluluklara esenlik, umut ve bütünlük sunmayı hedefleyen misyonunu destekleyen, başvuru formunu doldurarak yıllık üyelik ücretini ödeyen herkesi üyesi olarak kabul edebilmektedir (AAPC Membership Manual, 2015, s.2).

3.2.Öğrenci Üyelik

Öğrenci üyelik kategorisi, AAPC tarafından uygun bulunan eğitim programlarında, yüksek okullarda veya herhangi bir akademik programda kayıtlı öğrenci olarak lisans öğrenim hayatına devam eden üyelerin bulunduğu bir kategoridir. Öğrenci üyelik geçici bir kategoridir. Lisans öğrenimine devam eden ya da mezuniyetinin üzerinden en fazla bir yıl geçmiş öğrenciler için geçerlidir (AAPC Membership Manual, 2015, s.12).

3.3.Uzman Dinî Danışman

Uzman dinî danışman kategorisi, eğitimini ve kurum ya da cemaati bağlamında rehberlik sürecini tamamlayan üyelerin kategorisidir. Bu kategori din adamı görevi yapanlar ve aynı zamanda din eğitimi almış ancak din adamı görevi olmadan dinî danışmanlık yapanlar içindir. Uzman dinî danışmanlık eğitimi meslekî ve kişisel

kimlik, maneviyat ve dinî danışmanlık uygulamalarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu eğitim aynı zamanda kişinin gelenekten gelen inançlarıyla modern teorik anlayış ve pratik yetenekleri entegre etmeyi önemsemektedir. Eğitimin içeriği öğretici dersler, klinik deneyim ve meslektaş desteğinden oluşmaktadır. Kişisel ve eğitsel gelişim açısından danışmanın kendisi için terapi alması da tavsiye edilmiştir (AAPC Membership Manual, 2015, s.5).

Uzman dinî danışman üyelik standartları AAPC el kitabında şu şekilde sıralanmıştır (AAPC Membership Manual, 2015, s.5,16) ;

- Bir inanç grubuna aidiyeti olmak,
- Aşağıdaki program ya da kurumlardan en az birine kayıtlı olduğuna dair onaylı belge sunmak,
  - Uzman dinî danışmanlık eğitimi programı,
  - Alanda bir akademik program,
  - Alanda mezhep merkezli bir üniversitede akademik program,
  - Yerel bir dinî danışmanlık organizasyonuna üyelik,
- AAPC onaylı bir uzman dinî danışmanlık programında en az 50 saatlik eğitim ya da uygulama yapmış olduğuna dair onaylı belge sunmak (50 saatlik eğitimin en az 30 saatinin küçük gruplara ve klinik ortamda, en az 20 saatinin de akademik eğitimden oluşması gerekmektedir.),
- Klinik danışma kabul ve desteğin hâkim olduğu bir grup ortamında yürütülmelidir. Üyeler tecrübelerini geliştirmek için rehberlerinin görüşmelerini izin alarak kayıt altına alabilirler ya da içeriğini not edebilirler. Böylece kişisel ve meslekî gelişimlerini destekleyeceklerdir.

- Grup danışmanlıkları gizlilik üzerine inşa edilmelidir. Kültürler arası bağlama, kişilerin inanç gruplarının özelliklerine, duyguların dışa vurumunu geliştirmeye, bireysel ilgilere ve danışanlardan geri dönüt almaya dikkat edilmelidir.
- Uzman Dinî Danışmanlık öğretim programı ise,

  - Dinî danışmanlık teolojisi ve prensiplerini,
  - Kriz müdahalesini,
  - Madde bağımlılığı konularını,
  - Ölüm ve yas konularını,
  - Travmatik stres ve boşanmayı kabullenme konularını,
  - Bireyler, aileler ve toplum için destekleyici danışmanlık metotlarını,
  - Teşhis ve yönlendirme şartlarını içermek zorundadır.

Uzman dinî danışmanlar verecekleri hizmetin sınırlılıkları konusunda da rehberlik alırlar ve neticede hangi şartlarda danışanları diğer alan uzmanlarına yönlendirmeleri gerektiğini öğrenirler. Uzman dinî danışmanlar uzun vadeli danışmanlık ya da psikoterapi uzmanı değildirler. Bu kategori klinik bir kategori olmamakla birlikte klinik kategorideki uygulamalı staj eğitimini içermektedir. Bu süreçte danışmanlık görüşmelerini takip ederek alanda deneyim kazanmaktadırlar (AAPC Membership Manual, 2015, s.5).

3.4.Ruhsatlı Dinî Danışman

AAPC, dinî danışmanlık sertifikası sahibi olmak için hem teoloji hem de danışmanlık veya psikoloji alanında üniversite düzeyinde bir eğitimi şartı

koşmaktadır. Dinî danışmanların bu iki disiplinin bir arada eğitimini alması psikoterapötik süreçlere bu iki disiplinin özelliklerini de yansıtması anlamına gelmektedir. Bu özelliğiyle dinî danışmanlık, zihin sağlığı uzmanları arasında çok yönlü eğitim alan ve çok yönlü yeterliklere sahip olan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (Eliason&Hanley&Leventis, 2001, s.78; Sunderland, 2010).

Bugün Amerika'da altı eyalette devlet yönetimine bağlı olarak ruhsatlı dinî danışmanlık yapılabilmektedir. Bu eyaletler; Arkansas, Kentucky, Maine, New Hampshire, North Carolina, and Tennessee'dir. Diğer 44 eyalette ise dinî danışmanlık tek başına ruhsatlı olarak yapılacak bir meslek olarak görülmese de "aile ve evlilik terapistliği" veya "profesyonel danışmanlık" gibi alanlarda ek sertifikalar veya ruhsatlar alarak bu alanlarda uzmanlaşmış dinî danışman olarak çalışabilmektedirler. Bu uzmanlaşma şartları eyaletlere göre değişiklik gösterebilmektedir (AAPC, 2017b).

Amerika'da ruhsatlı dinî danışmanlar eğitim, deneyim, sertifika bağlamında şu gruplara ayrılmakta ve/veya ek olarak şu gruplarda eğitimler alarak uzmanlaşabilmektedir (AAPC, 2017b) ;

- Ruhsatlı Klinik Psikolog (Licensed Clinical Psychologists (LCP))
- Ruhsatlı Profesyonel Danışman (Licensed Professional Counselors (LPC))
- Ruhsatlı Klinik Sosyal Çalışmacı (Licensed Clinical Social Workers (LCSW))
- Ruhsatlı Klinik Profesyonel Danışman (Licensed Clinical Professional Counselors (LCPC))

- Ruhsatlı Aile ve Evlilik Terapisti (Licensed Marriage and Family Therapists (LMFT))
- Ruhsatlı Zihin Sağlığı Danışmanı (Licensed Mental Health Counselors (LMHC))
- Ruhsatlı Aile ve Evlilik Danışmanı (Licensed Marriage and Family Counselors (LMFC))
- Ruhsatlı Dinî Danışman (Licensed Pastoral Counselors (LPC))
- Ruhsatlı Klinik Manevî Terapist (Licensed Clinical Pastoral Therapists (LCPT))
- Ruhsatlı Manevî Psikoterapist (Licensed Pastoral Psychotherapists (LPP))

Eyaletler arasında ufak farklılıklar olmasına karşın ruhsatlı dinî danışmanlığın eğitimsel gereklilikleri ise şu şekildedir (AAPC, 2017b) ;

- Teoloji, din bilimleri, ilahiyat alanında bir lisans derecesi.
- Dinî danışmanlık alanında bir yüksek lisans ya da doktora derecesi.
- Minimum 375 saat klinik deneyim ve minimum 125 saat AAPC eğitim programları doğrultusunda uygulama deneyimi.
- Dinî danışmanlık yapacak kişinin kendisinin psikoterapi hizmeti alması.

B. AAPC Akreditesinde Oluşturulan Programlar

AAPC tarafından akredite edilen 100'ün üzerinde program bulunmaktadır. Bu programlara AAPC'nin ortaya koyduğu eğitim ve meslekî etik standartları karşılayıp karşılamadığı incelendikten sonra akredite statüsü verilmektedir. Programların verildiği kurumlar ister üniversite bünyesinde olsun ister danışmanlık eğitim

merkezleri olsun AAPC'nin kurumsal üyesi olarak kabul edilirler. Programlar Dinî Danışmanlık sertifika[28], yüksek lisans ve doktora programları olarak ayrılmaktadır. AAPC'nin standartlarını göz önüne alan çeşitli kurum veya üniversiteler kendi şartlarını da değerlendirerek hazırladıkları programlarla eğitimlerini vermektedirler. Bu programların örnekleri şu şekildedir:

1. Sertifika Programları

Sertifika programları hâlihazırda din adamlığı görevine devam eden ancak kendisini dinî danışmanlık alanında da geliştirmek ve mesleğini icra etme sürecinde bu tür karşılaşmalarında kullanabileceği yöntemler hakkında genel bilgilere sahip olmayı isteyenlerin başvurduğu ve eğitim aldığı programlardır.

Amerika'da dinî danışmanlık programları pek çok üniversitenin "İlahiyat" ya da "İlahiyat ve Maneviyat Çalışmaları" fakültelerinde yer almaktadır. Bu fakültelerin tümünde olmasa dahi birçoğunda sertifika programları bulunmaktadır. Bu programlara örnek olarak Neumann Üniversitesi[29]'nin sertifika programı verilebilir. AAPC akreditesinde oluşturulan programın genel özellikleri şu şekildedir.

Neumann Üniversitesi Dinî Danışmanlık Sertifika Programı (Neumann, 2016a) **:**

Bu sertifika programı, papazlar, yardımcı papazlar, düşkünlerevi çalışanları ve kiliseye bağlı olmasa da bir dinî cemaat tarafından desteklenen din görevlilerini kabul etmektedir.

[28] Çalışmanın hazırlandığı tarih itibariyle AAPC kurumsal olarak kendisi başvuru azlığı nedeniyle sertifika programı öğrencisi kabul etmemektedir. Bunun yerine üyelerini kurum tarafından akredite edilen bu eğitimin verildiği çeşitli üniversitelere yönlendirmektedir.

[29] 1982 yılında kurulmuş, Fransiskan Katolik geleneğinden gelen bir üniversitedir. "Dinî Danışmanlık" bölümü kuruluşundan bu yana hizmet vermektedir. http://www.neumann.edu/academics/grad/pastoral/index.asp/Erişim:13/03/2016a.

Program tamamlandığında öğrencilerin şu yeterlikleri kazanması beklenmektedir:

- Dinî danışmanlık teolojisini ve prensiplerini anlamak,
- Psikoloji ve manevî alanın birleştiği bütüncül bir eğitimi benimsemek,
- Kriz müdahalesi, madde bağımlılığı, keder ve kayıp hallerinde gerekli yetkinlikleri geliştirmek,
- Bireyler, evli çiftler ve aileler için tanı koyabilme, yönlendirme ve destekleyici danışmanlık metotlarını kullanma yeterliklerini geliştirmek,
- Danışmanlık mesleğini icra ederken danışanların demografik yapısını bilmenin önemini kavramak,
- Mesleği icra ederken kullanılan bilgi, inanç ve uygulamaları güçlendirmek,
- İleri derece programlara (yüksek lisans ve sonrasında doktora gibi.) kendisini hazırlamak[30].

Dersler:

- Manevî Klinik Zihin Sağlığı Danışmanlığına Giriş 3 Kredi
- Travma ve Kriz Danışmanlığı 3 Kredi
- Psikopatoloji 3 Kredi
- Evlilik ve Aile Danışmanlığı 3 Kredi
- Klinik Öncesi Hazırlık ve Yönlendirme 3 Kredi
- Bağımlılık Danışmanlığı 3 Kredi
- Danışma Uygulaması Portfolyosu -

[30] Bu programda alınan derslerin kredileri yüksek lisans programı için kullanılabilir kredilerdir.

Toplam Kredi	**18**

2. Yüksek Lisans Programları

Amerika'da AAPC akreditesinde oluşturulan dinî danışmanlık yüksek lisans programlarını hem İlahiyat ya da Teoloji fakülteleri bünyelerinde hem de Bilim-Sanat fakülteleri (Arts and Sciences College) bünyesinde görmek mümkündür.

2.1. İlahiyat Fakültesi Bünyesindeki Yüksek Lisans Programları

Neumann Üniversitesi Manevî Klinik Zihin Sağlığı Danışmanlığı Yüksek lisans Programı (Neumann, 2016a):

Program, klinik psikolojiyi teoloji, maneviyât ve dinî konularla entegre etme çabasındadır. Bu programı tamamlama sürecinde hastaneler, dinî kurum ve ortamlar, madde bağımlılığı merkezleri, aile ve toplum merkezleri vb. ortamlarda deneyim kazanılmaktadır. Bu programdan mezun olan öğrenciler ulusal danışmanlık sertifikası almak, AAPC'ye üye olmak ve ruhsatlı dinî danışmanlık yapabilmek için gerekli temel eğitimi ve klinik uygulamayı almış sayılmaktadır (Neumann, 2017c).

Bu program, klinik deneyim, ruhsal gerçeklik ve zihinsel sağlık alanı arasındaki aktif ve devam eden ilişkileri doğrulayan bütüncül bir yaklaşım esas alınarak uygulanmaktadır. Öğrencileri günlük deneyimlerdeki kutsal yanı görmek ve psikoloji ile maneviyatı bilinçli ve klinik olarak desteklenmiş bir şekilde bütünleştirmeye teşvik etmektedir. Öğrencilerin bu programı tamamlayabilmeleri için toplam 60 krediyi tamamlamaları gerekmektedir. Program yaz dönemleri de dâhil 4 ya da 3

yılda bitirilecek şekilde öğrencinin isteğine göre şekillendirilebilir (Neumann, 2017d).

Program tamamlandığında öğrencilerin şu yeterlikleri kazanması beklenmektedir:

a. Profesyonel Kimlik ve Gelişim Kazanımları:

- Dinî danışmanlığın ortaya çıkışı, yayılması ve yapısı hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmak,
- Ana etik prensipler ve terapötik konular ile ilgili profesyonel yeterlik kazanmak,
- Kişisel bütünlük ve terapötik yöntemleri kullanma becerilerini bütünleştiren bir teolojik bakış açısı geliştirmek,
- Meslek alanında uygulama yaparken karar verme süreçlerinde etkili olacak hermenötik yöntemi kullanabilmek,
- Danışanların olası savunmaya geçme durumlarında bu durumu aşma ve sonuçlandırma becerilerini kazanmak,
- Gelişim ve olgunlaşmanın kritik dönemlerini tanımak,

b. Teori ve Beceri Kazanımları:

- Modern çağda farklı topluluklarla çalışırken farklı bakış açıları geliştirebilmek,
- Kültürel duyarlılığı artırıcı çabaları destekleyip insan değeri ve özgürlüğünü sınırlayıcı faktörleri azaltmak için çabalayabilmek,

- Nörobiyolojik gelişmeleri göz ardı etmeden yaşam boyu gelişim teorileri hakkında bilgi sahibi olmak,
- Hastalık nedenleri, belirtileri, gelişimi ve tedavilerinde etkili yöntemleri tanımak ve ilgilendikleri danışanların ilgili durumlarıyla ilgili detaylı rapor hazırlayabilmek,
- Hem kendilerine hem de bu konuda başvuranlara yardım edebilmek için mesleki değerlendirme protokollerini bilmek,
- Terapötik değerlendirme, klinik yeterlik ve dinî duyguyu birleştirebilme için temel danışmanlık teorilerini bilmek,
- Araştırma yazımında, değerlendirmesinde, istatiksel programların kullanımında gerekli metotları uygulamak ve yorumlamak,
- Küçük ve büyük grup dinamiklerine uygun müdahale ve stratejiler kullanabilmek,

c. Klinik Danışmanlık Kazanımları

- Çalışma tanı ve tedavi hedeflerini formüle etmek,
- Uygulama alanında terapötik müdahale becerilerini ve kültürlerarası ve etik rehberliği entegre edebilmek,
- Vaka değerlendirmelerinde maneviyat ve psikolojiyi entegre edebilmek,
- Danışma konularında teorik yaklaşımları tutarlı bir şekilde kullanabilmek,
- Danışanlara empatik ve yargılayıcı olmayan bir şekilde yaklaşmak,
- Danışma ilişkisinde teolojik arka planını net bir şekilde ortaya koyarak bir dinî danışman olarak rollerinin anlaşılmasını kolaylaştırmak.

Dersler:

• Dini Danışmanlığına Giriş	3 Kredi
• Manevî Kimlik Teolojisi	3 Kredi
• Dinî Danışmanlığın Psikolojik Temelleri	3 Kredi
• Gelişim Modelleri	3 Kredi
• Psikopatoloji	3 Kredi
• Evlilik ve Aile Danışmanlığı	3 Kredi
• Kişilik/Benlik Özellikleri	3 Kredi
• Etik ve Mesleki Konular	3 Kredi
• Klinik Öncesi Hazırlık ve Yönlendirme	3 Kredi
• Klinik Staj I	3 Kredi
• Klinik Staj II	3 Kredi
• Grup Danışmanlığı: Teori ve Pratik	3 Kredi
• Staj I	3 Kredi
• Staj II	3 Kredi
• Psikolojik Test Yöntemleri	3 Kredi
• Kariyer Danışmanlığı	3 Kredi
• Araştırma Yöntemleri	3 Kredi
• Bağımlılık Danışmanlığı	3 Kredi
• Kültürlerarası Danışmanlık	3 Kredi
• Travma ve Kriz Danışmanlığı	3 Kredi
Toplam	**60 Kredi**

Seçmeli Dersler

Ayırt Etme ve Karar Verme	3 Kredi

Çocuk ve Ergen Danışmanlığı	3 Kredi
Kayıp ve Yas Danışmanlığı	3 Kredi
Bağımlılık Danışmanlığı	3 Kredi
Çokkültürlü Danışmanlık	3 Kredi
Psikofarmakoloji	3 Kredi

2.2.Bilim-Sanat Fakülteleri Bünyesindeki Yüksek Lisans Programları

Amerika'da 21. yüzyılın son çeyreğinde bazı fakültelerde psikoloji bölümlerinde dinî danışmanlık yüksek lisans veya doktora programları açılmış olsa da bugün bu fakültelerin çoğunda "Manevî Bakım ve Dinî Danışmanlık" veya yalnızca "Dinî Danışmanlık" adıyla Bilim-Sanat fakülteleri bünyesinde kurulmuş bağımsız bir bölüm şeklinde eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bu programlara örnek olarak Loyola Üniversitesi[31]'nin yüksek lisans programı verilebilir. Loyola Üniversitesinde "Manevî Bakım (Spiritual and Pastoral Care)"[32] ve "Dinî Danışmanlık (Pastoral Counseling)" yüksek lisans programları bulunmaktadır. Her iki program da AAPC akreditesinde oluşturulmasına karşın ilk programın AAPC uzman dinî danışman kategorisi için eğitim-öğretim faaliyetleri yürüttüğü, ikinci programın ise ruhsatlı dinî danışman yetiştirmede tercih edileceği belirtilmiştir (Loyola, 2017b). Programların genel özellikleri şu şekildedir.

[31] 1852 yılında Maryland'de kurulmuş bir üniversitedir.

[32] Manevî Bakım yüksek lisans programı din adamları için açılmış alanlarında bir üst düzey uzmanlaşmayı içeren bir programdır. Dinî danışmanlık programı olarak değerlendirilemeyeceği için detaylandırmaya gidilmemiştir. Bu program hakkında daha detaylı bilgi için; http://catalogue.loyola.edu/preview_program.php?catoid=10&poid=957/Erişim:28/02/2017e.

Loyola Üniversitesi Dinî Danışmanlık Yüksek Lisans Programı (Loyola, 2017b) :

Bu programa başvuracak öğrenciler, bir lisans derecesine sahip olmalıdır. Bu adayların üniversite not ortalaması 3.00'ün üzerinde olmalıdır. Bu ortalamanın altında kalan adaylar, programdan yararlanma konusundaki isteklilik durumları göz önüne alınarak istisnai olarak programa kabul edilebilirler (Loyola, 2017d).

Program, öğrencileri profesyonel zihin sağlığı danışmanlığı ya da ruhsatlı dinî danışmanlık yapmaya hazırlamak için öğretici bir eğitim programıyla uygulamalı klinik deneyimi birleştirmektedir. Programdan mezun olabilmek için 66 kredilik dersi tamamlamak gerekmektedir. Ancak lisans düzeyinde teoloji merkezli bir eğitim alan öğrenciler ile teoloji alanında lisansüstü eğitim almış öğrenciler için bu şart 60 ila 63 krediye inebilmektedir. Programdan mezun olabilmek için son olarak, öğrencinin eğitimsel gelişimi, danışmanlık deneyimi, teolojik yansıması ve kişisel gelişimini bütünleştirmeye yarayan bir makalenin tamamlanması şartı bulunmaktadır (Loyola, 2017d).

Program tamamlandığında öğrencilerin şu yeterlikleri kazanması beklenmektedir:

- Danışanın ana problemini, teşhisini, uygun tedavi yöntemlerini tespit ederek doğru sonucu ortaya çıkarmada kullanılacak teorik yaklaşımları seçebilme becerisi,
- Dinî, manevî ve inançsal konuları klinik uygulamalarına ve eğitim çalışmalarına entegre edebilme becerisi,

- Derslerde, klinik uygulamalarda, fakülte, öğrenciler ve rehber eğiticilerle işbirliğinde olgunluk ve açıklık becerisi,
- Programın bütün aşamalarında kültürel farklılıklara duyarlılık gösterme becerisi,
- Programın bütün aşamalarında etik davranışlar sergileme becerisi,
- Bir dinî danışman olarak profesyonel organizasyonlar tarafından belirlenmiş meslekî kimliği sergileme becerisi.

Dersler:

- Dinî Danışmanlığa Giriş 3 Kredi
- Danışmanlık Teori ve Uygulama 3 Kredi
- İstatistik ve Araştırma Metotları 3 Kredi
- Madde Bağımlılığı ve Bağımlılık Davranışları 3 Kredi
- Psikopatoloji 3 Kredi
- Gelişim Teorileri 3 Kredi
- Meslekî Gelişim 3 Kredi
- Grup Danışmanlığı- Teori ve Uygulama 3 Kredi
- Danışmanlık Becerileri 3 Kredi
- Aile Danışmanlığı 3 Kredi
- Psikolojik Testler ve Değerlendirme 3 Kredi
- Psikopatoloji Tedavi 3 Kredi
- Danışmanlıkta Farklılıkları Gözetme 3 Kredi
- Etik, Yasal ve Meslekî Konular 3 Kredi
- İlahiyat Antropolojisi 3 Kredi

- Günümüz Dinî Konuları 3 Kredi
- Meslekî Seminer 3 Kredi
- Manevî Entegrasyon Semineri 3 Kredi
- Klinik Staj I-II-III-IV 3 Kredi

Toplam **66 Kredi**

3. Doktora Programları

3.1. İlahiyat Fakültesi Bünyesindeki Yüksek Lisans Programları

Neumann Üniversitesi Dinî Danışmanlık Doktora Programı (Neumann, 2016a) :

Dinî danışmanlık doktora programında adayların dinî, manevî ve teolojik konuları klinik danışmanlık ve psikoterapi uygulamalarıyla entegre edecek vizyon, beceri ve değerleri kazanması hedeflenmektedir. Bu programda adaylar, klinik bilgi, yetenek ve araştırma çalışmalarını gerçek hayatta sorunlar yaşayan danışmanlara yardım etmede ve zihin sağlığı ve maneviyât alanına önemli katkılar sağlamada kullanmayı öğrenmektedir. Adaylar bu programdan mezun olduklarında ruhsatlı dinî danışmanlık yapma hakkı kazanmış olacaktır (Neumann, 2016b).

Program 48 kredilik ders ve ek olarak 12 kredilik tez çalışmasından oluşmaktadır. Ders dönemi 1 yıl sürmektedir.

Programdan mezun olan öğrenciler şu alanlarda çalışmalar yapabilmektedir:

- Zihin sağlığı ajanslarında klinik liderlik pozisyonları edinmek,
- Maneviyat ya da zihin sağlığı alanında araştırmalar yürütmek veya profesyonel yazılar kaleme almak,
- Kolej seviyesinde danışmanlık dersleri vermek,

- Dinî danışmanlık eğitimi alan öğrencilerin klinik çalışmalarında onlara rehberlik yapmak,
- Dinî danışmanlık uzmanı olarak danışma görüşmeleri yapmak,

Dersler:

- Birey Gelişiminde Fransiskan Değerleri 3 Kredi
- Danışmanlık Teorilerinin Prensipleri ve Pratiği 3 Kredi
- Zihin Sağlığında Etik ve Yasal Konular 3 Kredi
- Seminer 3 Kredi
- Danışmanlık Uygulaması ve Denetimi 3 Kredi
- Nicel Analizler I 3 Kredi
- Doktora Uygulaması 3 Kredi
- Kültürlerarası Çalışmalar, Sosyal Değişim ve Tarafgirlik 3 Kredi
- Nicel Analizler II 3 Kredi
- Doktora Stajı I 3 Kredi
- Doktora Tez Araştırma Metotları 3 Kredi
- Doktora Stajı II 3 Kredi
- İleri Düzey Grup Danışmanlığı 3 Kredi
- Fransiskan Geleneğinde Dinî Danışmanlık Eğitimi ve Denetimi 3 Kredi
- Başlangıçtan Günümüze Dinî Danışmanlıkta Fransiskan Entegrasyonu 3 Kredi
- Tez Çalışması Rehberliği 3 Kredi
- Tez Çalışması (3 Dönem) 3 Kredi

3.2.Bilim-Sanat Fakülteleri Bünyesindeki Yüksek Lisans Programları

Loyola Üniversitesi Dinî Danışmanlık Doktora Programı (Loyola, 2017a):

Programa başvurmak isteyen adaylar danışmanlık ya da ilgili alanlarda bir yüksek lisans derecesine sahip olmalıdır. Bu programa, alanda teorik birikimi uygulama becerisine, üst düzey klinik becerilere sahip ve bunları dinî ve manevî kimlikle bütünleştirmiş adaylar kabul edilmektedir. Doktora müfredatının üniversite bünyesinde sunulan yüksek lisans programında bulunan klinik beceri ve teorik birikim üzerine oluşturulduğu varsayılmaktadır. Başka bir programdan mezun adaylar da bu doktora programına başvurmak istediklerinde gerekli yeterlikleri sağlayıp sağlamadıkları değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda adayın 12 krediye kadar temel dersleri alması gerekebilmektedir (Loyola, 2017c).

Program, lisansüstü çalışmalarını klinik tedavi uzmanı, rehber dinî danışman, alanda eğitim görevlisi ya da araştırmacı olarak devam ettirmek isteyenler için tasarlanmıştır. Program, öğrencileri teori ve tekniğin teoloji, maneviyât ve inanç ışığında etkileşimiyle birlikte meslekî ve kişisel bakış açılarında kendi bütüncül yaklaşımlarını oluşturabilmeleri konusunda cesaretlendirmektedir. Bu program öğrencilerden psiko-teolojik konuları danışmanlık eğitiminin disiplinler arası modelleriyle entegre ederek yardım alanında nitel ve nicel araştırmalar yapmalarını beklemektedir. Bu program, dinî danışmanlıkta denetleme eğitimini, klinik tecrübeyi, teolojik, manevî ve dinî anlamayı, öğrenme ve bilimsel araştırma yapabilme becerilerini desteklemektedir (Loyola, 2017c).

Programın öncelikli yükümlülükleri şunlardır (Loyola, 2017c);

- Danışmanlık alanının bilgi birikimini bilimsel bir alt yapıyla genişletmek,
- Fakülte ve öğrencileri yaptıkları bilimsel araştırmaların sonuçlarını yayınlama ve / veya sunma konusunda desteklemek,
- Öğrencileri hazırlayacakları tez vasıtasıyla danışmanlık uygulaması, eğitimi ve denetimi konularında meslekî uygulamalara katkıda bulunmaya hazırlamak,
- Öğrencileri mesleklerinde ya da uzmanlaştıkları alanda lider konumlarda bulunmaya hazırlamak.

Programın amaçlarına uygun olarak doktora müfredatı, danışmanlık teori ve uygulama, istatistik ve araştırma desenleri, klinik vaka çalışmaları, rehber eğiticilik ve eğitim lideri eğitimi ve manevî çalışmalar ile bütüncül seminerlerden oluşmaktadır.

Geleneksel akademik derslere ek olarak, doktora programı, öğretim, araştırma, liderlik, klinik uygulama gibi alanlarda deneyim ve denetim içeren bir staj süreci içermektedir. Staj süreci, üniversite merkezli bireysel denetim, klinik rehberlik, vaka görüşmeleri ve denetleyici seminerlerle tamamlanmaktadır (Loyola, 2017c).

Program tamamlandığında öğrencilerin şu yeterlikleri kazanması beklenmektedir (Loyola, 2017c):

- Doğru tanıları koyabilmek ve danışman merkezli tedavi yollarını kullanabilmek için üst düzey klinik danışmanlık becerileri edinmek,

- Yüksek lisans düzeyindeki danışmanlık öğrencilerine etkili öğreticilik ve rehber eğiticilik yaparak danışmanlık eğitimi alanında üst düzey çalışmalar yapabilmek,
- Kendilerine danışanlar tarafından sunulan manevî, dinî ve inançsal konuları olduğu gibi kabullenerek onların bu konularda arka planda kalmış düşüncelerini keşfetmeye yönlendirme becerisi edinmek,
- Özellikle kültürler arası farklılıklar hakkındaki duygu, düşünce ve inançlar konusunda öğrenme ve gelişme fırsatları ararken kendisi hakkında düşünme becerisi geliştirmek,
- Klinik çalışmacı, eğitmen, araştırmacı ve rehber eğitici olarak etik bakış açısı geliştirmek,
- Özellikle dinî danışmanlık ve din ile maneviyâtın klinik uygulamayla bütünleştirilmesi ile ilgili alanlarda liderlik becerilerini geliştirmek.

Program yedi dönemlik ders ve klinik çalışma ve tez döneminden oluşmaktadır. Doktora öğrencileri yüksek lisans döneminin klinik uygulamalarından bağımsız olarak 40 saatten az olmamak koşuluyla yaklaşık 100 saatlik bir klinik uygulama tecrübesi edinmelidir. Buna ek olarak 600 saatlik staj eğitimini tamamlamalıdırlar (Loyola, 2017c).

Dersler:

- Yüksek Lisans Temel Dersleri 12 Kredi
- Dönüşümsel Liderlik 3 Kredi
- Kriz Müdahalesi 3 Kredi
- Danışmanlık Eğitimi- Teori ve Uygulama 3 Kredi

- Alfred Adler'in Psikoterapi Yöntemi 3 Kredi
- Grup Liderliği 1 Kredi
- Aile Danışmanlığı 1 Kredi
- Meslekî Gelişim Uygulamaları 1 Kredi
- Meslekî, Yasal ve Etik Konular 1 Kredi
- Eğitim Teknolojisi 1 Kredi
- İstatistik II: Çoklu Regresyon 3 Kredi
- İstatistik III: Çok Değişkenli İstatistik 3 Kredi
- Nicel Araştırma Yöntemleri I 3 Kredi
- Nicel Araştırma Yöntemleri II 3 Kredi
- Nitel Araştırma Yöntemleri I 3 Kredi
- Nitel Araştırma Yöntemleri II 3 Kredi
- Klinik Vaka Uygulamaları I 3 Kredi
- Klinik Staj I 3 Kredi
- Klinik Staj II 3 Kredi
- Teori ve Uygulama Denetlemesi I 3 Kredi
- Teori ve Uygulama Denetlemesi II 3 Kredi
- Danışmanlık Uygulamalarında Manevî Konular 3 Kredi
- Dinî ve Psikolojik Araştırmalar 3 Kredi
- Pisko-Manevî Entegrasyon Yaklaşımları 3 Kredi
- Seçmeli Ders 3 Kredi

Doktora döneminde yeterli kabul edilebilmeleri için öğrencilerin beş temel alanda yeterlik göstermeleri gerekmektedir. Bunlar; klinik çalışma, danışmanlık eğitimi, denetleme, bilimsel araştırma ve entegrasyondur. Her bir alanda, öğrenciler çekirdek

içeriklere hâkimiyetleri, bu bilgileri eleştirel olarak sentezleme kapasitesi ve doktora düzeyinde bağımsız çalışma yapmaya hazır olmaları açısından yeterlik sınavıyla değerlendirilmektedir (Loyola, 2017c).

C. Dinî Danışmanlık Eğitim Sürecinde Rehberlik (Supervizyon)

Amerika'da dinî danışmanlık hareketi dinî kurumlar veya inanç toplulukları bünyesinde ortaya çıkmış, gelişmiş ve yasal meşruiyet ve denetimliliğini Amerikan Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC) ve Klinik Manevî Eğitim Derneği (ACPE) gibi kurumların kuruluşuyla kazanmıştır. Ana gövdesi bu kurumlar tarafından belirlenen dinî danışmanlık formasyonu eğitimleri ise dinî danışmanlık kimliğini oluşturan unsurlar konusunda farklılaşan bağlamsal modeller vasıtasıyla çeşitlenmiş görünmektedir. Bu anlamda teoloji fakültelerinde verilen dinî danışmanlık eğitimleri içerik açısından bilim-sanat fakülteleri bünyesindeki psikoloji bölümleri veya bağımsız departmanlar vasıtasıyla verilen eğitimlerden farklılaşmaktadır. Teoloji eğitimi alt yapısı bütün programlarda zorunlu olmasına karşın bilim-sanat fakülteleri bünyesinde eğitim alan dinî danışmanlar zihin sağlığı hizmetlerinin bir parçası olma yolunda ilerlemektedir.

Ait olduğu fakülte ya da üst alan farklılaşsa da bu programların temel standartlarını belirleyen AAPC'nin dinî danışmanlık için ortaya koyduğu kriterlerin oldukça yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Dinî danışmanlar, klinik danışmanlık veya sosyal hizmet uzmanlığı gibi yakın branşlarla kıyaslandığında benzer hizmetleri sunmalarına karşın bireysel, aile, evlilik, inanç vb. sorunlarda yardım bekleyen kişilere yaklaşımlarında maneviyât, inanç ve teolojiyi psikoterapi ile bütünleştirme çabasıyla diğer benzer meslek gruplarından ayrılmaktadır. Eğitim yeterlikleri hem teolojik hem de psikolojik alanı yüksek düzeyde kapsamaktadır. Bir bireye, aileye ya

da bir gruba danışmanlık yapmak konusunda en önemli kriterin klinik uygulama olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda aslında dinî danışmanlık yapacak kişinin teolojik ve psikolojik eğitiminin yanı sıra ve onunla birlikte bu kişinin manevî ve dinî kimliği de kendisine yer bulmaktadır. AAPC'ye göre dinî danışman teolojik bakış açısında objektif olmalıdır. Kullanacağı dinsel kaynağın danışan zihninde oluşturacağı çağrışımı kestirebilmelidir. İyi formüle edilmiş bir dinî referans terapötik açıdan danışma hizmetine güç katacaktır. Ancak bu da, dinî metin üzerinde terapötik bakış açısı ve yeteneklerle çalışmayı gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda danışmanın danışanın dinî arka planını doğru bir şekilde anlamasını da gerektirmektedir (Graham&Whitehead, 2011, s.14-15).

AAPC'nin öngördüğü dinî danışmanlık eğitimi, kişinin kendini geliştirmesi ve eğitmesini de içeren bir süreçtir. Dinî danışmanlık yapmak isteyen birey eğitimini alırken uygulama yaptığı sırada bir uzman dinî danışman onu yeterlikleri açısından değerlendirmekte ve sonuçta ona onay vermektedir. Bir kişi dinî danışmanlık uzmanı olmak için AAPC'ye başvurduğunda bu kişi kendisine rehberlik edecek uzmanlık eğitiminden geçmiş, AAPC tarafından değerlendirilmiş ve onay almış diplomalı bir uzman dinî danışmanın rehberliğine yönlendirilmektedir (Woodruff, 2002, s.96).

Dinî danışmanlık eğitiminde rehberlik ana unsurlardan biridir. Gözetim ve eleştirel değerlendirme sürecinden oluşmaktadır (Bohler, 1992, s.555). Geleneksel öğretim metotlarında sınıf ortamında gerçekleştirilen eğitim-öğretim faaliyetleri uygulamalı branşlarda sahaya yayılma zorunluluğu göstermektedir. Kavramsal araçların ve alana özgü metotların doğru işleyip işlemediğinin tespiti için uygulamadaki yansımanın gözlenmesi gerekmektedir. Rehber eğitim süreci bu noktada edinilmiş bilginin

kullanılabilirliğini ölçmek anlamına gelmektedir. Bu ölçüm dinî danışmanlık branşını oluşturan bütün disiplinlerin bakış açılarını barındıracak şekilde yapılmalıdır.

Steere (2002b), rehberlik eğitim sürecinin hedeflerini genel hatlarıyla öğrencilerinin görevlerini yerine getirirken kullanacakları yöntem, teknik ve beceri yeterlikleri, duygusal farkındalık, belli durumlarda bağımsız karar alabilme yetisi, ilgili alanları bütünleştirmeyi başarmış bir meslekî kimlik, bireysel farklılıklara saygı duyma, uygulamada amaç ve yönelim sahibi olma, kişisel motivasyon ve mesleki etik anlayışı kazandırma çalışması olarak nitelendirmektedir (s.74-75).

Rehberlik sürecinde rehber uzman ve öğrenci arasında odak noktası hem danışan hem de danışman olan bir sözleşme uygulanmaktadır. Öğrencinin klinik uygulamasının etik açılardan uygun hale gelmesini ve bu uygulamayı görüşmeyi kabul eden danışanlarla yapabilmesini rehber uzman sağlamaktadır. Bu uygulamaları yaparken de vakalar üzerinde mümkün olan en verimli danışma faaliyetinin nasıl gerçekleşeceğine dair yönlendirmelerde bulunmalıdır (Steere, 2002b, s.66). Bu anlamda klinik uygulamalar bir taraftan danışana fayda sağlarken diğer taraftan da dinî danışmanlık yapmak isteyen öğrenciye sahaya indiğinde yön verecek bir model olmaktadır. Bu klinik uygulama aşaması aslında bir usta-çırak ilişkisi gibi görülebilir. Rehber her yönden öğrenciye model olmak ve yardım etmek konusunda özverili bir şekilde çalışmaktadır. Ancak basit bir usta-çırak ilişkisinden farklı olarak burada öğrenciden çalışmalarında kullandığı yöntemler ve vaka notları gibi yollarla raporlar sunması beklenmektedir (Steere, 2002a, s.20). Rehber eğitici aynı zamanda öğrencisinin manevî kimlik konusundaki kişisel gelişiminde de gerektiği noktalarda yönlendirici olabilmelidir (Steere, 2002b, s.67). Dinî danışmanlık eğitiminde

rehberlik ve yönlendirmeye yapılan bu denli yoğun vurgu meslek alanının pratik yönüyle var olduğu düşünülürse oldukça anlamlı görünmektedir.

Dinî danışmanlık eğitim sürecinin bir bölümü olan rehber eğiticinin gözetim ve denetiminde gerçekleştirilen uygulama sürecinin üç ana boyutundan bahsedilebilir. Bunlar "Yönetimsel Rehberlik Boyutu", "Terapötik Boyut" ve "İşbirliği İçerisinde Çalışma Boyutu" olarak sıralanabilir (Bohler, 1992, s.570; Steere, 2002b, s.76).

Yönetimsel rehberlik boyutu, danışana dinî danışmanlık hizmetini en etkili şekilde sunmak üzerinde odaklanmaktadır. Öğrencinin süreçte vakalar üzerinden kendi deneyimleri yoluyla öğrenmesini gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda danışanların ya da hastaların bu öğrenme sürecinden olumsuz etkilenmelerini de engellemeye çabalamak rehber eğiticinin görevlerinin en önemlilerinden biridir (Bohler, 1992, s.571). Rehberlik sürecinin terapötik boyutu bir yandan danışanla devam eden terapötik süreci en iyi şekilde yönlendirme üzerine yoğunlaşırken diğer yandan bu süreçte danışmaya konu olan hususların danışmanın kendi iç dünyasında oluşturduğu çatışmaların üstesinden gelebilme çabasını içermektedir. Bu anlamda rehber eğitici öğrencisine farklı eğitsel yaklaşımlar bağlamında bu çatışmaların üstesinden gelme yollarını iletmek durumundadır. Bu yaklaşımların odak noktasının da empati becerisinde toplandığı ifade edilmektedir (Bohler, 1992, s.572; Steere, 2002b, s.79). Terapötik boyutta rehber eğitici veya onun yönlendirdiği yardımcı başka bir danışman, öğrencinin süreçte ortaya çıkabilecek kişisel terapi ihtiyacını gidermede de yardımcı olabilmektedir. Belli zaman aralıklarında öğrenci uygulama süreciyle ilgili yaşadığı sorunları veya sürecin onun psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini rehber eğiticisiyle paylaşmaktadır (Bohler, 1992, s.574). Rehberlik sürecinin işbirliği boyutu ise, öğrenci ve rehber eğiticinin işbirliği ve uyum içerisinde

çalışması esasına dayanır (Estadt, 1991, s.50). Öğrenciler süreçte kendilerine rehberlik edilen hususları reddetme eğiliminde olabilirler. Dinî danışmanlık sürecinde rehberliğin bu denli güçlü vurgulanması da öğrenci tarafından reddedilebilmektedir. Bu sorunları aşabilmek için de bir takım rehberlik metotları alana adapte edilmiştir (Bkz. Steere, 1969). Bu boyutta bir diğer önemli problem öğrencinin rehber eğitici tarafından onaylanma arzusu ve onaylanmama korkusu olabilmektedir. Diğer bir problemin de rehber eğiticinin eğitimsel açıdan öğrenciyi baskılama yönelimi olduğu ifade edilmektedir (Bohler, 1992, s.576). Karşılaşılabilecek bu olası problemler dolayısıyla rehberlik sürecinin işbirliği boyutu tamamlayıcı bir boyut olarak görünmektedir. Akreditasyon kurumları tarafından problemler de göz önüne alınarak hazırlanan rehber eğitici ya da uzman dinî danışman eğitim programları vasıtasıyla sorunlar en alt düzeye indirilmeye çalışılmaktadır.

Dinî danışmanlar çok sayıda danışanla, onların problemleri ve duygusal hastalıklarıyla çok yönlü olarak ilgilenmek durumundadır. Bu ilgilenmeyi gerçekleştirirken kimi zaman dinî danışmanlık merkezlerini, kimi zaman sağlık kuruluşlarını ya da dini mekânları, kimi zaman ise danışanın özel yaşam alanını danışma alanı olarak kullanmaktadırlar. Mesleklerini nerede icra ederlerse etsinler bu işi devam ettirme gücünü bağlı bulundukları inanç grubu ya da cemaatten almaktadırlar. AAPC de bu anlamda onlardan bağlı oldukları dinî grupla ilişkilerini sürdürmeleri gerekliliğini beklemektedir. Dinî danışmanlar mesleğin doğası gereği zaten sağlık sistemi ile yoğun ilişkidedir. Diğer zihin sağlığı disiplinleriyle iş birliği yaparak dinî alt yapıyla bütünleştirilmiş yeni ve en etkili psikolojik metotları kullanmaktadırlar. Çalıştıkları sağlık kuruluşu izin verdiği ölçüde gerekli gördükleri

durumlarda danışanlarını psikoloji ya da psikiyatri servislerine yönlendirebilmektedirler (Woodruff, 2002, s.94). Yönlendirme süreçleri de rehberlik çalışmalarının önem verilen alanlarından biridir. Rehber eğitici öğrencisine vakalar üzerinden bu eğitimi vermekle sorumludur (Oates, 1975, s.18).

D. Türkiye'de Dinî Danışmanlık

Tarihsel olarak farklı formlarda uygulandığı kabul edilmekle birlikte Türkiye, dinî danışmanlık uygulamalarına bir meslek alanı olarak çok yeni başlamış durumdadır. İlk uygulama çalışmasının 1994 yılında Sağlık Bakanlığı'nın Bütçe-Plan komisyonun tüm üyelerinin önerisi üzerine gündeme gelerek bakanlığın Diyanet İşleri Başkanlığından talepte bulunmasıyla 1995 yılının ilk aylarında başladığı görülmektedir. Bu uygulama "vaaz ve irşat" kavramlarıyla ifade edilmiş ve resmi yazışmalarda bu ifadeler kullanılmıştır. Aynı zamanda hizmetin adı " din ve moral hizmetleri" olarak isimlendirilmiştir. Bu doğrultuda başlayan uygulama 1995 yılının son aylarında Ankara Tabip Odası başkanının Sağlık Bakanlığı aleyhine uygulamanın iptali istemi ve yürütmeyi durdurma talebiyle açtığı davada Danıştay'ın 1996 yılında yürütmeyi durdurma kararı vermesi ve bakanlığın yürütmeyi durdurma kararına itirazının reddedilmesiyle 1996 yılının ortalarında yürürlükten kaldırılmıştır (Altaş, 1999, s.601-603).

Dinî danışmanlık alanında yaşanan bu gelişmelerin sürdürülebilir hale gelemeyişi sonrası ilahiyat fakültelerinin din hizmetlerinin uygulama alanına yönelik öğrenci yetiştirmesi tartışmaları devam etmiş ve yaygın din öğretimi alanında bir yükseköğretim programına ihtiyaç olduğu öngörüsüyle Yüksek Öğretim Genel Kurulu'nun 22 Haziran 2007 tarihli toplantısında 2547 sayılı kanunun 2880 sayılı

kanunla değişik 7/d-2 maddesi uyarınca Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları (YDÖ) Bölümü'nün açılması karara bağlanmıştır. Bu bölüm, özel olarak dini danışmanlık alanı için öğrenci yetiştirmiyor olsa da öğretim programında "Din Hizmetleri Mesleğine Giriş", "Dinî Rehberlik ve Danışmanlık", "Dinî Danışmanlık Uygulamaları", "Din Hizmetleri Deneyimi" ve "Din Hizmetleri Uygulamaları" gibi ilahiyat programından farklılaşarak uygulama alanına yönelik oluşturulmuş dersler bulunmaktadır (YDÖ Eğitim Programı Formu, 2017).

Programın amacı, "yaygın din öğretiminin ve din hizmetlerinin amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak din hizmetlerinde rehberlik ve halkla ilişkiler, dinî hitabet, din öğretimi özel yöntemleri ve din hizmetlerinde yönetim ve denetime ilişkin kavram, ilke, kuram, model ve tekniklerin sistematik ve bilinçli bir şekilde uygulanması bilgi ve becerisine sahip ulusal ve uluslararası nitelikte Yaygın Din Öğretimi Uzmanları yetiştirmek ve yaygın din öğretimi alanında yürütülecek araştırmalarla, bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunmaktır". (YDÖ Eğitim Programı Formu, 2017). YDÖ bölümünün ders programı, ilahiyat alanının özel alan ve genel kültür bilgisine ait derslerin yanı sıra meslekî bilgi ve beceri derslerini de içerdiğinden öğrencilere edindikleri teorik bilgiyi beceriye dönüştürme imkânı elde etmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Ege, 2011, s.113). YDÖ Bölümü bu amaçlarla kurulmuş olmasına karşın hizmet alanında mezunları hedeflenen görevlerde yer alamamış ve bölüm hala açık olmasına karşın artık öğrenci kabul etmeme kararı uygulamaya konmuştur.

YDÖ Bölümü'nün hizmet alanına giremeyişiyle yaklaşık 15 yıl süren bir durgunluk sonrasında 2012 yılı itibariyle bu alanda eleman yetiştirmek amacıyla tezsiz yüksek

lisans programları kurulmaya başlamıştır. Türkiye'de dinî danışmanlık alanında açılan tezsiz yüksek lisans programları şimdilik Samsun 19 Mayıs, Erzurum Atatürk, Konya Necmettin Erbakan, Sakarya, İstanbul, İzmir Kâtip Çelebi Üniversiteleri ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi ile sınırlıdır. Bunlardan Kâtip Çelebi ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversiteleri'nin programları **"Manevî Bakım ve Danışmanlık"** diğerleri ise **"Dinî Danışmanlık ve Rehberlik"** adıyla açılmıştır. Dinî Danışmanlık ve Rehberlik adıyla açılan tezsiz yüksek lisans programlarının bir kısmı (Sakarya 19 Mayıs ve Erzurum Atatürk) uzaktan eğitim yoluyla öğrenci yetiştirmektedir.

Kâtip Çelebi üniversitesindeki program Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü bünyesinde diğer üniversitelerinki ise Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde açılmış olup eğitimleri İlahiyat Fakültelerinde verilmektedir. İzmir Kâtip Çelebi ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışma, hemşirelik, ilahiyat ve sosyal hizmet bölümleri lisans mezunlarını, Erzurum Atatürk Üniversitesi ilahiyat fakültesi, psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, sosyal hizmet bölümleri lisans mezunlarını, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi ilahiyat, İslami ilimler fakülteleri, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümleri ya da İLİTAM programı lisans mezunlarını programa kabul etmektedir. Sakarya Üniversitesi ise her alandan lisans mezununu programına kabul etmektedir. Programların kimi 2 dönem kimisi de 3 dönemden oluşmaktadır ve mezunlar programı başarıyla tamamladıklarında "Dinî Danışmanlık Uzmanı" veya "Manevî Bakım Uzmanı" unvanını almaktadırlar. Kâtip Çelebi üniversitesi programı için İlahiyat alanı dışından başvuran öğrencilerin İlahiyat bilimsel hazırlık sürecinden geçmeleri zorunlu şart olarak kabul edilmiştir.

07 Ocak 2015 tarihinde Sağlık Bakanlığı ile DİB arasında hastanelerde manevi destek hizmeti sunmaya yönelik işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokolde hastanelerde manevi destek hizmeti sunan DİB personelinin görev ve yükümlülüğü "talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline içinde bulundukları şartları dikkate alarak moral, motivasyon ve manevi destek sağlamak, dini ve manevi konularda dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak" olarak ifade edilmektedir (Manevi Destek Protokolü, 2015, s.3). Bu gelişmenin ardından 2015 yılı Şubat ayı itibariyle de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın seçilmiş bir grup personeline hizmet içi eğitim vermesiyle bu meslek grubu uygulama alanına dâhil olmuştur. DİB tarafından bünyesinde çalışan seçilmiş personele 5 hafta süreyle 200 saat olarak verilen eğitimin adı ise **"Hastanelerde Manevî Destek"**tir. DİB hizmet içi eğitimini alan yaklaşık 20 kişilik personel Türkiye çapında Ankara, İstanbul, Kayseri, Samsun, Ordu ve Erzurum illerinde görevlendirildikleri hastanelerde manevi destek hizmetini vermeye devam etmektedirler. Bu personel arasında daha önce dinî danışmanlık ve rehberlik tezsiz yüksek lisans eğitimi almış kişiler de bulunmaktadır (DİB ilgili yazışma evrakı, 2015).

2016 yılı Ekim ayı itibariyle DİB manevi destek hizmeti bünyesinde 78 kişilik yeni bir personel grubu ilk grupla benzer hizmet içi eğitimden geçerek daha fazla ilde bu görevi yerine getirmek üzere görevlendirilmişlerdir (DİB ilgili yazışma evrakı, 2015). Bu görevlendirmeler dışında üniversitelerin ilgili tezsiz yüksek lisans programlarında eğitim alan kişiler ilgili herhangi bir kurumda dinî danışman, manevî danışman, manevî bakım uzmanı vb. sıfatlarla görev almamışlardır. Dahası ülkemizde bu meslek grubu için resmen tahsis edilmiş bir çalışma alanı henüz bulunmamaktadır.

Dinî danışmanlık alanının uygulaması, eğitimi ve meslekî profesyonelleşmesini en erken dönemlerde standartlaştırarak akreditasyon kriterlerini ortaya koyan Amerika'da bu meslek alanının tanım, sınırlılık, eğitim ve etik standartları ilk iki bölümde detaylıca izah edilmiştir. Bu standartların dünyadaki birçok ülkede dinî danışmanlık alanının profesyonelleşmesine katkıda bulunduğu ifade edilmektedir (Lartey, 2003). Türkiye'deki mevcut durum ise genel hatlarıyla anlatılmıştır. **Bu doğrultuda Türkiye'de dinî danışmanlığın niçin bir ihtiyaç olduğu, nasıl bir eğitimle dinî danışmanlar yetiştirmek gerektiğinden yola çıkılarak; alanında kurumsallaşmasını tamamlamış bir ülke olan ABD örneği doğrultusunda dinî danışmanlığın mesleki standartları, akreditasyon kriterleri ve eğitiminin Türkiye açısından değerlendirilmesi anlamında aşağıdaki araştırma soruları geliştirilmiştir;**

- Dinî danışmanlığın ele aldığı sorunlara yönelik olarak (dinî ve manevî nitelikli destek ihtiyacı vb.) Türkiye'de dinî danışmanlık uygulamasına ihtiyaç var mıdır?
- Amerika gibi mesleki dinî danışmanlık uygulamalarına geçmiş ve akreditasyon kriterlerini ortaya koymuş örnekler baz alındığında Türkiye'nin kat etmesi gereken aşamalar nelerdir?
- Türkiye'de olası bir dinî danışmanlık eğitiminin özellikleri ve standartları neler olmalıdır?
- Türkiye'de dinî danışmanlık mesleğini icra edecek olanlar hangi yeterliklere sahip olmalıdır?
- Türkiye'de dinî danışmanlık mesleğini icra edecek olanlar nasıl bir eğitimden geçerek bu mesleğe kabul edilmelidir?

- Mesleğin isimlendirmesi, tanımı, sınırlıkları ve diğer benzer yardım mesleklerinden farklılıkları neler olmalıdır?

III. BÖLÜM

Türkiye'de Dinî Danışmanlık İhtiyacı

I. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması, çözümlenmesi ve analizi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

A. Araştırmanın Deseni

Sosyal bilimler alanındaki paradigma değişimi ve fen bilimleri araştırma yöntemlerinin sosyal bilimlerin doğasına uygun olmadığı düşüncesi bilim insanlarını bu alanda yapılacak çalışmalara dair bir arayışa itmiştir. Bu arayışın neticesinde olay ve olgulara yönelik "tek bir gerçeklik ya da tek bir doğru yoktur" anlayışından yola çıkılarak sosyal bilimler alanına özgü yöntemler ortaya koyulmuştur. 21. yüzyıla gelindiğinde de yorumlayıcı anlayışı temel alan nitel araştırma yöntemleri sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda ağırlık kazanmaya başlamıştır (Yıldırım&Şimşek, 2000, s.9-10; Baş&Akturan, 2008, s.13; Mayring, 2011, 25-29).

Strauss ve Corbin (1998)'e göre nitel araştırma ile kastedilen istatistiksel işlemler veya diğer ölçme yöntemleri ile ulaşılmayan bulgular üreten her tür araştırmadır ve bu araştırmalar araştırmacıyı araştırma sürecinin ve ortaya koyulan verilerin bir parçası haline getirmektir Nitel araştırmalar, bireylerin hayatları, yaşadığı deneyimler, davranışları, duyguları ve ilişki ağları, toplumsal hareketler, kültürel olgular ve uluslar arasındaki etkileşimler hakkında bilgi verebilmektedir. Bu doğrultuda yapılan araştırma sayısal veriler de sunabilmekle birlikte nicel araştırmadan ayrıldığı nokta bu verilerin yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınarak

sunulmasıdır (s,10-11). Nitel araştırmada başlıca amaç "içeriğe" odaklanarak olay veya süreci derinlemesine incelemektir (Bogdan ve Biklen, 2007, s.36).

Yin (2011)'e göre en genel anlamda nitel araştırmanın şu özelliklerinden bahsetmek mümkündür (s.7-8);

- Nitel araştırmalar gerçek hayat şartlarında yapılmakta ve insanların yaşamlarının anlamına odaklanmaktadır.
- Nitel araştırmalar çalışmada katılımcıların bakış açılarının farklılaşabilmesi sebebiyle sonuçları açısından farklılık arz edebilmektedir.
- Nitel araştırmalar çalışmanın yapıldığı bağlamsal koşulları göz ardı etmemektedir.
- Nitel araştırmalar hayatın bir kesitini alıp gözler önüne serme çabası değil o kesiti yorumlama çabası vermektedir.
- Nitel araştırmalar çeşitli kaynaklardan gelen verileri toplayıp bütünleştirerek sunmaya çalışmaktadır.

Günümüzde eğitim araştırmalarında da nitel araştırma yöntemleri yoğun olarak kullanılmakta ve alandan önemli verilerin toplanmasına yardımcı olmaktadır (Hatch, 2002; Hughes, 2003; Sherman&Webb, 2005). Eğitimde ihtiyaç belirleme, yol haritası çizme konularında uygulama alanından gelen tecrübî veriler yorumlanarak revizyon ya da yenilikler bu doğrultuda oluşturulabilmektedir. Eğitim ihtiyacı, "yaşanan durum ile arzu edilen durum arasındaki uygun eğitim etkinlikleriyle giderilebilecek eksiklikler ve gereksinimler" olarak açıklanmaktadır (Küçükahmet; 1992, s.18-20; Demirel, 2009, s.78-80; Budak, 2009, s.67). Bu eksiklik ve gereksinimler işin gerektirdiği yeterlikleri diğer bir ifadeyle öğretim hedeflerinin

kaynağını oluşturmaktadır. Eğitim etkinliğinin verimi, eğitim ihtiyacının doğru saptanma derecesine bağlıdır. Çünkü eğitim ihtiyacıyla tutarlı hedefler, birey açısından gerçek ve anlamlı öğretim hedeflerini oluşturabilir.

Eğitim ihtiyacının gerçeğe uygun belirlenmesi gerçekçi öğretim hedefi belirlenmesini sağlamaktadır (Demirel, 2007, s.105-107). Gerçekçi öğretim hedefleri de gerçeğe uygun eğitimin gerçekleşmesini neden olacaktır. Bu nedenle mesleki eğitimde belirlenmesi öngörülen eğitim ihtiyaçları için öncelikle üç yönde araştırma yapılması gerekmektedir. Bunlardan birisi yetiştirilmek istenen personelin yeterliklerinin belirlenmesi, ikincisi verilecek eğitimin mümkün en uzun vadeli olması için mesleki alandaki gelişmelerin yönünün saptanması, üçüncüsü ise mesleki eğitim alanların görev yapacağı düşünülen sektörün beklentilerinin bilinmesidir. Bu üç boyut aynı zamanda mesleğin evrensel düzlemde ele alınması ve küreselleşmeye uyumla da ilgilidir. Meslekle ilgili dünyadaki gidişat ve istihdam ve uygulama alanlarının beklentileriyle tutarlı iş analizine dayalı eğitim programlarıyla dünyanın her yerinde kabul edilebilir kriterlerle uygun görülen elemanlar yetiştirilebilecektir (Budak, 2009, s.67).

Bu araştırma da Türkiye'de dinî danışmanlık meslek alanının bir ihtiyaç olduğu varsayımıyla hareket edilmiş ve bu doğrultuda hazırlanacak programlara model olması açısından bir gereksinim çözümlemesi yapılmıştır. Program geliştirme çalışmalarında öncelikle programa duyulan ihtiyacının ortaya koyulması gerektiği belirtilmekte ve bu ihtiyacın en iyi şekilde karşılanması için gerçek ihtiyacın ne olduğunun saptanması gerektiği ifade edilmektedir (Demirel, 2007, s. 74). Bu çalışmada, dinî danışmanlık alanına dönük bir mesleki eğitim programının hazırlanmasında uygulama yapılan alandan gelen tecrübî veriler vasıtasıyla ihtiyaç ve

beklentileri ortaya koyarak olası bir programın hangi doğrultuda oluşturulabileceğini belirlemek yani *gereksinim çözümlemesi* (Bosher & Smalkoski, 2002; Budak, 2009; Flowerdew, 2013) yapmak amaçlanmıştır. Mesleki eğitimde eğitim gereksinimi belirleme, iş tanımı ve iş analizine dayandırılmaktadır. İş tanımı, işin bazı boyutlarıyla betimlenmesiyken; iş analizi, işi yapacak kişinin sahip olması gereken nitelikleri belirtmektedir (Budak, 2009, s.65). Bu çalışmada, dinî danışmanlık alanında gereksinim çözümlemesi yapmak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden *durum çalışmasının bütüncül çoklu durum* (Yin, 1984, s.41) deseni kullanılmıştır. Yin (1984)'e göre, bu desende birden fazla kendi başına bütüncül olarak algılanabilecek durumdan söz edilmektedir. Buna göre, her bir durum kendi içerisinde ele alındıktan sonra birbirleriyle karşılaştırılarak inceleme gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın birbirinden bağımsız olarak görünse de yukarıda bahsedildiği gibi bir mesleki eğitim programının belirleyicileri ve muhatapları olarak görülen çoklu durum alanlarını istihdam, uygulama ve akademi alanları oluşturmaktadır.

Durum çalışmaları, yöntemsel bir seçim olmasının aksine neyin inceleneceğine dair bir seçim olarak görülmektedir. Durumlar birer analiz birimleridir. Durum analizi, derinlemesine inceleme ve gerekirse karşılaştırma yapmak amacıyla verinin özel durumlara göre düzenlenmesini ifade etmektedir. Durum çalışmasının amacı ilgi duyulan herhangi bir durum ile ilgili kapsamlı, sistematik ve derinlemesine bilgi toplamaktır (Patton, 1987,s.19; Hatch, 2002, s.30; Coolican, 2009, s.142; Patton, 2014, s.447).

B. Çalışma Grubu

Araştırma projesi sunulduğunda çalışma grubu, olası bir dinî danışmanlık programının saç ayakları neler olabilir düşüncesiyle yapılandırılmıştır. Beş ayrı alan uzmanıyla yapılan görüşmeler (Patton, 2014, s.466) neticesinde bu saç ayaklarının istihdam, uygulama ve akademi olabileceği belirlenmiştir. Bu doğrultuda uygulama ayağı, alan uzmanlarından alınan görüş çerçevesinde Türkiye'deki ihtiyacı belirleyerek bir program geliştirme çalışması yapmak adına bu hizmet hayata geçtiğinde ilk etapta uygulama yapılabileceği düşünülen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı olarak belirlenmiş olsa da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde böyle bir çalışmanın yapılmasına izin verilmemiştir (Ek-7). Adalet Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınmış olmasına karşın, kendi bünyelerinde ortaya çıkan sorunlar dolayısıyla çalışma bu bakanlıkta gerçekleştirilememiştir. Bu doğrultuda uygulama ayağı Sağlık Bakanlığı ile sınırlanmak durumunda kalınmıştır (Ek-3). Günümüzde yükseköğretimde dinî danışmanlık alanına dair yapılanma var olmayışı dolayısıyla bu yapılanma gerçekleşinceye değin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın istihdam sağlama görevini üstlenebileceği varsayımına dayanarak bu kurum istihdam ayağı olarak belirlenmiştir. Herhangi bir öğretim programının ortaya koyulmasında gerekli bilgi ve eğitim alt yapısını sağlayacak saç ayaklarından olmazsa olmazı ise akademik alan olarak düşünülerek dinî danışmanlık alanında çalışma yapmış farklı alanlardan akademisyenler de çalışma grubu unsurlarından birini oluşturmuştur.

Araştırmanın uygulama ayağındaki çalışma grubunu Sağlık Bakanlığı'nın yönetici olarak yönlendirdiği Sağlık Bakımı Hasta Hizmetleri Daire Başkanı ve hastane olarak yönlendirdiği Numune Eğitim ve Araştırma (Ek-5), Ulus Devlet (Ek-4) ve

Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji (Ek-6) hastaneleri bünyesinde görev yapan başhekim ya da başhekim yardımcıları, dinî danışmanlık hizmetinin yoğun olarak verilmesi olası birimlerin yönetici doktorları, bu hastanelerde görev yapan dinî danışmanlık hizmetiyle ilişkili, birbirlerine yönlendirme yapma ihtimali olan meslek görevlileri (psikolog, sosyal hizmet uzmanı- her hastaneden en az bir görevli olmasına çabalanmıştır) oluşturmuştur. Çalışma grubuna hastalar dâhil edilmemiştir. Bunun nedenleri; hastalarla böyle bir çalışma yapmanın farklı ve derinlemesine bir ön hazırlık gerektirmesi, bakanlığın hastalarla çalışmak konusunda hassas oluşu, izin konusunda tutucu davranması ve en önemlisi hastaların kendi ihtiyaçları ya da algıları boyutunda fikir beyan edebilmekten öte dinî danışmanlığın gelecek projeksiyonu ile ilgili veri elde edilemeyeceği düşüncesidir.

Çalışma grubunun istihdam ayağını, DİB'nın bu hizmetle ilgili çalışmalar yapan, hedef kitleyle muhatap olan ya da bu hizmeti daireleri bünyelerinde yürütme olasılığı bulunan Din ve Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlükleri oluşturmuştur. İstihdam ve uygulama ayağından oluşan bu çalışma grubuna dinî danışmanlık hakkında çalışma yapmış olan akademisyenler de eklenerek üçüncü ayak akademisyenler alanı olmuştur. Bu alanda çalışma yapan akademisyenler, ilgili disiplinler olan din eğitimi, din psikolojisi, psikoloji ve sosyal hizmet branşlarından oluştuğu için çeşitliliği sağlayabilmek adına her bir branştan akademisyenle görüşmeler yapılmıştır. Yalnızca din eğitimi alanından Türkiye'de bu alanda ilk lisansüstü çalışmalarda danışmanlık yapan ve bu konuda yazılar kaleme alarak kavramsallaşmada önemli katkısı bulunan bir akademisyen daha bu özellikleri sebebiyle çalışma grubuna dâhil edilerek toplamda 5 akademisyenle mülakat yapılmıştır.

Araştırmada çalışma grubu oluşumu nitel araştırma örneklem yöntemlerinden biri olan *amaçlı örneklem* yoluyla gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örneklem yönteminin nitel araştırma geleneği içerisinde ortaya çıktığı ve zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak sağladığı ifade edilmektedir (Patton, 1987, s.51 ve 2014, s.230). Nitel araştırmalarda aşırı veya aykırı durum örneklemesi, maksimum çeşitlilik örneklemesi, benzeşik örnekleme, kritik örnekleme, kartopu veya zincir örnekleme, kolay ulaşılabilir durum örneklemesi vb. amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır (Patton, 1987, s.52 vd.; Miles ve Huberman, 1994, s.28; Merriam, 1998, s.62). Bu çalışmada ise *maksimum çeşitlilik örneklemesi* ile yola çıkılmış ancak bazı durumlarda görüşmecilerin yönlendirmeleri dolayısıyla *kartopu örnekleme* de kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde nispeten küçük bir örneklem oluşturulmakta ve çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliği maksimum derecede yansıtılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.70). Kartopu örneklemede ise katılımcılar araştırmacıya aranan özelliklere sahip diğer kişiler hakkında bilgi vererek araştırmacıyı diğer bir katılımcıya yönlendirmekte böylece durumla ilgili daha derin tecrübî bilgiye ulaşılabilmektedir (Patton, 1987, s.56).

Araştırmada önceden bir katılımcı sayısı belirlenmemiş, ulaşılma imkânı olan katılımcılarla görüşmeler yapabilmek adına çaba sarf edilmiştir. Belirlenen alanlarda çalışıyor olmasına karşın Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde görüşme davetini reddedenler de olmuştur. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü İrşad Hizmetleri daire başkanı ve Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Dinî Yüksek İhtisas Merkezleri daire başkanları konunun kendi dairelerinin çalışma alanıyla ilgili olmadığı gerekçesiyle görüşme talebini

reddetmişlerdir. Sağlık Bakanlığı bünyesinde ise Numune Hastanesi'nde palyatif bakım birimi, Ulus Devlet Hastanesi'nde de onkoloji birimi bulunmadığı için bu hastanelerde bu alanlarda görüşme yapılamamıştır. Bunların yanında, araştırma sürecinde DİB ile Sağlık Bakanlığı arasında "Hastanelerde Manevî Destek" uygulması başlamış (DİB İlgili Yazışma Evrakı, 2015) ve çalışma sona ermeden önce altı ay gibi bir süredir alanda olan bu görevlilerin de hedef kitleyle muhatap oldukları göz önüne alınarak ve dinî danışmanlığa yakın görev alanlarından kabul edilerek ancak kendi yaptıkları işten bağımsız olarak dinî danışmanlık ihtiyacına yönelik görüşleri önemsenmiş ve çalışma grubuna ilave edilmişlerdir.

Bu doğrultuda görüşme yapılan katılımcılar aşağıdaki tabloda belirtilen sayı ve özelliklerde şekillenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Kod Ad	Görevi	Alanı veya Kurumu
A1	Akademisyen	Din Eğitimi
A2	Akademisyen	Din Eğitimi
A3	Akademisyen	Din Psikolojisi
A4	Akademisyen	Psikoloji
A5	Akademisyen	Sosyal Hizmet
D1	DİB Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanı	DİB
D2	DİB Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanı	DİB
D3	DİB Program Geliştirme Daire Başkanı	DİB
D4	DİB Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik	DİB

	Daire Başkanı	
D5	DİB Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanı	DİB
D6	DİB Cami Hizmetleri Daire Başkanı	DİB
H1	Sağlık Bakanlığı Sağlık Bakımı Hasta Hizmetleri Daire Başkanı	Sağlık Bakanlığı
H2	Başhekim Yardımcısı	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
H3	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi Başhekim Yardımcısı	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi
H4	Başhekim Yardımcısı	Ulus Devlet Hastanesi
H5	Birim Amiri/ Doktor/ Palyatif Bakım Birimi	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi
H6	Birim Amiri/ Doktor/ Palyatif Bakım Birimi	Ulus Devlet Hastanesi
H7	Birim Amiri/ Doktor/ Onkoloji Birimi	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
H8	Birim Amiri/ Doktor/ Onkoloji Birimi/Sağlık Bakanlığı Manevi Danışmanlık Hizmeti Çalışması Görevlisi	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi
H9	Birim Amiri/ Doktor/ Psikiyatri Birimi	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
H10	Birim Amiri/ Doktor/ Psikiyatri Birimi	Abdurrahman Yurtaslan

		Onkoloji Hastanesi
H11	Birim Amiri/ Doktor/ Psikiyatri Birimi	Ulus Devlet Hastanesi
H12	Doktor/ Psikiyatri Birimi	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
H13	Psikolog	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
H14	Psikolog	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi
H15	Psikolog	Ulus Devlet Hastanesi
H16	Sosyal Hizmet Uzmanı	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
H17	Sosyal Hizmet Uzmanı	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi
M1	Manevi Destek Görevlisi	Numune Eğitim Araştırma Hastanesi
M2	Manevi Destek Görevlisi	Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi
M3	Manevi Destek Görevlisi	Ulus Devlet Hastanesi

C. Verilerin Toplanması

Bilim insanları nitel araştırmalarda veri toplama sürecinin nasıl bir yaklaşıma sahip olacağına dair farklı bakış açıları geliştirmişlerdir. Berg (2001) bunları izah edici/yorumlayıcı (Interpretative Approaches), sosyal antropolojik (Social

Anthropological Approaches) ve işbirlikçi sosyal araştırma (Collaborative Social Research Approaches) şeklinde gruplandırılmıştır (s.238). Yorumlayıcı yaklaşım, sosyal durumların ya da bireylerin eylemleri hakkındaki araştırma sorularının mülakat metinlerine dönüştürülerek betimlenmesi ve/veya yorumlanması yoluyla incelenmesi; sosyal antropolojik yaklaşım, araştırmacının bir yönerge doğrultusunda incelenmesi arzu edilen kişi, grup ya da topluluğun içinde zaman geçirerek gözlem, vaka notları, fotograflar vs. yoluyla veri toplaması; işbirlikçi sosyal araştırmada eylem araştırmalarına benzer bir şekilde eylemlerin ve uygulamanın kalitesini artırmak ve anlamak için gerçek ortamlarda araştırma yapma süreci olarak tanımlanmaktadır (Berg, 2001, s.238-239; Creswell, 2016, s.16-42). Dolayısıyla araştırmanın veri toplama sürecinin en genel anlamda yorumlayıcı yaklaşımın bakış açısıyla gerçekleştirildiği ifade edilebilmektedir.

Nitel araştırma sürecinde merkeze alınan bir takım yaklaşımların var olduğu ifade edilse de nitel araştırmaların doğası itibariyle var olduğu ifade edilen esnek bakış açısı, araştırma sürecinde ortaya çıkan yeni verilere ve durumlara bağlı olarak araştırmanın çeşitli boyutlarının yeniden biçimlendirilebileceği anlamına gelmektedir. Araştırmacı, veri toplama sürecinde belli aralıklarla toplanan verilere bir açıklama getirmeye çalışmakta, varsa eksik verilere yönelmekte ya da açıklanan konuya ilişkin bilgileri teyit etmeye yarayacak verileri toplamaya çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, 25-27).

Nitel araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama tekniklerinin mülakat ve gözlem olduğu ifade edilmektedir (Berg, 2001, s.68). İnsanlarla, onlarda doğrudan gözlemlenemeyen şeyleri bulmak için mülakat yapılmaktadır (Patton, ,2014, s.341). Derinlemesine yapılan mülakatlar açık uçlu, keşif odaklı metotlardır. Yapılan

görüşmenin ana amacı, görüşmecinin duygularını, konuya bakış açısını derinlemesine keşfetmeye çalışmaktır (Baş&Akturan, 2008, s.111).

Araştırma verilerinin toplanmasında mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakatlar yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yapılandırılmış mülakat, görüşmeciyi sınırlayan, özgürlüğünü kısıtlayan, görüşme sorularının önceden hazırlanarak aynen sorulduğu bir görüşme çeşididir. Bu tür bir görüşmede cevapların denetlenmesi ve sayısallaştırması kolay olmakla birlikte, görüşme tekniğinden beklenen anlam çıkarma ve içtenliği sağlama olanakları sınırlı olmaktadır (Berg, 2001, s.69; Hatch, 2002, s.94; Patton, 2014, s.344). Yapılandırılmamış mülakatlar, görüşmeciye serbestlik veren, yönlendirmenin olmadığı, esnek, kişisel görüş ve yargıları derinlemesine incelemeyi sağlayan bir görüşme türüdür. Bu görüşme türünde sorular önceden hazırlanmış olsa da görüşmedeki gelişmeler doğrultusunda yeni sorular düşünmek ve sormak gerekebilir (Karasar, 1998, 167-168; Hatch, 2002, s.92; Patton, 2014, s.342). Yarı yapılandırılmış mülakatlar ise (Patton bu tekniğe "mülakat kılavuzu yaklaşımı adını vermektedir. Bkz. Patton, 2014, s.343), yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme türlerinin uç noktaları arasındaki bir yerde bulunan yarı standartlı görüşme türleridir. Bu mülakat türü, önceden belirlenmiş soruların ve / veya özel konuların sorulmasını içermektedir. Bu sorular genellikle görüşme yapılan kişiye sistematik ve tutarlı bir düzen içinde sorulur, ancak görüşmecilerin mülakatı terk etme özgürlüğü vardır. Aslında temel bakış açısı olarak görüşmecilere, hazırlanmış ve standartlaştırılmış sorulara verilen yanıtların çok ötesine geçme imkânı tanınmıştır ya da öyle olması beklenmektedir (Berg, 2001, s.70). Bu özelliklerinden dolayı araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubu farklı

meslek gruplarından kişilerden oluştuğu için her bir meslek grubuna kendileri özelinde sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu mülakat soruları beş alan uzmanıyla tartışılarak (Patton, 2014, s.466) ortaya koyulduktan sonra pilot uygulamalar yapılarak eksik ya da kapalı noktalar tespit edilmeye çalışılmış ve böylece görüşme sorularına son hali verilmiştir. Kullanılan görüşme formaları ekte sunulmuştur (Ek-2).

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, katılımcılara yapılan araştırmaya ilişkin kısaca bilgi vermek, görüşme sırasında verilen bilgilerin sadece bu çalışma kapsamında kullanılacağına temin etmek, sesli kayıt için önceden izin almak gerekmektedir (Bogdan ve Biklen, 2007, s.103). Tüm görüşmelerde katılımcılara araştırmaya ilişkin kısaca bir bilgi verilmiş, görüşmelerden elde edilen bilgilerin sadece bu araştırma kapsamında ve güvenilir bir biçimde kullanılacağı teminatı verilerek gönüllü onam formu sunulmuştur. Bu onam formunu okuduktan sonra imzalamak isteyen gönüllülerden formlar toplanmış ve kayıt yapmadan önce izin alınmıştır. Formu okuduğu halde imzalamak istemeyen ancak araştırmaya katılan gönüllüler de olmuştur. Aynı şekilde mülakat yapmak istediği halde bunu kayıt altına aldırmak istemeyen iki katılımcı olmuş, bu katılımcıların görüşmeleri elle not edilmiştir. Bu görüşmelerde zorunluluk gereği veri kaybı yaşanması ihtimaline karşın aynı soruların iki ya da daha çok kez sorulması yoluyla veri kaybı en aza indirilmeye çalışılmıştır. Kayıt altına alınan görüşmeler de ise herhangi bir veri kaybı yaşanmamıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin süresi 20–75 dakika arasında değişmiştir. Görüşme sırasında yapılan kayıtlar daha sonra araştırmacı tarafından çözümlenerek yazılı metin haline getirilmiştir.

D. Verilerin Çözümlenmesi

Yaklaşımlardaki farklılıklar dolayısıyla nitel araştırmalarda standart veri analizi yöntemleri olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bu tür araştırmalarda veri analizinin standartlaştırılması araştırmacıyı sınırlamakta ve araştırmacının eldeki verilere uygun, zengin ve derinlemesine sonuçlar elde etmesini engellemektedir. Her araştırmanın kendine özgü özellikleri bulunmakta, bu nedenle bir araştırmada kullanılan veri analizi bir diğer araştırmada aynen kullanılamamaktadır. Her araştırmanın doğasına, elde edilen verilerin özelliklerine göre bir veri analizi planının geliştirilmesi gerekmektedir (Maxwell, 2005, s.79).

Veriler betimsel içerik analiz modeli esas alınarak incelenmiştir (Creswell, 2016, s.100; Neuenderf, 2016, s.53). Araştırmada elde verilerin analizinde yöntemsel olarak ise biçimlendirilmiş analitik tümevarım yöntemi (Patton, 2014, s.494) kullanılmıştır. Patton (2014)'e göre biçimlendirilmiş analitik tümevarım bir araştırmacının çıkarımsal önermeleri ya da teoriden üretilmiş hipotezlerden başlamakta ve önerme ya da hipotezleri doğrulamak için yapılan bir işlem olarak görülmektedir. Bu süreçte bazen, tümdengelimsel veya yarı-tümdengelimsel analiz ile işe başlanabilmektedir (s.454). Bu araştırmada da analiz süreci bu şekilde ilerlemiş, hipotezler doğrultusunda önce tümdengelimsel yöntemle veriler analiz edilmiş, verilerin hipotezler dışında temalar da sunması nedeniyle daha sonra tümevarımsal yöntem kullanılmıştır (Yin, 2011, s.209; Miles&Huberman&Saldana, 2013, s.148; Neuenderf, 2016, s.53-55). Tümevarımsal analizin doğasına uygun olarak açık kodlama kullanılmış (Patton, 2014, s.454), kodlama işlemi tamamlandıktan sonra kodlama sürecinde yapılmış olası hataları ortadan kaldırmak için tüm veri seti baştan sona tekrar incelenmiştir.

Verilerin kodlanmasında yardımcı bir araç olarak NVİVO8 programı kullanılmıştır. Bu programla yapılan kodlamalar daha sonra manuel olarak kontrol edilmiştir.

1. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Bilimsel bir araştırmanın inandırıcı kabul edilebilmesinin en önemli şartları geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılmış olması olarak görülmektedir. Nicel araştırmalarda olay ve olguların sayısal özellikleri ön plana çıkarken nitel araştırmalarda olay ve olguların bizzat kendisi ön plana çıkmaktadır. Bu özellikleri dolayısıyla iki araştırma türünde göz önüne alınan geçerlik ve güvenirlik kavramlarının yorumlanması da değişiklik göstermektedir. Araştırma sonuçlarının tekrar edilebilir olmasını öngören güvenirliğin nitel bir araştırmada sağlanmasının her bir nitel araştırmanın kendine has olmasından dolayı imkânsız oluşu bu araştırmalarda güvenirlik kavramını ön plana çıkarmıştır (Yıldırım, 2010, s.81). Nitel araştırmalarda geçerlik; "sosyal bir olguyu tüm gerçekliği ile ortaya koyma", "araştırmacının araştırdığı olguyu olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi" (Yıldırım, 2010, s.82-83); güvenirlik ise "araştırmanın farklı zamanlarda ya da farklı kişiler aracılığıyla yürütülmesi durumunda aynı ya da benzer sonuçlara ulaşılması" olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2010, s.84).

Geleneksel bakış açısına göre nitel araştırma için bu şekilde ifade edilen geçerlik ve güvenirlik kavramlarının araştırmanın niteliğini ifade etmekte yetersiz kaldığı düşünülerek yorumlayıcı paradigmanın bakış açısıyla bu çalışmalar için yeni bir kavram ortaya çıkmıştır (Creswell, 2016, s.244). Lincoln ve Guba (1985) "trustworthiness" kavramının nitel çalışmalar için kullanılmasının daha uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Lincoln ve Guba'nın geçerlik güvenirlik kavramının kıstasları ise inandırıcılık (credibility), aktarılabilirlik (transferability), sağlamlık

(dependability), teyit edilebilirlik (confirmability) genel olarak sıralanabilmektedir (s.290). Bu kıstaslar daha sonra nitel araştırma alanında yorumlayıcı paradigmayı merkeze alan bilim insanları tarafından da kullanılmıştır (Golafshani, 2003, s.600). Lincoln ve Guba (1985)'nın ortaya koyduğu kıstaslar doğrultusunda araştırmanın geçerlik ve güvenirliği 4 ana eksen etrafında sağlanmaya çalışılmıştır.

İnanılabilirlik kıstası ekseninde araştırma bulgularının güvenilir şekilde toplanması ve yorumlanmasını içerdiği için araştırma alanında uzun süreli kalınmış ve araştırma süreci 5 ayrı alan uzmanı tarafından adım adım takip edilmiş, elde edilen içerik şeffaflık, iç tutarlılık ve iletişime açık olma ilkeleri bağlamında yorumlanmıştır. Araştırma soruları açık bir biçimde ifade edilmiş ve araştırma aşamalarının araştırma soruları ile tutarlı olmasına özen gösterilmiştir. Dokümanlar ve görüşme yoluyla elde edilen veriler herhangi bir yorum katmadan yazıya geçirilmiş, talepte bulunan üç katılımcıya görüşme kaydı yazılı metin halinde gönderilerek kendilerinden ikinci bir teyit alınmıştır. Her bir katılımcıya sunulan ve imzalamak isteyenlerden alınan gönüllü onam formları muhafaza edilmektedir. Analiz sürecinde ise, her bir meslek alanından bir metin ayrılarak analize katılmamış, analiz süreci tamamlandıktan sonra bu metinler incelenmiş ve oluşan temaların hepsi bu metinlerde de bulunmuştur.

İkinci ana eksen olan aktarılabilirlik kıstası ise araştırmanın bağlamının ayrıntılı olarak betimlenmesi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Sağlamlık ekseni, araştırma dış denetlemelere açık hale getirilerek, veri setleri araştırmacı dışında 5 ayrı alan uzmanı tarafından da incelenerek ve kendilerinden görüşler alınarak, araştırma süreci ayrıntılı olarak betimlenerek yerine getirilmeye özen gösterilmiştir. Dördüncü ve son eksen olan teyit edilebilirliğin sağlanması için araştırmacı, araştırma süreçleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş, kendi ön yargı ya da önceki bilgilerinin

araştırmanın içine ne kadar dâhil olduğunu tartışmış, araştırmanın başından sonuna kadar araştırmaya etki eden kişisel ya da bağlamsal faktörleri göz önünde bulundurmuştur. Veriler üç ayrı alan uzmanı tarafından da çözümlenerek araştırmacı ile paralel kodlama sonuçlarına ulaşılmıştır (290-291).

E. Ön Kabul ve Sınırlılıklar

Araştırmanın ön kabulleri şu şekildedir;

- Araştırma, meslek alanının kavramlaştırılmasında "dinî danışmanlık" isminin kullanılması ve dinî danışmanlığın Türkiye için bir ihtiyaç olduğu ön kabulüyle gerçekleştirilmiştir.
- Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 31 katılımcıya bilgilendirilmiş onam formu sunulmuş ve katılımcıların kendilerinden istenilen bilgileri içtenlikle ve doğru olarak cevaplandırdıkları kabul edilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir;

- Verilerin toplanması açısından Ankara ilinde Sağlık Bakanlığı tarafından yönlendirilen 3 hastane, DİB Eğitim ve Din Hizmetleri daireleri yöneticileri ve alanda çalışma yapmış farklı branşlardan akademisyenlerle,
- Veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile sınırlandırılmıştır.

II. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırma kapsamında elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Veriler, hipotezler doğrultusunda önce tümdengelimsel yöntemle analiz edilmiş, verilerin hipotezler dışında temalar ve kategoriler de sunması nedeniyle daha sonra tümevarımsal yöntem kullanılmıştır. Görüşme metinleri üzerinde yapılan içerik analizi neticesinde ulaşılan kodlar doğrultusunda kategoriler ve kategoriler doğrultusunda da temalar oluşturulması yoluyla gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Analiz sürecinde araştırmanın doğrudan amaçları arasında olmamasına rağmen hastane ortamında din ve maneviyât konuları ile ilgili veriler de toplanmıştır. Alana katkısı açısından bu verilere de kayıtsız kalınamayacağı için sosyal bilimler alanındaki alan araştırmalarında sıkça rastlanabildiği üzere (Toy&Tosunoğlu, 2007, s.4) bu konuda araştırmanın problematiğinden uzaklaşılmadan ve mevcut problematiğe katkısı olacağı düşünülerek yeni bir tema ortaya koyulmuş ve bulgular arasında yer verilmiştir.

Bulgular, anlaşılırlık ve açıklık sağlaması amacıyla temalar altında araştırmanın üç saç ayağı olan istihdam, uygulama ve akademik olarak gruplara ayrılarak sunulmuştur. Analizler neticesinde ulaşılan dört tema ise şu şekildedir;

Tablo 2. Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular Neticesinde Ulaşılan Temalar

Hastaneler Bağlamında Din ve Maneviyât
Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç mı?
Dinî Danışmanlığın Geleceği

A. Hastaneler Bağlamında Din ve Maneviyât

Hastaneler örnekleminden yola çıkarak dinî danışmanlık gereksinimini belirlemek için öncelikle bu kurumlarda ilgili birimlerde ve ideal anlamda bu hizmetin verileceği ortamlarda bireylerin, hastaların, hasta yakınlarının ya da hastane personelinin din ve maneviyât konularını gündeme taşıyıp taşımadıklarını, hastane personelinin bu gündemle ilgili sorunlar ya da zorluklar yaşayıp yaşamadığı, kendilerinin mesleklerini icra ederken bu gündemden yararlanmaları vb. konuları ortaya koymak önem arz etmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan tema ile ilgili soruların cevapları uygulama alanından toplanmıştır. İstihdam alanında, uygulama alanındaki bireylerin bu ihtiyacına yönelik bir çalışma yapılıp yapılmadığı sorulmuş ve böyle bir çalışmanın yapılmadığı yanıtı alınmıştır. Uygulama alanından alınarak ortaya koyulan bulgular ise şu şekildedir;

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Uygulama alanından toplanan veriler, herhangi bir hizmetten bağımsız olarak kendilerinin din ve maneviyat konularıyla karşılaşma durumlarının palyatif ve onkoloji gibi ölüm durumuyla karşılaşmanın sık olduğu bölümlerde öncelikle ölüm, ölümü kabullenme, ölüm esnası ve sonrası ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin katılımcılardan hastane yöneticisi H2 bunu şu sözlerle izah etmektedir;

> *"... o kadar dramatik, böyle narin hastalar var ki normal şartlar altında hem hastalıkları ile ilgili bir şeyler sormak istiyorlar hem bundan sonrasının ne olacağı ile ilgili yani gözlerinden bile anlıyorsunuz. Aslında böyle bir ihtiyaç da var aynı zamanda hasta yakınları tarafından yani son dönem hastalarda bile hani vefatı yakın görünen sebep dairesinde bu tür hastalarda bile. Hocam bundan sonrası nasıl*

olacak? Yani işin cenaze hazırlıkları dahi bu konuyla ilgili hem kendilerini rahatlatmak adına hem hastaları rahatlatmak adına zaman zaman böyle taleplerde oluyor. Yani sözel olarak da söylüyorlar ben bir de bunu şurada gördüm. Bu tür soruları yani o ihtiyacı hissettiklerini anlıyorum şöyle dahi anlıyorum şimdi hastanemizin imamlarını tanıyorum burada mevcut gassallar var. Gassal arkadaşlar şimdi ben onlarla da belli aralıklarda namazda, görüştüğümüz zaman onların da yani belli görüştüğümüz zaman özellikle sorgulandığını özellikle psikolojik olarak onların işi değil normalde ama onları da hastanenin içerisinde evrak dolaştırırken gezdikleri zaman onlarla da muhatap olduklarını duyuyorum. Ama yani bunun normal şartlar altında işin, hastalığın maddi boyutunun yanında kesinlikle manevî boyutunun olduğunu hem doktor olarak kabul ediyorum zaten etmemizde lazım hastalardan da bu tür talepler geliyor."

Onkoloji birimi yönetici doktoru H7 ise konuyla ilgili şunları söylemektedir; *"Tabi son terminal dönemindeki hastaların bu tür ihtiyaçları oluyor. Hani zaten ne bileyim dünyayla zaten ilişkileri kesiliyor mümkün olduğu kadar. Artık zaten umudunu kesmiş oluyorlar bu aşamada din ve maneviyâta ihtiyacı olduklarını düşünüyorum ben".*

Onkoloji hastanesinde sosyal hizmet görevlisi olarak çalışan katılımcı H17 de ağır kanser hastalarının ilk teşhis aşamasında bu konuların karşılarına çıkabildiğini şu sözlerle ifade etmektedir; *"Din ve maneviyât tabi çıkabiliyor, nerede karşımıza çıkıyor özellikle hastanın ilk teşhis aşamasında. Bu hastalık sonuna kadar moral destek, psikolojik durum ne kadar iyi olursa hastalıkla baş etme şansları daha yüksek oluyor orada ilk teşhis aldıkları dönemde dinî argümanlar karşımıza daha çok çıkıyor".* Aynı branşta çalışmasına karşın bir eğitim araştırma hastanesinde görev yapan katılımcı H16 ise, "*Bizimle ilgili konularda açıkça dinî ve manevî konular çok ortaya çıkmıyor aslında. Bize maddi konularda bir de aile ilişkilerindeki kopmalar,*

yıpranmalar olduğunda biz devreye giriyoruz" sözleriyle kendi alanlarında din veya maneviyâtla ilgili konularla karşılaşmadıklarını belirtmektedir.

Ölümü bekleme süreci ve ölüm anında ortaya çıkan durum veya problemlerin, din ya da maneviyât kaynaklı görünse de aslında öyle olmadığı yönünde görüşlere de rastlanmaktadır. Palyatif bakım biriminin yöneticisi konumunda olan katılımcı H5, birimlerindeki bir hastanın ölümünün beklendiği süreçte hasta yakınıyla yaşadıkları sıkıntıyı ve görünürde dinî argümanları içerdiği halde öyle olmadığı kanısına vardığını şu şekilde açıklamaktadır; *"...yine bir şey olmuştu ilahiyatta hoca mıydı ya da müftü müydü? Müftüydü galiba, yaşlı tabi yetmiş yaşında var eşi hasta ve yattı. Çok kötü hasta ve geldiğinde de kötüydü yani çok az bir zamanımız var. Yani ona anlatamadık, onun diliyle konuşamadık. Yani ona anlatamazsam ben kime anlatacağım? Ve ölüm anındaki o feveran ve yaşadıklarımızı size anlatamam. Yani dinî argümanlar sunuyordu ama bence ne düşünüyordu biliyor musunuz? Bence; 'bu kadın ölecek ve bana bakacak kimse kalmayacak'".*

Katılımcı H5, din veya maneviyâtla ilgili görünse de bazı durumların bundan çok uzak olmasının yanında bu durumların var olduğu halde ortaya çıkamıyor oluşunu da savunmaktadır. Bu savunusu konusunda ise şunları söylemektedir;

> *"...yani bizim insanımız paylaşmıyor. Konuşma konusunda çok isteksiziz öyle bir şey var. Yani şimdi son dönemde biliyor mu bilmiyor mu? Bence biliyor numara yapıyor, kötüye gidiyor sürekli ama konuşulmuyor. Mesela aslında biliyor ölüme yakın olduğunu ama soru sormuyor, kimseyle konuşmak istemiyor veya plan yapmıyor. Yani işte benim şu kadar günüm kaldı ben bunu nasıl daha iyi değerlendireyim, geçmişte şu hatayı yapmıştım, oğlumla küstüm. Çağırayım barışayım veya bilirsiniz işte bizim toplumumuzda vasiyet yapılmaz, yok çünkü plan yapmadığımız için. Ondan sonra da ölür insan herkes birbirine girer o vasiyet olmadığı için ama niye yok?"*

Psikiyatri doktoru olan katılımcı H10, dindar hastalarla ve dinî argümanlarla sık karşılaştığını ve bunun kendisi için daha zor bir çalışma ortamı oluşturduğunu şöyle açıklamaktadır; *"...normalde bazı hastalarımız var dindardır manevî değildir ki bu hastalar mesela çok ciddi zorluk yaşar. Mesela kanser hastanesinde çalışıyorum ve görüyorum ki aslında bir sürü dindar maneviyâtı olmadığı için daha kötü oluyor ve ateist çok böyle metanetle karşılıyor böyle kanser olduğunu ama bir dindar ne yazık ki kaldıramıyor durumunu. Bu benim şahsi kanaatim de değil tıbben baktığımda bir çatışma ortamı oluşuyor zihninde. Daha fazla çatışma yaşıyor çünkü hep içten içe bir kayırılma Allah tarafından, bir 'Allah'ım hani ben sana inanıyordum, sevdiğin kulundum. Bu niye başıma geldi?', fikri var".*

Palyatif ve onkoloji birimlerinin dışına çıkıldığında din ve maneviyâtla ilgili konuların çeşitlendiği görülmektedir. Psikiyatri doktoru olan katılımcı H12, din ve maneviyâtla ilgili karşılaştıkları konuları ve yaklaşımını şöyle özetlemektedir; *"Manevî olarak kendimi boşlukta hissediyorum diye gelenler olabiliyor. İnanç ile ilgili sıkıntı yaşayan gençler gelebiliyor. 'İnançlı bir aileden geliyorum. Bu sene ateizm çok ilgimi çekmeye başladı, korkular yaşıyorum, ne yapabilirim?', diyor. Bizim hasta kesimimizde hemen bir şikâyetleri olduğu zaman acaba bende büyü mü var diye önce bir hocalara gidiyorlar. Onlar da genelde ehil olmayan kişiler oluyor, bu işi parayla yapan, hastaları suiistimal eden, kafalarını karıştıran. 'Sende şöyle cin var, şöyle musallat var', diye. Bu şekilde de gelebiliyorlar bize. Ben tabi ki işin psikolojik kısmıyla ilgili yardımcı olabiliyorum. Dinî kısmıyla ilgili yapabileceğim bir şey olmuyor. O konuyla ilgili Diyanet'ten yardım alabilirsiniz diyorum benim yönlendirdiklerime".* Psikolog katılımcı H14 karşılaştığı benzer konuları katılımcı H12'den farklı değerlendirerek bunların din veya maneviyâtla değil kültürle alakalı

konular olduğunu şu ifadelerle savunmaktadır; *"Obsesif hastalarda dinî bir takım takıntılar oluyor. Şey oluyor, kendisine büyü yapıldığına inanıyor. Mesela abdest alıyor alamadığını düşünüyor tekrar tekrar alıyor. Ama bu konular o kişinin psikolojik rahatsızlığından kaynaklanan sorunlar. Yoksa abdestin nasıl alınacağını bilmemesinden değil. Cin gördüğünü, cin çarptığını söyleyen hastalar oluyor. Bence bu konular aslında biraz da kültürel. Ben bunlara dinle ilgili diyemiyorum. Halkımızın çoğu büyüye inanır, cine inanır. Bizler de gerekli testler yapıldıktan sonra psikozsa psikoz diyoruz o hastaya. 'Aa bu büyü yaptılar diyor, bu hasta psikozda', demiyoruz. Kültürel bir şey olduğunu düşünüp ona göre değerlendiriyoruz".*

Hastanesinde psikolog görevini yürüten katılımcı H13, din ve maneviyâtla ilgili konuların özellikle ibadetler konusunda obsesif hastalarda karşılarına çıktığını şu örnekle açıklamaktadır; *"Benim poliklinik hizmeti yaptığım bölge kapalı bir toplum, muhafazakar bir toplum. Muhakkak dinden besleniyorlar. Olumlu anlamda da, olumsuz anlamda da. Olumsuz anlamda derken neyi kastediyorum. Aslında bizim obsesyon diyebileceğimiz konu. Örneğin, ergenlik döneminde diyebileceğim bir hastam gelmişti. Ergenlik döneminde olduğu için çeşitli sebeplerden dolayı sık sık gusül abdestinin bozulduğunu düşünüyor. Onun dışında tuvalete gittiğinde üzerine idrar sıçramasından son derece rahatsız. Çünkü böyle bir bilgiye sahip olmuş. Peygamberimizin 'üzerinize idrar sıçrarsa asla temizlenemezsiniz', diye bir şey söylediğini iddia ediyordu. Böyle bir saplantı".* Başka bir hastanede psikolog olarak görev yapan H15 de aynı şekilde obsesyon vakaları ile ilgili şunları söylemektedir; *"... obsesif kompülsif bozukluk genelde dindar ailelerin yetiştirdiği çocuklarda görülen bir durum. Nasıl oluyor hani mesela sayma takıntısı. Tek sayılar üzerinde*

bir takıntı oluyor hani mesela. Bazısı oluyor bizim şizofreni olarak tabir ettiğimiz bazı manevî yaratıklarla irtibat halinde olmak. Ben kesinlikle burada şey demiyorum, bir hocaya gitme konularında eğer kafalarında böyle bir şık var ise kesinlikle gitmeliler. Çünkü bu bir içsel tedavi yöntemidir benim gözümde. O yüzden gitmeleri konusunda yüreklendiriyorum". H15, diğer yandan din ve maneviyâtı hastaların iyilik hali için pekiştireç olarak kullandığını da şu ifadelerle özetlemektedir; *" Kültürümüzün içinde bulunduğu dinî kader inancı, şu anki çekilen acıların ilerde ödüle dönüşeceğine dair bir inanç. Bazen hasta yakınlarının bu düşüncelerini yani evet bazen pekiştirdiğimiz oluyor".*

Psikiyatri biriminde doktor katılımcı H10, psikiyatri alanında din ve maneviyâtın hastalar boyutunda gündeme gelmesi konusunun hastanın ve hastayı tedavi edecek personelin yaklaşımıyla ilgisinin olduğunu ifade ederken bu durumu şu açıklamalarla izah etmektedir;

> *" Bu, olayları nasıl yorumladığınızla ilgili bir şey. Zaten maneviyâtla ilgili olumlu olan ya da en azından tedavi edecek, düzeltecek taraf olayları nasıl anlamlandırdığınızda saklı. Mesele anlam problemi. Ondan sonra kişiler bunun belki manevî tarafıyla ilgili olmadığını düşünse de aslında olay baştan manevî bence çünkü temeldeki mesele olaya nasıl anlam verdiğiniz. Ama hani dinî bir kriz, dinî bir belirti, dinî bir şeyle gelen hasta sayımız daha az yani bizim burada yaşadığımız şey daha çok yaşam zorluğu ya da ruhsal hastalıklar. Mesela servisimde şu an kendinî Allah sanan bir hastam var. Ondan sonra bu konuda çok katı şizofreni hastası, normalde sanrılı deriz biz buna sanrılı biriyle de 'asla tartışmayın', denir. Fakat adını farklı yansıtıyor, ilk çalıştığı iş yeriyle sıkıntı yaşıyor çünkü diyor ki; 'ben tanrıyım ve buna rağmen benim varlığımı anlamıyorlar, benim değerimi kıymetimi anlamıyorlar', diye söylüyor mesela. Bu adamın sorunu dinî gibi görünüyor değil mi? Bununla ilgili zorluk şöyle yaşıyorum hani zıtlaştığın zaman bu düşünceyle benim de onu anlayamamamla, beni anlayışsızlıkla suçluyor. Ona hayır sen tanrı olamazsın diyebilir miyim?*

Onun haricinde dinî takıntıları olan hasta var serviste var şu an. Yine o da takıntı, şizofreni bozukluk. Hani onun dinî takıntıları daha çok abdestinin tutup tutmadığı mesela gusül abdestinin olup olmadığı, namazı doğru kıldı mı kılmadı mı gibi devamlı vesvese kategorisinde değerlendirebileceğimiz öyle bir hasta. Ama bunlar nedir o tip hastalardan ikisi üçü böyle. Ondan sonra dinî belirtilerini, dinî sıkıntılarını direk hastalık olarak sayabileceğimiz hastalar bunlar yani akıl hastaları yani ruhsal hastalığı olan kişiler. Bu başka bir alan. Onun haricinde mesela bir hastayla görüştüm eşi aldatmış ve bir süre hazmedemiyor ve kabullenemiyor. Aslında adam bir hata etmiş hatasını kabul etmiş. Kendince belki bir şeyleri düzeltmeye çalışmış. Bir türlü kabullenemiyor, kabullenme 'tevekkül' neyse o manevî taraf diyebileceğimiz durum zorluğu var. Belki oradaki sıkıntı o ama yine de yaşam olayı diyorum ben buna. Ama bu yaşam olayı zaten manevî, çok entegratif bir şeye gidiyordur zaten hayatı nasıl anlamlandırırsan öyle. Dinî, manevî görüş olarak anlamlandırırsan manevî görüş. O bakımdan hastaya önerebileceğim sabretmesi aslında böyle zor bir şey. Sabırla tahammül farklı. Mesela o kadının yapamadığı şey sabretmek diye düşünüyorum ki şöyle söyleyeyim son zamanlarda psikoterapiler de o yöne doğru evirildi. Yani kabullenme, kararlılık terapileri, bunlar hep doğu mistik öğeleri taşımaya başladı çünkü yaşam olaylarına bakış açısı ile ilgili sorun yaşıyor çoğu hastamız. Bu bakımdan hani ben maneviyâtın önemli olduğunu düşünüyorum ama burada doktorun ve hastanın nasıl anlamlandırdığı önemli bunu. Manevî olarak anlamlandırırsa manevî, manevî olarak anlamlandırmazsa sekülerdir."

Palyatif bakım birimi yöneticisi olan katılımcı H6, özellikle hastaların din ve maneviyâtla ilgili konularla karşılaşmadıkları ve bunun hastaların inançlı olmaları dolayısıyla bu ihtiyacı kendilerinin karşılamasıyla ilgili olduğu konusunda şunları ifade etmektedir; *"..Hastalarımız genellikle inançlı insanlar. Ölümün gerçekliğini kabul ediyorlar. Zaten burası palyatif birimi. Buraya gelen hasta artık ümidi kalmadığını biliyor. Biz de zaten konuşuyoruz, iyi davranıyoruz"*.

Palyatif bakım birimi yöneticisi katılımcı H5 ise özellikle hasta yakınlarının din ya da maneviyât ile ilgili konular yerine vicdanî hesaplaşmaları ile muhatap olduklarını şu sözlerle izah etmektedir; *"Yani hayata dair şeyler soruyorlar daha çok gelen*

hasta yakınları. Genellikle pişmanlıklarına dair şeyleri paylaşıyorlar işte o hastayla ilgili yaşadıkları, daha önceki pişmanlık mesela. Nerede bir sorunlu hasta yakını var bir şeyler bir sorun oluşturuyor onda. Yani hem kendi huzurlu değil hem hastasına yardım edemiyor hem bize eziyet ediyor, tüm ekibe kast ediyorum. Orada mutlaka bir sorun vardır. O ailede, hastayla ilişkilerinde veya diğer insanlarla ilişkilerinde mutlaka vicdanî bir hesaplaşması vardır yeterince bakmıyordur ama bunu kabul edemiyordur, yardımı azdır mutlaka böyle şeyler vardır ama çok da sık değil".

Din ve/veya maneviyât konuları ile karşılaşmaları bu şekilde özetlenen sağlık personelinin bir kısmı bu karşılaşmalarda sergiledikleri ya da sergilenmesini düşündükleri tavırlar ile ilgili de yorumlarda bulunmaktadırlar. Örneğin psikiyatr olarak görev yapan katılımcı H10;

> *"... genelde bana gelen hastalar zaten, tırnak içinde "biz deli doktoruyuz ya" zaten bu aşamalardan geçmiş olarak geliyor. Bana diyor ki "ben bunu hacıya danıştım, hocaya danıştım vesvese olduğunu da biliyorum ama kurtulamıyorum diye geliyor. Ben bununla ilgili diyorum mesela bu bir takıntı hastalığı, dinî takıntısı olan biri diyor ki vesvesedir bu diyor. Ben bilmiyorum diyorum çünkü gerçekten bilmiyorum. Ondan sonra bununla ilgili ne düşünüyorsunuz diyor. Benim bu konuyla ilgili en fazla diyebileceğim bu bir aşama diye sınırlandırabiliyorum. Bunun haricinde mesela şöyle bir şey yapmayı uygulamadım hem sınırımı aşmamak için hem de bilmediğim için aslında bu vesvesedir dinde yeri vardır diye şeyler söylemiyorum sadece böyle dendiğini biliyorum ondan bilgi alarak. O terapötik ortamı devam ettirmeye çalışıyorum ki ben de önermiyorum. Bana işe yarar mı derseniz bu bir soru işaretidir. Ben muhtemel ruhsal rahatsızlığı olan kişilerle uğraştığım için, beyinle ilgili işlerle uğraştığım için mesela o tanrı olduğunu sanan hastaya ne söylersem söyleyeyim bu adama dinî bir yaklaşımın işe yarayacağını düşünmüyorum. Bu düşünceleri insanlara fazla anlatmadan ha reddetmeden de. Ben şunu da demiyorum bence senin düşüncen yanlış demeden tedavi nasıl işler ona bakıyorum".*

Kendi dünya görüşünü "deizm" ile açıklayan ancak bütün dinî inançlara saygılı olduğunu ifade eden katılımcı H10, hastalarını tedavi alanına giren din ve/veya maneviyâtla ilgili konularda kendi tutumunu şu cümlelerle özetlemektedir;

> *"Kendi çalışmalarım kendi ilgi alanlarımla da ilgili ama şahsi duruşum, ben kendi maneviyâtımla ilgili her hangi bir şekilde ifade etmemek taraftarıyım. Çünkü bununla ilgili çok şey yaşıyoruz hastalar tarafından. Beni duyup sevenler oluyor ne bileyim işte dindar doktor diyenler oluyor. Ne bileyim işte genel olarak yargılamadığımı görünce başka doktorların yargıladığını söylüyorlar gibi. Bilmeyen hastalarım da var. Mesela geçenlerde bir hastama oruç tutması gerektiğini önerdim normalde kadın kendisini dinî açıdan çok önemli bir figür olarak düşünüyordu. Hastalığı yatıştıktan sonra bana şeyi sordu; 'hocam oruç tutayım mı tutmayayım mı?', diye. İlaçlarından dolayı tutmaması gerekiyordu, ben de bunu önerdim başka doktor olsa kabul etmez diye düşünüyorum. Ama kendi dinî fikirlerini asla konuşmam hasta kendi açmazsa".*

Başhekim yardımcısı ve onkoloji uzmanı katılımcı H3 ise H10'dan farklı bir şekilde kendi dinî ve manevî dünya görüşünü tedavi sahasına yansıtmayı olumlayarak şunları söylemektedir;

> *"Çoğu insana doğrudan ölümle konuya girmenin insanları daha da rahatlattığını gördüm. Yani ilk olarak insanlar bazen ölümden korkmayı da gururlarına yediremiyorlar ama ben açıkça söylüyorum. Onlara da söylüyorum 'ben ölümden korkuyorum' diye. Korkularımın gerekçelerini de kendi aklımca kendi endişelerime göre söylüyorum. Diyorum ki 'şu şu şu gerekçede mesela diyorum ki öleceğim ama yüzüm yok cenneti umuyorum ama cennete gidecek yüzüm yok amelim kıt'. Bir birey olarak söylüyorum".*

Psikolog H13 ise dinî inanç ve bakış açıları tedavi sürecinde yöntemsel açıdan kullandığını şu şekilde ifade etmektedir;

> *"Atıyorum bizim okuduğumuz bölümde hocalarımız buna kesinlikle karşı çıkacaktır ama mesela bir danışan geldi ve diyor ki 'hocam bence bana birileri büyü yaptı', diyor. Ben depresyondan çıkamıyorum, bunun nedeni büyü diyor. Ben de ona*

diyorum ki; 'peki ne yapmak lazım?'. 'Bir hocaya gitmek lazım', bunu size söylemem çok ayıp ama. 'Bunun bozma şekli neyse onu yaptırmam lazım', diyor. 'Ben öyle bundan kurtulacağım', diyor. Ben her zaman, bence gitmelisiniz dedim. Bunun neden bu kadar etkili olduğunu düşündüğünü, neden sonuç alacağını düşündüğünü sorgulatarak belki normalde danışma sürecinin işlemesi gerek ama bence o insan bunun kendisine faydalı olacağını düşünüyorsa ve gidip hocanın kendisine okumasıyla o büyüden kurtulacağını düşünüyorsa ve normal hayatına dönecekse buyursun yapsın. Çünkü ben de inanıyorum. Bence de büyü diye bir şey var diye inanıyorum, her ne kadar yoğun bir şekilde yapılmasa da. Ama inanmasam da aynı şekilde düşünürdüm. İnanmadığım bir dönem oldu o zaman da aynı şekilde düşündüm. Bir kişi kendi problemini nasıl çözecekse bunun önünde durmamak gerekiyor. Mesela yas sürecini bir türlü atlatamamış bir danışan geliyor. Abim vefat etti ve ben kendimi bir türlü toparlayamıyorum, sürekli ağlama halinde kendisi. Mesela ona dinî açıdan yaklaşabilirim bence. Yaklaştığım da oldu. Ona " takdir-i ilahi" diyorum. Çünkü bunun başka açıklaması yok. Bir zaman dolması gibi, bir eceldir. Dolayısıyla oradan giriyoruz işte aslında her ölümün yeni bir başlangıç olduğu düşüncesi vs. böyle dinî bir takım inançları işleyerek, mesela depresyon tedavisinde benim yaptığım bir çalışma var. Dinî inançları kuvvetli olan insanların psikolojik rahatsızlıklara yakalanma ihtimali daha düşük. Bu konuda benim de çalışmam var bu kanıtlanmış da. Madem öyle dinî ritüeller insanı dinç tutuyor. Ki mantıklı da insanın namaz kılmasının zaman kavramından kopmayışıyla, beden sağlığıyla birebir ilişkisi olduğu biliniyor. Buna inanmasam da aynısını söylerdim. Mesela yoga, meditasyon önerirler psikologlar. Namaz bunu barındıran bir ritüel bence. Kaldı ki yogadan çok daha üstün olarak dinî boyutunu bir kenara bırakarak söylüyorum sadece ritüel olarak baksak ta bir de zaman mefhumunu kaybetmemeyi sağlıyor. Öğle vakti girdi diyor mesela namaz kılan kişi. Mesela özellikle ev hanımlarına sorduğunuz zaman bugün Salı mı Cuma mı? Bilemezler çünkü bir anlamı yok. Ben orda da dizi izlemelerini öneririm mesela. Çünkü o günün Salı olmasının bir farkı olur o zaman. Ama dinî anlamda ritüelleri yerine getiren insan, cumayı da bilir öğle vaktinin girdiğini de bilir. Çünkü namaz vakitlerine göre ayarlar. Bunu Hıristiyanlık için de kullanabilirsiniz, Musevilik için de, Budizm için de. İnanç önemli olan burada".

Uygulama alanından toplanan veriler ışığında sağlık çalışma alanında din ve/veya maneviyât ile ilgili konuların gündeme geldiği, bazen tedavi sürecini etkilediği ve sağlık personelinin işlerini zorlaştırdığı gibi sonuçlara ulaşılabileceği görülmektedir.

B. Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç Mı?

Araştırmanın katılımcılarından dinî danışmanlık hizmetinin Türkiye özelinde bir ihtiyaç olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya nedenlerini de içeren cevaplar vermeleri beklenmiştir. Araştırmanın, "Dinî danışmanlığın ele aldığı sorunlara yönelik olarak (dinî ve manevî nitelikli destek ihtiyacı vb.) Türkiye'de dinî danışmanlık uygulamasına ihtiyaç var mıdır?" sorusu baz alınarak oluşturulan temada istihdam, uygulama ve akademik alanlarından alınan cevaplar üç kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler aşağıdaki gibidir;

Tablo 3. "Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç Mı?" Teması Kategorileri

1. Evet, Bir İhtiyaçtır. Çünkü…
2. Evet, Bir İhtiyaçtır. Ama…
3. Hayır, Bir İhtiyaç Değildir. Çünkü…

1. Evet, Bir İhtiyaçtır. Çünkü…

İstihdam Alanı

Dinî danışmanlık uygulaması için istihdam olanaklarını oluşturması düşünülen Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görüşme yapılan daire başkanlarının bu hizmetin niçin bir ihtiyaç olduğuna dair temellendirmeleri çeşitlense dahi ana eksenin hizmet verdikleri bireylerin talebi olduğunu görülmektedir. Günümüz uygulamasında

manevî destek personelinden sorumlu daire başkanı olan katılımcı D1, bu hizmetin kurumları açısından bir ihtiyaç olarak fark edilmesi ve bu konuda harekete geçilmesi aşamasını şu şekilde ifade etmiştir.

> *"... son 5 -7 yıl belki öncesine kadar yasal olarak bu çok mümkün olmayabiliyordu. Daha çok cami merkezli bir din hizmeti sunmak yoluna gidiliyordu. Konjonktürel sebepler olsun, başkanlığın yapısı olsun buna çok müsaade etmiyordu. Ama gelinen nokta itibariyle artık mızrap çuvala sığmıyor ve insanlar bizden çok ciddi bir talep içerisinde oluyorlar. Onlar bu talebi bize sunuyorlar ama bizim kurumsal bu noktadaki ilkemiz; "insanlar benden bir cami imamı olarak gelsinler, bana şöyle şöyle bir din hizmeti ver desinler" değil. Hastaneye, huzurevine gideyim bu hizmeti ben onlara vereyim. Engelliler var, engelli rehabilitasyon merkezleri var. Biz onlarla bir takım protokol çalışmaları içerisindeyiz, AFAD'la bir protokol çalışması içerisindeyiz, olağanüstü sunulacak din hizmeti, manevî destek hizmeti, Sağlık Bakanlığı ile yapmış olduğumuz bir protokol çalışması var. Oradaki durum özel bir durum yani kendileri talep ettikleri takdirde ancak bu hizmet kendilerine ulaştırılabilecek ama en azından biz o hizmeti onlara sağlayan bir imkânı ve ortamı ortaya koymuş oluyoruz. Cezaevlerinde çok ciddi hizmet imkânlarımız, alanlarımız var. Şüphesiz bunlar talep odaklı ama o hizmeti biz onlara sunmakla o imkânı onlara hazırlamış oluyoruz. İhtiyacın fark edilmesini sağlıyoruz. Cezaevinde danışma birimleri olarak; eğitim birimi var, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacının olduğu bir takım psiko-sosyal destek birimleri var ama bir din görevlisine gelen görüşme talebi bu danışma birimlerine gelen toplamının talebin on katı. Yani bu bizim oradaki misyonumuzu, varlığımızı daha da güçlendiren bir durum. İnsanlar camiye gelirler ve biz onlara namaz kıldırırız, vaaz ederiz bu kadar. Ama artık onlar bize gelmeden biz onların ayağına bu hizmetleri götürüyoruz"*

Aynı katılımcı bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunun alanla ilgili lisansüstü programlarının açılmaya başlamış olmasıyla da onaylandığını şu sözlerle izah etmektedir; *"Bizim uygulamaya başlamamızdan sonra dinî danışmanlık ve rehberlik lisansüstü programlarında ciddi bir artış meydana geldi. Demek ki bu iş gerçekten bir ihtiyaç idi. İnsanlar bunu artık gördü ve eğitim süreci de bu şekilde yönleniyor."*

DİB yaygın din eğitimi alanı ile ilgili çalışmalardan sorumlu katılımcı D2, kendi çalışma alanlarında hizmet alımı için gelen bireylerin din görevlilerine özel gördükleri sorun ve sıkıntılarını anlatma eğilimi olduğundan yola çıkarak bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır;

> *"... toplumumuzun genel bir kanaati var "hoca her şeyi bilir". Ben de çok ufak yaşlarda hafız oldum. Toplumun içinde camide bulundum. Cemaat gelir benimle o yaşta bile özel ailevi konularını, sorunlarını paylaşırdı. Diyelim hanımıyla bir huzursuzluğu olmuş, aslında ben onun çocuğu yaşındayım ama bu hoca ya bana yardım eder düşüncesiyle geliyordu insanlar bize. Şimdi buradan hareketle biz Kur'an kurslarımızı kendi aramızda adeta bir rehabilitasyon merkezi olarak düşünüyoruz. Geçen gün bir hoca hanım anlatıyor. Yaşlı bir teyzemiz, sabah erkenden kursa geliyor ve akşam hoca hanımlar çıkana kadar orada kalıyor. Gidecek hiçbir yeri yok. Kursun tatil olmasını hiç istemiyor mesela. Biz kursları gezdiğimizde ya da hocalarımızdan bize gelen dönütlerde, hocalarımıza- bir de hanım hanıma oldukları için- çok çok özellerini, ailesiyle dinî hayatıyla, yaşantısıyla ilgili soruyor, fikrini alıyor, böyle bir olay oldu ne yapabilirim diyor. Bu örneklere göre ihtiyaç mı el-hakk, kesinlikle ihtiyaçtır. Ama bizde öyle bir malzeme yok. Bizim çalışma alanımızda bu kesinlikle bir ihtiyaç, böyle talepler alıyoruz."*

Eğitim ve rehberlik çalışmalarından sorumlu olan katılımcı D4 ise kurumun muhatap kitlesinin ihtiyaçlarından yola çıkarak ve bugüne değin böyle bir hizmetin başlamamış oluşunu bir ihmal olarak değerlendirerek şunları söylemektedir; *"Diyanet camiası olarak, diyanet alanı olarak hasta ve hasta yakınları bizim doğrudan muhatabımızdır her şeyden önce bunlar insandır. İnsana dokunmak gerekir bunu da en güzel başarabileceklerden bir tanesi insanı daha güzel tanıdığını düşünebileceğimiz diyanet camiasıdır veya bu alanda çehresi olanlardır. Bugüne kadar böyle bir şeye girişilmemiş olması aslında büyük bir ihmaldir"*. Katılımcı D4, bu hizmetin aynı zamanda hâlihazırda din görevlileri tarafından verilen bir hizmet olduğunu, *"...bizim görevlilerimiz nerde hasta var yanında, nerde cenaze var*

yanında, cenazenin yakınlarının yanında. İlk önce hastanın da hasta yakınlarının da, cenazenin de cenaze yakınlarının da kapısını açan bir camia. Yani inşallah belki daha planlı programlı, biraz daha düzenli bir hizmet sunulacaktır bundan sonra" cümleleriyle iddia etmektedir.

Aile ve dinî rehberlik alanında çalışmalar yapan daire başkanı katılımcı D5, dinî danışmanlığın bir ihtiyaç oluşunu danışanın kendisine yakın hissedeceği bir danışman arayışı ile temellendirerek bunu şu şekilde dile getirmektedir; *"Bazı durumlarda hasta aslında hiçbir yere gitmek istemiyor, danışan daha doğrusu. Bir psikologun ya da psikiyatrın dinî hassasiyetleri olmayacağını düşünerek. Bir, çok pahalı olduğunu düşünerek iki, bunlar ücretli biliyorsunuz".* Katılımcı D2 de aynı şekilde danışan ve danışmanın dünya görüşleri örtüştüğünde süreçten verim alınabileceğini şu sözlerle iddia etmektedir;

> *"Bizim hocalarda dinî bilgi var, sosyoloji, psikoloji bilgisi yok. Psikologlarda onların bilgisi var ama dinî değerler, dinî bilgiler, dinî hassasiyetler vs. olmayabiliyor. Benim dinimin yapma dediğini eğer psikolog, sosyolog yap diyorsa ben onu yapamam. Hem dinin verileri hem de psikolojinin sorun çözme yöntemleri var. Bunu bilmesi gerekecek ki ona göre, bu insanlara çözüm sunabilsin. Cezaevindeki olsun, huzurevinde, sevgi evinde olsun buralardaki her bir kişinin içinde olduğu bunalımdan çıkması gerekiyor. O bunalımdan onu çıkaracak donanımlı bir kişiye ihtiyaç var. Duyuyoruz psikologlara giden danışanlar için ciddi sıkıntılar da oluşabiliyor. Mesela dinî konuda hassas, Kur'an kursuna gelen biri gidiyor psikologa diyor: "ben böyle bir aile sıkıntısı yaşıyorum". Psikologun söylediği istediğiyle çelişebiliyor. Ama dinî danışmanlık alanı olsa bu kişiye doğru reçeteyi sunabilecektir. Onun hassas değerlerini göz önünde bulunduracaktır diyebilirim".*

Cami hizmetlerinden sorumlu katılımcı D6, ihtiyacı bizzat alanda yaşadıkları bir örnek üzerinden şu şekilde anlatmaktadır;

"Biz Soma'da 301 madencimizin hayatını kaybettiği olayda ilk gidenlerden biriydik. Özellikle maden şehidimiz olanların evine görevlilerimiz gitti, ben de katıldım. Kur'an okuduk, dualar okuduk, sohbetler ettik. İnsanlar hakikaten gittiğimizde 'Allah razı olsun kalbimize bir ferahlık geldi' dediler. İnsanın rızkı için çalışmasının, alın teri için çalışmasının ne kadar önemli olduğunu biz dinî ifadelerle, ayet ve hadisleri kullanarak anlattığımızda insanlarımız çok mutlu oldular. Bizimle acılarını paylaştılar. Ve o insanlar o anda ne yemek ne içmek ne başka bir şey düşünmüyor. Orada bir destek bekliyor. Mersin'de hayatını kaybeden Özgecan hanımın evine gittik yine. Moral, motivasyon, sabırlı davranmaları gerektiği, evet büyük bir üzüntü yaşıyorlar ama bir şekilde bunu atlatmalıyız. Çocuklarımız var, hayat devam ediyor".

DİB cami hizmetlerinde böyle bir ihtiyacı hissederek İstanbul Eyüp Sultan Camii'nde bir dinî danışmanlık bürosu açtıklarını ifade eden D6, bu nedeni ve süreci ise şöyle özetlemektedir;

"Biz önce empati yapıyoruz. Kendimizi bir din adamı olarak değil bir cami cemaati olarak görüyoruz. Türkiye'de toplumda yaşayan bir insan olarak görüyoruz. Hatta bazen şunu da yapıyoruz, hiç din eğitimi almamış bir insan camiden imamdan ne bekler. Bunları düşünerek bu dinî danışmanlık bürolarının bir ihtiyaç olduğu hissine vardık. İstanbul Eyüp örneği. Türkiye'de en çok ziyaret edilen yerlerden birisi orasıdır İstanbul'da. Manevî değeri, Sahabe-i kiramdan birini orada olması. İnsanlar oraya geldiklerinde din ile ilgili, manevî alanla ilgili arzu ettikleri bilgilere ulaşabilmeliler. Bunun için bizim ortam hazırlama zorunluluğumuz var. Bizim de halkın, yerli ve yabancı turistlerin yoğun olarak geldiği yerlerde dinî bilgi ve manevî bilgi ile ilgili merak ettiğim ihtiyaç duyduğu alanda insanımız o bilgiye ulaşabilmeli. Biz bu mekânı hazırlamak durumundayız. Ama bu bir görüşmeyle elde edilecek bir bilgi değil. Bu bir başlangıç olabilir. O bürolar sürekli hizmet verdiğinde oralardan veriler de alabiliriz. Önümüzdeki süreçte çalışmaları nasıl gidiyor, hangi konularda daha çok hizmet üretiyorlar onları da göreceğiz. Pilot uygulama burası. Dönüşü olumlu olursa halkın çok ziyaret ettiği camilerde sayısı artırılacak".

Dinî danışmanlığın istihdam ayağını oluşturan DİB bünyesinde yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların bu hizmetin ihtiyaç olduğunun muhatap olunan kitlenin

ihtiyaçları doğrultusunda tespit edilmekte olduğu belirtilmektedir. Görüşmeler esnasında bu ihtiyacın belirlenmesi adına bir araştırmanın yapılıp yapılmadığı sorulduğundaysa kurum bünyesinde böyle bir çalışmanın yapılmadığı ifade edilmektedir.

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Uygulama alanı açısından dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olup olmadığına dair yanıtların çeşitlendiği görülmektedir. Bu ya da benzeri uygulamaların önemli bir ihtiyaç olduğunu, bir ihtiyaç olmadığını savunanlar olduğu gibi bu konuda zihinlerinin karışık olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır. Dinî danışmanlık hizmetinin Türkiye için ve hastaneler özelinde bir ihtiyaç olduğuna dair bulgular aşağıdaki gibidir.

Sağlık Bakanlığı'nın araştırma kapsamında görüşmek üzere yetkili olarak yönlendirdiği Sağlık Bakımı Hasta Hizmetleri daire başkanı H1, dinî danışmanlığın kendileri açısından niçin bir ihtiyaç olarak görülebileceğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Bir ihtiyaç belirlemekle ilgili bir çalışma yaptırmadık. Ama hemşirelerin hizmet sunduğu bakım alanlarını kapsıyor benim dairemin alanı ve burada tabi ki hastanın tedavisini uygulayan ve bireysel bakımını yapan hemşire arkadaşların -bu arada hasta etiği beraberinde bütün olarak yani multidisipliner bütüncül bir bakış açısı ile- nelere daha çok ihtiyacı olduğunu onlar daha iyi tespit edebiliyorlar. Çünkü her bir hekimin hastaya ayırdığı süre çok fazla olmamakla birlikte sadece tedavisini düzenliyor ama hemşireler onun tedavisi, yemeği, temizliği, bakımı, çarşafının değiştirilmesi gibi her şeyi içeren bir sürece bakımını yaptıkları için hani dinî ve manevî olarak ihtiyacı olduğunu veya psikolojik olarak ihtiyacı olduğunu da gözlemlemeleri daha kolay oluyor ve onlar bunun var olduğunu söylüyorlar".*

H1, aynı zamanda sağlık çalışanları açısından bu hizmetin bir ihtiyaç olarak görülmesinin nedeninin kaliteli ve bütüncül bir sağlık bakımı gerçekleştirmek olduğu görüşünü ise şu sözleriyle izah etmektedir;

> *"Eğer konu sağlık profesyonelleri ise bu alanın açık olduğunu zaten kendileri kabul ediyorlar. Yani bu kişinin sağlığın tanımına nasıl baktığı ile alakalı. Aslında şimdi ben bir sağlık profesyoneliyim ama benim görevim -sadece eğer ki daire başkanlığı olarak baktığında- biz sadece bakım hizmetlerini sunabiliriz, hastanın işte yatak bakımını yaparız, yara bakımını yaparız, tedavisini doktorun verdiği tedaviyi uygularız, ben sadece bununla ilgilenirim bunun dışında beni ilgilendirmez dersek bu zaten sağlıklı bir bakım hizmeti sunmaya aday değil. Ama herkes bu şekilde mi bakar? Hayır, çünkü bu bir algı aslında. Ama bu algının oluşması zaman içerisinde hani daha öncesine bakınca şu an en azından bunun teklif edilebilir hale gelmesi veya diğer sağlık personelleri tarafından kabul edilebileceğinin düşünülmesi bir aşama. Tabi bunu son zamanlarda, son yirmi yıldır dile getirip konuşabildiğimiz şeyler ama daha öncesinde var mıydı derseniz hayır tabi ki yoktu. Çünkü bugünkü politikalarda şunu görüyoruz: sosyal alanda da hastaya gidiyoruz. Evde mesela sağlık hastalarına bakıyoruz. Şimdi hastanın her türlü ihtiyacını karşılamaya çalıştığımızda ne yapıyoruz? Eğer, gıda ile çünkü beslenmede bizim direk işimize giriyor, gıda ile bir sıkıntısı varsa bu konuyla ilgili yardım alabileceği diğer kuruluşlar belediyeler olabilir veya farklı vakıflar kurumlar olabilir mesela buralardan destek alıyoruz veya işte siz hastayı istediğiniz kadar tedavi edebilirsiniz ama diyelim ki koahlı veya astımlı bir hasta. Ama hasta kendi başına yaşayan bir bireyse evin içini kalkıp temizlemek gibi bir şeyi yoksa bu konuda da diğer alanlarda da destek olma bakış açısı son yirmi yıldır var. Şimdi böyle baktığımız sürece ve bakmaya devam ettiğimiz sürece dinî ve manevî ihtiyacının daha da artacağını düşünüyorum.*
>
> *Sağlık açısından baktığımda bizde önemli olan hastanın kendisini öz güvende hissetmesidir yani oradaki yapılan hizmetin tam olduğunu hissetmesidir. Şimdi hastaya siz tedavi yapabilirsiniz yani dünyanın en ala kullandığı ilaçları kullanabilirsiniz veya dünyadaki gelişmiş en iyi yöntemleri kullanabilirsiniz, en iyi cihazlarla yapabilirsiniz ama hasta bunların hiç birisini bilmez çünkü hasta sağlık profesyoneli değildir ve ne cihazdan anlar ne de tedaviden ne ilaçtan anlar. Bizim bakış açımıza göre hasta sadece yattığı yatağın temiz olup olmadığı ile ilgilenir.*

Yediği yemeğin sıcak olup olmadığı, kendisine nasıl davranıldığı, o gün iyi olup olmadığı sorulduğu veya inançlarını yerine getirip getiremediği gibi aslında hastayı birebir etkileyen ve bizim de hasta memnuniyeti dediğimiz ölçütlere baktığımızda bunlar aslında spesifik ölçülebilen şeyler değildir. Ama hastayı ruhen ve manen duyguları anlamında doyurmanız gerekir. Eğer bunu yapamıyorsanız istediğiniz kadar şartları düzenleyin ama istediğiniz kadar en iyi cihazlarla en iyi tedavileri uygulayın hasta eğer huzursuzsa tedavinin çok da bir katkısını göremezsiniz, iyileşme süresini uzatırsınız. Bizde de en önemli olan sağlık maliyetidir ülke olarak çünkü sağlık maliyetine ciddi bir bütçe ayırıyoruz. Burada bizim için önemli olan kısmın hastanın en kısa sürede tedavisinin olabileceğine yani her türlü hem fiziksel hem biyolojik hem ruhsal hem de manevî olarak bu durumu yaşayarak en kısa süreçte hastaneden çıkması ve kendi ayakları üzerinde durarak hastalığının iyileşme sürecini geçirebilmesidir. Ama baktığımızda bunu bir halka gibi düşünelim, bir tanesi kırıksa siz istediğiniz kadar diğer halkaları sağlamlaştırın ama halkanın bir tanesinde açıklık varsa orayı kapatamıyorsanız bütünlüğü sağlayamamış olursunuz. Çünkü dünya sağlık örgütü hasta olmama halini, sağlık tanımını yaparken ruhsal, fizyolojik, biyolojik ve hatta bunun içine sosyali de ekledi, sosyal ve manevî olarak hastanın tam bir iyiliği olarak açıklıyor. Yani maneviyât olmadığı zaman bir parametreniz yok oluyor. Olmadığı zaman da biz buna sağlık diyebilir miyiz? Hayır diyemeyiz. O yüzden bizim için ve manevî destek çok önemli. Din de zaten bu maneviyâtın içerisinde bana göre."

Başhekim yardımcısı katılımcı H2 de sağlık hizmetlerinin bütüncüllüğü ve sağlık personelinin gereken her şeyi yaptığında dahi fiziksel ve ruhsal iyileşmenin eksik kalışından yola çıkarak dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olduğunu şu cümlelerle izah etmektedir;

"şunu söylemek istiyorum yani bu hani toplumun bazı şeylere alışması belli şeylerin oturması zaman alan bir şey. Yani bu konu da hakikaten hassas ve sıkıntılı bir konu. Burada önemli olan şu; bu bir ihtiyaç mı kesinlikle ihtiyaç. Sonuçta bizim verdiğimiz ilaç hastaya maddi anlamda bir şeyler kazandırıyor. Ben hastanın diyabetini bir şeyler ile kontrol altına alabiliyorum ama hasta benim gözüm kapandıktan sonra, ben gittiğim öbür âlemde neler göreceğim diye soruyor orada benim tıbbi bilgim yeterli değil. Mesela poliklinik istatistiklerinde de var bu; sürekli lipit sürekli gelen

hastalar var ama bir türlü bir hastalık çıkmıyor. Bu tür hastalarda şimdi ben şunu anlıyorum ki bizim maddi olarak değerlendirdiğimiz zaman işte kan tahlili, akciğer filmleri, şunlar bunlar. Cisim olarak değerlendirdiğiniz hastalarda bir patolojik durum tespit etmediğimiz hastalarda da ihtiyaç. Poliklinik bağlamında hastaneye ayağını basan Allah korusun, Allah herkese uzun ömür versin morgdan çıkan o pozisyona kadar ihtiyaç var".

Bir diğer hastanenin başhekim yardımcısı katılımcı H3 ise, *"İhtiyaç elbette. Benim yaklaşımım biraz alaycı. Alaycı demeyelim de alaylı bir yaklaşım, mektepli yaklaşımı değil. Hastanın operasyonunu kolaylaştırıyor, belki kaygılarını azaltıyor. Yani belki ölümden bahsetmek kaygılarını azaltıyor ancak bu bilimsel verilerden yoksun bir yaklaşım profesyonel değil tabi. Bizde nasıl klinik mühendislik diye tıbbi cihazlar alanında teknik olarak çok büyük bir ihtiyaç duyulan mühendis ihtiyacı varsa bu da bir ihtiyaçtır. Hatta gassaldan çok daha önemli çünkü siz vefat etmiş bir hastanızı belediyeye bir telefon ederek veya geçenlerde bir ilimizin gassalı yoktu sanıyorum Samsun'da. Niye yok çünkü mezarlık yanı başında ve orda bu tür hizmetler için eleman var. Çok önemli bir ihtiyaç değil. Daha sonra ilmihal okumuş insanlar bir hastanın yıkanmadan beş yüz metre ileri götürülmesinin hatta ilmihal okumuş insanların hastanın öğle namazına kadar bekletilmesinin manevî vebalinin yıkanmasından çok daha önemli olduğunu bilirler. Ama bu dinî ve manevî destek bundan çok daha önemli"* bu açıklamalarıyla, gözlemlerinden yola çıkarak hastanın korku ve kaygılarını azaltmasına yardımcı olması dolayısıyla bir ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir.

Başhekim H3, kendilerinin görevlerini yerine getirmeleri esnasında dinen ikilemde kaldıkları durumlarda başvurmak üzere hem kendileri hem de hasta açısından fetva alınması gereken durumlarda da bir ihtiyaç olduğunu şu sözlerle belirtmektedir;

"Seksen beş yaşındaki adam. 'Ölürsem ben biliyorum hastalığımı da kalp yetmezliği var artık son dönemlerde, kanserim her yere sıçramış. Kalp masajı yapmayın bana, bunun için ne gerekiyorsa bak. Aklım başımda psikiyatr muayenemi yaptırın, muvaffak ettirin bana yapmayın' diyor. E o zaman gene ihtiyaç olacak bu caiz midir değil midir vs diye. Ya biz doktoruz kardeşim sana sormayız diye bir hakkımız var mı? Benim için de ihtiyaç orada".

Palyatif birimi yöneticisi katılımcı doktor H5 bu hizmetin idealde yalnız hasta ve hasta yakınları için değil kendileri için de bir ihtiyaç olabileceğini şu ifadelerle izah etmektedir*; "kendi adıma bir ihtiyaç duymuyorum ama doktorların da ihtiyacı olabilir. Yani hem psikolojik olarak desteklenmeleri gerekir hem de manevî ya da dinî inançları varsa ona yönelik. Mesela bizim burada on üç yatağımız var. Cuma günü hastalar ful oluyor, pazartesi geldiğimizde hastaların yarısını kaybetmiş olabiliyoruz. Bir gecede dört, beş hastayı kaybedebiliyoruz. Bu çok ağır bir yük özellikle biz kanser tedavisi hastanesi için konuşuyorum. Yani akşam nöbete geliyor sabah kadar dört tane cenazenin hiç empati kurmasa bile hazırlığını yapıyor, çenesini bağlıyor, parmaklarını bağlıyor. Ve hasta yakınlarıyla bir çatışma olmaması için büyük bir gayret sarf ediyor".* Aynı bakış açısıyla H8 de bu durumu, *"Palyatif bakımda sıkıntılı hastalar hastalarımızın ağrısı var, bulantısı kusması var. Öleceklerini bilmeseler bile hissediyorlar bununla yaşamak çok zor. Bunun üstesinden gelmek için desteğe ihtiyaç var yani psikolojik desteğe ihtiyaç var, tedavi desteğine ihtiyaç var, manevî desteğe de ihtiyaç var. Sonuçta insanlar bir zorlukla karşılaştığı zaman bir sığınma şeyi var yani ister ateist olun ister Müslüman olun yani ne olursanız olun. Mesela inanmadığına inanıyorsunuz, zor durumda kaldığınız zaman bir kurtarıcı arıyorsunuz, sığınmak istiyorsunuz. Oraya kendimizi*

dayadığımız zaman vücut rahatlıyor bu rahatlamanın vermiş olduğu yani psikolojik olarak rahatlamanın vermiş olduğu süreçte de eğer bir tedavi altındaysa bu tedaviye vereceği cevap farklı" sözleriyle anlatmaktadır.

Psikiyatri birim yöneticisi doktor H9, ölüm, ölüm anı ve sonrasına dair yanlış bilgilerin hastaların tedavi ve hasta yakınlarının matem süreçlerinde olumsuz etkilerinin olduğunu ve dinî danışmanlığın bu aşamalarda hem din eğitimi verme hem de danışmanlık yapma boyutlarıyla ihtiyaç olduğunu şu sözleriyle betimlemektedir;

> *"Her ne kadar ölümle ve matemle uğraşmak modern dünyada psikiyatri ve psikolojinin sırtına yıkılmışsa da kabul etmek gerekir ki, bu onların tek başlarına üstesinden gelebilecekleri bir görev değildir. Hurafe ve safsatalarla baş edilebilmesi, ölüm bilincinin artması ve sağlıklı bir matem yaşantısı için, mutlaka ilahiyatçıların da görev başında olması gerekir. Ölümle ve matemle ilgili olarak hem İslam-öncesi yaşantıların günümüze kadar etkisi sürdürmesinden hem de hatalı din algısından kaynaklanan birçok yanlış anlayış ve uygulama vardır. Örneğin eski inançlarımızdan kaynaklanan ve bugün ölümle ilgili safsata ve hurafelere temel teşkil eden, gereksiz bir korku salarak ölüm bilincimizi gerileten, ölümle ilgili yanlış bilgilenmemize yol açan durumlara karşı bir çaba içinde olmak gerekir. Bu çabayı gösterecek temel aktörler, ilahiyatçılardan başkası değildir.*
>
> *Ölümle ilgili eski inançlarımızın, mutlaka değiştirilmesi gereken olumsuz etkileri en fazla matem konusunda sürmektedir. Yas tutanların bağıra çağıra ağladıkları, saçlarını yoldukları, kendilerini yerlere vurdukları, elbiselerini yırtıkları görülmektedir. Bu matem anlayışlarını sağlıklı bir hale çevirebilmek için ilahiyatçılarla sağlık çalışanlarının işbirliği yapmaları zorunludur. İslam dinînde olması gereken matem anlayışını anlatabilmek ilahiyatçılara düşen görevdir. İlahiyatçılar olmadan ölüm ve matemle ilgili konularda sağlık çalışanlarının tek başlarına başarılı olmaları mümkün olmadığı gibi buna ne güçleri ne bilgileri yeter. Ölüm ve yasla ilgili konuların yalnızca ruh sağlığı profesyonellerine bırakılmaması, modern Batı ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de 'dinî danışmanlık' hizmetlerinin verilmesi gerektiğini ifade ediyoruz. Çünkü sağlıklı bir din anlayışının hem ölüm*

bilincimizin gelişmesinde hem matem yaşayan insanların acılarının azalmasında çok işe yarayacağına tüm kalbimizle inanıyoruz".

Psikiyatri doktoru katılımcı H12 de bu hizmete neden ihtiyaç duyulduğunu, ihtiyaç duyulan alanlarla birlikte şöyle sıralamaktadır; *"Özellikle yoğun bakımlarda, acilde ve morgda ihtiyaç duyuluyor bence. Mesela morga gitmiş annesinin, babasının cenazesini görüyor, orada desteğe ihtiyaç duyuluyor. Ya da mesela kanser hastası hastalığını kendisine söyleyemiyorlar, psikiyatriden yardım istiyorlar, nasıl söyleyeceğiz diye. Ya da ölümde mesela öldüğünü söyleyemiyorlar. Burada manevî destek derken bu anlamda yardımcı olunabilir. Son devre bir hastalıkta tanı öğrenilirken yanında olunabilir. Bizler olamıyoruz çünkü psikiyatrist orada olup ne yapabilir".*

Psikolog H13 ise dinî danışmanlığın, kendi tedavi süreçleri içerisinde bir aşama olabileceği ve bu işi yapacak kişilerin birer dinî otorite olarak görüleceği nedenleriyle ihtiyaç olduğunu şu ifadelerle açıklamaktadır;

"Biz psikolog ya da psikiyatrist olarak mesela obsesyonu din üzerinden gitmeden de sadece herhangi bir obsesyonmuş gibi de çalışabiliyoruz. Ama ben din kaynaklı sorunla gelen hastanın muhakkak bunu netleştirmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir tecrübem olmuştu ve o zaman böyle bir birim olmadığı için onu camideki bir hocaya yönlendirmiştim. Genç bir erkek kendisinin sürekli pis olduğunu düşündüğü için namazlarının kabul olmadığını takıntı yapmıştı. Ben ona ne kadar bunun gerçekçi olmayan bir düşünce olduğunu düşünsem ve aktarsam da olmayacaktı. Onu söyleyecek otorite ben değilim. Yani böyle bir bilgim yok sadece mantık yürütüyorum. Öyle bir şey yok saçma, düşünme öyle şeyler denmez bir hastaya. Ama önce onun doğru olmayan bir düşünce olduğunu öğrenmesi gerekir. Benim bunu söylemem onu tatmin etmeyecektir. O nedenle bu konuda bilgi sahibi olan bir hocaya yönlendirme ihtiyacı duydum. Ama onun gerçekçi olmayan bir düşünce olduğunu öğrendikten sonra dönüp tekrar obsesiflik üzerinde çalıştık. Onu duyması lazımdı yani. O nedenle ihtiyaç olmuştu ve tedavi sürecinde ihtiyaç bence".

Sosyal hizmet uzmanı katılımcı H17 ise dinî danışmanlık ihtiyacını inançlı hastaların hastalıkla baş etmeleri oranlarının daha yüksek olduğu iddiasına dayandırarak şunları söylemektedir; *"Manevî anlamda bir destek ihtiyacı ortaya çıkıyor hastanemizde. Bizim daha çok palyatif hastalarımızda daha çok ihtiyaç ortaya çıkıyor. Artık tıbbi anlamda yapılacak bir şey kalmamış son devrelerini yaşayan hastaların son günlerini daha konforlu geçirmeye yönelik. Hastaların inanç seviyeleri farklı olabiliyor yani burada illa ki Müslüman olması bilmem şey olması gerekli olmuyor, gerekli değil. Hani bir de yapılan araştırmalar sonucunda inançlı insanların hastalıkla baş etme oranlarının sonuçta daha yüksek olduğu belirlenmiş onlar için bir moral destek oluyor öncelikle ihtiyaç olduğunu düşünüyorum".*

Manevî Destek Görevlileri

Hastanelerde manevî destek hizmetini yürüten görevliler açısından dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olup olmadığı sorusuna verilen cevapların da çeşitlendiği görülmektedir. Örneğin manevî destek görevlisi M1 bu hizmetin eğitim yönü nedeniyle bir ihtiyaç olduğunu ve önemli olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır;

> *"Bir ihtiyaç hastanelerde çünkü hastaların inançtan kaynaklanan soruları da var, sorunları da var. Yani mesela hastalığı işte bir ceza olarak anlamlandırma. Biz insanımızla ilgilenmek zorundayız yani onların iç dünyasıyla, iç dünyasındaki sorunlarla. Sonra bunlar bize dönüyor ilgilenmediğimiz zaman. Bir hasta çıkıp bir doktoru dövebiliyor. Neden yani?, diyor. 'Biri beni dinlesin', eline silahı almış, 'biri beni dinlesin, kimse beni dinlemiyor'. Bu çok ciddi bir sinyal. Dolayısıyla insanımızın dinlenilmesi gereken yerler var ya da doktora diyor ki; 'benim hastamı kurtarmadın' diyor, dövüyor. Yani orada doktorun orada yapabileceklerinin bittiğinin yani bir ecelin olduğunu, doktorun da burada bir şey yapamayacağını kabul etmesi gerektiğini anlatacak birilerinin olması lazım. Bu hizmetin bence her yönüyle psikologuyla da, psikiyatristiyle de, bizim doktorlarımıza da veya tıbbi*

tedaviye ve hastalara da gerçekten katkıları olabilecek bir hizmet alanı olduğunu düşünüyorum"

M1 danışanlardan gelen talepler doğrultusunda bunun ihtiyaç olduğunu kendisinin de fark ettiğini şöyle bir örnekle açıklamaktadır; *"Bir bayan özellikle medyada çıkan haberlerden sonra 'ben psikologa gittim, psikiyatristte tedavi de gördüm ama ben artık baş edemiyorum manevî yardım almak istiyorum' diyor. Bu hastanede bir din görevlisi olduğunu duyuyor, bir başka hastaneden geliyor. Bayan orada tedavi olabilecekken beni bulup geliyor. Hani özellikle 'benim böyle bir şeye ihtiyacım var' diye. Biz onunla burada belli bir görüşme yaptık".*

Manevî destek görevlisi katılımcı M3 kendi yaşadığı tecrübelerden ve aldığı olumlu geri dönütlerden yola çıkarak bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu şu ifadelerle savunmaktadır;

"İhtiyaç var mı ihtiyaç var olduğunu önce hastalar ve hasta yakınları söyledi. Bir de burası palyatif olduğu için bir buçuk senedir yatan hasta da var uzun süreli hani sadece ölüm yaklaşmada olan değil. Bakın kurtuldu denilen hasta buradan çıkıyor ziyaretimize geliyor. Artık bu süreç bitmiştir denilen ve bizi kusura bakmayın yanaklarımızdan öpe öpe bir hal oldu kardeşimiz. Kendi de mühendis işine başlayacakmış ama biraz konuşmada problem var o kalmış konuşma şeyi sıkıntısı var ama işte bu kardeşimiz geldi. İlk başta tanıyamadım hanımını tanıdım. Hanımı da kapalı bir bayandı oradan onu tanıdım, o da beni tanıdı. Beyefendi deyince bana sarıldı söylemeye çalıştı. Az çok yardımıyla çalışıyor. İsmini yazdı bana verdi. Ben onu saklıyorum, hala hastalarıma bazen de yazdırıyorum ki bende anı kalsın. Bir çizgi de kalsa bizim için kâfidir. Onun için bu ismini yazdı, memnun oldum. Dedi 'siz bana dedi dua ediyordunuz. Kur'an okuyordunuz' dedi. Hatta 'bana bir Kur'an okur musunuz?' demişti, eşi onu duyabilmiş ve onu unutmamış. Buradan da nasıl gerekli olduğunu çıkarabilirsiniz"

Akademik Alan

Alanda çalışma yapmış akademisyenler açısından bakıldığında dinî danışmanlığın hastaneler ya da başka alanlar ya da bireyler için bir ihtiyaç olup olmadığına dair soruya verilen cevapların farklılaştığı görülse de ana eksenin 'insan', onun varoluşsal özellikleri ve ihtiyaçları olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda din eğitimi alanında akademisyen katılımcı A1, bu ihtiyacı şu sözlerle ifade etmektedir;

> *"İnsanın kendini yaratanla ya da buna aşkın güç diyelim, manevî güç diyelim -her ne der isek- olan ilişkisinde bir desteğe ihtiyacı olur. Bu insanî bir şey. Bu yalın insanî ihtiyaçtan başlayarak bunu nasıl kullanacağımız sorusunu sormalıyız. O ihtiyaca biz bilgi destekli mi cevap vereceğiz? O ihtiyaca belki biz sadece kendisini anlattığının birilerinin dinlemesine ihtiyacı vardır noktasından bakacağız. Başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur veya o insanın problemini çözmek için din ya da din algısı bazen engel oluyordur. Bazen din algısı onu farklı yönlendiriyor olabilir. Bu durumda sorularına, onun dinî sorularına cevap verebilir sadece".*

Alanda yıllarca çalışmalar yapmış ve hizmete yönelik dersler vermiş olan din eğitimcisi akademisyen A2 ise sağlıklı olma hali konusunda bütüncül bakış açısıyla din ve maneviyâtın dışarıda tutulamayacağını ve insanın hayatını anlamlandırmasında dinîn olmazsa olmaz yeri vasıtasıyla bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu savunurken bunu yaşadığı örneklerden de hareketle şöyle aktarmaktadır;

> *"Her alanda ihtiyaç var. Yani hastanelerde de var, sosyal hizmet veren her alanda ihtiyaç var, her kurumda ihtiyaç var. Dinî, hayatın kendisi olarak gördüğüm için, hayatın işleyişi içerisinde siz öteleseniz de hatta ne kadar öteleseniz gelip size o kadar yapışan bir şey olarak gördüğüm için. Olumsuz anlamda söylemiyorum bunu. Allah insanı bırakmıyor o anlamda söylüyorum. İyi ki de bırakmıyor yani her halükarda o sizinle beraber. Şimdi diyelim ki siz bir takım psikolojik hastalıklara yakalanabilirsiniz, bunların tanıları koyulabilir, bu tanılardan sonra tedaviler alabilirsiniz ama bu tek yönlü ilerleyebilecek bir şey değildir. Ben şimdi hatırlıyorum, 2000 yılında bir psikoloji kongresine dinleyici olarak gitmiştim ve Boğaziçi'nden bir hoca yansıda göstermişti bunu. Hani orada göstermese diyeceğim ki 'cümle âlem arasında ben işime gelen bir şeyi duydum' diye düşüneceğim ama*

gösterdiğinde ben çivilendim. Yazıyordu ki orada: 'biz psikoloji araştırmaları ve uygulamaları aşamasında dinî çok ihmal ettik' diye. Şimdi bu bir kabul yani artık dünya öyle bir hale geldi. Siz insan konusunda çalışıyor iseniz, insanla çalışıyorsanız hangi alanda olursa olsun dinî ihmal edemezsiniz. Din sizden intikamını alır. Bunu derken insanın fıtratı ile alakalı bir şeyden söz ediyorum kurumsal anlamda dinden bahsetmiyorum. Çünkü bir kere onu açıklayamadığınız bir dünyada yaşıyorsanız bunu baştan kabul edeceksiniz. 'Ben nereden geldim?' sorusunun en gerisine nasıl gidiyorsunuz işte yani din size bu konuda yardımcı oluyor ve bir şeyi kabullenerek ancak aşabiliyorsunuz bunu. Çünkü artık daha fazla gidebileceğiniz bir nokta kalmıyor. Yapın, teoriler ile açıklamalarınızı yapın hepsi bir açıklama olarak dine ancak yardım edebilir. Dine yardım edebilir derken dinde insanın dinî olarak anlayamadığı şeylere. Belki fizik aleminde ha şu da şundan oluyor bu da bundan oluyor diyerek Allahın kanunları vasıtası ile sizin onları anlamanıza yardımcı olabilir değil mi mesela. Nasıl hidrojen ve oksijenin bir araya gelip suyu oluşturduğunu kabul ediyorsunuz buna iman etmeniz gerekiyor ama zaten bu bir imandır mecbursunuz çünkü bunun dışına çıkamazsınız bunu söylemeye çalışıyorum. İşte din de bu açıklamaları size hayatı kavramanızda, anlamanızda yardımcı olan şeyleri bir boyut yukarıya taşıdığı için, sizin bireysel gelişiminiz, insan olarak serüveniniz, insanileşme sürecinizde aşkın olan ilişkinizi iyileştirerek o ilişkiyi kendi düzleminizde veya insanlar arasında varlık olarak varlık alemindeki ilişkinize yansıtmanızı bekleyen bir şey belki. Biz çünkü bu anlamda hem dikey hem yatay boyutta yaşayan varlıklarız. Yani bizi biz yapan ama bizim hiçbir şekilde müdahale edemediğimiz bir yer var. Doğuyoruz ve ölüyoruz mesela bunun açıklaması yok. Kendimizi bulduğumuz bir dünyada sadece işte şunları bunları yapıyoruz. Peki, bunları yaparken veya yapmazken başımıza gelen şeylerde açıklayabildiğimiz kadar açıklıyoruz. İşte soğuk su içtik bademciğimiz şişti o zaman şu ilacı kullanırsak geçecek geçiyor bitti, bu kadar. Peki, başka şeyler olduğunda ne yapacağız yani burası benim için önemli".

Alanda çalışmalar yapmasının ve dersler vermesinin yanı sıra DİB'in manevî destek hizmet içi eğitimlerine de katılan din psikolojisi alanında akademisyen A3, insanın hayatındaki zorluklarla baş etmedeki etkisinden dolayı dinî danışmanlık hizmetinin bir ihtiyaç olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir;

"Bu alanın var olma anlamı ne? Var olmadaki anlam boyutunu nasıl oluşturmalıyız? sorularına cevap bulmamız lazım önce. Hastane örneğinden isterseniz girelim çünkü en çarpıcı ve can alıcı örneklerden birisi bu olacak zira hepimizin hayatımızda kronik olabilir veya işte normal bir hastalık olabilir bir şekilde bir hastalıkla karşılaşma imkânımız ihtimalimiz var. İnsanın beklemediği ve istemediği olaylar karşısında dinî danışmanlık ya da manevî danışmanlık elzem. Mesela bu bir ölüm olabilir bakın çok sevdiğimiz birisini kaybetmek olabilir bu, bir cezaevi olabilir bu, bir hastane olabilir bu, yaşlılık da bir huzurevine gitme olabilir bu, işte bir çocuğun anne babasını kaybettiğinde çocuk yetiştirme yurduna gitme olabilir vs . Yani böylesi özel alanlarda yaşadığımız hayatın içerisindeki bu olaylar karşısında 'ben hayata nasıl tutunacağım?' ve 'bu olayın bana katacağı ne olacak?' sorularının cevabı için dinî danışmanlık ya da manevî danışmanlık birinci derecede elzem".

Katılımcı A3 bu ihtiyacın Türkiye özelinde son dönemlerde daha da önem kazandığı düşüncesi şöyle açıklamaktadır;

"Türkiye'de özellikle bir ihtiyaç var. Bu ihtiyacın giderilmesi gerekiyor hatta şahsi kanaatim ciddi anlamda sosyal patlamaya yönelik bazı durumlar söz konusu. Ülkemizde yaşanan bir takım şeyler sebebi ile işte ekonomik nedenler olabilir, sosyal nedenler olabilir, ailevî nedenler olabilir hatta siyasi nedenler olabilir - bunlar ayrıca üzerinde durulacak şeyler- ama hızlı değişen ve gelişen bir ülke olduğumuz için ve dünyadaki gelişmelere bağlı olduğumuz için. İnsanların sorunlarla boğuştuğu hatta zaman zaman kendi hayatlarına son verecek şekilde sonuçlandığı olaylar. Türkiye'de de bunlar yaşanmaya başladı. İntihar olaylarının artmaya başlaması falan. Tabi ben burada ümitsiz değilim ama bir noktaya dikkat çekmek istiyorum, bir takım sorunların varlığı aşikar bu noktada da büyük çözüm üretmek gerekiyor".

Psikoloji branşından alana katkılar sunan katılımcı A4 kendi alanından hareketle ve insana bütüncül bakmanın zorunluluğu dolayısıyla bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu şöyle açıklamaktadır;

"Psikoloji seküler dünyanın ürünü, seküler bilimin ürünü. Dinî olgulara, insanların dinî tercihlerine, yaşayışlarına hani o terapi odasındaki hastanın dinî kimliğine kesinlikle bir vurgu olmadığı gibi bir göz ardı etme pozisyonu söz konusu. Yani şey

gibi düşünün, görünmeyen bir fil ama o fil koskocaman hastayı ve olayı dolduran bir şey biz buna aldırış etmiyoruz. İnsanlara toplu olarak baktığınız da, insana daha doğrusu Gestalt üzerinden baktığınız zaman, çoklu boyutta baktığınız zaman evet bütüncül baktığınız zaman daha doğrusu o insan sadece fiziksel işte duygusal veya zihinsel süreçlerden ibaret ama bir yandan da manevî boyutunu artık biliyorsunuz. Dünya sağlık örgütü de entegre etmiş durumda sağlık tanımına. İnsanın bir de manevî iyilik hali dediğimiz bir durumu var. Eğer insan çok boyutlu ise maneviyâtın bu boyutlardan önemli olduğu şüphesiz. Din üzerinden bile gitmiyor bazı insanlar için. İşte diyoruz ya aşkın olana yakınlık, aşkın olana kutsal olana. Onun üzerinden gittiğiniz zaman bile o kaynakların bulunarak, o kişinin kendi gerçekliği üzerinden iyilik hali sağlanmaya çalışılmalı. Din ve maneviyât bence bunun önemli bir boyutu".

Sosyal Hizmet alanında çalışmalar yapan katılımcı A3 de insana bütüncül bakışın bir gerekliliği olarak dinî danışmanlık hizmetinin ihtiyaç olduğunu, "*Bütün batı dünyası sosyal bilimlerin araştırılması ya da yeni çözüm noktaları bulunması konusunda insan odaklı. Dolayısıyla bütüncül insan odaklı bakış açısıyla maneviyâtın da insanın bir parçası olduğu ve manevî insan modeli üzerinden de sosyal sorunlara çözüm getirilmesi gerektiği noktasında çabaları var. Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle ilgili bir rapor hazırlayacaktı yıllar önce Devlet Denetleme Kurumu. Özürlüler idaresi başkanlığına gidiyor ve şunu soruyor: 'Bakım hizmet türleri ile ilgili dünyayla rekabet edebilecek hangi bakım hizmet türleri var? Manevî bakım nerede?' diyorlar, yok. 3 gün içinde benden rapor istediler, kuruma vermek üzere. Bu benim hazırlamış olduğum rapor kurumun raporunun içine girdi. Bende orada şöyle demiştim: 'Her ne kadar manevî bakım kavramına bir takım tepkiler geliyorsa da dünya üzerindeki uygulamalar açısından Türkiye'de de bu bir ihtiyaçtır ve bir model geliştirilmesi gerekir. Ama şunu söylemiyorum kim bu modeli geliştirecek"* cümleleriyle açıklamaktadır.

Dinî danışmanlık uygulamasının düşünülebilecek tüm alanlar için bir ihtiyaç olması durumu konusunda alanda çalışmalar yapmış akademisyenler en genel haliyle insana bütüncül yaklaşmanın önemi ve lüzumu üzerinden bu ihtiyacı gerekçelendirmektedir. Buna göre birey bir bütündür ve bu bütünün tüm bileşenleri sağlıklı olduğu takdirde birey sağlıklı olmaktadır.

2. Evet, Bir İhtiyaçtır. Ama…

Dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olduğunu düşünenlerin yanı sıra bu ihtiyaç konusunda kafa karışıklığı yaşayan ya da şartlı düşünmek gerektiğini savunan katılımcılar da mevcuttur. Bu durumun nedenlerinin çeşitlendiği görülmektedir. İhtiyaç olması konusunda kararsızlık yaşayan katılımcı H10 bunu ülke şartlarına bağlayarak şu sözleriyle izah etmektedir;

> *"Bu konuyla ilgili kafam biraz karışık. Bu bence Türkiye'nin politik gündemiyle ilgili bir şey. Yurtdışında bu işlerin iyi gittiğini biliyorum. Psikiyatri için konuşuyorum maneviyâtın ya da manevî bakışın bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum fakat manevî bakışın sadece bir anlamlandırma meselesi olduğunu ve bazı hastalar için talep eden hastalar için bunun uygulanmasında kullanılmasında bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Geçenlerde dünya psikiyatri derneğinin bir makalesini okudum. Psikiyatristlerin bu alanda eksik olduğu, eğitimlerinin dışarıda tutulduğu, o Freudist bakışın seküler bakışın bu alana bakışı etkilediği bahsediliyordu. İşte din ve psikiyatri ya da din ve bilim algoritması. Böyle bir zıtlaştırmanın olduğunu, bizim bilim tarafında durmak zorunda olduğumuza dair bir his yaratıldığını düşünüyorum. İhtiyaç olduğunu düşünüyor musunuz derseniz bence bir ihtiyaç var ama bu manevî yaklaşımın dinî yönlü mü olduğuna yoksa insan insana ilişki mi olduğuna dair soru işaretlerim var. Yani ben şunu düşünüyorum seküler bir terapistle dinî yönelimi olan bir hastanın bir araya gelmesinde de bir sıkıntı yok, dindar yönelimli bir kişinin dindar yönelimli bir hastayla bir araya gelmesinde de sıkıntı yok. Yaptıkları işin manevî olup olmadığı bence ortak verilecek bir karar bazı durumlarda manevî diyebileceksiniz bazı durumlarda manevî diyemeyeceksiniz diye düşünüyorum. Tek benim buradaki şeyim hani manevî bakımcının hastaya yanlı yüklü yargıyla da*

yaklaşma ihtimali çünkü biliyorum Türkiye'deki örneklerde çok sıkıntılı süreçler oldu".

Palyatif birimi yöneticisi katılımcı doktor H5 kendi birimlerinin özellikleri dolayısıyla bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu ancak şu anki uygulamanın faydasından emin olamadığını *"Palyatif bakım, ciddi bir hastalık varlığında semptom kontrolü yani hastaların şikayetlerine yönelik sadece tedavi değil ne yapabileceksek, başta ağrı olmak üzere global bir bakış açısıyla fiziksel, psikolojik, ruhsal gereksinimleri karşılamak üzere bütüncül bir yaklaşım sunar. Sadece hastaya değil hasta yakınları da. Dolayısıyla birimimiz için ihtiyaç evet ama şimdiki duruma bakacak olursanız manevî destek görevlilerinin deneyimi bir yılı aşkın oldu herhalde şimdi hastaların paylaşımı ve fayda ne oranda var ondan çok emin değilim açıkçası"* ifadeleriyle açıklamaktadır.

Katılımcı palyatif birimi doktoru H6 ise bu konudaki fikrini mevcut uygulama üzerinden temellendirerek hizmetin içeriği konusunda bilgi sahip olmamasını ortaya koyan şu sözlerle ifade etmektedir; *"Hiçbir fikrim yok ihtiyaç mı?. Ama şöyle bir örnek yaşadım. Mesela genç bir hasta vardı. Artık hiç ümit kalmamıştı. Yakınlarına evinize götürün dedik, götürmek istemediler. Sadece canlı ama bitki gibi düşünün. Yaşamıyor aslında, burada yapacak hiçbir şeyimiz yok. Ama ailesine sanki burada kalırsa iyileşme ümidi var gibi geliyor. Ölümle yüzleşmek istemiyorlar. Sadece bunun için manevî bakıma yönlendirebilirmişim aslında. Ama ne yaptıklarını da bilmiyorum tabi. Ama bu sorunun cevabı bende değil, büyüklerimizde. Onlar ne olacak derlerse o yapılır.".*

Aynı katılımcı toplumun inançsızlaşma eğilimi dolayısıyla bu hizmetin bugün değil ama yakın gelecekte bir ihtiyaç olabileceğini de şöyle açıklamaktadır;

"Ağabeyim üst düzey bürokrat. Babam ameliyat oldu, iyileşecekti. Kardeşimle ben doktoruz. Biz de hiçbir sorun görmedik. Ama babam ameliyattan çıkamadı. 'Çocukları doktor ama bak öldü', dediler. Acaba bir şey yapabilir miydik diye çok üzüldük. Şunu yapmasa mıydık diye uzun zaman çok kaygılandım. Televizyonda bir din görevlisi; 'İnsan dünyada ne bir nefes eksik ne bir nefes fazla yaşar' dedi. Bana derman oldu. İnsanın inançlı olması önemli, inanç iyi bir terapi yolu bu durumda. Genelde inançlı bir toplumuz. Şu an için değil ama 10-20 yıl sonra bu mesleğe ihtiyaç olabilir. Toplum inançsızlaşıyor. Toplumsal çöküş içindeyiz".

Psikiyatr katılımcı H12'nin hizmetin varlığı, içeriği konusunda bilgi sahibi olmayışı dolayısıyla açıklamalarında kararsızlıklar bulunduğu şu ifadelerinden anlaşılmaktadır;

"Ben tabi ki işin psikolojik kısmıyla ilgili yardımcı olabiliyorum. Dinî kısmıyla ilgili yapabileceğim bir şey olmuyor o konuyla ilgili Diyanet'ten yardım alabilirsiniz diyorum benim yönlendirdiklerime. Çok nadir de olsa ihtiyacı hissettiğimiz hastalar olabilir. Aslında bazı konuların dinî boyutları devreye girebiliyor biz çalışırken hastayla. İşte mesela nazardır, büyüdür böyle konular girebiliyor. Ben yine işin sadece psikolojik boyutuyla ilgilendiğimi anlatıyorum hastaya. Aslında olsa güzel olabilir mi bilmiyorum. Şöyle, biz bir yerde bazen çaresiz durumlarda, onkolojik vakalar, yas süreci, matem. Kolay değil çünkü yas sürecini atlatmak. Burada benim psikiyatrist olarak söyleyemediğim şeyler oluyor, bazen söylüyoruz mecburen hatta. "Takdir-i ilahi" diyoruz mesela sonuçta, en basitinden. Materyalist yaklaşıp ahiret inancı olmayan bir psikiyatrist de böyle bir şey konuşmayacak. İşte o zaman da danışanın duygu dünyasını zedeleyebilir. Böyle riskler olduğu için bizim normalde dinden bağımsız konuşmamız bekleniyor. Onun için bizimle değil de dinî anlamda yetkin ve konuşulabilir başka kişilere müracaat edilse daha iyi olabilir".

Psikolog H15 ise bu hizmetin ancak hastada böyle bir ihtiyaç görülmüş ise başvurulabilecek bir hizmet olduğunu ve talep varsa ihtiyaç olabileceğini şu sözlerle özetlemektedir; *"Karşımdaki insanın ihtiyaçlarını görmüşsem manevî hizmete ihtiyaç duyduklarını görevlilere söylüyorum. Burada da çalışan bir manevî hizmet uzmanımız var koordineli bir biçimde o bana söylüyor burada biraz ihtiyaç varmış*

diye bende ona söylüyorum biraz daha maneviyâtı yüksek olarak tabir edilen insanlarda ön plana çok çıkmayı önemsiyorum ama evet ihtiyaç duyuluyor insanların dinî sorgulamaları noktasında faydasının olduğunu düşünüyorum açıkçası. Bu talep karşılanmalı ama bir talep yoksa buna da gerek yoktur diye düşünüyordum. Bir talep vardı o yüzden bunun olması gerekiyor diye düşündüm hani Müslüman bir toplumdasın insanlar buna ihtiyaç duyuyor".

Sosyal hizmet uzmanı olarak görev yapan katılımcı H16, tedavi ekibinde böyle bir görevlinin bulunması gerektiğine inanırken diğer yandan da bu konuda çekinceleri olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır; *"Terminal dönem onkoloji hastaları için bu gerekli olabilir. Onların son dönemde ya da hastalıklarını ilk öğrendikleri dönemde böyle bir desteğe ihtiyaçları olabilir. Mesela bu hastaların ilk öğrendikleri dönemde biz de görüşüyoruz, psikologlar da görüşebilir ama hani dinî danışmandan eğer ki hastanın inanç yapısı uygunsa destek alınabilir. Ya da hani inancı zayıf ya da ateizm noktasında insanlar da var hani. Onlara nasıl yardımcı olur onu bilmiyorum. Öyle bir şey söylediğinde çok daha ters bir tepki de verebilir. Evet, ihtiyaç ama hangi noktada devreye girecekleri o servisin hemşiresi, doktoru, psikologu vb. bir ekiple hareket etmesi çok önemli".*

Sağlık personelinin sunduğu bulgular incelendiğinde dinî danışmanlık konusunda bir takım hassasiyetlerinin ve önem verilmesi gereken noktaların olduğu görülmektedir. Mevcut uygulamanın bu alanda bir ihtiyacı sorgulama noktasında soru işareti olan konuları da ortaya çıkardığı gözlenmektedir.

Manevî Destek Görevlileri

M1 katılımcısı bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu düşünmesine karşın her hasta için aynı oranda bir ihtiyaç olup olmadığında kararsızlık yaşamakta ve şunları söylemektedir; *"Düşünüyorum ben ama her hastanın ihtiyacı olur mu mesela. Her hasta yani başka hastalıkları olan insanların da yani mesela her ilaca, her şeye, her doktora ihtiyacı olmadığı gibi yani birebir her hastanın da manevî ihtiyacı olmayabilir. Eğer insanlarda böyle bir ihtiyacın farkındalığı yaratılabilirse hem Sağlık Bakanlığı hem Diyanet ayağı bu farkındalığın insanlarda oluşturulması noktasında onu iyi açığa çıkarabilirsek bu kesinlikle bir ihtiyaç. Ama farkındalık olmadığı için bizler bunu ortaya çıkarmakta zorlanıyoruz. İnsanlar farkında bile değiller, ihtiyaçlarının farkında bile değiller. Nasıl ben gidiyorum konuştuktan sonra anlatıyor, anlatıyor, anlatıyor. Aslında böyle bir şeye ihtiyacı varmış ama bunun ihtiyacı olduğunu hissedip kendisi gider mi?"*.

Katılımcı manevî destek görevlisi M2 bu hizmetin bir ihtiyaç olması konusunda kendisinin dahi kafasının karışık olduğunu ve bunun yalnızca profesyonel boyutta yapıldığında, insanlar da bilinçli bir tercihle kendilerine geldiğinde ortaya koyulabileceğini şu sözleriyle belirtmektedir;

> *"Bazen ben de soruyorum bu soruyu kendime. Acaba bu yaptığımız gerekli mi? Ya da gerekli olan başka bir boyut mu? Acaba ihtiyaç var mı? diye. Fakat şöyle, bazen düşünüyorum da bu alanın gerekli olabilmesi için önce bunu talep edebilecek insanların bilinçli olması lazım. Bu biraz toplumsal yapıyla alakalı bir şey. Hastalara gidiyorsunuz maneviyât kavramını bile bilmiyor. Manevî bakım diyorsunuz, o ne diyor, bilmiyor. Fakat hani bu şeye benziyor biraz: toplumda psikologlara ihtiyaç var mı gerekli mi gibi. Hemen hemen bence aynı kapıya geliyor. Toplumda psikologlara ihtiyaç var mı tabi ki. Manevî bakım görevlisine bu bakımdan ihtiyaç var mı, aynı açıdan bakınca bir insan psikologa gitmeyi kendinde gerekli görüyorsa o zaman bir bilinç var demektir. Ama tabi o zaman manevî bakım olmayacak. Danışmanlık mı olacak? Aynı bilinci burada da yakaladığınız zaman*

tamam gereklidir diyebilirsiniz. Bu iş bir profesyonel tarafından yapıldığı ve toplum olarak ta benim ihtiyacım var, ihtiyacı hissedildiği anda bu iş faydalı olur. Ama bunun dışında bizim toplumumuzda herkes kendisini çok yetkin görür. "Benim ihtiyacım yok oğlum biz zaten Nihat hocayı dinliyoruz televizyonda" diyor teyze. O onunla kendini rahatlattığını hissediyor. Öyle mi öyle değil ama o öyle hissediyor. İşin profesyonel boyutundan haberi yok çünkü. Gerçi profesyonel miyiz biz? Bilmiyor. Bunu kastediyorum yani. Ne profesyonel olarak destek alacağından nasıl alacağından haberdar insanlar ne de yapacak insanlar bunu profesyonel olarak nasıl yapacağından haberdar. Bu şekliyle bir faydadan bahsedemem. Ama ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Profesyonel manada, danışmanlık boyutunda ihtiyaç olduğunu düşünüyorum".

Katılımcı M2 bu hizmetin ihtiyaç olmasıyla ilgili hastanesindeki doktorlarla diyalogunu izah ederken hastaların bu mesleğe dair bilinçli olmayışı yanında kendilerindeki eğitim eksikliği dolayısıyla gereksiz görüldüğünü ve her bir birimin kendi özellikleri üzerinden ihtiyacın belirlenebileceğini, *"Örneğin palyatif bakım görevli doktoru ile aramız çok iyi. Bir şey demiyor ama sorsanız çok ta gerekli bulmuyor. Ama bizi sevdiği için tamam diyor. 'Hastaların manevî ihtiyacı var mıymış' diyor mesela bize? 'Ölçtünüz mü?' diyor. Ben de 'yokmuş' diyorum. Bilmiyor ki çünkü hasta. Ne hissettiğini de bilmiyor. Ekonomik sıkıntısından bahsediyor, çoluğundan çocuğundan bahsediyor, eşinden şundan bundan... Sonra çocuk onkolojiye gitmek istedik biz belki bir faydamız olur diye. Yönetim her birime gidin yeni yatanları mutlaka görün dedi çünkü. Yönetici doktoru 'hangi eğitimle geleceksiniz benim birimime?. Bakayım aldınız mı çocuk psikolojisi, pedagojisi eğitimi?' dedi. Çok hassasmış kanserli çocuklar, kendileri bile aileler üzerinden destek veriyormuş. 'Bu halinizle benim birimim için ihtiyaç değilsiniz. Gerçi eğitim alsanız bile çocuklara olmaz, uygulanmaz' dedi. Uygulamaya karşı değil ama çocuklara olmaz diyor işte."* sözleriyle örneklendirmektedir.

3. Hayır, Bir İhtiyaç Değildir. Çünkü…

Dinî danışmanlığın, uygulamadaki manevî destek hizmetinin ya da bu hizmeti karşılayacak başka herhangi bir isimlendirme ve içeriğin hastanelerde bir ihtiyaç olmadığı görüşünü savunan sağlık çalışanları bu görüşlerini çeşitli şekillerde temellendirmektedir. Başhekim H4 bu uygulamanın İslam inanç ve ritüelleriyle bağdaşmadığı için bir ihtiyaç olamayacağını şu ifadelerle izah etmektedir; *"Bu meslek bir ihtiyaç değildir. İnsanların ölüm anında onların yanında olsan ne olmasan ne. Bu iş Hıristiyanlıktan özeniliyor. Onlarda günah çıkarma var, affettim bütün günahlarını diyor, insanlar rahatlıyor. Bizde ne yapacaksın. Şimdiki uygulamaya bak. Uygulayanlar ne yapacaklarını bilmiyor ki. Bu yetersizlikle zaten onlardan da bir şey bekleyemezsin".*

Onkoloji doktoru katılımcı H7 ise uygulamanın fayda sağlamasından yola çıkarak şunları söylemektedir; *"İnanın hastayla diyalog bile çok önemli, bir hal hatır sorması bile yeterli. Manevî desteğin ise bence faydası oluyor mu, yani çok belli ediyor mu? İşin açıkçası çok da belli olmuyor. Bu haliyle ihtiyaç mı bilmiyorum, değil. Hiçbir haliyle ihtiyaç değil".*

Psikiyatri doktoru katılımcı H11, kendi branşının sınırlarından yola çıkarak bu hizmetin bir ihtiyaç olamayacağını *"Benim durduğum yerden, benim branşımda bu bir ihtiyaç değil. Benim mesleki sınırlılıklarım var. Karşımdaki hastanın dini, dili, ırkı beni ilgilendirmez. Hastam dinî literatürden bir veriyle karşıma geliyorsa dahi ben onun tıbben hastalığına bakarım. Bu hastalık dinî literatürde dışa vurduysa da beni ilgilendirmez. Örneğin, Ben Allah'ım diyen, ibadetlerinde obsesif bir hastayı siz ilahiyatçılara versek sizi öldürür bu hasta. Yaklaşamazsınız"* sözleriyle

savunmaktadır. H11, devamında ise *"Health Care (sağlık bakımı)'in içinde bir yeri olabilir bu hizmetin ancak bir beden eğitimi öğretmeni de olsa keşke o da spor yaptırsa hastalara, yoga uzmanı da olsa meditasyon yaptırsa. Bunlar ne kadar ihtiyaçsa manevî destek, dinî danışmanlık adına ne dediğiniz beni ilgilendirmiyor o da o kadar ihtiyaç. Ama iş psikiyatriye gelince benim onlara yönlendirecek hastam yok. Bu nedenle işin sınırlarını çizsinler, alanını belirlesinler ve bize karışmasınlar"* sözleriyle yine bu hizmetin idealde dahi ihtiyaç olmadığını, uygulanacaksa da sınırlarının belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Psikolog katılımcı H14 ise ülke koşullarında bireylerin manevî ve dinî alt yapıları olduğu ve bu konuda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri için bunun bir ihtiyaç olmadığını şu sözlerle savunmaktadır; *"Ben böyle bir ihtiyaç hiç hissetmedim. İhtiyaç olduğunu düşünmüyorum. Aslında Türkiye'de herkes az çok din ya da maneviyât konularında bilgili. En azından önem veriyor. Kendi ihtiyaçlarını bu konuda karşılayabilecek durumdalar. Bana derseniz ki pek de ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum dinî danışmanlık, manevî bakım, manevî destek adına ne derseniz deyin"*.

Bulgulardan görüldüğü üzere hastane personelinin sağlık çalışanları alanında bu hizmetin çalışma alanları açısından bir ihtiyaç olup olmadığı hala tartışılmaktadır. Kesinlikle bir ihtiyaç olduğunu savunanlar ve bu savunuyu da gerekçelendirenler bulunduğu gibi kesin bir dille reddedenler de mevcuttur.

C. Dinî Danışmanlığın Geleceği

Dinî danışmanlığın geleceği isimlendirmeli tema araştırmanın,

- Amerika gibi mesleki dinî danışmanlık uygulamalarına geçmiş ve akreditasyon kriterlerini ortaya koymuş örnekler baz alındığında Türkiye'nin kat etmesi gereken aşamalar nelerdir?
- Türkiye'de dinî danışmanlık mesleğini icra edecek olanlar hangi yeterliklere sahip olmalıdır?
- Türkiye'de dinî danışmanlık mesleğini icra edecek olanlar nasıl bir eğitimden geçerek bu mesleğe kabul edilmelidir?
- Mesleğin isimlendirmesi, tanımı, sınırlıkları ve diğer benzer yardım mesleklerinden farklılıkları neler olmalıdır?
- Türkiye'de olası bir dinî danışmanlık eğitiminin özellikleri ve standartları neler olmalıdır?

soruları baz alınarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda analiz edilen verilerden aşağıdaki kategori ve kodlar ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. "Dinî Danışmanlığın Geleceği" Teması Kategorileri

1. İsimlendirme
1.1. Manevî Vurguyu Önceleme
1.2. Dinî Vurguyu Önceleme
1.3. Danışmanlık Vurgusunu Önceleme
1.4. Rehberlik ve Destek Vurgusunu Önceleme
2. Dinî Danışmanlık Eğitimi
2.1. Dinî Danışmanlık Eğitiminin Düzeyi
2.1.1. Lisans Düzeyi
2.1.2. Lisansüstü Düzey

2.2. Dinî Danışmanlık Eğitiminin Bağlamı

2.2.1. Psikoloji ve Danışmanlık Bağlamı

2.2.2. İlahiyat Bağlamı

2.2.2.1. İlahiyat Programlarının Bu Alanda Hizmet Vermek İçin Yeterliliği

2.2.3. Bütüncül Bakış Açısı

2.2.4. Kimlik Problemi

2.3. Dinî Danışmanlık Eğitiminin Kazandırması Beklenen Yeterlikler

2.4. Dinî Danışmanlık Eğitiminin İçeriği

2.4.1. Staj ve Süpervizyon İhtiyacı

2.5. Eğiticilerin Özellikleri

3. Yasal Zemin

3.1. Personel İstihdamı

3.1.1. DİB Merkezli İstihdam

3.1.2. Hizmet Verilecek Kurumlar Yoluyla İstihdam

4. Dinî Danışmanlık Hizmetini Kimin Vermesi Gerektiği

5. Dinî Danışmanlığın Bağlamı, İçeriği ve Metotları

6. Çatışma ve Sorun Yaşanma İhtimali

7. Dinî Danışmanlığın Uygulama Alanları

1. İsimlendirme

Mesleğin isimlendirilmesi kategorisinde istihdam, uygulama alanlarından ve akademik alandan gelen veriler, bu verileri keskin sınırlarla çizilmiş kodlara ayırmaya el vermemiştir. Türkçe literatürdeki kavramsal belirsizlik araştırma

bulgularında da kendisini göstermiştir. Kavramlaştırmada iki unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri hizmetin içeriğini oluşturan kısımken diğeri hizmetin yöntemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla vurgular da bu iki bağlamda toplanmaktadır. Bu doğrultuda 'isimlendirme' kategorisinin kodları bir kavramın ortaya koyulmasından çok verilerde hangi vurgunun ön plana çıktığına göre oluşturulmuştur. Bazı katılımcılar söylemlerinde bir kavramı tercih ettiklerini ifade etmesine karşın açıklamalarındaki vurgunun başka bir kavrama olduğu görülmüş ve bu veriler vurgunun olduğu kod içerisinde değerlendirilmiştir. Ne içerik ne yöntem kısımlarında saf bir ayrıma gitmek mümkün olmasa da öncelenme durumuna göre oluşturulan kodlar ve bu kodlara ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

1.1.Manevî Vurguyu Önceleme

İstihdam Alanı

İstihdam alanından DİB Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanı katılımcı D1, olası bir hizmeti isimlendirirken manevî vurguyu ön plana çıkararak şu açıklamayı yapmaktadır;

> *"Manevî dediğiniz zaman daha etraflı bir sistemle karşılaşıyorsunuz. Dinî dediğiniz zaman daha spesifik alanda kendi dinîniz ekseninde bir tanımlama size yükleniyor. Bize gelen insanlar örneğin Aleviler kendini daha farklı bir noktada konumlandırıyor ama biz onlara da hizmet vermek için 'arkadaş zaten sizi de kapsayacak şekilde biz bu hizmeti yürütüyoruz' demeliyiz. Belki kendisini Müslüman olarak tanımlamayan bir Hıristiyan veya Yahudi de gelip bizden bu hizmeti isteyecek. 'Yok efendim ben Müslümanım, bu kişilere ancak hizmet verebilirim'den öte kapsamlı bir ifadeyle bunu ifade etmeye çalışmalıyız. Danışmanlık ise biraz daha farklı. Teknik bir boyutu ifade ediyor. Bizim bürokrasi içinde psikologların bile mesleki tanımı henüz yapılabilmiş değil. Onlar için böyle bir durum söz konusuyken dinî danışman ifadesi, tanımı ne kadar süreç içerisinde kendisini bulur. Dolayısıyla*

bürokrasi daha pratik olmayı gerektiriyor. Bu noktadan hareketle daha pratik bir yolla sonuca gitmeyi, süreci kısaltmak adına danışmanlığı beklemeye vakit yok. İnsanlar çünkü bekleyemiyorlar, bu hizmetler beklemiyor. Manevî rehberlik olabilir, alt yapısı hazırlandığı takdirde dinî danışmanlık ta olabilir. Bunların hepsi mümkündür. Çünkü hepsi neticede insana hizmet etmeyi kendisine ilke edinmiş hizmetlerdir".

Aile ve Dinî Rehberlik daire başkanı katılımcı D5 de kavramın manevî yönünü öne çıkararak bunu şöyle ifade etmektedir;

"Ben bu işin kendimce şu ismi oturtmuşum: "Manevî destek ve rehberlik" diyeceğim. Rehberlik de psikolojik danışmanlık aslında. Ben dinî danışmanlığın fetva bazlı olduğunu düşünüyorum. O fetva verir, var olan fetvaları yönlendirir. Manevî destek vermek artı rehberlik etmek. Manevî deyince daha kapsayıcı oluyor. Manevî dediğiniz aman orada kendi iç halini hesap edecek. Mesela birisine dinî değerlerle yaklaşmazsın da ahlaki değerlerle yaklaşırsın, örfî gelenekle yaklaşırsın. Orada dinden uzaklaşmış olursun, dinî içerikten. …. Şeyde de öyle düşünüyorum yani hastanede de dinî danışmanlık isminin kullanılmasını doğru bulmuyorum.".

Uygulama Alanı

Sağlık Bakanlığı Sağlık Bakımı Hasta Hizmetleri daire başkanı katılımcı H1 de kavramsal çerçeveye maneviyât üzerinden yaklaşarak şunları söylemektedir;

"Bizim ülkemiz de dinî kelimesi biraz sıkıntılı bir kelime. Yani hani baktığımızda çok ciddi anlamda çünkü din biz de şey biraz farklı algılanıyor. Toplumun popülasyonun şeyi farklı yani din deyince olay çok değişiyor. Ama manevî deyince daha değişiyor. Şimdi İslamiyet bir din ülkemizde ama altta mezhep grupları var işte onun altında daha alt kıvrımlar var işte cemaatler var, topluluklar var bir sürü şey var. Alt kıvrımlar var şimdi din dediğinizde. Bu sefer şey oluyor toplumda hangi alt kırılımı demek geliyor ya da işte diğer dinler içinde aynı şey işte Protestanlık vs. gibi onların kendi alt kıvrımları da var veya çok din kelimesinin Türkiye için uygun olmadığını düşünüyorum. Ben yani dinî danışmanlık derseniz o başka bir şey onun da dinî kelimesi geçecekse eğer Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işi olur. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş itibari ile sonradan diyanetle tanışmış olduk. Ama sadece

Müslümanlar için, İslamiyet için açılmış bir başkanlık olduğunu öğrendim ben. Aslında Diyanet İşleri Başkanlığı deyince bütün dinleri yani bu ülkedeki bütün dinleri kapsadığını düşünüyordum mesela bunu öğrendiğimde çok şaşırmıştım o yüzden dinî danışmanlık daha farklı olmalı. Maneviyâtsa evet çünkü duyguların da sarmalandığı manası var maneviyâtta. Hani bir sevgi duygunuzun merhamet duygunuzun belki öfke duygunuzun desteklenmesi var belki de. Çünkü o kadar çok duygular var ki manevî deyince. Çünkü insanlar direk duygularla bakıyor. Duyguların desteklenmesi ama manevî duyguların da beraber o inancınızın da desteklenmesinin beraberinde siz koyuyorsunuz. Ama dinî dediğinizde tamam yani 'ben sonuçta Müslümanım ya tamam bitti yeter ben ne ihtiyacım var'a getirmemek gerekiyor bu hizmeti".

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı H8 ise Türkiye'deki din ve din adamı algısının olumsuz olduğu iddiasından yola çıkarak isimlendirmede maneviyât kavramının tercih edilmesi gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"Hani dinî dediğimiz zaman akla tek şey geliyor. Yani nasıl diyeyim bir sürü din geliyor, dinsizlik geliyor. Ateist gruplara nasıl yaklaşacak nasıl vereceksiniz. Hastalar üzerinde sanki bazı hasta gruplarında yanlış algı oluşabilir. Ön yargı. Bakın şunu diyorum bizim eski Türk filmlerine bakarsanız oradaki kötü adam karakterlerinin hepsi şeydir, imamdır. Faiz yer, içki içer ama gider camide imamlık yapar. Her türlü kötülüğü onlar yapar. Bu algı var halkta yani bunun üzerine oturulmasın diye. Dinî dediğim zaman hastanede din, bizim algımızda ne yazık ki dinî biz son zamanlarımızda hatırlıyoruz. Biz onu kırmaya çalışıyoruz, o olmasın istiyorum. Yani imam nasıl giymiş cübbesini şeye giriyor hastanın odasına 'geçmiş olsun' diyor. O hastanın travmasını yaşamasın diyorum".

Palyatif bakım yöneticisi katılımcı doktor H6 da aynı kaygıyı taşıdığını, bu nedenle maneviyât kavramını tercih ettiğini şöyle ifade etmektedir; *"Manevî destek daha uygun. Bakım bir hizmettir. Manevî bakım da eylemsel olarak bir şey yapılmıyor. Manevî daha uygun. Çeşitli insan grupları var hoşnut olmayabilirler din denilmesinden. Benim dinî bakıma ihtiyacım yok diyebilir. Sorun olabilir".*

Akademik Alan

Din psikologu akademisyen A3, kavramsallaştırmayı meslekî kimlik ve eğitim boyutları açısından ayırmakla birlikte her iki boyutta da maneviyât kavramını tercih etmesini şöyle gerekçelendirmektedir;

> *"Manevî danışmanlık ve rehberlik kavramını biraz daha rehberliği de ekleyerek tercih ediyorum. Bu kavramın biraz daha genel olabilme özelliğini taşıyabilecek bir kavram olduğu kanaatindeyim. Manevî bakım sağlık alanında kabul gören ve işlevsel olan bir kavram olduğu için şöyle olabilir yani bu genel başlık adı altında eğitim alan kişi eğer hastanede çalışacaksa biz ona mesleki kimlik açısından manevî bakım uzmanı diyebiliriz. Bakın böyle nitelendirmeler de olabilir ama genel başlık bunun eğitim formasyon boyutuna baktığımız zaman manevî danışmanlık ve rehberlik. Niye dinî danışmanlık ve rehberlik seçmediniz diye soracak olursanız burada da şunu söyleyeyim; maneviyât kavramı din kavramı ile de örtüşen bir kavram, dinî de içine alıyor hatta daha genel bir kavram. Türkiye ölçeğinden bakarak söylüyorum çatışma olma noktasını hafifletecek bir kavram olduğu kanaatindeyim. Şimdi dinî dediğiniz zaman sanki burada dinî tebliğ ve irşat yapacak. Hani din görevlileri ölümü hatırlatıyor işte 'dinî telkin, tebliğ için mi geldin?' gibi bazı doğal çağrışımların da önüne geçmiş oluruz. Bir de maneviyâtın daha kapsamlı olması daha önem taşıyor. …. Hem uyum sağlamada hem de fonksiyonelliği açısından daha sonra belki tartışılması da gerekir, yine böyle bir şey yapılacağı zaman 'uzmanlarının bir araya gelerek alanda çalışanların bir araya gelerek tartışacağı bir isimlendirme olabilir mi?' sorusu da önem taşıyor".*

Psikoloji alanında çalışmalar yapan akademisyen A4 maneviyât vurgusu üzerinden bir isimlendirme tercihi yaparak şunları söylemektedir;

> *"Hastane özelinde düşünüldüğünde bakım kelimesini ben beğeniyorum. Sadece bakım yeterli mi değil. Belki "manevî bakım ve danışmanlık" bana uygun geliyor. Yani "danışmanlık" psikolojiyi daha kapsıyor. "Bakım" dediğimde yalnızca psikolojinin işi ne diyebilirsiniz. Hangi kurumda uygulanırsa uygulansın manevî, dinî boyutunu, bakım tıbbi boyutunu, danışmanlık da bu işin psikoloji ayağını içeriyorsa bu kelimeler kullanılabilir. Manevî kavramı daha kapsayıcı vurguya*

sahip. İnsanların hayatında kimlikler var ama ölümle yüzleştiğinizde, bir problemle yüzleştiğinizde bazen en büyük probleminiz sizin o kimlikleriniz oluyor. Ben diyorum ki bunların hepsinden soyutlanıp siz birey olarak karşıma çıktığınız zaman benim bunu sizinle konuşabilmem için öncelikle insani boyutta kalmam gerekir. O noktada bence maneviyât daha kapsayıcı bir tavır. Böylelikle diğer hocalarımızı, arkadaşlarımızı, diğer dinî, manevî grupları dışlamamış oluyorsunuz. Dışlayıcı geliyor bana dinî danışmanlık biraz. Ya da belki dinî danışmanlığın içeriğini ben dolduramıyorum. Dinî danışmanlığı bir psikolog yapabilir mi yapamaz. O da branşlaşmayla alakalı daha farklı bir şey".

Din eğitimi alanında çalışmalar yapan akademisyen A2 ise maneviyât kavramının ayrıştırılmış özelliğinden dolayı hizmetin isimlendirilmesinde kullanılmasını eleştirerek konu hakkında şunları ifade etmektedir;

"Manevî kelimesi bana çok ayrıştırılmış bir görüş olarak görünür. Ben bütünlüklü bir bakış açısına sahip olmayı tercih ediyorum maddî ve manevî dediğiniz zaman zaten bu düaliteyi baştan kabul ediyorsunuz. Yani hani bunu ben şimdi felsefî bir düzlemde tartışamam ama benim insan olarak ve bu güne kadarki meslekî ve kişisel hayatımda geldiğim nokta bu. Nerede bitiyor maddî nerede başlıyor manevî? Ama din hem sizin içinizde var olan ve sizin bilmediğiniz bir şekilde var olan yani fıtrat dediğimiz bir hadise. Siz onu açarsınız açmazsınız işletirsiniz işletmezsiniz o tamamen size çevresel koşullara bağlı olarak ama var olan potansiyelli bir durum. Dışarıdan destekli vahiyler yolu ile. Yani şimdi böyle bir şey ile çalışmak bana daha uygun gözüküyor. Ama manevînin sınırlarını çizemiyorum. Parayla ilgili konuşurken de maneviyâttan konuşmak gerekir ama para gördüğünüz gibi somut bir şey yani nasıl ayırt edeceksiniz bunu? Mesela diyorlar ki; 'paraya tapıyorlar'. Ne demek bu? Ne anlıyorsunuz bundan? İşte ben bunları anlamıyorum yani. Paraya tapmakla ilgili göstergeler var ve bu insanların maneviyâtını belirler aslında. İzah edemiyorum ben bunları ama diğerini nerede başladığı, nerde bittiği, sınırları, yöntemleri bunlar bana daha uygun geliyor"

Akademisyen A2, maneviyât kavramının içeriğinin Türkiye özelinde nasıl doldurulacağına ilişkin kaygılarını ise şöyle dile getirmektedir;

"Maneviyât dediğiniz şey eğer bir insanı hidayete erdirmek meselesi ise ben en uç boyutta düşünüyorum onu çünkü bizde gelenekte öyle bir şey de var. Yani bir kişinin imanını iyileştirmek, iman çalışmaları bizde çok fazladır. 'Herkes mümin ama ben şu tutum, davranış, duygular üzerinde çalışayım ve bunlarla ilgili biraz rafine hale getirilmesi konusunda varsa ben de bir şey sunayım. Veya bu konuda bir insan hangi noktada acaba bir kendisi görsün, bunu ben ona göstermeye çalışayım'. Bunlar size hiç tanıdık geliyor mu? Gelmiyor. Çünkü bunları öğretmiyoruz biz ama orada da en görünür olanlardan başlıyorlar mesela ibadetleri ile ilgili başlıyorlar insanların iyileştirme çalışmalarına. Hâlbuki o konuda insanlar acaba nerede duruyorlar hangi zayıf noktaları var, yapabiliteleri ne kadar? Bu söylediğim ibadet ritüelli o yüzden böyle söyledim ayrıştırdığım için. Ama tüm olarak siz insanı ele aldığınızda yani bunu zaten manevî olarak düşünüyor iseniz o insanı sabah kalktı akşam yatana kadar bütün tutumları üzerinden konuşmanız lazım. Sokağa adım attı, birine selam verdi, vermedi işte arabaya bindi, biri ile tartıştı, tartışmadı, yoldan geçerken çöp attı işte buraya birisine, 'ne bakıyorsun bana?', dedi, bağırdı. Yani bu nedir mesela? Bu bizim din, ahlak diye çok geniş bir alanda saydığımız ama hani 'din ahlaktır', diye çok büyük laflar edip yine de hep geride bıraktığımız bir alan".

1.2.Dinî Vurguyu Önceleyenler

İstihdam Alanı

DİB program geliştirme daire başkanı katılımcı D3 ismi içeriğin belirleyeceğini savunarak, içeriğin de dinî olacağını varsayarak şunları söylemektedir; *"Bu konu üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Yapılacak olan neticede dinî danışmanlık, işin içeriği bu. Başlığı değiştirecekseniz bile içerik aynı kalacaksa. İçeriği değiştirecekseniz de iş değişir. Ama içeriğin dinî olmasını öngörüyoruz".*

DİB Cami Hizmetleri daire başkanı katılımcı D6 din kavramını diğer kavramlardan daha geniş olduğu düşüncesiyle dinî vurguyu ön plana çıkartarak şunları ifade etmektedir; *"Bence Batı'dan olduğu gibi tercüme ettiğiniz zaman çok faydalı olmuyor. Ben dinî danışmanlık isminin daha doğru olduğunu düşünüyorum. Ahlak*

dediğimizde örneğin, ahlak kelimesini ben dinden ayrı düşünemiyorum. Ahlakın kaynağının din olduğunu düşünüyorum. Ya böyle bir eğitim alıp hayata böyle baktığım için, yani Makyavelist bir düşünceye sahip olmam beklenemez. Ben ahlakın kaidelerini de dinîn belirlediğini düşünüyorum. Dinî danışmanlık ismi bence en doğrusu. İçeriği tabi ki doldurulabilir, genişletilebilir".

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Psikolog H13 maneviyât kavramının belirsizliğinden ve hizmeti yerine getirecek kişilerin kendilerinden ve benzer meslek gruplarından din eğitimi almış olmasının yanı sıra mesleğini dinî bir bakış açısıyla yapacak olmasıyla ayrılacak olması dolayısıyla isimlendirme konusunda dinî vurguyu önceleme taraftarı olduğunu şöyle açıklamaktadır;

> *"Manevî daha geniş bir kavram. Yani benim yaptığım iş de manevî destek vermek esasında, çocuk gelişimcinin yaptığı iş de manevî destek. Bizim zaten işimiz manevî boyutta bir iş. Ama manevî dediğimizde illa ki dinî bir takım şeyler anlaşılmıyor. Manevî yani moral, bizim ki moral düzeltme işi diyeceksek bunu böyle basitleştirecek olursak onun da benim de yaptığım iş manevî destek. Ama arasındaki fark en önemli nokta ne? Onun bunu dinî eğitimiyle ve dinî bakış açısıyla yapmış olması. Yani şöyle düşünmeliyiz bence isim konusunda: bu konuyla hiç alakası olmayan biri, hatta ortaokul ya da ilkokul mezunu bir insanım ben. Hastaneye geliyorum oradaki yazıya bakıyorum. Ben orada ne yapıldığını anlamalıyım. Yazıyı okuduğum anda burada ne yapılıyor anlamalıyım. Manevî bakım dediği zaman benim aklımda hiçbir şey canlanmaz, o seviyede düşünecek olursam. Her şey manevî bakım çünkü. Dolayısıyla minimum düzeyde bir algıyla düşünmemiz gerekiyor. Dinî danışmanlık tabi gerekli eğitimlerin sonrasında bence en doğru kavram gibi geliyor. Ben şunu anlayacağım orada; "benim sorunlarıma dinî yoldan danışmanlık yapılacak". Son aşamaya gelmiş bir hastanın yakını da gelip oradan destek alabilmeli. Bunu nasıl yapacak dinî yolla yapacak. Çünkü başka türlü ölüme akıl erdirmek mümkün değil. Hatta dinî*

desteği işte ölüm döşeğindeki kişi de alabilir. Tanıtım da bu doğrultuda yapılmalı, açıklamalar da. Hani bence bundan da korkmaya çekinmeye gerek yok ki. Dinî bir bütün olarak düşünmeliyiz tabi, bir fobiye gerek yok, dinî tekilleştirmeye de gerek yok. Kapsayıcı ve inanç anlamında bir destek olmalı. Oradaki uzman kişi diyebilir ki ben evet bunların hepsine vakıfım ama İslamiyet üzerinde uzmanım ben. Bir branş gibi düşünebilir. Onda bir takım okumalar önerebilir, kendisi okuyabilir vs. ama diğer dinler konusunda da mutlaka bilinçli olması gerekir diye düşünüyorum".

Psikiyatr katılımcı H10 ise dinî vurgu ihmal edildiğinde bu mesleği icra edecek kişilerin bir psikolojik danışmandan ne farkı olacağı sorgusu üzerinden konuya yaklaşarak şunları söylemektedir;

"Manevî destek işinde dinî olmayan tarafı dinî kıymetini kullanarak yapıyorsa peki bu işin bir psikolojik danışmandan farkı nedir? Şunu diyorum o zaman; git sen psikolojik danışmanlık yap neden manevî danışmanlık diyorsun. Problem şu: manevî olursa geri bence dinî çok bir şey kalmıyor. Ben de burada oturup meseleyi bir kitaptan okuyup bir hastayla tartışabilirim ve bu aynı zamanda dinî bir şey de olmayabilir o zaman da dinî bir şey, manevî destek alanının bir şeyi kalmıyor. Dinî tarafı çok zayıflıyor, çok seküler bir şeye kaymış gibi oluyor. Hani çok psikoterapiye kaymış oluyor bu sefer. Zaten ekmek yemek isteyen psikiyatristler var, manevî psikolog, psikiyatri danışmanları var. Kabaca şu kendisini rahat hissetmek hani adam benim yanımda kendini rahat hissediyor, yargılanmayacağını düşünüyor. Kendi psikiyatrik tezimde de inceledim bunu. Çalışma yaptım hastalara sordum mesela bu başa çıkmalarla ilgili ne düşünüyorsunuz diye. Kişi nerede rahat ederse orada tedavi olur. Çalışmalar da göstermiş ki dindar psikiyatristlerle seküler psikiyatristler karşılaştırılmış sonuç farklı çıkmamış dindar hastalar ilk olarak onlara başvuruyor. Din kaynaklı psikolojik sorununda da dindar danışmana başvuruyor. Bu kişilere gitmeyi tercih edecekleri bir sebep olmalı değil mi? Maneviyâtı kuvvetli bir psikologdan ne farkı olacak dinî kenara koyarsan?"

Psikolog H15, mesleğin sınırlarının net çizilebilmesi adına din vurgusunun öncelenmesi gerektiğini şöyle savunmaktadır;

"Destek demek daha mantıklı bakım yerine bakım daha farklı bazı şeyleri çağrıştırıyor. Manevî veya dinî? Dinî destek hizmeti işin dinî bir tarafı olduğunu

gösteriyor. Manevî bizim yaptığımız şeyleri de barındırıyor. Yani insanın ben zihnine girip öyle bir ilaç enjekte edemiyorum. Ben de manevî olarak hem destekliyorum hem de manevî olarak soyut kavramlar üzerinden konuşuyorum. Üzüntüsünü, öfkesini, kederini, suçluluğunu ya da çaresizliğini manevî konular hepsi bunları konuşuyorum. Manevî demek yerine dinî demek belki daha yerinde olur çünkü daha iyi açıklar bu durumu bir de. Dinî daha uygun doğru olur çünkü hani benim bir alt yapım Müslüman, İslam dinînin alt yapısından yani bir dinden besleniyor o yüzden dinî demek belki çerçevesini daha iyi çizebilir. Çatışmayı da engeller. Biz bu konuya bir isim verirsek bu isim bir başkasının meslek hayatını şey yaparsa adlandırırsa burada bir çatışma olur".

Psikiyatri doktoru katılımcı H12, hizmetin olası içeriğinden hareketle din vurgusunun ön plana çıkması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"Manevî danışmanlık olabilir, destek de olabilir ama destek deyince insanın aklına hastalıkların olumsuz yönleriyle baş etmede herhalde yardımcı olacak dinî duygularla gibi geliyor. Yabancı ülkelerde de hastaneye yatarken soruluyor galiba, dinî destek ister misin diye. Beraber dua ettiklerini duymuştum. Buradaki işte dinî içerik ön planda olacaksa dinî daha iyi aslında bence. Bir din görevlisi olduğunu bilmek gerek. Manevî derken onun içine normal psikolog hizmetleri de geliyor. Onlar da manevî yardımda bulunuyor. Ama tabi görev tanımı yapılması gerek. Varsayımlar üzerinden gidiyorum tamamen. Din bilgisi mi anlatacak, psikolojik olarak dinden yararlanıp mı telkinde bulunacak mesela ona göre de ismi değişir".

Onkoloji hastanesi yöneticisi H3, isimlendirmede manevî kavramının kullanılmasını daha uygun bulduğunu söylemesine karşın açıklamalarında din vurgusunu ön plana çıkarıp maneviyât kavramını din üzerinden şöyle izah etmektedir;

"Kavram olarak destek sözü daha çok karşılıyor bence daha ideal bir söz destek. Çünkü yoğun bakımdaki terminal dönem hastalarının bu alanda desteğe ihtiyaçları oluyor. Manevî demek daha doğru çünkü insanın bu profesyonel eğitim almış insanlar dinî anlamda bir faydaları olmasa bile mesela kişi diyebilir ki ben ateistim. Bu yönüyle o kişiye din adına iddialı bir şey söylemese de yine o kişinin bakımına hizmetine dinî arka planından bir katkı sağlayabilirler. Gene bunu kendi inançlarından alarak, beslendikleri kaynakla. Zaten dinde görüşülmeyecek insan

diye bir kaynak yok. Bizim okuduğumuz kaynaklarda görüşülmez insan demiyor. Hadi 'rabbül alemil son nefeste nasip eyle' diye bakılabilir. Yumuşak hizmet gözüyle de görebilir öylelerini. Biz bir hastamıza nasıl bir fayda sağlarız, nasıl katma değer sağlanır diye bakarız. Onun için manevî demek daha doğru".

Palyatif birimi yöneticisi H5, hastalardan gelen dönütlerden hareketle dinî vurguyu önemsediğini şöyle ifade etmektedir;

"Şimdi hastalara manevî dediğinde, 'ne demek bu?' diyor. Manevî bakım bence doğru değil. Manevî bakım değil sonuçta manevî destek de branşlaşırsa olabilir ama bence dinî destek olmalı diye düşünüyorum. Öyle olunca sınırlı belli çünkü. Manevî ne yani, her şeyi isteyebilir hasta sizden. Çok daha geniş kapsamlı düşünmek lazım işi. Yani hastayı rahatlatabilecek her şeyi düşünmek lazım hasta taleplerinin de dinî olacağından çok ondan da emin değilim. O kadar din dışı inanış, batıl diyebileceğimiz inanışlar veya insanı rahatlatan inanışlar var ki bunun dinle hiç alakası yok aslında. Ama sizin yeriniz belli din dediğinizde. Hasta ne talep ederse etsin benim yardım sınırım belli".

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlisi M2, manevî kavramının hasta açısından belirsizliğinden ve hastaların maneviyâttan da dinî unsurları anladığı iddiasından yola çıkarak şunları söylemektedir;

"Maneviyât kelimesi toplumumuzda net bir şekilde ifade edilip anlaşılan bir kelime değil aslında. Bir Müslümana maneviyât dediğinizde direk İslam dinî akla geliyor, bir Hıristiyan'a değiniz zaman onun için kendi teolojisi ve kendi bakış açısı akla geliyor. Türkiye'de maneviyât dediğiniz zaman ise direk İslamiyet. Eğitim seviyesinin düştüğü çoğu yerde de maneviyât kavramı bilinmiyor bile. Ciddi manada isim noktasında sıkıntı var. .... Bakım, destek, danışmanlık hepsi yaptığımız işin içinde bence zaten. Hastaya göre ayarladığınız için kendinizi bakım isterse bakım, destek isterse destek, danışmanlıksa danışmanlık. Dinî danışmanlık isterse dinî danışmanlık yapacaksın. Bakım kelimesinin hepsini kavradığını düşünüyorum. Hepsinin ötesine geçiyor bence. Arada hastaya motive edici şeyler de yaptığınız için bakım yapıyorsunuz. Yapmış olduğunuz işin hastada bir farklılığı ortaya çıkardığını

gördüğünüz zaman bakımı da devreye sokuyorsunuz. Ama bakım da sağlık alanında hoş karşılanan bir kelime değil. Sağlık bakım olarak kullanılıyor çünkü hastanede. Kavramsal çerçeve cidden sıkıntılı".

Sağlık Bakanlığı daire başkanı H1 ise kavramsallaştırmada din vurgusunun ön plana çıkmasını tepkiler gelebileceği noktasında şöyle eleştirmektedir;

"Diyanetinde içinde olduğu başka bir alan olmalı başka bir çatı olmalı gibi. Yani bu benim kişisel görüşüm. Dinî danışmanlık derken de orada çok daha sorumluluğu yüksek ve toplumun bütün dinamiklerini etkileyebilecek çünkü orada da eğer verebiliyorsanız bütün herkes bir çatı altında ve ana temalar insanlık konusu ile olaya bakılırsa o zaman kardeşlik, barış birçok şeyin bir arada olabileceğini düşünüyorum. Çatı şu olmalı: bu ülke hepimizin, bu ülkede kardeşçe yaşayacağız ve her şey bize ait. Biz kardeşiz, dönem dönem kavga etsek de aslında biz kardeşiz. Bunu dengeleyebilecek bir çatı olması gerekiyor. O yüzden dinî danışmanlık başka bir şey. Danışmanlık değil, dinî değil. Şu anda değil çünkü hastanelerimizde de daha önceki uygulamalar dinî danışmanlık denildiğinde çok ciddi tepkiler, reaksiyonlarla karşılaştık. O yüzden de din kelimesi çok kullanılabilecek bir kelime bana uygun gelmiyor şuan. Ama sonrasında sınırların net olması adına elbette olabilir".

Akademik Alan

Din eğitimi akademisyen katılımcı A1, maneviyât kavramının sınırlarının belli olmayışı ve olası bir hizmetin hedef kitlesini göz önüne alarak dinî vurguyu önceler görüşlerini şöyle ifade etmektedir;

"Manevî kelimesini acaba diyelim ki hümanist bir insana da destek verebilecek bir biçimde mi yetiştirecekler elemanlarını veya üniversiteler? Diyelim ki insan sevgisini hayatının merkezi yapmış hümanist insanlar var ve orada onlarda bir destek istemiş. Çünkü manevî tek başına dinî çağrıştırmıyor. Bütün dünya görüşlerini çağrıştırabilir. Her dünya görüşünün içinde spritüel karşılığı olarak kullandılar ise maddenin dışında olarak yani. Maddî ve manevî diyoruz ya Türkçe'de. Maddî olanın aşağı yukarı ne olduğunu biliyoruz. Dokunduğumuz gördüğümüz her şey ama manevî olan mana âlemine dâhildir. Onun benim için görünenin ötesinde bir anlamı vardır ya da literal olarak benim duyu organlarımla, algılarımla ona bir yer

veriyorum iç dünyamda. Ama bu başka bir şeydir. O benim hayata anlam verme sürecimde bana bir destek verecek ise bu o zaman kendisi için her hangi bir dindarlık iddiası olmayan insanlara da hizmet verebilmeli. Veya bütün dinlerin belki kuşatıcısı olan daha evrensel zihinlere de hizmet verebilmeli diye düşünüyorum. Veya sadece bir geleneğin Müslüman, İslam biçimindeki herhangi bir geleneğin mensubu olabilir ama yine o ibadet anlamında ufak tefek farkı olabilir. Kader anlayışı farklıdır, ruhla ilgili anlayışı farklıdır fakat kendisini İslam'ın şu mezhebinde konumlandırıyordur. O zaman din ile ilgili bu danışmanlık mezhepler üstünde olacak. Bu konular çok girift, konular çok üzerinde tartışılacak konular ama şu var ki adına ister dinî danışmanlık ister manevî danışmanlık diyelim insan var ve insana biz hayattaki var oluşunu, duruşunu daha iyiye taşıyacak hizmet götürüyoruz. O bir varoluş. Ben bunun teknik bir hizmet olarak algılanmasını istemiyorum. Bu bir teknik iş değil. Bunun içinde eğer bir kavramsallaştırma yapılacaksa hayata anlam verme sürecinin desteklenmesi ve kişinin kendiyle insanlığını yaşarken karşılaştığı meselelere daha sağ duyulu daha insani ve birlikte olduğu insanların da huzurunu mutluluğunu düşünerek yaklaşmasının yollarını gösteren bir öğüt, bir anlam desteği olarak görüyorum. Destek kelimesini de kullanacaksak o zaman bu teknik bir iş değil bunun içinin yine dolduracağımız o anlam arayışı, anlam yolculuğuyla beslememiz gerekiyor. Dinî danışmanlık ve rehberlik ama bir din dersi öğretmeni gibi olmayacağım oradaki var oluşum başka bir şey".

Sosyal hizmet alanında çalışmalar yapan akademisyen A5, kavramlaştırmada tercihinin maneviyât olduğunu ifade etmesine karşın hizmeti ve yöntemini açıklarken dinî vurguya yönelerek şunları söylemektedir;

"En genel isim 'maneviyât içerikli danışmanlık hizmetleri' olabilir. Biz buna 'manevî sosyal hizmet' de diyebiliriz. Çünkü bizim maksadımız kişinin manevî dünyasını yeniden fıtratın özüne ulaştırmak şartıyla sosyal hayata adapte olmasına yardımcı olabilmek. Sosyal hizmetin en büyük eksikliği kişiyi bir sosyal varlık olarak görüp manevî unsurunu ihmal etmesidir. Halbuki sosyal hayata adaptasyon ve rehabilitasyon ancak manevî rehabilitasyonla mümkün. İnsan kendini bilecek ki Rabbini bilsin. Kendini bilmesi sosyal hayata adaptasyondaki vazifesini de kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla biz ilk önce diyoruz ki insan kendisini bilecek. Ruh dünyasına, nefis dünyasına, arzularına emellerine hâkim olacak. Manevî rehabilitasyon, sosyal rehabilitasyon için bir ön şart ve sosyal rehabilitasyonu da

kolaylaştıran bir unsur. Dinî danışmanlık ve rehberlik aslında manevî sosyal hizmettir işte. Bu isim şimdilik topluma çok garip geleceğinden dolayı yine ilahiyatçıların anlayabileceği bir kavram kullanılmalı. Aslında bu kavramı açtığımızda manevî sosyal hizmetlerdir içeriğine bakarsan".

1.3.Danışmanlık Vurgusunu Önceleyenler

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, danışmanlık kavramına henüz hazır olunmadığı ve danışmanlığın daha ciddi bir eğitim gerektirdiğinden yola çıkarak idealde danışmanlığı da barındıran bir bakım hizmeti olması arzusunu şöyle ifade etmektedir;

"Danışmanlık dediğimizde olay çok daha farklı bir boyuta gidiyor. Orada daha da uzun anlaşmaktan bahsediyoruz yani bakımın olduğu kadar bakımın içerisinde de veya bütününde de belki de manevî destek dediğimiz kısımdaki uzmanlaşma dediğimiz kısmın olup orada da o kişinin gerçekten neyi istediğini, neyi nasıl görmeyi istediğini bilmek ve ona o şekilde danışmanlık yapmanız gerekiyor. Yani kişinin istediği sizden ekmekken siz ona süt verirseniz olmayacak. O yüzden onun çok daha iyi bir ya da şöyle bir bakımın içinde de danışmanlık geçebilir. Birbiri ile entegre olması gerekir, iç içedir diye düşünüyorum. Çünkü eğer bakımı verebiliyorsanız o süreçlerden bir tanesi danışmanlık olmalı. Onu veremiyorsanız zaten bakım olamayacak diye düşünüyorum".

Psikiyatr katılımcı H10, bakım kavramının bir iddiası olduğunu ve danışmanlığın hizmeti ifade etmede hem daha mütevazı hem de daha anlamlı olacağını şöyle açıklamaktadır;

"Bir health care (sağlık bakımı) var mesela. Hasta imzasıyla bir sağlık bakımı yapıyoruz. Sağlık bakımı dediğimiz zaman altında koskoca bir kategori var. Bunun altında hemşiresi, sağlık personeli, doktoru her şeyi var. Şimdi health care'ın yanına

spiritual care (manevî bakım) geldiği zaman çok antogoristik yani çok böyle doğalistik bir ilişki. Benim burada takıldığım kavram care kelimesiydi. Şimdi bakım bir sağlık bakımı. Milyonlarca literatür, sağlık çalışanı var. Şak diye bunun tepesinde ya da yanında başka bir bakımmış gibi hani ben bunun işin doğrusu bir haddi aşan, iki çok iddialı olmak olduğunu düşünüyorum. O yüzden ben şahsen buradan o care kısmını alıp destek kelimesini ya da danışmanlık kelimesinin daha mütevazı bir şey olduğunu düşünüyorum. Hele din gibi aslında insanlara tahammülü hani nasıl söyleyeyim o tevazuyu öğretmesi gereken bir şey için care kelimesinin iddialı olduğunu düşünüyorum. O yüzden manevî danışmanlık olabilir, manevî destek olabilir ama kavranması gerekiyor. Türkiye'de işler siyasi olduğu için.. Bunun yerine ben zincirin bir parçası olacağım demek daha mütevazı ve daha kabullenmeye müsait. .. Bakım dediği zaman ben sağlık çalışanı olarak, doktor olarak şunu görüyorum: yani nasıl ya ben health care içinde bin tane adamımla bir kişiyken sen kalkıp da ben ayrı adamım dersin. Hani eskiden şöyleymiş bundan 300 yüz sene önce kilisenin altında revirler varmış hastaneymiş. Ama devir değişti sekülerizm çok güçlü. Burada din hani dinin geri dönüşü gibi çok böyle iddialı bir şeyle gelme bu çok ideolojik bir şey hani bu rahatsız edebilir, eder de".

Psikiyatri biriminde doktor katılımcı H12 de danışmanlık kavramını önceleyerek bunu şöyle ifade etmektedir; *"Aslında psikolojik dinî danışmanlık denilse en uygunu olabilir gibi. Bakım hiç uygun değil bu işe. Bizim burada kişi kendi işlerini yapamıyorsa ona bakım yapıyorsunuz diye anlaşılır. Yoğun bakım öyledir mesela. Refakatçi bile alınmıyor oraya. Manevî bakım derken de çok sanki böyle tepeden tırnağa bir şey yapılacakmış gibi düşündürüyor. Manevî bakım, onarım uygun değil bence. Danışmanlık uygun".*

Psikolog katılımcı H13, idealde hizmet için danışmanlık kavramını daha uygun bulmakla birlikte danışmanlık boyutuna geçildiğinde eğitimlerin daha ciddi platformlarda yapılması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"Bir defa bakım kesinlikle yanlış bir kullanım. Çünkü bakım diye bir şey yok ortada. Bakım dediğinizde insanlarda şeyi de yatan hastanın bakımını da çağrıştırıyor.

Çeviri yanlış bir çeviri, kopyalama olunca çok yanlış yere gidiyor. Bakım kesinlikle doğru bir çeviri değil. Destek ya da danışmanlık olabilir ama danışmanlık dediğimiz zaman biraz daha uzmanlık gerektiren bir iş söz konusu oluyor. Psikolojik danışmanlık dediğimiz zaman bir uzmanlık söz konusuyken neden manevî danışmanlık dediğimizde bir uzmanlık aramayalım. Psikolojik danışmanlık eğitim fakültelerinde okutuluyor ve daha çok eğitim alanında düşünülüyor. Bir eğitim faaliyeti gibi. Ama benim zihnimdeki idealde dinî danışmanlık olması en doğrusu".

Sosyal hizmet uzmanı katılımcı H16, hizmetin içeriğinden yola çıkarak düşünüldüğünde danışmanlık kapsamında değerlendirilebileceğini şöyle ifade etmektedir;

"Manevîden hastalar dinî boyutu anlayacak bence, ben de onu anlıyorum. Danışmanlık deyince sanki dinî konulardaki eksikliklerimizi danışacağımız birileri gibi algılıyorum. Destek içine girince yaşadığın durumu anlatıp destek alacaksın gibi. Psikolojik danışmanlık gibi düşününce, Diyanet kanalı olsun da psikolojik tarafı da olsun bence. Tamam, yani Kur'an öğretelim çok kutsal da her yerde de dinî boyut olmuyor sanki. Mesela onkoloji hastasıyla çalışıyorsunuz, çok alakasız bir şey söylerseniz onu ya da ailesini çok farklı bir noktaya götürebilirsiniz. Onun için psikolojisini çok iyi bileceksin, o kabul süreci ne boyutta onu bileceksin. Kabul mü etti, inkâr mı ya da kabul etti onun sessizliğinde mi. Onu ayırman çok önemli. Hangi evrede olduğunu bilmen çok önemli. Yoksa yaptığın şey çok havada kalır ve yardımım olsun derken zarar verebilirsin. Psikoloji temelli bir eğitim olmalı öyle olursa dinî danışmanlık da denilebilir".

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlisi M1, isimlendirmede danışmanlık kavramı kullanıldığında kendileri için sağlık alanında daha ciddiye alınabilir bir isimlendirme ortaya çıkabileceğini şu sözlerle izah etmektedir;

"Maneviyât kelimesini evet dinle ilişkilendiriyoruz tabi ki. Manevî danışmalık olabilir yan manevî danışman statüsü ile isimlendirmesi ile remiyette de iş kolaylaşır. Yani böyle bir danışmanlık hizmeti görev olarak Diyanet'te de

danışmanlık hizmeti. Yine mesela hani daha çok rehberliğe de yakın olduğu için hem manevî danışmanlık, manevî rehberlik anlamında manevî danışman kelimesinin kullanılabileceğini düşünüyorum. Danışmanlık daha profesyonel bir hava da katıyor. Destek sadece destek olmak yani işte yanında olduğunu hissettirmek. Ben bundan da çok mutluyum, insanlara el uzatmak bu benim hayat felsefem ve çok doğru orantılı olan bir iş. Zorlanmıyorum bunu yapmaktan da ama danışmanlık da yapıyoruz biz yani sadece destek yapmıyoruz. Danışmanlık yapıyoruz bunun için manevî danışman isimlendirmesinin daha güzel olabileceğini düşünüyorum".

1.4.Rehberlik ve Destek Vurgusunu Önceleyenler

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D1, rehberlik kavramının kapsayıcılığından yola çıkarak bunu şöyle ifade etmektedir; *"Bence tam olarak rehberliktir. Çünkü rehberlik dediğimiz şey tam olarak manevî bakımı da içine almaktadır. Peygamberî bir modelidir. Rehberlik kavramı da bütün bakım, destektir her şeyi içine alan bir hizmeti ifade eder. Benim gönlümde yatan da dinî danışmanlık ve rehberlik ya da manevî rehberlik de denilebilir. Artık büyüklerimizin takdiri. Biz idarenin içerisinde bulunduğumuz için bunların hepsiyle karşılaşabiliyoruz".*

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Başhekim yardımcısı katılımcı H2, isimlendirmede destek kavramının kullanılmasının daha doğru olacağını şöyle ifade etmektedir;

"Bakım terminolojisi işin içerisine girince böyle bazı şeyler, çemberler çakışıyor. Ortak sıkıntılar oluyor yani manevî destek bence iyi bir terminoloji. Bence, ben uygun olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi ben baştan beri olayın hassasiyetinden bahsediyorum yani çok hassas bir konu. Olayı sadece din boyutuna indirgersek bu insanlar bazı şeyleri yanlış anlayabiliyor. Yani ne bileyim işin içerisine şöyle

söylemler de geliyor ben mesela duydum biliyorum da gelen böyle şeyler de var; 'ya kardeşim bizim hizmet sahamız belli, arkadaşların da hizmet sahası belli. Onlar gitsinler hizmetlerini vermesi gereken yerde versinler'. İnsanların kabulünde dediğim gibi. Şimdi biz bir bakım olayını gündeme getirsek, burada x bakım hizmetlerimiz var, y bilmem neyimiz var. Bu bakım da artık paylaşılmış oluyor. Tamam, bakım manevî anlamda bakım ama yani insanlar böyle kendi alanlarına girildiğini düşünüyorlar. Psikoloji, psikiyatri hepsi yani onun için bence manevî destek güzel bir şey. Suya sabuna dokunmuyor".

Onkoloji birim yöneticisi H8 hastane ortamının özellikleri dolayısıyla destek ve bakım kavramlarının ikisinin de kullanılmasında bir sakınca olmayacağını şöyle ifade etmektedir;

"Hastanedeyseniz ya bakım olur ya destek olur. Palyatif bakım, palyatif destek biz ikisini de kullanıyoruz. Hem bakımı hem desteği kullanıyoruz. 'E hocam bakım kısmında ne demek istiyorsunuz?' diyorlar. Hastanın altını temizlemek de bakımdır, hastayı yürütmek bakımdır, hijyeni yapmak bakımdır, hastanın ağrısını kesmek destektir. Verirsiniz yani. Burada hastanın iç dünyasına, psikolojisine, maneviyâtına bakım mı yapmak lazım, destek mi vermek lazım? Bunu sizin şey yapmanız lazım ama ikisinden birinin olması lazım. Uzman olması lazım manevî bakım uzmanı".

Akademik Alan

Din Eğitimi alanında çalışmalar yapan akademisyen A2 hizmeti isimlendirmede destek kelimesinin kullanılmasının handikaplarını şöyle açıklamaktadır;

"Destek kelimesi burada çok uygun bir kelime ama mesela ne türden bir destek? Yani diyelim ki bir hastanın bu anlamda ne tür bir desteğe ihtiyacı olur? Ne ister bir hasta mesela sormuş olalım? Uzun süreli yatmak durumunda kalan bir hasta veya artık böyle terminal döneme gelmiş ve bir biçimde yani kendine tıbbi olarak da bir ömür biçilmiş hastalar, onların yakınları. Bu hastalık nedir? Bu benim başıma niye geldi? İnsanlar bu soruları gündelik hayatta belki atlıyorlar sormuyorlar ama bir birikim olduğunda da doğrusunu isterseniz çok büyük patlamalara netice olacak bir sınav konusu. Bizim ilahiyat terminolojisi ile konuştuğunuzda; bir imtihan konusu çünkü bazı insanlar o kadar hastalanmıyor bazı insanlar da hastanelerden

çıkamıyor. Yani bu nedir? Bunun ne olduğunu sorgulamaya başlayan insanlara yapılacak bir destek mi acaba diyorum. O kadar çok şey sorulabilir ve o kadar çok şeyin cevabı düşünülebilir ki bu destek ihtiyacı içerisinde ama önemli olan bu soru sorulmuş mu sorulmamış mı? Yani böyle bir desteğe ihtiyacı var mı bu insanların? İkincisi içerik. Onun için dedim yani sizin anladığınız destekle benim anladığım destek arasında fark var ise o zaman bu da olmaz işte. Mesela nereden biliyoruz oraya giden destekçi görevlilerin bu maneviyât kavramının içeriğinden mütevellit insanları bir şeye yönlendirme bir şeye ikna etme hatta belki dinî açıdan bazı şeyleri insanlara kabullendirmeye çalışma gibi bir takım işler yapmadığını? İrşat kelimesi de o bakımdan kötü kullanılır bizde. Ya insanların kendi isteği dışında onlara bir şey empoze etmeye çalışma veya onları tamamen iyi niyetle tırnak içerisinde bir yerden alıp bir yere getirmeye çalışma ve bunu iyi bir şeymiş gibi sunma gibi bir şeyin olmadığını yani nerden biliyoruz? Bir insanın içinde kendi bulunduğu durumdan hareketle onun kendiyle ilgili bir şeye destek vermek ayrı, sizin dışarıdan destek dediğiniz şeyi o insana empoze etmek ayrı. ... Çünkü niye yani siz öğretmen olduğunuzda size belli görevler veriyorlar değil mi? Siz bunların dışarısına çıkamazsınız".

A2, bu eleştirilerinin yanında Türkiye özelinde din ya da maneviyât kavramı ile birlikte kullanıldığında ifade edebileceği anlamlar dolayısıyla destek kelimesinin belirsizleşebileceğini veya amacı dışına çıkabileceğini şöyle izah etmektedir;

"Ama tüm olarak siz insanı ele aldığınızda yani bunu zaten manevî olarak düşünüyor iseniz o insanı sabah kalktı akşam yatana kadar bütün tutumları üzerinden konuşmanız lazım. Sokağa adım attı, birine selam verdi, vermedi işte arabaya bindi, biri ile tartıştı, tartışmadı, yoldan geçerken çöp attı işte buraya birisine, 'ne bakıyorsun bana?', dedi, bağırdı. Yani bu nedir mesela? Bu bizim din, ahlak diye çok geniş bir alanda saydığımız ama hani 'din ahlaktır', diye çok büyük laflar edip yine de hep geride bıraktığımız bir alan". Acaba yani destek dediğimiz şeyler buraya mı daha çok giriyor veya girmeli? İşte bunları düşünmek lazım ama dediğim gibi destekçilerin kafasında ne var acaba? Yani bu insanlar daha dindar olsunlar, daha dindar olurlar ise eğer başlarına gelen bu şeyleri de daha rahatlıkla karşılayabilirler mesela hasta olduklarını sorgulamazlar ve derler ki; 'Canım tamam, ne yapalım Allah verdi', derler. İşte buradan mı bakıyorlar? Bu mu yani hastalar üzerinde yapmaya çalıştıkları veya insanların evet hastalık bir son durum

gelinen bir şey ama sizin hasta insanlar ile çalışırken bu insanların aslında o hastalığın arızî bir durum ama gerçekte bir normal işleyiş içerisindeyken böyle bir şeye gelmeleri ile ortaya çıkan sorgulamalarını -bunlar var oluşsal sorgulamalar daha çok çünkü insanlar normal zamanlarda sorgulamadıkları şeyleri başına bir şey gelince sorgulamaya başlıyor- siz orada gerekli beslemeleri yaparak bu insanın hastalık sürecinde ama hastalıktan sonraki hayatını da etkileyecek öncesi ile sonrası arasında bir fark oluşturacak bir iyileşmeyi mi destek olarak anlıyorsunuz? Bunun elbette bir kısmı dindarlaşmaya atıfta bulunabilir ama sizin dindarlaşma dediğiniz şey şekil olarak insanları bir yerden bir yere taşımakla kısıtlı bir şey ise işte onu anlamaya çalışıyorum. Sadece benimde anlamaya çalıştığım şey o çünkü hem bir fırsat vardır önünüz de çok zor bir fırsat üzerinden bunu yakalamışsınızdır ama bu fırsatı öyle bir heba edersiniz ki bu insanların artık dinle Diyanet'le de alakası kalmayabilir. Yani kaş yaparken göz çıkarmak denilen şeyi de yapabilir bu destek çalışmaları. Bu da tehlike çünkü oradaki sorgulamalar bambaşka bazen sizin çok tahayyülünüzün dışına çıkabiliyor".

Katılımcı akademisyen A2 destek kelimesini eleştirmenin yanında böylesi bir hizmeti tanımlamada rehberlik kavramını tercih etmesinin gerekçelerini ise şöyle izah etmektedir;

"Şimdiye kadar ki düşüncem bu dinî rehberlik. Yani ben bu dinî danışmanlıktan daha ziyade dinî rehberliğin ön plana çıkarılması ile ilgili kanaat belirtebilirim çünkü din eğitimi dediğinizde bunun içerisinde sanki bana daha özelleştirilmiş bir alan sunuyormuş gibi geldi. Burada rehberliğin kendi alanı ve kavramları, kendi yöntemleri üzerinden düşündüğüm zaman yani bu icat ettiğimiz bir şey değil var olan bir şeyi transfer ettiğimizde bu böyle gözüküyor gözüme. Din eğitimi biraz hani nasıl söyleyebiliriz koruyucu hekimlik gibi. Öncesinde insanları bilgilendirmek, donatmak ve belli becerilere kavuşturmakla ilgili genel bir şeyden söz ediyor ise bana göre dinî rehberlik de bu genel içerisinde daha özel arayışlara cevap veren bir alan. Fakat şöyle sıralamak lazım din eğitimi herkes için olmalı ki zaten orada var olan, o alanda kendisini yeterli gören kendi işleyişini yaşantısını buna göre devam ettirdiğini ve yani mutlu huzurlu ve iyi insan olarak hayatını yaşayanlar bu konuda zaten bir şeye ihtiyaç duymayacak. Ama insanlar farklıdır, insanların ihtiyaçları farklıdır ve bu ihtiyaçlara göre, hissedişlere göre, arayışlara göre onlara cevap verebilecek farklı yönelimler de olabilmeli. Onun içerisinde de bu rehberlik daha

işleyişi sağlayabilir. Diyelim ki yönlendirici rehberlikte insanları mesleklere yönlendiriyor. Şimdi bu transferle şöyle düşünüyorum; insanlar dinî anlamda da farklı şeyler düşünüyor, bekliyor olabilir. Kimine şu kadar şey yeter ve hayatını o şekilde kurgula, yaşar. Kimine de bu alanda daha fazlasını ister yani isteyebilir. ... Allah'la aramda bir problem yok. İnsanlarla da diyalogda olmak dolayısıyla onlara yansıttığım bir şey yok. Kendim de iyiyim, kendimle de bir derdim yok ama gel seni daha da iyi yapacağım deme ihtiyacınız olmamalı. Bir insan ya tamam bunu da kabul ediyorum böyle ama şunu da anlamaya ihtiyaç hissediyorum. Nedir yani mesela kutsal kitaplar. Kafamı kurcalıyor Kur'an-ı Kerim'i nasıl anlamam lazım? Ben bunu başından okuyorum anlamıyorum, sonundan okuyorum anlamıyorum. .. Onu merak eden insana da cevap verebilecek bir yerlerin olması lazım. .. Ama yani dinî rehberlik sadece bu anlamda da yeterli olmayabilir daha da ilerisi belki bu danışmanlık kısmı onu biraz daha öne çıkarıyordur. Bir problemle alakalandırılabilir yani ortaya bir sorun çıktığında, birden bire insanlar bir sorunla karşılaştığında, daha önce hiç açmadığı defterleri açtığında. Açabilir, olabilir her insanın böyle aydınlanmaları oluyor. Kayıp yaşıyorlar mesela onunla ilgili, az önce söz ettiğimiz gibi bir hastalık yaşıyorlar onunla ilgili veya yani bir şey oluyor bir uyaran oluyor, normal seyir içerisinde rutinden çıkış alakalı. En basitinden iş yerinden bir birimden bir başka birime gittiğinde oradaki insanlarla karşılaşma biçimi ile alakalı olabilir. Yani bunlar çok basit gibi gözükür insanın gözüne ama işleyiş öyle değil işte orada sizi psikoloji ne kadar kuşatıyor? İçerik olarak ne önerdiğimi soracaksınız belki dinî rehberlikte yani dinîn aslında her bir insan için çok özel bir anlatımı olmalı. Bizi zaten asıl zorlayan şeyler bunla. O kadar zor bir şey konuşuyorum ki kendim de çok zorlanıyorum. .. Genel kabullerden, genel kurallardan bahsederek, insanlara rehberlik ederek insanları iyileştirmek çok mümkün değil işte rehberlik özelleştirilmiş din eğitimini ifade ediyor benim kafamda. Yani siz bana geldiniz bana bir şey sordunuz, benden bir şey öğrenmek istediniz, başınıza gelen bir şeyle bunu ilişkilendiriyorsunuz ve bunu sorgulamaya devam ediyorsunuz. Bütün anlatılar sizin için bir temel olabilir, bütün dinî öğretiler, söylemler, bütün dinî anlayışlar, anlatımlar hepsi sizin için bir temel olabilir. Ama bunlardan birini tercih edip sizin üzerinize boca etmek değil benim oradaki vazifem sizde orada bin tane açıklama varsa belki bin birinci açıklama olarak duruyorsunuz. Onun için sizle hareket ederek ve size uygun şekilde bunu açığa çıkarmak. Bir kere sizin bu konudaki bilginiz ne onu bilmiyorum ki, bir kere bu konuda yaşantınız ne hangi şeyleri deneyimlemişsiniz onu bilmiyorum ki. 'Aa bak gördün mü hazır bu

durumda, elime düştü, fırsatı buldum şimdi ben buna bir anlatmaya başlayayım din hakkında bütün bildiklerimi söyleyeyim. Akşama da gider benim tamda söylemeye çalıştığım gibi dinî bütün bir insan olur çıkar. Bu da zaten onun hayatını kurtarır' mı diyeceğim? Bunu yapacak olan insanların bir kere kafa yapısı buna müsait değil çok net söylüyorum onlar dinî korumakla görevli olarak görüyorlar kendilerini. .. Halbuki dinde insan var. Yani insan için yaptığınız her şey din içindedir muhakkak. Bir sıralama yaptığınızda din her şeyden o kadar yukarıda duruyor ki siz insan olarak neredesiniz onu bir görme meselesi. O yüzden benim söylemeye çalıştığım şey bu bir dinî rehberlikçi çalışması. Ama bu dinî rehberliğin hangi içerikle içeriklendiği konusu, dinî rehberliğin bilgisi meselesi ve bu dinî rehberliğin uygulanması meselesi bunların da hangi bakış açısıyla dünya görüşü ile ortaya konulduğu. Yani insandan mı hareket edeceksiniz yoksa insandan hareket etmeyecek isek neyden hareket edeceğiz?

Katılımcı din psikolojisi akademisyeni A3 de rehberlik kavramının hizmetin içeriği düşünüldüğünde ne denli önemli olduğunu şöyle ifade etmektedir;

"Bizim sıra dışı olaylar, beklenmedik olaylar kaşısında yapacağımız şey kişinin kendi kabiliyetini açığa çıkartıp orada fonksiyonel hale getirmek. Dolayısıyla bu boyutta biraz rehberliğe giriyor gibi geliyor. O açıdan rehberlik kavramını kullanıyorum. Yani ben ona sorununu çözme becerisini kazandırabilirim. Teknik bilgilerimle işte uzman olarak ama bir yandan da kişinin kendi özel ilgileri, yetenekleri, kabiliyetleri var. E bunun da kişi tarafından fark edilip geliştirilmesi gerekir. İşte burada da rehberlik kavramı galiba önem taşıyor onun için danışmanlıkla rehberliği birlikte kullanmanın daha sağlıklı olacağı kanaatindeyim".

2. Dinî Danışmanlık Eğitimi

Dinî danışmanlık mesleğini icra edecek personelin nasıl bir eğitimden geçerek bu görevi yürüteceği konusu, yalnızca görevi daha yeterli düzeyde gerçekleştirmek değil aynı zamanda bir kimlik ve bakış açısı kazanmak anlamında düşünülebilmektedir. Dinî danışmanlık gibi interdisipliner bir alandan söz edildiğinde ise bu durum daha karmaşık bir hal almaktadır. Bu bağlamda yapılan görüşmeler neticesinde

oluşturulan tema daha önce tablo halinde sunulan çeşitli kategorilere ayrılmış ve eğitime dair yapılan tartışmalara da bu temanın içerisinde yer verilmiştir.

2.1.Dinî Danışmanlık Eğitiminin Düzeyi

Bu kategoride katılımcılara ideal bir dinî danışmanlık eğitiminin yükseköğretimin hangi seviyesinde gerçekleştirilmesi gerektiğine dair sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda alınan cevaplar iki ayrı koda ayrılmıştır.

2.1.1. Lisans Düzeyi

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D2 bu eğitimin lisans seviyesinde bir eğitim olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

> *"Sertifikayla şunla bunla, bunların hepsi pansuman çözüm. Hani rehber; yol, yolu bilen demek. Yolu bilen çok önemli. Belki bizim kardeşlerimizin fakültelerde okuyacaklar bence bu branşlaşmaya artık ilahiyat fakülteleri gitmeli. Bugüne kadar ilahiyat fakültelerimizde hocalarımız tabi ki, ilahiyat, dinî bilimler donanımıyla yetişiyoruz. Ondan sonra yolumuz açık ama çoğunlukla MEB'e gidiyorduk. Hizmet alanımız oradaydı, oraya gidiyorduk. Biz öğretmen olacağız, imamız zaten çünkü eğitimimiz ona yeter. Öyle bakılıyordu bizim zamanımızda. Ama şu anda ilahiyat fakültesinde DİB'in ihtiyaçları doğrultusunda branşlaşmaya ihtiyaç var. Burada DİB'in yoğunlaştığı ciddi noktalar var. Yaygın din eğitimi dediğimiz, Kur'an kursu hocalarımızın donanımı falan burada düşünülebilir. Aile irşat denilen alan, cezaevleri denilen alan buralarda ilahiyatın branşlaşması gerek. Belki ilerisi için yurt dışı mesela. Bizim iki bine yakın personelimiz var. Bunlar ayrı bir donanım gerektiriyor. Yaygın eğitim dediğimiz bunların içerisinde mutlaka Diyanette görev alacak arkadaşlarımızın lisansta mutlaka kaç saat olur ne kadar kredi olur bilemiyorum ama bu bilgiyi mutlaka orada almaları gerek. Üzeri gidelim hocam. Bizim şimdi Diyanet uzmanlarımız var. Önemli bir kadro. Eğitim uzmanı kadrolarımız var. Din hizmetleri uzmanı kadromuz var. Personel yapısıyla bakınca orta direk bir kadrodur. Buralara gelecek elemanlara ihtiyacımız var. Ben lisans*

eğitimi konusunda kararlıyım hocam, uzmanlaşacaksa da mutlaka yüksek lisans istenmeli diye düşünüyorum. Tezli, tezsiz bunu artık ehilleri tartışır".

DİB daire başkanı katılımcı D3 de mesleği icra edecek kişilerin alana özgü bir lisans eğitiminden geçmeleri gerektiğini şöyle izah etmektedir;

"Bu işin sadece bir sertifikayla olması çok kolay değil. Bu işin bir alt yapısı olması gerekiyor. Lisans programı olması gerekiyor. Yurt dışında bir hastaneye ziyarete gittik. Oradaki dinî danışmanlık faaliyetini görmek istedik. Dinî danışmanlık yapan kişiyle konuşma fırsatımız oldu. Ben neden bu işi yaptığını, nasıl bir eğitim aldığını sordum. Bana verilen cevaplar bu arkadaşın hiç de öyle usulen, üstünkörü bir eğitim aldığını göstermedi. Adamakıllı, çok iyi bir eğitimden geçmişti Geniş, uzun düşünmek gerek. En baştan alıp düşünülmeli".

Daire başkanı katılımcı D5 ise mevcut durumdan yola çıkarak ileriye dönük bir lisans eğitiminden yana olduğunu ve böyle bir program geliştirme çalışmasında kurumlarının da paydaş olması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"Bizim kurumumuz açısından, mevcut kadroları düşünerek bu işin şimdilik bir sertifika programı olmasını önemsiyorum bir. İkincisi de bizim dairemizin aile ve dinî rehberlik vaizleri. Biz onları mevcut vaizler içinden alıyoruz. 10-15 günlük eğitim veriyoruz. Ben onlara imkân olursa 3 aylık bir eğitim aldırmayı düşünüyorum. 3 ay da ciddi bir zaman. Eğer mümkünse de Yök ile görüşüp dinî danışmanlık konusunda bir tezsiz yüksek lisans yapmalarını isteyeceğiz. Yani süreç içerisinde bunların hepsi gerçekleşmiş olacak, belki bir anda olmayacak ama. Ha ileriye dönük olarak ise bence dört yıllık olmalı, manevî destek ve rehberlik personelimizi de, dinî danışmanlık personelimizi de onlardan almalıyız. Ben bu işin bir lisans eğitim olması gerektiğine inanıyorum ama şöyle bir lisans. Hakikaten düzgün bir programı olan. Mesela maliye okuyor maliye uzmanları. Biz de manevî destek ve rehberlik alanını okusun ve oradan uzman çıksın. Sonra onu hastaneye, aileye, hapishaneye ver. Her biri için içerik değişecek. Ailede şiddet eğitimi veriyoruz mesela. Şiddet eğitimini kanaat önderleri verirse etkili olur dendi. Kim onlar? Bir vaiz, bir imam mesela. Bazen bir vaiz her türlü eğitimciden daha etkili olabiliyor. Hatta benim bir arzum var askerlik alanına da girelim biz. Onlara manevî destek vererek her konuda şiddet konusunda bile mesela biz onlara

anlatalım. Bunlar daha aile bile olmamış. 'Güzel olur' dendi aslında. Burada da bizim ihtiyacımız var. Öyleyse bu bölünmeyecek. Cezaevinde de manevî destek ve rehberlik uzmanı olacak mesela. Hepsi bu yerlerin hepsinde hizmet verecek eğitimi almış olacak. Ama bu iş çok zor deniyor, kanun çıkması gerekiyormuş. Buna ikna edebilirsek kanun da çıkar. Bu konuda bir program geliştirme çalışmasında biz DİB olarak bulunmalıyız".

DİB daire başkanı katılımcı D6 ise ilahiyat programları üzerinden dizayn edilecek bir lisans eğitimi ile gelen personeli istihdam etmenin kendileri için avantaj olacağını şöyle ifade etmektedir;

"Bu iş genişlerse bu alanda ilahiyat üzerine bir ihtisas eğitimi muhakkak olmalı. Staj üzerinden bu derslerin eğitim de yaşanmış örnekleri görülmeli. Sosyal alanlarda çalışacak din hizmetleri personelinin eğitimlerini ilahiyatlarda alıp bize hazır gelmeleri gerekiyor. Biz de direk görevlendirelim. Türkiye için lisansüstü eğitim realist yaklaşınca çok erken. Lisans içinde verilebilir şu an için. 3 ve 4. Sınıflarda, hatta 1-2 de branşlaşma ya da ek ders alma ya da sertifika alma şeklinde daha kolay bir yol izlenebilir. Biz hep en mükemmeli düşünüyoruz, toplum olarak öyle bir yapımız var. Ama bunu yapamaya çalışırken yaptığımız işleri bırakın en mükemmel seviyede güzel olma seviyesinde bile tutamayabiliyoruz. Ama bu yetişecek dinî danışmanlar her şeye yetişemez, sertifikasyonla ayrımı yapılmalı. Psikoloji, sosyoloji okuyanları da dinî eğitimle buluşturursak da olabilir. Kadroların yetişmesi için çok uzun yıllar gerekiyor. O nedenle acelece ihtiyaca yetişmek için böyle bir yol izlenebilir. Hepimiz yaşıyoruz şunu, doktor hastaya reçeteyi yazarken "Amcacım Allah şifa versin" cümlesini söylediğindeki bakışıyla söylemediğindeki bakışı çok farklıdır".

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, dinî danışmanlık eğitiminin bir lisans programı olması gerektiğini ve daha sonra sağlık alanında da bir branşlaşma eğitiminin alınması gerektiğini, *"Ben bir lisans programı olması gerektiğini*

düşünüyorum ve ben bunun üzerine de belki alana özgü daha farklı, bizim özellikli alanlarımızda çalıştıracağımız arkadaşların bazı teorik bilgilerin üzerine de bazı bilişsel bilgilerle yetişmeleriyle birlikte seçilmesi gerekiyor. Kesinlikle branşlaşma şeklinde olması gerektiğini düşünüyorum sonrasının" sözleriyle belirtmektedir.

Palyatif bakım birim yöneticisi katılımcı H5 müstakil bir lisans programı olma imkânı bulunmazsa bu personelden çift lisans eğitimi beklenebileceğini, "Yani ilahiyat okusunlar mı? Okusunlar. Okusunlar bir de üstüne psikoloji okusunlar diyeceğim şimdi okumanın şeyi yok yani çok mu zor bilmiyorum" sözleriyle ifade etmektedir.

Psikiyatri birim yöneticisi katılımcı H10 ise lisans programını desteklemekle birlikte bu mesleğe dair bir lisans programı açılmasının ve mezun vererek istihdam edilmesinin bir çatışmaya neden olabileceğini şöyle örneklendirmektedir;

> *"Çok tartışmalı şeyler. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik birimleri var şimdi. Bunun yanına manevî danışmanlık ve rehberlik birimleri olarak bir bölüm kurmakta sıkıntı yok ama mesele şu; mesela şey olarak geçer psikologlarla psikiyatrislerin savaşları olarak geçer. Yani bunlar savaşıyor olarak geçer. Onlar bizi beğenmez biz onları beğenmeyiz. Bu fıtratta var yani. Bu böyle olduğu için 'e psikolojik danışman var burada manevî danışmana ne gerek var?' denilebilir. Ama şunu biliyorum ki bir sürü psikolojik danışmanın manevî yönü görmekle ilgili aslında daha net insanın kendi yargılarıyla ilgili sıkıntıları var".*

Katılımcı başhekim yardımcısı H3 ise herhangi başka bir programa gerek olmadığını, DİB'nın elindeki ilahiyat fakültesi mezunu personelinin bu görevi layıkıyla yerine getirebileceğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Bence manevî destek diye bir şeye gerek yok. Diyanet işlerinde bunla ilgili programlar da yapılabilir. Elinde zaten hazır ilahiyat mezunu çokça personeli var. Der ki 'arkadaşım ben bundan sonra Sağlık Bakanlığı'na muvafakatle*

göndereceğim. Sağlık Bakanlığı personeli olacak bunlar'. Ne yapılır hizmet içi eğitimle bu tarafa yönlendirilir. Yani şimdi tabi hastaya yaklaşımı ayrı bir şey ve bu bir yüksek lisans doktora konusu değil çünkü pratik hayatta siz her yıl milyonlarca insanla muhatap olacaksınız. Bunun içinde akademik bir çalışma ütopik olur. Bu erişilmez bir hedef olur. Hedefleri doğru sunmak lazım. Şu anda ne var hiç. Hiçe mukabil 0,5 iyidir. Rakamlar 0'a mukabil. Siz hedefi 10 koyarsanız erişilmez bir hedef olur bu. 0,5 koyarsınız onu iyileştirirsiniz. Tecrübe edersiniz pilot uygulamalar yaparsınız vs. Bir yandan başlatmalı. İlle de biz şöyle yapacağız derseniz, Türkiye'de birçok alanda bu görülüyor bütün her şeyi kaybediyorsunuz. Sonra yani şimdi oturdunuz ben doktora yaptım. Ne doktorası hastaya yaklaşım doktorası. Sonra diyorsun ki hastaya yaklaşım ama bu kadıncağız bugüne kadar sütkardeşiyle evlenmiş, torun torba sahibi olmuş. Ama bundan bu fetvadan haberi yok. Ne oldu bütüncüllüğü yitirdiniz. 'E şimdi öldüğümde cehenneme mi gideceğim?' dedi ve karşınıza çıktı. Bir yerden bunun dinî hükmünü ihmal etmeyeceksiniz".

Akademik Alan

Din eğitimi alanında çalışmalar yapan katılımcı A2, lisans düzeyinde ama ilahiyat eğitimi içerisinde bir eğitimin ideal olacağını ama bu çalışmanında Türkiye çapında gerçekleştirilecek bir ihtiyaç analizi neticesinde oluşması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"İdeal sistem arasında ilahiyat eğitiminde temel alınacak şeylerin ortak bir eğitim ile verilmesi ve bunun bir dönem içerisinde yani belki iki yıl sürebilir bilemiyorum. Yani bunun içerisine ne koyacağınız da yine sizin dünya bakışınız ile alakalı dünya görüşünüzle alakalı bir şeydir. Hangi dersi ne kadar koymak! Çünkü bunlar da çok insanları belirliyor. Şu dersi şu kadar koyarsanız, bu dersi koyarsanız böyle olur ben böyle görmüyorum. Yine bunları da ihtiyaçlara göre belirlemek lazım ama tabi program geliştirmede yaklaşımlardan bir tanesi ihtiyaç analizi yapmaksa eğer zaten bunu bir Türkiye çapında değerlendirmek gerçekleştirmek gerekecek. Yani ilahiyatçı kimdir, ilahiyatçı kimliği neyi ortaya koyar, siz her alandaki ilahiyatçıdan ne bekliyorsunuz, din dersi öğretmeni olarak imam-hatip lisesi öğretmeni olarak, işte Kur'an kursu öğreticisi olarak? vs. Bütün bunların hepsi. Şimdi DİB çok ciddi çalışmalar yaptı. Diyelim ki kendi yeterliklerini belirledi, görev tanımlarını

oluşturdu ama bunların yani ne kadarı sahadan geldi? İhtiyaç analizi dediğim şey biraz ona bağlı veya ne kadarı 'şöyle olsa iyi olur' diyerek masa başında gerçekleştirildi? Bu olmadığı sürece sizin yaptığınız eğitimde zaten yeterli olmayacaktır".

Aynı şekilde katılımcı psikoloji akademisyeni A4 de bu konuda bir ihtiyaç analizine gereksinim olduğunu şöyle ifade etmektedir;

"Buna dair bir model sunmak için öncelikle bir hali hazırdaki şeyi bilmek lazım. Yani öncelikle bir durum analizine ihtiyacımız var. Öncelikle hasta profilimiz ne? İhtiyaç analizi yapmak lazım. Belki böyle çok ezber cümleler hepimiz kurabiliriz ama ben buna ilişkin henüz bir fikrim olmadığı için şey yani ideal olandan bahsedebilirim. İlerleyen zamanlarda lisans eğitimi de olur bence. Teoloji bilgisi o arkadaşlara belki çok derin olmaz ama. Bir de bence zaten eğitim çok derin olmayabilir her zaman. Öğrenci derin okumaları kendisi yapabilir. Bir kapı açıcı, temel niteliğinde. Bu arkadaşlar gelirlerse böyle bir programla temel bir bilgisi olur. Böyle bir program tek bakış açısı olmayacağı gibi tek tip insanı da eğitmez. Lisans programı için ilahiyat camiasında interdisipliner bir eğitim için destek belki alınabilir ama psikoloji ayağı için ülke şartları çok hazır değil. Ülkemizde sosyal hizmet alanında bir şeylerin yanlış yapıldığı çok aşikâr. İnsanlar mutsuz ve psikolojik rahatsızlıklar çok artmış durumda. Bu haldeyken biz alanda uzmanlar yetiştirsek belki uzun vadede bir dönüşüme destek olur mu ya da onun bir çarkı olur mu bence olur. Hatta biz bu işi yüksek lisans düzeyinde değil de lisans düzeyinde yapsak çok daha kontrollü gider bu iş. Bizim öğrenciye 2 saat 6 saat derste verebileceğimizle 4 yılda verebileceğimiz bambaşka şeyler olur. Ayrı kurumlarda yapılacak danışmanlık hizmetinin içeriği ayrı olacaktır. Bu iş ancak 4 seneye yayılırsa uzmanlaşma alanında ciddi bir şeyler yapılabilir. Lisans eğitimi olursa bu noktada çok iyi olabilir. Şu anki programlarda eğitime gelenler belki 'ben bu kurumda çalışmak istiyorum ilerde' derse en azından stajı o kurumlarda yapılabilir.".

2.1.2. Lisansüstü Düzey

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D1, hizmetin eğitiminin lisansüstü düzeyde olmasının anlamlı olacağını ancak bunun öncesinde yasal düzenlemeler yapılara kurumlarında bir karşılık bulması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Lisans, yüksek lisans ya da doktora eğitiminden sonra bize gelmesi çok güzel olur, çok anlamlı olur ama bunun için çok ciddi bir alt yapı oluşması gerekiyor, bu kurumda bir karşılığının olması gerekiyor. Diğer eğitimler açısından zaten herkes lisans mezunu. Biz zaten lisans mezunu olmayan hiçbir arkadaşımızı buralarda görevlendirmiyoruz. Hatta özelikle master, doktora yapıyor olan, tamamlamış olan arkadaşlara öncelik veriyoruz. Ama bütün bunlarla birlikte alana özel lisansüstü eğitim olsa. Keşke lisans, yüksek lisans, doktora düzeyinde arkadaşlar ciddi bir eğitim alıyor olarak buraya gelse".*

Katılımcı daire başkanı D3 ise kendi tabiriyle doyurucu bir sertifika programı denenip o program işe yaramazsa lisansüstü eğitim düşünülmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir;*"Yani yüksek lisans çalışması da yapılabilir ama doyurucu bir sertifika programı da yeterli olabilir. Denenmesi gerekir. Siz işin içindesiniz. Ön görülür, uygulanır. Uygulanmaya başladığı andan itibaren zaten her program eskimiştir. Mutlaka sonuçları bir değerlendirilir, eksik neredeyse ona göre müdahale edilir. Ama yani bir sertifika programı ile başlanabilir. Yeterli görülmezse yüksek lisans eğitimi alınabilir daha da profesyonel hizmet vermek için".*

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Psikiyatri doktoru katılımcı H12, bu hizmetin lisansüstü eğitim sonrası yapılması gerektiğini düşünürken bunu iki alternatif altında şöyle değerlendirmektedir; *"Benim aklıma iki ihtimal geliyor. Kişinin ya 4 yıl ilahiyat bitirip üzerine 3 yıl psikoloji yüksek lisansı yapması lazım ya da psikoloji bitirip üzerine ilahiyat okuması*

gerekiyor. İlahiyat da ya yüksek lisans olarak ya da ikinci bir üniversite olarak. Yani her ikisinden de kalifiye eğitim alması gerekiyor gibi geliyor bana. Ya da en iyisi bunların iç içe olduğu bir lisans eğitimi olmalı. Tabi psikolojinin ve ilahiyatın temel derslerini alır bir de bu konuyla ilgili ekstra dersler alır, daha güzel olur". Psikolog H14 de H12 gibi psikoloji yüksek lisansını uygun bularak "Psikoloji eğitimi almış olması lazım danışmanlık yapacaksa hatta master düzeyinde" ifadesini kullanmaktadır.

Katılımcı psikolog H13 ise lisansüstü eğitimden yana olduğunu söylerken bağımsız bir lisans ya da lisansüstü eğitimi olursa ortaya çıkabilecek sıkıntılardan şu şekilde bahsetmektedir;

> *"Yüksek lisansını din psikolojisinde ya da psikolojik danışmanlıkta yapabilir kişi. 3 sene olarak. Bir sene bilimsel hazırlık 2 sene alanda. Bir psikoloji tarihini okumaz mesela, gerek yok. İlk yıl bilimin temelini alır, 2-3. yıllarda pratik bir temel alır. Bir harman gayet güzel olur diye düşünüyorum. Bağımsız bir lisansüstü programı olsa illa ki bir fakülteye bağlı olacak. Ya ilahiyatın ya psikolojinin bünyesinde olacak o nedenle tam bağımsız olamayacak diye düşünüyorum. Takdir edersiniz ki üniversitelerde bölümler arasında bile bir çekişme var. Üniversitelerin bile bir bakış açısı varken fakültelerin bakış açısı da etkileyecektir"*.

Sosyal hizmet uzmanı H16, lisansüstü eğitimi savunurken hizmet içi eğitimlerin yetersizliğini şöyle savunmaktadır; *"Ya lisans düzeyi ya da lisansüstü düzeyde bir eğitim almaları lazım bence. Şey çok yetersiz hadi 2 ay biz eğitim verelim gitsinler hastanede el yordamıyla, yapa yapa öğrenirler. Çünkü bizim çalıştığımız grup hasta ve zor durumdaki bir insan. Buna paldır küldür 'ya gideyim görüşeyim bir şey olmaz, iki ayet söylerim'le değil de daha alt yapısının oluşturulduğu, görüşme formalarının olduğu, izleme süreçlerinin olduğu bir şey olması lazım"*.

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlileri dinî danışmanlık yapacakları takdirde ve hatta şu anda yaptıkları iş için de lisans eğitiminin ya da hizmet içi eğitimlerin yeterli olmadığını şu sözlerle ifade etmektedirler; M1, *"En az iki yıl, en az bir ya da iki yıl lisansüstü eğitim almalıyız, hele danışmanlık yapmak içinse"*. M2, *"Sertifika programı yoğun dolu dolu olursa olabilir ama yeterli bir süre değil gibi. Bu iş sadece ilahiyat mezunu bir kişinin yapabileceği bir iş değil. Üzerine okunması gerekir kesinlikle"*. M3, *"Staj verirsin, eğitime de tabi tutarsın sonunda alanını öğretirsin. Verirsin sertifikasını ve yahut da bir üniversite ile anlaşırsın uzman şeyine aldırırsın bu işi. Atarsın ondan sonraki süreç bitmiyor. Ne diyeyim o zamana doktora denersin. Aç ağzını yaz reçeteyi gönder bu değil bıkkınlık istemiyor bu meslek. Bıkkınlık olmayacak yorulursan kardeşim bırak gel denecek sana. Devamlı gelişmek gerekecek"*.

Akademik Alan

Din eğitimci akademisyen katılımcı A1, yükseköğretim programlarının doğası dolayısıyla bir yorumda bulunmasına karşın bu konuların alanda tartışılması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; "*Lisansüstü gerçekten bu da tartışılabilir yani böyle bir program lisans programıdır, lisansüstü uzmanlık programıdır. Bunları da tartışamadık ki biz yani uygulamaları hızla başlatıldığı için ama doğrusunu istersen bu konuda neredeyse bilgim yok gibi ne yapıldığını bilmiyorum"*.

Din psikolojisi alanında çalışmalar yapan katılımcı A3, ilahiyat programlarının revize edilmesinin yanında lisansüstü programlarla dinî danışmanlık alanında branşlaşmalar yoluna gitmesini şu açıklamalarla savunmaktadır;

> *"Şu kanaatteyim; yani ilahiyat fakültesi öğrencisi belli bir donanıma sahip olabiliyorsa, yapabiliyorsak fakültelerin imkânları içerisinde aldığı derslerle bunu belli bir seviyeye getirebiliyor ve daha sonra da özel işte yüksek lisans ve doktora*

programları ile geliştirdiği zaman istihdam alanları itibari ile çalışabileceği kanaatindeyim. Şimdilik, ama bunun çok da yeterli olacağı kanaatinde değilim geliştirilmesi gerekiyor. Şu da yapılabilir mesela psikoloji bölümlerinde veya işte eğitim bölümlerinde ilgili bölümlerden mezun olan kişilerin eğer ilgileri varsa bu bahsettiğimiz özel programlara dâhil edilerek yetiştirilmesi daha sağlıklı olur kanaatindeyim. Şimdi ilahiyat mezunu öğrencimiz psikoloji alanında mutlaka kendini yetiştirecektir, işte eğitim alanında mutlaka yetiştirecektir bu çok önemli ve güzel bir şey ama diğer alanlardan mezun olanlar ilgi duyduğunda iyi bir eğitimle iyi bir formasyonla onların katkılarının da olacağı kanaatindeyim. Hatta mesela şöyle olabilir mi belki bu YÖK'te de tartışılabilir ileride".

2.2.Dinî Danışmanlık Eğitiminin Bağlamı

Dinî danışmanlık eğitimin hangi düzeyde verilmesi gerektiği hususu tartışılırken bu eğitimin hangi bağlamda verileceği de gündeme gelmiş ve bununla ilgili hazırlanan sorular dile getirilmiştir. Eğitimin ilahiyat fakülteleri ya da psikoloji bölümleri bünyesinde verilebileceği tartışıldığı gibi bağımsız bir alan oluşması durumunda bu alanın lisans ya da lisansüstü düzeyde hangi fakülte bünyesinde kurulacağı da tartışılmıştır.

İstihdam Alanı

İstihdam alanı açısından bakıldığında eğitimi hangi bünyede yapılırsa yapılsın hizmetin kendi kurumları vasıtasıyla yapılması gerektiği, hizmet içi eğitimlerden vazgeçmeyecekleri ve dolayısıyla bağlam hususunda kendi kurumlarının belirleyici olacağını katılımcı D1 şöyle ifade etmektedir;

"Her hâlükârda biz gerek Sağlık Bakanlığı ile yapmış olduğumuz çalışmalarda hem diğer alanlarda yapmış olduğumuz çalışmalarda batıdaki Avrupa'daki, Amerika'daki çalışmaları önemsiyoruz. Çünkü o alanlarda ve bütün dünyada bu çalışmalar %95 oranında kilise marifetiyle yürütülüyor. Onlar böyle yaptığı için biz böyle yapmıyoruz. Ama bunun çok makul bir gerekçesi olduğunu ben şahsen düşünüyorum. Çünkü

hastanelerde ya da diğer kurumlarda hem Aile Bakanlığı'na bağlı, hem Adalet Bakanlığı'na bağlı, hem Gençlik Spor Bakanlığı'na bağlı kurumlarda sosyal çalışmacı, psikolog var ama bunların bir kısmı da ilahiyatçı fakat biz özellikle mesleki formasyonunu yitirdiği an "onlarlaşmasından" korkuyoruz. Yani psikologlar çok güzel hizmet üretebiliyorlar, onları bu açıdan şey yapmak istemiyorum ama bu maalesef bizim 657 içerisinde siz ne dediğimi anlıyorsunuz artık rutinleşen bir görev haline geliyor. Ama biz mesleki formasyonumuzu göz ardı etmediğimiz takdirde bu hizmet daha farklı bir noktaya evrilebiliyor. Dolayısıyla eğitim açısından da ilahiyattan gelmesi gerek bize personelin üstüne nasıl bir oluşum ortaya çıkarsa okuyabilir ama bizim hizmet içi eğitimlerin yine de olur, olacaktır.".

2.2.1. İlahiyat Bağlamı

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1 eğitimin bağlamını ilahiyatın oluşturması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *"Şöyle söyleyeyim yurt dışındaki örneklerde böyle olduğunu bildiğim için söylüyorum ilahiyat lisans ve psikoloji üzerine okutulması gerekir. Yani sıkıntı şu; psikoloji üstüne mi bu bir, üste mi? Bence asıl kilitlenilen nokta bu. Bundan iki üç sene öncesine kadar bir üst level farklıymış şimdi ise ben benim şahsi fikrim psikolojinin üst level olması gerekir yani psikolojiden anlayan ilahiyatçıların yapabileceği bir iş bu".*

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlisi M1 ve M2 eğitimin bağlamını ilahiyatın belirlemesi gerektiğini belirtmelerine karşın bu eğitimin nereden nasıl karşılanacağına dair fikirleri farklılaşmaktadır. M1, *"Teolojik alt yapısının olması gereken bir sistemi olmalı yani teoloji okuyanlar. Bu teoloji temelli olmalı ve bunun üzerine de yine manevî destekle ilgili bir danışmanlık eğitimi üniversitelerde olmalı. Teoloji eğitimi*

üzerine bunun eğitimleri mesela şahsen benim zihnimde beliren sosyal bilimler ayağının olması gerektiğini düşünüyorum. Psikoloji işte ama ilahiyat temelli olmalı yani kesinlikle. İlahiyat alanı ağır basmalı çünkü siz manevî bir eğitim veriyorsunuz zaten psikolog görevini yapıyor" sözleriyle ilahiyat eğitimini merkeze alırken M2,

> *"Teoloji eğitimi lazım ama bunu illa ki imam hatip lisesi, ilahiyat mezunları yapacak diye bir şey yok. Hatta bence İslamiyet açısından söylemek gerekirse ilmihal bilgisi yeterli. Çünkü hastalar en fazla burada "oğlum namaz kılamıyorum yataktan kalkıp, abdeste alamıyorum oğlum ne yapacağım?" diye soruyor. Meslek olarak din adamı olmasına gerek yok. Teoloji ve psikolojik danışmanlık eğitimi almış olmalı. Teoloji eğitimi almış olmasının nedeni psikolojin sekülerliğini ortadan kaldırmak. O yüzden diyorum ben yani normal bir üniversite mezunu psikologun sekülerliğini kaldırıp teoloji eğitimiyle onu desteklediğiniz zaman o da yapar. Hemşireye teoloji eğitimiyle birlikte bu işi yaptırabilirsiniz, doktora da herkese yaptırabilirsiniz. Ya ilahiyat ya tıp ya da hemşirelik üstüne manevî bakım ve danışmanlık diye yüksek lisans koyulmalı o alanda da gerekli bütün eksiklikler tamamlanmalı. İlahiyattan gelenler için tıp, tıptan gelenler için ilahiyat eksikliğini giderecek derslerle eğitim verilmeli. Lisans olursa karışır iş bu sefer başlı başına bir bölüm kurulması lazım. Aslında o da olabilir ama hangi bünyede olacağı karışır bu seferde. İlahiyat alanında mı tıp alanında mı olacak bu bölüm. Türkiye'de bu kadar kolay olmaz sanırım".*

Şeklinde örneklendirdiği açıklamalarıyla teoloji eğitiminin ilahiyat dışında da tamamlanabileceğini savunmaktadır.

Akademik Alan

Din psikolojisi akademisyeni katılımcı A3 dinî danışmanlık alanında olası bir eğitimin bağlamını teolojinin oluşturması gerektiğini örnekler üzerinden şöyle açıklamaktadır;

> *"İlahiyat fakültelerinde işte dinî danışmanlık, manevî danışmanlık adı altında da olabilir, ayrı bölümler açarak eğer şartları itibari ile oradaki fakültenin hoca kadrosu müsaitse veya diğer fakültelerden farklı fakültelerden destek alınabilecekse ayrı bölümler içerisinde istihdam alanı oluşturulacak şekilde eleman yetiştirilmesi*

bence daha sağlıklı. Yani normal lisans düzeyinde seçmeli dersler artırılabilir ama bu kısa süreli bir çözümdür sağlıklı bir çözüm özel bölümler açılarak gerçekleştirilebilinmesidir. Biliyorsunuz psikolojik danışmanlık da psikoloji işte ona bağlı olarak tıbbi bir takım bilgilerin hastane, belki gerekiyorsa ağırlıklı zaten hastane ortamı önem taşıyor bazı kendi alanları ile ilgili özel bilgiler önem taşıyor. Ama manevî danışmanlık ya da dinî danışmanlık diye isimlendirdiğimiz alanlarda teoloji zeminin olması gerekiyor. Mesela biz 1999 depreminde enteresan bir deneyim yaşadık. O dönem içerisinde araştırma yaparken bir grup psikologlar derneğinden psikologla karşılaştık. Bunlar ölüm üzerine, çocuklarda ölüm korkusu kaygısını azaltacak çalışmalar yapıyorlar fakat bir yerde zorlandıklarını ifade ettiler. Haklı olarak ölüm düşüncesinin, ölüm duygusunun teolojik zeminde nasıl geliştiğini bilmiyorlar. Dolayısıyla burada mesela bir din psikolojisi ya da bir ilahiyat alt yapısıyla teolojik bir bilgiye ihtiyaç var. İlahiyat fakültesi öğrencisi iki yönlü hem insan bilimlerinde hem de teolojik zeminde İslamî ilimlerdeki bilgileri ile meslekî bilgileri ile donandığı zaman sistem alanı itibari ile dinî danışmanlığa da katkı sağlamaları daha makul olabilir. Eğer şöyle bir noktadan bakacak olursak 'insan bilimleri noktasında daha geniş bir alanın yer aldığı, teolojik bilgilerin de var olduğu daha özel birimler, fakülteler oluşturulabilir mi?' noktası da belki tartışılabilir. Burada bakın yani ilahiyat fakülteleri dışında mesela dinî danışmanlığın ya belli bir üniversite içerisinde özel bir birim oluşturarak ama daha geniş bir programla içerisinde tabi dinî bilgilerin de verileceği, teolojik bilgilerinde verileceği bir yeni programlamayla da bir eğitim verilebilir. …

Zamanla bağımsız bir lisans programının oluşturulmasının daha iyi olacağı kanaatindeyim ama buradan şu da yapılabilir mesela psikoloji bölümlerinde veya işte eğitim bölümlerinde ilgili bölümlerden mezun olan kişilerin eğer ilgileri varsa bu bahsettiğimiz özel programlara dâhil edilerek yetiştirilmesi de sağlıklı olur kanaatindeyim. ... Mesela psikoloji bölümlerinden mezun olan veya eğitim fakültesinden mezun olanların ilgi duyanlarının branşlaşma koşulu olmak şartıyla yani ben cezaevinde çalışacaksam ortak derslerden sonra mesela ilk iki yıl belki ortak dersler alınır, diğer iki yıl hani dört yıllık bir program düşünelim lisans programı gibi. Ya da şöyle de olabilir lisans programlarından sonra en azından bir, iki yıllık yüksek lisans programı gibi bir yılı ve ya çok özel bir dönemi ortak dersler ama ben onun iki yıllık bir ders programı olmasını daha sağlıklı olacağı kanaatindeyim bir yılı ortak dersler, bir yılı da hangi alanda istihdam edilecekse o alandaki dersleri kuşatacak şekilde bir eğitimin daha faydalı olacağı kanaatindeyim.

Psikoloji ve eğitim bölümlerinden gelecek olanların da katılması koşulu ile sadece ilahiyat mezunu değil aynı zamanda oradaki formasyonu alanın çok daha fazla bir katkısının olacağı kanaatindeyim. Buna da şimdi şöyle bir eleştiri gelebilir; oradan gelen kişide de teoloji alt yapısı yok dolayısıyla oradan eksik olacak. Bence orada şöyle bir imkan sağlanabilir mesela imam hatip mezunu olan eğer psikoloji bölümünü kazanmışsa veya eğitimden mezunsa bunların öncelikli olması ve bunlara belki daha farklı bir statü ile isterse o alanlara geçmesi sağlanabilir".

Sosyal hizmet alanında akademisyen A5 dinî danışmanlık eğitiminin bağlamının mutlaka ilahiyat olması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır;

"İlahiyat fakültelerinde mutlaka, yüksek lisansa kadar beklemenin gecikmenin hiçbir anlamı yok bu dersler okutulmalı. Batı dünyasında zaten sadece ilahiyat okutturmuyorlar insanlara. İlahiyatla iki bölüm bitirtiyorlar. Mesela ben ilahiyat fakültesine girdim. İlerde cami dışı görev almak istiyorum. Yani nerede cezaevlerinde, Amatem'de, hastanelerde, çingenelerle, engellilerle vb. bu sosyal hizmet alanı zaten. O zaman ilk etapta manevî sosyal hizmet alanı dememiz lazım. İlahiyat fakültesinin içinde olacak bu bölüm. Buradan mezun olacaklara sosyal ilahiyatçı mı dersin dinî danışman mı dersin fark etmez. Kavramlar benim için önemli değil. Benim için önemli olan; ilahiyatçıların bilgisel, tecrübesel donanımları ile birlikte bugün sosyal hizmet alanlarının hepsinde çalışabilmeleri. Tabi ki burada mesleki taassub gereği sosyal hizmet uzmanları tepki göstereceklerdir. O zaman denilir ki o zaman siz de manevî sosyal hizmet bölümü açın, okumak isteyenler oraya gitsin. Değişen bir şey olmaz orada da sosyal ilahiyatçılar yetiştirilebilir. Diyanet ilahiyat fakültelerine talep eder, ders programlarına uygun dersler koyulur, birkaç senede bu elemanlar yetiştirilir. Ha bu yeterli olmayabilir ama şu var Almanya'da mesela tecrübe önemseniyor. Mesela bazılarının teorik eğitimi olmasa da alan tecrübesi vardır bunları da dikkate alabiliriz. İkisini de birleştirmek en iyisi. Teorisi olmayana teori, tecrübesi olmayana tecrübe takviyesi verilebilir. Kısa ve orta vadede yatay istihdamın sağlanması açısından Diyanet, ilahiyat fakülteleri hatta ve hatta sosyal hizmet bölümlerinde yeni dersler eklenmek marifetiyle de eleman yetiştirilebilir. Hatta sağlık hizmetleri alanında dezavantajlı sosyal gruplara yönelik dersler de koyulabilir. Ama uzun vadede ilahiyatlar üstlenmeli bu işi".

2.2.1.1.İlahiyat Programlarının Bu Alanda Hizmet Vermek İçin Yeterliliği

Dinî danışmanlık alanında ideal bir eğitim tartışmalarına girmeden önce İlahiyat fakültesi programlarının bu hizmeti vermek için yeterli olup olmadığı tartışılmıştır. Bu kategorideki veriler istihdam alanı ve akademik alandan elde edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular şu şekildedir;

İstihdam Alanı

DİB Yaygın Din Eğitimi daire başkanı katılımcı D2, ilahiyat fakültesi programlarının bu alanda hizmet vermek için yeterli olmadığını kendi çalışma alanından örneklerle şu şekilde açıklamaktadır;

> *"Bu iş ihtiyaç mı el-hakk, kesinlikle ihtiyaçtır. Ama bizde öyle bir malzeme yok bizim çalışma alanımızda bu kesinlikle bir ihtiyaç, böyle talepler alıyoruz. Ama bizim elemanlarımız buna cevap veremez. Dinî danışmanlık yapmak için var olan yeterlikler yeterli değil. Şimdi bu beni düşündürüyor açıkçası. Bir Kur'an kursunda siz görev yapıyorsunuz. Oranın hocasısınız. Orada bir bilgiyle bir ağ örüyorsunuz. O arada ara ara bizim vaizlerimiz de kursa gidiyor. Fakat oradakilerin her şeyi sizsiniz. Vaize bile kapalı. Benim tedirgin olduğun nokta orası. Mesela dinî danışmanlık, her müftülükte il ve ilçelerde bir uzmanımız oldu. Kursa gönderdik bunu, benim kanaatim o ki bu dışarıdan geleni insanlar yama gibi görüyor, ona kapalı. Diyelim ki bunlara haftalık bir ders seminer yaptığını düşünelim. O zaman açılma olabilir, yetişkinlerde bir güven oluşmalı o kişiye dair. Selamün aleyküm ben dinî danışman dediğinizde size açılmıyor. Ben yerimde oturayım onlar gelsin dediğinizde zaten gelmiyorlar. Oradaki hocanın o formasyonla donanması lazım gibi geliyor bana. Bu ilahiyat programlarında yok".*

Hizmet İçi Eğitim daire başkanı D4 de ilahiyat programlarının bu alanda hizmet vermek için yeterli olamayacağını şöyle izah etmektedir;

> *"Yeterli olması mümkün değil. Çünkü bahsettiğiniz konu doğrudan bir özel alana giriyor. Özel alan olunca genel ilahiyat bilgisiyle yani bu işi paratiğe nasıl*

dönüştürecek bu bilgiyi, biraz sunum tekniği, usul, üslup açısından da desteklenmesi gerekir bu alanda görev alacak personelin. Müstakil ona böyle programların oluşması gerekir. Yani genel ilahiyat alanındaki tahsilini aldıktan sonra belki ikinci sınıf üçüncü sınıftan sonra özel yönlendirme de yapılabilir veya ilahiyat üzerinde artık yüksek lisans çalışmaları mı yapılabilir bilmiyorum, tartışılabilir. Hele hele şimdi yaşadığımız bire bir yaşadığımız bunca sosyal problemlere biraz daha geniş ilahiyat düşüncesi ve geniş bir program yelpazesi ile daha uzmanlık alanlarına yönelik eğitimler ve yüksek lisans eğitimleri yapmak gerekiyor. Bu artık kaçınılmaz".

Aile ve dinî rehberlik daire başkanı katılımcı D5 de yine kendi alanları üzerinden bu programlardan mezun olan personelin alanda yeterliliğe sahip olmadığını şöyle ifade etmektedir; *"Yok, bu alanlarda çalışmak için hiç yeterli değil ilahiyat müfredatı. Mesela bizim sorunlarımız içerisinde özellikle mağdurlarla görüşme tekniklerini bilemiyoruz, travma sonrası yaklaşımları bilemiyoruz. Vakaya bir müddet yaklaşıyorsunuz, sabır telkin ediyorsunuz ancak bir müddet sonra çaresiz kaldığınızı anlıyorsunuz".*

Cami hizmetleri daire başkanı katılımcı D6 ise hem imam-hatip liseleri hem de ilahiyat fakültelerindeki müfredatın bu alanda çalışmak için yetersiz olduğunu ve kurumlarının bunların üzerine eğitim vermekte zorlandığını, bunun yanında öğrencilerin olası istihdam kurumuyla lise ve lisans düzeyinde tanışmaları gerektiğini düşündüğünü şöyle izah etmektedir;

"İnsanlara rehberlik, danışmanlık yapmak için bence bizim bugün imam-hatip liselerindeki, ilahiyat fakültelerindeki eğitim yetersiz kalıyor. Türkiye'deki dinî yaşantının üç ayağı var. İmam hatip liseleri, ilahiyat fakülteleri ve DİB. Yani imam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerindeki müfredatın buna çok da yeterli olduğunu düşünmüyorum. DİB'na gelince ise biz de sonradan bir şey katamıyoruz ne yazık ki. İlahiyat fakülteleri, imam-hatip liselerinden itibaren bu alanda öncelikle mesleki eğitimin yeniden elden geçirilmesi gerekir. Öteden beri savunduğumuz bir şey var. Bu üç kurumun üzülerek ifade ediyorum. İmam hatip lisesindeki öğrenci bence

DİB'nı çok takip etmiyor. İlerde belki bu kurumun bir elemanı olacak. Farklı alanlarda da çalışabilir, saygı duyarım ama bu kurumun bir elemanı olma ihtimali de vardır. O nedenle imam hatip liselerindeki müfredatın gündemine DİB sokulmalı. Biz de bunu yapmalıyız, öğrencilerle bir araya gelmeliyiz. Sonra ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerimiz de son sınıfa kadar hatta bitirinceye kadar sanki Diyanet diye bir kurumla asla bir araya gelmeyecekmiş gibi bir algıyla eğitim öğretimlerine devam edebiliyorlar. Bunun tamamının böyle olduğunu söylemiyorum. Ama böyle bir durumun olduğunu söyleyebiliyoruz. Bu eksikliğin ben müfredatın üç kurumun bir araya gelip hazırlaması gerektiğini düşünüyorum. İmam-hatip lisesi mezunuyuz. Biz yıllarca imam hatip lisesi mezunu mühendis, avukat, akademisyen.. Bunlarla övündük, gurur duyduk, mutlu olduk, biraz da motivasyon oldu bizim için. Ama biz aslında şunun ile de gurur duymalıydık; imam hatip ya da ilahiyat mezunu olup mahallesini evirip çeviren, mahallesini dönüştüren bir imamla da gururlanmalıydık, böyle bir imam profili de bizim hedeflerimiz arasında olmalıydı. Ama biz imam-hatibe giderken de bu memlekette imam-hatip mezunu avukat, doktor vs. olsun. Hâlbuki imam-hatip lisesi mezunu bir imam bulunduğu mahalleyi, şehri, kasabayı- bizde örnekler var- değiştiren dönüştüren değiştirmelidir. Bunları da gündeme getirmeliydik. Ana branşımızı da ihmal etmemeliydik. Bunun için ilahiyat, imam-hatip ve Diyanet bu müfredatı birlikte hazırlamaları gerekiyor. Personelimiz lisans eğitiminde psikolojik danışmayla ilgili eğitim de alsa işte bu noktalarda kesinlikle faydalı olur. Yani bizim ilahiyat sahası Türkiye'de maalesef, ayakları yere basan bir şekle sahip değil. İmam hatip ve ilahiyat müfredatının mutlaka DİB'nın o yaşadığı tecrübeyi göz önüne alarak oluşturulması gerekir".

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık çalışanları alanında ilahiyat programları ya da din görevlilerinin yeterlikleri konusunda bilgi sahibi olunmasa da psikiyatri doktoru katılımcı profesör H9, dinî danışmanlık alanına dair daha önce çalışmalar yapmış olduğunu ve bu duruma dair şu hususların kendisini de düşünmeye sevk ettiğini ifade etmektedir;

"Tüm psikolojik hizmetler gibi dinî danışmanlık alanı da ülkemizde çok sorunludur. Din adına lafzın harfi anlamına çakılıp kalan, insanı derinlemesine anlamaktan uzak, anlayıcı değil yasaklayıcı, sığ dinî bakışların, dinîn şifa verici niteliğine engel olacağını elbette görüyoruz. Elbette yaşamdan, gündelik dilden kopmuş, sözüm ona "dinî" bir jargonla ve kaba, sert, sığ bir din anlayışıyla yas yaşayan insanlara yaklaşan din görevlilerimiz olduğunu biliyoruz. Bu durumda elbette eğitim arka planlarının da etkisi olduğu kaçınılmaz. Elbette bu din görevlilerinin, psikolojik bakışın gerektirdiği olgunluk içinde davranabilecekleri konusunda bizim de endişelerimiz var. Sözünü ettiğimiz dinî danışmanlık hizmetlerini kimin nasıl vereceği belli olmadığı gibi, hizmetlerin içeriği ve eğitimin nasıl yapılacağı, kimlerin "ehil" kabul edileceği gibi alanların da tamamen bakir olduğunu biliyoruz".

Akademik Alan

Din eğitimi alanında çalışmalar yapan akademisyen katılımcı A1, ilahiyat programlarının istihdam alanına yönelik yapılandırıldığında salt akademik hüviyetini kaybedeceği yönündeki yorumlardan hareketle durumu şu şekilde açıklamaktadır;

"İki anlayış var genelde ilahiyat programları üzerinde. İlahiyat fakültesinin bir salt akademik olması yolunda bir anlayış var, daha pratiğe yönelik ihtiyaçlara ve istihdama yönelik olması yönünde bir diğer anlayış. Aslında bu iki anlayışın çatışması gerekmez yani bir programı siz pek ala ihtiyaca yönelik olarak da akademik niteliğini koruyarak dizayn edebilirsiniz. Ancak bizim yaygın ilahiyat eğitimimizde şöyle bir anlayış var ve hocalarımızın büyük bir bölümü bu anlayış ile yetiştikleri için çoğunluk böyle. O da konu merkezli program. Problem merkezli program oluşturma konusundaki tecrübemiz çok yeni. Belki bunu anlayan, bu konuda çalışmış veya farklı ülkelerde, üniversitelerde eğitim görmüş gençler beni daha iyi anlayabilir ama mevcut din eğitimi geleneğimiz ilahiyat eğitiminde konu merkezli. Yani tarihteki problemlerimizi daha çok irdeleyebileceğimiz, tarihi anlamaya yönelik disiplinler ağırlıkta ve bunların çoğalmasına çalışılıyor. Tarihi olmayanın, kökleri olmayanın günü olmaz, geleceği olmaz bunun ayırdındayım ama günü, günün ihtiyaçlarını da göz ardı ederek inşa edemezsiniz. Geleceğe yönelik olarak projeksiyon kuramazsınız çünkü dünün soruları ve cevapları günümüz insanlarına çoğu kez yetmiyor ve verilen cevaplar dünün cevapları olduğu için sorular duruyor. Soru ihtiyaçları her zaman var ama verilen cevapları

güncelleyemediğimiz için bu tür danışmanlıklar maalesef istismara çok açık olabiliyor. Fakültelerin görevi bence toplumda eksik kalan yanlış yönlendirilen bu anlamda istismara açık olan konulara bilimsel bir ışık tutmak. …

İlahiyat fakültelerinin salt akademik program veya konu merkezli program anlayışının yanında istihdama yönelik programlar yapması onun bilimselliğini engellemez, küçültmez de. Tam aksine toplumla bütünleşmesini, toplumda akademiada üretilen bilginin topluma ulaşması için o gerekli transformasyon dediğimiz dönüşüm sürecine katkı sağlar, köprü olur bu programlar. Ve bir paradoks vardır ya hep teori ve pratik ilişkisi ya da din hayat paradoksu. Hayatlı din, dinli hayat özlemimiz var her zaman. Bu taleplere böyle disiplinler arası programlar açtığınız zaman cevap vermemiz daha kolay aksi taktirde ben bütün bilgileri öğrencinin beynine vereyim sonra çıksın problemleri bu ona öğrettiklerimle çözsün anlayışı öğretmenlerden, din görevlilerinden insan üstü bir çaba beklemektir. Böyle bir hakkımız yok. Buna hazırlamalıyız onları diye düşünüyorum programlarda".

Din eğitimi alanından katılımcı A2, sosyal kurumlarda din hizmetleri verilmesi açısından ilahiyat fakültesi programlarının yeterli olmadığını düşündüğünü şöyle ifade etmektedir;

"Şu anki hali ile bu programın yeterli olmadığı bir gerçek. Hiçbir şeye yeterli değil bana göre. Ne öğretmenliğe yeterli ne yaygın din öğretimi alanlarına yeterli ne uzmanlığa yeterli. Yani biz kendimizden hareket edelim mesela haftada iki saat din eğitimi dersi var üçüncü sınıfta. O saate kadar zaten hiç yok din eğitimiyle ilgili bir ders. Sonrasında belki seçmeli birkaç tane ders var. Fakat doğrusunu isterseniz benim kişisel tespitimdir bu, ben de oturup çok büyük bir araştırma yapmış değilim ama vaizlikle ilgili bir araştırma yaparken ortaya çıkan sonuçlara da dayanarak genel gözlemlerimle ilgili söylüyorum; öğrencilerin ilahiyat bilgileri de çok iyi değil. Yani program vesilesi ile değil, çok iyi ne demek onu da bilmiyorum ama ne istiyorsanız bir kere o ölçüyü koymanız lazım. Standardınızın belli olması lazım. Bütün mesele o. Şimdi ilahiyat öğrencisinden ne bekliyoruz? Bütün alanlar belli değil mi göstergeleri var hepsinin. Şöyle olması lazım, böyle olması lazım. Bolonya süreci deniliyor, ortaya koyuldu hepsi.

O zaman istihdam alanında da görev tanımlarının net olması ve o görev tanımlarının içerisinden veya ilahiyat mezunu olmakla ilgili bir özellik, nitelik geçiyorsa yani bunu ancak böyle birisi yapabilir bu işi diyorsa tabi yapabilir ama ilahiyat mezunundan da orada ne beklendiğinin çok net bir şekilde ortaya konulması gerektiğini düşünüyorum. Ama diyelim ki öbür türlü yani şimdi adalet Bakanlığı'yla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın protokolü var değil mi ceza evlerinde işte insanlara din dersleri veriyorlar. Şimdi bunu Adalet Bakanlığı istihdam ederek yapmıyorlar, her zaman bir protokol üzerinde hareket ediyorlar, kendi vaizlerinden görevlendiriyorlar. O görevlendirme ile ilgili olarak bütün özlük hakları her şeyleri yine Diyanet üzerinden gidiyor ama belli ki yaptıkları iş oraya yönelik bir iş. Dolayısıyla bu vaizlerimiz Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı herhangi bir camide vaaz ettiği gibi veya ders verdiği gibi yapmıyorlar, oraya özel çalışıyorlar, gittikleri yer neresi ise oralarla ilgili çalışıyorlar. Şimdi oralarla ilgili çalışabilmek sadece gidip gelip üç beş kere oranın havasını alıp, 'burada da insanlar demek ki böyleymiş o zaman ben de şu konuyu şöyle anlatayım' şeklinde olmaz, olmamalı. Sizin de kast ettiğiniz şeyin bu olduğunu düşünüyorum. Yani şimdi cezaevi vaizliği diye bir nosyon var ise o kazandırılabiliyor ama nerede kazandırılıyor işte ilahiyat eğitiminde böyle ayrışmış şeyler yok. ...

Sosyal kurumlarda din hizmetleri diyerek bunu öğrencilerimize anahtar kavram gibi yani kafalarında olsun en azından böyle bir şey de var diyerek bahsediyoruz. Ama bunun içeriği yöntemi yaklaşımları birebir öğretilen, bu konuda uygulama yaptırılan bir pozisyonda değiliz".

Akademisyen A2 devamla ihtiyaçların değiştiği ancak ilahiyat eğitiminde bir değişmenin oluşmadığı konusunda ise şunları söylemektedir;

"Bir kuruma doktor aldığınızda, hemşire aldığınızda, mühendis aldığınızda hepsinin görev tanımı belli iken ilahiyatçı görevlendirdiğinizde bir yerde veya doğrudan onu istihdam ettiğinizde bir yerde hani kendi kurumunuza müracaat edecek şekilde 'onun da görev tanımı gerçekten diğerleri kadar belli mi ve aldığı eğitim de o görev tanımına uygun mu değil mi?' sorusunun ben doğrusu cevabını bilmiyorum. Bana göre uygun olmayabilir çünkü ilahiyat eğitimi hiç değişmiyor ama bunca işleyiş içerisinde ihtiyaçlar değişiyor. Nasıl oluyor da benim ilahiyat eğitimine dair hiç değişiklik yapmadığım, mezun ettiğim öğrenci gidiyor her yerde nasıl çalışıyor? Hangi nosyonla çalışıyor hangi formasyonla çalışıyor? Bu iş yapılacak ise

muhakkak bir eğitim ile yapılacak. Adı her ne ise. Ben bunu tercih ediyorum da muhakkak böyle olacak diye bir şey de söylemiyorum. Geldiğimiz yerden konuşuyoruz. Ben buraya kadar getirebildim ve şimdi konuştuğumuz yerde burası bunun muhakkak profesyonel bir dayanağının olması lazım. Yani bir aldığınız diplomanın yaptığınız işle orantılı bir hale dönüştürülmesi lazım, eğitim içeriğinin o şekilde olması lazım".

Din psikolojisi alanında çalışmalar yapan katılımcı akademisyen A3 de ilahiyat fakültesi programlarının sosyal hizmet alanlarında çalışmak için yeterli olmadığı düşüncesini şöyle belirtmektedir;

"Şu anda programlar hiç yeterli değil. Yani lisans seviyesinde belki seçmeli derslerin farklılaştırılarak, hatta benim şahsi kanaatim şudur ilahiyat fakültelerinde işte dinî danışmanlık, manevî danışmanlık adı altında da olabilir ayrı bölümler açarak eğer şartları itibari ile oradaki fakültenin hoca kadrosu müsaitse veya diğer fakültelerden, farklı fakültelerden destek alınabilecekse ayrı bölümler içerisinde istihdam alanı oluşturulacak şekilde eleman yetiştirilmesi bence daha sağlıklı. Yani normal lisans düzeyinde seçmeli dersler artırılabilir ama bu kısa süreli bir çözümdür sağlıklı bir çözüm özel bölümler açılarak gerçekleştirile bilinmesidir".

Sosyal hizmet alanından katılımcı akademisyen A5, ilahiyat fakültesi programlarını teorik ve klasik bulduğunu ve bu alanda hizmet vermek için yeterli olamayacağını şu sözlerle açıklamaktadır;

"Bir yerde yazmıştım programlarla ilgili sıkıntıyı, niçin sosyal ilahiyata ihtiyaç var onu da yazmıştım. Ben ilahiyat fakültelerinin programını çok teorik ve klasik buldum. Günümüze hitap eden yönünün zayıf olduğunu tespit ettim. Günümüzün sosyal sorunlarına hitap edebilecek bir bilim ve uygulama alanı olmadığını ben tespit ettim. Teorik olduğunu, yorum yönünün zayıf olduğunu hissettim. İlahiyatçılarımız sosyal bilimlerden çok uzaklar. Çalışmalarında klasik dil kullanıyorlar bu da sosyal bilimlerle adapte edilmiyor.

Aslında ben ilahiyatçılara imreniyorum. Kendilerinde de içselleştirme varsa ikinci alan ve meslek edinme konusunda ilahiyatçılar daha şanslı. Diyelim ki bir sosyal hizmet uzmanı manevî sosyal hizmet alanında aktif görev alabilir mi? Özel şahsi

becerisi varsa, dinî bilgisi varsa bunlar rahatlıkla adapte olabilir. Şu anda bu konuda alt yapılar eksik gibi görünüyor ama tersinden bakınca ilahiyatçılarımızın zaten almış oldukları eğitimin içeriğinde sosyal nitelikler var. Sadece bunları günümüzün diliyle mezcedip pratik alanda tecrübe edemediklerinden dolayı problem var".

2.2.2. Psikoloji ve Danışmanlık Bağlamı

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Psikolog katılımcı H13, eğitimin bağlamını psikoloji alanının oluşturması gerektiğini şöyle temellendirmektedir;

"Özellikle psikolojinin birçok alanı var, mutlaka birçok bilimin de çok alanı var ama psikolojinin o bölüme yönlenmek isteyen insanlara o alanda bir yüksek lisans programıyla, bir din psikolojisi bölümü gibi. Psikoloji ilahiyata yöneliyor orada. İsteyen psikologlar, psikologlar belki tercih etmez ama böyle bir yüksek lisans programıyla belki 3 yıllık bir yüksek lisans programıyla, iki yıl da değil. İlahiyatın belki çok detay bilgilerini değil de temel ilahiyat bilgilerini, psikologun kullanabileceği, hasta ona başvurduğunda onu nasıl yönlendirse hasta için daha faydalı olur başlığı altında bir takım bilgiler. Birinci yıl belki daha temel, bilimsel hazırlık gibi. Onun sonrasında da pratik yani bir hastayla danışanla görüştüğünde psikolog ne yapması gerektiğini, nasıl konuşması gerektiğini biliyor zaten. Yüksek lisans o anlamda esasında çok etkili olur. Bir ilahiyatçının ona danışanla görüştüğünde nasıl hoşgörülü davrandığını zaten bilir. Dolayısıyla sadece temel bilgileri, sınırlarının neler olduğunu, hastaya ne kadar ilahiyat açısından sorabileceğini bilmesi yeterli olur. Psikoloji bölümlerine din psikolojisi adı altında dönemlik ya da iki dönemlik bir ders de koyulabilir".

Psikolog H14, H15 ve sosyal hizmet uzmanı H16 da aynı şekilde psikolojinin bağlamı belirleyici unsur olması gerektiğini ifade etmektedirler. H15, bunu şu şekilde açıklamaktadır;

"Din psikolojisi de şu an revaçta olan bir bölüm hani belki üniversitede bir ders açılsa bununla ilgili. Hani ben şey düşünmüyorum üniversitede İslamiyet'in öğretilmesi ya da İslamiyet'in inanış biçimlerinin inanç insanın kendine şahsına münhasır ama din psikolojisi diye bir şeyin varlığını bize öğretseler. Nasıl bir şey öğretiyor insanların din anlayışı, ihtiyacı, inanmasının altında yatan sebepler hani psikoloji perspektifinde dile getirilseydi daha iyi anlamamız sağlayabilirdi ama içinde bulunduğumuz toplum hani bize bir dinî öğreti getiriyor bunları kullanıyoruz. açıkçası kullandığımız oluyor. .... İlahiyat fakültesinin tam olarak şeyini bilmiyorum ama daha çok bana fıkıh işte dinî ilimlerin öğretildiği bir yer gibi geliyor. Hani psikoloji bunun çok dışında bir yerde. Varoluşsal olarak açıklayabilirim sadece bu noktada ama belki psikolojiden mezun olup din psikolojisi yüksek lisansı yapsa daha iyi olabilir".

Akademik Alan

Din eğitimi akademisyeni katılımcı A2, dinî danışmanlık hizmetinin danışmanlık unsuru açısından profesyonel bir alan olması dolayısıyla bu eğitimin ilahiyat fakülteleri bünyesinde verilmesi konusundaki çekincelerini şöyle izah etmektedir;

"Mevcut olan psikolojik danışma ve rehberliklerin -bilemiyorum tıp alanına bu girer mi girmez mi- buraların belki kendilerine yani onların programlarının ilahiyatta geliştirilmesi gerekir bu anlamda diye düşünüyorum. Ama ilahiyat bölümünde siz neyi geliştireceksiniz de, neyi ekleyeceksiniz programınıza da bu hizmetleri gerçekleştireceksiniz? Bir kere teşhis koyamazsınız bir ilahiyatçı olarak. Neye teşhis koyacaksınız? Tedavi yapamazsınız. Bana danışmanlık deyince bunlar geliyor aklıma. Rehberlik dediğiniz şey eğitimin bir boyutu yani eğitimle iç içe var olan süreçlerden söz ettiğim için onlar bana hem yapılabilir geliyor hem uygulanabilir geliyor. Zaten şöyle bir iddiada da bulunabilir miyiz bilmiyorum; yani bu eğitim ve rehberlik boyutu gerçekten doğru ve sağlıklı bir biçimde işlerse danışmanlık kısmına çok az ihtiyaç duyulur diye düşünüyorum. Çünkü siz bir konuda sağlıklı bilgilerle donandığınız zaman ve başınıza gelen herhangi şeylerde tercihte bulunacak kadar zihinsel süreçlerinizi, duygusal süreçlerinizi işletebilir hale geldiğiniz zaman niye tutup da böyle bir şeye ihtiyaç duyasınız ki? Şimdi buna ihtiyaç duyanlar ve duymayanlar konusunda baktığınızda, dünyadaki insanları bu şekilde ayırdığınızda yani genel olarak sağlıklı insanlardan söz ediyoruz değil mi? Her birimiz her gün

sabahtan akşama işler yapıyoruz, her gün bir şeyler geliyor başımıza vs. ama ne yapıyoruz belli mekanizmaları çalıştırarak, belli tercihler yaparak bazı şeyleri evet bedeller ödeyerek hayatımızda tutmaya ve hayatta tutunmaya çalışıyoruz. Bunun için durmadan danışmanlık hizmeti almıyoruz. Çoğunluk böyle ama buradan farklılaşmış bir kesim için özel bir eğitim gerekiyorsa onunla da ilahiyat eğitimi değil bana göre".

Psikoloji alanında çalışmalar yapan akademisyen A4, eğitimin bağlamının psikoloji temelinde olması gerektiğini savunurken psikoloji alanının bu hizmeti kabullenme konusunda sıkıntılar yaşayacağını da şöyle izah etmektedir;

"Bana sorar iseniz bu eğitimin en önemli ayağı psikolojidir ondan sonra teolojik bilgi gelir ve bu sadece İslamî bilgiyi kapsamaz. Bu işi lisans düzeyinde düşünüyorsanız o düzeyde bizim öncelikle psikoloji camiasında maneviyât ve dinî kabul eden bir camiaya ihtiyacımız var. Bu Türkiye şartlarında zor, çok zor. Psikoloji seküler bilimin ürünü. Türkiye'de maneviyâta dönük çok az çalışma var. Yapılan çalışmalar genelde ilahiyattan geliyor. O kadar ilginç ki Avrupa'ya bakıyorsunuz mesela çok uzun süreler tamamen dışında tutuluyor din. Son yıllarda başladı işte. O yüzden ben Türkiye'de lisans düzeyinde eğitim verebilecek ciddi bir kitle olduğunu düşünmüyorum maneviyâta çok sıcak bakan. Belki şöyle olabilir; biz maneviyât ve dinîn tanımını net verirsek, bu insanlardaki algıyı yıkabilirsek bir ihtimal yakın durabiliriz. Ama o da tatmin eder mi onu bilmiyorum. Maneviyât ve dinî ayırmak bizim için önemli mi bilmiyorum. Benim idealde yüksek lisansta gönlüm psikoloji bölümleri bünyesinde olmasından yana. Bence ilahiyat fakülteleri bunu vermemeli".

2.2.3. Bütüncül Bakış Açısı

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

H13, dinî danışmanlık alanının bağımsız bir program olduğunda yine de bir fakülteye bağlı olması gerekeceği için burada bir çatışma ortamı oluşabileceğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Bağımsız bir lisansüstü programı olsa illa ki bir fakülteye bağlı olacak. Ya ilahiyatın ya psikolojinin bünyesinde olacak o nedenle tam bağımsız olamayacak diye düşünüyorum. Takdir edersiniz ki üniversitelerde bölümler arasında bile bir çekişme var. Üniversitelerin bile bir bakış açısı varken fakültelerin bakış açısı da etkileyecektir. Dolayısıyla hangi fakülte bünyesinde olacağı önemli bağımsız olsa bile. Yani şöyle bir problem var zaten, maalesef psikologların da meslek yasası yok ve alan çok karışık. Bütün kavramlar birbirine geçmiş durumda. Psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişimci, çocuk gelişim uzmanı, psikolojik danışman, rehberlikçi falan bir sürü sıfatlar var. Manevî destek de gelecek bu da iç içe. Ayrı bir lisans olduğu zaman böyle bir kötü tarafı olacak mesela şimdi bir hemşire arkadaşım özel para vererek "aile danışmanlığı" diye bir kursa gidiyor, sertifika alıyor çıkıp diyor ki ben aile danışmanıyım. Şimdi nasıl olacak? 4 yıl psikoloji okuyorum, aile danışmanlığına dair dersler alıyorum ve ben aile danışmanlığı yapamıyorum. Öyle bir iddiam da yok ama hemşirelik mezunu bir kişinin 6 aylık bir özel eğitimle aile danışmanı olması durumu var. O zaman ben dışarıdan biri olarak bakacak olursam, bir danışmanlık ihtiyacı duyduğumda kime güveneceğim? Beni mutlaka araştırma yapmak mecburiyetinde bırakıyor bu sistem. Yani karşımdaki kim, yüksek lisans doktora yapmış mıdır, hangi branşta yapmıştır? Adı nedir, içeriği nedir? Bir de onun kaygısına düşeceğim".*

Akademik Alan

Din eğitimi alanında çalışmalar yapan akademisyen A1, dinî danışmanlık eğitiminin bağlamını ilahiyat fakültelerinin oluşturması gerektiğini bu fakültelerin açılış amaçları ile temellendirirken kendilerinin öncülüğünde üniversitelerinde açılan Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü örneğinden yola çıkarak kurumlar arası işbirliğinin sağlanamadığını şöyle ifade etmektedir;

"Bu kişiler din hizmetleri yapıyor yine. Bunu eğer hastaneye taşırsanız oradaki görevli yapacaktır, hapishaneye taşırsanız oradaki görevli yapacaktır ama bunlar nerede yetişecek? Bu soruya aslında ilahiyat fakültelerinin cevap vermesi ve ilahiyat fakültesinin kuruluş, ilk ilahiyat fakültesi olması hasebiyle İstanbul'dan sonra İstanbul bazı nedenlerden dolayı kapandı ama onun da vizyonu aynıdır 'Tevhid-i Tedrisat'ta yüksek diniyyât mütehassısları yetiştirmek' üzere 1949'da açılan fakültemizin misyonu ise halka aynı zamanda dinî konularda aydınlatacak insanların yetişmesi konusunda katkıda bulunmak. DİB'nın da misyonu bu; halkı dinî konularda tenvire etmek. O zaman bu iki kurum iş birliği yaparak böyle programlar açabilir ve istihdamı da bu anlamda kontrol edecek programlar akademik programlara engel değil. Ama çok açık söyleyeyim burada, tarihe bir not! Arşivlerimize de bakabilirsin YDÖ programı açıldığında DİB'na fakülte iki kez yazı yazmasına rağmen herhangi bir cevap alamadı. Bu bizim biraz iş birliği konusunda ya da ihtiyaçları belki görme konusunda henüz birlikte çalışmaya yatkın olamadığımız bir dönemdi diye düşünüyorum. Umarım şimdi içinde bulunduğum dönem üzerinden neredeyse ki on yıl geçti, bu yirmi yıl demektir. Bu yirmi yıl içinde anlayışlar farklılaşmıştır ve bu iş birliğinin yolu açılmıştır".

Akademisyen A1, eğitimin bağlamının merkezine 'insan' alınarak bütüncül bir bakış açısına sahip olunduğunda bu eğitimin hangi fakülte ya da bölüm bünyesinde olursa olsun istenen ve beklenen amaçlara ulaşılabileceğini Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü örneğinden hareketle şöyle açıklamaktadır;

"Bu bir bakış açısı. Doğrusunu istersen pek çok konuda olduğu gibi ben şu mu, bu mu ikilemi içinde düşünemiyorum. Benim için meselelere bütüncül bakmak daha önde gelen bir şey. Kariyerimde ilk zamanlar 'anne miyim, akademisyen mi?" sorusunu birleştirmek olmuştu. Şimdi slogan oldu ama o dönemde bunu hocam bana 'sakın kendini bu ikilemler arasına sıkıştırma' demişti. 'Biz burada el birliği ile hem çocuklarını büyüteceksin hem işini yapacaksın. Bunlar birbirine zıt değil ki!'. ... Bir şeyler arasında tercih yapacaksam ve yapmak durumunda bırakılmışsam 'onların hepsini kuşatan bir bakış açısı yok mudur?' sorusunu tercih ediyorum. Böyle bir soru sorduğumda da eğer insan odaklı ve hangi insan sorusuna cevap veren bir program olduğu zaman doğrusunu istersen psikolojide olmasıyla teolojide olması arasında benim için bir fark yok. Tıpkı din eğitiminde yaşadığımız problem gibi. Din

dersi öğretmenleri ilahiyatta mı yetişmeli eğitimde mi yetişmeli? İlahiyatta bir süre yetişti sonra eğitime gitti, sonra biz onun da orada peşinden koştuk çünkü bizim için asıl olan o öğretmenin nasıl yetişmesiydi. Eğitim fakültesindeyken de biz ilahiyat fakültesi hocaları o bölüme gittik ve oranın yönetiminde rol aldık. Önemli ve hassas bir konu. Bunu anlatacak olan kişinin nerede yetiştiği önemli olmakla beraber o önemin önüne geçen bir şey var. Nasıl yetişecek? Ama nasılını göz ardı edip yer gibi daha az kuşatıcı sorularla uğraşamıyorum. Bunun pedagojik back raundu mu var ? İşin teoloji back raundu mu var yoksa hepsini mi kuşatıyor. Disiplinler arası bir alan ise ve bir lisansüstü alansa bu bir sosyal bilimler enstitüsü programı olur ve bu tartışma biter zaten".

2.2.4. Kimlik Problemi

Herhangi bir meslekî eğitimde bu eğitimin verildiği bünyenin, alanın mesleği icra edecek kişilere bir kimlik kazandırdığından yola çıkılarak ve dinî danışmanlık alanına dair dünya literatüründe bu tartışmaların var olduğu da göz ardı edilmeyerek eğitimin bağlamının bir alt unsuru olarak kimlik problemiyle ilgili bulgular şu şekilde ortaya çıkmıştır;

Akademik Alan

Din eğitimi alanında çalışmalar yapan akademisyen katılımcı A1, hizmetin nasıl verileceği sorusu üzerinden kimlik probleminin tartışılmaya devam edilecek bir konu alanı olduğunu örnekler üzerinden şöyle açıklamaktadır;

"'Nasıl?' sorusundan bağımsız olmayan bir konu olmalı çünkü o da onun içinde. Şey geldi aklıma çok eski bir tercüme kitap. 'Müslüman Psikologların Çıkmazı', çok eski bir kitap. Malikî Ebu Vedut gibi böyle çok eski bir isim geliyor aklıma. Orada bir örnek beni çok düşündürmüştü. Yine bulunuş yeri Amerika'da bir klinikte obsesif hastaların tedavisi sürdürülüyor ve genç bir doçent bir türlü hastasıyla iyileşmeye yönelik bir mesafe kat edemiyor ve bunu bölümün profesörüne sorma ihtiyacı hissediyor. 'Hocam diyor bu benim hastam şöyle bir hasta. Müslüman ellerini yıkama konusundaki takınağı var ve ellerini yıkıyor, abdestini alıyor, tam niyet

edeceği zaman namaza 'acaba ellerimi yeterince temizledim mi?' diye namazını bozuyor. Tekrar gidiyor ve bu neredeyse günün bütün bir bölümünü alıyor ve hastam çok yoruluyor. Kendi gönlünce iki rekât namazı bitiremiyor ve bana bunun için getirdiler. Onu ne yapayım?'. Hocası deneyimli, geniş görüşlü biri. 'Sen neler yaptın ona?' diyor önce. 'Biliyorsunuz diyor efendim obsesif hastalar kendilerini bu anlamda bize çok rahat açar ve bize tedavi isteği ile gelirler ise çoğu kez obsesif oldukları davranışlardan veya nesneden onları uzaklaştırırız. Onu diyelim ki iki gün, üç gün ben o nesneden uzak bir yerde tedavi ederim, onunla iletişim kurmaz ve böylece değişir. Bağımlılığı azalır ama bir insanı ben ibadetinden nasıl uzaklaştırabilirim ki üç gün nereye kapatabilirim? Her yerde o namazını kılmak ve duasını yapmak isteyecektir ve abdest de onun olmazsa olmaz şartıdır. Ne yapalım bu durumda?'. O zaman gülmüş bölüm başkanı ve ona şöyle bir açıklama yapmış 'Bildiğim kadarı ile İslam'da bir imama uyma diye bir şey var. Sen ona tavsiye et namazlarını uzun süre abdestini alır almaz mahalledeki en yakın camiye hatta o caminin varsa avlusunda bir yerde abdestini alsın girsin mescide veya camiye imama uysun. Ve de ki sen imama uyduktan sonra elin yıkanmış yıkanmamış o kadar önemli değil'. Şimdi bu meseledeki bazı ayrıntıları atlamış olabilirim ama buradaki öz benim için çok önemliydi. Çünkü çözüm gelenekten geliyor ama tedavi bir psikologdan veya hastaneden geliyor. Bu disiplinlerin birbiri ile yardımlaşmayı öğrenmesi için de yine insanın kendisine ihtiyaç var ve onun yaşadığı sorunları analiz etmeye ihtiyaç var onun için herhâlde kimlik sorunu bir süre daha tartışılacağa benziyor bana göre".

Din psikolojisi akademisyeni katılımcı A3, kimlik probleminin meslekî kimliklendirmeyle çözüme kavuşabileceğini ve bu hizmetin bir meslek alanı olduğunda kimliğini kazanabileceğini şöyle izah etmektedir;

"Mesela bu Diyanet'in manevî destek programları çerçevesinde Sağlık bakanlığı ile yaptığı protokolde kimlik konusunun da önem taşıyacağı konuları tartışıldı ve hala da tartışılmakta. Kanaatim şu eğer manevî danışmanlık ya da dinî danışmanlık gibi bir alan istihdam alanı Türkiye'de oluşturulacaksa -ki bu elzem yani bu iki kere iki dört tartışılmasız bir durum- bunun özel bir program yapılarak ve kimlik kazandırılacak bir şekilde alt yapısı ile yapılırsa daha sağlıklı bir zemin oluşturulur. Yani ilahiyat fakültesi mezunu ve ya psikoloji mezunu gelip bu eğitimi aldıktan sonra istihdam alanında değerlendirilir ise bu belki derde deva gibi gözükse de kimlik

problemi her zaman mesleki kimliklendirme açısından her zaman tartışma ortamı olacaktır. Mesleki kimlik noktası veya kimliklendirme noktası son derece önemli bu olursa ben sağlıklı sonuç alacağımız kanaatindeyim. Bunun da yolu yani benim gözlemlediğim ve görebildiğim kadarı ile ayrı bir alan oluşturulup mesela ilahiyat fakültesi mezununun istihdam alanı nedir Diyanet'tir ve Milli Eğitim'dir bu tartışmasız. Orada göreve başladığı zaman kimse demiyor ki 'sen bunu yaparsın, yapamazsın ya da burada nasıl görevlendiriliyorsun?'. Aynen bunun gibi diyelim ki dinî danışmanlık birimi açıldı ve bu hukuken de bir zemine oturtuldu ve kimliklendirildi. Buradan mezun olan ister psikoloji bölümünden gelerek mezun olsun isterse ilahiyat fakültesi mezunu olarak oradaki eğitimini tamamlasın fark etmez. .. Yani kişi o eğitimi alarak elinde bir kimlik, mesleki kimlik olarak da dinî danışman olarak geldiği zaman DİB'deki bir din görevlisi gibi bakılmayacak bu net. Yani bunu rahatlıkla söyleyebiliriz çünkü orada nasıl ki bir kişi doktorla karşılaştığı zaman bu beni tedavi eder, etmez mi düşünmediği gibi dinî danışman kimliği ile gelen kişi hakkında da bunu düşünmeyecekler. O zaman onun ölümden bahsetmesi ölümü hatırlatıyor gibi bir şey problem olmayacak".

Psikoloji akademisyeni katılımcı A4, ise insanî boyuttaki bir iletişimin bütün kimliklerin üstüne çıkabileceğini şöyle ifade etmektedir; *"Siz karşınızdakini insanî boyutta karşılar ve iletişim kurabilirseniz, bir sürü kimliğin dışında. Hepsinde işe yarar. Ama siz hala kimliğinizden çıkamıyorsanız, dinî kimliğinizi ön plana taşıyorsanız, karşınızdakinin kimliğini kabullenemiyorsanız, olmaz".*

2.3.Dinî Danışmanlık Eğitiminin Kazandırması Beklenen Yeterlikler

Katılımcılara bir dinî danışmanlık eğitiminin buradan mezun olacak öğrencilere kazandırması gerektiğini düşündükleri yeterlikler neler olabileceği ya da olması gerektiği sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda verilen cevaplardan ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibidir.

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı D1, dinî danışmanlık ve benzer alanlarda çalışacak personelden bir takım yeterlikler beklemek durumunda olduklarını ve personel alımlarını da bu doğrultuda yapmayı planladıklarını ancak bunların neler olacağı konusunda bir çalışma yapılması gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

> *"Bir defa bizim bu alanlarda istihdam edeceğimiz arkadaşları özenle seçmek gibi bir zorunluluğumuz var. Onunla ilgili ben burada bir çalışma başlattım. Personel daire başkanı olmadığım için ben insan kaynakları genel müdürlüğümüzü sadece tazyik edebiliyorum. Bu bahsetmiş olduğumuz alanlar ekseninde, dinî danışmanlık ve rehberlik alanında ya da benzerlerinde. Hepsiyle ilgili özel bir sınav özel bir tercih yapılmalı. Bu özel alımda bir takım yeterlikler aramalıyız tabi ki. Düşünmek lazım ne olacağını, çalışmak lazım. Dışarıdan sıfır bir alım değil, kendi personelimiz içinden ama. Bu hassasiyet bizim için çok önemli, kırmızı çizgimiz desem size yeridir. Çünkü başkanlık marifetiyle yürütülmesinin ben kesinlikle taraftarıyım".*

DİB daire başkanı katılımcı D2, herhangi bir alanda çalışacak dinî danışmanların teorinin yanında özellikle pratik alan yeterliklerinin güçlü olmasını ve iletişim yeterliğinin ön plana çıkması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Donanımlı bir kişiye ihtiyaç var. Bu donanıma da ne diyoruz biz; bu kişinin yeterlikleri önemli aldığı eğitim önemli, alan uzmanlığı önemli. Bu alanı ikiye ayırıyoruz, ilahiyat anabilim desteği ama bunun yanında dinî danışmanlık, o alanla ilgili yani bu ateşi nasıl söndüreceğinin veyahut o sobayı nasıl yakacağının eğitimi. Biz hadi ona öyle diyelim; bir ateş, yanan bir şey varsa bunun yolunu yöntemini bilmesidir aslolan. Bunun yolunun ne olacağının önemi yok bana göre, önemli olan bizim arkadaşımızın burada yol kazası yapmaması. Yani benim cezaevine giden vaizim ne diyorsunuz o alan bilgisi, genel kültür, efendim cezaevindeki sevgi evindeki o hassas dili yakalayan bir arkadaşımızın kısa zamanda etrafı doluyor, mutlaka o dalga yayılıyor. Bizim bu arkadaşlar bu iletişimi hızlı kurup da o insanlarla bağ kurmuşlarsa onun yapacağı danışmanlık daha verimli olacaktır".*

DİB daire başkanı D4, söz konusu eğitimlerde kişilik eğitimleri yoluyla kazandırılacak yeterliklere ihtiyaç olduğunu şu şekilde belirtmektedir;

"Kendisi ile barışık olması gerekiyor çevresi ile barışık olması gerekiyor dünya ile barışık olması gerekiyor öyle kin küpüyle, insanlarla kendi aralarında duvar örerek, sürekli egosunu yücelterek kibirli bir insan grubuyla bizim insanlara hizmet etme şansımız yok. Bu Diyanet camiası için de böyle ilahiyat camiası için de böyle. Eğer bir derdimiz, bir davamız var ise bir kere bu manada kendimizi kalbimizle diğer insanlar arasındaki çürüdüğümüz duvarları yıkmak gerekiyor. Bundan kastım ne? İyi bir kişilik eğitimi, başta iyi bir şahsiyet eğitimi yani bunun olması hangi nereye verirse versin. Diğer bir husus başkasının mutluluğu ile kendisini mutlu edebilecek insanlar yetiştirmek. Sadece kendi mutluluğu için değil. İşte gülen insan onu mutlu edebilmeli, huzurlu bir insan gördüğü zaman kendi huzurunu artırabilmeli, huzurlu bir aileyi gördüğü zaman kendisi daha çok mutlu olabilmeli yani bir anlamda adanmış ruhlu insanlar yetiştirme".

DİB daire başkanı D5, eğitim sürecinin kazandırması beklenen yeterliklerinin yanı sıra personelden bir takım özel yeterlikler beklenmesi gerektiğini ve bu yeterliklerinin neler olabileceğini şöyle açıklamaktadır;

"Yani şimdi bir de şu var. Böyle alanlardan mezunların hemen o sahada görevlendirilmelerini çok uygun bulmuyorum. Ben sahada biraz pişmeleri gerektiğini düşünüyorum. Mesela biz aile bürolarında yeni mezunları görevlendirmiyoruz. Biraz pişsinler diye bekliyoruz. Mesela geliyor kadın karşısında 24-25 yaşında biri var. Bu ne anlayacak benim derdimden diyorlar. O yüzden yetişkin profili aranıyor. Ama çocuklar için öyle değil. Onlar için yeterli bir yaş. Her alana herkesi göndermek doğru değil. Bazı alanlarda mesela erkek öğrenciler var onlara erkek danışman vermek daha uygun olabilir. Travma yaşamış, tacize uğramış bir çocuğa kadın eğitmen, danışman görevlendirmek daha uygun olur. Mesela problem çözme tekniğini bilmesini istemeli. Problem çözme tekniklerine sahip birisini işe almak demek ne demek? Hiçbir kurum bunu yapmış mıdır? Kişisel özelliklerine bakmış mıdır? Mesela yeni mezun birinin ben iş tecrübesini bilemiyorum. Belki teoride çok iyi, okul birincisi ama belki pratikte iletişim, yakınlaşma sorunu olabilir. İş arkadaşımı gözlüyorum yani benim çalışırken ki gayretim, yaptığım şeyi ilkeyi kabul etmemiştir. Yavaş çalışıyor, çalışmaktan çekiniyor. Yani bunu artık tanıyorum. Buna iş versen olmaz diyorum değil mi. Buna iş versen bitmez diyorsun mesela. Biri de var buna verin hocam bu işi bitirir. Bu

beceri tecrübe ile ölçülür. İlk alımda böyle bir ölçmemiz olmasa da süreçte ölçebiliriz".

Uygulama Alanı

Uygulama alanı açısından hem sağlık alanı hem de ilahiyat alanına dair yeterlik beklentisinde olunduğu aşağıdaki bulgularla ortaya koyulmaktadır.

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, profesyonel bir eğitim sonrası kendi bünyelerinde dinî danışmanlık yapması öngörülen personelin hem mesleki hem de kişisel anlamda profesyonel yeterlikler edinmiş olmasını bekleyeceklerini örnekler üzerinden şöyle anlatmaktadır;

"Kişinin aldığı eğitim sonrası profesyonelleşmiş olmasını beklemeliyiz. Bu profesyonelleşme her anlamda. Siz çok iyi bir hizmet sunabilirsiniz ama bu hizmeti sunarken sizin ne kadar kendinizi koruyabildiğiniz çok önemli çünkü karşınızdaki insanlar sağlıklı insanlar değil ve çok farklı, çok ciddi dram, acı ve çok ciddi ağrılar ve çok ciddi isyanlar. Belki çok farklı potansiyelli hastalarla karşılaşabiliyorsunuz. örnek verelim mesela bir kanser hastanesinde çalışıyor iseniz bunu kaldırabilecek maddi manevî gücünüzün olması gerekiyor. Eğer bu bilişsel gücünüz yoksa evet bu teorik eğitimi aldım bunu yapabilirim, çok zor. Profesyonel olmanız gerekiyor, ciddi bir profesyonellik istiyor ki size de zarar vermesin. Çünkü o hizmeti sunarken eğer siz tükenirseniz bu asıl hedefine ulaşmayacak. …

Bu mesleği yapacak kişinin ilk başta bu mesleği seviyor olmasını beklerim, gönüllülüğünü beklerim. Eğer bir kişi işini severek yapıyorsa zaten en mükemmeline ulaşır. Şimdi siz eğer bu kişiyi aldığınızda zorunlu alıyorsanız vereceği hizmetinizden çok bir şey görmeniz mümkün değil. Bu hani bir tedavideki gibi enjeksiyon yapma gibi bir şey değil, bu başka bir şey. Nasıl tanımlayabilirim bakış açıları, insanlara bakış açısı, hastalara bakış açısı, hayata bakış açısı, dine bakış açısı, merhametleri belki kişilik yapıları. Çünkü bazı insanlar çok dominanttır iletişim kurmak çok kolaydır. O insanlarda sosyaldir sosyal zekâları bununla

beraber tabi IQ'larının ve EQ'larının dengede olması. İnsan onun psikolojisi öyle bir şey olabilir ki sizi kandırmak da isteyebilir o hizmeti alırken ve sizi çok rahat kandırabilir. Tedavide ilacımı içtim diyor ama aslında içmiyor. Onu yakalayabilmelisiniz bir cümlesinden, bir sözünden, bir bakışından. Yani aslında belki mükemmel mi diyeceğim ama değil insani boyutu çok iyi olmalı, merhamet boyutu çok iyi olmalı ve yaptığını severek yapan bir iş potansiyeli olmalı ve bilimsel araştırmaları yapan nitelikli olmalı. Teorik olarak da tabi donanımlı olmalı ve güler yüzlü olmalı. Yani eğer siz gülmeyi beceremiyorsanız her şeye rağmen mimiklerinizi kullanamıyorsanız bu şekilde karşınızdaki hasta ile birlikte o acı çektiğinde yüz ifadesi mimik ifadesi size yansıyor ayna olarak. Eğer sizin yansımanızda kendi yüzünü görüyorsa dramı daha fazla artacak, acısı daha fazla artacak ama yok sizin o girişiniz heyecanınız gözlerinizin o ışıltısı ona yansırsa o zaman kendi halini unutacak bu öyle bir şey ki çok farklı bir kapasite istiyor….

Bilmiyorum melek gibi mi diyeyim artık nasıl diyeyim tarifi yok bunun ama çok iyi seçilmesi gerekiyor tek bildiğim bu. Empati! Empati dediğimizde karşının yerine koymak değil hayır karşıdaki insanın duygularını üzerine hal edilmekten bahsediyorum. … Ben olsam belki de arkadaşlara çok bunları seçemesem bile göremesem bile muhakkak bir mülakattan geçirirdim".

Başhekim yardımcısı H2, hastanelerinde hizmet verecek personelin her anlamda donanımlı olarak kurumlarına gelmesi gerektiğini, din olgusu konusunda hastane ortamının daha hassas bir ortam olduğunun bilincinde olmalarını bekleyeceklerini şöyle ifade etmektedir;

"Buraya gelecek elemanın oldukça donanımlı olması lazım yani hem kendini iyi ifade etmesi noktasında hem hastaya verdiği hizmet noktasında. Ama şu bir realite yani biz bir de hiçbir zaman insanı böyle bir maddi yapıdan varlık olarak göremeyiz. Yani öyle düşünce tarzımız olursa da biz hastalıklar noktasında bir noktaya kadar yol alabiliriz yani ondan sonrası yok. Önceden belirli sıkıntılar, belli problemler olduğu için, bir de olay hassas şöyle hassas yani din olgusu hassas bir olgu. Hani bu konu insanların bir de kendi hizmet ettikleri bir alanla çakıştığını düşünen bir meslek grubu ile çok daha hassas bir yapıya bürünüyor. Onun için bilimsel alt yapısı çok iyi olmalı arkadaşların. Kendilerini çok iyi ifade edebilmeli, bizim hastaların

geri dönümleri çok iyi olmalı. O olduktan sonra sonuçta ihtiyacın olduğu kesim kabullenecektir de".

Başhekim yardımcısı H3 ise görev yapacak personelin entelektüel özgüvene sahip olması gerektiğini, *"Entelektüel özgüven sahibi olması lazım bu insanların. Bildiklerini bilen, bilmediklerini bilmeyen insanlar olması lazım. Çünkü tıp gibi bir deryanın içerisinde şu an nasıl müftünün yanında ben kekelersem onlar da sağlıkla ilgili bir mevzu olduğunda. Her an bir mayın tarlasındasınız her an bir hata yapabilirsiniz tıbbi anlamda. Bu hususta özgüvenlerinin yüksek olması lazım çünkü özgüven insana 'bilmiyorum' demeyi öğretir. Mutlaka bu hususta akademik olarak donatılmış ve sosyal özellikleri de ön planda olmalı"* sözleriyle izah etmektedir.

Palyatif birimi yöneticisi katılımcı H5, bu hizmeti yapacak personelde tükenmişlik sendromunun yaşanmaması için güçlü kişilik özelliklerinin aranması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"Kişilik özellikleri lazım. Sürekli zor durumda olan insanlar, sürekli onları bir şekilde yatıştırmak durumundasınız ve bütün bunları yaparken de kendi psikolojinizi de güçlü olmak zorundasınız. Yani onlarla birlikte ağlar onlarla birlikte her seferinde mahvolursanız ki olabilirsiniz kişilik özelliğiniz uygun değilse o zaman işinizi yapamaz ve çok yıpranırsınız. Tükenmişlik çok fazla bu branşlarda kanserle ilgilenen çalışanlarda özellikle de palyatifte çalışanlarda. Tükenirseniz hastaya öfkelenirsiniz, hastanın yakına öfkelenirsiniz, kendi özel hayatınızda mutsuz olursunuz. Tamamen bir kısır döngü yani gönüllülük, kişilik özellikleri çok önemli. Tabi nereden bulacağız bu kadar insanı zor bir şey ama. Gönüllü olmaları gerekiyor, gönüllülük olmazsa bu iş olmaz. Bugün Türkiye'deki psikologların çoğu hastanelerde çalışmak istemiyor çünkü daha kolay işler var okul danışmanlığı, kurum danışmanlığı gibi. Dinî danışmanlık olduğunda da bakalım çalışmak isteyen bulunabilecek mi buralarda?"

Palyatif bakım birimi yöneticisi katılımcı H6, eğitim boyutu hakkında yorum mercii kendisi olmasa da böyle bir mesleği icra edecek personelde özel bir takım yeterlikler

beklenmesi ve bunun da şefkat ve merhamet bağlamında düşünülmesi gerektiğini şöyle belirtmektedir; *"Devlet anlar İlahiyat mı okumalı din eğitimi mi almalı bu işi yapacaklar. Ama ben şunu söyleyebilirim ki ne kadar eğitim alınırsa alınsın bu iş bir gönül alma işi. Karşısındakinin gönlüne dokunup, dost elini uzatma işi. Eğitimdense yaklaşım tarzı daha önemli. İnsanların şefkat ve merhamete ihtiyacı var. Empati yapılmalı, iyi kalpli olunmalı hepimiz destek olmalıyız".*

Onkoloji birim yöneticisi doktor H8 de bu mesleği icra edeceklerde gönüllülük esasının olması gerektiğini ve beraberinde etkin dinleme yeterliği beklenmesini şöyle ifade etmektedir;

> *"Memur hizmeti düşüncesi ile yapılamaz bu gönül işi siz ne kadar vermek istiyorsanız. Önce kendiniz inanacaksınız karşıdakine vermek isteyeceksiniz. Yani 'bu rahat, kendimi şu hastaneye atayım rahat ederim, birkaç hastayla görüşürüm o kadar olur' derseniz bu iş olmaz. Bu bizim için de geçerli, sağlık için de yani. Karşıdakinden önce manevî yönden kendinizi doyuracaksınız. Birilerinin manevî ihtiyaçlarını karşılamak için kendinizi hazır hissedeceksiniz. O seviyeye getireceksiniz ve gönüllü olarak bu işi yapacaksınız. Gönülsüz yaparsanız yani karşıdakine hissettirirsiniz bunu. Bir de dinleme kabiliyetinin olması lazım önce. Karşı taraf için çözüm direk konuşma vaaz değil. Burada vaaz vermeyeceksiniz, vaazı dinleyeceksiniz daha sonra yönlendireceksiniz. Direk vaaz verme bilmiyorum yani bu konuda şey olarak konuşuyorum yani belki doğrudur kısımların bazıları niteliklidir ama önce dinlemek lazım".*

Psikiyatr H10, bir dinî danışmandan beklenmesi gereken yegâne yeterliğin bilgelik olması gerektiğini şu şekilde izah etmektedir;

> *"Dinî danışmanın da bilgelik açısından ön planda olması gerektiğini eğer öyle olmasa ben bu işin faciayla sonuçlanabileceğini, facia demesem olur siyasileşebileceğini düşünüyorum. Sanki dışarıdan bakınca dindarsa manevî danışmanlık gibi oluyor kabaca şeyse işte ne bileyim ateistse bilemem neyse bu sefer psikolojik danışmanlığa uygun oluyor. Hani bu çok tartışmalı o yüzden bence kilit*

nokta ne biliyor musunuz? 'Bilgelik'. Bilge bir psikolojik danışmanı bilge olmayan bir manevî danışmana tercih ederim ya da tam tersi. O yüzden bence kilit nokta manevî danışmanın bilgi meselesi değil bunu yapacak olan insanların yeteneği meselesi olacak. Şunu diyorum dinî danışmanlık meselenin dinî yönü üzerinde konuşulabilecek şeyler ama temelde masanın bu tarafında oturanla bu tarafında oturan, sandalyenin bu tarafında oturanla bu tarafında oturanın birbiriyle ilişkisi önemli hani o terapötik ilişki önemli".

Psikiyatr doktor H12, bu hizmeti sunacaklardan beklenecek bir takım yeterlikler olması gerektiğini ancak böyle bir beklentinin günümüz şartlarında pek gerçekçi olmayacağını kendi branşlarından da yola çıkarak şöyle açıklamaktadır;

"Her şeyden önce iletişimi kuvvetli olmalı bu işi yapacakların. Yani sosyal olabilmeli, esneyebilmeli, her görüşe açık olabilmeli, dar bir açıdan bakmaması lazım. Ama kişilik özellikleri hangi meslekte seçebiliyoruz ki. Psikiyatride de seçemiyoruz, cerrahide de. Bu bizde de tartışılan bir şey. Yani sonuçta psikiyatristler için de söylenir; 'keşke psikiyatriye asistan alınırken mülakat gibi bir şey olsa' diye ama böyle bir şey yok tabi. Yazılı sınavı geçiyorsanız tamam, psikiyatrist olabilirsiniz. Belki kişiliği, yapısı hiç uygun değil. İnsanları dinlemeyi sevmiyor belki ama oluyor yani. Bir de mülakatla ayırt etmek de zor. Çünkü insan psikolojisiyle uğraşabilmek, insanın psikolojisini iyiye yönlendirebilmek ve onu içselleştirmeden önleyebilmek, onu profesyonel anlamda yardım etmek de öğrenilebilir bir şey. Eğitimle alakalı ve eğitimle olabilecek bir şey".

Sosyal hizmet uzmanı katılımcı H17 de H12 ile benzer şekilde iletişim becerisinin kazandırılması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *"İletişim olmasının gerektiğini düşünüyorum hani hastalarla iletişim kurabilecek. Tabi iletişimle ilgili o da birazcık din eğitimi ve psikoloji eğitimi de almış olmaları gerekiyor. En azından genel bir şeyden bilgi sahibi olmaları gerekiyor. Onun dışında dediğim gibi hani en önemli şeyin iletişim olduğunu düşünüyorum ben ve zaten onlar da iletişimin içerisine giriyor sonuçta ama hastayla empati kurma becerilerine sahip olmaları gerekir".*

Psikolog H13, bir dinî danışmanda beklenmesi gereken özel yeterliklerin hoşgörü ve kucaklayıcılık olduğunu düşündüğünü ve bunun da olası bir lisansüstü eğitimin giriş mülakatında ölçülebileceğini şu sözlerle açıklamaktadır;

> *"Yüksek lisans mülakatında özel yeterliklere dikkat edilebilir. Jüri onu hisseder zaten. Psikoloji ya da ilahiyat gibi bir bölüm bitirip de hala belli özellikleri kazanamamış kişinin sonradan kazanabileceğine bu özellikleri inanmıyorum açıkçası. Zaten her iki disiplin de bir anlayış ve kucaklama öğretiyor. Belki ilahiyatın sınırları daha keskin, 'şunun ötesine geçmek dinen uygun değil' gibi sınırları var. Psikoloji biraz daha avantajlı ve rahat. Ama netice itibariyle bulunduğu alanda hep kucaklayıcı, hep hoşgörülü hep davet eden bir tutumu var iki alanın da. Şimdi lisans döneminde bunu aşamamış insan yüksek lisansta bunu ne kadar aşacak. Artı bu insan lisanstan sonra bıraksanız görüşecek, çalışacak. Zaten bir uzman olarak topluma çıkarıyorsun onu. Zaten ona lisansta bu eğitimin temelini atmak gerekiyordu. Lisansta maalesef bunu seçemiyorsun ama yüksek lisansta buna dikkat edilmeli".*

Sosyal hizmet uzmanı H16, bu görevi yerine getirecek kişilerde empati gibi bir takım özel yeterlikler beklenebileceğini ancak en nihayetinde olası bir eğitimden profesyonel bakış açısı kazandırmasının beklenmesi gerektiğini düşündüğünü örneklendirerek şu şekilde savunmaktadır;

> *"Empati özelliği olmalı, karşıdakini anlayıp algılayabilmeli. Sempati değil. İşi profesyonel yapabilmeliler. İnsanız sonuçta çok duygusal bir iş yapıyoruz. Bazı hastalara çok üzülüyoruz, gözlerimiz dolsa da sarılıp ağlamıyoruz. O, hastayı daha da geriletmek demek. 'Ya hastaneye gittim şu çalışan da benimle ağladı demek ki hakikaten çok hastayım', dedirtmemeli. Güçlü olup o imajı vermemeli. Hepsi bu insanın başına gelmiş olabilir mi, Türk filmi gibi dediğimiz hastalar da oluyor ama ne yapıyoruz profesyonel bakış açısıyla yaklaşıyoruz. Ben hangi noktasında onun yaşamını, hastalığa bakışını değiştirebilirim, hangi kaynağa yönlendirebilirim? O noktadan girdiğiniz zaman profesyonel olmak, kişilik özelliği olarak ta biz odamızda 5 kişiyiz beşimizin de kişilik özelliği farklı ama mesleki anlamda yaptıklarımız hemen*

hemen aynı. Bunu oturtacak bir profesyonellik gerek. Hiç kimse bir hastanın ihtiyacını göz ardı etmez. Mesleki sınırını bilmen gerek".

Akademik Alan

Din eğitimi alanında çalışmalar yapan akademisyen katılımcı A1, olası bir dinî danışmanlık programının mezun olacak bireye bir perspektif kazandırması ve bu perspektifinde hangi bağlamda şekillenmesi gerektiğini şöyle izah etmektedir;

"Perspektif verebilirsiniz insanlara çünkü din, kültürün rengini belirler, yaşama biçimimizi belirler. Dünya görüşümü belirleyen en önemli unsur nedir? Din! Ne değildir? Bu soruyu sorabilirsiniz ama bu soruya cevap vermek kolay değil. Yalnız verilen cevaplar içinde sizin insanın kendini gerçekleştirebilmesi, ruhen, bedenen, zihnen, manen sağlıklı olabilmesi için gerekli bilgileri vermek adına insanı tanımak durumundayız. İnsanın da bir danışma ihtiyacı var ve danıştığı insanlara da aynı zamanda güven duymalıyız. …

Önemli olan tabi ki dinî bilmesi ama ben bir öncelik sıralaması yapacak olur isem böyle bir hizmeti yapacak olan insanın önce insanı tanıması, kendini tanıması. Kendini tanımak ve ötekini tanımak bizim geleneğimizde bu bir serüven. Tanrı'yı tanımaya kadar gider. Kendini tanıyan bir insan doğrusu insana dair bilgilenen, insan psikolojisini, ruhunu, ihtiyaçlarını hatta bunu sadece teorik olarak insan değil çağdaş dünyada yaşayan rolleri olan insan olarak yapabilmek!".

Akademisyen A2, dinî danışmanlık alanında hizmet verecek kişilerde özel yeterlikler aranması gerektiğini ve mesleği ile varlık amacını özdeşleştirebilecek kişilerin bu görevi üstlenmesinin ideal olacağını örnekler üzerinden şu şekilde açıklamaktadır;

"Bana göre öyle herkes öğretmen olamaz, herkes din görevlisi olamaz, herkes doktor olamaz. … Karşınızdaki insan robot değil ki, makine değil ki. Şimdi yani bazen öyle şeylerle karşılaşıyoruz ki bunu direk bir örnek olarak söylememin sebebi öbür tarafa da aynı şeyi transfer edeceğiz de onun için. Karşınıza geçip oturduğu zaman siz bunun yüzüne bakmıyorsunuz, gözüne bakmıyorsunuz, bir biçimde bakmıyorsunuz, muayene bile etmiyorsunuz. Teknik bir takım şeyler nedir işte ultrasonuna bakıyorsunuz, tahliline bakıyorsunuz vs. Tedavisini veriyorsunuz, yolluyorsunuz. Bu

böyle bir şey değil. Verilen eğitimden ayrı uygunluk meselesi, kişi olarak uygunluk meselesi. Yani ona uygun olması, sevmesi, yapacağı fedakârlıkları göze alması. Böyle her gün lanet okuyarak değil de tam tersi varlık amacının bu olduğunu her gün bir kere daha bir kere daha keşif ederek. Ama bunlar ideal şeyler yani meslek seçme açısından bakarsak bizim ülkemiz gibi ülkelerde neye göre seçiliyor meslekler? Daha çok ne para getiriyor, ne itibar getiriyor ona göre seçiliyor. O yüzden çok gerçekçi gözükmüyor insanın gözüne ama olması gereken o. İnsanla birebir uğraşan mesleklerde hele bizimki gibi alanlarda yani doğrusu en belirleyici olan şey insanın kendisi. Kendi olarak o mesleği temsil etmesi yani o kadar da profesyonel olamıyoruz ilahiyatçı kimliği ile. 'Ben de şöyle şöyle bir insanım ama işimi de iyi yapıyorum'. İşte o işinizi iyi yapma kısmında sizin bireysel kimliğinizde çok ön plana çıkıyor. Şimdi onun için o özel nitelikli olması veya bu işe yatkınlığı veya bu işi seviyor olması çeşitli ölçerle araştırılabilir, araştırılmalıdır".

Psikoloji alanında çalışmalar yapan akademisyen katılımcı A3, mesleği icra edecek kişilerde gönüllülük esasının aranması gerektiğini, bu olmazsa bir takım sorunlar yaşanabileceğini şöyle ifade etmektedir;

"'Ben bir istihdam alanı itibari ile şurada çalışayım, şu mezun olduktan sonra şurada istihdam edileyim' gibi tırnak içerisinde mesleki açıdan olaya bakılırsa bunun ister ilahiyat mezunu ister psikoloji mezunu olsun çok verimli olacağı kanaatinde değilim. Bunu aynı zamanda hayatın içerinde sorun çözme becerisini kişisel olarak önce kazanmak sonra da bunun eğitimini alarak kazandırmak gibi özel bir ilgi alanı oluşturmak koşulu ile gerçekleştirilirse daha sağlıklı bir sonuç olacağı kanaatindeyim. O çerçevede ilgi duyanların bu ilgi duymalarında bir alt yapıları mutlaka olacaktır. Ben bu alanda çalışmalıyım diye önce istek olacak bilinçli bir şekilde konuyu az çok tanımış olacak veya bu bilince sahip olacak ki verimli olabilsin. Bu şekilde gelen kişi kendini mutlaka yetiştirir yani okumalarla yetiştirebilir, gözlemle yetiştirebilir hatta eğitim esnasında farklı alanlardan kişilerle görüştürerek yetiştirebilir. Ben burada ciddi anlamda bir sorun olacağı kanaatinde de değilim bilinç ve istek olduğu sürece. Çok iyi bilgi sahibi olan insan sadece bunu para kazanmak ve meslek statüsünde yapıyorsa bir müddet sonra geriye doğru şey olacaktır yani gerileme olacaktır, kendini geliştiremeyecektir. Şimdi başta bilinçli olmak ve istekli olmayı niye söyledim şunun için söyledim bu meslek aynı zamanda kişisel gelişmemizi de sağlayan bir meslek istihdam alanı olarak düşündüğümüzde.

Çünkü ben orada farklı olayları gözlemleyeceğim farklı insanlarla karşılaşacağım hatta ilk defa belki gözlemleyeceğim ve yaşayacağım kişilerin durumuyla karşılaşacağım dolayısıyla bu beni de geliştirecek aynı zamanda benim varoluşsal sorularıma da cevap bulacağım bir alan olacak. İstihdam alanı itibari ile bir mesleki kimlik içerisinde bir görevi yaparken gelişeceğim ve geliştireceğim".

Sosyal hizmet alanında çalışan akademisyen katılımcı A5 de A3 ile benzer şekilde gönüllülük esasını ön plana çıkarmaktadır;

"İstekli olarak bu bölümü seçmiş olmaları gerekir. Ben ilahiyatçı olarak sosyal kurumlardaki insanlara yardımcı olmak istiyorum, diyecek. Ben sosyal yönden dezavantajlı olan kimselere hem manevî hem sosyal yönden rehabilitasyon yöntemlerini kullanarak hizmet etmek istiyorum, diyecek. Bu bir sanattır. Aktif sosyal duyarlılığı yüksek kişiler olması gerekiyor. Gönüllülerden seçilmesi lazım. Belirli bir olgunluk ve tecrübe sahibi olması lazım. İstekli de olabilir ama yatkınlık olmalı. Psikolojik yönden dayanma gücü var mı? Özelikle hastalık hallerinde. Önemli olan iyi niyet, samimiyet ve ehliyettir. Ahlakı düzgün olacak kendisinin, samimiyetle isteyerek bu işi yaparsa kendisi de zevk alır.

İşin içine girmeyen sanıyor ki bütün hastalar romantik olacak. Hemen telkin edeceğim, iyi olacak. Bağıracak, çağıracak, küfredecek, üzerine çiş yapacak. Ben öyle şeylere gelemem dersen olmaz. Askeriyeye gidemez. Okullarda çocuklar acayip şiddet gösteriyor. Akıl hastanelerine hiç gidemez. Onun için kişinin psikolojik dayanıklılık gücü var mı, sürdürebilirliği var mı, pes edecek mi? Onun için mukavemet gösterebilmeye yönelik, stres algılama gücü gibi testlere tabi tutulması lazım işi yapacak kişinin".

A3, bu beklentinin lisansüstü eğitim bazında bir mülakatla ölçülebileceğini, *"Bu alanda çalışacak kişilerin de bu ilgi ve istek oranının bilinmesine yönelik mülakata ihtiyaç var ya da özel bir imtihana ihtiyaç var. Öyle olmalı ki kişi bir de yaptığının sorumluluğunu üstlenmiş olsun. Diğerinde yüksek lisans yapayım, doktora yapmış olayım diye gelen kişi bir müddet sonra işin öyle olmadığını görüyor. Bu defa bocalıyor yani en azından alana yakınlığı olmalı ki bu alanda evet ben bunu doğru*

seçtim bilinçli seçtim ve kazanarak geldim böyle bir duyguyu da beraberinde getirecek. Bu da dolaylı olarak sorumluluğunu ona yükleyeceği için avantajlı bir durum ortaya çıkacaktır" sözleriyle açıklamaktadır.

Psikoloji akademisyeni katılımcı A4, görevi üstlenecek kişilerden beklenecek yeterlikleri şöyle sıralamaktadır;

> *"İlahiyat camiasının elemanlarına baktığımız zaman, hatip olmanın getirdiği bir şey olarak seviyoruz konuşmayı. Bu işte dinlemek ön plandadır. En büyük sıkıntımız orada belki de. Bunu kontrol altına alacak en önemli şey bence bu eğitimi verecek kişilerin yaratacakları bakış açısı ve süpervizyon. Kriterlerin çok sıkı tutulması gerek. Programlar, erkeklerin askerliklerini uzatmak için kullanacağı bir araç olmayacak mesela. Veya işte bir sıfatım olsun da kullanırım belki olmayacak. Bunları öyle bir program oluşturmalıyız ki bence bir sonraki döneme çıkarmamak üzere kendi içimizde eritmeliyiz. Bence bu işin en önemli noktası burası. …*
>
> *Bu arkadaşlarımızın en önemli en başta bir terapötik ilişkinin bileşenleri noktasında ciddi bir yeterliliğe sahip olmaları gerektiğini düşünüyorum en önemlisi bunun tabi ki etkin dinleme. Sonrasında ne geliyor empati kurma ama bu empati sempati noktasına dönüşmeden. Yani kendi kişisel duygu ve düşüncelerinizi karıştırmadan ya da karşıdakinin kişisel duygu ve düşüncelerini sizleştirmeden. Böyle ince bir nokta var. Bir başka nokta iletişim becerileri olumsuz cümleler üzerinden değil olumlu cümleler üzerinden. Bir başka nokta krize müdahale ama bunu yaparken de varoluşçuluk üzerinden varoluşçuluğun içerisine "la ilahe illallah"ı da " Tanri beni kutsasın"ı da koyabilirsiniz. Belki çok geniş bir kavram ama tartışılabilir. Bu arkadaşların hastane işleyişine, hastalıklara, tıbbi terimlere aşina olmaları. Belki uzmanlaşma buradan sonra da olabilecek. Birileri diyecek ki ben sadece Amatem'de çalışmak istiyorum. Birileri diyecek ki ben sadece öğrencilerle çalışmak istiyorum, ben sadece ayaklı hastalarla çalışmak istiyorum. En azından o konuya dair bir içgörü ve farkındalığı olması kanaatindeyim. Başka bir yeterlik danışma becerileri noktasında koşulsuz kabul. Bunlar çok genel söylemler, bunları söylerken de çok tedirgin oluyorum ama o koşulsuz kabulün içerisine gerçekten karşınsızdaki insan "sen terörist misin?" dediği anda bile kişiselleştirmeden eritebilmek. Ya da karşınızdaki insan pedofilidir ona bile insan olduğu için yaklaşmak gerekir. Bir*

başka nokta belki insan onuruna saygı. Yine karşınsızdaki insanın sizinle eşit veya daha da üstün olabileceği. Belki ilahiyat çıkışlı arkadaşlarımızda ister istemez hoca ağırlığı vardır. Bizim alanımızda bu biraz daha yumuşak. Gerçekten karşınızdakine bir şey anlatmak, dikte etmek değil de onlarla hemhal olmak. Ben bu işi yol arkadaşlığı olarak düşünüyorum. O insanın siz o anda yüreğine dokunabiliyorsanız gerisi geliyor. Çözüm bulmasanız bile o geliyor. Onunla siz din konuşursunuz, felsefe yaparsınız her şeyi konuşabilirsiniz. Ama öncelikle ilişki. İlişki kurma becerilerinin oturması gerekiyor bu işi yapacaklarda".

2.4.Dinî Danışmanlık Eğitiminin İçeriği

Dinî danışmanlık alanında oluşturulacak bir yükseköğretim programının içeriği hususunda bu mesleği icra edecek personelin almasının elzem olacağı alan, konu içerikleri gereksinim çözümlemesi bağlamında alana dair bir program geliştirmenin ilk adımı için sorulan sorular ışığında ortaya çıkan bulgular şu şekildedir;

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D1, dinî danışmanlık eğitim içeriğinin branşlaşma bağlamında hazırlanması gerektiğini, temel eğitim sonrası hizmet verilecek alana dair eğitim içeriği sunulması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *"İlahiyat eğitimi ile birlikte veya sonrasında dinî danışmanlık ve rehberlik alanında özel eğitim almış kişiler bizim tercihimiz olacaktır. Nedir bu eğitim, bunlara temel eğitim. Neler olur bunlar; iletişim becerileridir, rehberlik danışmanlık ilkeleridir. Sonrasında bunlar hangi alana gidecekse, cezaevine gidecekse suçlu psikolojisi, huzurevine gidecekse yaşlı psikolojisi, hastaneye gidecekse hasta psikolojisi, engel psikolojisi. Bu alanlara yönelik özel eğitimleri kastediyorum, branşlaşmayı kastediyorum".*

Daire başkanı D3 de bu eğitimin içeriğinin hedef kitleye göre değişmesi yani branşlaşma bağlamında olması gerektiğini hem ilahiyat bilgisi hem meslekî bilgi açısından şöyle izah etmektedir;

> *"Dinî danışmanlığı kime yaptığınıza göre değişir. Cezaevindeki bir mahkûma yapıyorsan değişir. Bir kere mutlaka psikoloji olmak zorunda, karşıdakinin psikolojisini bilmeden onu anlamadan nasıl danışmanlık yapacaksın. Sağlam bir dinî danışmanlık ve rehberlik yapacaksan iyi bir, sağlam dinî bilginiz olmak zorunda. Sağlam bir dinî bilginiz olmadan hatta dinî bilginin nerede, ne zaman, nasıl, hangi şartlara göre kullanılacağını dahi bilmeniz gerekiyor. Aynı dinî bilgi cezaevinde farklı, hastanede farklı kullanılır çünkü. Dinî bilginin nerede olduğunuzu bilerek, detaylı, derinlemesine, iyi bir dinî bilgi. Muhataba göre. Fetvada bir usul vardır. Fetva bazen kişiden kişiye değişiklik arz eder. Birisi gelir A, diğeri gelir B der. Onun için bunların her biri göz ardı edilmemeli".*

Daire başkanı D4 de D3 ile benzer düşüncelere sahip olmakla birlikte buna, *".. bazen arkadaşlarımız da etkilenebiliyor hadiselerden. Sürekli aynı insan grubuna hizmet vermek, sürekli bir buhran ve bunalım içinde bulunan insanlarla bir arada olmak ve kendilerini de etkileyebiliyor. Onları da tedavi edici tarzda eğitimler yapılabilir"* sözleriyle hizmet verenlerin de sağaltımına yönelik eğitimleri de eklemektedir.

Daire başkanı D5 de benzer bir yaklaşımı örnekler üzerinden şöyle ifade etmektedir;

> *"Bu noktada teknik bilgiye ihtiyacımız var. Bunun yanında iletişim dersleri, karşıdaki muhatabın psikolojisini anlayacak keşfedecek dersler, eğitimler verilmeli. Örnek danışma teknikleri gösterilmeli, uygulama olmalı. Ben Soma faciasında buna gözlerimle şahit oldum. Olaydan 1-1,5 ay sonra oraya gittiğimde oradaki din görevlilerimizin acziyetlerini gördüm. Bilmiyoruz, ne yapacağımızı bilmiyoruz diyorlar. ... Bir çocuğun ailesini kaybetmesi, cinsel tacize uğraması bir felakettir. Yani bizim mesela bakanlığın Todem diye merkezleri var. Psikolojik destek merkezi. Orada ciddi anlamda travma geçirmiş çocuklar var. Oraya ben bir görevli göndereceğim. Protokolümüz var. Benim gönderdiğim görevli o çocuğun yaşadığı travmayı ve nasıl yaklaşacağını bilmeli. Madde bağımlılığından gelmiş çocuk,*

çalmış çırpmış ya da kız kardeşini töre cinayetiyle öldürmüş bir çocuk. Bunlarla karşı karşıyasınız, normal standart insanlarla karşı karşıya değildiniz ki. Bizim alanımız çok sıkıntılı. Çok ciddi vakalarla karşı karşıya kalınıyor çalışma alanımızda. Bazen uyku uyuyamıyoruz. Ensest vakaları ile karşılaşıyoruz, kendimizden utanıyoruz. Bu vakalar hakkında bilgi sahibi olup, bunları anlayacak hayat tecrübesine sahip olmalı".

Daire başkanı D2, dinî danışmanlık eğitiminin adayları hem ilahiyat alanında hem de meslekî beceriler alanında donatması gereğine dair şunları söylemektedir;

"Donanımlı bir kişiye ihtiyaç var. Bu donanıma da ne diyoruz biz; bu kişinin yeterlikleri önemli, aldığı eğitim önemli, alan uzmanlığı önemli. Bu alanı ikiye ayırıyoruz, ilahiyat anabilim desteği ama bunun yanında dinî danışmanlık, o alanla ilgili yani bu ateşi nasıl söndüreceğinin veyahut o sobayı nasıl yakacağının eğitimi. Biz hadi ona öyle diyelim; bir ateş, yanan bir şey varsa bunun yolunu yöntemini bilmesidir aslolan. Bunun yolunun ne olacağının önemi yok bana göre, önemli olan bizim arkadaşımızın burada yol kazası yapmaması. Yani benim cezaevine giden arkadaşım yetişkinler alanında çalışacaksa, bunların değerleri hassas oldukları noktalar, karşılaştıkları problemler, alanla ilgili bilgiler var. Bunların hepsi ama ben burada bir oranlama yapayım. Din sosyolojisi, din psikolojisi vb. alanların büyük oranı oluşturduğu bir noktada 3-4. sınıftan sonra arkadaşlarımızın bu alanlarda derinlemesine eğitim alması lazım. Mesleki bilgiyi oradan alacaktır, bir de zaten temel dinî bilgiler alt yapısı olunca daha sağlıklı sonuç alınacaktır. Mesela en son psikolojik danışma ve rehberlikçi bir arkadaştan kriz yönetimi eğitimi aldık arkadaşlarımız son derece faydalandı".

Daire başkanı D6 da D2 ile benzer şekilde ilahiyat eğitiminin içeriğinin yeniden gözden geçirilerek ilgili eğitimlere konu edilmesi gereğini, *"Meslekî eğitim son derece önemli. Kur'an eğitimi, hadis, tefsir gibi ama bunlar bugünün şartlarıyla yeniden gözden geçirilmeli. Uygulama dersleri üzerinden gidilmeli"* şeklinde ifade etmektedir.

İstihdam alanı genel anlamda danışmanlık alanına dair eğitimlerin içerikte bulunmasını arzu ederken teoloji alanında bir yeniden düşünmeyi de göz ardı etmedikleri gözlenmektedir.

Uygulama Alanı

Uygulama alanı, hizmetin hedef kitlesini oluşturan kısım olması dolayısıyla olası bir eğitim konusunda en önemli bilgilerin toplanacağı alan olarak görülmektedir. Bu doğrultuda uygulama alanından toplanan verilerden ortaya çıkan bulgular şu şekildedir;

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, böyle bir görevi yerine getirecek kişilerin teori eğitiminin yanında pratik bilgi kazanmasının önemini ve hem sağlık alanı açısından hem de teolojik alandan hizmetten bekledikleri içeriği de göz önüne alarak eğitim içeriğinin özeliklerini şu şekilde vurgulamaktadır;

> *"Aslında bu eğitim dediğimiz kısmın kitaplarda olan, bu teori bilgilerin dışında da bazı şeylerin olması gerektiğini düşünüyorum. Yani teorikte belki birçok bilgiyi biliyor olabilirsiniz ama uygulamaya geçirebiliyor musunuz? Bu bilişsel güce sahip misiniz ve gerçekten donanımlı mısınız? ... Bir kere zaten şeyi bilmeliler, hasta haklarını, çalışan haklarını bilmeliler. Çünkü bazı arkadaşlar da başladıkların da buna ilişkin örnekler yaşadık mesela hasta haklarını, mahremiyeti bilmeliler. Kişisel verileri paylaşmayı bilmeliler. Her nerede çalışırsanız çalışın insan haklarını bilmeliler. Bunların üzerine yedirdiğimiz zaman da başlıca sağlıkla ilgili o yüzden profesyonelleşmek ve branşlaşmayı tercih etmemin sebebi bu çünkü bir hekim yetiştirmiyoruz, bir sağlık personeli yetiştirmiyoruz her konuya ilişkin bilgisi olmasını bekleyemeyiz. O yüzden ana temada hani sağlıkla ilgili temel işte 'palyatif bakım servisi nedir?' örnek veriyorum, 'buradaki yatan hasta popülasyonu nasıl bir popülasyondur, kaç yaş grubu yatar, hangi cins daha çok yatar, işte bunların yatış süreleri ne kadardır?'. Multidisipliner, sağlık disiplini olan psikologla çalışmak veya*

bir psikiyatristle çalışmak zorundasınız. Bu hastadaki psikolojik düzey nedir? İnancını çünkü buna göre desteklemek zorundasınız. Bu yüzden aslında eğitimin yine başa dönüyoruz lisans eğitimi üzerine branşlaşma profesyonel eğitim yani hepsi buna gidiyor. Yani şu anda desem ki size ya işte sağlık sözlüğünden şu konuları bilsin, göğüs hastalıklarından şu konuları bilsin, dâhiliye hastalıklarından şunu bilsin böyle bir şey olamaz. Çünkü karşıdaki sağlık profesyoneli değil. Her şeyin en iyisini bekleyemeyiz ama ekip çalışmasını bilsin, takım ruhunu bilsin, multidisipliner anlayışı bilsin, bütünleşik yaklaşımı bilsin. Zaman içerisinde bilimsel çalışmalarla ortaya konulup hangi özellikli birimlerde hastaya hizmet sunuyorlarsa onların algısına yönelik buna yönelik eğitimler verilmesi gerekir. Tabi bu biraz uzun bir süreç olacak bunları tespit etmek oturtmak bir zaman alacak. şöyle bir şey vardır bütün sağlık personelleri birbirilerinin alanının sınırlarının zorlanmasından hoşlanmazlar ve biz burada arkadaşlara böyle bir şey yapıyorken yani sağlık personellerinin dikkatini çekip onları rahatsız edecek pozisyona düşürmemeliyiz o zaman bütünleşik hasta bakımını kaybederiz o yüzden herkes sınırlarını çok iyi bilmeli ve nereye dokunması gerektiğini çok iyi bilmeli. ...

Diğer taraftan bakıyorum imanın da temizliğin imanın yarısı olduğu bir elini yıkaması gerektiği çünkü hastane ortamında bir çok enfeksiyon hastaya baktığınızda enfeksiyondan ağır hastalar kaybedilebilir. .. Hangi dine hizmet edeceksenız o dinîn temel başlıklarını ve hassasiyetlerini bilmeniz gerekir çünkü ülkemiz de çok farklı din grupları var yani doğu bölgesine en çok baktığınızda Süryani bir grup, ermeni ve birçok dinle beraber de alt kırılımları olan potansiyele sahibiz. O yüzden hangisini verecek isek o hizmeti sunarken o hassas noktalarını bilmeliyiz. ... Dediğim gibi branşlaşma belki de sağlık tesisi bazında gittiği gibi belki de din alanında da veya dinî veya manevî danışmanlık alanında da baktığımızda belki de şey olmalı dinlere göre belki de uzmanlaşma olmalı. zaman içerisinde uyguladıkça verileri doneleri analiz ettikçe toplumun yapısını çözdükçe geliştirebileceğimiz bir şey şu anda evet temel noktaları bilmeliler. O dinîn neye nasıl baktığını hastalığa nasıl baktığını bilmeliler çünkü mesela dünyaya baktığınız da bazı hastalık grupları bazı toplumlar mesela bir hastalığı ödül olarak kabul edebiliyor. Bir başkasına baktığınız zaman bunu cezalandırma olarak kabul edebiliyor veya çok daha farklı algılar çıkabiliyor. Siz tedavi etmek istiyorken inancında böyle bir şey yok tedaviyi kabul etmiyor. Dünya mesela bugün ötenaziyi konuşuyor, biz konuşmuyoruz ama ötenazi konuşuluyor. İnsanların inancı gereği kendisini öldürmesinde sıkıntı yok. Şimdi bunu o insana anlatamazsınız. Bunun olmaması gerektiğini eğer inancı dolayısıyla

yapıyorsa ama yok hayır ruhsal çöküntü ile yapıyorsa ve dayanamadığı için bu acıları kaldıramayacağını düşündüğü için bilişsel düzeyde yapıyorsa bunu düzeltebilirsiniz, orada inancını destekleyebilirsiniz. Psikolojik olarak destekleyebilirsiniz, tedavi de daha az uyaranları hissedeceği yöntemler uygulayabilirsiniz bunu belki yapabilirsiniz ama bütün olarak dinî bilgi hayır hiçbir şekilde hiçbir şey yoksa istediğiniz şeyi yapın asla dokunamayacaksınız".

Başhekim yardımcısı katılımcı H2, kendi alanları açısından bakılınca teolojik olarak da hastane şartlarının göz önüne alınarak yeniden düşünmeyi sağlayacak eğitimlerin yanı sıra hasta ve hastane şartlarının da eğitim içeriğinde bulunması gerekliliğini şöyle açıklamaktadır;

"Bir normal fetva hattında yani birileri ile sağlıklı bir bireyle birebir karşılaştırdığınız zaman hani belli konulardaki ihtiyaçlarına cevap verme noktasında rahat olabilirsiniz ama şimdi hasta hakikaten çok farklı bir olgu. Yani farklı reaksiyonlar verebiliyor, bazen doğruları anlatmakta çok sıkıntılar yaşayabiliyorsunuz. Çünkü algı eşikleri çok farklı oluyor. Şunun olması lazım belki klasik bildiğiniz gibi ilahiyat eğitimi ile birlikte yani bu noktada ekstra bir eğitimden geçmiş arkadaşların burada hizmet etmesi daha doğru olur. Diyanet'te klasik bir mekânda verilen bir hizmet ile veya müftülükte klasik bir alanda verilen hizmetle aynı değil burada verilen hizmet. Hastane şartlarını çok iyi bilmek lazım, buradaki hiyerarşik yapının anlatılması lazım. Enfeksiyon riski gibi, belki arkadaşların hastalara yardım noktasında kronik hasta-akut hasta yani o bağlamda veya tanısal olarak bazı hastalıklar. Kronik hastalıklarda daha çok psikolojik hastalıklarla birliktelikleri olabilen hastalıklar var. ... Hasta psikolojisi yani böyle akut bir tramvayla, akut stresle karşılaşmış bir hasta psikolojisi".

Başhekim yardımcısı katılımcı H3, dinî danışmanlık yapacak kişilerin hem modern psikoloji hem de 'sağlıklı' din eğitimi alması gerektiğini ve bu 'sağlıklı' din eğitiminin nasıl olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

"Doğru kaynak önemli. Doğru ve temiz kaynaktan bu işin eğitim almış insanlardan hem modern psikoloji eğitimi hem de sağlıklı dinî eğitim almış insanlar tarafından verilmesi çok önemli. İlahiyat eğitimi almalı ama bunu modern ilahiyat eğitimin

handikaplarını da şerh ederek söylüyorum. Çünkü ehl-i sünnet ve'l cemaat dinîn özüdür, cemaat dinîn kendisidir. Modernist ve biraz felsefe karışımı, bugün ülkemizde bizim Kur'an ve sünnetin özünden uzaklaştırıp modernist ve aşındırıcı bir ilahiyat anlayışı var. DİB mevzuatına uygun çünkü dünyada devlet kuruluşu olarak ehl-i sünnet ve'l cemaat fetva referansı olarak kabul edilen tek kuruluştur DİB ve iftihar vesilesidir".

Palyatif birimi yönetici doktoru H5 eğitim içeriğinde çokkültürlülük vurguları olması gerektiğini, *"Aslında o eğitimlerde bir kere çokkültürlülük eğitimleri almaları lazım. Yani her kültüre yönelik bir fikirleri ve hoşgörüleri olması gerekiyor bir kere böyle bir şey olması lazım. Ondan sonra iletişim tekniklerini çok iyi bilmeleri gerekiyor yani o nokta en önemli nokta"* sözleriyle belirtmektedir.

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı H8, olası bir eğitimde din ve psikoloji bilgisinin yanı sıra hastalık çeşitleri bunların süreçleri ile ölüm ve yas süreci ile ilgili eğitimlerin önemli olduğunu şöyle ifade etmektedir;

"Bir, bu kişinin temelde ileri düzey bir din bilgisinin olması gerektiği bu kabul. Yani din konusunda bilecek mevcut İslam dinîni bilecek diğer dinlere de hakim olacak yani onu da bilemesi gerekiyor yani hasta psikolojisini bilmesi gerekiyor hasta ve hasta yakının psikolojisini bir psikolog kadar bilmese yine sıkıntı olacak kanaati oluştu ben şuan bunlardan her ikisini benimsedim ve bana göre de öyledir yani şu an hasta psikolojisini bir psikolog kadar bilmesi gerekiyor. Bir sosyal çalışmacı kadar o hastanın problemlerinin ne olabileceğini, ne olduğunu bilmesi gerekiyor. Bir din görevlisi kadar da dine hakim olması gerekiyor ki karşıdakini değerlendirebilsin, onun ihtiyaçlarını karşılayabilsin ama o noktada bu kişiler bir imam değil, bir gassal hiç değil. Öyle bir algı oluşursa yanlış olur. Bir hastanede düşünün yatıyorsunuz en basitinden bir ameliyat bile olsa yanınıza bir imam geldiğini. Sizin durumunuz hakkında bilgi istediğini düşünecek olursak yani ziyaret ettiğini düşünün ilk aklınıza gelecek ölümdür. Hastanede genelde o akla gelir yani imam neden gelir başıma demek ki ben öleceğim. …

Sağlık yönünden ne verilebilir? Yani nedir hastaya yaklaşım, kanser nedir, şu nedir, bu nedir temel şeyler verilebilir. Bir tedaviyi anlatmayız ama kanser tedavisinin ne olduğunu, sürecin ne olduğunu, hastaların ameliyat öncesi sonrası süreçleri anlatılır, tıbbi genel bilgi verilebilir. Ama bu dersi alması gerekenler psikoloji, sosyal çalışma vb. de alması gerekir. Bizde ölüm vakası çok sık yaşanır. Hastayı ölüme hazırlamak lazım, hasta yakınlarını yas dediğimiz sürece hazırlamak lazım yani o kaybı hayatından bir şey eksilme anlamında destek çıkmak gerekiyor. Bunları öğrenmeleri lazım".

Sosyal hizmet uzmanları H16 ve H17 de H8 ile benzer şekilde hastalık çeşitleri, semptomları ve tedavileri ile ilgili eğitimlerin mutlaka önemsenmesi gerektiğini düşündükleri belirtmektedirler.

Psikiyatri doktoru katılımcı H12, dinî danışmanlık yapacak kişilerin kendi alanlarıyla da sağlıklı bir iletişim içerisinde çalışabilmek için sağlık alanından derin bir bilgi ile donatılmaları gerektiğini ve bu bilginin detaylarını şöyle açıklamaktadır;

"Hastane onlar için çok yabancı bir ortam. Hasta popülasyonunu tanımıyorlar. Bu bambaşka bir alan olduğu için hem işin tıbbi yönüne dair hem işin psikolojik yönüne dair eğitim almaları gerekir. ... Hastane ayrı bir kavram, ayrı bir kontekst, ayrı bir ortam. Onun için Diyanet'in ya da ilahiyatın verdiği eğitim burada yeterli olmaz. Bir kere psikopatolojileri bilmek zorundalar. Hezeyanları, delüzyonları, şizofrenik rahatsızlıkları bilecekler ki bu kişi geldiğinde aslında destek için mi onlara geliyor yoksa hasta olduğu için mi bunu ayrıt edebilsinler. Gerçek endişe ile hezeyanlı endişeyi ayırt edebilmeleri lazım. Hastaların çok çökkün depresyon döneminde mi olduğunu yoksa bunun yaşam olayına normal bir tepki mi onu bilebilmeleri lazım. İntihar riskini görüp onu bize yönlendirebilmeleri lazım. Çok fazla eğitim lazım aslında. Neredeyse bir psikolog kadar psikoloji eğitimi bilmeleri lazım ki 4 yıl psikoloji okumak bizim için mesela pratikte psikoloji okumak için yeterli değil aslında".

Psikolog H13, dinî danışmanlık yapacak kişilerin genel psikoloji bilgisinin yanında psikolojinin özel alanlarına da hâkim olmaları gerektiğini, *"Çocuk, ergen temel*

psikolojisini de bilmeleri gerek. Çalıştıkları hastaneye göre çocuk ve ergenle de görüşmeleri gerekebilir. Her hastanede karşılarına çıkabilir bunlar. Gelişim, yaşlılık. ... Onun dışında gözlem görüşme teknikleri gibi bir ders var hastayla nasıl görüşürsünüz, nereye kadar sorularına cevap verirsiniz. Görüşmeyi nasıl yönlendirirsiniz kısaca" şeklinde belirtmektedir. Psikolog H14 ise H12 ve H13'e ek olarak terapi eğitiminin bu tarz bir eğitimde elzem olduğunu, *"Terapi eğitimi alması lazım, görüşme nasıl yapılır bilmesi lazım. Yararından çok zararı dokunur çünkü diğer türlü. Bunları bilmeden gidip de komşusu gibi derdini dinleyip ha öyle mi diyecek değil. Terapi eğitimi alması lazım, bir görüşme nasıl yapılır ne diyebilirsin ne diyemezsin onları bilmesi lazım. Bir iki haftalık bir kursla eğitimle olmaz bu iş"* sözleriyle ifade etmektedir.

Psikolog H15 ise diğer katılımcılardan farklı olarak 'manevî hizmetlerde klinik eğitim' şeklinde isimlendirilebilecek, üzerinde çalışılması gereken bir klinik eğitimin eğitim sürecinde bulunması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Psikolojinin klinik uygulamaları tarzında bir eğitim vardır. Bence bu manevî hizmetlerde de klinik uygulamalar tarzında bir şeye ihtiyaç var, bir eğitime ihtiyaç var. Ben de ilk çalışmaya başladığımda, ilk odaya girdiğimde bir soğuk terlemiştim hani yatan bir hasta, hasta yakını, yaraları var, belli bir koku var. Böyle bir eğitime ihtiyaç duymuştum, keşke alsaydım demiştim. Böyle bir eğitimi burada kendi kendime aldım, geliştirdim".*

H15, aynı zamanda eğitim içerinde ölüm empatisi kurabilmeye yardımcı derslerin de var olması gerektiğini şöyle belirtmektedir;

> *"Genellikle yoğun bakımlarda ya da palyatifte çalışacaklar. Ölüm empatisi, ölüm düşüncesi hani bir dinî bakış açısı var ama her insan ben orada bu görüşü yapıyorum kabullendi diyorum iyi güzel. On görüşmeden sonra bir vefat oluyor tamamen görüşme boşa gidiyor ve aynı tepkiyi alıyoruz. Burada ölüm empatisi*

önemli hani insanların ölüme vereceği tepkiler dinî anlamda da, psikolojik anlamda da. Büyük bir karmaşa yaratıyor insanların hayatında. Sonra insanların kişiliklerini görmek de önemlidir mesela bazı insanların kişilikleri ile ilgili bir bilgi yani patoloji bilgisi şart çünkü bazısı ölümü çok rahat kabullenebiliyor, mantıksal bir bakış açısı var kimisi içe dönük oluyor. İçe dönük kişilik dediğimizi açmakta o kadar zorlanıyoruz ki yani kim görüşme yaparsa açmakta çok zorlanacak. hani içe dönük olarak tabir edilen daha çok sorunları içine atan ne dediğini pek anlamayan insanlar bunlar bu insan kişiliğine dair de eğitimler olabilir".

Manevî Destek Görevlileri

Hâlihazırda hastanelerde görev yapan manevî destek görevlilerine görev süresince kendilerini mesleki olarak hangi hususlarda eksik ya da yetersiz hissettikleri ve hangi eğitimleri almış olarak bu görevi devam ettirmek istedikleri sorulmuş ve ortaya aşağıdaki bulgular çıkmıştır.

Manevî destek görevlisi M1, hastane terminolojisi ve hastalık çeşitleri ile hasta psikolojisi alanlarında eğitimlerden geçmiş olarak görev yapmak istediğini şöyle izah etmektedir;

"Ben şeyi merak ediyorum yani bir kere Amerika'daki uygulamalar ne boyutta bunu yerinde görmek. Avrupa çok gözümüzde de büyütmeli miyiz bazen onu da orayı da düşünüyorum belki büyüttüğümüz kadar da değildir ama görmemiz bizim açımızdan nerede olduğumuzu fark etmek için. Bir yandan da hastane ve hastalık literatürü konusunda kendimi eksik hissediyorum. Eğer o olursa mesela bir doktor bana yani şimdi manevî destek uzmanı diye aldı beni karşısına anlatıyor ama tıbbi terimlerle anlatıyor. Hani birazcık cümlelerinden çıkarıyorum hani ne demek istediğini oradan biliyorum ama bunu benim daha iyi yapabilmem gerekirdi o literatüre daha iyi hakim olmak. Bir de kanser hastasının psikolojisi ile sonuçta bir ortopedi de yatan hastanın psikolojisi bir değil bunlarla ilgili de yani. Sağlık Bakanlığı'na bakan yönde ben eğitimleri daha çok eksik görüyorum kendim açısından".

Görevli M2, danışmanlık alanında çok zorlandıklarını aynı zamanda tıp alanında da pek çok bilgi ve eğitime ihtiyaçları olduğunu şöyle açıklamaktadır;

> *"Danışmanlık hususunda çok zorlanıyorduk. Bir şeyler yapmaya çalışıyorduk ama zorlanıyorduk. Bir şey yapıyoruz ama el yordamıyla. Bu danışmanlık eğitimini profesyonel manada alıncaya kadar işler sıkıntılıymış çünkü sürdüremiyorsunuz. Bazen hastaya ne diyeceğinizi bile bilemiyorsunuz. Gerçi o eğitimlerin de tıkandığı noktalar oluyor çünkü o kadar ağır hastalarla karşılaşıyorsunuz ki diyecek hiçbir şey bulamıyorsunuz. Eğitim tabi sizi biraz daha güçlü yapıyor, biraz daha dik tutuyor. Ne konuşacağınızı, nerede ne zaman konuşacağını daha iyi hesaplıyorsunuz. Danışmanlık noktasında eğitim gerek. ... Ölüm anında hiç bizden yardım istemediler. Ne hasta için ne de hasta yakını için. Doktor durumu önceden söylediği için az çok biliyorlar durumu. ... Benim bazen aklıma geliyor. Keşke imkânım olsa da tıp eğitimi alsam. Buraya başlayınca üniversite sınavına tekrar girsem diye de düşünmedim değil. Hastanede konuşulan dile yabancısınız. Burada görev yapıyorsanız burada konuşulan dili bilmeniz lazım. Hemşire size bir şey diyor, doktor bir şey diyor hastayla ilgili anlamıyorsunuz. Ciddi manada bir tıbbi bilgi, tıp literatürü kesinlikle lazım. Klinik psikoloji, hasta psikolojisi, psikoloji, danışmanlık becerileri, iletişim becerisi yani aklınıza insani ilişkiler ve hasta ile ilgili ne varsa hepsiyle ilgili bilgi almak lazım. Bunun yanında teoloji eğitimi"*.

M2 hastaneler dışındaki uygulama alanlarına göre eğitim içeriğinin şekillenmesi gerektiğini şöyle izah etmektedir;

> *"Hastanedeki iş ile cezaevindeki, kredi yurtlar kurumundaki iş bir değil. kredi yurtlarda bence ihtiyaç yok orada gençlerle dinî sohbet yapılsa yeter bence. Cezaevlerinde iş çok zor. Orada da ciddi manada psikolojik danışmanlık eğitimi almış olmak gerekir bence. Oradakiler normal ruh haline sahip insanlar değiller. Normal olmayan davranışları var. Orada normal bir iletişim de olamaz, o insanların size zarar vermeyeceğinden de emin olamazsınız. Burası için klinik psikoloji, hasta psikolojisi dediğiniz şey orası için geçerli olur mu? O nedenle bu alanda da branşlaşma gerek bence"*.

Katılımcı M3 de görev yaptıkları servislerin ayrı ayrı özelliklerine dair bilgilerle ve danışmanlık alanına dair bilgilerle donatılmalarının önemli olacağını şöyle ifade etmektedir;

> *"Bu eğitim içerisinde palyatif de mi çalışıyorum ben palyatifin a dan z ye bilsem iyi olmaz mı? Muazzam olur, kaymak olur, kadayıfın üstüne bir kaymak olur. Kendi alanımın dışına çıkmış oluyorum ama olsun bileyim. Mekânımı bileyim efendime söyleyeyim alet isimlerini bileyim yani niye bilmeyeyim ki bilgi önemlidir bilgi, kazançtır. İnsan dinî konularda danışmanlık diyoruz, dinî konular diyoruz. Dinî konulara vakıf olması lazım. Din girdi değil mi içine danışmanlık, rehberlik bu ona teknik şeyleri falan bu eğitim sürecinden mutlaka geçmesi lazım".*

Olası bir dinî danışmanlık eğitiminin içeriğine dair uygulama alanından gelen bulgular gözden geçirildiğinde hizmetin üst düzey faydası ve alanda yaşanan problemler öncelenerek önerilerde bulunulduğu ortaya çıkmaktadır.

Akademik Alan

Akademik alanda olası bir dinî danışmanlık eğitiminin içeriğinin hangi bileşenlerden oluşabileceği sorusu yöneltildiğinde kendilerinin bir içerik sunmanın yanında böyle bir programın felsefi arka planını oluşturacak unsurlar üzerinden de yola çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda akademisyen A1, insanı merkeze almayı başarmış bir program oluşturulması gereğini şöyle izah etmektedir;

> *"İlahiyatçıların aldığı bilgi ve bir sosyal hizmet uzmanının aldığı bilgi bunlar tartışılacak bilgiler değil. Çok iyi üretilmeli programlar iyi dokunmuş ve bir ihtiyaca cevap veren programlar. Problem çözen anlayışa geçtiğiniz zaman ise artık konu değil insan merkezlidir ve bu tür programlar ne olursa olsun ister bu bir işletme programı ister bir sağlık programı olsun isterse herhangi bir sosyal bilimler programı olsun problem çözücü bir yaklaşımda asıl olan insandır. İnsanı merkeze almayı başarabildiğimizde bence bu programlar başarılı olur. Bunu da geleneğimize en iyi yapan güçlü bir damarımız var tasavvuf damarımız var, bunu iyi*

işleyebildiğimizde felsefemiz var, insana düşünmeyi öğreten ahlak doktrinlerimiz var, eğitimimiz var, sosyolojimizin güçlü geleneği var bunlar düşünülerek tarihten de uygulamalardan esinlenerek ama olmazsa olmazı bence insanı merkeze almak ve insanı savunmak".

Akademisyen A2 de olası bir programın mezun edeceği öğrenciye bir nosyon kazandırması zorunluluğunu şöyle açıklamaktadır;

"Bir kere ilahiyat temelli düşüneceksek yani ne olabilir işte ilahiyat alanında çalışmış veya belli seviyede tahsil etmiş insanların özel bir takım ne ise bu danışmanlık alanları hangi kurumlardan veya alanlardan söz ediyorsak oralara yönelik özel eğitimlerden geçmesi ve bunun diplomasına sahip olması ile belirlenebilir olabilir ama bu sistem içerisinde nasıl bir yüktür ve nasıl bir sorumluluktur ona bir şey diyemem. Ama mesela şunu soruyor musunuz bilmiyorum yani tamam ilahiyat diyorsanız ilahiyatta hangi dersleri almalı mesela gibi ama şimdi dört yıllık ilahiyat eğitimi almış sonra öğretmen olmaya karar verdiği için formasyon eğitimi almak üzere bizim karşımıza gelen öğrencilerle çalışıyoruz yıllardır. Bu öğrencilerin neyi öğreteceklerinden çok emin olamıyoruz. Siz eğitici olarak konuyla ilgilenmezsiniz siz o konunun nasıl daha iyi anlatılacağı ile ilgilenirsiniz. Emin olun ben ilk birkaç hafta hatta bazen neredeyse dönemin sonuna kadar içerikle ilgileniyorum. Niye ilgileniyorum çünkü nasıl öğreteceğine gelene kadar bu öğrencinin neyi öğreteceği ile ilgili tam olarak nasıl söylenir yani bilgi beceri geliştiremediğini görüyorum. Belki bu bizim konularımızla ilgilidir belki de çok kesin bir ifade söylemeyim de büyük bir ihtimalle diyeyim …. Bizde içerikle ilgili bir anlayış gelişmiyor. Bana göre böyle bir anlayışın gelişmesi ile ilgili bir çalışma yapılması lazım. Yani ne öğretirseniz öğretin neyi öğretmesini istiyor iseniz isteyin ama onu hangi bakış açısı ile öğretmesine dair öğretmen adayının bir fikri yok. İlahiyat mezunu öğrencinin nedir yani öğrendiği dersler içerisinde diyelim ki bir tefsir dersi var, bir hadis dersi var en temel dersler. Buralarda bir bakış açısı kazanmadığını düşünüyorum. Misal yani diyelim ki tartışmalı konular var ve tefsir dersinde tefsir tarihi okumuş bir öğrenci olarak falanca ayetin şu çerçevede ve şu kadar net bir ifade ile ve şu kadar anlaşılabilir şekilde nazil olduğunu öğrenmemiş. Mesela çekiyorum ayeti yansıtıyorum, 'acaba diyorum bu ayet kimler hakkında gelmiş olabilir?' diyorum. Şimdi ayetin anlamına bakarak öğrenci diyor ki 'ne olacak ya müşriklerdir' diyor. Hayır, Müslümanlığı kabul etmiş ilk dönemde o

vahiyle karşılaşmış olanlarla ilgili gelmiş bir ayet yani bunu öğrenci bilemiyor. Bir bakış açısı oluştursa eğer 'hocam öyle gözüküyor ama o dönemi tanıyoruz değil mi ve bu insanlar da o dönemlerde şöyle şöyle davranıyorlardı. Yani bunlar İslam'ı kabul ettiklerini söylemişlerdi ama hala kalplerinde ve bir takım sorular dolayısıyla peygambere sürekli o neydi bu neydi diye sorular sormak ve anlamak anlamaya çalışmak sureti ile belki bu ayetin muhatabı da onlar da olabilir' demiyorlar. Bu bir bakış açısıdır bana göre mesela böyle bir bakış açısı olmadığı zaman bir yere kilitlenmiş ve orayı işte matematik deki gibi iki kere iki dört olarak kabul ettiğinde o zaman çıkmaza giren öğrenci ile siz nasıl bir dünya görüşü oluşturacaksanız? … Ama öğretimimize ilahiyat öğretimine bir bakış açısı yansıtamadığımız zaman şimdi ben ne yapabilirim. Hangi ders olursa olsun ilahiyat nosyonu kazandırmak demek yani o ders vasıtasıyla öğrenilecek konularla ilgili bir üst bakış kazandırmak konusunu gündeme getirmek ile ilgileniyorum burasını tam olarak yapamadığımız zaman onu üç saat, bunu yirmi saat, ötekini iki saat yapsanız bile hiç önemli değil".

Akademisyen A1, bir dinî danışmanlık eğitiminin olmazsa olmazı olarak dinleme ve yaşamla örtüştürme eğitimlerini gördüğünü örnekler üzerinden şöyle belirtmektedir;

"Benim için olmazsa olmaz dinleme eğitimidir çünkü şöyle bir kültürümüz var ve bu çok yaygın. Bir şey reçete arıyor insanlar birbirinden ve sanki cebinde birkaç bir şey bulunursa ona bunu söylediğinde meselesi hallolacak gibi ama dinlemesini bilen insan çözümü de aslında o insan ona bunu anlatırken de bulabilir. Onun için aktif dinleme denilen, etkin dinleme denen kavramın belki diğer özelliklerini bilemiyorum ama en önemli özelliğinin dinlemeyi bilmek olması gerektiğini düşünüyorum. Yani dinlemeden insanlara bir şeyleri empoze etmek, anlamadan ne olduğuna dair bir fikri olmadan 'aa biliyorum, anlıyorum' demek. Anlayamazsın, sen bunu yaşamadın ki nasıl anlayacaksın. Sen ancak dinlersin ve beni anlamaya çalışırsın ama anlıyorum değil anlamaya çalışırsın. … Çokça hayattan örneklerle bezenmiş bir programdan mezun olmak. Çünkü bilgiyi dönüştürmek öyle sihirbazlık işi değil ve kendiliğinden olabilen bir şey değil. Bilme ile yapabilme arasındaki bağın pratikle ancak güçlenebileceğini düşünüyorum. Bilme ve yapabilme birbiri ile ilişkili olsa da o ilişkiyi canlı tutacak ve onu hızlandıracak olan şey iyi bir eğitimdir ve tabi bunun yanında ister istemez diğer değerler gelir. Ama doğrusunu isterse onlar üzerinde biraz daha düşünmek gerekir. Çok farklı dinleme çeşitleri var seçici algı dediğimiz bir şey var biliyorsun seçici dinleme var yargılayıcı dinleme var. Hele bu en

kötüsüdür, 'siz bir suç işlemeseydiniz buralara düşmezdiniz'. Al sana işte olabilecek kullanılabilecek en yaygın kalıplardan biri. Çünkü bunu senin söylemene gerek yok o da bunu zaten kendine soruyor. O insan, 'Yarabbi ben ne yaptım da bu benim başıma geldi?' diyor. Sen onu orada devam edebilmesi için hayata destekleyeceksen, o duygusunu beslersen vereceğin katkı katkı olmaktan öte tam tersi yokluğu daha da tercih edilesi bir şey haline gelebilir. ...

Tabi affetmeyi bilme eğitimleri. Sabır çünkü şöyle bir durum var; bu tür hizmetleri veren insanların tükenmişlik sendromunu nasıl aşacakları yolu. ... Hizmeti aksatacak bir tükenmişlik sendromuna da girdiğin zaman o zaman kendine bir faydan yoksa başkasına da faydan yok. Belki kendinî onarma becerisini artıracak insanın ve bu olaylardan insan olarak tabi daha az etkilenerek, daha çok vermeyi başarmak. Bu neyle olur onun yollarına da bakmak gerekiyor yani çünkü kendisi eğer tükenmiş bir insan o hasta olan, hapishanede olan, tedavi yardıma ihtiyacı olan bir insana nasıl yardım edebilir ki? O zaman kendini o anlamda onarma becerisini ona gösterme, düzgün yaşama, uyku, beslenme, sağlığına dikkat etme, kendini o anlamda lider görebilme. 'Ben liderim. İnsanları da bu anlamda doğruya güzele götürebiliyorum' diyerek liderlik becerileri ile belki burada devreye girebilir bunlar üzerine düşünmek gerekecek".

Akademisyen A3, olası bir programın genel özelliklerinden yola çıkarak içeriğe dair yorumlarda bulunurken dinî danışmanlık alanına dair bir teoloji alanı oluşturulmasını şu cümlelerle önermektedir;

"Geniş çaplı insan bilimlerinin desteklenerek işte mesela burada sosyoloji bilgisi felsefe bilgisi. Hatta daha özel bilgilere cezaevinde çalışacakların mesela bir hapishane ortamının psikolojisini ve sosyolojisini bilecek özel dersler, hastane ortamında çalışacakların özel dersler ortak derslerle beraber daha özel alanda çalışacak olanlara da derslerin verileceği bir programlamayla. Temelde ortak bir takım eğitimler alıp sonra branşlaşmayı kast ediyorum öyle bir eğitimle yapılacak olan bir düzenleme daha sağlıklı bir sonuç verecektir.

Dinî danışmanlıkta öncelikli olarak genel anlamda din kavramının ve din olgusunun bilişsel boyutta kavranması gerekiyor. İkincisi konuyla ilgili bir takım kelamî problemlerin, tartışmaların bilinmesi gerekiyor. Kur'an bilgisinin hatta genel olarak Tevrat ve İncil'le ilgili bilgilendirmenin, kutsal kitap bilgisi özü itibari ile ve kutsal

kitaptaki temel konuların neler olabileceğine ilişkin bir akait bilgisinin temelde olması gerekiyor. Bunun içerisinde felsefe mesela İslam felsefesi, din felsefesi gibi yine alanı ilgilendiren bir kötülük problemi başlı başına bir problemdir. Bu tip bilgilerin teolojik zeminde verilmesi birinci derecede elzem. Ondan sonra insan bilimleri ile ilgili temel bilgilerin kazandırılması gerekecektir mutlaka bu iki. Teoloji alanında yeni bir konu alanına ihtiyaç da var. Dinî danışmanın teolojik zemini gibi bir isimlendirme de olabilir çünkü burada ortak bazı noktalar olduğu gibi ayrı noktalarda var. Yani cezaevine düşen, hasta olan, huzurevinde olan insanın temel şeyi nedir bir çaresizlik, bir mahrumiyet durumu yaşamaktadır ya da en başta anlam sorusu ile karşı karşıya. 'Neden ben?' sorusu var. Şimdi bütün bunları kapsayacak bir teolojik bakış açısı gerekiyor dolayısıyla teoride de dinî danışmanlık teorik zemini gibi bir yeni oluşturacağımız teolojik zemine ihtiyaç var bazı pratikleri de dikkate alarak tabi ki.

İnsan bilimleri açısından vazgeçilmez konular da olmalı. Şimdi bir kere gelişim konusu olması lazım, iki kişilik gelişimi ve kişilik konusu ile ilgili bir bilgiye ihtiyaç var üçüncüsü genel anlamda insan psikolojisinin mesela duygu düşünce ve davranış özelliklerini ifade eden temel bazı konularla ilgili bilgiye ihtiyaç var. Hastalık algısı eğer branşlaşmaya doğru geçersek mesela ben bir doktor gibi bir bilgi sahibi olmama gerek yok ama hastalık kavramının ve hastalık algısının temellendirilmesi noktasında bazı bilgilere ihtiyacım var. ... İnsan bilimleri açısından işin felsefi boyutuna hangi alanda olursa olsun felsefe boyutunun zemini ile ilgili temel bilgilere ve özel olarak psikoloji sosyoloji ve eğitim alanındaki kesişen bazı temel bilgilere ihtiyaç var. İnsan bilimleri ile ilgili interdisipliner bilgiye ihtiyacım var. ... Hayatın değişik alanlarında var olan meslek gruplarının en azından temel bilgilerini oluşturacağı bir bilgi düzeyi ile beraber insanı anlamlandıran, tanıyan başta kişilik olmak üzere, gelişim olmak üzere insanın duygu düşünce ve davranış özelliklerini kavrayacak ruh sağlığı ile ilgili temel bilgi olmak üzere".

Psikoloji akademisyeni katılımcı A4, bir dinî danışmanlık eğitiminin temelini psikoloji eğitiminin oluşturması gerektiğine inandığını şöyle ifade etmektedir;

"Ben temelde danışmanlık becerilerinin yattığına inanıyorum siz karşı tarafa bir şey verebilmek için öncelikle temel danışmanlık becerilerini uygulayabilmeniz gerekir, iletişim kurabilmeniz gerekir. Çok klasik olacak empati kurabilmeniz, karşıdakiyle var olabilmeniz gerekir. Bir ilişki, "therapeutic relationship (terapötik ilişki)"

dediğimiz, sağaltıcı bir ilişki biçimi. Ondan sonra zaten her şeyi yaptırabilirsiniz hastaya. Benim gözlemim ve tecrübem budur. Hasta da ne istediğini bilir. Yapılan bazı araştırmalar gösteriyor. Çok ilginç bazı bulgular şunu diyor; dindar hastalar 'ilişkilerime dair, ailevi, gündelik sosyal, iş hayatıma dair" konuları ben spiritual counselorla (manevî danışman) konuşmak istiyorum' diyor. 'Bunu normal bir danışmanla da konuşabilirim ama bu danışmanın benim dinîmle, maneviyâtımla ilgili bilgiye sahip olması gerekiyor' diyor. 'Ama eğer ki benim dinîmle, kendimle, maneviyâtımla ilgili sorunum varsa veya dinî rollerimle ilgili sorunlarım varsa bunu din adamıyla görüşmek isterim' diyor. Ben bunu merak ediyorum. Bizim toplumumuzda roller biraz çapraşık. İnsanlar daha mesleki, ailevi, sosyal rollerini ayırmazken neye karşılık biz bu eğitim ya da hizmeti veriyoruz işte orada sıkıntı başlıyor. Bu eğitim neye karşılık ve kim aracılığıyla verilmeli. Bunun için de öncelikli olarak toplumun ihtiyacını duymamız gerekiyor. Hastanelerde çalışıyorsa bu arkadaşlarımız hastane tıbbi terminolojisi ile ilgili bir bilgi ağı. Siz gidiyorsunuz kanserli hastalarla görüşüyorsunuz kansere dair hiçbir şey bilmiyorsunuz. Söylediğiniz her şey havada kalabilir. Bir başka ayağı sosyal hizmetse bu hastaların sosyal rolleri üzerinden bir bilgi, krize müdahale ise o noktada ne yapabilirsiniz. Danışma becerileri önemli bir ayağı. Teoloji önemli bir ayağı. Manevî iyilik, manevî iyilik hali, manevî baş etme bunun önemli bir ayağı, krize müdahale önemli bir ayağı. İnsanların son zamanlarında yaşadığı ölüm kaygısı, etik hastane etiği, çalışma etiği. Belki uygulama ayağı. Bu programların süpervizyon eşliğinde uygulama ayağı. Staj evet ama bunun süpervizyonla desteklenmesi. Benim öngördüğüm eğitim bu. Süreç bu programları da değiştirebilir. Tek bir bakış açısı yerine çoklu bakış açısıyla farklı disiplinlerden hocalarla yetişmeleri de gerekiyor. Karşınızda en nihayetinde insan var ve insan bütün bu bileşenlerden oluşuyorsa ona yönelik hizmetiniz bütün bu bileşenleri kapsamak durumunda".

Sosyal hizmet alanında akademik çalışmalar yapan katılımcı A5, kendi alanından da yola çıkarak sosyal hizmet psikoloji alanının maneviyât ile zenginleştirilecek bir program oluşturulması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır;

"Danışmanlık, destek insan haklarına uygun, kişinin özbenliğine uygun ve kişinin isteği ile olabilecektir. Müdahale derken tabi zorlama ve baskı ile olacak bir şey değil. Onun için derslerde mutlaka sosyal hizmette koruyucu, engelleyici ve müdahale edici yöntemler var. Biz onları manevî bilimlerle birleştirdiğimiz takdirde

çok güzel bir orkestra, sonuç elde etmek mümkün. Yani sosyoloji olacak, sosyal bilimlerin bütün bilim dalları olması lazım da biraz da sosyal politika olması lazım. Gerçi sosyal politika devletin yapması gereken müdahale biçimleridir. İçinde iktisat var işte ödenekler, yardımlaşma ama manevî danışmanlıkta hani yönlendirme var ya kişi hani 'açım, susuzum' diyor mesela. Orada da sosyal devletin sosyal yardım kurumlarının kimlere nasıl yardımlar yaptıklarını az çok bilmesi lazım. Çünkü biz insanlara sadece kupkuru manevî teselliler verirsek yeterli değil. Mutlaka maddi ihtiyaçlarını da karşılayabilecekleri açılımları bilmememiz lazım. En azından Türkiye'deki bu kurumları bilmemiz lazım. Günümüzün sosyal kurumlar yapısını çok iyi bilmeleri lazım. İlerde başka şeyler de çıkar buradan. Bunun yanında psikolojiyi iyi bilmemiz lazım. Geriontolojiyi iyi bilmememiz lazım. Engelli psikolojisini, engellilere yönelik sosyal hizmetler nasıl olur. Yani kısacası sosyal hizmetlerdeki dersleri bilmemiz lazım fakat her bir ders alanının maneviyâtla zenginleştirmemiz lazım. Asr-ı saadeti Peygamberimiz, Raşit halifeler bu sorunlarla nasıl baş ettiklerine dair, Osmanlı dönemi, tekke zaviyeler. Son tekke miskinler tekkesi. Şimdi sorsan bunu ne ilahiyatçılar ne sosyal hizmetçiler biliyor. Çünkü bu alanlar batıdan literatürle oluşturuluyor. Bizim hiç mi yok İslam tarihimizde sosyal hizmet uygulamaları?"

2.4.1. Staj ve Süpervizyon İhtiyacı

Dinî danışmanlık alanında oluşturulacak bir yükseköğretim programı için hizmetin uygulama alanı ve mesleki yeterlik hassasiyeti dolayısıyla bir staj eğitimi ve bu staj eğitiminin de süpervizyonla takip edilmesi zorunluluğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibidir.

İstihdam Alanı

Daire başkanı katılımcı D3, kendisinin cezaevi vaizi olarak görev yapmış olmasıyla oluşan deneyimlerinden yola çıkarak bir staj sürecinin zorunluluğundan şu şekilde bahsetmektedir;

"Bu arkadaşlarımız yeri gelecek cezaevi vaizi olacaklar, yeri gelecek hastanelere cezaevlerine gidecekler oradaki hastalara, mahkûmlara dinî rehberlik ve

danışmanlık yapacaklar. Bu arkadaşlar sevgi evlerine, çocuk yetiştirme yurtlarına gidecekler. Ben 1,5 yıl cezaevi vaizliği yaptım. Onun için hapishaneyi çok iyi bilirim. Cezaevi vaizliği yapmadan önce hapishanenin önünden bile geçtiğimi hatırlamıyorum. Onun için faraza birisi desin ki cezaevi vaizliği ile ilgili ben dünyaca ünlü şu kitapları yazdım ama hiç cezaevine girmedim. Benim nazarımda bu kişi bu alanda sıfırdır. Çalışma alanına girmeden bu iş olmaz. Hiç cezaeviyle alakalı bir seminere bile tabi tutulmadan ben bu işe başladım. Cezaevi müdürüyle tanışmaya gittiğim gün müdür bana, 'gel bugün ders yap' dedi. Müdürle beraber içeri girdik, müdür mahkûm arkadaşları avluya topladı. 5 dk sonra müdür çıktı. Çıktıktan sonra 3 tane sürgüyle kapıları kapattılar. Kendi kendime diyorum ki üstüme çullansalar ne yaparım. Şimdi ne kadar komik şeyler düşünmüşüm diyorum ama o gün benim için çok normal bir düşünceydi. Tanımıyordum çünkü. Oraya girmeden önce bir ilahiyat mezunu bile olsam hepsi kötü insanlar diye düşünürdüm. Ama orada çalıştıktan sonra sabah evden çıkıp akşam evine gelip yastığına baş koymanın ne kadar kıymetli olduğunu ve hepimizin o cezaevi hücresinde yatma ihtimali olduğunu anladım. Programların, derslerin etkisi yadsınamaz. Ama oraları görmemiş ama yazılmış bütün kitapları okumuş, yetmez hocam. Orayı görecek. Sadece görmüş ama hiçbir bilgisi yok. O da yetmez hocam. Biz dedik ki, bu bilgi staj gibi sahaya yansıtılacak. Yani eğitim ders içeriği, programı evet olacak ama bir ayağı da mutlaka staj olacak".

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Psikiyatr H10, dinî danışmanlık yapacakların mutlaka bir süpervizyonla gözetimden geçmesi gerektiğini ve bu süpervizyonun da bilgelik değeri etrafında şekillenmesi gerektiğini şöyle savunmaktadır; *"Asıl mesele o bilgelik var ya kabullenme yani. Mevlana'nın 'ne olursan ol gene gel' meselesi bence yansızlık yüksüzlük yargısızlığı sembolize ediyor. Mevlana tasavvufi tedrisattan geçmiş bence günümüzün tedrisatı da buysa bunun bu şekilde olması gerektiğini düşünüyorum. Süpervizyonlarla hani o hoca dediğimiz o bilge dediğimiz o hocaların varsayımlarının olması gerektiğini düşünüyorum".*

Psikiyatr H12 ise böyle bir hizmette muhakkak branşlar bazında staj eğitiminin olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *"Staj gerekiyor, klinik psikoloji gerekiyor üzerine. Aile hekimleri mesela bize rotasyona geliyor staj gibi. 2 ay staj yapıyorlar örneğin, psikoloji bitirenler staj yapıyorlar. Bence de bir ya da iki ay psikiyatri servislerinde staj yapmaları gerekiyor. Stajları ayrı ayrı, branş branş olmalı ve psikiyatri kesinlikle olmalı çünkü insan psikolojisini daha iyi anlamaları için en ağır hastaları görmeleri lazım ki o uçtan diğer uca geçen kişilerde nasıl oluyor anlasınlar. Ayırt edebilmeleri lazım".* Katılımcılardan başhekim yardımcıları H2, H3, doktorlar H5, H6, ve psikolog H14 ve sosyal hizmet uzmanı H16 da H12 ile benzer görüşlerle staj eğitimini branşlar bazında destekler yorumlar yapmışlardır.

Onkoloji doktoru katılımcı H8 de tezli bir program yerine stajın ağırlıkta olduğu bir programla eğitilmeleri gerektiğini, *"Niçin, nasıllı olması lazım. Tezin yerine uygulamanın ağırlıklı olması lazım. Staj olması lazım teze ben inanmıyorum"* sözleriyle ifade etmektedir.

H13, ilahiyat eğitimi alan kişilerin hitabet konusunda sıkıntı yaşamayacağını düşünerek ve hasta mahremiyetini de göz önüne alarak staj durumunun zorluklarını şöyle belirtmektedir;

> *"Staj yapmaları gerektiğini düşünüyorum ama mutlaka bir ilahiyatçı temelde hitabet anlamında bir bilgiye sahip oluyor. O nedenle en azından hitap etmesi anlamında bilgi ve pratiğe sahiptir. Ama pratiği yoksa staj yapmak gerekebilir. Stajda bizim şöyle bir sıkıntımız var tabi. Birebir görüşmelerde hasta çok onay vermeyebiliyor. İzin verdiği kadarıyla ya da izin veren hastanın görüşmesine girebiliyorsunuz ama tabi buna da herkes can attığı için size sıra gelmeyebiliyor. En azından grup terapilerine girebilir tabi o kişiler. O anlamda belki staj muhakkak bir temas etmek bir göz göze gelmek için faydalı olur".*

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlileri kendi yaşadıkları deneyimden yola çıkarak dinî danışmanlık eğitiminde muhakkak staj eğitimi ve süpervizyon olması gerektiğine inandıklarını ifade etmektedirler. M1 bunu, *"Staj kesinlikle olmalı çünkü hani biz buraya geldiğimizde mesela kendimiz her şeyi bire bir görerek tanıyarak el yordamı ile karşılaştık. Göreve yeni başlayan biri için bu staj dönemi olursa daha güzel olur daha kolay olur"* cümleleriyle, M2 de *"Staj da yapılmalı muhakkak. Kurumsal bünyede olmalı"* sözleriyle ifade etmektedirler.

Süpervizyon konusunda ise M2, *"Bir de yaptığımız doğru mu onu bilmiyoruz. Kimse değerlendirmiyor bizi"* sözleriyle bu konudaki boşluğu dile getirirken M3, süpervizyon yoluyla mesleki yorgunluk ve bıkkınlığın da tespit edilebileceğini,

> *"Bu meslekte bıkkınlık olmayacak. 'Yorulursan kardeşim bırak gel denecek sana'. Masada oturulan bir yer verelim denilmesi lazım süreç takip edilmeli eğer bu takip içerisinde tabi teşhis olur, şu olur. Kendileri bilir. Bunlar olması gereken şeyler. Umreye mi gönderir? Tatile mi gönderir bu arkadaşları? Orasını ben bilemem, orasını büyükler bilmesi lazım ama sürecin takip edilmesi lazım".*

Akademik Alan

Akademisyen katılımcı A3, eğitim programlarında staj eğitiminin bulunmasının mesleğin kimlik kazanımı ve hukuki zemini için de bir alt yapı hazırlayacağını şöyle savunmaktadır;

> *"Bir staj gibi bir şey olmalı ki oradan mezun olan zaten kimliğini o vesile ile kazanmış olur. Yani istihdam alanına girdiği zaman hastanede çalışıyorsa oradaki doktor demeyecek 'sen nereden geldin?'. 'Yok ben falanca birimi bitirdim. Bunun stajını yaptım, diplomam bu'. Dolayısıyla hukuken de bir zemin hazırlayacak. Böyle*

olması gerektiği kanaatindeyim. Türkiye'de de bu işin sağlıklı olabilmesi için böyle bir alt yapılandırmanın olması gerektiğini düşünüyorum".

Katılımcı akademisyen A4 ise staj ve süpervizyonun yanında mesleki açıdan bu personelin kendilerini yenileyebilmeleri adına akademik etkinliklere de katılmalarını gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

"İki kişi aynı programdan çıkıp çok başka yeterlikler, beceriler gösterebilir. Ciddi bir eğitim, süpervize edilen bir staj süreci ve daha sonrasında kurumsallaşma. Biz bu arkadaşlarımızı denetlemek durumundayız. Sürekli olarak kişisel gelişim sürecine katılmaları gerekir. Kongreler, seminerler vs. Yanlış hatırlamıyorsam yurt dışında her ay bir etkinliğe katılma şartı vardır bu tür organizasyonlarda. Bu da sizi canlı tutar. Sizi kontrol eden bir kurum var ve siz kendinizi bu doğrultuda devamlı canlı tutmalısınız".

2.5.Eğiticilerin Özellikleri

Dinî danışmanlık alanında bir eğitim programı hakkında konuşulduğunda konuşulması gereken konulardan biri de böyle bir programda eğitim verecek kişilerin kimler olacağı ve bu kişilerin özellikleri. 'Türkiye'de henüz uygulama sahası oluşmamış ve eğitiminin hangi bünyede verileceği dahi tartışılan bir meslek alanı için kimler eğitici olabilir?' sorusu çerçevesinde verilen cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibidir.

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık personeli açısından kendi alanlarında görev yapacak dinî danışmanları eğitecek kişilerin kimler olacağı konusunda sorgulanan konulardan biri olarak görünmektedir. Bu doğrultuda başhekim yardımcısı H3, kaygılarını şöyle dile getirmektedir;

"Belki öncelikle eğitici eğitimi veya bu hususta üniversitelerde bunun geliştirilmesi lazım çünkü burada normal psikoloji eğitimi yeterli olmaz. Psikiyatri belki nispeten karşılar ama psikiyatristin de dinden haberi yok, o da yetmiyor. Bu kadar bölük pörçük bilgiyi doğru harmanlayacak ve ona göre de kısa dört yıllık lisans eğitimi içerisinde veya iki yıllık yüksek lisans eğitimi içerisinde her neyse, nasıl planlanırsa. Bunu hayata hazırlayacak ehil hoca. Esas ihtiyaç bu bence".

Palyatif bakım birimi yöneticisi doktor H5, kendi tecrübesi üzerinden eğiticilerin eğitimi konusundaki zorunluluğu şöyle açıklamaktadır;

"Ben on yıldır burada öğreniyorum eğitici olduğum halde ve her çalıştığımız materyal, insan ve herkes o kadar farklı ki. Bir şeyi bir kişiye söylüyorsunuz, aynı şeyi on kişiye söylüyorsunuz on farklı reaksiyon alıyorsunuz. Yani bu iletişim teknikleri, dinleme egzersizleri zor şeyler. Ben hala kötü haber verirken, onun sorularına karşı bir şey söylerken vizitte şaşırdığım oluyor. Ben kendimden emin değilim bunca tecrübemle, hasta ve hasta yakınlarıyla o kadar iyi iletişimime rağmen hala durduğum noktalar oluyor. Yani bunu yapabilmek o kadar kolay değil gerçekten hani hangi branş olursa olsun sizlerin de yani eğiticilerin de bu branşlarla ilgili ciddi eğitimler almanız gerekiyor".

Psikolog H13 de aynı şekilde eğiticilere büyük görevler düştüğünü, birçok konuda görev yapacak kişileri eğitme zorunluluğu olduğunu şöyle ifade etmektedir; *"Dersler de bu anlamda verilmeli. Bu görevlileri eğiten kişi de bilinçli olup onlara yapmayacakları şeyleri söylememeli. Sınırlarını hatırlatmalı. Şu noktadan sonra artık yönlendirme yapmanız gerekiyor diye öğütlemeli hep. Ya da işte şöyle bir hasta gördüğünüz zaman bana yönlendir demelisiniz arkadaşınıza gibi".*

Onkoloji birim yöneticisi doktor H8 ise olası bir dinî danışmanlık eğitimini verecek alanların belli olduğunu düşündüğünü ve bu eğitimin multidisipliner bir bakış açısıyla verilmesi gerektiğini, *"Eğitimi verecekler belli bence. Eğitimi kim verecek? Bir, din psikolojisi eğitimi alacak. Bu noktada bir sıkıntı yok. Sosyal çalışmacılık*

durumu var eğitim hazır aslında. Dinî eğitim bölümü de var bunlar üç grup eğitim verecek bunu sentezleyecek" sözleriyle belirtmektedir.

Akademik Alan

Din Eğitimcisi akademisyen A2, bir program geliştirme çalışması yapılsa dahi böyle bir programda ders verecek eğiticilerin kimler olacağının sorgulanması gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

> *"O ihtiyacı karşılayacak dersler şunlardır diyebilirsiniz peki o dersi verecek olan hocanız var mı sizin? Bunun düşünülmesi lazım öyle değil mi veya bu hocayı nereden alacaksınız baştan onu düşünmek lazım. Hani kapalı devre çalışamazsınız siz çok disiplinli bir alandan söz ediyorsanız o zaman disiplinler arası çalışırken nerden, kim ne şekilde size fayda getirebilir bunları da düşünmeniz lazım".*

Din psikolojisi akademisyeni katılımcı A3 ise olası bir eğitimde görev alacak eğiticilerin de öğrenciler gibi kendilerini geliştirmeye istekli ve eğitim sürecini bir mesleki gereklilik olarak görmeyecek kişilerden oluşması gereğini şöyle izah etmektedir;

> *"Dinî danışmanlık ve rehberlik bireysel açıdan da hepimizi geliştirecek olan bir özellik olduğu için eğitimde görev alacak hocaların öğrencilerle ortak noktasının olması lazım. Eğitim verecek eğitici de istekli olacak eğitici de sürekli kendini geliştiren bir kişilik özelliği olması lazım. Tırnak içerisinde söylüyorum bunu meslek olarak görmememiz lazım. Eğer sırf meslek olarak görürsek bugün işte hani mesleki tükenmişlik konularında yapılan araştırmalarda da sonuç şudur ki; kimisi meslek sahibi olmak adına bunu yapıyor, kimisi mesleğin içerisine girip zorluğunu görüyor vs.. Bu noktaya gelmemek için dinamik bir noktadan olaya bakmak lazım ve gerçekten de hem öğrencisi hem hocası istekli bir şekilde, arzulu bir şekilde bu iş içerisinde olması gerektiği kanaatindeyim. Ben onun için de teolojik zeminde de olsa insanî ilimler açısından da olsa hocanın soran, sorgulayan, araştıran, okuyan, kendini geliştiren temel özelliği kazanması gerekir ki öğrencisine de bunu kazandırabilsin"*

Psikoloji alanında akademisyen olarak görev yapan katılımcı A4, alanda verilecek eğitimlerin eğitim alan kişilerin geleneksel bakış açılarını kıracak düzeyde olması gerektiğini ve bu konuda eğitimcilere görev düştüğünü şöyle ifade etmektedir;

> *"Hastanede din adamı olarak varoluşlarında hastane personelinin görüşleri. Onlarda yarattıkları izlenimler de çok önemli. Ben dışarıdan bakıyorum olaya. Bildiğim konseptte, hali hazırdaki programların çok geniş olduğu görülüyor. Peki, bu programlar, bu eğitimler bu arkadaşlara ne veriyorlar? Diyelim ki program güzel ama bu derslerin de kimler tarafından hangi boyutları verilmesi de çok önemli. Bu programlar görev yapacak arkadaşların geleneksel algılarını kırmak yerine güçlendiriyorsa burada çok ciddi bir sıkıntı var demektir. Ben burada akademisyenlere çok ciddi bir pay düştüğünü düşünüyorum".*

3. Yasal Zemin

Mesleki profesyonelleşmenin gerçekleşebilmesi için mecburi şartlardan biri de mesleğe dair yasal zeminin oluşturulabilmesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda verilerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D1, dinî danışmanlık alanına dair yasal zeminin kurumları bünyesinde oluşturulmasının bir zorunluluk olduğu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir;

> *"Belki başkanlık bünyesinde, ben zaman zaman dillendiriyorum hocalarımıza, salt dinî danışmanlık ve rehberlik daire başkanlığı diye bir daire başkanlığı kurulması yönünde. Çünkü bu hizmet alımları şu an bizim yürüttüğümüz daire bünyesinde temerküs ediyor ancak bunun daha stabil daha profesyonelce bir boyuta evrilmesi ve kavuşması için müstakil bir daire başkanlığı olmalı ve bu alanda istihdam edilen arkadaşlarımızın görevlilerimizin de sadece bu alanlar içerisinde hizmet edici bir işleyiş ve fonksiyona sahip olması lazım. Kendi içlerinde belki bir geçiş ve döngü oluşturulabilir. Şöyle ki bu daireye bağlı bu hizmetleri yürüten ülke genelinde 1000-*

1500 tane personel olduğu takdirde temel eğitim dinî danışmanlık ve rehberlik olarak kendilerine verilir ama bununla birlikte cezaevine gidene cezaevi özelinde bir yan eğitim, huzurevine gidene huzurevi özelinde bir yan eğitim, mültecilere keza ayrı şekilde, sosyal hizmet kurumlarına ayrı şekilde, çünkü birbirinden farklı gruplardır bunlar…

Her hâlükârda biz gerek Sağlık Bakanlığı ile yapmış olduğumuz çalışmalarda hem diğer alanlarda yapmış olduğumuz çalışmalarda batıdaki Avrupa'daki, Amerika'daki çalışmaları önemsiyoruz. Çünkü o alanlarda ve bütün dünyada bu çalışmalar %95 oranında kilise marifetiyle yürütülüyor. Onlar böyle yaptığı için biz böyle yapmıyoruz. Ama bunun çok makul bir gerekçesi olduğunu ben şahsen düşünüyorum. Çünkü hastanelerde ya da diğer kurumlarda hem Aile Bakanlığı'na bağlı, hem Adalet Bakanlığı'na bağlı, hem Gençlik Spor Bakanlığı'na bağlı kurumlarda sosyal çalışmacı, psikolog var ama bunların bir kısmı da ilahiyatçı fakat biz özellikle mesleki formasyonunu yitirdiği an "onlarlaşmasından" korkuyoruz. Yani psikologlar çok güzel hizmet üretebiliyorlar, onları bu açıdan şey yapmak istemiyorum ama bu maalesef bizim 657 içerisinde siz ne dediğimi anlıyorsunuz artık rutinleşen bir görev haline geliyor. Ama biz mesleki formasyonumuzu göz ardı etmediğimiz takdirde bu hizmet daha farklı bir noktaya evrilebiliyor. Dolayısıyla eğitim açısından da ilahiyattan gelmesi gerek bize personelin üstüne nasıl bir oluşum ortaya çıkarsa okuyabilir ama bizim hizmet içi eğitimlerin yine de olur, olacaktır."

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Başhekim yardımcısı katılımcı H2, yasal zeminin oluşturulması hususunda DİB, Sağlık Bakanlığı ve ilahiyat camiasının işbirliği yapması gerektiğini şöyle belirtmektedir; *"Sağlık Bakanlığı ve DİB yani bu noktada bir konsensus ve kanunen yapılanma ile olursa bu kabulde kolaylıklar olur. Yani alt yapısının oluşturması lazım. İlahiyatçıların da sağlıkçıların da kendi aralarında … Gerçekten fikir anlamında paydaş olması lazım. Yani o parçaların birleşmesi lazım yani fikir*

anlamında Diyanet ve ilahiyat camiası ne kadar paydaş olur ise sağlık noktasında da o güçlü yapı buraya yansıyacaktır. Ben ona da inanıyorum yani şu da önemli Diyanet bu işi ne kadar sahipleniyor bu da çok önemli bir şey".

Başhekim yardımcısı katılımcı H3, bu alana dair bir mevzuat çalışması yapılması gerektiğini şöyle dile getirmektedir; *"Mevzuat çok büyük bir ihtiyaç. Mevzuat çalışması yapılmalı. İster görevlendirmeyle ister kadroyla olsun mevzuatsız bir şey yapamazsınız. İş birliği kavramı sığ bir kavramdır. İş birliğine kapalı insanları mevzuat belirleyecek ki uygulayabilesiniz. Bu yönüyle çok büyük bir ihtiyaç. Bir an önce de ana hatlarıyla esnek bir mevzuatla başlanır zamanla bu mevzuat da şekil alır diye düşünüyorum. Devlet mevzuatsız yönetilmez".*

Sosyal hizmet uzmanı katılımcı H16 da bu mesleği icra edecek kişiler için bir yönetmelik oluşturulması gereğini şöyle ifade etmektedir;

> *"Bizim tıbbi sosyal hizmet yönergemiz var, bu yönerge doğrultusunda baktığımız hasta profili var. Tek tek hepsi tanımlanmış biz bu hastalara ne yapıyoruz, önce değerlendiriyoruz, takibini yapıyoruz. Bunların hepsi form şeklinde ve biz bunların hepsini arşivleyip dosyalıyoruz. Bu birimler de kurulacaksa belli bir sistematiğe oturtulması lazım. Ve hastanelerinde bu insanları tanıması lazım. Bu insanlar kimdir? Hangi durumda biz bu insanlara ulaşacağız, onlardan neler isteyebiliriz? Sonrasında dönüşleri, çıktısı ne olacak. Tamam, görüştü ama hastayı nasıl bir noktaya getirdi bunu ölçebiliyor muyuz? Bu görevli şudur, şu eğitimleri almıştır, şu işi yapar, şu formaları doldurur, şu tip hastaları siz onlara yönlendirebilirsiniz, şunları uygular, şu birimlerden destek alır gibi net bir tanımlarının olması lazım her şey çok havada bence".*

Akademik Alan

Mesleki yasal zeminin oluşturulması konusunda Akademisyen A3, hukuki sorunlarla da karşılaşılmaması açısından şu önerilerde bulunmaktadır;

"Bugün, DİB ve Sağlık Bakanlığı'nın yaptığı işte bu kişinin mesleki kimlik tanımı var mı? Yok. Hukuki bir zemin, özel bir hukuki zemin var mı? Yok. 'Peki, öylesi bir ortamda hastane yönetimi veya doktor tarafından bir engellenmeyle karşılaşırsa ya da bir sorunla karşılaşırsa ne olacak?' sorusu başlı başına cevaplandırılması gereken bir soru. Şimdi bu bize şunu gösteriyor: burada gerçekten sağlam bir zemin oluşturularak, hukuki, mesleki kimliklerinin, zeminlerinin oluşturulduğu ve eğitimin olduğu bir yapılanmayla bu işin çözülmesi. Dolayısıyla akreditasyona ihtiyaç var. İlgili kurumlarda sorun yaşanmaması için de kimliklendirme lazım hatta hukuki zeminin oluşturmak lazım. Mesela burada da siyasilere iş düşüyor yani kurumlar arası bir takım protokollerle bu iş çözülmez. Çünkü ben bunun bizzat deneyimini 97 yılında sağlık yüksek okulu müdürü görevinde gördüm. YÖK'le Sağlık Bakanlığı arasındaki protokolün sonucunda yaşanan sağlık yüksek okullarındaki gelişme evet bugün belki belli bir seviyeye gelmiş olabilirler ama hedeflenen noktaya gelindiği kanaatinde değilim. Hatta o arada çok ciddi sorunlar yaşayan kurumlar da oldu, yöneticiler de oldu. Yani protokollerle bu iş çözülmez. Burada bir sağlam bakış açısı ve iyi bir oturtulmuş programlamayla kurumsallaşmış ve kurumu olan ve mesleki kimliği olan, hukuki zemini olan bir yapılanmaya ihtiyaç var".

3.1.Personel İstihdamı

Çalışmada her ne kadar profesyonel eğitim olanağı mevcut olmadığı için istihdam alanı olarak DİB öngörülse de dinî danışmanlık alanında profesyonelleşme konusu beraberinde istihdamın bir kurum aracılığı ile mi yoksa uygulama alanındaki kurumların her birinin kendi ihtiyaçları ölçüsünde kendi bünyelerinde mi yapılacağı da tartışma konularından biridir. Bu bağlamda veriler her iki bağlamda da bulgular sunmaktadır.

3.1.1. DİB Merkezli İstihdam

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D1, olası bir dinî danışmanlık hizmetinin ilgili yükseköğretim programları açılsa dahi DİB personeli vasıtasıyla yürütülmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

> *"Belki başkanlık bünyesinde, ben zaman zaman dillendiriyorum hocalarımıza, salt dinî danışmanlık ve rehberlik daire başkanlığı diye bir daire başkanlığı kurulması yönünde. Çünkü bu hizmet alımları şu an bizim yürüttüğümüz daire bünyesinde temerküs ediyor ancak bunun daha stabil daha profesyonelce bir boyuta evrilmesi ve kavuşması için müstakil bir daire başkanlığı olmalı ve bu alanda istihdam edilen arkadaşlarımızın görevlilerimizin de sadece bu alanlar içerisinde hizmet edici bir işleyiş ve fonksiyona sahip olması lazım. Kendi içlerinde belki bir geçiş ve döngü oluşturulabilir. ... Biz mesleki formasyonumuzu göz ardı etmediğimiz takdirde bu hizmet daha farklı bir noktaya evrilebiliyor. Az önce ifade ettiğim cezaevlerinde bütün danışma birimlerine/görevlilerine gelen görüşme taleplerinin on katı sadece bizim din görevlimize gelmesi de bu sonucu ortaya koyuyor. ...*
>
> *Eğer böyle bir hizmet DİB üzerinden yürütülecekse ki bence kesinlikle dinî eğitim ve din hizmeti yürüten bir kurum üzerinden bu hizmetler şekillendirilmeli- bütün dünyada olduğu gibi- o çok güzel olur ama aynı zamanda bu kurumun kendisine vermiş olduğu tecrübeyi de özümseyerek alana gitmeli. Ama bütün bunlarla birlikte söylediğiniz bir anlamda güzel. Keşke lisans, yüksek lisans, dok düzeyinde bu arkadaşlar ciddi bir eğitim alıyor olarak buraya gelse. O bizim işimizi bir nebze daha kolaylaştıracak ama ilkesel olarak benim ve kurumumun yaklaşımı, bütün dünyada olduğu gibi bu tür hizmetlerin DİB yani din eğitimi ve din hizmetleri üreten bir kurum vasıtasıyla gerçekleştirilmesi. Dolayısıyla bu profesyonellikle yürütülecek bir iştir, ciddi bir birikim ister, ciddi bir tecrübe ister, ciddi bir özveri ister, ciddi bir donanım ister ama aynı zamanda çok ciddi bir eğitim ve profesyonellik ister. Biz bundan asla taviz vermeyeceğiz".*

Daire başkanı katılımcı D3 de, *"Bu olmaz. Bunu DİB yapmalı. O personelin seçimini biz yapmalıyız. Bu alan açılsa ve öğrenci yetiştirse bile bu böyle olmalı"* sözleriyle D1 ile benzer bir görüş ileri sürmektedir.

Daire başkanı katılımcı D2, her iki durumun da avantaj ve dezavantajları olabileceğini söylese de özellikle sosyal hizmet kurumları vb. kurumlarda DİB personelinin algı açısından avantajı bulunduğunu ve bu avantajın hizmetin yürütülmesinde katkı sağlayacağını şu şekilde açıklamaktadır;

> *"Burada iki algı var. Bir, diyelim ki Diyanet adına gittiğinde avantajı var dezavantajı var. Bir bakanlık adına da gittiğinde avantajı da dezavantajı da var. Mesela, muhatabın hazır bulunuşluğu. Bu tarafa çok iyi bakabilir oradan alacağı şeyler olabilir ama bizim halkımızın genel bir kabulü var; 'din eğitimi devlet eliyle verilmeli'. Halkın belki büyük çoğunluğu diyebiliriz biz. Diyanet eliyle her yere gidebiliriz biz. Cezaevine buradan din, diyanet adına giden 1-0 galip gider. Efendim gidiyor diyelim arkadaşımız cezaevine, oradaki muhatabımız koğuşta diyelim 5 kişi. Orada sohbet ediyor falan, yukarıda da diyelim alakası olmayan bir kişi uzanmış yatıyor. Koğuş ağası bağırıyor; 'toplansana lan hoca geldi', diyor. Hoca da diyor ki; 'yatabilir sorun yok'. 'hayır hocam, hoca geldiyse toplanacak', diyor. Ve bunlar müebbetlik olanlar. Şunu belki iyi dinlemek lazım. Bizim hocalarımızın gittikleri cezaevlerinde kabullenilme oranı %80-90. Ama sizi karşılarlar, kılık kıyafetinizle tabi hoca geliyor diye bir ön kabulle. Sonradan baktı sizin fikriniz, taşımanız, yönlendirmeniz, işi bilmeniz… Her ikisinin kar zarar dengesi var".*

DİB Daire başkanı katılımcı D5, Avrupa'da benzer hizmetlerin kilise eliyle yürütülmesi örneğinden ve Türkiye'de konjonktürün değişme ihtimaline binaen dinî danışmanlık hizmetinin DİB vasıtasıyla yürütülmesi gerektiğini şu sözlerle savunmaktadır;

> *"Ülkemizde bu işin versiyonu bir memuriyet zihniyeti. Bir STK (Sivil Toplum Kuruluşu) üyesi olduğu zaman gönüllü olarak bunu, sosyal sorumluluk düşüncesi altında bunu yaparsın. Şuradan başlamalı, hakikaten bu resmi mi olmalı STK'lar mı yapmalı? Ben bunu Avrupa'da kiliselerin yaptığını görerek ülkemizde de bunu Diyanet'in yapması gerektiğini düşünüyorum. Bir gönüllülük işi olmamalı. Bu ciddi bir vaka ve son yıllarda yaşadığımız problemler bize öyle gönüllü bekleyecek zamanın olmadığını gösterdi. Biz evet memuruz ama aynı zamanda gönlüyüz. Bu işi memur zihniyetiyle yaparsanız bir yere gitmez. Dinî danışman alacaksa ilahiyat*

mezunu alacak. O da bir çözüm. Türkiye'de var olan rüzgâr hep olumlu esmiyor. Ama DİB en azından belli değer ve ölçüleri muhafaza ediyor. Üstteki kadro ve zihniyet değişebilir, siyasi bir sulta etkisi altında kalabilir ama tabanda bu olmaz. Görevleri de zaten tabandan alacak. Onun için tabanı sağlam tutmak açısından bence yine de DİB vasıtasıyla olmalı. …

Biliyorsunuz tüm dünya gibi ülkemizde de farklı dinî akımlar var. Bizim kontrolümüzde olmazsa ülkemizde oluşan farklı zihniyetler o kurumlarda da olacak ve bunun denetimini nasıl yapacağız. Biz şu an Aile Bakanlığı ile sokak çocuklarına yönelik bir değerler eğitimi diye ortak çalışma yapıyoruz. Ortak bir yönerge hazırlayalım dedik. Hukuken ortak bir yönerge hazırlayamayacağımız ortaya çıktı. Ancak ne yapabilir iki kurum ortak çalışma esasları hazırlayabilir. O yönerge hazırlar biz uyarız. Yönerge hazırlayan taraf zaten denetleyen taraftır. Hâkim unsur odur. Şimdi sen zemini hazırlıyorsun imkânları veriyorsun, öğrenciyi de veriyorsun sadece hocayı vermiyorsun. Hocanın sunacağı materyalleri de biz veriyoruz. Şimdi bunu kim takip eder? Orası takip eder, orası takip edince de sen orada pasif kalıyorsun. O nedenle biz ileriki süreçte ne olacağını bilemeyiz diye bütün ayaklarını düşünerek biz çalışma esasları belirlemeliyiz. Yani güçlendirmeliyiz biz Diyaneti, personeli".

DİB daire başkanı katılımcı D6, kurumunun bilgiyi sahaya götüren ve uygulayan kurum olması özelliklerinden dolayı bu hizmetin kurumları vasıtasıyla verilmesi gerektiğini şöyle belirtmektedir;

"Ben DİB'nın kurumlarla iyi bir iletişim içinde olup, Diyanet çalışanlarının hastanelerde, sevgi evlerinde, huzur evlerinde, oranın atmosferine göre eğitimden, bir sertifikasyondan geçildikten sonra başarılı olacaklarını düşünüyorum. Çünkü din ve diyanet işleri DİB'nın işidir. Diyanetin şöyle bir avantajı var ki bu diğer kurumlarda yok: DİB kökü olan bir kurum ve hizmet üreten bir kurum. Sadece akademi anlamında bilgi üreten değil, akademi bilgi üretebilir ama Diyanet onların ürettiği bilgiyi sahada uygulayandır. Karılaştığı sorunlarla da yüzleşen bir kurum. Çözüm yolları arayan bir kurum".

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Başhekim yardımcısı katılımcı H2, bir dinî danışmanlık hizmetinin DİB vasıtasıyla yürütülmesi gerektiğini aksi takdirde geniş paydalarda bir hizmet olanağı olamayacağını şu şekilde ifade etmektedir;

> *"Önce de Türkiye'de denenmiş yani ben biliyorum geçmişi de biliyorum. Yani hani nasıl süreçlerden geçtiğimizi de biliyorum. Bunun hassasiyetini de biliyorum. O sebepten hani bakanlık eliyle ya da Diyanet bakanlık böyle bir protokol eliyle gelmediği zaman böyle geniş paydalarda bir hizmet olanağı olmuyor. Şahsi olarak insanlar size bir şeyler sorarsa ya da siz hastaya yani belli anlamda maddi ortamda bazı şeyleri anlattıktan sonra maddi anlamda belli bir noktada yardımcı olmaya çalışıyorsunuz. Belli şeyler söyleye biliyorsunuz ama hani bu belli bir rutinde olan bir şey değil, birilerinin yaptığı bir şey de değil çünkü çok eleştirel ve insanların çok ön yargılı davrandıkları bir konu olduğu için. O sebepten yani belli insanlarda belli bir statüsü olmadan geri duruyor biraz hem hizmet noktasında hem de hastane yönetimleri de geri duruyor biraz bu konu da".*

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı doktor H8, hizmeti verecek kişilerin kurumların kendi bünyesinde istihdam edildiğinde bir memur algısının oluşabileceği kaygısı ile istihdam görevini DİB'nın yürütmesi gerektiğini şu şekilde izah etmektedir;

> *"Yani belki kopmamak açısından olabilir ama ilerleyen süreçte bence yani tamamen kopmak gerekiyor gibi. Yani bu hizmetin Diyanet tarafından mı verilmesi lazım yoksa Sağlık Bakanlığı mı? Memur algısının olmaması gerekiyor bence. Bizde de kadro verilebilir. Bize geldikleri zaman bu hizmetin şey noktası nasıl olur bilemiyorum ya da bir Diyanet'te ayrı bir isim verilip genel bir hizmet de verilebilir. Yani kadro orada da olabilir. Bizde de algılar farklı olabiliyor yani bizim ekibe direk girdiği zaman ilerleyen süreçte o hizmeti tam verebilir mi veremez mi o konuda şüphelerim var".*

Başhekim yardımcısı katılımcı H3, personelin kendi kurumlarında istihdam edilmesi durumunda dahi bağlayıcı ve denetleyici unsurun DİB olması gerektiğini şöyle açıklamaktadır; *"İş birliği nasıl DİB hac hizmetlerini bizimle beraber yürütüyorsa, iş birliği yapıyor bize enfeksiyon hastalıklarıyla nasıl mücadele edeceğimizi*

öğretmiyor, güneş çarpmış bir hastaya nasıl müdahale ettiğimize karışmıyor, bizimle iş birliği yapıyorsa biz de manevî danışmanlık konusunda DİB'na akıl vermeyeceğiz. Personel bizim kadrolu personelimiz bile olsa bağlayıcı olarak DİB'la görüşülür".

3.1.2. Hizmet Verilecek Kurumlar Yoluyla İstihdam

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D4 dinî danışmanların görev yapacakları kurum tarafından istihdam edilmesinin daha uygun olacağını şu şekilde ifade etmektedir; *"İlerde kendileri istihdam etmeleri daha güzel olur. Yani bir anlamda da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yaptığı gibi. O yüzden uzmanlar istihdam etmeye başladılar. Sağlık Bakanlığı da, ilerde bu alanda çalışma yapılacak her kurum da bu işle ilgili doğrudan alanla ilgili eğitimlerini almış, donanımlarını sağlamış personel istihdam edebilir daha profesyonelce olur".*

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, böyle bir hizmetin kurumları bünyesinde bir personelle yürütülmemesinin olumsuz sonuçlarını şu şekilde ifade etmektedir;

> *"Eğer böyle bir personel olacaksa DİB değil Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir kadrolu personelin olması aslında ve sürekli yirmi dört saat orada bulunabilir. Bir 7/24 hizmet verebilir seviyede olması. Çünkü ilk başta belki talep bu şekilde gelmeyecektir. 7/24 gibi görünmeyecektir ama sonuçta dünyanın gelişimi ihtiyaçlar, toplumların ihtiyaçlarına baktığımızda. Çünkü en büyük sıkıntı manevî boşluktan yaşanıyor ve çok ciddi toplumlarda sorun. Eğer biz bunu destekleyemezsek istediğimiz kadar sağlık alanındaki kendi profesyonel alanımla ilgili söyleye bilirim*

istediğimizi yapalım dediğim gibi tedaviye ulaşmamız mümkün değil. Hastanın bir moral çöküntüsünde, bir üzüntüsünde hastalığının nüks etme riski artıyor. Stres bizim için çok önemli bir faktör, birçok hastalığın etkenine baktığınızda stresle karşılaşıyorsunuz. Duyguların manevî inancını çözümlemesine yardım edemezseniz o zaman vermek istediğiniz hizmeti yarım bırakmış olursunuz. O yüzden daha iyi profesyonelleşip Sağlık Bakanlığı'nda istihdam edilmesi gerektiğini ilk günden beri düşünüyorum. Yani bizim istihdamlarımızın içerisinde olması gerekiyor. Sağlık profesyonellerinin multidisipliner bir ekibinin içerisindeki bir sağlık disiplini olması gerekiyor".

Palyatif birim yönetici doktoru H5, Sağlık Bakanlığı personeli olarak standartlarının bakanlık tarafından belirlenmesi gerektiğini, *"Bence ayrı olsa daha iyi olur yani Sağlık Bakanlığı bünyesinde olsa daha iyi olur diye düşünüyorum. Sağlık Bakanlığı personeli bunu yapar, eğitim standartlarını belirler ondan sonraki düzenli eğitimleri sağlar, hizmet içi eğitimleri. Ama tabi bunlar zaten zamanla olacak şeyler öyle birdenbire olacak şeyler değil. Kalifiye eleman bulmak o kadar kolay değil diye düşünüyorum".*

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı H7 ise konuya kolay ulaşılabilirlik ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına kendi kurumları bünyesinde görev yapılmasının daha uygun olacağını bu personele bir din görevlisi bakış açısıyla yaklaşarak şunları söylemektedir; *"Yani şimdi şöyle hastanemizin kendi bünyesinde olsa daha hoş olur tabi. En azından hastaları ziyaret edip kendi ihtiyaçlarımız açısından bir takım bir şeyler oluyor. Her zaman bir ne bileyim camide imamı bulamıyorsun ya da her zaman bir din görevlisi ile karşılaşamıyorsun. Yani bizim için de faydalı olur bunlar. Kendi sorularımızı da sorabiliriz, hastalarla ilgili bir takım bilgiler gerektiği zaman onlara da sorabiliriz diye düşünüyorum ben. Yani hastanenin kendi bünyesinde oluşturulmuş olsa".*

Psikiyatr H10, DİB'nın Türkiye'deki konumunu eleştirirken bu hizmetin üniversite eğitimi üzerinden uygulama kurumları yoluyla devam etmesi gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Türkiye'de bunun merkezileşme meselesi olduğunu ve Diyanet'in ideolojik fonksiyonundan dolayı ben bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Kendi alanımdan, öğrendiklerimden yola çıkarak aynı zamanda öğrendiklerimden bağımsız. Bunun ben kesinlikle üniversite bünyesinden ve kurumlar üzerinden yürümesi gerektiğini düşünüyorum. Öyle olacağını sanıyordum ama son dakikada bir darbe oldu benim şahsi düşüncem bu konuyla ilgili. Hani nedir bu sonuçta çok bence ikircikli bir alan, iki siyasi bir alan yani Diyanet'in bunu bırakmaması çok anlaşılır. Benim şahsi kanaatim Diyanet'in kendiyle de ilgili Türkiye'de zaten soru işaretleri var. o bakımdan bu hamleleri çok anlıyorum ama bence bunun doğru olmadığı görülecek. Çünkü ben tıp eğitimi aldım, beş yıl psikiyatri eğitimi aldım, beş yıl terapi eğitimi aldım ama kendimi hala bu konuda hastaya dokunurken tedirgin hissediyorum. Dikkat ederseniz manevî bir şey söylemekle ilgili çok soru işaretleri var".*

Psikolog katılımcı H13, bu hizmetin kurumların kendi bünyesinde istihdam edeceği personel vasıtasıyla yürütülmesi gerektiğini aksi takdirde gönüllülük esasına ulaşılamayacağını şöyle açıklamaktadır;

> *"Bence görevlendirmeyle çalışmaları doğru değil. Bir defa görevlendirme dediğimiz zaman kişinin buna ne kadar gönüllü olduğunu anlamak çok zor. Gönüllü olmadan yapılan iş de verim getirmiyor. İstemeyerek görevlendirilenler olur, gelip hiçbir şey yapmayanlar olur. Bu işe gönül vermiş olan, gerçekten 'ben uygunum, ben bu işi yapmak istiyorum' deyip başvuran kişiler değerlendirilmeli bu iş kendi başına bir iş olacaksa eğer. Bir de şöyle tam zamanlı bir iş bekleniyorsa görevlendirmeden de vazgeçilmeli. Şöyle de bir şey düşünüyorum. Bu insanların zaten hali hazırda bir görevi var, bir de buraya geliyor. Buna ne gerek var. O kişiler görevlerini yapmaya devam etsin. Ayrıca bu kişilere de burada bir istihdam alanı açılmış olsun. Kendi başına başlı başına bir uzmanlık alanı olacaksa kendi kadrosunu da hak ediyor bence".*

Sosyal hizmet uzmanı H17, hizmet verecek personelin kendi kurumları vasıtasıyla istihdam edilmesi gerektiğini savunurken bu yolla personelin sağlık ekibine dahil edilebileceğini şöyle izah etmektedir;

> *"Elbette sağlık alanının kendi personeli olması gerek. Sağlık Bakanlığı diyecek ki ben Türkiye'deki bütün hastanelerime bu birimi kuruyorum. Bir ucu Diyanet'le bağlantılı olup takip sağlanabilir belki ama Sağlık Bakanlığı'nda olsa yönergeleri, daha mesleki ve etik kurallara uygun olur gibi geliyor bana. Belli periyotlarda eğitimleri olur, görüşmeleri olur. O anlamda desteklenebilir ama Sağlık Bakanlığı'na bağlı olmaları gerekir. Formlar vs. ile takibi de daha kolay sağlanır. Bizde öyle 6 aylık periyotlarda bakanlık bizden sen hangi hastayla görüştün, hangi hastayla ne yaptın bunları ister. Hastane idaresine yılda bir sunum yaparız detaylı olarak. Hasta hakları, insan kaynakları, psikologlar vb.lerinin olduğu bir ekip olarak. Mesela bu ekibin içinde ilgili birim de olabilir".*

Sosyal hizmet uzmanı katılımcı H17, başka bir kurumdan görevlendirme yoluyla yürütülecek bir hizmette kuruma aidiyet ve bağlılık konusunda sorunlar yaşanacağından yola çıkarak şunları söylemektedir; *"Hastane ortamı çok farklıdır. Şeyler gibi değil yani normal bir hastaya normal dışarıda verilen bir dinî eğitim değildir, tamamen farklıdır. O yüzden biraz sürekli bir alanda çalışmak, uzmanlaşmak adına daha doğru olduğunu düşünüyorum. Görevlendirmeleri sürekli mi olacak? 'Ben burada geldim üç beş ayımı doldurup gideceğim', gibi bir düşüncede oluşabilir. Bağlılık hissetmeyebilir diye düşünüyorum yani"*.

Psikiyatri doktoru H12 ve psikolog H15, personelin kurumlar vasıtasıyla istihdam edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Örneğin H12 kurumsal istihdam olursa mesleki netliğin de beraberinde gelebileceğini şöyle belirtmektedir; *"Bence kadrolu olarak Sağlık Bakanlığı'nda olursa daha iyi olabilir. Hani bir hastane personeli algısı olur. Yaka kartını taşıyorsun. Buraya ait çalışanlarla daha iyi, güzel bir*

çalışma ortamı sağlanır. .. Belki burada çalışıyor olursa çalışma ortamı daha rahatlatıcı olabilir. Hani kadrosu olması bence daha faydalı olacaktır diye düşünüyorum".

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlisi M2, DİB merkezli çalışıyor olmanın işleyişten denetlemeye kadar birçok sorunu beraberinde getirdiğini ve kurumsal bazda istihdam edilmenin en uygun çözüm olacağını şöyle belirtmektedir;

> *"İdeal olanı, aslında her kurum bu iş hastanede yapılacaksa Sağlık Bakanlığı burada çalışacak kişinin kriterlerini belirler ve alır çalıştırır. Ben burada Diyanet'e değil Sağlık Bakanlığı'na hizmet ediyorum. Ve ben hastanede çalışıyorum. O yüzden benim burada sorumluluğum Sağlık Bakanlığı'na ve hastaneme olması lazım. Ben burada çalışacaksam, burada çalışan insanı belirleyecek olan da Sağlık Bakanlığı olmalı. Oradan görevlendir, buraya gönder bu şekilde zaten çok uzun süre devam edemez. Biz yoruluyoruz yani vasfımız yok. Ne Diyanet'te ne Sağlık Bakanlığı'nda, ne hastanede arada kalmış durumdayız. Denetleyen kurum yok. Güya müftülükler denetleyecek bağlı olduğumuz ama hiç gelen giden olmadı. Nesini denetleyecek. Neyi denetleyecek? Buraya geldi diyelim ben odada duruyorum. Neyi denetleyecek? Kendisi ne biliyor da.*
>
> *3 ayda bir Diyanet bizden rapor istiyor ama bu raporda sadece kaç hastayla görüştünüz diye soruyor. Onlar için önemli olan hasta sayıları. Hastalar için kayıt notları kullanmaya çalıştık ama sistemde yerimiz yok burada, tanımlıyız güya ama %80'i kapalı bize. Bize konsültasyon açsa bir bölüm geri cevap yazamıyoruz. Buranın elemanı olmadığımız için sisteme de tanımlanmamız sıkıntı oldu. Yönlendirme yapamıyoruz. Hastayla görüşmeye çıksam ben onunla ilgili ne yazacağım. Öyle bir formumuz da yok. Onları muhafaza edecek bir yolum da yok. Ben birkaç defa tutmaya çalıştım olmuyor. Diyanet bakmıyor, bakanlık bakmıyor, sormuyor bize ve bilmiyorlar da. Ben kendi formumu kendim oluşturmuştum.*
>
> *İlerde DİB alacaksa bile hastanede görev yapacak personel ya da uzman diye alacak. Şartları da şudur diye ortaya koyacak. Diyanet'in bizi bünyesinde*

barındıracak bir birim kurması lazım ama yapabilse bile görevlendirme sağlıklı değil. Ancak üniversite babında bir bölümleşme olursa ve devlet oradan mezun olanları ben istihdam edeyim derse bu da ideal olur. Ama demezse de o zaman ne olacak?".

Görevli M3 ise olası bir hizmetin DİB eliyle yürütülmediğinde farklı ideolojik yaklaşımların etkisine açık olacağını kaygısı dolayısıyla benzer her türlü hizmetin DİB merkezli yürütülmesi gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

"Bence şeyden olsun, gözetim şeyinden olsun. Eğitimi öğretimi bir yerden çıksın. Bu sefer farklı düşünceler oluyor başka yerlerden olduğu zaman anlatabiliyor muyum? Cemaat faktörü giriyor, mezhep faktörü giriyor, değişik değişik şeyler giriyor. Ben Diyanet eli ile değil de gözetim altında kaliteli bir şeyler yetiştirilmesi için bir yerden olsun diyorum ister Diyanet olur ister şey olur. Diyanet'te olursa şöyle bir şey olur; manevî değer katkı olsun diye mesela yine tekrar bir seminerler şunlar bunlar olur. Eğitim süreçleri yine devam etsin, yine devam edebilir. İlla oraya girip tekrar bir şey izlenebilir, yol harita çizilebilir. Diyanet eli ile olursa daha iyi olur bu yönde ama bir meslek dalı olursa Sağlık Bakanlığı mesela olmuş olursa sadece bu işlem var efendime ne söyleyeyim sermayeden alma falan gibi maddi getirileri olur".

Akademik Alan

Din eğitimi akademisyeni katılımcı A2, uygulama kurumları bünyesinde görevli olarak çalışmanın profesyonelleşme adına mühim olduğunu, bunun işleyiş ve denetleme ile ilgili düzenlemeleri beraberinde getireceğini şöyle izah etmektedir;

"Resmi bir görevli olduğunuz zaman size belli şeyler söylüyorlar. Diyorlar ki; 'bunları bunları şu çerçevelerde yapacaksınız yoksa sizi denetleriz, teftiş ederiz. Hoşumuza gitmeyen şeyler olursa şöyle şöyle uygulamalarla'. Değil mi yani bu böyle bir şey, bu süreçler böyle işliyor ama din, dinî alanlarda anlayış bu çerçevede nasıl değerlendirilir ve insan söz konusu olduğunda, insana uygunluk söz konusu olduğunda, ihtiyacı ön plana çıkararak hareket etmek söz konusu olduğunda bu çerçeve ve şablonları insana empoze etmek ve giydirmek. Yani 'böyle olursa böyle olur' diyerek mi hareket etmek ve bundan bugüne kadar ne elde ettiysek bunu

sorgulamak. Şikayetlerimiz var ise, bazı konular bizi hala üzmeye devam ediyor ise neden hala aynı yolları gidiyoruz diye oturup sorgulamak. Bunca imkanı, bunca fırsatı neden gerçekten fırsata çevirerek değil de heba ederek sorusunu sormakla ilgili bir şey diye düşünüyorum. Yoksa tabi yani her kurum Diyanet de buna dahil kendi politikası ne ise bakın politika diyorum yani işte burası bizim işleyemediğimiz bir şey maalesef bir alan. Yani akademisyenlerin sirayet edemediği bir alan çünkü akademisyenler de serbest çalışmalar yapıyor ama bir kurum onları bir biçimde görevlendirdiğinde herhalde o kurumun istedikleri gibi sonuçlar ortaya çıkıyor ki bu durum böyle devam ediyor. Yoksa yani sizin tespitleriniz ve sizin önerileriniz eğer işleyişe bu güne kadar olması gerektiği gibi yansısaydı bugün şahit olduğumuz şeylere şahit olmazdık ve belli alanlarda iyileşmeler olurdu. Tam tersi sabah bir kalkıyoruz bir şey uygulamaya geçmiş. Bununla ilgili nasıl bir çalışma yapılmış, nereden gelmiş, hangi araştırmalar sonucunda böyle bir sonuca ulaşmışız? Politika dediğiniz şey bunun ile oluşuyor ise gerçek bir politikadır değilse yani bir de böyle yapalım şeklinde oluyor demek ki yani bunu sadece Diyanet'le ilgili olarak söylemiyorum".

Akademisyen A3 de uygulama kurumlarının ilgili personeli bünyesinde barındırması gerektiğini dinî danışmanların DİB personeli olarak bilinmesinin mesleki kimliğin oluşmasına zarar vereceğini şöyle ifade etmektedir;

"Hayır, Diyanet gereken eğitime tabi tutulacak şekilde desteklesin onları. Yani istekli olan, bilinçli olan, temel özellikler içerisinde olan personelden desin ki; 'arkadaşım ben senin orada özel eğitimle manevî danışman ve ya dinî danışman olarak yetişmeni isterim' desin ama diyanet personeli adı altında değil artık. Bir eğitim verilmeli oradan çıkan da bir kimliğini kazanarak hangi kurumda olursa orada istihdam edilmeli. Yani bu Adalet Bakanlığı'ndan, doktorlardan da olabilir. Bakın mesela doktor manevî danışmanlığa veya dinî danışmanlığa ilgisi vardır ama o eğitimi alsın bir kere o eğitim olmadan olmaz. Ben Diyanet görevlendirmesiyle çalışılmasının doğru olduğu kanaatinde değilim. Burada bakın şimdi bu psikolojik olarak da bir sorunu beraberinde getiriyor. Benim backraundum (arka planım) imam. Bir görevim vardır. Kişiliğim önemli olabilir ama ben özellikle seminer ya da eğitimle bu noktada o backraundumdaki etkiyi yine orada taşıyacağım yani Diyanet'in personeli olarak gideceğim. Şimdi bu noktada gidişim benim oradaki etki alanımı ve hizmet alanımı sınırlandıracaktır. Yani bunun ayrımını yapmamız lazım.

Burada DİB şu anda bu görevi yapıyor, acil ihtiyaç olduğu için. Bu kısa dönem devam edebilir ama gerçekten Türkiye'de dinî danışmanlığın hakkıyla yapılması ve sonuçlarının en iyi şekilde elde edilmesi noktası düşünülecek olursa özel birimler oluşturularak eğitimleri verilerek ve oradan kişiler o eğitimin sonucunda bir kimlik sahibi olarak bir diploma sahibi olarak görev yapmaları daha doğru olur".

Sosyal hizmet alanında çalışmalar yapan akademisyen A5 de profesyonelleşme sürecinde DİB merkezli bir istihdamın uygun olmayacağını şöyle savunmaktadır; *"Bu böyle Diyanet şablonuyla olacak bir şey değil. Açılım yapılması gerekiyor. Daha geniş bakılması gerekiyor. Köklerimizin tecrübelerinden yararlanmamız gerekiyor. Bu süreç içinde geçici uygulamalar olur. Acil, geçici zarurete binaen. Bir de ilerde sistem profesyonelleştikçe, kurumsallaşınca, kanunla, yönetmelikle bunun hazırlanması lazım".*

Katılımcı akademisyen A4, meslek tanımı ve meslek standartlarının oluşması bağlamında uygulama kurumları bünyesinde kadrolaşmanın önemini şu şekilde vurgulamaktadır;

"Ben kadrolaşmayı önemsiyorum. Çünkü bu galiba hastanelerde veya başka kurumlarda nerede olursa bu işin alımı, kontrolü vs.ye hak tanır. Kadro olursa bir görev tanımı yapılabilir. Dolayısıyla kadrolaşma bir standardın oluşturulması anlamında çok faydalı. Bir de görevliler yerini, konumunu bilir. Orada burada değil de tek bir görevleri olur. İşi daha ciddiye alabilirler. O sorumluluk üzerlerine belki gerçekten biner. Bu kadrolaşma işte bu arkadaşlarımızı da, diğer arka plandan gelen arkadaşlarımızı da daha rahat ettirebilir. Olaya daha ciddi bakmalarına da neden olabilir. İki taraf için de olumlu olur. Yalnızca hastanenin olaya ciddi bakması değil, arkadaşlarımızın da işine ciddi bakması noktasında yardımcı olabilir".

4. Dinî Danışmanlık Hizmetini Kimin Vermesi Gerektiği

Dinî danışmanlık hizmetini kimin vermesi gerektiği kategorisi veriler yoluyla ortaya çıkmış bir kategori olması yönüyle görüşme yapılan kişilerin bu konuya dair soru

işaretleri olduğunu ortaya koymaktadır. Kimi zaman ilahiyat eğitimi almış birinin yerine veya yanında bir doktor, bir hemşire ya da herhangi bir sağlık personelinin de gerekli eğitimler sonrasında bu işi yapabileceği tartışırken kimi zaman da bu alanda özel bir eğitim almamış ilahiyat mezunu ya da DİB'na bağlı din görevlisinin bu görevi üstlenip üstlenemeyeceği tartışılmıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan bulgular aşağıdaki şekildedir.

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Başhekim yardımcısı katılımcı H3, bu hizmeti profesyonel eğitim almış kişilerin yürütmesini savunurken *"profesyonel eğitim almış doktora düzeyinde akademik bir unvana sahip insanlar tarafından yürütülmesinde çok büyük fayda sağlar"* ifadelerini kullanmaktadır.

Palyatif bakım yöneticisi doktor H5, dinî danışmanlık hizmetini bir din adamının vermesinin gerektiğini, kendilerinin bu hizmeti vermesi durumunda bunun manevî destek düzeyinde kalacağını şöyle açıklamaktadır;

> *"Tabi ki din adamı vermeli yani burada bir tartışma yok. Orada da papaz veriyor zaten. Hani benim din bilgim böyle bir şeye yeterli değil zaten ama tabi din biraz farklılık var orada. Papazdan yardım istiyor ama siz daha iyi biliyorsunuz zaten hani bir aracı var. Müslümanlıkta o çok fazla yok. Hani papaz vaftiz ediyor, papaz günah çıkarıyor veya ölüme yakın konuşmak istiyor veya daha önce konuşmak istiyor tabi. Bizim toplumumuzda böyle bir gelenek yok. 'Ben bir imam çağırayım, ona günahlarımı anlatayım' gibi bir şey yok. Bu gereksinim ne kadar var o açıdan bilemiyorum. Manevî açıdan da insanlar çok konuşmaya açık değiller. Maalesef değiller hani kendi aralarında konuşuyorlar anlatıyorlar bana da anlatıyor. ...*

Biz bir araştırma yapmıştık. 'Manevî desteği kim versin?', diye. Kim yapsın bunu diye. Tabi bu hastalara yönelik bir şey değil. Sağlık personeli nasıl bakıyor bu işe? Hemşire ve doktor nasıl bakıyor diye. Bizde çıkan; 'Ne gerek var. Doktor ve hemşire manevî desteği verir'. Yani hemşire bayanlar ve hemşire erkekler de var 'biz veririz', diyen. Ama tabi onların anladıkları ne? Yani ben güler yüzümü gösteriyorum, ben dinliyorum ben şevket gösteriyorum. Gerçekten bizim klinikte öyle ama yani sonuçta iletişim bu hastalarla çok önemli, dinlemek çok önemli. Hasta yakını, biz çok uzun süre dinliyoruz, geliyor burada anlatıyor alakalı alakasız her şeyi anlatıyor. Ama orada dinî olan kısım ne olacak? Biz bu konuda ne yapabiliriz? Hiçbir şey".

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı H8, dinî danışman olarak görev yapacak kişiler için imam ya da gassal algısının oluşmasının olumlu olmayacağını şöyle ifade etmektedir; *"Bu kişiler bir imam olmayacak bir gassal hiç olmayacak. Öyle bir algı oluşursa yanlış olur. Bir hastanede düşünün bir yatıyorsunuz en basitinden bir ameliyat bile olsa yanınıza bir imam geldiğini, sizin durumunuz hakkında bilgi istediğini. Düşünecek olursak yani ziyaret ettiğini düşünün, ilk aklınıza gelecek ölümdür hastanede. Genelde o akla gelir yani. 'İmam neden gelir başıma demek ki ben öleceğim'".*

Sosyal hizmet görevlisi katılımcı H16, dinî danışmanlık hizmetini bir din görevlisinin yapamayacağını, bu hizmeti yürütecek kişinin ek eğitimlerden geçmesi gerektiğini şöyle izah etmektedir; "*Bunu bir din görevlisi yapamaz bence. Terminal dönem hastasıyla mesela bir din görevlisi nasıl görüşecek. Yani mutlaka psikolojik bir alt yapısının olması gerekiyor herhangi bir yerdeki Kur'an öğretmeni bence gelip buradaki onkoloji hastasıyla görüşmemeli. Bu bence çok riskli bir şey. Farklı bir yere de götürebilirsiniz".*

Katılımcı psikolog H13, bu hizmeti kimin vereceği hususunu ihtimaller üzerinden tartışarak bir sonuca varmaya çalışmakta, bazı noktalarda dinî ya da manevî danışmana gerek kalmadan kendilerinin de belli eğitimlerde din ve maneviyât konularında hastaya müdahalede bulunabileceklerini şu şekilde açıklamaktadır;

> *"Ben aynı zamanda dinî bilgiye sahip olan ilahiyat alanında bir alt yapısı olan ama aynı zamanda psikolog olan biri olmayı tercih etmezdim. Bunun da çok doğru olduğunu düşünmüyorum işin açıkçası. Gelen kişinin benim hakkımda ön yargıları olacak o zaman. Hem benden bazı soruların cevabını bekleyecek, ne isteyeceğini de bilmeyecek açıkçası. Acaba dinî bir şeyler mi sormalıyım, dinî boyutta mı konuşmam gerekir. Atıyorum cinsel bir problemimi anlatabilir miyim? Mesela teşhircilik diye bir konu var ya da eşcinsel bir takım yönelimleri var. Bu kişi bana bunu ne kadar rahat anlatabilir. Hani öyle bir misyonum olsa yadırgayacağımı düşünür. Günah olacağını düşüneceği şeyleri anlatamayabilir. Ben aynı zamanda psikoloji anlamında yeterli bir insan olduğum halde ilahiyat anlamında da yeterli olacağım o zaman ve bir bakış açım olduğunu varsayacak. İnançlı olduğumu varsayacak ve yadırgayabileceğimi varsayacak. O nedenle kendisini bana ne kadar açacağı bir muamma olacak ve yadırgayabileceğimi varsayacak. Ne yoldan soracak bana soracaklarını dinî yoldan mı psikolojik yoldan mı? Ya da daha mı rahat olacak ben her şeyi sorarım mı olacak? Onun bana karşı soracaklarını belirleyememesi ya da kısıtlamasına neden olacağını düşünüyorum bunun. Aynı zamanda beni bir ilahiyat otoritesi olarak görmediği için ben danışana böyle bir şey olamaz dediğimde de ben tatmin etmeyeceğim onu. O biliyor ki ben ilahiyat alanında bir otorite değilim. Ama diğer taraftan bakınca evet bu insan uzman, söylediği şeyi biliyordur diyecek ama bir taraftan da bu otorite olmamın verdiği o baskıda ezilecek. …*
>
> *İlahiyat, İslamiyet anlamında çok yüksek bir bilgiye sahip olmasak ta biz psikologlar din psikolojisi gibi bir alanda eğitim aldığımız sürece dinî kullanabiliriz. Ben bunu çok yaptım. Dolayısıyla din psikolojisi dediğiniz zaman da bunu sadece İslamiyet olarak düşünmememiz lazım. Verilen eğitimin bize dinî inancı, ritüelleri nasıl kullanabileceğimizi öğretmesi gerektiğini düşünüyorum. Böylelikle din psikolojisi alanında ilerleriz ve karşımızdakinin inancı ya da inançsızlığı ne olursa olsun onu da kullanabileceğimizi düşünüyorum. Bunu kullanarak kişiyi rehabilite etmemiz*

mümkün bence. Onu da daha iyi yapabilecek kişinin ben psikologlar olduğunu düşünüyorum. ...

Hastaneye başvuran kişiye triaj yapacak kişinin psikolog olması gerekiyor bence. Eğer bir psikologla görüştüğü zaman kişi, çok ağır bir vakaysa psikiyatriste, korkular, karanlık korkusu gibi bir şeyse kendisi de çalışabilir ama psikolojik danışmanlığa,dinî veya manevî bir takım ihtiyaçlarından kaynaklı bir takım sorunlar yaşıyorsa, bir takım şeyleri duymaya ihtiyacı varsa bu anlamda manevî danışmana yönlendirebilir. Çocuksa ve gelişim problemi varsa çocuk gelişimciye. Çünkü bunların hepsi aslında psikologun görüşebileceği konular. Esasında bunu psikiyatristin yapması istenir tıp dünyasında. Ağırsa kendisi ilaç desteği versin değilse ilgili birime yönlendirsin".

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlisi M2, şu anda kendilerinin yaptığı görevi maneviyâtı kuvvetli bir psikologun, hemşire ya da doktorun da yapabileceğini düşündüğünü şöyle ifade etmektedir; *"Maneviyâtı kuvvetli bir psikolojik danışman da bizim yaptığımız işi yapabilir bence. Ben sadece bunu ilahiyat mezunlarının yapabileceği kanaatinde değilim. Bunu hemşireler de doktorlar da yani manevî anlamda, dinî bilgi bakımından ve maneviyât eksenli, bir eğitim. Bunu geniş düşünmemiz lazım. Psikoloji seküler bir yapı. Nerede bitiyor, ruhta bitiyor. Ama bizim ruha çıkmamız lazım. Seküler yapıyı siz sekülerı kaldırarak, ruhu da içine alacak bir eğitimle revize ederseniz o eğitimi almış insan da o manevî bakımı yapabilir".*

Akademik Alan

Din psikolojisi akademisyeni katılımcı A3, gerekli eğitimler alındığı takdirde dinî danışmanlık hizmetini bir doktor ya da hemşirenin de yapabileceğini şöyle açıklamaktadır;

"Manevî danışmanlık ya da dinî danışmanlık gerekiyor. Bunu bir doktor yapabilir mi? Esaslı bir eğitim almak koşulu ile yapabilir. Yani ben dindar olabilirim, sağlıkçı olarak çok iyi bir tıp bilgisine sahip olabilirim ama benim dinî kimliğim bu alanda danışmanlık yapmaya yeterli olmayabilir veya gerekli olmayabilir. Bakın bir de gerekli olmayabilir çünkü ben herhangi bir dinî empoze edecek birisi değilim ya da tırnak içerisinde benim dinî anlayışımı hastaya sunmam dinî danışmanlık değildir, manevî danışmanlık değildir. Bunlar da teorik zeminler de tartışılan konular biliyorsunuz. Şimdi benim yapmam gereken o insanın iyileşmesine katkı sağlayacak dinden ve maneviyâttan referans almamdır. Bunun için de bunun eğitimini almam gerek yani eğitim burada birinci derecede elzem. Ben tıpçı da olsam şöyle bir argüman sunamam; 'efendim ben dindarım, maneviyâtım var, belli bir bilgim var ben de bunu yapabilirim'. Yok yapamam. Böyle bir şey doğru değil bence. İlahiyatçı olan da belli ölçüde ortak dersler dediğimiz noktada ve branşlaşmaya dayalı dersler dediğimiz noktada da temel bazı bilgiler mesela manevî danışman veya dinî danışman hastanede çalışıyorsa o da bir doktor pozisyonuna girmeyecek yani tedavi etmeyecek bu iyileşmeye katkı sağlayacak"

Akademisyen katılımcı A4 de ilahiyat eğitimi almış kişiler dışında bazı meslek gruplarının da bu mesleği icra edebileceklerini, *"İlahiyatçılar ve psikoloji, sağlık arka planı olanlar yapabilir ancak onun dışında bir mühendistir vs. yapması çok zor. Tıpçılar, hemşireler, ilahiyatçılar, pdr ve psikologlar olabilir. Böyle eğitimlerde farklı bakış açılarının yarattığı bir sinerji de vardır. Bu herkesi çok geliştirebilir"* sözleriyle ifade etmektedir.

5. Dinî Danışmanlığın Bağlamı, İçeriği ve Metotları

Türkiye özelinde uygulanacak bir dinî danışmanlık hizmetinin hangi bağlamlarda, hangi içerikle ve hangi metotlar kullanılarak yapılacağı önemli bir soru olarak görünmektedir. Çalışma alanından elde edilen veriler bununla ilgili bulgular ortaya koymaya müsait olsa da bağlam, içerik ve metot konuları iç içe geçmiş şekilde

tartışıldığı ve anlam kaymasına neden olmaması için ayrı kategoriler yerine tek bir kategoride sunulmuştur.

İstihdam Alanı

DİB daire başkanı katılımcı D4, dinî danışmanlık hizmeti yürütülürken bağlamı İslam ruhunun, içeriği ve metotları da İslam peygamberinin uygulama ve metotlarının belirlemesi gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Benim tek endişem, bütün bunlar yapılırken bizim mutlaka yayınlanmış ve bugüne kadar mutlaka yaşanan tecrübelerden istifade etmemiz gerekiyor. Onları göz ardı edemeyiz ama bizim kendimize örfümüze ve İslam'ın ruhuna uygun bir yapıya ihtiyacımız var. Bizim doğrudan batının bir bakış açısı ile de konuyu değerlendirmemiz kanaatimce doğru değil. Yani hastanın yanına imam gittiği zaman ölümü hatırlatacak bir pozisyonu olmaması gerekiyor. Teselli etmeye geldi kabilinden değil yani. Bu bir insan olarak, hasta da bizim insanımızdır. Bu gözle bakıp bir ziyaretleşme, bir hasbihal etme, bir dertleşme, destek olma ve bunu toplumsal olarak sadece Diyanet camiası içerisine de hâsıl etmeden peygamberimiz (sav) sünnetini birebir yaparak, yaşatarak. İşte ne diyor; 'hasta ziyaretinde bulunan kimse dönünceye kadar cennet bahçesindedir'. Yani bunu bir görev anlayışından ziyade bir mümin olarak sahiplenip desteklemek gerekiyor benim düşüncem öyle"*

DİB daire başkanı katılımcı D5 ise gelişim basamaklarına göre metotları değişecek bir dinî danışmanlık anlayışının var olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *"Yani personel sosyal hizmet kurumlarına vs. gittiğinde sıradan bir memur, sıradan bir eğitici gibi olmamalı. O kurumlara satranç, saz hocası da gidiyor. Belki bazı yerlerde onların gördüğü değeri bizimkiler görmüyor. Din, çocuklar için de gençler için de sıkıcı bir kavram. Onlara o yaşta dinî danışmanlık yapmak için farklı alternatifler geliştirilmeli".*

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, olası bir hizmetin içeriğinin yalnızca İslam dinî merkezli olamayacağını dinler arası ve din içi çoğulculuğa yönelik oması ve isimlendirme konusunda yapılacak çalışmalar neticesinde içerik çalışmaları da yapılması gerektiğini şöyle açıklamaktadır;

> *"Benim kendi şahsi fikrim manevî destek dediğimiz şey kişinin her ne inancı olursa olsun onun desteklenmesi. Eğer burada biz sadece Türkiye'yi baz alır ve %98'i Müslüman deyip sadece Müslümanlara yönelip Müslüman hastalara yönelik bir çalışma yaparsak yanlış yapmış oluruz. Yani bununla beraber her neye inanıyorsa o inandığının desteklenmesi önemli. Hani çünkü o kişi ancak ona inanıyor. Size inanmadığınız bir şeyi anlatsalar kabul etmezsiniz ki hatta belki de bu konuda böyle bir şey ile karşılaştığınız zaman rahatsız olursunuz. O zaman hastadaki oluşturacağınız süreç de sıkıntılı olur. Yani o yüzden hastayı çok iyi tespit etmeniz gerekiyor. Çok önemli bir konu cidden hastayı çok iyi analiz etmeniz gerekiyor, hastayla bir vakit geçirmeniz gerekiyor, hastayla çok iyi bir iletişiminiz olması gerekiyor ki neye ihtiyacı olduğunu tespit edebilesiniz. …*
>
> *İnanç yapılarımız çok farklı. Kültür farklı çünkü. Türkiye içerisinde bile uyguladığınız değişecektir. Ankara içerisinde uyguladığınız bir uygulamayı Mardin'de aynı şekilde uygulayamazsınız çünkü bu sağlıkta da böyle eğitimde de böyle. Belki A yöntemi çok güzel oturdu ve biz bunu yürütebiliyoruz ama işte Mardin'e gidince aslında A yöntemi buradaki kültüre ve inanç tipine uymuyor çünkü mezhep farklılığı var. Hiçbir şey olmasa burada da biz aslında bu yöntemi uygulamalıyız çünkü dedik ya inancının desteklenmesi, her neye inanıyorsa. Eğer bu işi profesyonel yapmak istiyorsak bunu yapmak zorundayız. Eğer o yöredeki insanlar sizin ana temalarınızı, sizin bahsettiğinizi anlamıyorsa o zaman sizin inancınız oluyor, hastanın inancı olmuyor. O zaman siz ona dikte etmeye çalışıyorsunuz. O zaman hasta bunu kabul etmeyecek. O zaman toplumsal şey olacak facia demeyelim de toplumsal bir iritasyon olacak buna izin vermemek gerekiyor. ….*
>
> *Bununla ilgili Türkiye haritası çıkarılması gerektiğini yani gerçekten manevî deyince dinî deyince toplum ne anlıyor? Bu hizmetin içinde kabul ettiği ve en çok kabul edilen konu başlıkları nelerdir yani bunların sınıflandırılması gerektiğini. Hiçbir*

ilimde en sonuncusu bu deme şansınız yok çünkü her şey değişir. Hele hele hasta bir insanla uğraşıyor iseniz ve onun için çok ciddi külfetler var iken böyle bir hizmeti sunarken. O hastaya yaklaşımınızdan, ifadelerinizden tutun inancını çok iyi bilip, ne istediğini bilmek çok ciddi bir profesyonellik istiyor yani çok ciddi bir deneyim ve tecrübe".

Psikiyatri doktoru katılımcı H10 da dinî danışmanlık hizmetinin çoğulcu bir bakış açısıyla ve yansızlık, yüksüzlük, yargısızlık ilkeleri bağlamında, içeriği hastanın belirlediği ve yöntemsel açıdan da terapötik yöntemlerin kullanıldığı bir şekilde verilmesi gerektiğini detaylı bir şekilde şöyle izah etmektedir;

"Hastanın talebiyle dinî, manevî destek veren kişinin yaklaşımı farklıysa bu bir bence facia olur çünkü tıptaki en büyük etik temellerden biri tedavideki yansızlık, yüksüzlük, yargısızlık. O yüzden manevî bakımcının ya da adı her neyse dinî yaklaşımdaki duruşu çok önemli bence. Ondan sonra mesela ben sadece bir Müslüman değilim aynı zamanda bir görevliyim. Bir Hıristiyan'a da katkı vermeliyim. Ben buna katılıyorum ki bence psikoterapinin de, yapılan işin de, bizim yaptığımız işin de bir manevî iş olduğunu düşünüyorum. Ondan sonra ama kiminde bu maneviyâtı dinsiz, sipiritüalitede dinsiz maneviyât, kiminde mesela maneviyâtsız din vardır. Hani bana sorarsanız Türkiye %90'ı maneviyâtsız dindar olduğu için hani maneviyâtı ön plana çıkarmak zor olur diye düşünüyorum ve tehlikenin de bu işlerde maneviyâtta değil de zihinde çıkacağını düşünüyorum. Bunlar çok tartışmalı şeyler. Psikoterapi ile ilgili de. Mesela bizim psikoterapide de aslında manevî ya da dinî işte onun değerlerini hastalara vermemiz gerekiyor. Mesela "virtual" diye geçiyor bu değerler meselesi psikoterapide de önemli. Değerleri olan bir psikiyatrı mı değerleri önemsemeyen bir psikiyatrı mı tercih edersiniz? Benim şahsi kanaatim o bilgelik, o değerlilik aşılı psikiyatrisin daha önemli olduğunu düşünüyorum. Manevî danışmanın da bilgelik açısından ön planda olması gerektiğini eğer öyle olmasa ben bu işin faciayla sonuçlanabileceğini, facia demesem olur siyasileşebileceğini düşünüyorum. Yani bu hem genel Türk atmosferi içinde olabilir hem de hastayla manevî danışmanın siyasi kamplaşması. Ya aynı kapta buluşmak ya da ayrı kaplarda buluşmak gibi riskli olabileceğini düşünüyorum. …

Mesela şimdi uygulamada düşünelim nasıl yansız, yüksüz olacaklar. Bir takıntı hastamda var. Adam çok dindar ve aslında cinsellikle ilgili çok şeyleri var, enerjisi

var yani. Bu adam böyle cinsellik istiyor ve diyor ki adam; 'Ya hocam ben şimdi mesela geneleve gitsem, ilişkiye mi girsem ama bu günah olacak', diyor. Adam acı çekiyor. Bu çok zor bir şey mesela. Bu adama biyolojik açıdan iyi gelecek şey gidip bir kadınla birlikte olması ama dinî noktada çok tartışmalı bir alan. Mesela manevî danışmana gidecektir ya da bir terapiste gidecektir. Ben şöyle düşünüyorum; bence bu adamın hiçbir etki altında kalmadan kendi kararını kendi vermesi gerekli olan şeydir. Hani neydi o? 'Tecelli ederse aradan, tecelli eder yaradan', var ya. Bence her ne kadar hastayla manevî görüşme yapsan da maneviyâtın insanla Allah arasında kalması gerektiğini düşünüyorum ben. Hani vesileden öte ya da o konu konuşulurken kişinin işinin kolaylaştırılmasından öte bir şey olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu yüzden yorum konusunda geri planda kalması gerektiğini düşünüyorum.

Günümüz psikiyatristi aslında buraya geliyor. Psikoterapilerde mesela şu anda kabullenme konulu terapiler dediğimiz şeylerde hepsi doğu mistisizmi, seküler, tanrısal olmayan, İbrani olmayan dinlerinde de görmüşler ki başa çıkma, sabır, tahammül bunların hepsi dinî kavramlar ve bu anlam krizi diye geçer ya hani kitaplarda. Hani 200-300 yılın meselesi bence gerçekten geçmişin o anlam üzerine koydukları şu an o 300 sene içinde korunamamış. Boşluk o zaten şimdi tekrardan dünyada bu manevî yaklaşım, geri dönüşüm krizinin dönüşü. Öyle olduğu için de ben tezahürü öyle olduğu içinde ben kalmasında bir hata olduğunu düşünmüyorum. Mesela bibliyoterapi. Bibliyoterapinin çok kıymetli olduğunu düşünüyorum. Hastalarıma kitap öneririm ben ama mesela işin doğrusu seküler kitap öneririm ben hani dinî kitap önermiyorum ama uygulamanın yapılmasında hiçbir sakınca yok. Yeter ki siz hastaya bir şeyi doktrinize etmemeye yani yönlendirmemeye çalışın. ... Bilmiyorum maneviyât ya da manevî danışmanlıkta ben tam tersleri olduğunu düşünüyorum. Kendi terapi eğitimim psikiyatri eğitimim de böyle. Ben çömezken hastaya şunu yap, bunu yap derdim. Büyüdükçe fikir söylememeyi öğrendim. Böyle olduğu için bu bilgelikle de ilgili bir şey, deneyimle de ilgili bir şey. O yüzden yirmi yıllık bir manevî danışmanım ben yirmi yıllık bir psikologdan yani psikolog kadar iyi olacağını, bir yıllık psikologdan çok daha iyi olacağını düşünüyorum. ...

Terapötik ilişki çok önemli yöntemsel açıdan. Terapötik ilişki kurduktan sonra o kişiyle ister dinî ister dinî olmayan her türlü ilişki kurulabilir. O zaman aklıma şey geliyor tabi peki o zaman bu kişinin yaptığı manevî olan kısmı ne? Manevî olan

kısmı bence ortak olarak inşa ettikleri, ortak olarak üzerine konuştukları. Öyle olduktan sonra işte kişi ister dindar olsun ister dindar olmasın..”

Psikolog H13 de H10 ile benzer şekilde yöntemi psikolojinin belirlemesi gerektiğini içerik ve bağlam konusunda ise İslam inancı ile sınırlamanın doğru olmayacağını şöyle açıklamaktadır;

“Dinî sorulara cevap verme şeklinde olmasını istemem bu işin. Bence şöyle olmalı, bu dinî danışmanlık yapacaklar yüksek lisans yaparak uzman olmalı. Ya psikolojide lisans ilahiyatta yüksek lisans ya da ilahiyatta lisans psikolojide yüksek lisans yaparak donanımını oturtmalı ve benim az önce verdiğim örnekteki gibi kişi bana geri dönmemeli. Onunla artık o ilgilenmeli. Hem dinî anlamdaki bir takım sorularına cevap vermek hem de bunun üzerine danışmanlık yaparak çalışma anlamında. O artık onun hastası olmalı diye düşünüyorum. O verdiğim örnekte o kişi bana geri döndü. Çünkü sorularına cevap bulup obsesyonunu ben geri çalıştım. Öyle olmamalı diye düşünüyorum.

Muhakkak şuna çok özen göstermek gerekiyor yine de. Din, manevîyât o kişinin inancını psikoterapötik süreçte kullanmak dediğimiz zaman bunu sadece İslamiyet üzerinden anlatmak bence doğru değil. Bunu dinî inancı kullanabilmek üzerinden yapmak lazım. İlahiyatın psikolojiye eğitimi verirken de dikkat etmesi gereken nokta sadece İslamiyet’i vermemek olmalı. Kuşkusuz ilahiyat pek çok dinîn bilgisine sahip. Bir psikologun bütün dinlerin bilgisine sahip olması hem mantıksız hem gereksiz bence. Ama ilahiyat şunu öğretebilir psikolojiden gelen kişiye. Din dediğimiz şey böyle bir şeydir ve sen bu inancı böyle kullanabilirsin ve bu inanç da şuraya kadar etkili olur, şuradan sonra etkili olmaz ya da işte sınırları bu gibi. Bütün dinler için, bütün inanç dediğimiz olay için bahsetmesi gerekir. Sadece İslamiyet’i baz alırsak o zaman bize gelen inançsız bir insana da yardımcı olmamamız gerekiyor, bu noktada yardımcı olamayacak mıyız? O zaman ya da bir Musevî gelse yardımcı olamayacak mıyız o zaman?”

Sosyal hizmet uzmanı H17 de çoğulcu bakış açısına sahip bir hizmet içeriği olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *“Hastayla ya da hasta yakınıyla görüşmenin içeriğiyle belirleniyor biraz aslında. Hastanın neye ihtiyacı var? Manevî derken*

hasta inançsız da olabilir, Müslüman da olabilir, farklı bir dine sahip de olabilir. Bunun inanç derecesi nedir ne kadar inanıyor? Orada görüşme süreç belirliyor onu aslında ve öyle olmalı. Hepsine yaklaşabilecek bir iş olmalı".

Başhekim yardımcısı katılımcı H3, olası bir hizmetin İslam inanç esaslarıyla çelişmeyecek bir içeriğe sahip olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir;

> *"O insanın veya bir müslümanın inançlarıyla çelişmeyecek. Mesela hala biz çok önemli bir şey, hasta mahremiyeti konusunda sağlık çalışanları aldığımız Ortodoks tıp -Ortodoks deyince aklımıza bir mezhep gelir hep- yani aldığımız batı tıbbı. Yoğun bakımda sekiz kişi üstü başı açık vs. Niye? Tıpta tıp. Biz böyle gördük hâlbuki kadın burnunun gösterilmesini istemiyorsa onun mahremi burnudur. Bunu yerleştiremedik. Bununla ilgili hastanelerde hala biz ciddi problemler yaşıyoruz. Türkiye'nin dört bir yanında bu olmadan, bu hastanın inançlarına uygun destek talebini kabul etmeyecek personel iletişimleri çok zor".*

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı H8 de hizmetin içeriğini İslam inancının bakış açısının oluşturması gerektiği ancak İslam dışındaki din veya din dışı oluşumlar konusunda da hassasiyetler geliştirilmesi gerektiğini örnekler üzerinden şöyle izah etmektedir;

> *"Palyatif bakım dediğimiz kongrede yani bu iş ve mısırlı doktor çıkmış demiş ya biz bizim hastalara ağrı kesici veremiyoruz niye demişler bizde hasta ne kadar çok ağrı çekerse o kadar çok sevap alacağını ve cennete gitme yolunun açılacağını düşünüyor demiş bence yanlış bir algı niye ağrıyı çeksin tedavisi olan bir şeyi çekmek niye bunu bir Müslüman doktor söylüyor ve böyle bir algıları var işte. Önce bu algıların yıkılması gerekiyor. İnancımıza göre ben böyle bir şeyi reddediyorum, tedavisi olunabilecek bir şeyin tedavisini olursunuz her şeyi yapar sonra tevekkül edersiniz bu faklıdır. İşte bunu benim değil de o görevi yapacak kişinin söylemesi gerekiyor. Benim bununla ilgili birkaç tecrübem de oldu yani. Kayseri'de öğrenci iken bir hastaya biyopsi yapılması istendi. Hasta kendisinin kanser olduğunu düşündü*

yapılacak olursa dağılacağını ve kendisinin öleceğinin düşündü, reddetti. İkna edemediler. Hasta benim hastamdı, öğrenci idim. Herkes çıktıktan sonra hastanın yanına gittim. Sakallı biriydi yani manevî yönden bir şeyi var diye düşündüm. Dedim ki; 'Niye olmuyorsunuz sonuçta hastalığın ismi konulacak. İsmi konulamıyor. Bunu bilin ki ona göre planınızı çizin'. 'Yok' dedi. Bakın dedim, 'dinîmizde böyle bir şey yok. Siz dedim her türlü tedbiri alırsınız ondan sonrada tevekkül edersiniz. Şu an siz bıçak vurdurmuyorsunuz. O zaman kendinizi şuradan atın', dedim. 'Aynı şey dedim ha intihar ettiniz ha tedavisi olan bir şeyi reddettiniz. Yine aynı kapıya çıkıyorsunuz', dedim. Yani öğrencilik dönemimden aklıma o geldi, yani ne kadar doğru ne kadar yanlış bilmiyorum şu an yanlış olduğu kanaatindeyim ama odadan çıktım ertesi gün baktım hasta biyopsi olmuş. Biyopsi temiz çıkmış, enfeksiyon çıkmış. Hasta kanser düşünüyordu, asit de vardı ama bir çeşit enfeksiyon. Antibiyotikle hasta bir haftada ayağa kalktı bana teşekkür etti. 'Allah razı olsun', dedi. 'Bak dedi ben tedavi olmayı kabul etmeyip eve gidecektim'. Belki o çok ileri bir boyuta gelip hasta ölebilirdi. Yanlış da olsa iki cümle aslında ikna etti. Yani buna örnek olur mu bilmiyorum ama bizde böyle çok örnek var. Özellikle son dönem kanser tanısı konan hastaların kabullenme süreci çok zordur. Yani ne kadar inançlı olursanız olun bir kişinin gelip size sen öleceksin dediği an olay farklı boyuta biner. O zaman kendi içinizde muhasebenizi yapıyorsunuz. Her şey o zaman belli oluyor. Bir sınav bu sınavda işte burada bir görevlinin yol göstermesi gerekiyor yani bunu isyan boyutuna gelmeden ya da bunu kabullenme süreci. Bu sürecin hızlı geçilmesini sağlamak ve yönlendirmek içinde varsa yanlış algı tutum ona yol göstermek bu alanlar boş yani. Bu alanlar dolduğu takdirde inançlı insanlar için faydasının olacağı kanaatindeyim. Sadece İslam dinî değil de yani inanmayanlara da bu noktada yani inançsızlıkta bir inançtır onlara da bu noktada eğitimin verilmesi gerekiyor. Verilmesi gerekiyor kim verecek hangi kurumlar verecek o konuda halen benim şüphelerim var yani Diyanet bu konuda başarılı mı?"

Palyatif bakım yöneticisi katılımcı H5, olası bir dinî danışmanlık hizmetinin bütüncül bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini şu şekilde savunmaktadır;

"Palyatif bakım ciddi bir hastalık varlığında semptom kontrolü yani hastaların şikayetlerine yönelik tedavi değil ne yapabileceksek. Başta ağrı olmak üzere global bir bakış açısıyla fiziksel, psikolojik, ruhsal gereksinimleri karşılamak üzere bütüncül bir yaklaşımdır. Sadece hasta değil hasta yakınları da. Ruhsal

gereksinimler deyince de bunun içine hem dinî gereksinimler hem din dışı inanışları, maneviyât diyoruz biz buna. Çoğu zaman bazı şeyler örtüşebilir, birebir örtüşebilir bir insanda ayrışabilir de. İşte verilecek bir hizmet de hastanın son dönemindeki gereksinimleri korkuları, yapmak istedikleri, son cenaze törenindeki ritüellere kadar yani tüm dinlerde ne yapılıyorsa ne isteniyorsa ona göre yapılsın hani bunlara palyatif bakımda özellikle çok dikkat ediliyor".

Palyatif bakım birimi yöneticisi katılımcı H6 ise olası bir hizmetin hastanın isteği doğrultusunda ve hastayı kırmadan, incitmeden verilmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir; *"Hasta yakınları bu hizmeti kabul etmeyebilir. Eğer üstüne gidersen illa vereceğim dersen olmaz. Hasta ihtiyaç duymalı. İtirazlar da olabilir. Burası laik devlet diyebilirler. İnsan olduğumuzdan ve hastalarımız çok ağır olduğundan onlarla manevî olarak ilgileniyoruz. Biz hiç azarlamayız. Kalbini kırmayız. Bu da olacaksa öyle olmalı".*

Manevî Destek Görevlileri

Manevî bakım görevlisi katılımcı M1, böylesi bir hizmetin insancıl bakış açısıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini ve içeriğini ise insanların hayatlarının rutininin bozulabildiği her konudan oluşabileceğini şöyle izah etmektedir;

"Aslında insanî bir hizmet olduğunu düşünüyorum. Onun için de bunun evet Müslümana yönelik inanç ve rehberlik, dinî konularda rehberlik boyutu olsa da aslında temelinde evrensel ve insani noktada verilmeli. Acıların evrensel olduğunu düşünüyorum ben. Yani acılar evrenseldir ve her insan onlara eşlik edebilir kendisine bu noktada düştüğü zaman bu ihtiyacı hisseder, kendisine eşlik edilmesini, elinden tutulmasını hisseder. ..

Dinen bir ceza olarak anlamlandırma veya işte yanlış inanca dayalı tedavinin reddedilmesi gibi konular konu alanına girebilir. Mesela kan vereceksin hastaya. Bu kimin kanıdır hırlı mıdır hırsız mıdır? Bunu mesela kafasına taka biliyor. Ondan sonra veya o yanlış inanışa dayalı dinîn onu kısıtladığı engellediği düşüncesi ile organ bağışını reddetmek gibi konularda hastaların rehberliğe ihtiyacı olabiliyor.

Yani yine insanların üzüntülü, sıkıntılı, buhranlı böyle ani değişmelerle gelen kriz durumlarında. Hastalık, ameliyat, mahkûmluk, afet gibi böyle ani gelen durumlarla rutini bozulan insanların o an karşı karşıya geldiği şeylerden dolayı. Aslında onların ilk önce acılarına eşlik etmek, yanlarında olmak, yalnızlık durumlarında yanlarında olmak. Hani burada yalnız olan hastalarımızı da görüyoruz biz. Bir yakını yok, kimsesi yok. Orada biraz hani hümanist yaklaşımla işte onların ellerini tutmak, yalnız olmadıklarını hissetmek ve hastalandıklarında yardım edecek insanların olduğunu ilk etap da hissettirebilmek için geçiş anlamında onları güçlü tutma noktasında bu hizmete ihtiyaç olacaktır".

Akademik Alan

Din eğitimi akademisyeni katılımcı A1, kendisinin daha önce de ortaya koyduğu bir ayrımla danışmanlığın verilecek hizmeti, rehberlik kavramının ise yöntemini tanımlayabileceğini, *"Ayıralım alanları rehberlik bunun yöntemi olsun danışmanlık bunun, olgunun kendisini tanımlasın. Biri ontolojik bir şey olsun ne yapıyoruz sorusuna danışmanlık cevap versin, nasıl yapıyoruz sorusuna rehberlik cevap versin"* sözleriyle ifade ederken içeriksel olarak ise danışanların problem ya da sıkıntılarına kendilerinin çözüm bulabileceği, kendisiyle yüzleşebileceği bir yönelimle çalışılması gerektiğini şu örnekler üzerinden açıklamaktadır;

"Ama çok önemli bir şey var Hollanda'daki uygulamaları biliyorum biraz. Bizdekileri değil ama Hollanda'daki birkaç yıl önce Fü Üniversitesi'ne gitmiş ve o bölümde incelemeler yapmıştım. İdeal olan da her toplumun kendine göre, kendi ihtiyaçlarına göre değiştiği için sadece oradaki uygulamaları söyleyeyim. Çok özenle şunların üzerinde duruyorlardı; istediği taktirde isteyen ve gelen insana bir şeyi dikte ettirmek yerine o insanın kendi meselesi ile yüzleşmesini sağlıyorlar idi ve dinî konularda da. Kendi bebeğini diyelim ki aldıracak anne babanın o kararı verme anında alacakları desteğe yönelik bir örneğe şahit olmuştum orada. Hoca dedi ki; 'biz orada asla sen bu bebeğini evet sonlandır hayatını ya da sonlandırma demeyiz. Biz önce kendisinin o konu hakkındaki fikirlerini dinleriz ve ona alternatifler sunarız. Deriz ki şunu yapar isen şöyle olur, şunu yapar isen şöyle olur, tarihte şöyle olmuştur, günümüzde şudur ama en önemli olan hayatın kutsallığıdır ve cana

saygıdır. Ama sonunda aldır veya aldırma demeyiz'. Yakınlarda Amerika'da da aynı şeyi gördüm spritüel care (manevî bakım) diye bir departmanları vardı orada da ısrarla üzerinde durdukları şey; 'insanın Allah'la olan ilişkisini biz sadece canlı tutmaya ve sadece ona yardım etmeye odaklanıyoruz'. Zannediyorum hocaları vardı orda beni etkileyen şu olmuştu: insanı baştan maneviyâtı olan bir varlık olarak kabul ediyor. Rabbine inanan bir varlık olarak kabul ediyor ama o inancında karşılaştığı problemlerde Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeyi, sevgiyi, imanı öğütlüyor. Yani bu anlamda yaklaşımlar çok çeşitli ama şu değişmez: insanı tanımak. İnsanı tanımak ve götürdüğün hizmetle insanın daha ötelere uzanmasını sağlayacak, ruhunu açacak, gönlünü açacak, maneviyâtını zenginleştirecek tutumlar sergilemek.

Bu hizmeti verecek kişiler uygulamadan bağımsız da yetişmemeli. Belki de bu tür uygulamalara yönelik hem program dışında hem program içinde çalışmalar yaptırılmalı mesela staj uygulamaları çok daha fazla olabilmeli uygulamadan örneklerle. Bu konuda yine beni çok etkileyen ve bu dersi Amerika'da St.Louis'de veren bir hoca ile aklıma bir örnek geldi. O anda yaratıcı olmalarını da çok önemsiyorlar çünkü hiçbir problem bir probleme benzemez, hiçbir insanın yapısı diğeri ile aynı değildir. Problemler karşısında mesela bir şeyler anlatıyorlardı ona dramatizasyon diyorlar. 'Siz olsanız ne yaparsınız?' diyorlar ve süre veriyorlar adaylara ya da grup çalışması yaptırıyorlar. Ve orada o probleme genel örnek çözümleri koyuyorlar. Bir örnek çözüm birinci olmuştu. Neden dedim bunu birinci seçtiniz? 'Bu çok yaratıcı', dedi. 'Çünkü şöyle bir soru sorduk biz onlara: Özlenen bir bebek. Yıllardır bir anne baba çocuk sahibi olmak istiyorlar ve o çocuk bir gün doğuyor. Anne mutlu, baba mutlu onca yıl sonra beklenen bir çocuk. İkinci veya üçüncü gün hastanedeyken, anne onu emzirirken bir huzursuzluğunu görüyor ondan sonra doktorlar hemşireler derken yetişemiyorlar ve bebek ölüyor annenin kucağında. Bebek öldüğü an sizi çağırdılar oraya ve siz ne yapardınız?'. Onların geleneğinde o bebeğin vaftiz edilmesi, su lazım. Ne yapılır? O anda bir çocuğun yaratacağı şey: 'O anda ben su istemem. O anne ağlıyor. Ben o annenin gözyaşlarını alır vaftizini o gözyaşları ile yaparım', demiş ve o birinci olmuş. Ne var burada? O andaki acıyı anlıyor. O anda ona söylenecek hangi söz var Rabbine sadece sığınmasını gösteren, sevgisinin büyüklüğünü gösteren o tutumdan başka? Buna benzer insanın halinden anlayacağı tecrübeleri artırmak gerekiyor yoksa mesele bilgi meselesi değil".

Akademisyen A1, görevlilerin mesleği yerine getirirken kullanacakları içerik konusunda özenli ve derin çalışmalar yapılması gerektiğini de şu şekilde açıklamaktadır;

> *"Niçin ben buradayım? Benim görevim ne? Alanın kimliği tamam bunu akademik tartışırım ama oraya görevlendirdiğim insanın oradaki var oluşu ne? Ne yapacağını biliyor o ama bunu hangi ruh hali ile ve beden durumuyla yapacak? Duruşun bile önemli olduğu söyleniyor. Hastaya gidip tepeden bakmayacaksın, onunla eş yerde duracaksın hatta yatağına paralel oturacaksın ki hizmet onu destekliyor diye düşünsün. O zaman ben niye burada duruyorum sorusunu kişi hiç ihmal etmemeli. Bunu sorduğu zaman destekler de o yönlü gelecektir ve destekler de o biçimde aranacaktır. Ne tür kaynaktan beslenebilirim? Ne okuyabilirim? Mesela Kur'an'ı okur ama yani hasta yatağında bir insana miras ayetlerini okuyup, ölümün yaklaştı demesin. Herhâlde Tanrı'nın, Yüce Rabbimizin şifa ismi ile ona hitap edecek ve ona okuyacağı hikâyeler de veya Kuran'dan okuyacağı pasajlar da onun umudunu artıracak pasajlar olmalı. Mesela şöyle bir şey yapabilir miyiz? Dinî danışmanların Kuran'dan hangi pasajları okumalarına yönelik bir çalışma önerebilir miyiz? Eğer Kur'an okuyacaksak onlara yoksa yani Firavun'u mu okuyacak onlara veya Musa kısasını okurken nerede başlayıp nerde bitirecek? Bu anlamda Kur'an'ı Arapça okur ve manen o hastaya o yetiyor ise eyvallah, ona bir şey demiyorum ama onun iyileşmesine salt Kur'an okuma gibi bir şeyse çok kolay ki cep telefonundaki bir kayıttan çok rahat bu yapılabilir hasta. Onun için bu teknik bir iş değil, bu bir varoluş, bu bir hal. İşte hem hal olacak insanlar yetiştirmeliyiz. O yüzden dinî danışmanlık ne değildir? Teknik bir iş değildir. Ne değildir vaz-u nasihat değildir. Ne değildir? Başkasının adına problemi çözmek değildir".*

Katılımcı akademisyen A1, dinî danışmanların din bağlamında ben ve öteki ikilemine sıkışmamış, kucaklayıcı bir bakış açısıyla hizmet vermesi gerektiğini ise şöyle açıklamaktadır;

> *"Dinî bireyle Allah arasındaki o özel ilişki olarak anlayıp o özel ilişkiyi daha sağlam tutmak, daha ahlaki tutmak, daha ışıklı tutmak, daha insani tutmak gibi bir yaklaşım ile ortaya çıkarsan bakış açın ve hizmete koşacak bu eğitimi yapacak olan insanların yetiştirme biçimi farklı olur. Bu konuda en temel sorulardan biri de din anlayışıdır.*

Dinden ne anladığın ile ilgili bir şey. Dinden ben ve öteki ikileminde sıkışmış bir zihnin anladığı ile 'gelin tanış olalım, işi kolay tutalım' diyen bir zihnin anlayışı farklıdır. Tanış olmak demek evrendeki her varlığa merhaba deme olgunluğuna gelmiş olmak demektir. Bu çok büyük bir iddiadır. Zaten Cenab-ı Hakk da diyor; ancak buna yüce gönüller ve büyük bir olgunluğa ermiş olanlar gelebilir. Çünkü diyor ki; 'sen sana kötü davransa bile sen yine iyilikle muamele et'. Bu kolay bir şey değil ama bunu yaparsan 'veliyyu'n hamim' olur senin için. O çok yakın biri olur çünkü neden siz artık insanlık ortak paydasında buluşursunuz, birbirinize dokunabilirsiniz. Bir zihin var sıkışmış kendisini bir yere konumlandırıyor. Biz buna bakış açıları içinde teknik bir tabir kullanacak olur isek 'dışlayıcı bakış' diyoruz. Sen merkezdesin, onu dışlıyorsun. Dışlayan bir bakış açısında elbette her şeyin sahibi sen olmak istersin çünkü merkezde sen varsın. Kuşatan bir bakış açısı olsa yine kuşatıyor o bakış açısı ama diyor ki 'gel bana benze'. O da değil. Söylemeye çalıştığım şey bu hizmetin özünde insanın mümin bir varlık olduğu, Cenab-ı Hakk ile olan özel ilişkisinin desteklenmesi gerektiği ana düşüncesi. Adına ve içine dinî kattığın zaman Allah'la olan özel ilişkide yoğunlaşılması gerektiğini düşünüyorum ve o da nedir? Onun sıfatlarıdır, rahim oluşu, merhametli oluşu, affetmeyi sevmesi. Bir insandan nasıl sen eğer hayatındaki bir pişmanlığa saplanmışsa ve affedemiyorsa ötekini, nasıl danışmanlık yaparsan yap o affedememe halini o anlamda ona bir yardımla başka bir hale dönüştürmediğin sürece o yardım gerçekleşmez. Ona diyeceksin ki 'affetmek özgürlüktür'. Ha o zaman o Rabbi büyüktür ha o zaman o Rabbi karşısındaki özgür ilişkisine yeniden kavuşabilir. Bu yüzden yani meseleyi dinî açıdan alıp temeli din veya teoloji olarak gördüğünüzde o zaman 'hangi boyutu?' diye de bir soru gelecek gündeme. Dinîn ibadet boyutu tamam, iman boyutu tamam, ahlak boyutu tamam ama bunların hepsinin üzerine çıkan bir şey var o da bizi yaratan Allah'la olan ilişkimiz. ... Bütün ibadetlerimize titizleniyoruz peki Rabbimiz ile olan ilişkimize titizlenmeye hakkımız yok mu? Hakkı bırak bir yana sorumluluğumuz var ve kimse o ilişkiyi titizlenecek bir ilişki olarak görmüyor. O temel ilişkiyi zaten ıskaladığımız için diğerleri üzerinde bu kadar odaklanıyoruz ama önemli olan eğer merhametli bir Allah'a inanıyorsak bizim de merhametli olma zamanımız geldi diye düşünüyorum. Seven bir Allah'a inanıyor isek sevgiyi üretmek, affeden bir Allah'a inanıyorsak af. Hele hak diyorsak Cenab-ı Hakk'a. Hak yememeyi ve hakkı kutsamayı öğrenmemiz gerekir. Ben ortaya bir 'core value' denilen şey, ana değer dediğimiz ya da kurucu unsur dediğimiz bir şey yerleştirmediğimiz sürece yaptığımız tartışmalar kayı veriyor bir yerlere. Ayrıntılar

üzerinde her zaman tartışma ve bir çözüme ulaşamama mümkündür ama bir tek bir konu var ki din ve maneviyât dediğinde değişir. Oraya hümanizm girer, seküler değerler ona bir şey demiyorum ama içinde din varsa bir şeyin olmazsa olmazı yaratanla özgün ve özel ilişkidir. Bu ilişkinin tadını rengini besleyecek girdiler ya da desteklerdir danışmanlığın temelinde olacak diğerleri onun etrafında olur"

Akademisyen katılımcı A2, dinî danışmanlığın içeriği hususunda karşılaşılabilecek sorunları da göz önünde bulundurarak hizmetin bağlamının bireylerin Allah ile ilişkileri doğrultusunda olması gereğini şöyle izah etmektedir;

"Bir ilahiyatçının şu cümleyi hiç rahatlıkla karşılayabileceğini zannetmiyorum: 'bunu benim başıma niye verdi Allah?, diye birisi, yandım Allah şeklinde konuşuyorsa. Aa hemen onun ilk yapacağı şey, 'tövbe de tövbe de bak isyan etme'. Bu kadar içten gelerek Allah'a yönelmiş bir insanı sizin o içtenliğini anlamayıp sanki Allah'a isyan ediyormuş gibi.. Şimdi benim cümlelerim de çok anlaşılır cümleler değil ama ben bunu çalıştığım için bu kadar rahatlıkla konuşabiliyorum ve bir tek burada şunu örnek vereyim; Yakup peygamber de başına gelenlerde insanların gelip ona, 'sen bir de peygamber olacaksın böyle ne biçim ağlıyorsun. İsyan ettin, gözün kör oldu ağlaya ağlaya, sabretmedin', demesi üzerine; 'siz bilmiyorsunuz benim her şeyim Allah'a. İçtenliğim de, şikâyetim de, sabrım da Allah'a. Seslenişim de Allah'a', deyip insanları kendinden uzaklaştırması. Yani bu bir ayettir ama kim bundan ne anlıyor ben bunu bilmiyorum. Bir insan 'bu benim başıma neden geldi?', dedi mi orada birkaç tip beliriyor böyle; 'aman aman aman sakın ha Allah'ın işine sorgu'. Zaten buna gücümüz yetmez ama insan olarak içimizden gelen bir şeyi ifade ettiğimizde karşımızda bir bizi işte o hangi alandan konuşuyor isek o alana ya yaklaştırır ya da tamamen uzaklaştırır".

Katılımcı akademisyen A3, dinî danışmanlığın içerik boyutu üzerinde durarak teolojik açıdan özellikle belli konularda geleneksel bakış açısından vazgeçerek yeni bakış açıları ortaya koymak gerektiğini şu örnekler üzerinden açıklamaktadır;

"Biz hemen hemen her şeyin anlam alanını imtihana bağlıyoruz ama imtihana ne kadar doğru bir anlam veriyoruz, ne kadar doğru bir yapısı var bunlar üzerinde düşünmeye başladığımız zaman ilk dikkatimi çeken 'bela' ve 'fitne' kavramları.

Hatta benim yıllar öncesinde kendi kişisel yapım gereği ile dikkatimi çeken iki tane ayet var Kur'an-ı Kerim'de bunlardan birincisi Bakara Suresi 153. Ayet; 'Ey iman edenler sabır ve serhatle Allah'tan yardım isteyin'. Bu belki bugünkü psikolojik danışmanlık gibi manevî danışmanlığın zeminini oluşturan ayetlerden birisi. Diğeri de Bakara Suresi 155. Ayet ' Ve le nebluvennekum' diye başlar bela kavramını kullanır "beleve" kökünden. 'Biz sizi korkuyla sınarız', o da çok dikkatimi çekmiştir. Genelde sınama şeklinde ifade ediliyor. Burada şunu da ifade etmek gerekir bu kavramlara doğru anlam verilmesi gerektiği noktasında da kavramların dilcilerle beraber, tefsircilerle beraber tartışılması kanaatindeyim. ... Farklı bir anlam verilebilir mi bilemiyorum. O tartışılması gerekiyor işte orada 'korkuyla, açlıkla, maldan, candan ve semerattan eksiltmeyle sınarız', diyor Cenab-ı Hakk. Mesela bu ayetler üzerinde yoğunlaşınca o imtihan kavramı yerine daha farklı bir anlam vermenin işte sınama, deneme anlamı ya da en temelde aslında manevî danışmanlık ve dinî danışmanlığın özünde de bir şey var gibi geliyor bana. Din bize olayların anlam alanını katarken bir taraftan da o anlamın içerisinde öğrenmemizi hedefliyor. Yani biz öğrenen bir varlığız, diğer varlıklardan ayrılan noktamız bu. En kaba ifadeyle ve en yalın ifade ile ne tür sorunlar yaşıyorsak veya başımıza ne geliyorsa, nelerle karşılaşıyorsak bunların hikmeti nedir sorusunun cevabı aslında manevî danışmanlık ve dinî danışmanlığın anlam boyutunu ifade ediyor. Ama bir de bunlardan çıkartacağımız ders noktasında öğrenme boyutunu karşımıza çıkartıyor. Dolayısıyla şöyle bir noktaya geldim ben bugün dinî danışmanlık veya manevî danışmanlık neyi kullanırsak kullanalım bizim bir sorunla karşılaşan ya da çok olağandışı, olağanüstü bir şeyle karşılaşan bireye iki boyuttan katkı sağlayabiliriz. Birisi anlam boyutu, birisi de öğrenmesi gereken o olaydan öğrenmesi gereken bir boyut. ...

Birçok kişi doğal afetleri örneğin ibret olarak yaşatıyor diyor Cenab-ı Hakk bize. Şimdi bu 'ibret olma' kavramı da biraz problemli gibi geliyor. Yani benim öğrenmem gereken şey orada karşımdakinden ibret almam değil. Mesela birisi engelli oluyor. Ha benim sağlıklı olmayı, anlamını ona bakarak ondan ibret alarak öğrenmem gerekir gibi aslında bir boyut karşımıza çıkıyor. Bunun da aslında bu konular etrafında tartışılması gerekiyor. Hiçbir zaman Allah birisinden ben ders çıkartıyım diye karşımdaki insanı bana ders çıkarmam için ona sıra dışı bir olay ya da acı ıstırap verecek bir olay yaşatmıyor. Aslında olayın kendi içerisinde benim ders çıkartmam gereken noktalar var yani benim karşımdakinden ders çıkarmam değil de ondan ibret almam açısından değil de benim öğrenmem gereken noktalar

var belki. Anlam boyutu da önemli. Ben nasıl anlamlandıracağım? Mesela buna imtihan mı diyeceğim? Buna işte Allah'ın beni denemesi, sınaması mı diyeceğim ya da daha başka bir kavram mı vereceğim? Çünkü anlam, bir anlamda bizim olayla ilişkimizi kurmamıza vesile oluyor ve bir de o anlam üzerine ben olaya bakıyorum, olayla ilgili tavrımı tutumumu ona göre geliştiriyorum. Ama bir de o olayı yaşarken şu soru da galiba önemli. Diyelim ki işte yolculuğa çıkıyoruz, araçtayız, toplu taşıma aracındayız ve kaza oluyor. Benim yanımdaki kişi ölüyor, ben yaralanıyorum. Nasıl bir olay ki bu, ne var ki bunda iki kişi aynı anda aynı araçta buluşuyoruz, benim yanımdaki ölüyor, ben yaralanıyorum ya da ben ölüyorum, o yaralanıyor ya da tam tersi yaralanıyorum, karşımdakine hiçbir şey olmuyor. Şimdi burada bu bir tesadüf değil kesinlikle yani bunun teolojik zeminde de böyle olmadığını biliyoruz. Genel anlamda da bunu söylemek zor ama bu olay bir şeyi anlatıyor bana bir şeyi öğretecek işte burada olay esnasında benim fark edeceğim bazı şeyler var. ...

Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de özellikle bazı kavramları ben tırnak içerisinde geleneksel bakış açısı ile algıladığımızı fark ettim ve bunun fonksiyonelliği noktasını tartışmaya başladım zihin dünyamda. Şimdi benim bu işte, bu alanda eğitimin ne kadar önemli olduğunu, bu alanın ne kadar elzem olduğunu gösteren kişisel deneyimimdir. Bakın çünkü niye biz bir olayla karşılaşıyoruz, imtihan oluyoruz ama karşılığı ne bunun? Fonksiyonelliği ne? Sabır diyorum, fonksiyonelliği ne? Şükür diyorum, fonksiyonelliği ne? Bunlar dinî danışmanlıkta kullanabileceğim önemli belki kavramlar, dinî kavramlar, manevî kavramlar ama ben bu kavramları kullanırken ne anlam da yüklediğim önemli, ne anlam yüklemem gerektiği de önemli. ... Hangi nokta olursa olsun ister cezaevi olsun, ister hastane olsun, isterse huzurevi olsun. Çünkü her birimiz hangi bağlamda ne yaşıyorsak şu soruyu soruyoruz; 'Allah niye beni böyle bir olayla karşı karşıya bıraktı? Niye böyle bir olaya izin verdi? Niye böyle bir olay benim kaderimde yer aldı?'. Bakın şimdi teolojik problemler de başlıyor mesela kader kavramı üzerinde durulacak başlı başına bir kavram veya 'Ben neyin bedelini ödüyorum? Bir günahın bedelini mi ödüyorum?'. Benim manevî danışmanlıkta ilk dikkate alacağımız belki de teolojik zeminde ilk temellendireceğimiz şey şudur; biz çoğu zaman yaptığımız ve yaşadığımız şeyleri Allah'ın bir cezalandırması olarak ilişkilendirdiğimiz noktasının manevî danışmanlıkta çok büyük bir engel olduğu kanaatindeyim. Bunu şunun için söylüyorum; ben böyle bir ilişkilendirme yaptığım zaman iki tane problemle karşılaşıyorum. Bakın şimdi işin teolojik zeminin ne kadar önemli olduğu burada karşımıza çıkıyor ya da bu konuların elzem olduğu burada karşımıza çıkacak. Çünkü

ben cezalandıran bir Allah anlayışı içerisinde hasta isem iyileşme noktasında, hapishanedeysem oradaki yaşamı kabullenme çünkü en önemli nokta ne yaşarsak yaşayalım olayı kabullenme en temel noktadır. Olayı kabullenme hem uyum sağlamayı beraberinde getiriyor, hem olaydan bir şeyler öğrenmemi sağlıyor, hem de olayın bana getireceği zorlukları aşmaya, çözüm üretmeye katkı sağlayan yönü var. Bunun olabilmesi için de hem Allah tasavvurunda Allah'la ilişkinin doğru zeminde olması gerekiyor. Eğer ben beni cezalandıran Allah dersem ilişkim problemli hale geliyor bu bir. İkincisi burada teolojik zeminde bir problemi daha beraberinde getiriyoruz. Diyelim ki şöyle bir örnekleme verelim; ben dürüst davranmadım ya da dinî kuralları uygulamadım sonunda da engelli çocuğum oldu. İlişkilendirdim dedim ki; 'Allah beni cezalandırdı'. Ama burada farkına varmadan şöyle bir problemi de beraberinde getiriyorum: benim gibi aynı pozisyonda olan kişinin karşılaştığı durum benim gibi olmaya biliyor. Benim engelli çocuğum oluyor ona hiçbir şey olmuyor ya da o trafik kazası geçiriyor ya da o cezaevine düşmüyor. Şimdi ben burada teolojik zeminde eğer beni Allah cezalandırdı dersem onun durumu ile benim durumum farklı olduğu zaman bu defa Allah'ın adaleti problemi gibi bir problemi getiriyorum ben ve bu da benim Allah'la ilişkimi anlam noktasında bozan hatta daha derin problemleri de getiren, bilişsel problemleri, anlam problemlerini getiren bir program açıyorum. Böyle bir problem alanı açtığım zaman direk çökmeye başlıyorum. Problemi çözen, sorun çözen, durumu kabullenerek uyum sağlayan bir birey olmaktan artık problem oluşturan bir bireye dönüştürüyorum".

Katılımcı akademisyen A4 ise dinî danışmanlığın bağlamının önyargısız olabilmesini ve dinî kimliklerini uygulamanın dışında bırakılması gerektiğini şöyle ifade etmektedir;

"Bu hizmeti verecek arkadaşlarımızın öncelikle kendi önyargılarını yıkması gerekiyor. Sizin hastaya bir şey verebilmek için ön yargılarınızı yıkmanız gerekiyor. Hastada belki farklı bir bakış açısı yaratacak olan da siz oluyorsunuz bir çalışan olarak. Bu noktada biz eğitimcilere şöyle bir iş düşüyor. Örneğin bizim hazırladığımız programda bu işin sadece teolojik boyutlarının değil başka boyutlarının da olduğu, bakış açılarını biraz genişletmek üzere, farkındalığı oluşturmak üzere. Belki bu noktadan bu arkadaşlarımızın duruşu ve değişimi olursa bir ihtimal onların gittikleri hasta profillerinde de böyle bir değişim olur. Bu daha çok başlangıç noktası. Ama yine aynı şeye geleceğim. Ben bu işin danışmanlık

boyutunun güçlendirilmesi gerektiğine inanıyorum çünkü öbür türlü vaaz boyutunda kalıyor.

Türkiye gerçeğinde işte toplumun %99'u mu Müslümanım diyor bilmiyorum. Düşürdüler mi bilemiyorum %95'i mi yani birçoğunun kimliğinde biliyorsunuz İslam yazıyor. Onun üzerinden ilahiyat fakültesinden mezun arkadaşlarımızın dinî söylemlerle gitmeleri çok da yadırganmaması gereken bir şey ancak tabi genelde bir şey var ya "practicing" dediğimiz ne kadar uygulanan boyutta yaşanıyor veya işte kimliklerine ne kadar bu insanlar sahip çıkıyorlar? O noktada ben manevî bakımın dinî danışmanlıktan ayrı tutulması gerektiği kanaatindeyim yani herkes işini yapsın".

6. Çatışma ve Sorun Yaşanma İhtimali

Bir dinî danışmanlık hizmeti sunulurken diğer bütün mesleklerde olabileceği gibi benzer mesleklerle ya da tepkiler, ön yargılar, bakış açısı farklılıkları gibi sebeplerle diğer branşlarla veya danışanlarla sorun ya da çatışma yaşanma ihtimali konusunda verilerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir;

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Palyatif bakım yönetici doktoru katılımcı H5, tedavi boyutunda çatışma ve sorun yaşama ihtimallerini İslam dinînin "Allah'tan ümit kesilmez" felsefesi dolasıyla olabileceğini şöyle ifade etmektedir;

"Biz de yani hasta ve hasta yakınına klişe cümle 'Allahtan ümit kesilmez' diyoruz, demiyor değiliz. Umudu her zaman desteklemek lazım ama bilimsel bazı gerçekler var. Ha ölümüne beş hafta var diyoruz. Beş hafta olmuyor da üç ay oluyor ama oluyor yani olmaması mümkün değil. Hiç olmayan hasta olmadı burada keşke olsa, keşke bir çare olsa ama olmuyor. Umudunuzu besleyin diyoruz dediğim gibi, o anı kurtarmaya çalışıyoruz, o günleri kurtarmaya çalışıyoruz. Hem gerçekçi olup hem umudu kaybetmemek lazım. Yani bizde umudu koruyoruz ama gerçekçilik hiç yok.

Eğer dinî danışman, ben beş hafta ömrü var dediğimde gelir de 'o bilmez sadece Allah bilir' derse, o zaman sorun yaşarız bu durumda".

Katılımcı psikiyatr H12, bu hizmeti yürüteceklerin patolojik vakaları ayırt edemediği takdirde, dinî bir unsurdan kaynaklanmış görünen patolojik vakalarda kendileri sorumluluk almaya kalktıklarında çatışma yaşanma ihtimali olduğunu şu sözlerle belirtmektedir;

"'Takdir-i ilahi' diyoruz mesela sonuçta, en basitinden. Ama karşınızdaki bu takdir-i ilahiye inanmayabilir, sizden bunu duymak ta istemeyebilir. Bizim toplumumuzun çoğunluğu Müslüman olduğu için ben bunu bazen rahatça söyleyebiliyorum ama bunu duymak istemeyen hasta da olabilir aslında. Çok kritik bir nokta olduğu için biz bunu yapmaktan kaçınıyoruz aslında. Bu da sorunlardan biri olabilir. Başta dediğim gibi kişi dinî arayışlarından dolayı depresyona girdiyse bize mi gidecek onlara mı gidecek önce?. Tek bir yerde kalmamalı bu kişi. Mesela şizofreni benzeri şikâyetleri var. Dinî yardım almak istiyor, o noktada tabi ki çakışacak. Ya da görevli onu anlayacak. Diyecek ki 'psikiyatriye gidin, bu bir akıl hastalığı olabilir'. Bize yönlendirmesi gerekir. Bunları ayırt etmesi gerekir".

Sosyal hizmet uzmanı H17 de ekip halinde çalışma, benzer mesleklerin sınırlarına girmeme ve yönlendirme konusunda sorunlar yaşanabileceği konusunda şunları söylemektedir;

"Moral destek anlamında hastayla görüşme yapıyorum ama psikolojik açıdan beni aşan bir durum olduğu zaman bir psikiyatriste ya da psikologa yönlendiriyoruz hastayı ya da psikolog arkadaşım çalışırken kendi meslek alanını ilgilendirmeyen bir konu, bizi ilgilendiren bir konu ise o zaman bize yönlendiriyor onu. Bu alanda görev yapacak arkadaşlar mesela hasta kendilerinden pijama, terlik vs. istediğinde merhametle yaklaşıp gidip alırsa ona, profesyonelce yaklaşmammış oluyor. Yapması gereken ihtiyaç temin etmek ya da organizasyon çalışmalarımız da vardır bizim mesela çocuk hastalarımız için çok olur. Gönüllülerimiz gelip onlar için bir şeyler yapmak isterler. İşte tabii ki böyle bir şeye girdikleri zaman, girmiş olsalar çatışma yaşarız orada sınırları ayırmak da gerekiyor".

Psikolog katılımcı H13, danışana kendisi talep etmeden dinî destekte bulunulmasının ve bunun da tek yönlü bir din ile sınırlı kalmasının bir sorun olabileceğini şöyle ifade etmektedir;

> *"Dinî destekse dinî destek. Ahlaki ve genel din boyutuyla yaklaşıp kişinin talebi İslamiyet yönündeyse o zaman İslamiyet'e eğilmeli. Danışan talep etmeden yapmayacak ya da soradabilir. 'Böyle bir talebiniz var mı?' diye. Ama bilgi almadan ona Müslüman gibi muamele etmemeli bence. Aksi takdirde çok tepki doğar. Yani sırf oraya maalesef bir taraftan eleştirel bakıyorum ama diğer taraftan da o birime sadece bu eleştirilere elimde kanıt olsun diye gelecek insan da olur. Yani kötü niyetli kişiler de çıkar. Bu personeli tahrik etmek isteyenler de çıkabilir".*

Psikolog H13, bir diğer taraftan iki yönlü bir eğitim önerisinde bulunup psikoloji üzerine ilahiyat ya da ilahiyat üzerine psikoloji eğitimi öngörürken bu iki yönün herhangi birinden gelerek görev yapacak personelin belli konularda sorunlar yaşayabileceklerini, bunlardan en önemlisinin de ilahiyat mezunlarının dinen dışlanmış görünen belli gruplar konusunda homofobik tavırlar sergilemesi olabileceğini şu şekilde açıklamaktadır;

> *"Psikolojiden gelen kişiye bunun altını çizmek şart. Nereye kadar sınırları var nerede abdest vs. bozuluyor kabul olmuyor. Bu konuda kararlı olun demeli. Bu sıkıntı yaşanacaktır ama. Bakış açısının belki özellikle ilahiyattan gelen kişiler için genişlemesi gerekebilir. Vizyonu genişletmek gerekecek kuşkusuz. Mesela bir ilahiyat mezunun homofobik olması çok olası. Çünkü bakış açısı o, öğretiler de o yönde. Doğru olmadığı yönünde. Aslına bakarsanız belki 30-40 yıl öncesinde bizde de bu bir hastalık diye geçiyordu. Şimdi bir hastalık olarak kabul etmiyoruz. Kişisel olarak da ben bunun normal olmayan bir şey olduğunu düşünüyorum ama homofobik değilim. Bir eşcinsel gelse ben onunla çalışırım, gülerim, eğlenirim. Ama bir ilahiyattan gelmiş birinin bu homofobik tutuma sahip olması daha olası. Görüşmek zorunda da değil tabi, o kişiyi suçlayamazsınız. Ben yadırgarım, yapamam, görüşemem diyorsa saygı duymalı ama bunun dışında da düşmanca da davranabilir. Hayatını fuhuş yaparak kazanan bir travestinin geldiğini düşünelim mesela bu birime. Bu birimden de bilgi almak istediğini varsayalım. Bu birimdeki*

kişi de yardım edemeyeceğini düşünüyorsa ona yönlendirebilir. Ama genel bakış açısı bu olursa yönlendirecek kimse bulamazsak ne olacak. Görüşme sırasında o kişiye hislerini yansıtabilirler. Ahlaki boyutuyla bir ilahiyatçı muhakkak kabul edecektir ama kendi hislerini belli edecektir. Belli edince de o kişi bunu anlayacaktır. Bazen öyle hissettirmemek isteseniz de öyle algılamaya açıklar. İyi niyetle bile söylese cinsiyetçilik gibi olabilir mesela. Korumacı cinsiyetçilik bile yapılabilir. Hem bu böyle olmalı şu şöyle olmalı demeye, bir takım kural ve kaidelerin çok net ve keskin olduğu alanlarda dolaşmaya çok alışık ilahiyat mezunları bence. Özellikle çalışma hayatında da bulunduysa belki daha da sertleşmiştir. O tarz insanlara biraz daha geniş bakabilmek mümkün olabilecek mi? Buna ihtiyaç var evet ama bunu öyle bir organize etmek gerekiyor ki dersleri maksimum derecede anlayışlı olmaları gerektiği yönde vermek gerekiyor bence".

Akademik Alan

Katılımcı akademisyen A4 bir sorun ya da çatışma öne sürmekten çok hastane personeli açısından ilahiyat mezunu kişilerin ürkütücü olabileceğini sorusunu, "Biz ancak böyle entegre bir programla yol alabiliriz. Yoksa tek tip program, tek tip insanla olmaz bence. Mesela hastane personeli yalnızca ilahiyat arka planlı kişilerden ürkmez mi acaba?" sözleriyle sormaktadır.

7. Dinî Danışmanlığın Yaygınlaşması

Dinî danışmanlık profesyonel bir meslek alanı olarak ortaya çıktıktan sonra hangi kurumlar ya da ortamlarda bu hizmetin sunulabileceğine dair verilerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

İstihdam Alanı

Daire başkanı D2, dinî danışmanlığın hayatın her alanına yayılması gereken bir meslek haline gelmesi gerektiğini ve 'aile dinî danışmanı' vasfıyla bir alanın da ortaya çıkabileceğini, *"Her ailenin bir dinî danışmanı olabilir. Benim için önemli*

olan bir ünsiyetin kurulması arada, ondan sonra insanlar rahatlayabilir" sözleriyle, daire başkanı D6 da aynı bakış açısıyla camilerin dinî danışmanlık merkezleri haline gelmesi gerektiğini, *"Bu hizmet belli kurumlara hapsedilmemeli, camiler vasıtasıyla belki de bütün topluma ulaşmalı. Bizim kadim geleneğimizde mahallenin imamını çok önemserler. Biz onu yerleştirmeye çalışıyoruz zaten. Dinî danışman da böyle olacak zaten imamlar yaparsa bu işi. Peygamberimizin bir imam tabiri var; "imam sorumluluk taşıyan kişidir, kendisine itimat edilen kişidir. Allah'ım imamları irşad et, müezzinleri bağışla". Böyle bir sorumluluğumuz var. İmamımız bu sorumluluğu bir başkasına bırakamaz. Bugün ve yaşadığımız süreçte bir koltuğun altında caminin dışında başka bir sorumluluk taşıyamayız. Biz camiden sorumluyuz ve imamımız sadece caminin değil mahallesinin imamı. Her eve girebilmeli. Peki, o mahalleliler değişik vesilelerle her gittiğinde bir şeyler alarak dönüyor"* sözleriyle ifade etmektedir..

Daire başkanı D4 ise İslam ruhuna uygun bir dinî danışmanlığın belli kurumlarda mutlaka olması gerektiğini şu sözlerle belirtmektedir; *"Her alanda olmalı. Adalet Bakanlığı'nda da olmalı, efendim Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Geç bile kalınmıştır bu konularda. Büyük yıkımlar, buhranlar yaşanmaktadır hala. Ama benim tek endişem bütün bunlar yapılırken bizim mutlaka yayınlanmış ve bugüne kadar mutlaka yaşanan tecrübelerden istifade etmek gerekiyor. Onları göz ardı edemeyiz ama bizim kendimize örfümüze ve İslam'ın ruhuna uygun bir yapıya ihtiyaç var".*

Uygulama Alanı

Sağlık Personeli

Sağlık Bakanlığı daire başkanı katılımcı H1, sağlık alanında temel kategoriler kabul edilen halk sağlığı, aile hekimlikleri ve evde sağlık hizmetleri bünyesinde dinî danışmanlara ihtiyaç olabileceğini şöyle izah etmektedir;

> *"Halk sağlık kurumları, aile hekimliklerinde olabilmeli çünkü şey olabilir hasta sürekli aile hekimine gelebilir. Toplumdaki bir birey aslında hasta değildir. Manevî olarak hastanın dinlenilmeye, ilgilenilmeye ve hani anlaşılmaya ihtiyacı olabilir. Hasta gelir, hasta bunu gerçekten fizyolojik olarak hisseder, hasta der ki; kalbim ağrıyor, çarpıntılarım var. Yalan söylemiyor aslında işte veya sadece şurada bir canım acıyor. Mesela âşık olabilir, sol yanı acıyor diyebilir ve bu bir hastalık olarak görebilir ve bunu kalp krizi zannedip hastaneye gelebilir ki bu tür şeylerimiz oluyor. Şimdi siz bu sağlıklı bireye de hizmet sunabilirseniz kişinin hem Sağlık Bakanlığı açısından yığılmaları önlemiş olacağız. Çünkü bu tür şeylerimiz çok fazla hem de gerçekten devlet olarak baktığımızda nelere daha çok ihtiyacımız ve toplumda nelerin güçlenmesi gerekiyor manevî olarak bunları tespit etmiş olacağız. O yüzden halk sağlığı kurumlarımız dediğimiz birinci basamak hizmetlerin sunulduğu yerlerde ihtiyacımız var. Bunun dışında bizim bir uzantımız olan evde sağlık dediğimiz çünkü biz hastayı sürekli hastanede yatıramıyoruz, çıkarmak zorundayız. Sağlık maliyetlerimiz belli ve yatak işgali yapıyor. Onun için evde sağlığa gönderdiğimiz hastalarımızın da ve yakınlarının da. Çünkü o süreçte kronik hastalık olması nedeni ile bakım süreci de hasta açısından da sıkıntılı. Onların da desteklenmesi gerekiyor. Bunun dışında toplum ruh sağlığı dediğimiz o gerçekten psikolojik sıkıntıların olduğu, böyle bir psikiyatrist vakaların olduğu alanların da desteklenmesi gerekiyor ve bağımlı olan madde ve ya uyuşturucu bağımlısı olan ve ciddi anlamda bu konuda hizmet sunulan alanların da özellikle desteklenmesi gerekiyor. Aslında hiçbir açık alan yok, her yerde bulunması gerekiyor baktığınızda sağlık alanında diyelim.*
>
> *Bana bireysel olarak soruyorsanız benim her bakanlıkta olması gerektiğini düşündüğüm bir alan yani bir aile olmanın gerekliliğinde de mistiğin, inancının nasıl desteklenmesi gerektiğini bilmesi gerekiyor. Çünkü toplumun yapısını oluşturan birey. Bireyin manevî olarak desteklenmesi demek kendisinin ne istediğini bilen inancından ne beklemesi gerektiğini bilen ve ona göre adım atan kararlarını daha doğru sonuçlarla noktalayabilen bir bireye dönüştürüyorsunuz. Eğer bunu veremiyorsanız o zaman toplumda yaralar oluyor. O yüzden eğitim ayrı bir boyut, işte aile ayrı bir boyut, işte bana göre gıda yönü ayrı bir boyut her bir alanda*

insanların inancının desteklenmesi gerekiyor yani ben inanıyorum. Ama ya bugün işime böyle geliyor ben böyle davranacağım modellerinin kalkması gerekiyor. Bireysel gelişimi, bireysel maneviyâtın ne olduğunu anlatmak gerekiyor o yüzden çok önemli bir alan".

Başhekim yardımcısı H2 ise memuriyetin olduğu her kurumda bu hizmete ihtiyaç duyulabileceğini, *"Memuriyetin olduğu bütün kurumlarda olabilir yani memuriyetin olduğu her kurumda olur. Yani olmaması diye bir şey yok vatandaş memurlar eli ile sonuçta hizmet alıyor. Normal şartlar altında hepimizin böyle şeylere ihtiyacı var, hemen her dakika her saniye ihtiyacımız var"* sözleriyle ifade etmektedir.

Başhekim yardımcısı H3 ise dezavantajlı grupların bulunduğu her kurumda bu hizmete ihtiyaç olabileceğini, *"Huzurevleri, yaşlı bakım evleri, sosyal hizmette bu işleri eğitim almış ama bu sokak çocukları vs. olduğu yani özellikli birimler. Yani biz bunlara dezavantajlı gruplar diyoruz. Yani bütün dezavantajlı gruplarda buna ihtiyaç var. Hasta da dezavantajlı. Bütün dezavantajlı kurumlarda buna ihtiyaç var"* sözleriyle belirtmektedir.

Onkoloji birim yöneticisi katılımcı H8 okul ve askeriye bu hizmetin önemli bir ihtiyaç olabileceğini şöyle açıklamaktadır;

"Hapishane, orası daha şey bana kalırsa. Orada din görevlisi, hoca falan olabilir. Her mahkeme bir hoca verir. Sonuçta öyle bir şey yaptı ise, yanlış bir şey, Müslüman olarak hissediyorsa onun yanlışını ona anlatmak lazım. Anlatılmadığı için belki yapmıştır onun dışında başka nerede olabilir, askeriyede olabilir tabi. İlkokulda olması lazım en büyük eksik bu. Değerler eğitimine ya da insan eğitimine hadi din de içinde, insan olma yolunda eğitimin verilmesi lazım. İnsana insan gibi yaklaşma eğitimi yani değer eğitimi vermek lazım. Sigara nerede içilir, trafik kurallarına nasıl riayet edilir, yani başkasının hakkı nedir, yolda giderken kime öncelik tanırsın? Hakkın ne olduğunu ilkokulda öğrenmek lazım. Karşındaki insanın hakkının ne olduğunu, ona da saygı duymanın gerektiğini temelden vermek lazım.

Anaokulundan, ilkokulundan itibaren en büyük hastanelerden önce belki oralarda yapılmalı. Anaokulu, ilkokul her şeyi alma dönemi, insanın şekillendiği dönemdir. Psikolojisinin, ruh halinin şekillendiği dönem o dönemdir. Orada verirseniz bu iş oturur. Orada ateizmi verirsen, başka bir şey verirsen o oturur".

Psikiyatri doktoru H12 de H8 gibi okullarda bu hizmetin verilmesi gerektiğini belirtse de bunu ergenlik dönemiyle sınırlamaktadır; *"Okullarda olabilir, özellikle ergenler için. Çünkü bu dönemde intihar oranları çok arttı. Çok genç ölümleri var. Onlar manevî boşluk yaşadığı için belki bunlar olabiliyor. Öğretmenler yetersiz kalıyor çünkü. Başka, iş yerlerinde olabilir. Çok çıkmazda kalıyor insanlar bazen. İşinden tatmin olamayanlar var. Ulaşabileceği sağlıklı bir kişi yok. Kurum psikologu gibi mesela".*

Psikiyatr H10 da H8 gibi askeriyede ve okullarda bu hizmetin verilmesi gerektiğini ifade ederken o da H12 gibi ergenlik döneminin önemi üzerinde durmaktadır;

"Asker olabilir. Eğitim soru işareti yani ben hani erken eğitim veren kurumlarda olmasıyla ilgili soru işaretleri olduğunu düşünüyorum. Şundan söylüyorum, bence kendi şahsi fikrim olarak söylüyorum kendi arayıp bulmalı ama bu da tam dindar olanlar için tam tersi bir şey. Önce dinî ideolojiyi verir sonra felsefe okutursun. Ya bence önce felsefe okutup sonra dinî ideoloji verilmeli. Eğitim kurumları haricinde bence hastane olabilir, üniversiteler olabilir ihtiyaç duyulan her yerde olabilir ama manevî ya da dinî danışman derseniz adına. Manevî danışman okullarda da belki olması gerekir ya aslında her yerde olması gerekir ama yanlış anlaşılabilir çünkü ben dinî takıntıları biliyorum. Ergenlikteki düşünceler takıntılar için bence aslında tam yeri hani ergenlikteki sırlar. Belki bunu şöyle ayırabiliriz hani son dönemden sonrası daha doğru olabilir ya da ilkokuldan sonrası için ona yönelik bir şey belki daha doğru olur. Ben o dönemi göz önüne alarak soyutlamadan sonra çünkü ben soyut bir alan bu kişilik, entegrasyon tamamen böyle şeyler. Soyutlama evresinden sonra Piaget'in üç, dördüncü evreden sonrası için uygulanabilir diye düşünüyorum. Çünkü en çok nimeti o zaman dokunur benim kendi düşüncelerim takıntılarım belli o bakımdan. Ama işte adam gibi olması gerekiyor dediğim gibi hiç unutmuyorum lisede bir şeyden dolayı din kültürü hocamdan dolayı âşık oldum. Bi sınıfa geldi ilk

yaptığı şey şuydu Kur'an-ı koydu yere ve tekmeledi. Bize o yazıların değil manasının mühim olduğunu öğretti. Şu an kendime deist desem bile onun yüzünden dinî göz ardı edemiyorum".

Psikolog H13 hizmetin cezaevi, sosyal hizmet kurumları ve milli eğitim müdürlüklerinde verilebileceğini söylerken bir takım kaygılarını da şöyle eklemektedir;

"Hastaneler evet ciddi bir potansiyel taşıyor, tanıtılıp, oturtulup, içi doldurulursa. Onun dışında cezaevlerinde rehabilite anlamında kullanılabilir. Çünkü manevî ve dinî istekler ciddi bir rehabilitasyon aracı bana göre. Onun dışında belki okullarda olamaz, oralarda olmasını çok doğru bulmuyorum ama il milli eğitim, ilçe milli eğitim müdürlüklerinde bilirkişi gibi bulunabilir. Gerektiğinde başvurulabilir. Okullarda çok talep de olmayacaktır. Ergenlik maalesef geleceğin hiç düşünülmediği bir dönem olduğu için dinî ihtiyaçlar çok geri planda kalıyor. Din kültürü dersi bile çok boş ve hiçbir işe yaramıyor. Tam alacağı dönemde aslında. Dinî danışmanlık da işe yaramayacaktır bence ve sadece İslamiyet üzerinden yürümeyecektir.

Sosyal hizmet kurumları olabilir bir de. Talebe göre de daha farklı, daha fazla kuruma hitap edebilir. Milli eğitim rehberlik araştırma merkezleri alabilir belki. Engelli bireye hizmet veren, yetişkinlere motivasyon amaçlı mesela istihdam edilebilir. Personel motivasyonu için kurumlarda birer kişi olarak bulundurulabilir belki".

Sosyal hizmet uzmanı katılımcı H15 cezaevlerinin yanı sıra sosyal hizmet kurumlarında ve özellikle şiddete uğrayan kadınların bulundukları kurumlarda bu hizmete ihtiyaç duyulacağını şöyle izah etmektedir;

"Cezaevlerinde aslında çok güzel olabilir. Cezaevlerinde bence ihtiyaç vardır çünkü arkadaşlarım anlattı, anlattıklarından yola çıkıyorum bir ihtiyaç var oralarda. Çocuklarla ilgili bilemedim daha hazırlar mı hazır değiller mi? Bu sevgi evleri olabilir hani ihtiyaç duyulabilecek yerler başka bir şey diyecektim; bu şiddete uğrayan kadınlar. Kadının yaşadığı yerler, mor çatı adı altında ya da başka adlarda da var oralarda da çalışabilirler. Tabi burada biraz da cinsiyetin de çok etkili bir

rolü var burada. Diyelim kadın hasta bakıcılarımız var kadın hastalara. Erkek görevliler biraz konuşmalarında zorlanıyorlar yani benim gördüğüm. Dinî inançları oluyor ve aynı cinsten olmayı tercih ediyorlar. Böyle bir durum da var belki kadın sığınma evlerinde kadın dinî destek uzmanı çalışırsa belki daha faydalı olacaktır ama oralarda ihtiyaç olacağını düşünüyorum".

Sosyal hizmet uzmanları H16 ve H17, katılımcı H15 ile benzer kurumlarda bu hizmetin ihtiyaç olabileceğini belirtmektedirler.

Palyatif bakım birim yöneticisi katılımcı H5 ise hastaneler dışında ihtiyaç duyulacağını düşünmediğini çünkü bakıma muhtaç olmayan insanların istedikleri takdirde bu ihtiyacı karşılamak için kendileri adım atabileceklerini ve bu hizmetin yaygınlaşmasının ciddi eğitimlerle olması gerektiğini şöyle izah etmektedir;

"Hastaneler kadar ihtiyaç duyulacağını zannetmiyorum yani o kadar elemanın da yetişmesi, kalifiye eleman bulunmasının da zor olacağını düşünüyorum oraların şart olduğunu da düşünmüyorum açıkçası. Huzurevleri geliyor bir tek aklıma. Diğer yerlerde çok düşünemiyorum açıkçası yani çünkü o insanlar istedikleri anda ulaşabilirler zaten ama buradaki insanların böyle bir şeyleri yok. Yani zaman yok arayıp bulacak bir şeyleri yok zaten. Çok zor durumdalar, komplike durumlarla karşılaşıyorlar işte onların yönlendirilmesi gerek o açıdan. Yoksa diğer insanlar, 'ben sağlıklıyım, istediğim yere giderim, istediğim şekilde danışmanlık alırım', diyebilir. Yani hani bunun bir kamusal bir şey olması gerekmiyor diye düşünüyorum. Yaygınlaşması da adım adım ciddi eğitimlerle olmalı. Spritüel konusunda doğru hareket etmek lazım. Biraz yavaş hareket etmek lazım, biraz destek lazım paldır küldür dalmamak lazım".

Manevî Destek Görevlileri

Manevî destek görevlisi katılımcı M1 böylesi bir hizmetin insanın olduğu her yerde ihtiyaç olacağını şöyle ifade etmektedir; *"İnsanın olduğu her yerde manevî ihtiyaç var. Yani Adalet Bakanlığı, işte cezaevleri, kredi yurtlar kurumu, hastaneler bütün*

kurumlarda olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bir nevi geri dönüşüm, topluma nasıl olur gibi".

Akademik Alan

Din eğitimcisi akademisyen A2, her bireyin kendi ihtiyaçlarından ve bunların farklılaşma potansiyelinden yola çıkarak din eğitiminin butik hale gelmesi gerektiğini ifade ederken dinî danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerini de bu bağlamda değerlendirmektedir;

> *"Türkiye'de biz artık mikro çalışmalarla yürümek zorundayız. Çok böyle tek tek anketlerle Türkiye'nin ihtiyaçlarını ortaya çıkarabiliriz. Bir soru sorarsınız hayata bakış açınız değişir. Siz bugüne kadar onu öyle yapıyorsunuzdur da, 'hay Allah yani nasıl oldu da biz bunu görememişiz', diyebilirsiniz. Bunlara itibar edilebilmesi lazım yani bu politikalar üretilirken ve uygulamaları gerçekleştirilirken bu çalışmalara ihtiyaç var yani böyle çok büyük istatistiklerden, istatistikî çalışmalardan bahsetmiyorum. Karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyacımız var, yöresel çalışmalara ihtiyacımız var. Her yer aynı şeyi ortaya koymuyor ama siz her yere aynı elbiseyi giydirmeye çalıştığınızda da sıkıntılar ortaya çıkıyor. Bir de tabi benim aslında bütün idealim hedefim bu konuda bütün din eğitiminin, bu kelimeyi ilk defa burada kullanacağım butik hale getirilmesi ile ilgileniyorum. Yani kişiye özel 'hotcouture' diyorlar ya ben bunu önemsiyorum. Bu gerçekten dünyanın geldiği bir yer ama Türkiye açısından çok zor çünkü Türkiye açısından birey ve bireyselleşme, bireyin sorumluluk alabilen varlık olarak dünya düzleminde yer alması hadisesi hala maalesef çok iyi bir düzeyde değil gibi geliyor bana. O yüzden kimlik kazandırma meselesi var ya çok böyle toplu halde insanlara empoze ile gerçekleştirilmeye çalışılıyor ama yarın öbür gün hepimiz göreceğiz yani hepimiz çocuk yetiştiriyoruz, bu çocuklar bize bunu öğretecekler diyecekler ki hayır yani ben bunu bu şekilde değil de şu şekilde veya böyle bir içerik değil de şöyle bir içerikle kavrayabiliyorum. Onlar bize öğretecekler ve diyecekler ki o zaman işte anlayacağız neyin ne olduğunu ama hazırlığımız olmayacak çünkü bir kere bu zihin yapısına sahip değiliz. Yani bu birey üzerinden hareket etme ve bireyin aslında o yünde kendini geliştirmesini, o yönde yatırım yapmasındaki zihinsel durumlara henüz kapalıyız. Bu da bizim dinî*

anlayışlarımızdan mı kaynaklanıyor, genel olarak kültür mü bizi bu şekilde şekillendiriyor? Dağılmaya müsait değiliz zannediyoruz ki bir daha toparlanamayız bunu dağılma olarak görüyoruz çünkü veya gevşeme gibi geliyor. Hani kolaycılık gibi geliyor. Aslında tam tersi zor olanı bu benim böyle bir idealim var gerçekleşmesini umduğum kendi adıma".

Akademisyen katılımcı A4, dezavantajlı grupların bulunduğu kurumlarda bu hizmetin bir ihtiyaç olabileceğini, "Tutukevleri, sosyal hizmet kurumları, yaşlı bakımevleri değil sadece çocuk esirgemeler. Kredi yurtlar kurumlarında yenice böyle bir şey başlıyor diye biliyorum. Aslında gençliğe böyle bir hizmet verilse, en azından seçenek verilse aliyyu'l âlâ. Bu işi lisans düzeyinde düşünmek olabilir mi bilmiyorum. Üniversitelerde bir ofisi olur mu? Neden olmasın. Yani belki kamu kurum ve kuruluşlarında bile siz bu hizmeti veririsiniz. Ama tabi nasıl verimli olabilir bilmiyorum. Belki önce bir ihtiyaç analizi yapılır, gidilir sorulur. O kurumların da yurt dışında olduğu gibi kendi eğitimlerinden geçirmeleri gerek bu arkadaşları. İşleyiş vs.ye dair" şeklinde ifade etmektedir.

Katılımcı akademisyen A5 ise ihtiyaç olan her durum ve kurumda bu hizmetin verilebileceğini şöyle belirtmektedir;

"Sosyal hizmet uzmanı her alanda aktif olabiliyorsa manevî sosyal hizmet uzmanı da her alanda aktif olabilir. Her alan derken afet sonrası, acil müdahalelerde, hastanelerde, yetimhanelerde, cezaevlerinde, madde bağımlıları için terapi merkezlerinde, Amatem'lerde, okullarda, askeriyede. Yani her alanda manevî sosyal hizmetinin aktif görev alması lazım. Bugün okulların durumu berbat. Psikolojik danışma ve rehberlikçiler, sosyal hizmet uzmanları yeterli gelmiyor. Anneler çocuklarını okullara göndermek istemiyorlar. Şiddet fazla, öğretmenler tükenmiş. Askeriyede mobbing çok yaygın, okullarda yaygın. Toplumsal şiddet çok yaygın. Üniversitelerde mobbing var. Dolayısıyla her kurumda nasıl hastanelerde artık sosyal hizmet elemanı bulundurma zorunluluğu varsa bulundurulmalı".

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmanın gerçekleştirildiği istihdam, uygulama ve akademik alana dair bulguların sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar, araştırma soruları bağlamında ve teori kısmında ortaya koyulan uluslararası standartlar temel alınarak ve alanlar arası karşılaştırmalara da yer verilerek tartışılacaktır.

Sonuç ve tartışma, bazı istisnalar dışında temalar ve bu temaların kategorileri esas alınarak gerçekleştirilecektir. Bunun nedeni kodların birbirleriyle ilişkili sonuç ve tartışmalara elverişli olması ve temalar ve bu temaların kategorileri esas alınarak yapılacak tartışmaların daha anlaşılır olacağının düşünülmesidir.

A. Hastaneler Bağlamında Din ve Maneviyât

Araştırmanın teori kısmında araştırmanın sınırlarına girmediği düşünülerek hastaneler ve din-maneviyât ilişkisi konularına özel olarak değinilmemesine karşın dinî danışmanlığın bir meslek alanı olarak ortaya çıkışının hastanelerde din ve maneviyâtın gündeme gelen unsurlar olması ve hastaların iyileşme sürecinde kullanılabileceğinin farkındalığı sonucu olduğundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda çalışmada dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olduğu ön kabulünden yola çıkıldığı düşünüldüğünde hastaneler ya da cezaevi, sosyal hizmet kurumları vb. alanlarda din ve maneviyât ile ilgili konuların var olduğu ya da ruhî iyileşme sürecinde kullanılabileceği de ön kabuller arasındadır.

Ortaya koyulan veriler ışığında, araştırma sürecinin bir sonucu niteliğinde din veya maneviyât ile ilgili konuların gündeme gelmesi ile ilgili bulgular da ortaya çıkmış ve bulgulara kayıtsız kalınamayarak bu bağlamda bir tema oluşturulmuştur. Tamamı uygulama alanının sağlık personelinden gelen veriler ışığında ortaya çıkan bulgulara

göre; özellikle ölüm durumuyla karşılaşmaların sık olduğu palyatif ve onkoloji birimlerinde ölüm, ölümü kabullenme, ölüm anındaki ritüeller, ölüm sonrası soruları ve hasta yakınları açısından da özellikle yas süreci gibi alanlarda yoğunlaştığı ortaya koyulmuştur.

Onkoloji biriminden katılımcı sağlık personelleri, kanser gibi kabullenilmesi zor ve ağır hastalıkların teşhis sonrası hastaya bu bilginin verilmesi aşamasında dinî argümanların karşılarına çıktığını ve hastayı teskin etme durumunda dinî argümanları kullanmak durumunda olduklarını belirtmişlerdir.

Hastane ortamında özellikle psikiyatri biriminde, manevî boşluk, inanç sorunları, büyü, cin veya manevî yaratıklarla irtibat halinde olma, dinî ritüeller konusunda obsesyon vb. konularla karşılaşıldığı bulgularla ortaya koyulmuştur. Ancak psikiyatri alanında bu durumların kültürle de ilgili olması veya bu durumların dinî ya da manevî bağlamlı görünse de arkasında yatan nedenlerin yaşantısal veya vicdanî olabileceğine dair yorumlar da ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Hastanelerde din ve maneviyât hakkında bir diğer yaklaşım ise hasta ve hasta yakınlarının bu tarz ihtiyaçları olsa dahi bunu konuşma konusunda pasif kaldıkları yönündedir. Ortaya çıkandan daha büyük oranda bir karşılaşma durumunun olası olduğu ancak Türk insanın yapısı gereği sıkıntıları hakkında konuşmaktan kaçındıkları belirlenmiştir.

Hastanelerde din ve maneviyât konuları ile ilgili bir diğer husus kendilerini dindar olarak tanımlayan ya da din hizmetleri alanında görev yapan hasta ve hasta yakınlarının travmatik anlarda diğer hasta ve hasta yakınlarına göre daha fazla tepki verdikleri yönündedir. Bu hastaların; “Allah’ım ben sana inandım, sözlerinin dışına

çıkmadım. Bu neden başıma geldi?" şeklinde sorgulamalar içerisine girebildikleri ortaya koyulmuştur. Yine kendilerini dindar, inançlı olarak tanımlayan ya da öyle olduğu düşünülen hasta ve hasta yakınlarının sorunları aşmada kendi inançları kaynakları yöntemler bulduğu için bunu ortama taşımadıkları da sonuçlar arasındadır.

Sağlık personeli, çalışma ortamlarında karşılarına çıkan din veya maneviyatla ilgili konularda kendi bakış açılarını ya da fikirlerini tedavi ortamına yansıtmak konusunda iki farklı fikir ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, kendi tutum ve fikirlerini tedavi ortamına yansıtmamak ve hatta hastanın bu yönünü de kendisi talep etmedikçe vurgulamamak iken diğeri kendi dinî veya manevî dünya görüşünü tedavi ortamına yansıtarak hastanın kendileriyle ortak yön bulmasını sağlayarak tedaviyi ya da kabullenmeyi kolaylaştırmadır.

Ortaya çıkan sonuçlardan hareketle, Türkiye açısından bakıldığında, hastaneler ortamında din ve maneviyâtın gündeme gelip gelmediği, geliyorsa hangi yönleriyle ortaya çıktığı ya da tedavi sürecine yansıyıp yansımadığına dair derinlemesine çalışmalar yapılması gerekliliği gözlenmektedir.

B. Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç mı?

Din ve maneviyâtın hastane, cezaevi ya da sosyal hizmet kurumları vb. ortamlardaki dezavantajlı bireylerin ruh ve beden sağlıklarına olumlu katkı yapıp yapmadığı dünya literatüründe uzun yıllardır tartışılan konulardan biri olarak görülmektedir (Koenig, 2000, s.385). Koenig (2004), batıda 2000 yılından önce bu alanda yapılan 700 çalışmadan % 71'inde dinle ruh ve beden sağlığı arasında olumlu bir ilişki olduğunun ortaya koyulduğunu belirtmektedir. Bu çalışmalara göre; dindarlık

seviyesi yüksek olan kişilerin daha az depresyona girdikleri, depresyonda olan kişilerin de daha hızlı iyileştikleri, intihar eğilimlerinin daha az olduğu, kaygılarının düşük olduğu, uyuşturucu madde kullanma eğilimlerinin düşük olduğu, psikolojik açıdan daha iyi durumda, daha ümitli ve iyimser oldukları, hayatta amaç ve anlam buldukları, evliliklerinde daha mutlu oldukları, sosyal açıdan daha olumlu hissettikleri belirlenmiştir. (s.1195). Amerika Kuzey Carolina eyaletinde 372 hastayla yapılan bir çalışmada ise, hastaların %42'sinin hastalıklarıyla başa çıkmada en önemli faktörün dinî inanışları olduğunu ifade ettikleri ortaya koyulmuştur (Koenig, 1998, s.219). Dolayısıyla batıda özellikle hastalarla yapılan çalışmalar, din ve maneviyâtın hastalıklarla baş etme, kabullenme ve tedavi süreçlerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Çalışmanın I. bölümünde detaylı olarak izah edildiği üzere dinî danışmanlık ve manevî bakım konularında özellikle hastane ortamında ve diğer ihtiyaç duyulan kurumlar bünyesinde profesyonelleşme söz konusu olduğu ve bu ihtiyaca binaen bir meslek grubunun hastane ya da diğer kurumlarda istihdam edildiği görülmektedir.

Araştırmanın bulguları açısından Türkiye'deki durum değerlendirilecek olursa, istihdam, uygulama ve akademik alanlarda katılımcıların çoğu dinî danışmanlığın Türkiye için bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Ancak ihtiyaç olduğunu düşünmesine karşın bu konuda zihninde soru işaretleri olan katılımcılar da mevcuttur. Azınlık olmakla birlikte araştırmanın çalışma grubunda bu meslek alanının Türkiye için bir ihtiyaç olmadığını öne süren katılımcılar da vardır. "Dinî Danışmanlık Bir İhtiyaç mı?" temasına dair bulgulardan elde edilen sonuçlar aşağıda açıklanmıştır.

1. Evet, Bir İhtiyaçtır. Çünkü…

İstihdam alanını oluşturacağı düşünülen kurum olan DİB'ndan yetkililerle yapılan görüşmelerde her bir katılımcının dinî danışmanlığı Türkiye için bir ihtiyaç olarak gördüğü ve bunu hizmet verdikleri ya da vermeyi hedeflediği bireylerin talepleri ile gerekçelendirdikleri görülmektedir. Bireylerin birebir talepleri, sorun ve sıkıntılarını kurum görevlileri ile paylaşma arzu ve istekleri, profesyonel mahiyette olmasa dahi hâlihazırda din görevlilerinin bu hizmeti vermek durumunda kalmaları, hayatı din ve maneviyâtla anlamlandıran bireylerin dünya görüşü kendilerine yakın bir danışmanla görüşmek istemesi ve dünya görüşlerinin uyuştuğu bir danışmanlı sürecinden verim alınabileceği, doğal ve doğal olmayan afetlerdeki kriz dönemlerinde sürecin bireyler açısından en az zararla sonlandırılması gibi hedef kitleyi merkeze alan nedenler dolayısıyla istihdam alanından elde edilen bulgular dinî danışmanlığın Türkiye için bir ihtiyaç olduğunu destekler niteliktedir. Çalışmanın bulgular kısmında da değinildiği üzere, DİB'nda yapılan görüşmelerde hedef kitlenin bu hizmete ihtiyacına dair bir araştırma yapılıp yapılmadığı konusu sorulduğunda, böyle bir çalışma yapılmadığı ancak İstanbul Eyüp Sultan Camii bünyesinde halktan gelen talepler doğrultusunda bir dinî danışmanlık bürosunun açıldığı ve halka manevî ve dinî alanlarda hizmet verdiği ifade edilerek hedef kitlenin bu hizmeti almak için talepleri olduğu örneklendirilmiştir.

Uygulama alanı açısından bakıldığında ise dinî danışmanlığın kendi alanları ya da benzer alanlar için bir ihtiyaç olduğu ya da bir ihtiyaç olmadığını savunanlar bulunduğu gibi bu konuda zihinlerinin karışık olduğunu ifade edenler de mevcuttur.

Uygulama alanından elde edilen sonuçlarda, dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olduğuna dair argümanların başında hastalara kaliteli ve bütüncül bir sağlık bakımı gerçekleştirmek gelmektedir. Herhangi bir bireyin sağlıklı olması konusunda literatürde ölçüt alınan, World Healt Organization (Dünya Sağlık Örgütü-DSÖ) kuruluş anayasasında kullanılan sağlık tanımıdır. DSÖ'nün 1948 yılındaki tanımına göre; "sağlık yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmayışı değil, bireyin beden, ruh ve sosyal yönden tam iyilik durumudur" denilmektedir (WHO, 2017). Durumu bu bağlamda değerlendiren katılımcı sağlık personelleri bireyin bedenen, ruhen ve sosyal yönden iyi oluş sorumluluğunun tamamının kendilerine yüklendiğinde bu sorumluluğun altından kalkmakta zorluklar yaşayacaklarını ifade etmişlerdir. Özellikle ruh ve sosyal yönden iyi olma durumu konusunda farklı branşlardan destek alınabileceğini, bunların arasında da dinî danışmanların bulunması gereğini belirtmişlerdir. Sağlık camiasında uluslararası alanda yapılan çalışmalar, bu sonucu destekler nitelikte görünmektedir. Bütüncül sağlık hizmeti (Patterson, 1998; Ernst, 2007; Wade, 2009), hastalara sunulan sağlık hizmeti konusunda biyo- psikososyal-manevî (Sulmasy, 2002) bir model öne sürmektedir. Bu alanlardan biri ya da birkaçı ihmal edildiği takdirde sağlıklı olma halinin gerçekleşemeyeceği savunulmaktadır (Büssing&Koenig, 2010, s.19).

Uygulama alanının sonuçlarından bir diğeri ise, katılımcıların mesleki gözlemleri yoluyla özellikle dinî yaklaşımın hastaların korku ve kaygılarını azaltmasına yardımcı olduğudur. Sağlık alanında yapılan çalışmalar özellikle kaygı ve korku, depresyon ve intihar eğilimlerinde din ve maneviyâtın olumlu etkisinin görüldüğünü ortaya koymaktadır (Koenig, 2004, s.1195). Bu yönüyle araştırma bu konudaki literatürü destekler nitelikte bir sonucu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın dinî danışmanlığın Türkiye için bir ihtiyaç olduğu sonucunun gerekçelerinden bir diğeri ise, bu hizmetin hastaların ve hasta yakınlarının hastalıkla baş etme, hastalığı kabullenme, ölüm ve yas süreçlerinde hem din eğitimi boyutuyla hem de danışmanlık boyutuyla olumlu etkilerinin görüleceğidir. Bu konuda literatürde yoğun olarak tartışıldığı gibi, hakkında alan araştırmalarının yapıldığı bir konu olarak göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalar, hastaların hastalıkla baş etme, hastalığı kabullenme, ölüm ve yas süreçlerinde din ve maneviyâtın olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmektedir (Rumbold, 1986; Llyod, 1996; Lester, 1995; Dickenson&Johnson&Katz, 2000; Cobb, 2002; Sulmasy, 2006). Örneğin; 2005 yılında Amerika'da 130 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırma, dindarlık ve dinî destek ile ölüm korkusu arasında negatif ilişki bulurken, ölümü kabullenme arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur (Harding vdğr, 2005, s.256-257). Araştırma diğer yandan, özellikle psikoloji ve psikiyatri alanlarında obsesyon hastaları gibi hastalarda dinî danışmanların ilahiyat eğitimi arka planlarıyla birer dinî otorite olarak kabul edilmesinin tedavi sürecinde olumlu etkileri görüleceği dolayısıyla bu hizmetin sağlık alanında bir ihtiyaç olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bir diğer sonucu ise, sağlık çalışanlarının kendi görevlerini daha nitelikli yerine getirebilmeleri adına da dinî danışmanlığın bir ihtiyaç oluşudur. Katılımcılardan bir kısmı, tıbbi müdahale gereken durumlarda ya da hastaların ölüm anında kalp masajı istememe vb. bir takım tıbbi taleplerinde bunun dinen uygun olup olmadığı bilgisini alabilmek veya görevleri esnasında yaşadıkları travma ve üzüntüleri atlatmak açısından bu hizmetten kendilerinin de faydalanmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmanın ortaya koyduğu bu sonucu destekler

mahiyette, hastane gibi dezavantajlı grupların bulunduğu kurum ve ortamlarda tedavi sürecinde din ve maneviyâtın olumlu etkisinin olduğunu ortaya koyan çalışmaların yanında burada görev yapan personelin görevlerini yerine getirmede kolaylaştırıcı unsurlardan biri olabileceğine dönük çalışmalar da göze çarpmaktadır. 1996 yılında Sağlık Meslek Liseleri'nde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin değerlendirilmesine yönelik hazırlanan doktora tezinde ulaşılan sonuçlarda, sosyokültürel açıdan dinî inançlar ile sağlık arasında bir ilişkinin varlığı ve bu ilişki çerçevesinde hemşirelerin hasta ve hasta yakınlarına karşı yaklaşım geliştirmede ve kriz müdahalelerinde dersten yaralanacaklarını düşündükleri ortaya koyulmaktadır (Yıldırım, 1996, s.173). Bu sonuçlar da hastanelerde ölüm, kayıp, kriz, yas vb. süreçlerde dini literatürden beslenerek yardım hizmetinde bulunacak profesyonel bir meslek alanının bulunması gereğini destekler niteliktedir.

Uygulama alanında manevî destek görevlisi olarak hizmet veren katılımcılar, verdikleri hizmet sürecinde karşılaştıkları durumlar, hastaların talepleri dolayısıyla profesyonel bir meslek alanı olan dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Manevî destek görevlilerinden elde edilen bulgular, hedef kitlenin talepleri yanı sıra dinî danışmanlığın özellikle eğitim boyutuyla hastanelerde var olması gerektiğini sonucunu da ortaya koymuştur. Dinî danışmanlığın bir din eğitimi faaliyeti olduğunu ortaya koyan ya da bu açıdan tartışmalar yapan çalışmalara göre, çalışmanın kavramsal tartışma bölümünde dinî danışmanlık hizmeti tanımlanırken izah edilen (bkz. s.14) bireylerin din konulu ya da dinden bağımsız sorunlarına eğilerek iyileştirme, destekleme, uzlaştırma ve rehberlik etme faaliyetlerinin özellikle yönlendirme ve rehberlik etme aşamalarının bir din eğitimi faaliyeti olduğu yönündedir (Cebeci, 2010). Dinî danışmanlığa ihtiyaç duyan bir birey için sorun ya

da problemin iyileşme, iyileşme sonrası bu iyilik halinin desteklenmesi, aşılan problem örneğinde hayata bakış açısında ve Tanrı ile ilişkisinde uzlaşma ve hayatın geri kalanında benzer ya da farklı problemlerle karşılaştığında, insanlarla ve Tanrı ile iletişiminde kendisini tanıması (Selçuk, 1998, s. 462 ve 2002, s.129) kendisine rehberlik edecek bilgi ve motivasyonla donanması (Ege, 2015) aşamalarının bir öğrenme sürecini içerdiği düşünülmektedir. Bu öğrenme sürecini başarıyla gerçekleştiren birey, bundan sonrası için kendi çözümlerini üretebilecek olgunluğa erişebilecektir.

Akademik alandan elde edilen bulgular, dinî danışmanlığın bireylerin varoluşsal özellikleri dolayısıyla hayatlarını anlamlandırmada ve kendilerini gerçekleştirmede din ve maneviyâtın olmazsa olmaz yeri ile temellendirildiği sonucunu ortaya koymuştur. Sağlıklı olma haline bütüncül bakış açısı, bireylerin kendi bilgi ve hayatı anlamlandırma kaynaklarını da değerli kabul etmektedir. Bu bakış açısı aynı zamanda hastanın onur ve bağımsızlığını da önemsemektedir. Buna göre, bir hastanın fizyolojik ihtiyaçlarının yanında varoluşsal ve manevî ihtiyaçları sağlık bakımında önemsenmesi gereken kaynaklar olarak görülürse, bütüncül bir sağlık bakımı yaklaşımı geliştirilebilmektedir. (Koslander & DaSilva & Roxberg, 2009, s.34). Yine, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin son basamağı bireyin kendini gerçekleştirmesidir (Brown&Cullen, 2006, s.100; Kaur, 2013, s.1062). Bu bağlamda bireyin kendini gerçekleştirme ihtiyacının karşılanabilmesi için bütüncül bakış açısı gereği bedensel ve duygusal açıdan tüm ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (bkz. s. 44). Manevi ihtiyaçlar da insanların hayatlarında anlam, amaç ve değer bulmak zorunda olduğu ihtiyaç ve beklentilerdir. Herhangi bir dinî inanca sahip olmayan insanlar dahi hayatlarına anlam ve amaç katan inanç sistemlerine

sahiplerdir. Varoluşçu bakış açısı, yaşamın anlam ve amacını varoluşsal ihtiyaçlar olarak kabul etmektedir (Roberts, 1957, s. 46). Büssing & Koenig (2010)'un aktardığı bir araştırmada dindar hastalar varoluşsal ve manevi ihtiyaçlarını dini anlamda yorumlayabilirken, dindar olmayan kişiler aynı ihtiyaçlarını varoluşsal ve hümanistik açıdan yorumlayabilmektedir. Buna göre, psikososyal, varoluşsal ve dinî/manevi ihtiyaçlar teorik açıdan ayrılabilir görünse de bunların pratikte iç içe olduğu yorumları yapılmaktadır (s.19-20). Paul Tillich de, çalışmalarında insan varoluşunun Tanrı ile birey arasında köprü konumda olan manevî yönüne vurgular yapmış ve bu vurgular dinî danışmanlığın bireye varoluşsal özellikleri üzerinden bakış açısı geliştirmesinde etkili olmuştur (bkz. s.76). Genel olarak bu şekilde açıklanabilecek literatürdeki dinî ve manevî ihtiyaçların bireylerin varoluşsal ihtiyaçları olduğu bakış açısı ile araştırmanın akademik alandan elde edilen sonuçlarıyla uyuştuğu görülmektedir.

2. Evet, Bir İhtiyaçtır. Ama…

Araştırmada dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olduğunu düşünen katılımcıların yanı sıra bu ihtiyaç konusunda kafa karışıklığı yaşayan ya da şartlı düşünmek gerektiğini savunan katılımcıların bulguları da elde edilmiştir. Bu bulgulara göre, Türkiye şartlarında bu meslek alanının nasıl karşılık bulacağı, hizmetin içeriğinde hangi yaklaşımın kullanılacağına göre bakış açısının değişeceği, bu hizmeti yerine getirecek kişilerin kurumsal bağlantıları olursa hastalara yansız yüksüz yaklaşması, mevcut uygulamanın ülke için ölçüt olamayacağı ve idealin bu uygulama üzerinden okunabilmesi konularında endişeler olduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır. Aynı zamanda ideal anlamda böyle bir hizmet alanının zihinlerde şekillendirilememesi de kararsızlığın nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın bu kategorisinde ortaya çıkan bir diğer sonuç ise danışanlar kendilerini dindar ya da herhangi bir dinin inanırı olarak tanımlamadıklarında mesleği icra edecek kişilerin tutumlarının ne olacağı ve bu kişilere bir faydalarının dokunup dokunamayacağıdır. Bu husus, dinî danışmanlık alanında mesleğin tanımını ve bağlamını ortaya koyma aşamalarında tartışılan bir konu olarak görünmektedir (Montgomery & DeBell, 1996). Literatürde bu konuda iki eğilimden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki, bireylerin problemlerini anlamak ve açıklamak için özellikle dinî literatürden yararlanmak; ikincisi ise, bağlamı yalnızca danışanın belirlemesine imkân sağlamak olarak ifade edilmektedir. Modern dinî danışmanlık anlayışında bu eğilimlerden ikincisini tercih edilmesinin sağlıklı olacağını savunulmaktadır (daha detaylı bilgi için bkz. s.17 ve 62-86).

Bu kategorideki sonuçlardan biri de bu mesleğin hedef kitleden böyle bir talep olduğunda ihtiyaç olabileceği yönündedir. İhtiyaç ve talepler bir hizmetin yürürlüğe girmesinde etken olabilecek unsurlardan biri olarak kabul edilebilir. Ancak bu talebin kamuya dönük bir hizmet haline getirilmesinin yalnızca talebe bağlanmasının uygunluğu konusu da tartışılabilecektir.

Araştırmada dinî danışmanlığın günümüz Türkiye'sinde bireylerin inanç sahibi olmaları dolayısıyla bir ihtiyaç olmamasına karşın toplumun inançsızlaşma eğilimi dolayısıyla yakın gelecekte ihtiyaç olabileceğini ifade ederek inançlı bireylerin sorun ve sıkıntılarını kendilerinin çözebileceğini ifade etmiştir. Araştırmanın bu sonucu, temanın başında dindarlık seviyesi yüksek olan kişilerin daha az depresyona girdikleri, depresyonda olan kişilerin de daha hızlı iyileştikleri, intihar eğilimlerinin daha az olduğu, kaygılarının düşük olduğu, uyuşturucu madde kullanma eğilimlerinin düşük olduğu, psikolojik açıdan daha iyi durumda, daha ümitli ve

iyimser oldukları, hayatta amaç ve anlam buldukları, evliliklerinde daha mutlu oldukları, sosyal açıdan daha olumlu hissettiklerini belirleyen çalışmalarla uyumluluk göstermektedir (Koenig, 2004, s.1195). Ancak sonuç, Türkiye'de yaşayan bireylerin inançlı veya dindar bireyler olduğu varsayımını ortaya atmaktadır. 2009 yılında Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu tarafından TÜİK tarafından belirlenen coğrafi bölge dağılımına göre 1500 kişiyle gerçekleştirilen saha çalışmasında, dindarlığın nasıl anlamlandırıldığı sorulduğunda Türkiye'de deneklerin en çok tercih ettikleri dindarlık tanımlaması %46,5 ile "dinî vecibelerini yerine getiren ve dinî değerlerine bağlı biri olma" tanımlamasıdır. Bunu %27,8 ile "dinî vecibelerini yerine getiren ancak dine sıkı sıkıya bağlı olmayan" yanıtı takip etmekte, onu da "dinî vecibeleri yerine getirmemesine rağmen kendini kutsal değerlere ilgi duyan biri" şeklinde tanımlayan %20'lik bir denek kitlesi izlemektedir. Herhangi bir dinin vecibelerini yerine getirmeyen ve kutsal değerlere de ilgi duymayan olarak tanımlayan ise %3,7 oranındadır (s.20-21). Yine, Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2009)'na göre, dindarlık Türkiye'de yaygın bir olgu olmasına karşın bu olgunun içeriği sadece bir iman, itikat veya ilahi çağrıya yönelik bir felsefi içerikte değildir. Dindarlığın tek bir türü ve anlamı olduğunu söylemek zor olduğu için konu çok boyutlu bir şekilde irdelenmediği sürece dindarlığın tatmin edici bir şekilde anlaşılıp çözümlenmesi mümkün olamayacaktır (s.42).

Hastanelerde görev yapan manevî destek görevlilerinden bir kısmı da dinî danışmanlığın bir ihtiyaç olması konusunda kafa karışıklığı yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu bulgularda hastaların maneviyât kavramından, manevî olarak ne hissettiğinden habersiz olduğu belirtilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre, bu hizmetin yalnızca profesyonel bir boyutta, profesyonel bir eğitim sonrasında

yapıldığında ve hastanın da bu hizmetin ismi, içeriği ve tanımı konusunda farkındalığı olduğunda ihtiyaç olabileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

3. Hayır, Bir İhtiyaç Değildir. Çünkü…

Dinî danışmanlığın Türkiye için bir ihtiyaç olmadığını ifade eden katılımcılar bu hizmetin bir ihtiyaç olduğunu ifade edenlere ve bunu "ama"sı ile de olsa gerekçelendirenlere göre oldukça azınlıkta kalsa da gerekçelerinden ortaya çıkan sonuçlar, alanın geleceği adına önemsenmesi gereken sonuçlar olarak görünmektedir.

Dinî danışmanlığın Türkiye özelinde bir ihtiyaç olamayacağının gerekçelerinden ilki bu hizmetin Hıristiyanlıktan özenilecek bir meslek olacağı ve Hıristiyanlıkta günah çıkarma ritüeli dolayısıyla anlamlı olabileceği kabul edilse de İslam dini için bu hizmetin bir anlamı olmayacağı düşüncesidir. Çalışmanın ilk bölümünde tarihsel gelişimi içerisinde papazların cemaatlerinin sorun ve sıkıntıları konusunda işlerini nasıl daha verimli yapabileceklerinin kaygısıyla yola çıkılmasına karşın psikoloji ve psikiyatri alanlarıyla yapılan ortak çalışmalar ve bakış açıları yoluyla dinî danışmanlığın bağımsız bir disiplin olarak ve din adamlığından farklı bir meslek haline gelmesinin (bkz. s.22-58) altı çizildiği düşünülürse bu gerekçenin Türkiye'de dinî danışmanlık mesleğinin tanım ve netliğinin olmamasından kaynaklandığı düşünülebilecektir.

Dinî danışmanlık hizmetinin bir ihtiyaç olamayacağı konusunda sunulan bir diğer gerekçe ise, bireylere manevî açıdan yardım ve desteğin verilmesinde özel bir hizmet grubuna ihtiyaç olmayacağıdır. Buna göre, hal hatır sormak dahi manevî anlamda bir destek içereceği için bunu herhangi biri yapabilecektir. Bu gerekçe de, isimlendirme, meslek ve görev tanımı eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Çalışmanın ilk

bölümünde detaylıca izah edilen dünyanın bu alanda en köklü akreditasyon kurumu olan AAPC dinî danışmanlığı, "dinî danışmanlık, danışmanlık alanının bağımsız bir formudur. Danışman, danışanın ruhi esenliği ve gelişmesi için psikolojik anlama yöntemlerinin yanı sıra manevi kaynakları da kullanır. Bu işi yapan kişiler ise, yalnızca zihin sağlığı konusunda değil aynı zamanda din ve teoloji konusunda da eğitimli olmalıdırlar" (AAPC, 2016b) şeklinde tanımlayarak mesleğin tanım ve eğitim açısından sınırlarını çizerek gerekli alt yapıya sahip olmayan kişilerin bu mesleği icra etmesinin önünü kapatmıştır (daha detaylı bilgi için bkz. s.104).

Psikiyatri doktoru bir katılımcı kendi alanlarıyla bu meslek alanının çakışan hasta profili olamayacağı, bir psikiyatr olarak hastanın dinî inançlarıyla ilgilenmeden yalnızca patolojik verileriyle ilgileneceği gerekçeleriyle bu mesleğin bir ihtiyaç olamayacağını ifade etmiştir. Bulgular arasında aynı meslek grubundan tam aksi görüşte olarak bazı sorun ve sıkıntılarda bu meslek grubundan yararlanabileceğini ifade eden doktorlar bulunmaktadır. Psikiyatri alanında danışan açısından dinin ihmal edildiği veya dine mesafeli durulduğu düşüncesiyle yapılmış araştırma ve çalışmaları literatürde bulmak mümkün görünmektedir. 20. yüzyılın sonlarına değin psikiyatri ve dinin hayatın gizemli görünen sorularına farklı cevaplar sundukları ifade edilmiştir. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yayınlanan DSM (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı) 1987 yılında yayınlanan üçüncü el kitabında din ve maneviyât psikopatolojiyi niteler olarak kullanılmış ve dine negatif bakış açısı sunması yönüyle eleştirilmiştir (Lukoff vdğr., 1992 akt.Curlin vdğr.2007, s.1826). Neeleman ve Persaud (1995) de psikiyatrinin dine mesafeli duruşunu, bu alanda zihinsel hastalığın biyolojik ve psikolojik nedenlerini aydınlatmada kaydedilen ilerlemeler doğrultusunda herhangi bir dinî açıklama ya da

yardım gayretinin gereksiz bulunması ve genellikle dinî tutumların istenmeyen olarak görülen bağımlılık ve suçluluk gibi olaylarla bağlantılı olduğunun varsayılması ile izah etmektedirler. Yakın geçmişte yapılan çalışmalar ve söylemler ise bu tarihsel karşıtlığın zayıfladığını göstermektedir. Din ve maneviyâtın sağlık üzerindeki etkileri üzerine yapılan araştırmaların onun depresyon ve kaygı azalması, ömrü uzatma ve diğer fiziksel ve psikolojik sağlık yararlarını ortaya koyduğundan daha önce bahsedilmişti. Bu gelişmelere binaen DSM, dördüncü ek kitabında dinî ve manevî düşüncelerin patolojik olmadığının ifade eden bir tanı kategorisi eklemiştir (DSM-IV, 2005, s.488,524) ki bu da din ve maneviyâta olumlu bakış açısının geliştiğini göstermektedir. Bu bağlamda, araştırmada aynı branşta farklı sonuçlara ulaşılması "Din ve maneviyât ile ilgili sorunlar ortaya çıktığında psikiyatrlar nasıl davranmaktadır? Psikiyatrlar hastaları dinî ve manevî inançlarını konuşmak, tartışmak konularında teşvik ediyorlar mı? Psikiyatrların din ve maneviyât konularına diğer hekimlerden farklı bir bakış açıları mı var?" ve benzeri sorular ışığında Türkiye'de de yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Dinî danışmanlığın Türkiye'de ihtiyaç olmadığı görüşünü, bireylerin hâlihazırda din ya da maneviyât konularına ilgisi olduğu ve ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilecek durumda olmaları ile temellendirme de araştırmanın sonuçları arasındadır. Benzer bir sonuç mesleğin bir ihtiyaç olduğu ancak bunun şimdi değil ilerleyen yıllarda ön plana çıkacağı şeklinde şartlı bir gerekçelendirmede de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bireylerin dindar oluşu dolayısıyla psikolojik sıkıntı ve sorunlarını çözebileceğinin düşünüldüğü görülmektedir.

C. Dinî Danışmanlığın Geleceği

Bu temada, Türkiye için olası bir dinî danışmanlığın neliğinden, isimlendirmesine, eğitim unsurlarından eğiticilerinin özelliklerine ve yasal zeminine, bunun yanında gelecek projeksiyonu açısından ülkede nasıl bir yayılım izleyeceğine dair istihdam, uygulama ve akademik alanlardan toplanan verilerden sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. İsimlendirme

Türkçe literatürde dinî danışmanlık alanındaki kavramsal belirsizlik araştırma sonuçlarında da kendisini göstermiştir. Kavramlaştırmada iki unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri hizmetin içeriğini oluşturan kısımken diğeri hizmetin yöntemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla vurgular da bu iki bağlamda toplanmaktadır. İçerik açısından manevî ve dinî vurgusu, yöntem açısından ise danışmanlık, rehberlik ve destek vurgusu ortaya çıkan sonuçlar arasındadır.

Manevî vurguyu önceleyen istihdam alanı katılımcılarının bunu, maneviyât kavramının daha kapsamlı, din kavramının daha spesifik oluşu ile temellendirmiştir. Buna göre, Türkiye'de din içi ve dinler arası çeşitlilik göz önüne alındığında, bu oluşumların hepsini kapsayacak isimlendirmenin maneviyât olması uygun olacaktır. Maneviyât kavramı kullanıldığında farklı mezhep ve dinlere mensup danışanlara hizmet verilebileceği, kendi iç halini yansıtan danışanlara ahlakî, örfi değerlerle yaklaşılabileceği ifade edilmiştir. Uygulama alanından elde edilen sonuçlarda da istihdam alanıyla benzer nedenlerin yanında dinî kelimesinin Türkiye'de zihinlerdeki izdüşümü konusunda sorunlar ve sıkıntılar olabileceği kaygısıyla maneviyât kavramının tercih edilmesine ilişkin sonuçlar ortaya çıkmıştır. Katılımcılarının kendilerinin de bu kavramın izdüşümüyle ilgili sorunlar yaşadıkları bulgularda ortaya

çıkan sonuçlar arasındadır. Bazı katılımcıların maneviyât kavramını tercih ettiklerini ifade etseler dahi açıklamaları bulgular kısmında dinî vurgu kısmına alınmasının nedeni kavramı açıklarken aslında dinî vurgudan bahsetmeleri olmuştur. Dolayısıyla maneviyât kavramının neyi çağrıştırdığına ilişkin bir belirsizlik görünmektedir. Türkiye'de birçok farklı mezhep, tarikat, cemaat olmasının mesleği isimlendirmede kullanılacak din kavramının hangisine hitap ettiği ile ilgili sorun oluşturabileceği belirtilmiştir. Bunun nedeninin de DİB bugün Türkiye'deki konumunun bir sonucu olabileceği ve DİB'nın din anlayışı açısından dinler arası bir kapsayıcılıktan uzak oluşu olabileceği belirtilmiştir. Bunun yanında maneviyât kavramının tercih sebeplerinden biri de Türkiye'de var olan din ve din adamı algısının olumsuz olduğu iddiası olarak ortaya çıkmıştır. Böyle bir algının var olduğu maneviyât kavramının kullanılmasını temellendirmek için öne sürülse de din ve din adamı algısı konusunda derinlemesine araştırma yapılması, bu algının oluşmasında varsa DİB'nın katkısının ölçülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Akademik alandan maneviyât kavramının tercih edilmesinin uygun olacağına dair sonuçlar, din kavramının maneviyâtı da içerisine alan bir kavram olduğu, din kavramının Türkiye'deki olumsuz algısı ve din denildiğinde bunun bir tebliğ ve irşat faaliyeti olarak algılanabileceği şeklinde ortaya çıkmaktadır. İstihdam, uygulama ve akademik alandan toplanan verilerde manevî vurguyu öncelemede ulaşılan sonuçlar açısından, bu vurguda din ve maneviyât kavramları konusunda literal anlamda yapılan tartışmalar yeniden gündeme gelmektedir. Çalışmanın kavramsal tartışma kısmında literatürde manevîyatı dinin bütünleyici bir parçası olarak, dinden bağımsız olarak ve din kavramıyla eş anlamlı olarak tanımlamak şeklinde üç anlayışın var olduğu ifade edilmişti (bkz. s.8 vd.). Bunlardan maneviyâtın dinin bütünleyici bir

parçası olduğu görüşüne göre maneviyât dini kapsayan bir üst başlık olarak düşünülmektedir.

Akademik alanda maneviyât kavramının hizmetin isimlendirmesinde kullanılması ile ilgili handikapları olabileceğini ifade eden sonuçlara da ulaşılmıştır. Kavramda maneviyâtı kullanmanın zihinleri maddî ve manevî ayrımına sürükleyebileceği ve bu iki kavramın sınırlarının çizilmesinin imkânsızlaşabileceği, Türkiye'de maneviyât kavramının belirsizliğinin hizmetin isimlendirmesinde bu kavram kullanılırsa içeriğinin nasıl doldurulacağı konusunda da belirsizlikler getireceği eleştirileri de sonuçlar arasındadır. Maneviyât kavramını tanımlamanın zorluklarından kavramsal tartışma kısmında (bkz. s. 8 vd) bahsedildiği üzere muhatap kitlede bu kavramın nasıl bir çağrışım yaptığı, bu kavramdan ne anladıkları da Türkiye için soru işaretleri arasındadır ve üzerinde çalışılma yapılması gereken hususlardan biri olarak görünmektedir.

Dinî vurguyu önceleyenlerden elde edilen sonuçlarda istihdam alanı açısından bakıldığında bu hizmetin içeriğinin dinî vurguyla yapılacağı için belirleyici olanın içerik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç bağlamında, Türkiye'de doksanlı yılların sonlarında dinî danışmanlığın (o gün kullanılan haliyle dinsel danışmanlık) neliğine dair tartışmalar henüz yapılmaya başlandığında da "dinsel" kavramının bu hizmetin içeriğinin belirleyicisi olduğu ifade edilmiştir. Selçuk (1998), bu durumu şu şekilde izah etmiştir;

> "Dinsel danışmanlık, teoloji ile insan bilimlerini birleştiren bir disiplindir. Bu anlamda o, insanın problemlerine, inandığı dinin değerleriyle ilişki kurarak çözüm sunmayı hedefler. Ancak, bu hedefini gerçekleştiren diğer yardım disiplinlerinden kendini bağımsız kabul etmez. Dinsel danışmanlık, dinsel ilhamı, dinsel kaynakları şifa bulmanın muhtemel yolu olarak kabul ederek ve metodolojisini

> geliştirerek, dinsel içerikli problemlerin çözümüne katkı sağlayacak bir karakter taşır. Dinsel danışman, yardım arayanların problemleri konusunda konuşurken hem psikolojinin hem de teolojinin zengin geleneklerinden faydalanır. Dinsel danışman, din konusunda ve davranış bilimlerinde özel eğitim almış bir din görevlisidir" (s.463).

Uygulama alanı açısından elde edilen sonuçlar incelendiğinde, bu alanın manevî vurgudan ziyade dinî vurguyu tercih ettiği görülmektedir. Bu tercihin çeşitli nedenleri sonuçlar arasında sıralanmıştır. Buna göre sağlık personeli açısından, maneviyât kavramının belirsizliği ve hizmeti yerine getirecek kişilerin kendilerinden ve benzer meslek gruplarından din eğitimi almış olmasının yanı sıra mesleğini dinî bir bakış açısıyla yapacak olmasıyla ayrılacak olması, dinî vurgu ihmal edildiğinde bu mesleği icra edecek kişilerin bir psikolojik danışmandan farkının sezilemeyeceği, hizmetin içeriğinde din vurgusunun ön plana çıkması gereği, hastalar açısından din kavramının anlaşılırlığının yüksek olması ve din kavramı kullanıldığında mesleğin sınırlarının daha net çizilebileceği nedenleri ile hizmetin isimlendirmesinde din kavramının kullanılması uygun olacaktır. İsimlendirmede din kavramının kullanılması konusunda tercih önceliği görülmesine karşın toplumdan tepkiler gelebileceği endişesiyle bu kavramın kullanılmamasını ön gören sonuçlar da oraya çıkmasına karşın bu katılımcıların çok küçük bir parçasıyla sınırlı kalmıştır. Akademik alanda da maneviyât kavramının belirsizliği ve içeriğin din merkezli oluşu dolayısıyla dinî vurgunun tercih edilmesi önerilmiştir. Ancak isimlendirmede din kullanılmasının yanı sıra "hangi din?" sorusu da sorularak, dinî bakışın mezhepler üstü, kapsayıcı, insanın varoluşunu daha iyiye taşıyacak bir hizmet bağlamında olması gereği ifade edilmiştir.

İsimlendirmede yöntemi ifade edecek kısımda ise danışmanlık ve destek ya da rehberlik vurguları ön plana çıkmaktadır. Özellikle uygulama alanı açısından *bakım* kavramının bu mesleğin ya da hizmetin isimlendirmesinde kullanılamayacağı neredeyse katılımcıların tamamı tarafından ifade edilmiştir. Sağlık bakımı açısından bu kavramın, hastanın yalnızca ruhsal değil bedenen bakımını da kapsadığı ve söz konusu hizmeti de nitelemesi için kullanıldığında böyle bir beklentinin oluşabileceği, hizmetin sağlık bakım içerisinde değerlendirilmesi durumunun oluşabileceği ifade edilmiştir. Sağlık bakımına tıp alanındaki branşların gireceği diğer destek hizmetlerinin bu bağlamda değerlendirilmesinin kendi alanları için işleyişte sıkıntılar ortaya çıkaracağı ifade edilmiştir. Bu sıkıntıdan dolayı ekibin içinde görülmeyecek manevî ya da dinî bakımın bu takdirde sağlık bakımına bir alternatif ya da bir rakip gibi algılanabileceği endişesi belirtilmiştir. Bu açıdan araştırmada isimlendirme konusunda belki de net olarak ortaya çıkan tek sonuç "bakım" kavramının kullanılmasının sağlık alanı açısından uygun olmayacağı görüşüdür.

Danışmanlık kavramının kullanılması konusunda katılımcıların genel kanaati bu kavramın isimlendirmede kullanılmasının hizmetin profesyonelleşmesi adına önemli bir adım olacağı olsa da bu kullanımın ancak görev yapacak personelin bu vasfı almasını sağlayacak nitelikli bir eğitimden geçmesiyle mümkün olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında psikolojik danışmanlık üzerinden düşünülerek bu hizmetin bir dinî psikolojik danışmanlık kapsamında değerlendirilmesinin hizmet içeriği de işin içine katıldığında uygun olacağı görüşü ifade edilmiştir. Çalışmanın kavramsal analiz ve tarihi gelişim (bkz. s.12 ve s. 46) kısımlarında Türkçede *"care"* kavramının karşılığı olarak kullanılan *"bakım"* kavramının yerine danışmanlık kavramının kullanılmasının uygun olacağına dair görüşlere temel olabilecek

tartışmalardan bahsedilmişti. Bu açıdan literatürde, manevî bakım en genel anlamda ihtiyaç sahibi bireylerin, ailelerin ve toplumun inancını karşılamak için uygulanan bir tutum olarak görülmektedir. Bakım, vaaz, öğretim, uygulama ve toplumun gelişimini içerebilmektedir. Vaizler tarafından yapılan ve manevî bakımın daha özelleşmiş hali olan vaizlikte, bireylere dinî rehberlik yapmak ve onların hayatlarındaki dinî görevlerine yoğunlaşmalarını sağlamak için özel bir eğitim gerektirmektedir. Dinî danışmanlık ise, bireylerin (gerekirse ailelerin) problemlerini hedeflemekte ve iyileştirme yardımı için ilk olarak psikoterapinin gözüyle durumlara bakmayı gerektirmektedir (bkz. s.46). Buna göre, manevî ya da dinî bakım ve danışmanlık isimlendirmelerinden ilki tercih edildiğinde danışmanlık yapan bir din adamı algısı, ikincisi tercih edildiğinde din adamı olan danışman ya da din eğitimi almış danışman konumuna geçme durumu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de de ilk algıdan ikincisine geçilme zorunluluğu araştırmanın sonuçlarıyla ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde bu meslek alanı zamanla din adamlığı gibi düşünülerek vaizlik ya da imamlık ile özdeşleştirilebilecektir.

Son olarak rehberlik ve destek vurgusunun öncelenme durumu incelendiğinde, rehberlik kavramının yöntemsel açıdan kapsayıcılığı üzerinde durulmuştur. Akademik alandan ise danışmanlığın daha profesyonel bir alan olduğu ve bunun ayrı meslek alanı olarak ortaya çıkacağı, rehberliğin ise Türkiye'nin ihtiyacı olduğu hizmeti sunabileceği bu yönüyle bir din eğitimi faaliyeti olacağı ifade edilmiştir. Çalışmanın kavramsal tartışma kısmında dinî danışmanlık, "bireyleri ruhen iyileştirmeyi, desteklemeyi, uzlaştırmayı ve onlara rehberlik etmeyi amaç edinen bir yardım etme etkinliği" (bkz. s. 12 vd.) olarak tanımlanırken, rehberlik bu anlamda meslek alanının bir fonksiyonu olarak görülmüş ve danışmanlıktan ayrı

düşünülmemiştir. Bu fonksiyonun önemine binaen isimlendirmede rehberlik kavramının kullanılması da tercih edilebilir olsa da dinî danışmanlık meslek tanımı, fonksiyonları ve sınırları ortaya koyulduğunda bu ayrıma gerek kalmayacağı savunulabilir görünmektedir.

Sonuç olarak, araştırmanın bulguları arasında Türkçe literatürde dinî danışmanlık mesleğini isimlendirmek için kullanılan kavramların neredeyse tamamı ortaya çıksa da kavramlaştırmada içeriği belirleyen yön adına "din" kavramının ön plan çıktığı görülmektedir. Maneviyât kavramının kullanılmasını öneren katılımcılar ise bu kavramın Türkiye ortamında daha kapsayıcı bir anlam ifade edebileceği düşüncesiyle bu öneride bulunsa da bu düşüncenin bilimsel açıdan onaylanabilmesi kavramın belirsiz yönleri açısından sorunlu görünmektedir. Kimi katılımcılar maneviyât kavramını önerse de hizmetin içeriğini dinî kavram ya da ritüellerle açıklamaları yönünden bu hizmeti dinsel içerikli düşündüklerini ortaya koymuşlardır. İsimlendirmenin içeriksel yönünde durum bu şekilde iken yöntemsel kısmını vurgulayan kısımda ise bir neticeye ulaşıldığını söylemek mümkün görünmektedir. Kavramlaştırmanın bu yönü hizmeti gerçekleştirecek personelin eğitimiyle de belirginleşeceği için tercihler gerekçeli olarak belirtilmiştir. Örneğin "danışmanlık" kavramının kullanılabilmesi profesyonel bir eğitimin varlığıyla gerekçelendirilirken, herhangi bir hizmet içi eğitim ya da sertifika eğitimiyle görev yapacak kişiler için destek veya rehberlik kavramlarının kullanılabileceği ifade edilmiştir. İngilizce literatürdeki kullanımından çeviri olarak kavramlaştırmalarda yer alan bakım kavramının ise özellikle sağlık alanı tarafından uygun görülmemektedir.

2. Dinî Danışmanlık Eğitimi

Dinî danışmanlık mesleğini icra edecek personelin nasıl bir eğitimden geçerek bu mesleği icra edeceği konusu, eğitimin pek çok boyutunu içine alacak bir tartışma olarak görülmüş, araştırmanın görüşmeleri bu doğrultuda yapılmış ve sonuçlar da bu boyutlar doğrultusunda tartışılmaya çalışılmıştır. Meslekî eğitim, bir eğitim öğretim faaliyeti olmanın yanı sıra bireylere bir meslekî kimlik ve bakış açısı kazandırma (Sabancıoğulları&Doğan, 2012) amaçlarını da gütmektedir. Disiplinler arası bir alan olarak kabul edilen dinî danışmanlık alanında ise meslekî kimlik ve bakış açısı yönünden karşılaşılabilecek zorluklar ya da soru işaretleri olacağı tahmin edilmektedir. Bu açıdan eğitimsel netliğin oluşması mesleğin sınırlarının çizilmesi hususunda önem arz etmektedir.

2.1.Dinî Danışmanlık Eğitiminin Düzeyi

Araştırmada ideal bir dinî danışmanlık eğitimin yükseköğretimin hangi seviyesinde gerçekleştirilmesi gereğine dair sorgulamaların yapıldığı bu kategoride bulguların iki bağlamda değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlar lisans ve lisansüstü düzey olarak gruplanmışlardır. Bu iki eğitim düzeyinin biri hakkında bir eğilimin olduğunu söylemek bulgular açısından çok mümkün görünmemektedir.

Dinî danışmanlık eğitiminin bir lisans programıyla gerçekleştirilmesi konusunda da iki eğilimden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki, ilahiyat fakültesi programlarının branşlaşma bağlamında geliştirilmesi ve bu konuda bir dönüşüme gidilmesi yönünde, diğeri ise, alana özgü bağımsız bir lisans programının oluşturulması yönündedir. İlahiyat fakültelerinde bir branşlaşma olacağı düşünülürse bunun ilk iki sınıfta ortak eğitim sonrası 3 ve 4. sınıflar düzeyinde branşlara ayrılma şeklinde olabileceği, lisansüstü eğitimlerin ise uzmanlık olarak düşünülebileceği ifade edilmiştir. Bu öneri

açısından düşünüldüğünde ilahiyat fakültesine yerleşen bir öğrenci 1 ve 2. sınıflarda ortak dersler aldıktan sonra dinî danışmanlık branşını seçerek 3 ve 4. sınıflarda bu branşa yönelik dersler alacak ve lisansüstü eğitime devam etmek isterse hastaneler, cezaevleri, sosyal hizmet kurumlar vb. alanlar konusunda uzmanlaşabilecektir. Bağımsız bir lisans programındaysa disiplinler arası alanlardan dersler ile öğrenciler her alanda görev yapacak yeterlikte dinî danışman olmak üzere yetiştirilecektir. Ancak yine uzmanlığını bir alanda yapmak isteyen öğrenciler lisansüstü çalışmalarıyla uzmanlaşmaya yönelebileceklerdir. Araştırmanın sonuçları bu konuda paydaşların katılımıyla bir program geliştirme ve kapsamlı bir ihtiyaç analizi çalışması yapılmasını da içermiştir.

Bir diğer eğitim düzeyi önerisi ise dinî danışmanlık eğitiminin bir lisansüstü program olarak dizayn edilmesidir. İlahiyat ya da psikoloji eğitimi almış kişiler aldıkları eğitimin üzerine bir diğerinin lisansüstü eğitimini alarak ya da dinî danışmanlık ismiyle oluşturulacak bir lisansüstü programı vasıtasıyla bu mesleğin icra edilebileceği sonuçlar arasında ortaya çıkmıştır.

Bu kategori bağlamında ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri bu konunun düşünülmeye başlanmış olmasının yanında bu hususta bir program geliştirme ve kapsamlı bir ihtiyaç analizi için çalışmalar yapılması gereğidir. Çalışmanın ilk bölümünde Amerika gibi dinî danışmanlık uygulamalarına çok erken dönemlerde başlamış bir ülkenin AAPC vasıtasıyla ortaya koyduğu eğitim standartlarında hem lisans hem de lisansüstü programlar kurulabileceği ve akreditasyon standartlarının bu iki düzeyde program için de geçerli olacağı (bkz. s. 83, 96, 105) ifade edilmesine karşın uygulamada bu eğitimin lisansüstü programlar vasıtasıyla yapıldığı (bkz. s. 129 vd.) gözlenmektedir. Türkiye için kendi gerçekliği içinde program geliştirme

çalışmalarının yapılması, bu hizmetin bir meslek alanı haline gelmesi açısından kaçınılmaz görünmektedir.

2.2.Dinî Danışmanlık Eğitiminin Bağlamı

Dinî danışmanlık eğitiminin hangi eğitim düzeyinde verilebileceği tartışılırken zorunlu olarak bu eğitimin hangi bağlamda gerçekleştirileceği konusu da tartışılmaktadır. Çünkü açılabilecek bir lisans ya da lisansüstü programın hangi fakülte ve/veya bölüm bünyesinde açılacağı meslek alanının disiplinler arası oluşu sebebiyle tartışmalı görünmektedir. Kaldı ki bağlamın meslekî kimliği de şekillendireceği düşünüldüğünde bu tartışma daha önemli noktaya kaymaktadır.

Dinî danışmanlık eğitiminin bağlamı kategorisinde bu bağlamı ilahiyat fakültelerinin, psikoloji bölümlerinin belirleyebileceği sonucunun yanında bütüncül bakış açısıyla programlar açılması gereği savunusu da ortaya çıkmıştır. Bu savunular gerekçelendirilirken de bağlam dolayısıyla ortaya çıkacak meslekî kimlik tartışılmıştır.

İstihdam ayağını oluşturan DİB açısından böyle bir tartışma yersiz bulunarak, eğitim hangi bünyede yapılırsa yapılsın istihdam kurumunun DİB vasıtasıyla yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Batı'daki kilise merkezli işleyiş bu duruma gerekçe gösterilmiştir. Eğer işleyiş DİB vasıtasıyla gerçekleşmezse meslekî kimlik açısından sorunlar yaşanabileceği ve DİB daire başkanın tabiriyle görev yapan personelin "onlarlaşacağı" ifade edilmiştir. Türkiye'deki DİB'nın kurumsal ya da kutsaliyet açısından kilise ile aynı kategoride değerlendirilemeyeceği açık olsa dahi çalışmanın ilk bölümünde 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren dinî danışmanlık hizmetinin kilise merkezlilikten uzaklaşmasına dönük tartışmalar ve çalışmalar yapıldığından

bahsedilmiştir (Bkz s. 126 vd.). Dolayısıyla DİB açısından ortaya çıkan bu sonucun bilimsel zeminde tartışılması gerektiği görülmektedir.

Dinî danışmanlık eğitiminin ilahiyat fakülteleri bünyesinde gerçekleştirilmesi konusunda sağlık personelinin ihtimale mesafeli durduğu görülse de hastanelerdeki manevî destek görevlileri ve akademik alandan katılımcıların bir kısmı bu ihtimalin daha uygulanabilir olduğunu bu mesleği icra edecek kişilerin teoloji alt yapısına sahip olması gereğini ancak meslek olarak din adamı olmasının zorunlu olmayacağını ifade etmişlerdir. Peki, ilahiyat fakültelerinin mevcut programları bu hizmeti verecek personelin yetiştirilmesi için yeterli midir? İstihdam ve akademik alanın tamamı, programlara hâkim olduklarını ve gerçekleştirilecek hizmet düşünüldüğünde bu eğitimin hizmetin verilmesi için yeterli olmayacağını ifade belirtmişlerdir. İstihdam alanı verilerinde ilahiyat programlarının pratiğe dönük olmaması ve bu hizmetin pratik yönüyle var olması gerekçesiyle yetersiz olduğu ortaya koyulmuştur. Akademik alanda da buna benzer yorumlarla programların pratik alandan uzak ve ihtiyaca cevap vermede yetersiz ve ihtiyaç alanlarının akademide tanınmıyor oluşu ifade edilmiştir. Programların pratiğe ve ihtiyaç alanlarına yönelirse akademik hüviyetini kaybedebileceği kaygıları olduğu da belirtilmiştir. Sağlık alanından ise ilahiyat fakültelerinin yetiştirdiği bireylerin sığ, kaba ve sert bir din anlayışına sahip olması yönüyle din anlayışının ihtiyaç alanlarının özellikleri doğrultusunda şekillendirilmesi eleştirisi ortaya çıkmıştır.

İlahiyat fakültelerinin kuruluşuna 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat kanunun 4. maddesindeki; "Maarif Vekâleti yüksek din uzmanları yetiştirmek için Dar'ül Fünûn'da bir ilahiyat fakültesi, imam ve hatip yetiştirmek için de ayrı mektepler açacaktır" (Akyüz, 2010, s.330) ifadesiyle yasal zemin hazırlanmış olsa da kurumsal

anlamda 1949 yılında kurulan Ankara İlahiyat Fakültesi bugünkü ilahiyat geleneğinin miladı olarak kabul edilmiştir. Ankara İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşu ile ilgili yasa tasarısını meclise sunan hükümet bu fakültelerin kuruluş amacını şu ifadelerle belirtmiştir: "Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşünüşünde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir ilahiyat fakültesinin kurulmasını kararlaştıran Ankara Üniversitesi Senatosu…" (Koştaş, 1990, s.8)

Kuruluş amacı bu şekilde ifade edilen fakültenin 1949-1950 öğretim dönemi ilk açılış konuşmasını yapan rektör Hikmet Birand ise konuşmasında Ankara İlahiyat'ın açılış gerekçesi ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"Bu fakülte de, üniversitenin, milli ihtiyaçlarımızı cevaplandırma görevini yerine getirmek üzere kuruluyor. Yüksek din âlimleri yetiştirmek, dini etütlere ilmi bir merkez olmak, bu ara da İslamiyet'in ana prensiplerini ortaya çıkararak onu her türlü batıl itikatlardan sıyırıp tam özü ile meydana koymak, fakültenin vazifesi olacaktır. Bir hayat gerçeği olan din de hayat ile birlikte tekâmül etmek ve yeni hayat oluşları karşısındaki vaaz'ını tayin etmek gerektir. Bu tekâmül ve tayin indi mülahazalarla değil, hayat hakkında reel ve ilmi bir görüşten sonraki metafizik izahlarla sağlanacaktır".

Kuruluşundan bugüne değin ilahiyat fakültelerinin işlevsellik açısından amaçlarıyla ne derece paralel bir gelişim gösterdiği ve bugünün ilahiyatlarının kuruluş amaçlarına hizmet edip etmediği tartışılan bir konu olarak güncelliğini korumaktadır (Köylü, 2013). Bu tartışmalar ışığında 1998 yılında YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu)

tarafından hedefleri yeniden tartışılan ilahiyat fakültelerinin, "Kuran'ı referans alan, kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen ilahiyatçılar yetiştirmek" (YÖK, 1998) amacıyla kurulduğu ifade edilerek ilahiyat mezunlarının yeterlikleri açısından "hayatı yorumlayarak problemlere çözüm üretmek" hususu vurgulanmıştır.

İlahiyat fakülteleri mezunları bugün, Milli Eğitim, Sağlık, Adalet Bakanlıkları ve DİB gibi kurumlarda personel olarak istihdam edilmekte ve her bir kurumun kendine has özellikleri dolayısıyla görev içeriği açısından farklı yeterliklere sahip olmaları beklenmektedir. Bu kurumların her birindeki hizmetler için pratiğe dönük farklı eğitimler gerekmesine karşın ilahiyat fakülteleri teori üzerinden ve tek tip bir eğitimle öğrenci yetiştirmektedir (Köylü, 2013, s.). Bunun yanında YÖK ya da ilahiyat fakülteleri ile DİB arasında ihtiyaç yönelimli program geliştirme ya da kalite artırımı açısından bir çalışma da yapılmamıştır (Öztürk, 2004, s.140)

Araştırmanın sonuçlarının ilahiyat fakültelerinin neredeyse kuruluşundan itibaren tartışılan pratik eğitim eksikliği ve ihtiyaca yönelik eğitim verilmemesi konularıyla paralel olduğu görünmektedir. 2013 yılında din hizmetleri alanında görev yapan 600 imamla gerçekleştirilen bir araştırmada ilahiyat mezunu olan katılımcılar ile olmayan katılımcılar arasında dini danışmanlık ve rehberlik ve mesleki beceri ve uygulama yeterlik alanlarında bir farklılık gözlenmediği sonucu ortaya koyulmuştur (Turan, 2013). Bu alan araştırması da araştırmanın sonuçlarını destekler görünmektedir. Bu sonuca göre ise, dinî danışmanlık eğitim programının ilahiyat fakülteleri bünyesinde oluşturulmasını önerenler dâhil katılımcılar açısından bugünkü ilahiyat programları bu alana dönük bir eğitim vermemektedir.

Araştırmanın sonuçlarından bir diğeri olan dinî danışmanlık eğitiminin psikoloji ve danışmanlık bağlamında gerçekleştirilmesi önerisi yoğun olarak sağlık çalışanları tarafından sunulmuştur. Buna göre, psikoloji alanının ilahiyata yönelmesi gereği ve bu mesleğin icra edilmesi için derin teoloji bilgisine sahip olunmasının gerekmeyeceği sebepleriyle bağlamı psikolojinin oluşturması önersinde bulunmaktadırlar. Akademik alan da dinî danışmanlık hizmetinin danışmanlık boyutunun bir profesyonellik gerektirdiği ve ilahiyat programlarında bu dönük değişim ya da revizyonlar olsa dahi bu profesyonelliğin psikolojik danışmanlık bölümlerindeki şekliyle elde edilemeyeceği savunuları ortaya çıkmıştır. Ayrıca psikoloji alanının bu hizmeti kabullenmede de sorunlar yaşayabileceği ifade edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu ise bütüncül bakış açısının hâkim olduğu bir eğitim programının ortaya koyulmasıdır. Program bütüncül bir bakış açısına sahip olursa ve insan merkezli yola çıkılırsa bölümleşmenin hangi fakülte bünyesinde olacağının bir anlamı kalmayacağı ifade edilmiştir. Benzer bir ikilemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümlerinin ilahiyat ya da eğitim fakültesi bünyesinde olması konusunda yaşandığı ve her iki deneyimin de yaşandıktan sonra aralarında bir fark görülmediği belirtilmiştir. Bu bağlamda bütüncül bir bakış açısıyla oluşturulacak bir lisansüstü programın sosyal bilimler enstitüleri bünyesinde kurulduktan sonra disiplinler arası eğitimlerle bu eğitimin gerçekleştirilebileceği sonucu ortaya çıkmıştır.

Kimlik problemi dinî danışmanlık alanında eğitimin bağlamıyla ilintili ve ondan bağımsız olarak tartışılan konulardan biridir (bkz. s.64 vd.). Araştırmanın bu konudaki sonuçları, dinin hizmetin içeriğini, danışmanlığın ise yöntemini belirleyeceği ve meslekî profesyonelliğin baz alınacağı bir yaklaşımla böyle bir

problemin ortadan kalkacağı yönündedir. Tarihsel gelişimi açısından çok kültürlü şartlar, dinî danışmanlığın disiplinler arası bir alan olarak metodolojik karakteri, bireylerin ihtiyaçları ve terapötik ortamla karşılaşmasının getirdiği çeşitlilik kimlik karmaşalarının da oluşmasına sebep olmuştur. Dinî danışmanlık hizmetini gerçekleştiren danışmanların kendi manevî kimliklerini danışma ortamına ne oranda yansıtacakları ve danışanların onları hangi kimlikleriyle benimsedikleri konusunda kaygıları bulunmaktadır. Bu kaygılar, danışman "Tanrının bir temsilcisi mi?", "Bir memur mu?" yoksa "Geleneğin bugüne taşıyıcısı mı?" vb. sorular etrafında şekillenmektedir (s.64). Bu, hizmetin içeriksel boyutuyla ilgili görünmektedir. Diğer yandan danışmanlık becerilerine yönelerek dinsel içeriğin, dinsel içeriğe yönelerek de danışmanlık boyutunun ihmal edilmesi ihtimali de söz konusu olabilmektedir. Bunlar dinî danışmanlık alanında tarihten bugüne yapılan tartışmalar olarak görünmektedir. Türkiye için alanda eğitim programlarının kurulması ve profesyonelliğe yönelinmesi ile bu tartışmaların daha da derinleşerek devam etmesi olası kabul edilebilecektir.

2.3.Dinî Danışmanlık Eğitiminin Kazandırması Beklenen Yeterlikler

"Bir dinî danışmanlık eğitimi mezun ettiği öğrencilere hangi yeterlikleri kazandırmalıdır?" sorusu cevaplanması zor bir soru olarak görünmektedir. Tek başına bir eğitim programının beklenen yeterlikleri mutlaka kazandırabileceğini ifade etmek mümkün görünmese de her öğretim programının mezun ettiği öğrenciye kazandırmayı hedeflediği yeterlikler olması gerekmektedir. Peki bu yeterlikler nasıl ölçülecektir?

Araştırmadan dinî danışmanlık eğitiminin kazandırması beklenen yeterlikleri açısından teori ve pratik alan yeterlikleri yanında bir takım özel yeterliklerin de beklenmesi gereği sonucu ortaya çıkmıştır. Teori açısından eğitim içeriğinde bahsedilen alan bilgilerinin kazanılması gereği ifade edilirken pratik alanda beklenecek yeterlikler bir takım kategoriler halinde dile getirilmiştir. İletişim kurabilme, etkin dinleme, empati kurabilme, problem çözme, danışmanlık becerileri ile karakter eğitimi ve çok kültürlü bakış açısı yeterlikleri araştırma sonuçları açısından öne çıkan yeterlik beklentileri olarak sıralanabilmektedir.

Eğitim yeterliklerini genel olarak eğitim içeriği üzerinde durarak şekillendiren katılımcılar dinî danışmanlık mesleğini icra edecek personelde muhakkak özel yeterlikler beklenmesi gereğini ifade etmişlerdir. Bu özel yeterliklerin nasıl ölçüleceği konusundaysa eğitimin düzeyi ve istihdam yöntemleri açısından yorumlar yapılmıştır. Dinî danışmanlık eğitiminin bir lisansüstü eğitim şeklinde gerçekleşmesi durumunda lisansüstü öğrenci alım mülakatlarında bir takım yeterliklerin belirlenebileceği ve alımların buna göre yapılabileceği belirtilirken bazı özel yeterliklerin de eğitimle kazanılabileceği durumuna binaen bunun da mezuniyet aşamasında ölçülebileceği ifade edilmiştir. Özel yeterliklerin ölçümünü eğitim sürecinde düşünmeyen katılımcılar açısından ise istihdam ayağında bu yeterliklerin ölçülebileceği ifade edilmiştir. Bu meslek grubuna alımların muhakkak mülakat yoluyla yapılması gerektiği ve mülakatın da özel yeterlikleri ölçmeye dönük dizayn edilmesi gereği belirtilmiştir. Ölçüm yollarına dair bu sonuçlar ortaya çıkmışken personelden beklenecek özel yeterlikler ise mesleği ile varlık amacını özdeşleştirme, alana dair perspektif, sosyal zekâ, psikolojik dayanıklılık, özgüven, gönüllülük, bilgelik, güleryüzlülük, merhamet, şefkat, hoşgörü sahibi olma ve mesleğin sevip

sahiplenme şeklinde sıralanabilmektedir. Araştırmanın sonuçlarında ortaya çıkan bu özel yeterliklerin birçoğu alanda tartışılan ve bu mesleği icra edeceklerden beklenen uluslararası standartlarla paralel görünmektedir. Gönüllülük ve psikolojik dayanıklılık meslek alanında beklenen ve süpervizyon sürecinde ölçülmesi istenen yeterlikler arasındadır. Psikolojik dayanıklılığı mesleki sürece yayabilme konusunda görev yapacak personelin belli aralıklarla kişisel terapi alması da meslekî standartlar arasında zikredilmiştir. (bkz. s.143, 145).

2.4.Dinî Danışmanlık Eğitiminin İçeriği

Dinî danışmanlık alanında oluşturulacak bir programın içeriği konusunda araştırmanın çalışma grubundan elde edilen bulgular neticesinde ulaşılan sonuçlar, bu içeriğin iki alanda toplanması gerektiğini ortaya koymuştur. Bunlar, teoloji alan bilgisi ve meslekî beceri ve uygulamaya dönük içeriklerdir.

Teoloji alan bilgisi açısından, karşılaşılacak durumlara yönelik dinî bilginin kastedildiği ifade edilirken, dinî bilginin günün şartları açısından yeniden yorumlanması ve çok kültürlü bakış açısıyla teoloji eğitimi içeriğinin gereği çalışma grubunun istihdam, uygulama ve akademik alanı tarafından özellikle vurgulanan bir husus olmuştur. Batı'da manevî ya da pratik teoloji adıyla ortaya çıkan ve dinî danışmanlık ve benzer mesleklerin kullanacağı içeriğe dair tartışmaların ve çalışmaların yapıldığı teoloji alanı kapsamında, karşılaşılması muhtemel dezavantajlı gruplar ya da konular hususunda teoloji çalışmaları yapıldığı ya da yapılmasının gerekli olduğuna dair tartışmaların var olduğu çalışmanın ilk bölümünde detaylı olarak izah edilmişti (bkz. s.61-62). Bunun yanında uygulamalardaki aksaklıklar ve sorunlar sebebiyle çok kültürlülük açısından standartlar ve eğitim programlarında

süregelen revizyonlar yapıldığı da ifade edilmişti (s.80, 107). Dolayısıyla dinî danışmanlığın uygulama sahasına çıkmasıyla bu tartışmaların ve ihtiyaçların Türkiye için de ortaya çıkması muhtemel göründüğünden araştırmanın bu sonucu literatürle örtüşmekte ve Türkiye için alandaki akademik gelişmeler açısından olumlu görünmektedir.

Meslekî bilgi ve uygulamaya dönük içerik içinse araştırmanın bulguları, danışmanlık ve iletişim becerileri, psikoloji alanına dönük genel ve özel (yaşlı, çocuk, ergen psikolojisi gibi) eğitimler, hasta, hastalık, suç çeşitleri gibi hedef kitleyi tanımaya dönük eğitimler, sağlık kurumları ve çalışanlarını ve sağlık hiyerarşisini tanımaya dönük eğitimler, insan ve hasta hakları, mahremiyet eğitimi, gizlilik esasları, ölüm ve yas süreci eğitim önerileri sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın sonuçları arasında bir katılımcı "manevî hizmetlerde klinik eğitim" adıyla bir eğitim programı oluşturulmasının alan için son derece faydalı olacağını ifade etmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde dinî danışmanlık eğitiminde klinik manevî eğitim felsefesi ve programı (s. 42) detaylıca izah edilmiş ve dinî danışmanlık programının temelini oluşturacak içeriksel zorunluluğun akreditasyon kriterleri arasına alındığından bahsedilmişti. Bu bağlamda özellikle sağlıkla ilgili alanlarda -ancak diğer alanlardaki faydası göz ardı edilmeksizin- klinik eğitimin bir dinî danışmanlık eğitiminin olmazsa olmazları arasında olduğu ifade edilebilmektedir. Türkiye'de oluşturulacak alana özel programlarda bu bağlamda eğitimlerin var olması eğitim programlarının güçlü yönlerinden biri olacaktır.

Akademik alandan araştırmaya katılan akademisyenler, herhangi bir öğretim programının bir felsefesi ve üzerine inşa edildiği yaklaşımlar olması gereğinden hareketle olası bir programın içeriğinin mezun edeceği öğrencilere bir nosyon

kazandırması gerektiğini ve bu programın insanı merkeze almayı başarmış bir program olması gereğini ifade etmişlerdir. Buna göre, söz konusu öğretim programlarının ihtiyaç merkezli ve problem çözen anlayışa göre yapılanması gereğinden hareketle insanı merkeze alması zorunlu görünmektedir. Bunun yanında programların mezun edeceği öğrencilerine alana dair bir bakış açısı kazandırması ve karşılaşacakları yeni durumlarda bu bakış açısıyla kendi çözümlerini bulması da önem arz eden bir husustur. 21. yüzyılda yeniden yapılanan program geliştirme yaklaşımları da öğretilecek içeriğin felsefi arka plan ve sosyolojinin, yönteminin ise psikolojinin verileriyle ortaya koyulmasının o programın verimi açısından olumlu olacağı düşüncesini savunmaktadır (Karakaya, 2004, s.9-10). Dolayısıyla hangi alanda olursa olsun oluşturulacak bir programın bir ana değeri, kurucu unsuru ve mezunlarına kazandırmayı hedeflediği bir nosyonu olması ideal olanıdır. Bir dinî danışmanlık öğretim programının öğrencisine kazandırmayı hedefleyeceği ana değerin "insan merkezli bakış açısı" olması hizmetin içeriğiyle son derece uyumlu olacağı düşünülmektedir.

Dinî danışmanlık alanında oluşturulabilecek bir yükseköğretim programı için hizmetin uygulama alanı üzerinden yürütülmesi ve meslekî yeterliliğin ölçülmesi konusundaki gereksinim dolayısıyla öğretim programının staj eğitimini barındırması ve bu staj eğitiminin süpervizyonla takip edilmesi zorunluluğu araştırmadan elde edilen sonuçlar arasındadır. Staj eğitiminin gerekliliği hususu gerekçelendirilirken, görev yapılacak alanların çoğunlukla dezavantajlı grupların bulunduğu ve hedef kitleyi tanımanın yalnızca teorik bilgilerle gerçekleşmesinin neredeyse imkânsız göründüğü ve staj eğitiminin meslekî kimliğin kazanılmasında bir adım olacağı argümanları ortaya çıkmıştır. Süpervizyonun ise staj sürecinde mecburi olduğu

mecburiliğinin yanı sıra bu mesleği icra edecek kişilerin adeta bir usta çırak ilişkisi içerisinde yetişmesinin verimlilik açısından olumlu olacağı ifade edilmiştir. Bu sonuçlar da çalışmanın ilk bölümünde yer verilen uluslar arası akreditasyon kriterleri (s.141 vd.) ile paralel görünmektedir.

2.5.Eğiticilerin Özellikleri

Dinî danışmanlık alanında olası bir eğitim programının birçok özelliğinden ya da içeriğinden bahsedilirken böylesi bir programda kimlerin eğitici olarak görev yapacağı konusu da önem arz etmektedir. eğiticiler, eğitim sürecinin bileşenleri arasında en önemlilerinden biridir. Bundan dolayı bir eğitim programının kazandırması beklenen davranışların gerekliliğine, önemine haiz ve alanda yetkinliğe sahip eğiticiler ancak eğitimin verimini artırabileceklerdir.

Araştırmanın sonuçları açısından bu programlarda eğitim verecek eğiticilerin de alan eğitiminden geçmesi, eğiticilerin programın ana unsurlarını, kurucu değerlerini ve felsefesini içselleştirmiş olması, multidisipliner bakış açısına ve gönüllülük anlayışına sahip, kendini geliştirmeye açık ve geleneksel algıya alternatif algıların da farkında olması gerektiği ortaya çıkmıştır.

3. Yasal Zemin

Her meslek alanı gibi dinî danışmanlık alanında da meslekî profesyonelleşmenin gerçekleşebilmesi için standartları oluşmuş bir eğitimin yanında yasal olarak bir takım şartların da oluşması gerekmektedir. Adıgüzel (2011)' göre, bir meslek alanında profesyonelliğin kazanılabilmesi için bazı kriterlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu kriterler ise şöyle sıralanmaktadır;

- Meslekle ilgili dernek veya mesleki kuruluşların var olması,
- Çalışma koşullarında bağımsız hareket etme serbestliği,
- Uzun süreli, kapsamlı ve etkin bir eğitim,
- Sunulan hizmetin toplumsal çıkarlar gözetilerek yerine getirilmesi,
- Tercih edilen branşta çalışmak için gerekli nitelik ve yeterliliğe sahip olmak,
- İşle ilgili belirtilen kurallara uyma zorunluluğu,
- Mesleğin bilimsel yöntem ve tekniklerden yararlanılarak yapılan düzenli çalışma ve yeniliklere açık olunması vb. (s.237)

Bahsedilen bu profesyonelleşme kriterlerinin tamamının yasal zemin oluşturulmadan ortaya çıkması ve denetlenmesi mümkün görünmemektedir. Araştırmanın DİB katılımcıları açısından yasal zeminin DİB bünyesinde oluşturulması gerekmektedir. Araştırmada dinî danışmanlık ve rehberlik ismiyle bir daire başkanlığı kurulması arzusu dile getirilmiş ve araştırmanın tamamlanma sürecinde bu arzunun "Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı" ismiyle söz konusu hizmeti de kapsayacak şekilde 03 Ekim 2016 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararı ile hayat geçtiği izlenmiştir (Resmi Gazete, 2016).

Sağlık alanından ise DİB, Sağlık ya da ilgili bakanlıklar ve ilahiyat fakültelerinin işbirliği ile bir kanun ve mevzuat hazırlama çalışması yapılması ve görev yapacak personel için bir hizmet yönergesinin oluşturulması gerektiği sonuçları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında araştırma bulgularında personelin istihdamının nasıl yapılacağı da tartışılmış ve buna dair sonuçlar da ortaya çıkmıştır. Araştırmanın yöntem kısmında DİB'nın istihdam alanı olarak belirlenmesinde dinî danışmanlık alanında eğitim programlarının oluşturulması ve mesleki profesyonelleşmenin ortaya

çıkması sürecinde DİB'nın geçişi sağlayabileceğinin düşünüldüğü ifade edilmişti. Ancak katılımcılara bu sürecin profesyonelleşmeyle birlikte nasıl olabileceği sorusu da yöneltilmiş ve katılımcıların çoğu tarafından eğitim programları ortaya çıktıktan sonra istihdamın hizmetin verileceği kurumlar vasıtasıyla yapılmasının birçok açıdan olumlu olacağı ifade edilmiştir.

İstihdamın DİB vasıtasıyla yapılması görüşü, DİB katılımcılarının biri dışında tamamı tarafından ifade edilmiştir. Bunun gerekçeleri olarak; hizmeti vereceklerin ilgili kurumlar vasıtasıyla istihdam edildiklerinde teoloji formasyonlarını zamanla yitirme ihtimali, görev yaptıkları kurumlarda "onlarlaşma" riski bulunması, DİB'nın kurumsal açıdan avantajlı bir algıya sahip olması, Türkiye'de konjonktürün değişme ihtimali olması sebebiyle DİB'nın bu hizmete sahip çıkması gereği, Batı'da bu hizmetin kiliseler vasıtasıyla yürütülmesi, DİB'nın Türkiye'de din ve diyanet işlerini yürüten yegâne kurum olması ve bu hizmetlerin DİB dışında bir kurum tarafından verilemeyeceği, DİB'nın geniş paydalara ulaşma şansı olması, ilgili kurumlar yoluyla istihdamın bu hizmeti bir memurluk algısına sürükleme ihtimali ve bağlayıcı ve denetleyici görevlerini gerçekleştirmek konusunda yalnızca DİB'nın yeterliğe sahip olması gibi nedenler sıralanmıştır. Araştırmanın bu sonuçları açısından en önemli noktalardan biri bir hizmet kurumu olan DİB'nın daire başkanları açısından bir temsil kurumu olan kilise ile kurumlarının özdeş görülmesidir. Kaldı ki batıda dinî danışmanlık hizmetinin kilise merkezlilikten uzaklaşma eğiliminde olduğu ve özellikle eğitim açısından kiliseden bağımsız olduğu araştırmanın ilk bölümünde detaylıca izah edilmiştir.

Dinî danışmanların hizmet verilecek kurumlar yoluyla istihdam edilmesi açısından ulaşılan sonuçların gerekçeleri ise; kurumlar yoluyla istihdamın profesyonelleşmeyi

ve meslekî kimlik, tanım ve standartları beraberinde getireceği ve personelin görev yaptığı kurumun ekibine dâhil olabileceği, kuruma aidiyet ve bağlılık oluşacağı, meslekî standartların belirlenmesinin kolaylaşacağı, ulaşılabilirlik konusunda olumlu olacağı, DİB'nın ideolojik fonksiyonunun hizmeti siyasi bir pozisyon almaya zorlayabileceği, kurumsal bir görevlendirme yolunun gönüllülük esasını zedeleyeceği ve işleyiş ve denetleme konusunda sorunların aşılacağı şeklindedir. İstihdamın kurumlar yoluyla yapılmasına bir eleştiri olarak ise DİB dışarıda tutulduğunda hizmetin farklı ideolojik yaklaşımların eleştirilerine açık olacağı kaygısı dile getirilmiştir.

Araştırmanın sonuçları açısından gerek DİB merkezli gerekse kurumlar bazlı istihdam konusundaki gerekçe ve eleştirilerin hepsi dikkate alınması gereken noktalar olarak görünmektedir. Ancak dinî danışmanlığın bağımsız bir meslek alanı olarak ortaya çıkma iddiası olacaksa başta bahsedilen profesyonelleşme kriterleri bağlamında bir eğitim sonrası meslekî kimliğini kazanarak ihtiyaç olan kurumlarda hizmet verebilme serbestisine kavuşması gereği de önem arz etmektedir.

4. Dinî Danışmanlık Hizmetini Kimin Vermesi Gerektiği

Dinî danışmanlık hizmetini kimin vermesi gerektiği görüşme yapılan kişilerin ve çoğunlukla sağlık personelinin üzerinde tartışmanın olumlu olacağını dile getirdiği bir konu alanı olarak görünmektedir. Türkiye şartlarında bir ilahiyat mezununun mu yoksa bir sağlık personeli ya da başka alandan birinin de bu hizmeti verebilme ihtimali tartışılmıştır. Bunun yanında gerekli eğitimi almamış bir ilahiyat mezunun veya DİB bünyesindeki bir din görevlisinin bu görevi üstlenmesi konusu da yorumlanmıştır.

Bu konudaki görüşlerden ilki, dinî danışmanlık hizmetini muhakkak bir din adamının vermesi, eğer bir sağlık personeli bu hizmeti verirse bunun manevî destek düzeyinde kalacağı ve profesyonel olmayacağı yönündedir. Bir diğer görüş ise, bu hizmeti verecek kişiler için din adamı ya da imam vs. gibi algıların oluşmasının Türkiye'nin bu konudaki geçmiş tecrübeleri de dikkate alınarak olumlu sonuçlar vermeyeceği şeklindedir. Aynı zamanda bir din görevlisinin eğitim arka planı açısından da bu hizmeti yürütebilecek yeterlikte olamayacağı ifade edilmiştir.

Dinî arka planı güçlü bir psikologun bu hizmeti yürütebilmesi konusunda danışanların ön yargıları olabileceği, rol karmaşası yaşanacağı, bir psikologla paylaşabileceği hususları dindar psikologla paylaşamama ve aynı zamanda dinî konularda da bir otorite olarak görememe sorunu yaşanabileceği ihtimalleri ifade edilmiştir. Sonuçlar arasında bir psikologun bu görevi yapamayacağı tartışılırken diğer açıdan da maneviyâtı güçlü bir psikologun da bu görevi yerine getirebileceği de ifade edilmiştir.

Akademik alan açısından bu görevi gerekli eğitimi sağlıklı bir şekilde aldığı takdirde sağlık çalışanlarının da yerine getirebileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Sağlık dışındaki branşların alana yabancı olacakları dolayısıyla bu hizmeti yerine getiremeyeceği ifade edilmiştir.

5. Dinî Danışmanlığın Bağlamı, İçeriği ve Metotları

Türkiye özelinde uygulanacak bir dinî danışmanlık hizmetinin hangi bağlamlarda, hangi içerikle ve hangi metotlar kullanılarak yapılacağı da önemli sorulardan biri olarak görünmektedir. Bu açıdan istihdam, uygulama ve akademik alanların

beklentilerinin uyuşmasının gelecekte gerçekleştirilecek bir uygulamanın daha sağlıklı ortaya çıkmasına ve ilerlemesine vesile olacağı düşünülebilecektir.

İstihdam alanı açısından dinî danışmanlık hizmetinin bağlamı İslam ruhuna uygun, içeriği ve metotları da İslam peygamberinin uygulama ve metotları örnek alınarak oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Farklılaşan hitap kitlesine göre de yeni metotlar inşa edilerek devamlılık ortaya koyulmalıdır.

Sağlık personeli açısından ise dinî danışmanlığın bağlamı, yalnızca İslam dini merkezli değil dinî ve din içi çoğulculuğa yönelik ancak İslam inançlarıyla da çelişmeyen bütüncül bir bakış açısına sahip olmalıdır. İçeriği, hasta tarafından yöntemleri de psikoloji tarafından belirlenen bir özellikte olması gerektiği ifade edilmiştir.

Akademik alan açısından hizmetin bağlamsal olarak ben ve öteki ikilemine sıkışmammış, kucaklayıcı, danışanların Allah ile ilişkileri doğrultusunda ve doğru ilişkiyi, problem ya da sıkıntılarına kendilerinin çözüm bulabilmesini ve kendisiyle yüzleşebilmesini sağlamaya yönelik, ön yargısız ve danışanın dinî kimliğini uygulamanın dışında bıraktığı bir şekilde ortaya koyulması önerilirken; içerik olarak danışmanlık kavramının öngördüğü açıklama üzerinden, teolojik açıdan derin ve özenli çalışmalar yaparak geleneksel teolojik bakış açısının yeniden yorumlandığı bir yaklaşım önerilmiştir. Yöntemsel açıdan ise psikolojinin ve rehberliğin yöntemlerinin kullanılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları açısından literatürde dinî danışmanlığın bağlamı, içeriği ve yöntemleri konusunda yapılan tartışma ve bakış açılarını yansıttığı görülmektedir. İlk bölümlerde detaylıca açıklandığı üzere dinî danışmanlığın ana amacı bireyin dinî ve

manevî gelişimine yardımcı olmaktır. Diğer danışmanlık grupları gibi dinî danışmanlar da kendilerine sunulan sorunlar doğrultusunda mümkün olan yardımı sağlamaya çalışsalar da bu sorunları çözüme ulaştırmak birincil hedef değildir. Daha ziyade insanların sorunlarını ve yaşamlarını Tanrı ile kuracakları iletişim doğrultusunda yönlendirmelerine yardımcı olmak ve sorunlar üzerinde birincil odaklanma oluşturmadan Tanrı karşısında bir birey olarak kişinin onunla ilişkisindeki yüzleştirmeyi gerçekleştirebilmesi amaçlanmaktadır (bkz. s.13).

Dinî danışmanlığın bağlamı konusunda ise iki eğilimden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki olan klasik yaklaşımda bireylerin problemlerini anlamak ve açıklamak için özellikle dinî literatürden yararlanılmaktadır. Klinik manevî yaklaşımda ise bireylerin problemleri psikolojik bakış açısıyla yorumlanmakta ve danışma süreci psikolojik bağlamda gerçekleşmektedir. Araştırmanın sonuçlarının her iki yaklaşımı da yansıttığı görülmektedir. Ancak bu yaklaşımlara karşın dinî danışmanlığın bağlamının yalnızca danışan tarafından belirlenebilir bir unsur olduğu ifade edilmektedir. Danışan, danışma sürecine dinsel ya da manevî problemlerini taşıdığı ölçüde süreç dinsel ya da manevî bir bağlamda sürdürülmektedir. Bunun yanında danışan, dinsel ya da manevî olmayan bir problemle ilgili sadece danışmanın teolojik arka planı dolayısıyla dinî danışmana başvurmak istemiş olabilir. Böyle bir durumda danışmanlık sürecini dinsel bağlama yönlendirme gibi bir yola girilmeden bu tercihi yine danışana bırakmak gerekmektedir (bkz s. 14).

İçerik açısından ise dünya uygulamalarında manevî ya da pratik teoloji adıyla anılan bir çalışma alanının teoloji bünyesinde ortaya çıktığı görülmektedir (bkz s. 56 vd.). Araştırmanın sonuçları da geleneksel teoloji bakış açısının Türkiye açısından da gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koyarak paralel bir bakış açısını gözler önüne

sermiştir. Dinî danışmanlığın metot ve teknikleri konusunda da bir takım önerilerde bulunuşmuş olmasına karşın dünya örnekleri açısından bu durumun belli kuramlar ve yaklaşımlar bağlamında ilerlediğini söylemek mümkün görünmektedir. Türkiye için de profesyonel eğitim boyutu açsından dinî danışmanlık alanında kuramsal bir bakış açısı oluşturulmasının süreç içerisinde gerekeceği ön görülebilir durumdadır.

6. Çatışma ve Sorun Yaşanma İhtimali

Dinî danışmanlık uygulamasının meslekî boyut kazandığında özelikle sağlık alanı gibi çok branşlı bir alanda ama uygulamanın yapılacağı diğer alanlar için de düşünülerek diğer branşlarla veya danışanlarla ön yargı, tepki, bakış açısı vb. sebeplerle sorun ya da çatışma yaşama ihtimali bulunmaktadır. Bu bağlamda olası bir dinî danışmanlık hizmetinde teolojinin bakış açısı ile sağlık bakımın bakış açısının uyuşmaması sebebiyle sorun yaşanabileceği düşünülebilmektedir. Bu konudaki örneklerden biri; teolojinin şartlar ne olursa olsun "Allah'tan ümit kesilmez" anlayışı ile sağlık bakımın hastaya kuru ümit vermeme anlayışının çatışma ve hastada karmaşaya sebep olma ihtimali olarak verilmiştir. Bir diğer ihtimal ise, yeterli eğitim verilmez ise dinî danışmanların patolojik vakaları ayırt edememesinden dolayı bu konuda sorumluluk almaya kalkarak hastanın iyileşme sürecini geciktirmesi ihtimalidir. Benzer meslek gruplarının sınırlarına girme ve yönlendirme konularındaki eksiklikler mesleki işleyiş açısından ortaya koyulan diğer sorun ya da çatışma ihtimalleri olarak ifade edilmiştir.

Dinî danışmanlığın içeriği ve bağlamını ilgilendiren bir çatışma kaygısı ise danışmanın hasta terapötik ortama getirmediği halde dinî içerik üzerinden hareket etmesi ve teoloji arka planına sahip danışmanların aldıkları din eğitimi dolayısıyla

dışlanmış veya dezavantajlı belli gruplar konusunda homofobik davranabilme ihtimalleridir. Sağlık alanında çalışanları tarafından, İslam teoloji eğitimi almış danışmanların farklı cinsel eğilime sahip vb. danışanlar konusunda teolojik bakış açısı itibariyle homofobik davranmalarının söz konusu olabileceği endişesi dile getirilmiştir.

7. Dinî Danışmanlığın Uygulama Alanları

Dinî danışmanlık profesyonel bir meslek alanı olarak ortaya çıktıktan sonra bu hizmetin hangi kurumlar ya da ortamlarda sunulabileceğine dair sonuçlar, DİB açısından toplumun her alanına sunulması gerektiği ve hatta "aile dinî danışmanlığı" gibi bir alanın ortaya çıkarak veya bu görevliler camilerde istihdam edilerek toplumdaki her bir bireyin hizmetten faydalanmasının sağlanması gerektiği şeklindedir. Akademisyen A2 de hizmete farklı bir bakış açısı getirerek dinî danışmanlık ve rehberlik faaliyetini din eğitimi bağlamında değerlendirerek "din eğitiminin butik hale getirilmesi" gerektiğini ifade etmiş ve bu sayede kişiye özel din eğitimi ve danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verilmesini önermiştir.

Bunların yanında istihdam, uygulama ve akademik alandan katılımcılar dezavantajlı ve sosyal hizmete muhtaç kişilerin bulunduğu kurumlar arasında ifade ettikleri Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda, eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü kurumlarda, askeriyede ve hatta kamu kurumlarının tamamında dinî danışmanlık hizmetinin uygulanabilir olduğunu ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ise bu hizmetin hastane dışındaki kurumlarda uygulanmasına gerek olmayacağını çünkü buraların dışındaki kişilerin istedikleri hizmete kendilerinin ulaşma imkânı bulunduğunu belirtmiştir.

EKLER

1. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları

Uygulama Alanı

İlgili Yönetici

- Genel hatlarıyla çalışma alanınızdan bahseder misiniz?
- Kurumunuzda veya çalışmalarınızda "din" alanına giren konu ve durumlarla muhatap oluyor musunuz? Oluyorsanız bunlar hangi durumlarda karşınıza çıkıyor?
- Bu olay ya da durumlara dair verebileceğiniz örnekler var mı?
- Bu olay ya da durumlarla ilgilenmesi için yararlandığınız bir personel grubunuz var mı?
- Personel yeterliklerine dair bilimsel bir araştırma yaptırdınız mı? Yaptırdıysanız sonuçları neler? Yaptırmadıysanız neden?
- Eğer yeterli değilse bu konudaki yeterliliği sağlamada kurumunuzun başvurduğu yollar var mı? Ya da bununla ilgili bir çalışma yapılmasını ister miydiniz? İsterdiyseniz nasıl bir eğitim vermek isterdiniz?
- Evetse; Bu yollardan biri ya da tamamı hizmet içi eğitimlerse bu eğitimlerin içeriği hangi disiplinlerden oluşuyor? Neden?
- Bu eğitimlerin içeriğine kim, hangi yollarla karar veriyor? Neden?

- Akademisyenlerden destek alıyor musunuz? Alıyorsanız bu akademisyenler hangi disiplinlerden geliyor?

- Vereceğiniz eğitimlerde kurumlardan faydalananların ihtiyaç ve isteklerini göz önüne alıyor musunuz? Bu istek ve ihtiyaçları ortaya çıkarmak için bilimsel bir çalışma yaptırdınız mı? Yaptırdıysanız sonuçları neler? Yaptırmadıysanız neden?

- Bu durumlarla baş etmede ya da dini/manevi konu ya da sorunlarla ilgilenmede hastanenizde özel yetişmiş bir personel bulunmasını ister miydiniz? Böyle bir personel hastaneler için bir ihtiyaç mı? Neden?

- Hastanenizde din ve maneviyatla ilgili konularla ya da sorunlarla ilgilenmesi için çalışacak personel nasıl bir eğitimden geçerek burada görev yapabilir?

- Bu personelin eğitiminin hangi disiplinleri kapsamasını uygun bulurdunuz? Neden?

- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?

- Bu meslek grubunda çalışacakların kurumunuz ve mesleğin içeriği açısından düşündüğünüzde nasıl bir eğitimden geçmesi gerektiği konusunda düşünceleriniz neler? Uygulama? Teori? Neden?

- Bu eğitim lisans, önlisans, lisansüstü ya da sertifika eğitimi şeklinde olabilir mi? Neden?

- Böylesi bir eğitimde muhakkak olmalı dediğiniz eğitim içerikleri nelerdir?

- Böyle bir eğitimi sizce kimler vermelidir?
- Bu personel kurumunuzda görevlendirmeyle mi çalışmalı yoksa kurumunuzun bir parçası mı olmalı?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- Sizce, bulunduğunuz noktadan bakınca olası bu meslek grubu başka hangi kurumlarda bu hizmet verilmeli?

Başhekim Yardımcıları

- Genel hatlarıyla çalışma alanınızdan bahseder misiniz?
- Kurumunuzda veya çalışmalarınızda "din" alanına giren konu ve durumlarla muhatap oluyor musunuz? Oluyorsanız bunlar hangi durumlarda karşınıza çıkıyor?
- Bu olay ya da durumlara dair verebileceğiniz örnekler var mı?
- Bu olay ya da durumlarla ilgilenmesi için yararlandığınız bir personel grubunuz var mı?
- Personel yeterliklerine dair bilimsel bir araştırma yaptırdınız mı? Yaptırdıysanız sonuçları neler? Yaptırmadıysanız neden?
- Eğer yeterli değilse bu konudaki yeterliliği sağlamada kurumunuzun başvurduğu yollar var mı? Ya da bununla ilgili bir çalışma yapılmasını ister miydiniz? İsterdiyseniz nasıl bir eğitim vermek isterdiniz?

- Evetse; Bu yollardan biri ya da tamamı hizmet içi eğitimlerse bu eğitimlerin içeriği hangi disiplinlerden oluşuyor? Neden?
- Bu eğitimlerin içeriğine kim, hangi yollarla karar veriyor? Neden?
- Akademisyenlerden destek alıyor musunuz? Alıyorsanız bu akademisyenler hangi disiplinlerden geliyor?
- Vereceğiniz eğitimlerde kurumlardan faydalananların ihtiyaç ve isteklerini göz önüne alıyor musunuz? Bu istek ve ihtiyaçları ortaya çıkarmak için bilimsel bir çalışma yaptırdınız mı? Yaptırdıysanız sonuçları neler? Yaptırmadıysanız neden?
- Bu durumlarla baş etmede ya da dini/manevi konu ya da sorunlarla ilgilenmede hastanenizde özel yetişmiş bir personel bulunmasını ister miydiniz? Böyle bir personel hastaneler için bir ihtiyaç mı? Neden?
- Hastanenizde din ve maneviyatla ilgili konularla ya da sorunlarla ilgilenmesi için çalışacak personel nasıl bir eğitimden geçerek burada görev yapabilir?
- Bu personelin eğitiminin hangi disiplinleri kapsamasını uygun bulurdunuz? Neden?
- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?
- Bu meslek grubunda çalışacakların kurumunuz ve mesleğin içeriği açısından düşündüğünüzde nasıl bir eğitimden geçmesi gerektiği konusunda düşünceleriniz neler? Uygulama? Teori? Neden?

- Bu eğitim lisans, önlisans, lisansüstü ya da sertifika eğitimi şeklinde olabilir mi? Neden?
- Böylesi bir eğitimde muhakkak olmalı dediğiniz eğitim içerikleri nelerdir?
- Böyle bir eğitimi sizce kimler vermelidir?
- Bu personel kurumunuzda görevlendirmeyle mi çalışmalı yoksa kurumunuzun bir parçası mı olmalı?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- Sizce, bulunduğunuz noktadan bakınca olası bu meslek grubu başka hangi kurumlarda bu hizmet verilmeli?

Palyatif Bakım

- Genel hatlarıyla çalışma alanınızdan bahseder misiniz?
- Kurumunuzda veya çalışmalarınızda "din" alanına giren konu ve durumlarla muhatap oluyor musunuz? Oluyorsanız bunlar hangi durumlarda karşınıza çıkıyor?
- Bu durumlarla baş etmede ya da dini/manevi konu ya da sorunlarla ilgilenmede hastanenizde özel yetişmiş bir personel bulunmasını ister miydiniz? Böyle bir personel hastaneler için bir ihtiyaç mı? Neden?
- Hastanenizde din ve maneviyatla ilgili konularla ya da sorunlarla ilgilenmesi için çalışacak personel nasıl bir eğitimden geçerek burada görev yapabilir?

- Bu personelin eğitiminin hangi disiplinleri kapsamasını uygun bulurdunuz? Neden?
- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?
- Bu meslek grubunda çalışacakların kurumunuz ve mesleğin içeriği açısından düşündüğünüzde nasıl bir eğitimden geçmesi gerektiği konusunda düşünceleriniz neler? Uygulama? Teori?
- Bu eğitim lisans, önlisans, lisansüstü ya da sertifika eğitimi şeklinde olabilir mi? Neden?
- Böylesi bir eğitimde muhakkak olmalı dediğiniz eğitim içerikleri nelerdir?
- Böyle bir eğitimi sizce kimler vermelidir?
- Bu personel kurumunuzda görevlendirmeyle mi çalışmalı yoksa kurumunuzun bir parçası mı olmalı?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- Sizce, bulunduğunuz noktadan bakınca olası bu meslek grubu başka hangi kurumlarda bu hizmet verilmeli?

Sosyal Hizmet Uzmanı

- Hizmet verdiğiniz kişiler size hangi alanlardan ihtiyaçlarla geliyorlar?
- Bu alanların içinde din ve maneviyatla ilgili soru ve ihtiyaçların yoğunluğu nasıl?

- Aldığınız lisans eğitimi din ve maneviyat alanında gelen ihtiyaçları karşılamaya yetiyor mu? Yetiyorsa neden yetmiyorsa neden?
- Yetmiyorsa, kurumunuzdan bu konuda bir eğitim vs. yapılmasını bekler misiniz? Kendi mesleki formasyonunuz açısından bunu ister misiniz? Neden?
- Ya da bunun yerine bu alana giren konularda ilgilenebilecek başka bir personel olmasını ister misiniz? Evetse neden? Hayırsa neden?
- Böyle bir personel olsa kendi meslek alanınızla bu meslek alanının çakıştığı noktalar olur mu sizce? Nelerdir?
- Bu çakışma noktalarında nasıl bir yol izlersiniz ya da nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine inanırsınız?
- Ya da bu görevlilere yönlendirme yapar mısınız?
- Bu durumda, manevi ve dini sorunlarla baş etmede ya da dini/manevi konu ya da sorunlarla ilgilenmede hastanenizde özel yetişmiş bir personel bulunmasını ister miydiniz? Böyle bir personel hastaneler için bir ihtiyaç mı? Neden?
- Hastanenizde din ve maneviyatla ilgili konularla ya da sorunlarla ilgilenmesi için çalışacak personel nasıl bir eğitimden geçerek burada görev yapabilir?
- Bu personelin eğitiminin hangi disiplinleri kapsamasını uygun bulurdunuz? Neden?
- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?

- Bu meslek grubunda çalışacakların kurumunuz ve mesleğin içeriği açısından düşündüğünüzde nasıl bir eğitimden geçmesi gerektiği konusunda düşünceleriniz neler? Uygulama? Teori?
- Bu eğitim lisans, önlisans, lisansüstü ya da sertifika eğitimi şeklinde olabilir mi? Neden?
- Böylesi bir eğitimde muhakkak olmalı dediğiniz eğitim içerikleri nelerdir?
- Böyle bir eğitimi sizce kimler vermelidir?
- Bu personel kurumunuzda görevlendirmeyle mi çalışmalı yoksa kurumunuzun bir parçası mı olmalı?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- Sizce, bulunduğunuz noktadan bakınca olası bu meslek grubu başka hangi kurumlarda bu hizmet verilmeli?

Psikolog/Psikiyatr

- Hizmet verdiğiniz kişiler size hangi alanlardan ihtiyaçlarla geliyorlar?
- Bu alanların içinde din ve maneviyatla ilgili soru ve ihtiyaçların yoğunluğu nasıl?
- Aldığınız lisans eğitimi din ve maneviyat alanında gelen ihtiyaçları karşılamaya yetiyor mu? Yetiyorsa neden yetmiyorsa neden?
- Yetmiyorsa, kurumunuzdan bu konuda bir eğitim vs. yapılmasını bekler misiniz? Kendi mesleki formasyonunuz açısından bunu ister misiniz? Neden?

- Ya da bunun yerine bu alana giren konularda başka bir personel olmasını ister misiniz? Evetse neden? Hayırsa neden?

- Böyle bir personel olsa kendi meslek alanınızla bu meslek alanının çakıştığı noktalar olur mu sizce? Nelerdir?

- Bu çakışma noktalarında nasıl bir yol izlersiniz ya da nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine inanırsınız?

- Ya da bu görevlilere yönlendirme yapar mısınız?

- Bu durumda, manevi ve dini sorunlarla baş etmede ya da dini/manevi konu ya da sorunlarla ilgilenmede hastanenizde özel yetişmiş bir personel bulunmasını ister miydiniz? Böyle bir personel hastaneler için bir ihtiyaç mı? Neden?

- Hastanenizde din ve maneviyatla ilgili konularla ya da sorunlarla ilgilenmesi için çalışacak personel nasıl bir eğitimden geçerek burada görev yapabilir?

- Bu personelin eğitiminin hangi disiplinleri kapsamasını uygun bulurdunuz? Neden?

- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?

- Bu meslek grubunda çalışacakların kurumunuz ve mesleğin içeriği açısından düşündüğünüzde nasıl bir eğitimden geçmesi gerektiği konusunda düşünceleriniz neler? Uygulama? Teori?

- Bu eğitim lisans, önlisans, lisansüstü ya da sertifika eğitimi şeklinde olabilir mi? Neden?
- Böylesi bir eğitimde muhakkak olmalı dediğiniz eğitim içerikleri nelerdir?
- Böyle bir eğitimi sizce kimler vermelidir?
- Bu personel kurumunuzda görevlendirmeyle mi çalışmalı yoksa kurumunuzun bir parçası mı olmalı?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- Sizce, bulunduğunuz noktadan bakınca olası bu meslek grubu başka hangi kurumlarda bu hizmet verilmeli?

Akademik Alan

Öğretim Üyeleri (İlgili Anabilim Dallarından)

- Görüşme yapılacak öğretim üyesinin çalışma alanı ve alana yakınlığı, ilgisi varsa geçmiş çalışmaları ile ilgili sorular
- İlahiyat fakültelerinin programlarını istihdam alanlarını düşündüğünüzde yeterli buluyor musunuz? Niçin?
- İlahiyat fakülteleri hastane, cezaevi ve sosyal hizmet alanında görev yapacak öğrenciler yetiştirmeli mi? Niçin?
- İlahiyat fakültesi mezunları DİB bünyesinde cezaevi, huzurevi, vb. kurumlarda istihdam ediliyor. Geçerli programlar ışığında bu alanlarda görev

yapmak için yeterli donanımla mezun olduklarını düşünüyor musunuz? Niçin?

- Yeterli donanımla mezun olmadıklarını düşünüyorsanız bu eksiklikler nasıl giderilebilir? Böylesi bir alan için hizmet içi eğitimlerin tek başına yeterli olabileceğini düşünüyor musunuz?

- **Varsa!** Kendi üniversitenizde hazırlanan program hangi amaçlar doğrultusunda ortaya çıktı? Program geliştirme aşamasında hangi hususlar göz önüne alındı, öncelendi? Mevcut program içerisinde üniversitenizin programını yeterli buluyor musunuz? Niçin?

- Ülkemizde diğer bazı üniversitelerde de bu alana yönelik program çalışmaları yapıldı, bunları inceleme şansınız oldu mu? Olduysa bu programların tüm özelliklerini dikkate alarak nasıl değerlendirirsiniz?

- DİB ile Sağlık bakanlığının başlattığı hastanelerde manevi destek hizmeti hakkında bir bilginiz var mı?

- Böyle bir hizmetin uygulanmasını nasıl buluyorsunuz?

- Uygulayan personelin eğitim mesleki deneyim vs. ile ilgili bir bilginiz var mı?

- DİB uygulamasından bağımsız olarak bu hizmet alanında bir branşlaşmayı uygun bulur musunuz?

- Cevabınız evet ise, bu program sertifika, önlisans, lisans programlarından hangisi bünyesinde oluşturulmalı?

- Eğer özel bir program oluşturulması gerektiğini düşünüyorsanız böyle bir programın en temel özellikleri neler olmalı?

- İlahiyatın bir alanı olarak mı ya da sosyal hizmet kategorisinde ve ya psikoloji mi ortaya çıkıp devam etmeli yoksa interdisipliner olarak mı ilerlemeli?

- Böylesi bir programa öğrenci alırken bu öğrencilerde bir takım özellikler aranmalı mı? Aranmalı ise bunlar neler olabilir? Niçin?

- Avrupa ya da Amerika'da bu alandaki programları incelediyseniz onlardan farklılıkları neler olmalı? Ya da kendi ülkemiz özelinde böyle bir programın olmazsa olmazları bulunmalı mı? Programlar hazırlanırken ülkemizin kendine has özellikleri göz önüne alınmalı mı? Alınmalı ise örnekler verebilir misiniz?

- Böyle bir programın yetiştireceği mezunlarda ortaya çıkmasını bekleyeceğimiz yeterlikler neler olmalı?

- Böyle bir programa özel olarak ve muhakkak koyulması gereken ders önerileriniz neler olur?

- Sizce böyle bir programın ismi ne olmalı? Niçin?

- Sizce böyle bir programdan mezun olacak kişilere hangi unvan verilmeli? Niçin?

- Programlardan mezun olacak adaylar hangi alan ve kurumlarda istihdam edilmeli?

- Böyle bir programdan mezun olan öğrenciler DİB bünyesinde istihdam edilip diğer paydaş kurumlara görevlendirme mi yapılmalı yoksa her bir paydaş kurum kendi personel alımını kendisi mi yapmalı? Bu personel nasıl bir kadroda istihdam edilmeli? (Uzman vs.)

İstihdam Alanı

D1

- Daire başkanlığınızın hizmet alanlarını özetleyebilir misiniz?
- Daire başkanlığınızın hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireylerin ihtiyaçları hangi alanlarda toplanmaktadır?
- Daire başkanlığınıza bağlı kurumlarda görev yapan personele hizmet içi eğitim vb. eğitimler verme ihtiyacı hissediyor musunuz? Ya da onlardan bu amaçla talepler alıyor musunuz? Cevabınız olumluysa bu eğitimler hangi alanlarda toplanıyor?
- Hizmet içi eğitim için hangi boyutlarda eksiklikler hissediyorsunuz?
- Hizmet içi eğitimin tek başına yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Bu hizmet içi eğitimlerde ya da başka yollarla personelinizin daire başkanlığınızın görev tanımı dışında kalan alanlarda talep ya da şikayetleri oluyor mu?
- Birebir görüşmelerimizde Kur'an kursu hocaları ya da imamlar halkın dini konularda özel sorun ya da çeşitli durumlarını paylaşmak istemelerinden

bahsediyorlar. Size bu yönde bilgi ya da talepler geliyor mu? Geliyorsa örneklendirebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmet bünyesi dâhilinde bu durumlarla baş etmede görev yapmak üzere özel yetişmiş personel olmasını ister miydiniz?
- Yetişmiş bu personellerin nasıl ve ne düzeyde bir eğitimden geçmiş olarak görev yapmasını düşünürsünüz? Neden?
- Bu eğitim hangi bağlamda gerçekleştirilmeli sizce?
- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- DİB personelinin kurumun hizmet alanları çerçevesinde başka hangi kurumlarda hizmet vermesi gerekiyor sizce? Örneğin; Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda DİB personelinin hizmet vermesi olumlu mu? Sizce neden? Bu kurumlara başkaları eklenmeli mi? Eklenmeli ise neler olabilir?
- Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda çalışmak üzere görevlendirilen personelin yeterliklerini biliyor musunuz?

D2

- Daire başkanlığınızın hizmet alanlarını özetleyebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireylerin ihtiyaçları hangi alanlarda toplanmaktadır?

- Daire başkanlığınıza bağlı kurumlarda görev yapan personele hizmet içi eğitim vb. eğitimler verme ihtiyacı hissediyor musunuz? Ya da onlardan bu amaçla talepler alıyor musunuz? Cevabınız olumluysa bu eğitimler hangi alanlarda toplanıyor?

- Hizmet içi eğitim için hangi boyutlarda eksiklikler hissediyorsunuz?

- Hizmet içi eğitimin tek başına yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Bu hizmet içi eğitimlerde ya da başka yollarla personelinizin daire başkanlığınızın görev tanımı dışında kalan alanlarda talep ya da şikayetleri oluyor mu?

- Birebir görüşmelerimizde Kur'an kursu hocaları ya da imamlar halkın dini konularda özel sorun ya da çeşitli durumlarını paylaşmak istemelerinden bahsediyorlar. Size bu yönde bilgi ya da talepler geliyor mu? Geliyorsa örneklendirebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmet bünyesi dahilinde bu durumlarla baş etmede görev yapmak üzere özel yetişmiş personel olmasını ister miydiniz?

- Yetişmiş bu personellerin nasıl ve ne düzeyde bir eğitimden geçmiş olarak görev yapmasını düşünürsünüz? Neden?

- Bu eğitim hangi bağlamda gerçekleştirilmeli sizce?

- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- DİB personelinin kurumun hizmet alanları çerçevesinde başka hangi kurumlarda hizmet vermesi gerekiyor sizce? Örneğin; Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda DİB personelinin hizmet vermesi olumlu mu? Sizce neden? Bu kurumlara başkaları eklenmeli mi? Eklenmeli ise neler olabilir?
- Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda çalışmak üzere görevlendirilen personelin yeterliklerini biliyor musunuz?
- Görevlendirilen mevcut personel sizce ihtiyacı karşılıyor mudur? Karşılıyorsa neden? Karşılamıyorsa neden?
- DİB Sağlık bakanlığıyla bir protokol imzalayarak bu kurumlarda 'Dini Danışmanlık' hizmeti başlatma çalışması yürütüyor. Bu çalışmanın olumlu olduğunuz düşünüyor musunuz? Neden? Yeterli olacak mı?
- Kendi dairenizin alanını düşününce böyle bir personelin nasıl bir eğitimden geçmiş olarak göreve başlamasını olumlu görürdünüz?
- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir hizmetiçi eğitim,sertifika programı, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitiminden hangisi size daha olumlu geliyor?

- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir sertifika, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitimi için şu ders muhakkak koyulmalıdır dediğiniz bir ya da birkaç ders var mı?

D3

- Daire başkanlığınızın hizmet alanlarını özetleyebilir misiniz?
- Daire başkanlığınızın hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireylerin ihtiyaçları hangi alanlarda toplanmaktadır?
- Daire başkanlığınıza bağlı kurumlarda görev yapan personele hizmet içi eğitim vb. eğitimler verme ihtiyacı hissediyor musunuz? Ya da onlardan bu amaçla talepler alıyor musunuz? Cevabınız olumluysa bu eğitimler hangi alanlarda toplanıyor?
- Hizmet içi eğitim için hangi boyutlarda eksiklikler hissediyorsunuz?
- Hizmet içi eğitimin tek başına yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Bu hizmet içi eğitimlerde ya da başka yollarla personelinizin daire başkanlığınızın görev tanımı dışında kalan alanlarda talep ya da şikayetleri oluyor mu?
- Birebir görüşmelerimizde Kur'an kursu hocaları ya da imamlar halkın dini konularda özel sorun ya da çeşitli durumlarını paylaşmak istemelerinden bahsediyorlar. Size bu yönde bilgi ya da talepler geliyor mu? Geliyorsa örneklendirebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmet bünyesi dahilinde bu durumlarla baş etmede görev yapmak üzere özel yetişmiş personel olmasını ister miydiniz?
- Yetişmiş bu personellerin nasıl ve ne düzeyde bir eğitimden geçmiş olarak görev yapmasını düşünürsünüz? Neden?
- Bu eğitim hangi bağlamda gerçekleştirilmeli sizce?
- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- DİB personelinin kurumun hizmet alanları çerçevesinde başka hangi kurumlarda hizmet vermesi gerekiyor sizce? Örneğin; Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda DİB personelinin hizmet vermesi olumlu mu? Sizce neden? Bu kurumlara başkaları eklenmeli mi? Eklenmeli ise neler olabilir?
- Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda çalışmak üzere görevlendirilen personelin yeterliklerini biliyor musunuz?
- Görevlendirilen mevcut personel sizce ihtiyacı karşılıyor mudur? Karşılıyorsa neden? Karşılamıyorsa neden?
- DİB Sağlık bakanlığıyla bir protokol imzalayarak bu kurumlarda 'Dini Danışmanlık' hizmeti başlatma çalışması yürütüyor. Bu çalışmanın olumlu olduğunuz düşünüyor musunuz? Neden? Yeterli olacak mı?

- Kendi dairenizin alanını düşününce böyle bir personelin nasıl bir eğitimden geçmiş olarak göreve başlamasını olumlu görürdünüz?

- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir hizmetiçi eğitim,sertifika programı, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitiminden hangisi size daha olumlu geliyor?

- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir sertifika, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitimi için şu ders muhakkak koyulmalıdır dediğiniz bir ya da birkaç ders var mı?

D4

- Daire başkanlığınızın hizmet alanlarını özetleyebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireylerin ihtiyaçları hangi alanlarda toplanmaktadır?

- Daire başkanlığınıza bağlı kurumlarda görev yapan personele hizmet içi eğitim vb. eğitimler verme ihtiyacı hissediyor musunuz? Ya da onlardan bu amaçla talepler alıyor musunuz? Cevabınız olumluysa bu eğitimler hangi alanlarda toplanıyor?

- Hizmet içi eğitim için hangi boyutlarda eksiklikler hissediyorsunuz?

- Hizmet içi eğitimin tek başına yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Bu hizmet içi eğitimlerde ya da başka yollarla personelinizin daire başkanlığınızın görev tanımı dışında kalan alanlarda talep ya da şikayetleri oluyor mu?

- Birebir görüşmelerimizde Kur'an kursu hocaları ya da imamlar halkın dini konularda özel sorun ya da çeşitli durumlarını paylaşmak istemelerinden bahsediyorlar. Size bu yönde bilgi ya da talepler geliyor mu? Geliyorsa örneklendirebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmet bünyesi dâhilinde bu durumlarla baş etmede görev yapmak üzere özel yetişmiş personel olmasını ister miydiniz?

- Yetişmiş bu personellerin nasıl ve ne düzeyde bir eğitimden geçmiş olarak görev yapmasını düşünürsünüz? Neden?

- Bu eğitim hangi bağlamda gerçekleştirilmeli sizce?

- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?

- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?

- DİB personelinin kurumun hizmet alanları çerçevesinde başka hangi kurumlarda hizmet vermesi gerekiyor sizce? Örneğin; Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda DİB personelinin hizmet vermesi olumlu mu? Sizce neden? Bu kurumlara başkaları eklenmeli mi? Eklenmeli ise neler olabilir?

- Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda çalışmak üzere görevlendirilen personelin yeterliklerini biliyor musunuz?

- Görevlendirilen mevcut personel sizce ihtiyacı karşılıyor mudur? Karşılıyorsa neden? Karşılamıyorsa neden?

- DİB Sağlık bakanlığıyla bir protokol imzalayarak bu kurumlarda 'Dini Danışmanlık' hizmeti başlatma çalışması yürütüyor. Bu çalışmanın olumlu olduğunuz düşünüyor musunuz? Neden? Yeterli olacak mı?

- Kendi dairenizin alanını düşününce böyle bir personelin nasıl bir eğitimden geçmiş olarak göreve başlamasını olumlu görürdünüz?

- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir hizmetiçi eğitim,sertifika programı, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitiminden hangisi size daha olumlu geliyor?

- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir sertifika, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitimi için şu ders muhakkak koyulmalıdır dediğiniz bir ya da birkaç ders var mı?

D5

- Daire başkanlığınızın hizmet alanlarını özetleyebilir misiniz?

- Daire başkanlığınızın hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireylerin ihtiyaçları hangi alanlarda toplanmaktadır?

- Dini Rehberlik faaliyetleriniz neler, derinleştirebilir misiniz? "Toplumun dini hayatını sağlıklı, doğru ve huzurlu bir şekilde yerine getirebilmesi için topluma dini rehberlik hizmetleri sunar."

- "Adı geçen büroların kuruluş amacı toplumumuzun aile hakkında dinî açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, aile yapısının korunmasına katkıda

bulunmak, halkımızın özellikle aile ve aile bireyleriyle ilgili dinî içerikli soru ve sorunlarına çözüm üretmek bu bağlamda gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yapmaktır." Bu şekilde bir görev tanımı var. Bu açıdan hangi kamu kurum ve kuruluşlarıyla ya da hangi üniversitelerden hangi alanlarda yardımları alıyorsunuz? Bu yardımları ne sebeple kullanıyorsunuz? Hizmet içi eğitimle kısıtlı mı kalıyor sadece? Başka alanlarda da yardım almak ister miydiniz? Örneğin sizin alanınıza yönelik personel yetiştirse üniversiteler nasıl olurdu? Bu personelleri hazır yetişmiş halde almak nasıl katkılar sağlardı? Böyle olmamasının dezavantajlarını yaşıyor musunuz?

- "Bürolarda dinî yüksek okul mezunu, Başkanlıkça yapılan hizmet içi eğitim seminerine katılmış vaiz, murakıp, din eğitimi/din hizmetleri uzmanı ve Kur'an kursu öğreticisi kadrolarında çalışanlar görevlendirilecektir. Bu kadrolarda çalışan personelin bulunmadığı durumlarda ise din görevlilerinden uygun görülenler istihdam edilecektir." Size gelen yorumlar, ziyaretleriniz vs. yoluyla bu maddede bahsedilen eğitimin personeliniz ve ihtiyaç sahipleri için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Aykırı durumlar yaşanıyor mu? Örnek verebilir misiniz? Bu aykırı durumlara nasıl müdahale ediyorsunuz? Sıkıntı yaşanan alanlarda özel olraka eğitimler düzenliyor musunuz? Ya da onlardan bu amaçla talepler alıyor musunuz? Cevabınız olumluysa bu eğitimler hangi alanlarda toplanıyor?

- Hizmet içi eğitim için hangi boyutlarda eksiklikler hissediyorsunuz?

- Hizmet içi eğitimin tek başına yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- Bu hizmet içi eğitimlerde ya da başka yollarla personelinizin daire başkanlığınızın görev tanımı dışında kalan alanlarda talep ya da şikayetleri oluyor mu?

- "Bürolarda görevlendirilecek personelin konuşma, dinleme ve problem çözme konusunda iletişim becerilerine sahip, aileye yönelik sorunlara ve toplumsal hassasiyetlere vâkıf ve bu alanda dini bilgi açısından donanımlı olmasına dikkat edilecektir. " bu yeterliliği nasıl ölçüyorsunuz?

- "Büro çalışmalarında aile kurumunun niteliği dikkate alınarak erkek personel istihdamına da özen gösterilecektir." Bu durumu özel olarak belirtmeye neden ihtiyaç duydunuz?

- "Büroya başvuran kişilerin sorunları dikkatle incelenecek gerektiğinde psikolog, sosyal hizmet uzmanı, avukat gibi ilgili uzmanlara yönlendirilecektir." Ne gibi durumlarda bu yönlendirmeye ihtiyaç duyuluyor? Örnek veriri misiniz?

- Dini Rehberlik hususunda, "kuşatıcı ve kucaklayıcı bir yaklaşım benimsenecek, toplumla iç içe olmaya, samimi ve sağlıklı diyalog kurmaya özen gösterilecektir. Konuşmalarda muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve seviyesine uygun bir dil kullanılacak; kolaylaştıran zorlaştırmayan, müjdeleyen ve nefret ettirmeyen bir üslup tercih edilecektir." Bu ifade özel olarak koyulmuş. Bu konuda sıkıntılar yaşanıyor mu? Yetişmiş olarak gelseler bu konunun farkında olsalar olumlu olur muydu? Neden?

- Daire başkanlığınızın hizmet bünyesi dâhilinde bu durumlarla baş etmede görev yapmak üzere özel yetişmiş personel olmasını ister miydiniz?

- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?

- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?

- DİB personelinin kurumun hizmet alanları çerçevesinde başka hangi kurumlarda hizmet vermesi gerekiyor sizce? Örneğin; Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda DİB personelinin hizmet vermesi olumlu mu? Sizce neden? Bu kurumlara başkaları eklenmeli mi? Eklenmeli ise neler olabilir?

- Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda çalışmak üzere görevlendirilen personelin yeterliklerini biliyor musunuz?

- Görevlendirilen mevcut personel sizce ihtiyacı karşılıyor mudur? Karşılıyorsa neden? Karşılamıyorsa neden?

- Adalet bakanlığıyla 2001 yılında bir protokol imzalamışsınız. Bu protokolde mahkûmların dini ahlaki duygularının geliştirilerek hayata yeniden kazandırılması amacı olduğu belirtiliyor. Bununla kastedilen nedir, açar mısınız? Cezaevi vaizleri bunu gerçekleştirebilecek mesleki yeterliğe sahipler mi? Örneğin yalnızca ders vermekle değil rehberlik yapmakla da görevli oldukları protokolde belirtiliyor. Protokolün DİB görevleri kısmında görevlendirilecek personelin “dini danışman” olarak görevlendirileceği

söyleniyor. Bu güne kadar bu görev için personelinize nasıl destekler verdiniz eğitim açısından.

- Kendi dairenizin alanını düşününce böyle bir personelin nasıl bir eğitimden geçmiş olarak göreve başlamasını olumlu görürdünüz?
- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir hizmet içi eğitim, sertifika programı, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitiminden hangisi size daha olumlu geliyor?
- Yine kendi alanınızdan bakınca olası bir sertifika, önlisans, lisans veya lisansüstü eğitimi için şu ders muhakkak koyulmalıdır dediğiniz bir ya da birkaç ders var mı?
- İsimlendirmesi nasıl yaılmalı bu personelin?

D6

- Dairenizin hizmet alanlarını özetleyebilir misiniz?
- Daire başkanlığınızın hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireylerin ihtiyaçları hangi alanlarda toplanmaktadır?
- "İhtiyaç duyulan camilerde dini danışmanlık büroları açılmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek" görevleriniz arasında görülüyor. Bu anlamda bir çalışma örneği var mı? Nasıl ilerledi süreç? Bu ihtiyaç nasıl fark edildi?
- Daire başkanlığınıza bağlı kurumlarda görev yapan personele hizmet içi eğitim vb. eğitimler verme ihtiyacı hissediyor musunuz? Ya da onlardan bu amaçla talepler alıyor musunuz? Cevabınız olumluysa bu eğitimler hangi alanlarda toplanıyor?

- Hizmet içi eğitim için hangi boyutlarda eksiklikler hissediyorsunuz?
- Hizmet içi eğitimin tek başına yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Bu hizmet içi eğitimlerde ya da başka yollarla personelinizin daire başkanlığınızın görev tanımı dışında kalan alanlarda talep ya da şikayetleri oluyor mu?
- Birebir görüşmelerimizde Kur'an kursu hocaları ya da imamlar halkın dini konularda özel sorun ya da çeşitli durumlarını paylaşmak istemelerinden bahsediyorlar. Size bu yönde bilgi ya da talepler geliyor mu? Geliyorsa örneklendirebilir misiniz?
- Daire başkanlığınızın hizmet bünyesi dahilinde bu durumlarla baş etmede görev yapmak üzere özel yetişmiş personel olmasını ister miydiniz?
- Yetişmiş bu personellerin hangi yönlerinin kuvvetli olması gerektiğini düşünürsünüz?
- Bu personele bir isim vermek gerekse sizce ismi ne olmalı?
- DİB personelinin kurumun hizmet alanları çerçevesinde başka hangi kurumlarda hizmet vermesi gerekiyor sizce? Örneğin; Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda DİB personelinin hizmet vermesi olumlu mu? Sizce neden? Bu kurumlara başkaları eklenmeli mi? Eklenmeli ise neler olabilir?

- Cezaevi, Huzurevi, Çocuk Yuvaları, Aile eğitimi ve rehberlik büroları vb. alanlarda çalışmak üzere görevlendirilen personelin yeterliklerini biliyor musunuz?

- Görevlendirilen mevcut personel sizce ihtiyacı karşılıyor mudur? Karşılıyorsa neden? Karşılamıyorsa neden?

- DİB Sağlık bakanlığıyla bir protokol imzalayarak bu kurumlarda 'Dini Danışmanlık' hizmeti başlatma çalışması yürütüyor. Bu çalışmanın olumlu olduğunuz düşünüyor musunuz? Neden? Yeterli olacak mı?

2. Etik Kurul Onay Belgesi

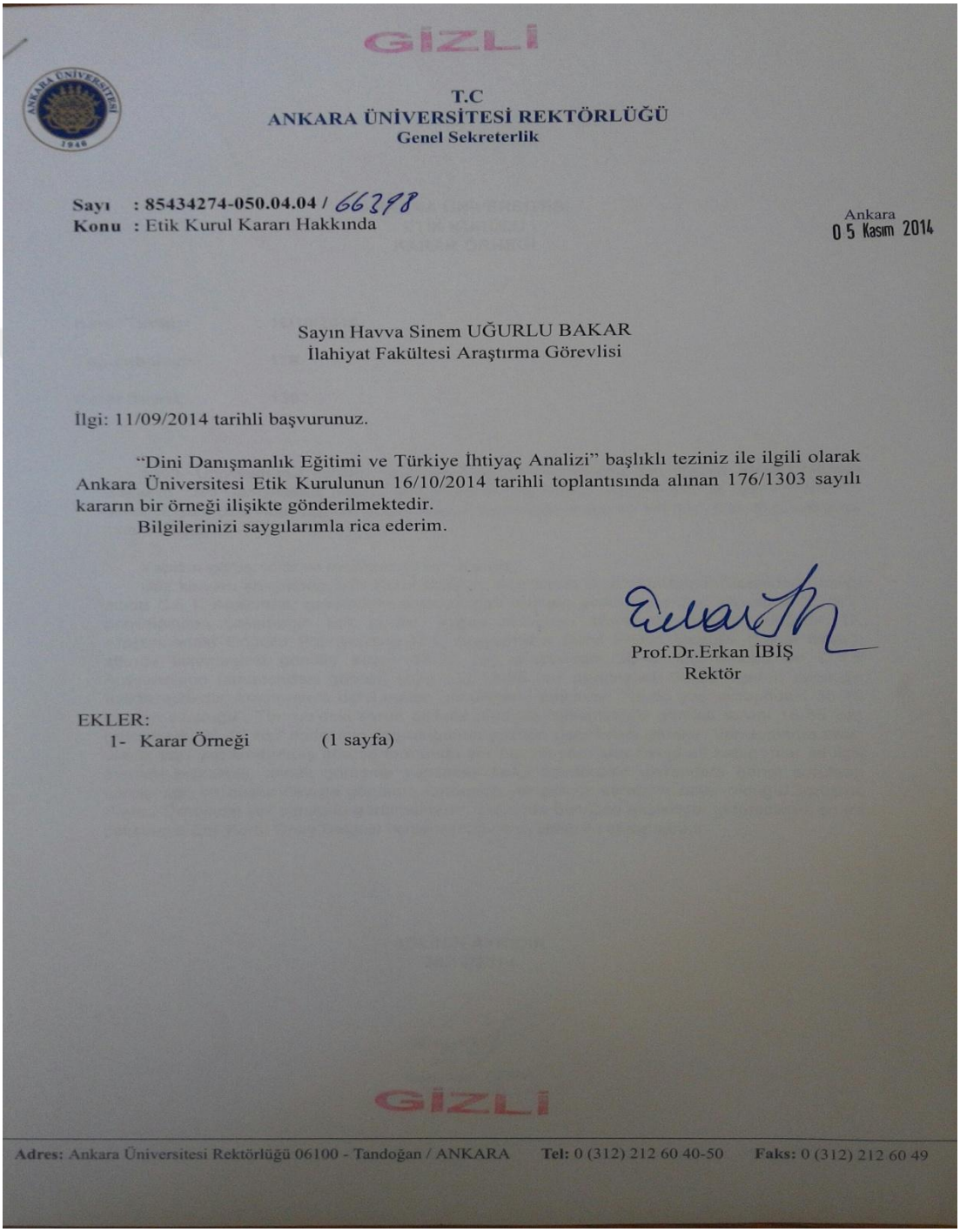

GİZLİ

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : **85434274-050.04.04 /** 66398
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

Ankara
05 Kasım 2014

Sayın Havva Sinem UĞURLU BAKAR
İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

İlgi: 11/09/2014 tarihli başvurunuz.

"Dini Danışmanlık Eğitimi ve Türkiye İhtiyaç Analizi" başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 16/10/2014 tarihli toplantısında alınan 176/1303 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.
Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof.Dr.Erkan İBİŞ
Rektör

EKLER:
1- Karar Örneği (1 sayfa)

GİZLİ

Adres: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan / ANKARA **Tel:** 0 (312) 212 60 40-50 **Faks:** 0 (312) 212 60 49

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **16/10/2014**

Toplantı Sayısı : **176**

Karar Sayısı : **1303**

1303- Üniversitemiz İlahiyat Fakültesi araştırma görevlilerinden **Havva Sinem Uğurlu Bakar**'ın "Dini Danışmanlık Eğitimi ve Türkiye İhtiyaç Analizi" başlıklı tezi ile ilgili 11/09/2014 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda,

Söz konusu çalışmada, Etik Kurul Başvuru Formunun C: Araştırmanın Özellikleri başlığı altıda C.6.1. Araştırma, çalışmanın amacını gizli tutmayı gerektiriyor mu, sorusuna "EVET" denildiğinden çalışmanın Etik açıdan uygun olduğunu söylemek mümkün değildir. D. Araştırmadaki Gönüllü Popülasyonu D.4. Araştırmaya Dahil Edilen Gönüllü Sayısı başlığı altında ülkemizdeki gönüllü sayısı 18-65 yaş grubundaki 38-42 kişi olduğu ve D.4.6 Araştırmanın tamamındaki gönüllü sayısı da 18-65 yaş grubundaki 38-42 kişiden oluştuğu belirtilmektedir. Araştırmaya dahil edilen gönüllülerin sayısının "18-65 yaş grubundaki 38-42 kişiden oluştuğu", Türkiye'deki evren dikkate alınarak "ülkemizdeki gönüllü sayısı 18-65 yaş grubundaki 38-42 kişi" ifadesinin doğruluğunun gözden geçirilmesi gerekir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşe formunda yer alacak soruların hangi alt kategoriler ile ilgili olacağı belirtilmiş, ancak görüşme yapılacak farklı alanlardaki uzmanlara hangi soruların sorulacağı, bir başka deyişle görüşme formunda yer alacak soruların neler olduğu/Görüşme Formu Örneğinin yer almadığı görülmektedir. Yukarıda belirtilen eksiklikler giderildikten sonra çalışmaya Etik Kurul Onay Belgesi verilebileceğine oybirliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
28/10/2014

Ramazan TOPAL
Genel Sekreterlik Şubesi

3. Kamu Hastaneleri Kurumu İzin Belgesi

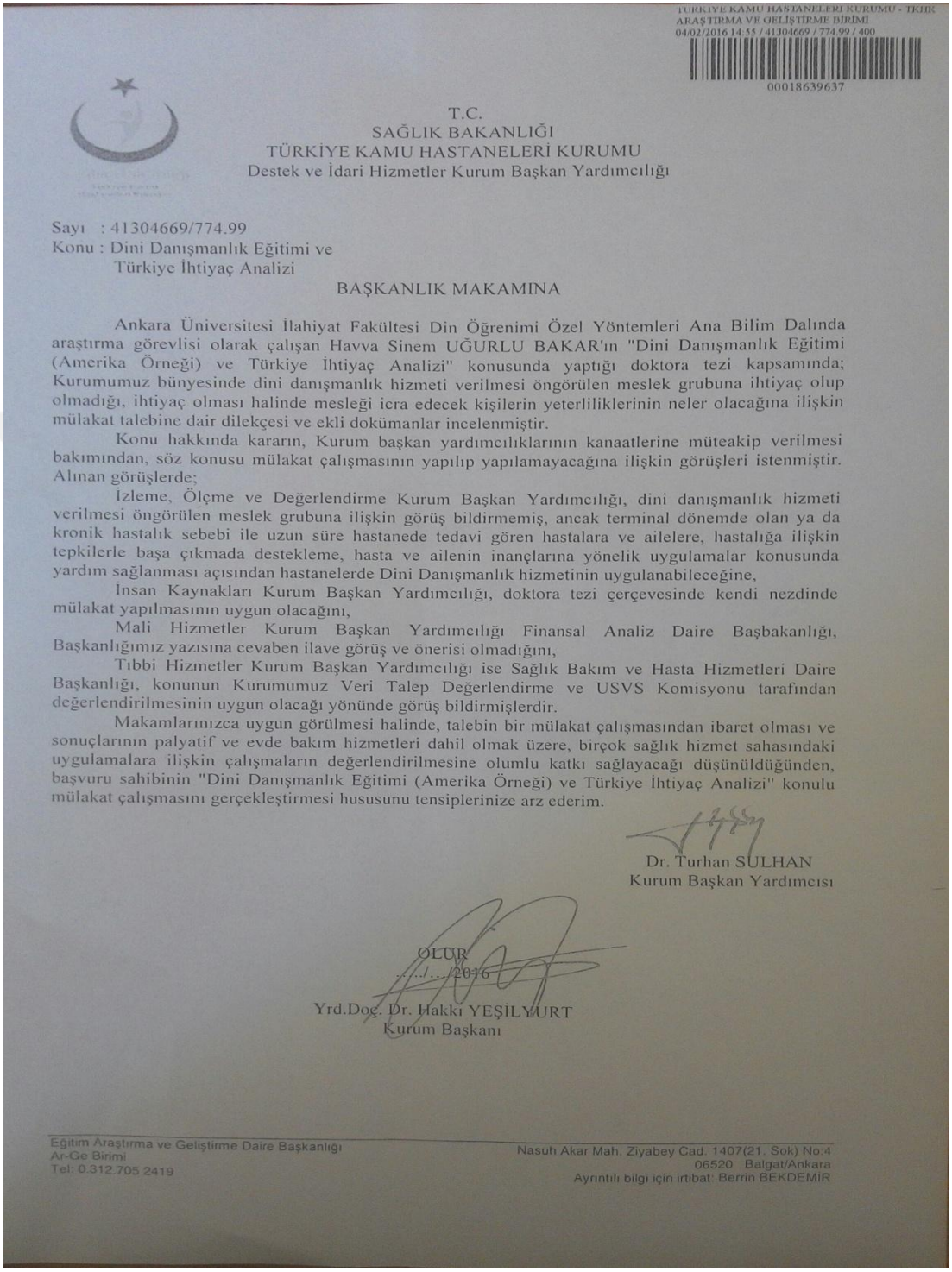

TÜRKİYE KAMU HASTANELERİ KURUMU - TKHK
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME BİRİMİ
04/02/2016 14:55 / 41304669 / 774.99 / 400
00018639637

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
TÜRKİYE KAMU HASTANELERİ KURUMU
Destek ve İdari Hizmetler Kurum Başkan Yardımcılığı

Sayı : 41304669/774.99
Konu : Dini Danışmanlık Eğitimi ve
Türkiye İhtiyaç Analizi

BAŞKANLIK MAKAMINA

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Öğrenimi Özel Yöntemleri Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışan Havva Sinem UĞURLU BAKAR'ın "Dini Danışmanlık Eğitimi (Amerika Örneği) ve Türkiye İhtiyaç Analizi" konusunda yaptığı doktora tezi kapsamında; Kurumumuz bünyesinde dini danışmanlık hizmeti verilmesi öngörülen meslek grubuna ihtiyaç olup olmadığı, ihtiyaç olması halinde mesleği icra edecek kişilerin yeterliliklerinin neler olacağına ilişkin mülakat talebine dair dilekçesi ve ekli dokümanlar incelenmiştir.

Konu hakkında kararın, Kurum başkan yardımcılıklarının kanaatlerine müteakip verilmesi bakımından, söz konusu mülakat çalışmasının yapılıp yapılamayacağına ilişkin görüşleri istenmiştir. Alınan görüşlerde;

İzleme, Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı, dini danışmanlık hizmeti verilmesi öngörülen meslek grubuna ilişkin görüş bildirmemiş, ancak terminal dönemde olan ya da kronik hastalık sebebi ile uzun süre hastanede tedavi gören hastalara ve ailelere, hastalığa ilişkin tepkilerle başa çıkmada destekleme, hasta ve ailenin inançlarına yönelik uygulamalar konusunda yardım sağlanması açısından hastanelerde Dini Danışmanlık hizmetinin uygulanabileceğine,

İnsan Kaynakları Kurum Başkan Yardımcılığı, doktora tezi çerçevesinde kendi nezdinde mülakat yapılmasının uygun olacağını,

Mali Hizmetler Kurum Başkan Yardımcılığı Finansal Analiz Daire Başbakanlığı, Başkanlığımız yazısına cevaben ilave görüş ve önerisi olmadığını,

Tıbbi Hizmetler Kurum Başkan Yardımcılığı ise Sağlık Bakım ve Hasta Hizmetleri Daire Başkanlığı, konunun Kurumumuz Veri Talep Değerlendirme ve USVS Komisyonu tarafından değerlendirilmesinin uygun olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Makamlarınızca uygun görülmesi halinde, talebin bir mülakat çalışmasından ibaret olması ve sonuçlarının palyatif ve evde bakım hizmetleri dahil olmak üzere, birçok sağlık hizmet sahasındaki uygulamalara ilişkin çalışmaların değerlendirilmesine olumlu katkı sağlayacağı düşünüldüğünden, başvuru sahibinin "Dini Danışmanlık Eğitimi (Amerika Örneği) ve Türkiye İhtiyaç Analizi" konulu mülakat çalışmasını gerçekleştirmesi hususunu tensiplerinize arz ederim.

Dr. Turhan SULHAN
Kurum Başkan Yardımcısı

OLUR
.../.../2016

Yrd.Doç. Dr. Hakkı YEŞİLYURT
Kurum Başkanı

Eğitim Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığı
Ar-Ge Birimi
Tel: 0.312.705 2419

Nasuh Akar Mah. Ziyabey Cad. 1407(21. Sok) No:4
06520 Balgat/Ankara
Ayrıntılı bilgi için irtibat: Berrin BEKDEMİR

4. Ulus Devlet Hastanesi İzin Belgesi

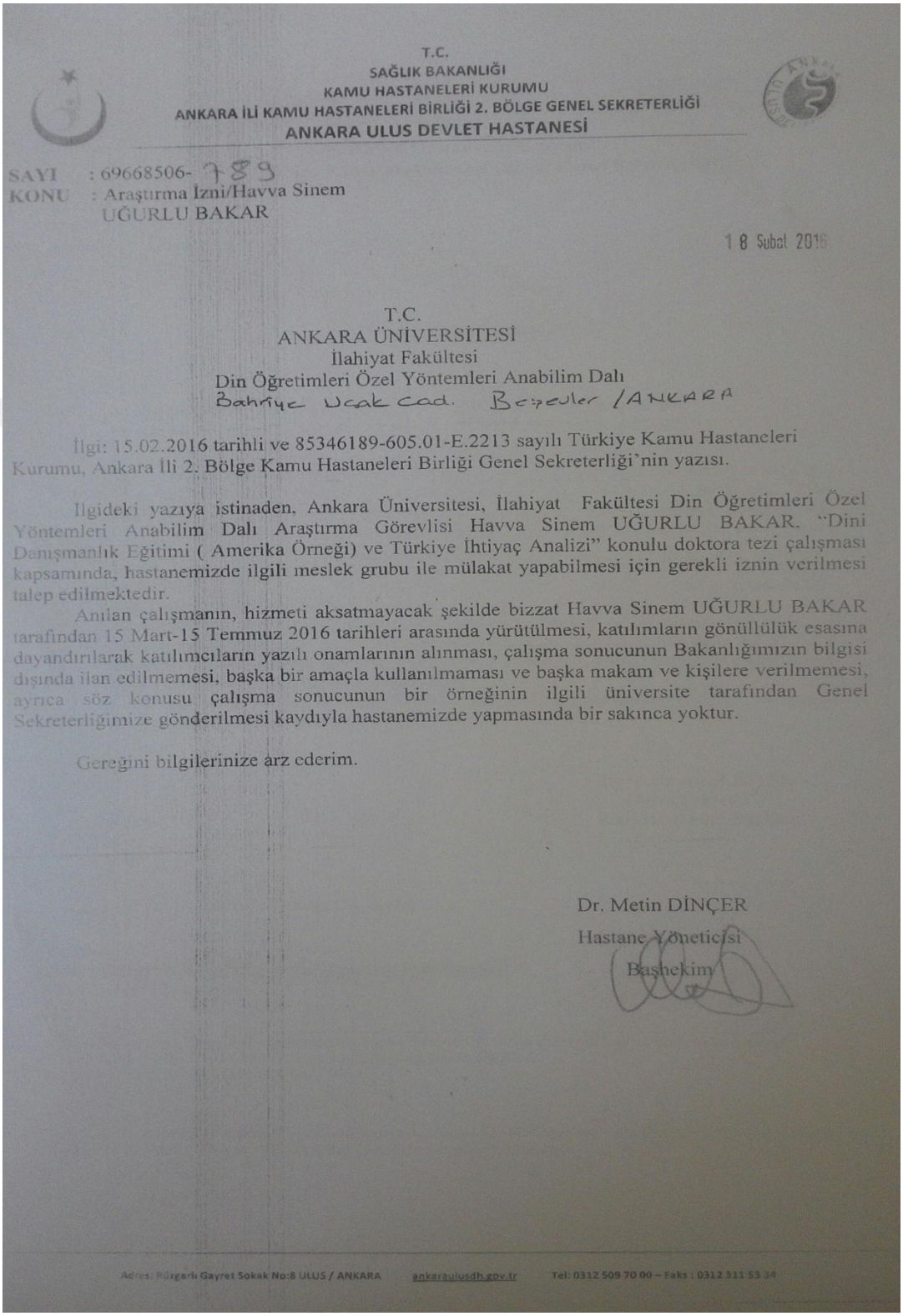

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
KAMU HASTANELERİ KURUMU
ANKARA İLİ KAMU HASTANELERİ BİRLİĞİ 2. BÖLGE GENEL SEKRETERLİĞİ
ANKARA ULUS DEVLET HASTANESİ

SAYI : 69668506- 789
KONU : Araştırma İzni/Havva Sinem UĞURLU BAKAR

18 Şubat 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İlahiyat Fakültesi
Din Öğretimleri Özel Yöntemleri Anabilim Dalı
Bahriye Ucak Cad. Beşevler /ANKARA

İlgi: 15.02.2016 tarihli ve 85346189-605.01-E.2213 sayılı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu, Ankara İli 2. Bölge Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği'nin yazısı.

Ilgideki yazıya istinaden, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Öğretimleri Özel Yöntemleri Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Havva Sinem UĞURLU BAKAR. "Dini Danışmanlık Eğitimi (Amerika Örneği) ve Türkiye İhtiyaç Analizi" konulu doktora tezi çalışması kapsamında, hastanemizde ilgili meslek grubu ile mülakat yapabilmesi için gerekli iznin verilmesi talep edilmektedir.

Anılan çalışmanın, hizmeti aksatmayacak şekilde bizzat Havva Sinem UĞURLU BAKAR tarafından 15 Mart-15 Temmuz 2016 tarihleri arasında yürütülmesi, katılımların gönüllülük esasına dayandırılarak katılımcıların yazılı onamlarının alınması, çalışma sonucunun Bakanlığımızın bilgisi dışında ilan edilmemesi, başka bir amaçla kullanılmaması ve başka makam ve kişilere verilmemesi, ayrıca söz konusu çalışma sonucunun bir örneğinin ilgili üniversite tarafından Genel Sekreterliğimize gönderilmesi kaydıyla hastanemizde yapmasında bir sakınca yoktur.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Dr. Metin DİNÇER
Hastane Yöneticisi
Başhekim

Adres: Rüzgarlı Gayret Sokak No:8 ULUS / ANKARA ankaraulusdh.gov.tr Tel: 0312 509 70 00 – Faks : 0312 311 53 34

5. Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi İzin Belgesi

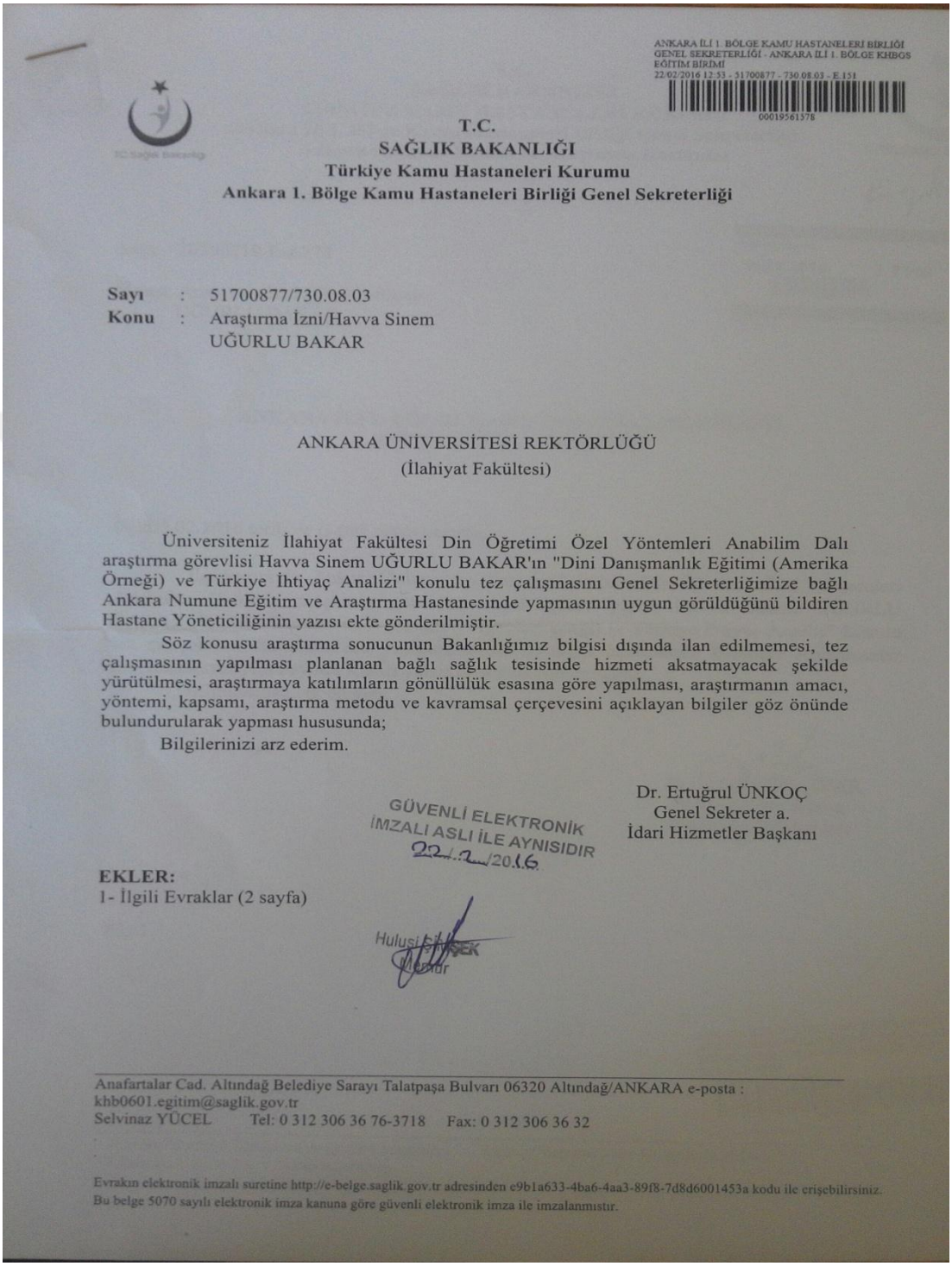

ANKARA İLİ 1. BÖLGE KAMU HASTANELERİ BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ - ANKARA İLİ 1. BÖLGE KHBGS EĞİTİM BİRİMİ
22/02/2016 12:53 - 51700877 - 730.08.03 - E.151
0001956137S

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu
Ankara 1. Bölge Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği

Sayı : 51700877/730.08.03
Konu : Araştırma İzni/Havva Sinem UĞURLU BAKAR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(İlahiyat Fakültesi)

Üniversiteniz İlahiyat Fakültesi Din Öğretimi Özel Yöntemleri Anabilim Dalı araştırma görevlisi Havva Sinem UĞURLU BAKAR'ın "Dini Danışmanlık Eğitimi (Amerika Örneği) ve Türkiye İhtiyaç Analizi" konulu tez çalışmasını Genel Sekreterliğimize bağlı Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesinde yapmasının uygun görüldüğünü bildiren Hastane Yöneticiliğinin yazısı ekte gönderilmiştir.

Söz konusu araştırma sonucunun Bakanlığımız bilgisi dışında ilan edilmemesi, tez çalışmasının yapılması planlanan bağlı sağlık tesisinde hizmeti aksatmayacak şekilde yürütülmesi, araştırmaya katılımların gönüllülük esasına göre yapılması, araştırmanın amacı, yöntemi, kapsamı, araştırma metodu ve kavramsal çerçevesini açıklayan bilgiler göz önünde bulundurularak yapması hususunda;

Bilgilerinizi arz ederim.

Dr. Ertuğrul ÜNKOÇ
Genel Sekreter a.
İdari Hizmetler Başkanı

GÜVENLİ ELEKTRONİK İMZALI ASLI İLE AYNISIDIR
22/2/2016

EKLER:
1- İlgili Evraklar (2 sayfa)

Hulusi [illegible]
Müdür

Anafartalar Cad. Altındağ Belediye Sarayı Talatpaşa Bulvarı 06320 Altındağ/ANKARA e-posta : khb0601.egitim@saglik.gov.tr
Selvinaz YÜCEL Tel: 0 312 306 36 76-3718 Fax: 0 312 306 36 32

Evrakın elektronik imzalı suretine http://e-belge.saglik.gov.tr adresinden e9b1a633-4ba6-4aa3-89f8-7d8d6001453a kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

6. Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Hastanesi İzin Belgesi

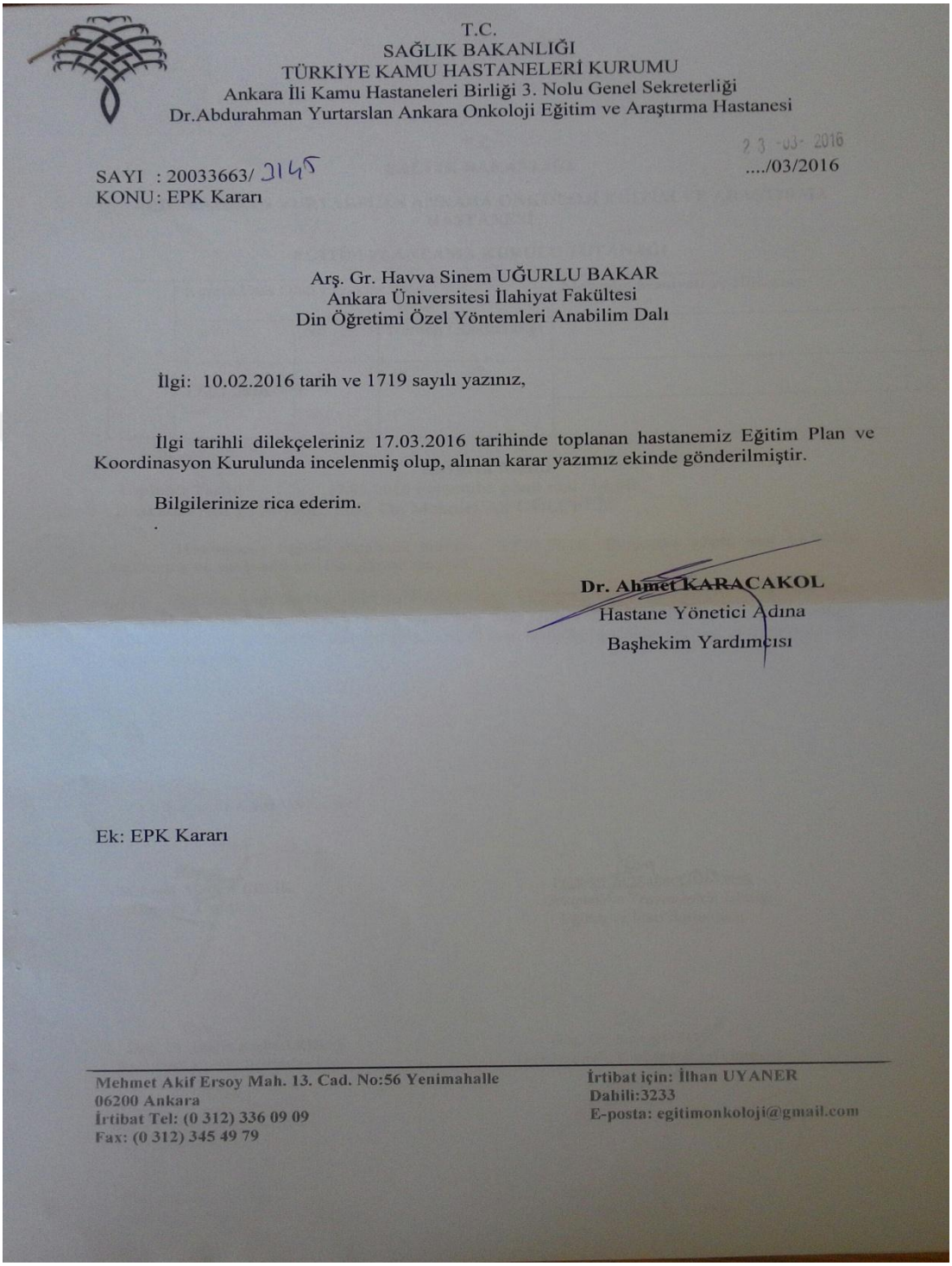

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
TÜRKİYE KAMU HASTANELERİ KURUMU
Ankara İli Kamu Hastaneleri Birliği 3. Nolu Genel Sekreterliği
Dr.Abdurahman Yurtarslan Ankara Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi

23-03-2016

SAYI : 20033663/ 3145 ..../03/2016
KONU: EPK Kararı

Arş. Gr. Havva Sinem UĞURLU BAKAR
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Öğretimi Özel Yöntemleri Anabilim Dalı

İlgi: 10.02.2016 tarih ve 1719 sayılı yazınız,

İlgi tarihli dilekçeleriniz 17.03.2016 tarihinde toplanan hastanemiz Eğitim Plan ve Koordinasyon Kurulunda incelenmiş olup, alınan karar yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Dr. Ahmet KARACAKOL
Hastane Yönetici Adına
Başhekim Yardımcısı

Ek: EPK Kararı

Mehmet Akif Ersoy Mah. 13. Cad. No:56 Yenimahalle
06200 Ankara
İrtibat Tel: (0 312) 336 09 09
Fax: (0 312) 345 49 79

İrtibat için: İlhan UYANER
Dahili:3233
E-posta: egitimonkoloji@gmail.com

7. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Başvuru Red Belgesi

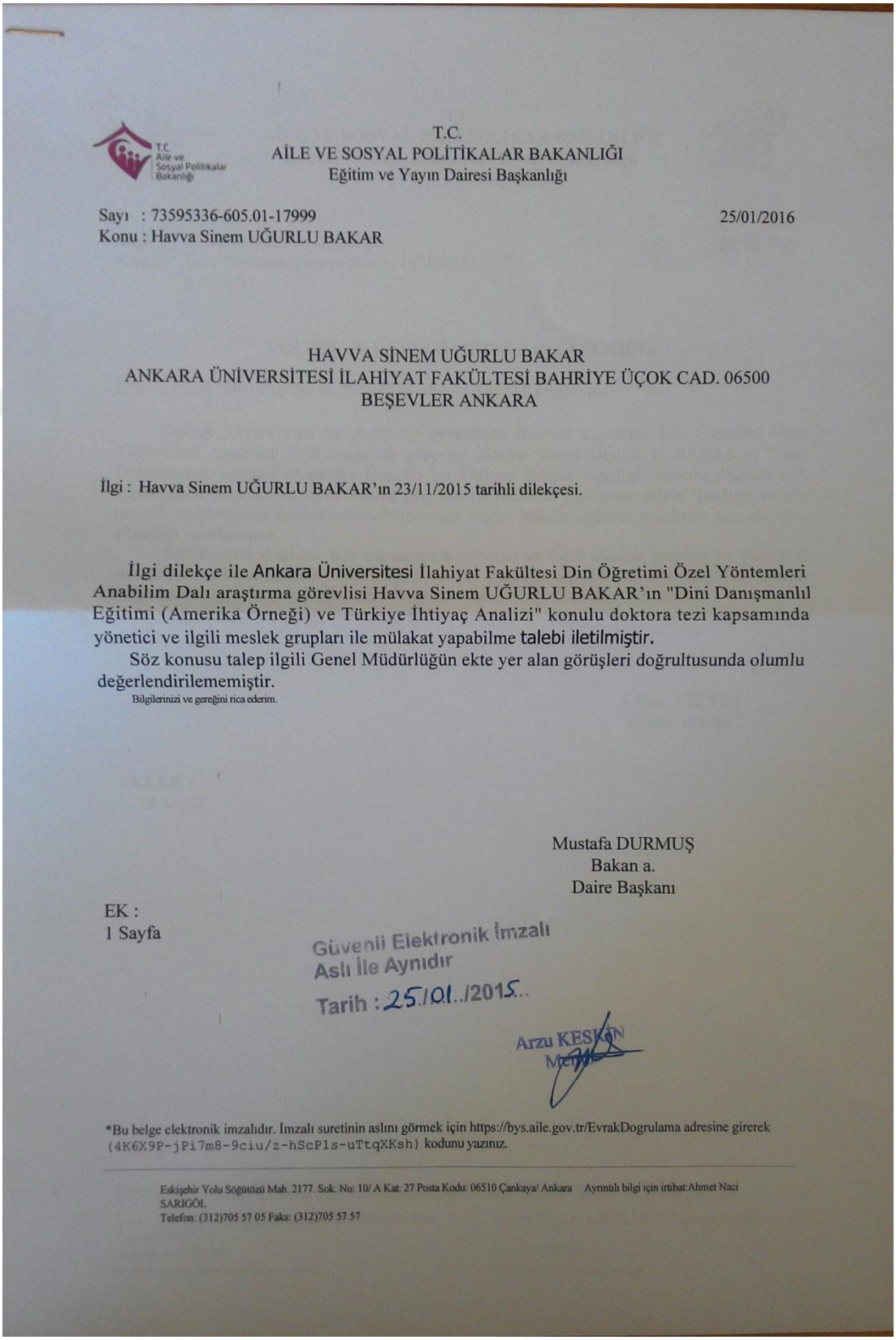

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : 73595336-605.01-17999 25/01/2016
Konu : Havva Sinem UĞURLU BAKAR

HAVVA SİNEM UĞURLU BAKAR
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ BAHRİYE ÜÇOK CAD. 06500
BEŞEVLER ANKARA

İlgi : Havva Sinem UĞURLU BAKAR'ın 23/11/2015 tarihli dilekçesi.

İlgi dilekçe ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Öğretimi Özel Yöntemleri Anabilim Dalı araştırma görevlisi Havva Sinem UĞURLU BAKAR'ın "Dini Danışmanlıl Eğitimi (Amerika Örneği) ve Türkiye İhtiyaç Analizi" konulu doktora tezi kapsamında yönetici ve ilgili meslek grupları ile mülakat yapabilme talebi iletilmiştir.

Söz konusu talep ilgili Genel Müdürlüğün ekte yer alan görüşleri doğrultusunda olumlu değerlendirilememiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mustafa DURMUŞ
Bakan a.
Daire Başkanı

EK :
1 Sayfa

Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı İle Aynıdır
Tarih : 25/01/2015

Arzu KESKİN
Memur

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama adresine girerek (4K6X9P-jPi7m8-9ciu/z-hScPls-uTtqXKsh) kodunu yazınız.

Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok. No: 10/ A Kat: 27 Posta Kodu: 06510 Çankaya/ Ankara Ayrıntılı bilgi için irtibat:Ahmet Naci SARIGÖL
Telefon: (312)705 57 05 Faks: (312)705 57 57

8. Bilgilendirilmiş Onam Formu

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi **Arş. Gör. Havva Sinem UĞURLU** tarafından yürütülen "**Dini Danışmanlık Eğitimi ve Türkiye Gereksinim Çözümlemesi Üzerine Nitel Bir Araştırma**" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size yöneltilen soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. **Mülakatta, sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir**. **Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.**

1. **Araştırmayla İlgili Bilgiler:**
   a. Araştırmanın Amacı: Türkiye'de dini danışmanlık eğitimi almış bir meslek grubuna ihtiyaç durumunu tespit etmek
   b. Araştırmanın İçeriği: Mülakat sorularıyla araştırmanın amacı doğrultusunda ihtiyaç analizi yapmak
   c. Araştırmanın Nedeni: Tez çalışması
   d. Araştırmanın Öngörülen Süresi:60-120 dakika
   e. Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı:30
   f. Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Katılımcının çalışma ofisi vb.
2. **Çalışmaya Katılım Onayı:**

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve yanıtlar aldım.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)	Araştırmacının
Adı-Soyadı:	Adı-Soyadı:
İmzası:	İmzası:

KAYNAKÇA

AAPC Code Of Ethics (Amended April, 2012), American Association Of Pastoral Counselors.

AAPC Membership Manual (31 August 2015). Virginia.

Adıgüzel, O., Tanrıverdi, H., Sönmez-Özkan, D. (2011). Mesleki Profesyonellik ve Bir Meslek Mensupları Olarak Hemşireler Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi 9* (2), 237-259.

Ağılkaya-Şahin, Zuhal (2016). Hristiyan Gelenekte Manevi Bakımın Teorik Temelleri. *Spiritual Psychology and Counseling 1*, 43-74.

Altaş N. (1999), Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 39* (1), 599-659.

Altaş, N. (2000), Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 41*, 327-350.

Akalın, K.H. (2010). Dinsel Rasyonalizmdeki İktisat Ahlakının Çalışma Hayatına Etkileri, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi 6* (11), 199–222.

Akyüz, Y. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Asquıth, G.H. (1980). The Case Study Method of Anton T. Boisen, *The Journal of Pastoral Care 34* (2), 84-94.

Ayten, A. (2015). *Psikoloji ve Din- Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri,* İstanbul: İz Yayıncılık.

Bachmann, C.C. (1949). *The Development of Lutheran Pastoral Care in America*, Basılmamış Doktora Tezi: Boston University.

Bassey, M. (1999). *Case study research in educational settings*, UK: McGraw-Hill Education.

Baş, T., & Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo İle Nitel Veri Analizi, Örnekleme, Analiz, Yorum*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bauserman, M., Rule,W.R. (1995). *A Brief History of Systems Approaches in Counseling and Psychotheraphy,* Lanham-New York- London:University Press of America.

Bedel, G. (2009). *The Validity and Reliability Study of the Turkish Version of the Spirituality Scale,* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Benner, D. G. (2003). The Uniqueness of Pastoral Counseling, Dvaid G. Benner (Ed.) *Strategic Pastoral Counseling A Short Term Structured Model* (s.31-47) *içinde*. Michigan: Baker Academic.

Berg, B. L.(2001). Qualitative Research Methods for the Social Sciences. *California State University: Allyn and Bacon*.

Bidwell, D.R., Marshall, J.L. (2006). Formation: Content, Context, Models and Practices, *American Journal of Pastoral Counseling 8 (*3/4), 1-7.

Bidwell, D.R., Marshall, J.L. (2011) Content, Context, Models and Practices, Duane R. Bidwell&Joretta L.Marshall (Ed.) *The Formation of Pastoral Counselors-Challenges and Opportunities* (s.1-9) içinde, New York: Routledge.

Bogdan, R. C., Biklen, S. K. (2007). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods.* (5th edition). Boston: Allyn and Bacon.

Bohler, C.J. (1992). Supervising Pastoral Counseling, Wicks, R.J., Parsons, R.D., Capps, D. (Ed.) *Clinical Handbook of Pastoral Counseling I* (s. 555-581) içinde, New York&Manwah: Paulist Press.

Boisen, A. T. (1951). Clinical Training in Theological Education: The Period of Beginnings, *Chicago Theological Seminary Register 41*, 1-4.

Boisen, A. T. (1960). *Out of The Depths,* Harper&Brothers Publishers, New York.

Booth, G. (1970). … In Ministry to the Sick, *Pastoral Psychology 21*(2), 22-28.

Bosher, S., & Smalkoski, K. (2002). From needs analysis to curriculum development: designing a course in health-care communication for immigrant students in the USA. *English for Specific Purposes 21*, 59–79.

Bowen, M. (1976), Theory in the Practice of Psychotherapy. P.J. Guerin (Ed.), *Family Therapy: Theory and Practice* (s.42-90) içinde, New York: Gardner Press.

Brauer, J. C. (2009). Puritanizm, Dini Uyanış ve Devrim, Mehmet Alıcı (Çev.), *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 19*, 159-182.

Bregman, L. (1979). Anton Boisen Revisited, *Journal of Religion and Health 18* (3), 213-229.

Brown, K. & Cullen, C. (2006). Maslow's hierarchy of needs used to measure motivation for religious behaviour, *Mental Health, Religion & Culture 9* (1), 99-108

Browning, D. (1975). Preface to a Practical Theology of Aging, *Pastoral Psychology 24* (229), 151-167.

Bruder, E. E. (1962). The minister's authority in pastoral care. *Pastoral Psychology*, *13*(7), s.17-24.

Budak, Y. (2009). Mesleki Eğitimde İhtiyaç Analizi ve İşlevsel Eğitim Programı, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi 245*, 65-75.

Butler, L.H. (2014). Religion, Terror and America: Pastoral Care in the 21st Century, *Journal of Pastoral Psychology 63,* 537-550.

Butman, R.E. (1997). Qualifications of the Christian Mental Healt ProfessionalRandolph K. Sanders (Ed.) *Christian Counseling Ethics: A Handbook for Therapists, Pastors&Counselors,* Illinois: Intervarsity Press.

Büssing, A. & Koenig, H. G. (2010). Spiritual Needs of Patients with Chronic Diseases, *Journal of Religions 1,* 18-27.

Cabot, R.C., Dicks, R.L. (1936). *The Art of Ministering to the Sick,* Macmillian.

Clebsch, W., Jaekle, C. (1975). *Pastoral Care in Historical Perspective,* New Jersey: Jason Aronson Inc.

Carey, L. B., & Cohen, J. (2015). Pastoral and Spiritual Care, Henk ten Have (Ed.) *Encyclopedia of Global Bioethics* (s. 1–14) içinde, Springer.

Clinebell, H. (1953). *Basic Types of Pastoral Care&Counseling,* Nashville:Abingdon Press.

Clinebell, H.J. (1964). The Challenge of the Speciality of Pastoral Counseling, *Pastoral Psychıology 15* (3), 17-28.

Clinebell, H. (1990). Pastoral Counseling Movement, Rodney J. Hunter (Ed.) *Dictionary of Pastoral Care and Counseling,* Nashville: Abingdon Press.

Cobb, M. (2002). *The Dying Soul-Spiritual Care at The End of Life*, Buckingham-Philidelphia: Open University Press.

Coe, G.A. (1917). *A Social Theory Of Religious Education, Charles Scribner's Sons,* New York, 55. https://archive.org/details/socialtheoryofre00coegErişim:28/04/2016.

Cole Jr, A. H. (2008). *Be not anxious: Pastoral care of disquieted souls*. Wm. B. Eerdmans Publishing.

Cole Jr, A. H. (2010). What Makes Care Pastoral?, *Pastoral Psychology 59*(6), 711-723.

Coolican, H. (1990). *Research methods and statistics in psychology*. Hodder & Stoughton Educational.

Conn, W.E. (1987). Pastoral Counseling for Self-Transcendence: The İntegration of Psychology and Theology, *Pastoral Psychology 36* (1), 29-48.

Corbin, J., Strauss, A., & Strauss, A. L. (1998). *Basics of Qualitative Research*, Sage.

Creswell, John W. (2016), *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Çev. Ed.) Bütün, M. & Demir, S.B., Ankara:Siyasal Kitabevi.

Cunningham, R.J. (1962). The Emmanuel Movement: A Variety of American Religious Experience, *American Quarterly 14* (1), 48-63.

Çakır, M. (2013). Reform ve İdari Reform Kavramları Üzerine Bir İnceleme, *Tarih Okulu Dergisi 6* (16), 627-640.

Çarkoğlu, A., and E. Kalaycıoğlu. (2009). Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma. Sabancı Üniversitesi Istanbul Politikalar Merkezi, IPM (İstanbul Politikalar Merkezi). http://research.sabanciuniv.edu/ 13119/1/Rapor_Kamu-dindarl%C4%B1k.pdf.

David O. Moberg (1984), Subjective Measures of Spiritual Well-Being, *Review of Religious Research 25* (4) , 351-364

Demirel, Ö. (2007). Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

Dewey, J. (1998). *Experience and Education*, New York: Touchstone. (İlk Baskı 1938)

Dingemans, G.D.J. (1996). Practical Theology in the Academy: A contemporary Overview, *The Journal of Religion 76* (1), 82-96.

DİB Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Dairesi Arşivi, 2015.

Dickenson, D., Johnson, M., Katz, J. S. (2000). *Death, Dying and Bereavement*, London: Sage Publication.

Doehring, C. (2010). Pastoral Care and Counseling in a Postmodern Context, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.844-846) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Doehring, C. (2015), *The Practice of Pastoral Care: A Postmodern Approach*, Luisville: Westminister John Knox Press.

Dombeck, M. T. (1998). The spiritual and pastoral dimensions of care in interprofessional contexts. *Journal of interprofessional care*, *12*(4), 361-372.

Duffett, R.G. (1993), The Future of Pastoral Counseling as a Profession, McHolland, J. & Niswander, B.J. (Ed.) *The Future of Pastoral Counseling: Whom, How and for What Do We Train* (s.5-13) içinde, Fairfax VA: American Association of Pastoral Counselor.

Düzgüner, S. (2016). Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz , Ayten, A., Koç, M., Tınaz, N. (Ed.) *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I* (s.17-43) içinde, İstanbul: Dem.

Dyson, A. (2009). Pastoral Theology Towards a New Discipline, David Willows & John Swinton (Ed.) *Spiritual Dimensions of Pastoral Care-Practical Theology in an Multidisciplinary Context* (s.20.) içinde, London/Philedelphia: Jessica Kingsley Press.

Ege, R. (2011). "Dini Danışmanlık ve Rehberlik"in Bir Bilim Dalı Olarak Gelişmesinin Gerekliliği Üzerine Bazı Düşünceler, *Dini Araştırmalar 14*(39), 104-114.

Ege, R. (2015). *Dini Rehberlik Bilginin Kaynağı ve Bilgi Üretme Süreçleri*, Ankara: Şule Yayınları.

Eliason, G.T., Hanley, C. & Leventis, M. (2001). The Role of Spiritually in Counseling: Four Theoretical Orientations, *Pastoral Psychology 50* (2), 77-91.

Emerson, Jr., J.G. (2000). Pastoral Psychology in the Dynamic of the New Millenium, *Pastoral Psychology 48* (4), 251-291.

Ernst, E. (2007). Holistic health care? *British Journal of General Practice 57*(535), 162-163.

Estadt, B.K. (1991). Supervision: From Technician to Artist, John R. Compton (Ed.) *Pastoral Counseling*, New Jersey: Prentice Hall.

Fairbanks, R.J. (1953). The Origins of Clinical Pastoral Training: The Story of Clinical Pastoral Training is the Story of Inspired Men, *Pastoral Psychology* 4 (7), 13-16.

Flowerdew, L. (2013). Needs analysis and curriculum development in ESP, Brian Paltridge&Sue Starfield (Ed.) *The Handbook of English for Specific Purposes* (s.325–346) içinde, Boston: Wiley-Blackwell.

Foskett, J. (1992). Ethical issues in counselling and pastoral care. *British Journal of Guidance & Counselling*, *20*(1), 39-50.

Foskett, J.& Jacobs, M. (1997). Pastoral counselling. In S. Palmer & G. Macmah (Ed.), Handbook of Counselling (s. 317-332) içinde. London: Routledge.

Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The qualitative report*, *8*(4), 597-606.

Graham, L. (1988). The Institutionalization of Pastoral Counseling, *Journal of Pastoral Psychotheraphy 1* (3), 7-22.

Graham, E.L. (2002), *Transforming Practice: Pastoral Theology in an Age of Uncertainity*, New York: Wipf & Stock Publishing.

Graham, L.K., Whitehead, J.C. (2011). The Role of Pastoral Theology in the Theological Education for the Formation of Pastoral Counselors, Duane R. Bidwell&Joretta L.Marshall (Ed.) *The Formation of Pastoral Counselors-Challenges and Opportunities* (s.9-27) içinde, New York: Routledge.

Gerkin, C. V. (1997). *An Introduction to Pastoral Care*, Nashville: Abingdon Press.

Greene, J.G. (1934). The Emmanuel Movement 1906-1929, *The New England Quarterly 7* (3), 494-532.

Graham, E.L. (2002). *Transforming Practice: Pastoral Theology in an Age of Uncertainty*, Oregon: Wipf and Stock Publishers.

Graham, E.L. (2006). Pastoral Theology in an Age of Uncertainty, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies 62* (3), 845-865.

Grob, G.N. (1991). *From Asylum to Community: Mental Health Policy in Modern America*, New Jersey: Princeton University Press.

Gross, Z. (2006). Spirituality, Contemporary Approaches to Defining, Dowling E.M.&Scarlett W.G (Ed.) *Encyclopedia of Religious and Spirituality Development* (s.424-426) içinde, Sage Publications.

Hall, B.P. (1969). *The Role of the Anglican Priest as Pastoral Counselor*, Basılmamış Doktora Tezi: The Faculty of the Southern California School of Theology at Claremont.

Hand, W.L. (1976). AAPC Constitution Revision: A Challenge to Integrate Function and Form, *The Journal of Pastoral* Care 30 (4), 230-240.

Handy, R.T. (1986). *A History of Union Theological Seminary in New York*, New York: Columbia University Press.

Hart, C.W. (2010). Present at the Creation: The Clinical Pastoral Movement and the Origins of the Dialogue Between Religion and Psychiatry, *Journal of Religion and Helath 49* (4), 536-546.

Hatch, J. A. (2002). *Doing Qualitative Research in Education Settings*. Suny Press.

Harding , S. R. , Flannelly , K. J., Weaver A. J. & Costa K.G. (2005). The influence of religion on death anxiety and death acceptance, *Mental Health, Religion & Culture, 8*(4), 253-261.

Heitink, G. (1993), Practical Theology: History, Theory, Action Domains : Manual for Practical Theology, Reinder Bruisma (çev.), Michigan/Cambridge: William B. Eeerdmans Publishing Company.

Hill, P. C., Pargament, K. I., Hood, R. W., McCullough Jr, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., & Zinnbauer, B. J. (2000). Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure. *Journal for the theory of social behaviour*, *30*(1), 51-77.

Hill, P. C., Pargament, K. I. (2008). Advances in The Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research, *Psychology of Religion and Spirituality 1*, 3–17.

Hiltner, S. (1952a). Pastoral Psychology and Pastoral Counseling, *Pastoral Psychology 3* (8), 21-28.

Hiltner, S. (1952b). Pastoral Psychology and Care, *Pastoral Psychology 3* (9), 45-55.

Hiltner, S. (1958). *Preface to Pastoral Theology*, New York: Abingdon Press.

Hiltner, S. (1959), Christian Shepherd, *The Journal of Pastoral Psychology 10* (2), 47-54.

Hiltner, S. (1964). The American Association of Pastoral Counselors: A Critique, *Pastoral Psychology 15* (3), 8-16.

Hiltner, S. (1965). The Heritage of Anton T. Boisen, *Pastoral Psychology 16* (8), 5-10.

Hiltner, S. (1969). *Pastoral Counseling*, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E. B. (1983). *A History of Pastoral Care in America: From Salvation to Self-Realization*, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010a). Pastoral Care Movement, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.846-850) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010b). Coe,George Albert, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.833) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010c). Oates, Wayne, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.836) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010d). Hiltner, Seward, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.835) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010e). Cabot, Richard C., Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.832) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010f). Boisen, Anton, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.831) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Holifield, E.B. (2010g). Dick, Russell, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.833) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Horton, D. (1968). Congregation, *The Encyclopedia Americana, Americana Corporation 7* (s.562) içinde, New York.

Howe, R.L. (1960). The Crucial And Correlative Role Of Pastoral Theology, *Pastoral Psychology 11* (1), 37-44.

Hughes, C. (2003). *Doing Qualitative Research in Education Settings*. Open University Press.

Hunter, R. J. (1980), The Future of Pastoral Theology, *Pastoral Psyhology 29* (1), 58-69.

Hunter, R.J. (2006) Pastoral Theology: Historical Perspectives and Future Agendas, *Journal of Pastoral Theology 16* (1), 7-30.

Hunter, R. J. (2010), Pastoral Care and Counseling (Comparative Terminology), Glenn H. Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling,* Nashville: Abingdon Press.

Inbody**,** T. (1975). Paul Tillich and Process Theology, *Theological Studies 36* (6), 472-492.

Inglehart, R., Baker,W.E. (2000**).** Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values, *American Sociological Review 65* (19), 19-51.

İlâhiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları, TC Yüksek Öğretim Kurulu.

Jaberi, A., Momennasab, M., Yektatalab, S. vd. (2017), Spiritual Health: A Concept Analysis, *Journal of Religion and Health*m *56*(1), 1-24.

Jackson, G.E. (1964). The Pastoral Counselor: His Identity and Work, *Journal of Religion and Health*, *3*(3), 250-270.

Jacobs, M. (2000). Pastoral Counselling and Psychoterapy, David Willows&John Swinton (Ed.) *Spiritual Dimensions of Pastoral Care* (s.90-95) içinde, London&Philedelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Johnson, P.E. (1953). *Psychology of Pastoral Care,* New York: Abingdon Press.

Jorjorian, A.D. (1972). Reflections Upon and Definitions of Pastoral Counseling, *Pastoral Psychology 23* (224), 7-15.

Jung, C. G. (1938). Psychology and Religion. New Haven, CT: Yale University Press.

Karakaya, Ş., (2004). Eğitimde Program Geliştirme Çalışmaları. Asil Yayın-Dağıtım. Ankara

Kaur, A. (2013). Maslow's Need Hierarchy Theory: Applications and Criticisms, *Global Journal of Management and Business Studies 3*(10), 1061-1064.

King, S.D. (2010). **Biblical Pastoral Care and Counseling**, Glenn H. Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s.2) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Koç, Mustafa (2012). Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma-II, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12* (2), 239-276.

Koenig, Harold G. (2000). Religion and Medicine I: Historical Background and Reasons for Separation **,** *The International Journal of Psychiatry in Medicine 30*(4), 385-398.

Koenig HG (1998). Religious Beliefs and Practices of Hospitalized Medically III Older Adults. *International Journal of Geriatric Psychiatry 13*, 213-224.

Koenig, H. G. (2004). Religion, spirituality, and medicine: research findings and ımplications for clinical practice. *Southern medical journal 97* (12), 1194-1200.

Koslander, T.; Da Silva, A.B.; Roxberg, A. (2009). Existential and spiritual needs in mental health care: An ethical and holistic perspective. *Journal of Holistic Nursing 27*, 34-42.

Koştaş, M. (1990). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31* (1), 1-27.

Kottler, J. A., Shepard, D. S. (2007). *Introduction to Counseling Voices from the Field (*6th Edition), CA: Brooks Cole.

Kuether, F.C. (1953), The Council for Clinical Training The Core of Clinical Training Is "Learning by Doing", *Pastoral Psychology 4* (7), 17-20.

Kuether, F. (1963), Pastoral Counseling: Community or Chaos, *Pastoral Psychologist 1*(3). 3-10.

Küçükahmet, L. (1992). *Hizmetiçi Eğitim (Teori ve Uygulamaları)*, Ankara: G.Ü. İlet. Fak.Yay.

LaMothe, R. (2014). Pastoral Counseling in the 21st Century: The Centrality of Community, *Journal of Pastoral Care&Counseling 68* (2), 1-17.

Lapsley, J.L. (1963). Pastoral Counseling Centers: Mid-Century Phenomenon, *Pastoral Psychology 13* (10), 43-52.

Lartey, E. (2000). Practical Theology as a Theological Form, David Willows&John Swinton (Ed.) *Spiritual Dimensions of Pastoral Care* (s.72-77) içinde, London&Philedelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Lartey, E. (2003). *In Living Color: An Interculturel Approach to Pastoral Care and Counseling*, Philedelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Lartey, E. (2015). New Perspectives and Challenges for Pastoral Care and Counselingin a Globalizing World, Karl Federschmidt-Daniel Louw (Ed.) *Intercultural and Interreligious Pastoral Caregiving: The SIPCC 1995-2015*, Düsseldorf-Germany.

Lester, A. (1995). Hope in pastoral and counseling. Louisville, KY: Westminster / John Knox Press.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*, London: Sage.

Lloyd, M. (1996). Philosophy and religion in the face of death and bereavement, *Journal of Religion and Health 35*(4), 295–310.

Lukoff, D., Lu, F., Turner, R. (1992). Toward a more culturally sensitive DSM-IV: psychoreligious and psychospiritual problems, *Journal of Nervous Mental Disease 180*, 673–682.

Manevi Destek Protokolü (2015), http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/SosyalKulturelIsbirligiProtokolleri/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf/Erişim:30//04/2016.

Marler, P. L., & Hadaway, C. K. (2002). "Being Religious'' or ''Being Spiritual'' in America: A Zero-sum Proposition?, *Journal for the Scientific Study of Religion 41*, 289-300.

Mayer, H.T. (1979). *Pastoral Care Its Roots and Renewal*, Atlanta: John Knox Press.

Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative Social Research 2*, 1-28. Erişim:08/08/2017, www.qualitative-research.net/fqs-texte/2-00/2-00mayring-e.htm.

McCarthy, K. (1984) Psychotherapy and Religion: The Emmanuel Movement, *Journal of Religion and Health 23* (2), 93-105.

McClure, B. (2014). Pastoral Care, Bonnie J. Miller-McLemore (Ed.) *In The Wiley Blackwell Companion to Practical Theology*, New York: Wiley Blackwell.

McNeill, J.T. (1951). *A History of the Cure of Souls*, London: HarperCollins Publishers.

McDonald, D. A. (2000). Spirituality: Description, measurement, and relation to the five factor model of personality. *Journal of personality*, *68*(1), 153-197.

Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education. Revised and Expanded from" Case Study Research in Education."*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Sage.

Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2013). *Qualitative data analysis*. Sage.

Mills, L.O. (2010), Pastoral Care. Glenn H. Asquith Jr. (Ed.), *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling (*s.836-844) içinde, Nashville: Abingdon Press.

Montgomery, M. J. & DeBell, C. (1996). Dual Relationships and Pastoral Counseling: Asset or Liability?, Journal of Counseling and Values 42 (1), 30-40.

Murphy, J. M. (1974). **The Pastor and the Pastoral Counselor**, *Journal of Religion and Health 13*(1), 42-46.

Myers-Shirk, S. E. (2009), *Helping the Good Shepherd: Pastoral Counselors in a Psychotherapeutic Culture 1925-1975*, Maryland: John Hopkins University Press.

Narayanasamy, A. (1993). Nurses' awareness and educational preparation in meeting their patients' spiritual needs. *Nurse Education Today 13* (3), 1532-2793

Neeleman, J. & Persaud, R. (1995). Why do psychiatrists neglect religion?, Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice 68 (2), 169–178

Nelson-Jones, R. (1982). The Theory and Practice of Counselling Psychology, Cassel Educational Limited, Füsun Akkoyun (çev:). Danışma Psikolojisi Kuramları, Ankara.

Neuendorf, K. A. (2016). *The content analysis guidebook*. Sage.

Newell, E.D. (2013). *Pastoral Theology (The Poimenics)*, Basılmamış Doktora Tezi: Atlantic International University.

Notes and News (1964), *Pastoral Psychology 15*(1), 60-61.

Notes and News (1966), *Pastoral Psychology 17*(5), 56-59.

Nouwen, H.J.M. (1968). Anton T. Boisen and the Study of Theology Through Living Human Documents, *Pastoral Psychology 19*(7), 49-63.

Nystul, M.S. (2011), *Introduction of Counseling-An Art and Science Perspective* (4th Edition), New Jersey: Pearson.

Oates, W. (1974), *Pastoral Counseling,* Philadelphia:The Westminster Press.

Oates, W.E. (1975). Pastoral Supervision Today, *Pastoral Psychology 24* (228), 17-29.

O'Connor, T.S.J. (2003). Pastoral Counseling and Pastoral Care: Is There a Difference?, *Journal of Pastoral Care & Counseling, 57*(1), 3-14.

Ok, Üzeyir (1997), Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Ok, Üzeyir (2008), İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu 2*, Ankara: DİB.

Ok, Üzeyir (2013*), Din Psikolojisinin Kullanım Alanları: Dini Danışmanlık ve Rehberlik,* ATA-AÜF, 11-12.

Oman, D. (2013). Defining Religion and Spirituality , Paloutzian, R. F. & Park, C. L. (Ed.) *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (s.23-47) içinde, New York: Guilford Press.

Osmer, R.R. (2011). Practical Theology:A Current International Perspective, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies 67* (2), 1-7.

Özden, S.Y., Vedi, F., Yargıç, İ., Kaya, N. (1997). Büyücü-Üfürükçü-Cinci ve Astrolog gibi Hekim Olmayan kişiler ile Ruh Hastalıklarının İlişkilerinin Çeşitli Yönlerden Araştırılması, *Düşünen Adam Dergisi 10*(1), 22-28.

Öztürk, V. (2004). İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Arasındaki İlişkilerin Tarihi Gelişimi Bağlamında Bazı Çözüm Önerileri, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler*, Isparta.

Pargament, K. I., & Zinnbauer, B. J. (2005). Religiousness and Spirituality , Paloutzian, R. F. & Park, C. L. (Ed.) *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (s.35-37) içinde, New York: Guilford Press.

Park, S. (2006). An Evolving History and Methodology of Pastoral Theology, Care and Counseling, *Journal of Spirituality in Mental Health 9* (1), 5-33.

Pas, D.G. (1995). Nineteenth-century English Religious Traditions: Retrospect and Prospect, Greenwood Press.

Patterson E.F. (1998). The Philosophy and Physics of Holistic Health Care: Spiritual Healing as a Workable Interpretation, *Journal of Advanced Nursing 27*, 287-293.

Pattison, S. (1994). *Pastoral Care and Liberation Theology*, New York: Cambridge University Press,

Pattison, S., Lynch, G. (2005). Pastoral and Practical Theology, David F. Ford-Rachel Muers (Ed.) *The Modern Theologians-An Introduction to Christian Theology Since 1918* içinde, New York: Blackwell Publishing.

Patton, J. (1981). The pastoral counselor as specialist within ministry. *Pastoral Psychology*, *29*(3), 159-168.

Patton, J. (1993). *Pastoral Care in Context-An Introduction to Pastoral Care*, Luisville: Westminister John Knox Press.

Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation* (No. 4). Sage.

Patton, M. Q.(2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri.(M. Bütün, SB Demir, Çeviri Ed.) Ankara: Pegem Akademi*.

Pruyser, P. W. (1976). *The minister as diagnostician: Personal problems in pastoral perspective*. Westminster John Knox Press.

Purves, A. (2001). *Pastoral Theology in the Classical Tradition*, Louisville-London: Westminester John Knox Press.

Ramsay, N. (2004). A Time of Ferment and Redefinition, , Nancy Ramsay (Ed.) *Pastoral Care and Counseling: Redefining the Paradigms*, Nashville: Abingdon Press.

Roberts, D.E. (1950). *Psychotherapy and Christian View of Man*, New York: Charles Scribner's Sons.

Roberts, D. E. (1957). Existentialism and religious belief, *Pastoral Psychology*, 45-51.

Rogers, C. (1951). *Client Centered Theraphy*, London: Constable&Company Limited.

Rumbold, B. (1986). *Helplessness and Hope: Pastoral Care in Terminal Illness*, London: SCM Press.

Sabancıoğulları, S., Doğan, S. (2012). Profesyonel Kimlik Gelişimi ve Hemşirelik, Anadolu *Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 15*(4), 275-282.

Selçuk, M. (1998). 2000'li Yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler, *Uluslararası II. Din Şurası*, Ankara, 458-467.

Selçuk, M. (2002). Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler* (s.128-148) içinde, Ankara: AÜ Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Schleiermacher, F. (1875), *Brief Outline of the Study of Theology*, William Farrer (çev.), Edinburg: Adams & Co.

Seyyar, A. (2007), *Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım*, Ankara: Şefkatli Eller Yayınları.

Sherman, R. R., & Webb, R. B. (2005). Qualitative research in education: A focus. Robert R. Sherman,Rodman B. Webb (Ed.) *Qualitative research in education: Focus and methods* (s.1-2) içinde, London and New York: Routledge.

Snodgrass, J. (2007). From Rogers to Clinebell: Exploring the History of Pastoral Psychology, *Pastoral Psychology 53*, 513-525.

Snodgrass J.L. (2015). Pastoral Counseling: A discipline of Unity and Diversity, Elizabeth A. Maynard, Jill L. Snodgrass (Ed.) *Understanding Pastoral Counseling* (s.1-15), New York: Springer Publishing Company.

Steere, D.A. (1969a). An Experiment in the Supervisory Training, *Journal of Pastoral Care 23*(4), 202-217.

Steere, D.A. (1969b). Anton Boisen: Figure of the Future?, *Journal of Relgion and Health 8* (4), 359-374.

Steere, D.A. (2002a). Clinical Supervision of Pastoral Care, David A. Steere (Ed.) *The Supervision of Pastoral Care*, Oregon: Wipf and Stock Publishers.

Steere, D.A. (2002b). A Model for Supervision, David A. Steere (Ed.) *The Supervision of Pastoral Care*, Oregon: Wipf and Stock Publishers.

Stokoe, R.J.R. (1974). Clinical Pastoral Education, *The Nova Scotia Medical Bulletin 53* (1), 26-28.

Stone, H.W. (1996). *Theological Context for Pastoral Caregiving- Word in Deed, New York:* The Haworth Pastoral Press.

Stone, H. W. (2001). The Congregational Setting of Pastoral Counseling: A Study of Pastoral Counseling Theorists from 1949-1991, *Journal of Pastoral Care 55* (2), 181-196.

Strickland, F.L. (1953). Pastoral Psychology-A Retrospect, *Pastoral Psychology 4* (7), 9-12.

Strunk JR., O. (1992). A Prelegomenon to History of Pastoral Counseling, *Clinical Handbook of Pastoral Counseling I* (s.10-22) içinde, New York&Manwah: Paulist Press.

Strunk JR., O. (2010). Emmanuel Movement, Glenn H.Asquith Jr. (Ed.) *The Dictionary of Pastoral Care and Counseling*, Nashville: Abingdon Press.

Sulmasy, D.P. (2002) A Biopsychosocial-spiritual Model for the Care of Patients at the End of Life. *Journal of Gerontologist 42*, s.24-33

Sulmasy, D.P. (2006). Spiritual Issues in the Care of Dying Patients " . It's Okay Between Me and God", *JAMA 296* (11), 1385-1392.

Sunderland, R.H. (2010). Lay Pastoral Counseling, Glenn H. Asquith Jr. (Ed.) *The Concise Dictionary of Pastoral Care and Counseling,* Nashville: Abingdon Press.

Taggart, M. (1973). The Professionalization of the Parish Pastoral Counselor, *Journal of Pastoral Care&Counseling 27* (3), 180-188.

Tan, H. (1992). *Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi,* Ankara: MEB.

Thorne, B. (2001). The Prophetic Nature of Pastoral Counselling, *British Journal of Guidance & Counselling 29* (4), 436-445.

Thornton, E.E. (1970). *Professional Education for Ministry: A History of Clinical Pastoral Education,* Nashville: Abingdon Press.

Townsend, L. (2002). Theological Reflection, Pastoral Counseling and Supervision, *Journal of Pastoral Theology 12* (1), 63-74.

Townsend, L. (2009). *Introduction to Pastoral Counseling*, Nashville: Abingdon Press.

Townsend, L. (2015). Pastoral Counseling's History, E.A.Maynard-J.L.Snodgrass (Ed.) *Understanding Pastoral Counseling* (s.17-38) içinde, New York: Springer Publishing Company.

Turan, İ. (2013). Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri, *Dinbilimleri Dergisi 13*(1), s.47-73.

Van Wagner, C.A. (1983). The AAPC: The Beginning Years,1963-1965, *The Journal of Pastoral Care 37* (3), 163-179.

Van Wagner, C.A. (1992). *AAPC: In Historical Perspective 1963-1991,* Ed. Allison Stokes, AAPC.

Van Wyk, A.G. (1995). From Applied to Practical Theology, *Andrews University Seminary Studies 33* (2), 86-101.

Vande Kemp, H. (1996). Historical perspective: Religion and clinical psychology in America. E. P. Shafranske (Ed.), Religion and the clinical practice of psychology (s.71–112) içinde. Washington, DC: American Psychological Association.

Vural, İ. (2003). *Evanjelizm-Beyaz Sarayın Gizli Dini*, İstanbul: Karakuyu Yay.

Wade, D.T. (2009). *Holistic Health Care. What is it, and how can we achieve it?*, www.noc.nhs.uk/oce/research.../HolisticHealthCare.pdfErişim:09/11/17

West, C. (1990). The New Cultural Politics of Difference, *Humanities as Social Technology 53*, 93-109.

White, R.C. - Hopkins, C.H. (1976). *The Social Gospel: Religion and Reform in Changing America*, Philedelphia: Temple University Press.

Whitehead, B.D. (1996). *The Divorce Culture: Rethinking Our Commitments to Marriage and Family*, New York:Vintage Books.

Wicks, R.J., Parsons, R.D. (1993). Reaching to the Unknown: Religion and the Psyche, Wicks, R.J., Parsons, R.D. (Ed.) *Clinical Handbook of Pastoral Counseling 2* (s.1-27) içinde, America: Westminister/John Knox.

Winter, G. (1957). Pastoral Counseling or Pastoral Care. *Pastoral Psychology*, *8*(1), 16-24.

Wise, C.A. (1951). *Pastoral Counseling: Its Theory and Practice*, New York:Harper&Brothers.

Wise, C.A. (1964). Meeting of American Association of Pastoral Counselors in St. Louis: a Report, *Pastoral Psychology* 15(6), 47-52.

Woodruff, C.R. (2002). Pastoral Counseling: an American Perspective, *British Journal of Guidance&Counselling 30* (1), 93-101.

Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Eğitim Programı Formu (2017), http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=451

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, H. N. (1996). Sağlık Meslek Liselerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Değerlendirilmesi, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, K. (2010). Nitel araştırmalarda niteliği artırma. *İlköğretim Online*, *9*(1), 79-92.

Yin, R. K. (1984). *Case study research: Design and methods*. Beverly Hills, CA: Sage.

Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G. vd. (1997). Religion and spirituality: Unfuzzying the Fuzzy, *Journal of the Scientific Study of Religion, 36*(4), 549–564.

Zinnbauer, B.J., Pargament, K.I., Scott, A.B. (1999). The Emerging Meanings of Religiousness and Spirituality: Problems and Prospects, *Journal of Personality 67*(6), 889-919.

Web Sayfaları

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1152/Erişim:29.02.2016a.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1158/Erişim:29.02.2016b.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1156/Erişim:29.02.2016c.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1161/Erişim:29.02.2016d.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1163/Erişim:29/02/2016e.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1165/Erişim:29.02.2016f.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1188/Erişim:31/01/2017a.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1175/Erişim:08/02/2017b.

http://www.aapc.org/Default.aspx?ssid=74&NavPTypeId=1162/Erişim:31/01/2017c.

http://www.aapc.org/_templates/74/complete_final_report_of_2013_antiracist_multicultural_justice_audit.pdf/Erişim tarihi:14.02.2016j.

https://www.acpe.edu/ACPE/Certification/ACPE/Certification/Certification_Home.aspx?hkey=4969de2b-25cb-4709-a00f-4274d6586499/Erişim Tarihi:31/12/2016.

http://catalogue.loyola.edu/preview_program.php?catoid=10&poid=958/Erişim:28/02/2017a.

http://catalogue.loyola.edu/preview_entity.php?catoid=10&ent_oid=444&returnto=358/Erişim:28/02/2017b.

http://catalogue.loyola.edu/preview_program.php?catoid=10&poid=959/Erişim:28/02/2017c.

http://catalogue.loyola.edu/preview_program.php?catoid=10&poid=956/Erişim:28/02/2017d.

http://catalogue.loyola.edu/preview_program.php?catoid=10&poid=957/Erişim:28/02/2017e.

http://catalog.neumann.edu/preview_program.php?catoid=14&poid=1027&returnto=410/Erişim:28/02/2017d

http://edwards.yale.edu/research/about-edwards/biography

http://faculty.webster.edu/woolflm/dunbar.html/Erişim Tarihi:31/12/2016.

http://www.loyola.edu/academics/pastoral-counseling/Erişim:31/01/2017f.

http://www.loyola.edu/academics/pastoral-counseling/about/mission/Erişim:31/01/2017g.

http://www.loyola.edu/academics/pastoralcounseling/about/accreditation/Erişim:31/01/2017h.

http://www.manula.com/manuals/acpe/acpe-manuals/2016/en/topic/i-mission-and-vision-of-the-association-for-clinical-pastoral-education-inc-acpe/Erişim Tarihi:31/12/2016.

http://www.neumann.edu/academics/grad/pastoral/index.asp/Erişim:13/03/2016a.

https://www.neumann.edu/academics/grad/pastoral/doctorate/goals.asp/Erişim:13/03/2016b.

https://www.neumann.edu/academics/grad/pastoral/pastoral_counseling/default.asp/Erişim:28/02/2017c.

http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Chauncy%2C%20Charles%2C%201705-1787

http://people.bu.edu/wwildman/bce/tillich.htm/Erişim Tarihi:25/12/2016.

http://plato.stanford.edu/entries/schleiermacher/ Erişim tarihi:14.02.2016.

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161003.htmErişimtarihi:14.02.2016.

http://webspace.ship.edu/cgboer/fromm.html/Erişim Tarihi:25/12/2016.

http://www.who.int/about/mission/en/ Erişim Tarihi:25/12/2016.

ÖZET

Dinî Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği

ve

Türkiye Gereksinimin Çözümlemesi Üzerine Nitel Bir Araştırma

Havva Sinem UĞURLU

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Recai DOĞAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı

Ankara, 2017, XI+454 s.

Amerika Birleşik Devletleri hem dinî danışmanlık alanının kurumsallaşmasının erken dönemlerde gerçekleşmesi hem de günümüzde sistematik gelişmiş bir yapıya sahip olması bakımından mesleki dinî danışmanlık uygulamaları tarihinde en köklü örneklere rastlanabilecek ülkelerden biridir. Bu bağlamda atılan ilk adımlardan biri konumundaki Amerika Dinî Danışmanlar Kurumu (AAPC), dinî danışmanlık yapacak kişilerin bu işi yapabileceğine dair onay veren, dinî danışma merkezlerini akredite eden ve dinî danışmanlık eğitim programlarının uygunluğunu denetleyen bir kurum olarak 1963 yılında kurulmuştur. Kurum, Protestan, Roman Katolik, Doğu Ortodoks ve Yahudi inançlarını da kapsayan yaklaşık 95 inanç grubunu bünyesinde barındıran dinler arası bir oluşumdur. Mezhepler üstü, manevi değerlere ve dini geleneğe saygılı ve yetiştirdiği danışmanlara hiçbir inancı ya da görüşü empoze etmeyen bir özelliğe sahiptir. Kurumun, yılda 1,5 milyon saatten fazlasını alanda harcayan 1700'ün üzerinde dinî danışman üyesi bulunmakta ve şu an 100'den fazla dinî danışmanlık merkezi için standartlar koymaktadır.

AAPC tarafından yeterliği onaylanan dinî danışmanların teoloji ve psikoloji gibi iki farklı ana disiplinde yetişmiş kişiler olması beklenmektedir. AAPC üyelerinin dinî

danışmanlık uzmanı olabilmeleri için ciddi bir eğitimden geçmiş olmaları beklenmektedir. Bu eğitim; lisans eğitiminin yanı sıra mesleki teoloji eğitimi ve alanda yapılacak bir yüksek lisans ya da doktora derecesini kapsamaktadır.

Tarihsel olarak farklı formlarda uygulandığı kabul edilmekle birlikte Türkiye, Dinî Danışmanlık uygulamalarına bir meslek alanı olarak çok yeni başlamış durumdadır. 2012 yılı itibariyle bu alanda eleman yetiştirmek amacıyla tezsiz yüksek lisans programları kurulmaya başlamış, 2015 yılı itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın seçilmiş bir grup personeline kastedilen dinî danışmanlık mesleğini karşılamıyor olsa dahi "manevî destek" hizmet içi eğitim vermeye başlamasıyla beraber bu meslek alanının Türkiye için uygulanabilir olması tartışılmaya başlanmıştır.

Hem kurumsallaşmasını tamamlamış olması hem de sistematik bir yapıya kavuşmuş olması bakımından ABD'deki uygulamalar, mesleki dini danışmanlığın ülkemizde kendi gerçekliğimiz içinde kurumsallaşmasında ufuk açıcı bir niteliğe sahiptir. Bunun yanında Türkiye için bu mesleğin gerçekten bir ihtiyaç olup olmadığı, ihtiyaç ise bu mesleği icra edecek kişilerin nasıl bir eğitimden geçerek hizmet sahasına dahil olacakları da önemli bir tartışma olarak görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yoluyla dinî danışmanlık mesleğinin Türkiye için bir ihtiyaç olması, bu ihtiyaca yönelik personelin nasıl bir eğitimden geçerek ve hangi yeterliklere sahip olarak görevlerini yerine getirmesi gereği üzerine bir gereksinim çözümlemesi yoluyla akademik, istihdam ve uygulama alanlarından toplanan verilerle tartışılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: dinî danışmanlık, eğitim, Türkiye, Amerika, gereksinim çözümlemesi, nitel araştırma

ABSTARCT

Religious Counseling Training: American Sample

and

A Qualitative Research About the Need Analysis for Turkey

Havva Sinem UĞURLU

Ph. D. Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Recai DOĞAN

Graduate School of Social Science,

Department of Philosophy and Religious Sciences (Religious Education)

Ankara, 2017, XI+454 p.

The United States is one of the countries both realize its professionalization about religious counseling and the most profound examples can be found in the history of professional religious counseling practices in terms of having a systematic developed structure. The American Association of Pastoral Counselors (AAPC), one of the first steps taken in this context, was established in 1963 as an institution that accredited pastoral counseling centers and supervised the appropriateness of pastoral counseling training programs. It is an inter-religion organization that includes about 95 belief groups, involved Protestant, Roman Catholic, Eastern Orthodox, Muslim and Jewish beliefs.

It is expected that pastoral counselors approved by the AAPC will be trained in two main disciplines, theology and psychology. AAPC members are expected to have undergone serious training to become pastoral counselors. This training includes; as well as an undergraduate or doctoral degree to be undertaken in the field of vocational theology and in the field.

Although accepted that Turkey applied pastoral counseling practices in different forms in its history, it has just started as a profession. In terms of both being institutionalized and having a systematic structure, practices in the United States have an open-minded character in the institutionalization of professional religious counseling within our own reality.

Besides that whether there is a need about religious counseling if it is a necessity, it is also seen as a important debate, how should religious counselors train in Turkey. In this search, a requirement analysis has been made about the religious counseling need for Turkey, what kind of training is necessary and what qualifications are required to fulfill their work through qualitative research methods case study. The data was collected from academic, employment and application areas.

Key Words: religious counseling, training, Turkey, America, need analysis, qualitative research